

KECSKEMÉTI ALEXIS JÁNOS
PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVE
(Dániel próféta könyvének magyarázata)

RÉGI MAGYAR PRÓZAI EMLÉKEK

Szerkeszti
TOLNAI GÁBOR

III. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1974

KECSKEMÉTI ALEXIS JÁNOS PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVE

(Dániel próféta könyvének magyarázata)

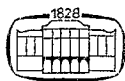
Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta

SZUROMI LAJOS

A bevezető tanulmány

GOMBÁNÉ LÁBOS OLGA

munkája

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1974

KÉSZÜLT
A KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM
RÉGI MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI
TANSZÉKÉN

Lektor
BÁN IMRE

ISBN 963 05 0150 3

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1974 · Szuromi Lajos

Printed in Hungary

A

Kossuth Lajos Tudományegyetem
Magyar Irodalomtörténeti Intézete
e művet

ZOVÁNYI JENŐ,

a hajdani debreceni professzor
emlékének ajánlja.

Ő hívta fel figyelmünket
Kecskeméti Alexis Jánosra,
a kiadással az ő terve valósul meg.

TARTALOMJEGYZÉK

Kecskeméti Alexis prédikációs könyve elé	11
Kecskeméti Alexis János	13
Névváltozatok	14
Kecskeméti A. János életpályája	16
Kecskeméti A. János művei	24
Világ- és történelemszemlélet	27
A „modus vivendi” a világkép tükrében	39
Kecskeméti politikai felfogása	39
Kecskeméti társadalomszemlélete	50
A fejedelmekről	50
Jobbágykérdés	57
A kor jellegzetes bűnei	61
Kecskeméti műveltsége, forrásai	68
Stíluselemzés	74
KECSEKEMÉTI ALEXIS JÁNOS PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVE	81
[Dedicalas]	84
Az Tekintetes es Nagysagos Urnak, Rakotzi Györgynek	84
Az Keresztyen Olvasónak	90
Daniel prophetanak. Prophetiai könyvenek Praedicatiok szerint való magyarázattya	91
Első Praedicatio	91
II. Praedicatio	97
III. Praedicatio	105
III. Praedicatio	110
V. Praedicatio	117
VI. Praedicatio	126
VII. Praedicatio	133
Caput II.	139
VIII. Praedicatio	139
IX. Praedicatio	146
X. Praedicatio	152
XI. Praedicatio	160
XII. Praedicatio	165
XIII. Praedicatio	171
XIV. Praedicatio	177
XV. Praedicatio	182
XVI. Praedicatio	188
XVII. Praedicatio	193
XVIII. Praedicatio	201

XIX.	Praedicatio	208
XX.	Praedicatio	214
Caput III.		223
XXI.	Praedicatio	223
XXII.	Praedicatio	232
XXIII.	Praedicatio	237
XXIV.	Praedicatio	246
XXV.	Praedicatio	251
XXVI.	Praedicatio	257
XXVII.	Praedicatio	264
Caput IV.		269
XXVIII.	Praedicatio	269
XXIX.	Praedicatio	278
XXX.	Praedicatio	284
XXXI.	Praedicatio	292
XXXII.	Praedicatio	298
XXXIII.	Praedicatio	307
Caput V.		313
XXXIV.	Praedicatio	313
XXXV.	Praedicatio	322
XXXVI.	Praedicatio	327
XXXVII.	Praedicatio	331
XXXVIII.	Praedicatio	340
XXXIX.	Praedicatio	346
XL.	Praedicatio	354
Caput VI.		359
XLI.	Praedicatio	359
XLII.	Praedicatio	368
XLIII.	Praedicatio	374
XLIV.	Praedicatio	382
XLV.	Praedicatio	390
XLVI.	Praedicatio	398
De visionibus Danielis		407
Pars altera		407
Caput VII.		407
XLVII.	Praedicatio	407
XLVIII.	Praedicatio	413
XLIX.	Praedicatio	422
L.	Praedicatio	428
LI.	Praedicatio	434
LII.	Praedicatio	440
Visio secunda Regni Graecorum et Syriae		448
Caput VIII.		448
LIII.	Praedicatio	448
LIV.	Praedicatio	455
LV.	Praedicatio	462
LVI.	Praedicatio	470
LVII.	Praedicatio	475
LVIII.	Praedicatio	482
Visio Tertia de Urbe Sancta et Messia sub Monarchia Romana		490
Caput IX.		490
LIX.	Praedicatio	490
LX.	Praedicatio	498
LXI.	Praedicatio	506

LXII. Praedicatio	513
LXIII. Praedicatio	519
LXIV. Praedicatio	527
LXV. Praedicatio	534
LXVI. Praedicatio	541
LXVII. Praedicatio	545
Visio Quarta, continens prognosticon á Cyri temporibus, usque ad finem seculi	555
Caput X.	555
LXVIII. Praedicatio	555
LXIX. Praedicatio	565
LXX. Praedicatio	571
LXXI. Praedicatio	580
Caput XI.	585
LXXII. Praedicatio	585
LXXIII. Praedicatio	593
LXXIV. Praedicatio	601
LXXV. Praedicatio	606
LXXVI. Praedicatio	615
LXXVII. Praedicatio	623
LXXVIII. Praedicatio	630
LXXIX. Praedicatio	639
LXXX. Praedicatio	646
LXXXI. Praedicatio	654
LXXXII. Praedicatio	661
LXXXIII. Praedicatio	669
Caput XII.	675
LXXXIV. Praedicatio	675
LXXXV. Praedicatio	683
LXXXVI. Praedicatio	691
Visio quinta, et ultima	698
LXXXVII. Praedicatio	698
LXXXVIII. Praedicatio	708
LXXXIX. es utolso Praedicatio	716
J E G Y Z E T E K	725
Rövidítések jegyzéke	831
Bibliai rövidítések	833
Ószövétség	833
Újszövétség	834
M U T A T Ó K	835
Szó- és tárgymutató	837
Névmutató	845

KECSKEMÉTI ALEXIS PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVE ELÉ

Sorozatunkban eddig két egymástól eltérő jellegű mű látott napvilágot. Szepsi Csombor Márton munkái jelentek meg elsőnek, élen az első magyar nyelvű útinaplóval és nyomában adtuk ki Laskai János Justus Lipsius-fordításait. Harmadiknak most ismét más jellegű munkát bocsátunk nyilvánosság elé, a régi magyar irodalomban oly fontos szerepet betöltő szónoklat műfajának egyik értékes alkotását — mint az előző kötetek esetében —, a további kutatást elindító, megalapozó értékeléssel. Régóta ismeri és elemzi irodalomtörténetírásunk irodalmi régiségünk különböző műfajban született alkotásainak retorikus vonásait. Azt is jól tudjuk, hogy régi irodalmunk retorikus vonásai nem függetlenek az egykorú szónoki műfajtól, mégpedig — régi századokról lévén szó — nagy többségében az egyházi szónoklattól, a prédikációtól. Ennek ellenére, szónoklatkutatás — az egy Pázmány Péter szónoklatainak vizsgálatán, elemzésén kívül — mindeddig alig folyt, és a régi szónoklatoknak a kiadása, hozzáférhetővé tétele terén sem dicsekedhetünk máig egyetlen publikációval sem. Az elmondottak — úgy vélem — kellően megvilágítják új kiadványunk fontosságát. — Hogy a szónoklat műfaján belül miért éppen Kecskeméti Alexis János *Prédikációs könyve*, a „Dániel próféta könyvének magyarázata” című gyűjtemény jelenik meg elsőnek sorozatunkban? — A választást a XVII. század eleji szerzőnek — a szükségszerűen vallásos ideológián belül — bizonyos mértékben polgári, antifeudális szemlélete különösképpen indokolja.

Tolnai Gábor

KECSKEMÉTI ALEXIS JÁNOS

„Sokfelé eloszla ez világnak gondja,
Ki némettel tartja, ki törökkel tartja:
Ekképen hasonlék az hitnek ő dolga,
Ki pápával tartja, ki Krisztussal tartja.”

Szkhárosi Horvát András

Kecskeméti A. János vaskos prédikációs kötete szokatlan olvasmány a mai ember számára, akitől a modern viszonyokhoz alkalmazkodó vallásos felfogások is idegenek maradnak. Hogy mégis kiadásra méltó írói alkotásnak bizonyult e mű, annak magyarázata írójának a feudális társadalom eszmevilágával több ponton szembeforduló, politikus egyéniségében keresendő. „A bibliamagyarázó művek szerzői közül gazdag — bizonyos mértékig polgári szemléletűnek mondható — társadalmi-politikai mondanivalójáért leginkább Kecskeméti Alexis János Az Dániel próféta könyvének magyarázatja (Debrecen 1621) című munkája érdemel figyelmet.”¹ Ezekkel a szavakkal foglalja össze a magyar irodalomtörténeti kézikönyv II. kötete Kecskeméti prédikációs kötet formájában készült Biblia-magyarázatának jelentőségét. A fenti rövidke ismertetés a XVII. század eleji protestáns hitvitázó-teológiai irodalom képviselői között jelölte ki helyét, de e szűkszavú tájékoztatás is sejteti, hogy nem jelentéktelen, s a maga korában progresszív vonásokat mutató műről van szó. A figyelmet elsősorban az indokolja, hogy Biblia-magyarázatai során bőven talál alkalmat arra, hogy korának társadalmi viszonyairól, politikai életéről véleményét nyilvánítsa. Ahogyan a geometriai formák piros–zöld szemüveggel térhatásúakká lesznek, úgy elevenednek meg előttünk a dánieli könyvek aktualizáló magyarázatain át a XVII. század eleji Magyarország legégetőbb problémái, valamint a sárospataki polgárság hétköznapi életének gyarláságai és az eléjük állított protestáns erkölcsi normák rendszere. Így munkájának irodalomtörténeti elemzése során figyelmet érdemlő kortörténeti anyag kerül napvilágra, s ennek értékét növeli a szerző sok tekintetben polgári szemléletmódja. Meggyőződésünk, hogy Kecskeméti prédikációgyűjteménye a XVII. század elejének egyik legjelentősebb, eszmei

¹ *Pirnát Antal*: Protestáns hitvitázó-teológiai irodalom c. fejezet „A magyar irodalom története” 2. kötetében. Bp. 1964. 65.

szempontból feltárássra érdemes alkotása, mely méltó helyet érdemel a korabeli Alvinczi Péter, Kecskeméti C. János, Milotai Nyilas István, Margitai Péter prédikációs kötetei között, és közzététele színesebbé teszi XVII. század eleji irodalmunk ismeretét.

NÉVVÁLTOZATOK

Kecskeméti A. János neve egyetlen fennmaradt posztumusz munkájában az alábbi változatokban fordul elő.² A címlapon *Kecskeméti A. Iános*. Margitai Péter ajánlásában és a „Keresztyen olvasohoz” intézett rövid bevezetőjében a következő variációkban emlegeti néhai „szerelmes barátjának” nevét: *Kecskeméti Alexis Iános*, *Alexis Iános*, *A. Iános*.

A wittenbergi magyar bursa anyakönyvébe ez íratott be: *Joannes Alexis Kecskemetinus*,³ majd ugyanabban későbbi időpontban: *Johannes A. Ketskemetinus*.⁴

A heidelbergi egyetem anyakönyvébe Kecskeméti neve a következőképpen van bejegyezve: *Joannes Alexius, Kecskemetinus Vngarus*.⁵

Szenczi Molnár Albert naplójában az alábbi névváltozatok szerepelnek: *Joannes Kecskeméti*,⁶ *Kecskeméti Elekes János*,⁷ *Elekes János*.⁸

A Szentsimoni Pastoris Gábor respondenssége és Martini Jakab professzor elnöklése-szerzősége mellett Wittenbergben 1608. január 20-án tartott egyetemi értekezés ajánlása többek között Kecskeméti Jánosnak szólt. E munka címlapjának versóján nevét *Ioannes Kecskemetinus* formában nyomtatták.⁹

A korabeli névváltozatok alapján neve így áll előttünk: *Kecskeméti Alexis (Elekes) János*.

² Az *Daniel Propheta Könyvenek*, az Szent iras szerint valo igaz magyarazattya, Debrecen 1621. RMK I. 510.

³ *Thury Etele*: A wittenbergi akadémián járt magyar tanulók társaságának anyakönyve 1555–1608. Iskolatörténeti Adattár. Pápa 1908. II. 28. — *Géza Szabó*: Geschichte des Ungarischen Coetus an der Universität Wittenberg 1555–1613. Halle/Saale 1941. 144.

⁴ *Thury Etele*: i. m. 36.

⁵ *Gustav Toepke*: Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662. Heidelberg 1886. II. 193.

⁶ *Décsi Lajos*: Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai. Bp. 1898. 21, 23, 28.

⁷ Uo. 80.

⁸ Uo. 81.

⁹ RMK III. 1063.

Bod Péter,¹⁰ Horányi Elek¹¹ és Wespriemi István¹² a fent ismertett névváltozatokkal írnak Kecskeméti A. János személyéről. Hornyik János¹³ Kecskemét város történetéről írott monográfiájának a XVII. századról szóló fejezetében a magyar reformáció jeles kecskeméti származású ifjai között tartja számon Kecskeméti Elek Jánost, illetőleg Johannes Alexis Kecskeméti. Hornyik Kecskemét kiváló szülöttéit a „Kecskeméti” név alapján gyűjtötte össze Debreceni Ember Pál munkájából,¹⁴ valamint egyházi névtárakból.

Későbbi szerzők¹⁵ sem térnek el Kecskeméti szokásossá vált névvariánsainak használatától. Nevének egyetlen eltérő alakját az új Magyar Irodalmi Lexikonban találjuk: Kecskeméti Alexits János.¹⁶ Az Alexits forma posztumusz művében és az egykorú munkákban nem szerepel. Az „Aleksić” nevek a történelmi Magyarország déli részén, Óbecse, Arad környékén fordulnak elő.¹⁷ Kecskeméti nevében nem ez a délszláv „Aleksić”, hanem a görög – latin „Alexis” szerepel, az „Elekes”, ill. „Elek” rész valószínűleg egyszerű apanévből lett vezetéknév. Az Elek görög eredetű magyar keresztnév, az „elhárító”, „védő” jelentésű „Alexios” szóból.¹⁸ E görög eredetű apai keresztnévből lett az Elek vagy Elekes vezetéknév, aminek görög, illetőleg latinos változatát használta Kecskeméti, valószínűleg külföldi iskoláz-

¹⁰ Bod Péter: Magyar Athenas. Nagyszében 1766. 141.

¹¹ Horányi Elek: Memoria Hungarorum. Viennae 1775. II. 344–45.

¹² Wespriemi István: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Bp. 1960. I. 387.

¹³ Hornyik János: Kecskemét város története, oklevéltárral. Kecskemét 1861. II. 119–21.

¹⁴ Fr. A. Lampe: Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transylvania. Trajecti ad Rhenum. 1728. 588.

¹⁵ Zoványi Jenő: Cikkei a „Theológiai Lexikon” részére a magyarországi protestantizmus történetéből. Bp. 1940. 223. — Theológiai ismeretek tára. Szerk. Zoványi Jenő. Mezőtúr 1898. II. 244. — Joh. Szombathi: Historia scholae seu collegii ref. Sárospatakiensis. Sárospatak 1860. 95. — Marton János: A Sárospataki Református Főiskola története. Sárospatak 1931. I. 82. — Frankl Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Bp. 1873. 296, 318. — Soltész János: A sárospataki főiskola tanárainak életrajza (Szombathi János után). Sárospataki Füzetek 1864. 693–700. — Danielik József: Magyar írók. Életrajz-gyűjtemény. Pest 1858. 137–38. — Katona Lajos: A nagybányai reform. egyház papjai 1547-től 1700-ig. Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Füzetek. Szerk. Czelder Márton. 1881. 239. — Szimnyei József: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1897. V. 1313. has.

¹⁶ Magyar Irodalmi Lexikon. I. Bp. 1963. 613.

¹⁷ Enciklopedija Jugoslavije. I. Zagreb 1955. 61–62.

¹⁸ Kálmán Béla: A nevek világa. Bp. 1967. 22.

tatásának idejétől. Teljes magyar neve *Kecskeméti Elekes János* lehetett, ennek latinosított változata a *Johannes Alexis (Alexius) Kecskeméti(nus)*. E két névváltozatból adódott egy magyar–latin keverék, a leggyakrabban használt variáns: *Kecskeméti Alexis János*, melyben az Alexis rendszerint rövidítve áll: *Kecskeméti A. János*.

Feladatunk végül felhívni a figyelmet arra, hogy Bod Péter¹⁹ és Horányi Elek²⁰ azonosnak vélték Kecskeméti A. Jánost az ugyancsak e korban élő Kecskeméti C. János református lelkészszel. Kecskeméti C. János, kinek nevében a *C* a Claudicans (Sánta) rövidítése, előbb Debrecenben, majd 1598-tól Wittenbergben tanult, ahol 1603-ban a magyar tanulók coetusának seniora volt. A wittenbergi magyar tanulók anyakönyvében Jo. Sánta Kecskemetinusnak, majd Joh. S. Kecskemétinusnak íratott.²¹ A két egykorú Kecskeméti János személye és munkássága világosan elkülöníthető a birtokunkban levő adatok alapján, bár mindkettőjük neve előfordul az egyszerű Kecskeméti János formában is, a megkülönböztető Alexis, Elekes, Elek, vagy a másiknál a Claudicans, Sánta nevek használata nélkül.

KECSKEMÉTI A. JÁNOS ÉLETPÁLYÁJA

Kecskeméti A. János életpályájának összeállításához rendkívül csekély forrásanyag áll rendelkezésünkre. Fennmaradt prédikációs kötete – a dedikálás néhány helyét nem számítva – alkotójának személyes életéről nem sokat mond.

Kecskeméti A. János *származási helye* Kecskemét. Feltehetően polgári vagy kismemesi család gyermeke volt, a reformáció prédikátorgárdájának többségéhez hasonlóan. *Születési idejének* pontos dátumát nem tudjuk, külföldi iskoláztatása idejének ismeretében azonban hozzávetőlegesen megjelölhetjük. Wittenberget 1595-ben kereste fel. A korabeli magyar diákok általában 26–28 éves korban mentek a külföldi iskolákra – kivéve a főrangú és jómódú középnemes ifjakat –, így feltételezhető, hogy születésének ideje az 1560-as évek végére vagy az 1570-es évek elejére esett.

Hazai iskolázásáról nincsenek adataink. Alsófokú iskoláit valószínűleg szülővárosában, Kecskeméten végezte. Bár a kecskeméti

¹⁹ Bod Péter: i. m. 141.

²⁰ Horányi Elek: i. m. 344–45.

²¹ Thury Etele: i. m. 29. — Szabó Géza: i. m. 145. — Danielik József: i. m. 138.

származású ifjak iskolázásának következő szokásos lépcsője Debrecen volt,²² Kecskeméti A. János nevét a debreceni iskola korabeli névsorában nem találtam.²³ Magasabb fokú ismereteit Magyarországon feltehetőleg a sárospataki vagy a váradi iskolában szerezte.²⁴ Utána külföldre ment.

Kecskeméti A. János külföldi egyetemekre történő beiratkozásának pontos dátumait ismerjük. Tanulmányainak első állomása Wittenberg volt. Wittenbergi tartózkodásáról három pontos feljegyzés tanúskodik.

Legkorábbi adatunk az 1595. évből való. Monedulatus (Tsókás Péter), aki 1578-ban ment Wittenbergbe, lajstromot készített, s ebben több mint 455 magyart említ meg, akik 1585-ig a wittenbergi egyetemen tanultak. *De Homine, magno illo in rerum natura Miraculo, et partibus eius essentialibus Libri II.* (Wittenberg 1585)²⁵ c. művének ajánlólevelében évsorrendben ismerteti a Wittenbergben tanult magyar diákok névjegyzékét.²⁶ A kolozsvári kollégium közkönyvtárában e kiadványnak egy olyan példánya van, amelyben ezt az 1585-ben félbeszakadt névjegyzékét a baranyai Lippai Jeremiás Monedulatus módszere szerint évsorrendben 1597. október 30-áig saját kezűleg folytatta. E jegyzék tanúsága szerint Kecskeméti A. János már az 1595. évben Wittenbergben volt rokonával és barátjával, Margitai L. Péterrel együtt: „Thuri János, 45. öregesküdt, 1595-ben a következőket fogadta be: Baboltsai Z. Boldizsár, Pást Jeremiás a baranyai Lippórol, 1595. aug. 14-én Telegdi István, Szeli Tamás, Békési János, Miskolci G. Boldizsár, Ujfalvi K. Imre, Rétfalvi Izsák, Békési G. János, Debreceni C. Boldizsár, *Kecskeméti A. János*, Margitai L. Péter, Károli Albert, Óvári Mihály.”²⁷ A magyar diákoktól addig sűrűn látogatott wittenbergi egyetem a XVI. század végén sokat veszített vonzerejéből. 1592-ben a „Concordiae formula” néven ismertté vált hitvallást, amely mereven ragaszkodott a lutheri elvekhez, a Wittenbergben tanuló magyarok nem írták alá. A lutheránus orthodoxia ellen küzdő magyar

²² *Hornyik János*: i. m. II. 119.

²³ *Thury Etele*: A debreceni ref. főisk. tanulók névsora. 1588–1792. Iskolatörténeti Adattár. Pápa 1908. II. 96–466.

²⁴ A sárospataki iskola tanulóinak jegyzéke a debreceni iskola tanulóinak névjegyzékéhez hasonló teljességgel nem áll rendelkezésre. *Marton János* idézett munkájában a tanulók névsorának csak egy része jelent meg: 1615–1622-ig. Ezt folytatta *Gulyás József* 1623-tól 1649-ig az Egyháztörténet c. folyóiratban, 1943. 117–25, 233–40, 381–86.

²⁵ RMK III. 744.

²⁶ *Weszprémi István*: i. m. I. 383, 387

²⁷ Uo. 387.

diákok egyesülése — a magyar Coetus — átmeneti hanyatlás után mintegy két évtizeddel élte túl az ekkori eseményeket.²⁸ 1595 és 1600 között bizonyos fellendülés tapasztalható a Coetus életében.²⁹ A wittenbergi akadémián járt tanulók társaságának anyakönyvében³⁰ Kecskeméti A. János nevét 1596. szeptember 13-án, Hagius János matematika professzor rektorsága idején találjuk bejegyezve. Nevére való utalások között e bejegyzés volt az első latinos változatunk.³¹ 1598. január 15-én újra találkozunk Kecskeméti névvel a wittenbergi magyar bursa anyakönyvében.³² A bejegyzést az teszi figyelemre méltóvá, hogy a Coetus 1592 után először és egyben utoljára ekkor lép elő mint testület.³³ A Wittenbergben tanuló magyar diákok 1598. január 15-én aláírásukkal az alábbi szokás megtartására kötelezték magukat. Már Melanchthon idejében is élő gyakorlat volt, hogy az egyetem professzorait megajándékozták. A magyar bursa seniorának kötelességévé tették a magyar diákok, hogy az akadémia teológiai tanárait és azokat, akik a magyarok iránt jóindulattal viseltettek, a senior a magyar tanulók nevében ajándékkal tisztelje meg. Ez az ajándék a nagyobb méltóságot viselők esetén arany pénzből és még valami ajándéktárgyból, az alacsonyabb rangúaknál néhány tallérból állt. Az ajándékozást és a vele járó üdvözléseket a seniorra és néhány magyar társukra bízták a bursa akkori tagjai: „Emericus Katona Ujfalvinus B. Senior, Jeremias P. Lipoinus B., Balthasar G. Miscolcinus, *Johannes A. Ketskemetinus*, Petrus L. Margitanus, Albertus K. Carolinus, Michael S. Ovarinus, Stephanus K. Szikszovius, Georgius P. Thurius, Petrus S. Debrecinus, Stephanus P. Rivulinus, Michael H. Visolius, Benedictus P. Szegedinus, Petrus H. Zomborius.”

Kecskeméti wittenbergi tartózkodásáról több pontos adat nem áll rendelkezésünkre. A wittenbergi merevebb orthodox képzés után a szabadabb szellemű *heidelbergi egyetemen* — a korabeli református tudományos képzés központjában — folytatott tanulmányok következtek. Kecskeméti A. János 1598 júniusá-

²⁸ Szabó Géza: i. m. 123.

²⁹ Uo. 127.

³⁰ *Thury Etele*: i. m. II. 28.

³¹ „Balthasar Comari Debrecinus, *Joannes Alexis Kecskemetinus*, Petrus Lani Margitai, Michael Sido Ovari, Albertus Caroli”

³² *Thury Etele*: i. m. II. 35—36.

³³ Szabó Géza: i. m. 128—29. A wittenbergi magyar hallgatók nyelvismeretéről érdekes adatokat közöl Asztalos Miklós (EPHK 1934. 1—11), de Kecskeméti nevét nem említi.

ban iratkozott be a heidelbergi egyetemre,³⁴ ahová külföldi útjának korábbi társa, Margitai L. Péter már nem kísérte el. Wittenbergi tanuló társai közül többen Heidelbergben voltak már ekkor, így Debreceni Sós Péter, Ujfalvi Katona Imre, Szegedi P. Benedek, Vizsoli H. Mihály. Heidelbergben tanult ezekben az években Szenczi Molnár Albert is, aki naplójában többször említi Kecskeméti Jánost. Nem sokkal Kecskeméti Heidelbergbe érkezése után, 1598. augusztusában neve ott szerepel Szenczi Molnár Albert naplójában tizenkét magyar diák között, akik őt betegsége idején anyagilag segítették.³⁵

Kecskeméti fél esztendőt töltött Heidelbergben. Az egyetem szabadabb szelleme és Szenczi Molnár Albert jelenléte, személyes kapcsolatuk nem maradt hatás nélkül egyéniségére. Szenczi Molnár végtelen tudásszomjával, a magyar nyelv rajongó szeretetével, nemzettudatával hathatott a rövid ideig tartó érintkezés hónapjaiban is tanuló társára, Kecskeméti Jánosra. A heidelbergi egyetem alapos nyelvi, retorikai és poétikai képzettséget nyújtott, felkeltette hallgatóinak pedagógiai érdeklődését, ösztönző hatására emelkedett a hazai iskolákban a tanítás színvonala. Az egyetem jeles tanárai biztosították az akkori legmagasabb tudományos színvonalat. A legtekintélyesebb professzor, David Pareus (1548–1622) — akit korra kiváló hittudósai között tartanak számon — 1598-ban, Kecskeméti heidelbergi tartózkodásának évében kezdte meg ottani tanári pályafutását. A protestáns felekezetek közötti megegyezést kívánó, ún. irénikus eszméinek magyar tanítványai között is voltak hívei. Egyéb nagyszabású szellemi mozgalmak, európai érdeklődést keltő viták (pl. a loretói *Casa Santáról*) csak Kecskeméti hazatérte után bontakoztak ki, noha egyik-másikról Szenczi Molnár Albert hazakerült művei révén tudhatott.³⁶

Kecskeméti tudományos felkészültségét prédikációs kötetében felsorakoztatott hatalmas irodalmi apparátusa bizonyítja. A kint tanuló diákokhoz hasonlóan valószínűleg Kecskemétinek is lehetett némi magánkönyvtára, amelyet feltehetőleg hazai iskolai és prédikatori pályafutása alatt is megőrzött. Sajnos, írásos fel-

³⁴ *Gustav Toepke*: i. m. II. 193. — *Frankl Vilmos*: i. m. 252. — *Décsi Lajos*: i. m. 21.

³⁵ *Décsi Lajos*: i. m. 21.

³⁶ Többek között Alvinczi Péter és Samarjai János, majd Bethlen Gábor erdélyi fejedelem válik az irénikus felfogás hívévé. — Heidelberg rendkívül mozgalmas szellemi légköréről l. *Turóczy-Trostler József*: Szenczi Molnár Albert Heidelbergben c. tanulmányát. *Filológiai Közöny* 1955. Újra: *Magyar irodalom — világirodalom*. II. Bp. 1961. 118 skk.

jegyzés nem maradt róla, mint például a kortárs Nyéki Vörös Mátyás³⁷ vagy Miskolci Csulyak István³⁸ könyvtáráról.

A korabeli szokásoknak megfelelően a külföldi iskolákat látogató Kecskeméti János is feltehetőleg valamely főúr vagy város támogatását élvezhette tanulmányai idején.

Szenczi Molnár Albert naplójából tudjuk, hogy Kecskeméti 1599. január 18-án indult haza Heidelbergből. Szenczi Molnár Albert levelei alapján nagy vonalakban követni tudjuk hazatérésének útját és végső állomását: „1599. január 18-án reggel . . . elkísértem Kecskeméti János urat a hajóra, aki leveleimet elvitte *Ulmba*, Huber Péter urnak, *Szencze* apámnak, fivéreimnek és nővéreimnek, *Késmárkra* Ambrosius Sebestyén urnak, aki ott az isteni ige leghűségesebb papja, *Kassára* a kiváló Pap Ferenc úrnak, *Patakra* Fabricius Tamás úrnak és Ujfalvi Imre úrnak.”³⁹

Kecskeméti *Sátoraljaújhelyben* kezdte meg munkálkodását. Itt valószínűleg már külföldről való hazatérésének évétől, 1599-től segédlelkész volt. Ennek bizonyosságához is Szenczi Molnár Albert naplója segít. Szenczi kilenc évi távollét után 1600-ban ismét Magyarországra látogatott. Körútja során Újhelybe is eljutott, s erről a következőket írta: „1600 január 16. Újhelybe érkeztem. Itt üdvözöltem Váci Györgyöt és Tiheméri Mátyás, Kecskeméti János papokat.”⁴⁰

Sátoraljaújhely polgárainak többsége szabó és csizmadia, valamint középnemes volt, kezükben összpontosult a város igazgatása. Az újhelyi Zemplén legtekintélyesebb egyházának számított, három papja közül a főpásztor többnyire az esperesi hivatalt is viselte.⁴¹ Kecskeméti János és újhelyi paptársai kielégítő anyagi helyzetére egy nem sokkal későbbi feljegyzésből következtethetünk: „a főpásztor bő jövedelmi forrással bírt; azonban nem volt csekély a másik két pap fizetése sem, mert nekik is volt földjük 35 darab, szőlőjük pedig, a mi akkor értékesebb vagyon volt, a legjobb helyeken, 12 darab, rétjük 3 darab.”⁴² Ehhez járult még a keresztelesekből és esketésekből származó jövedelem, a leányegyházak fizetése, ahol ők szolgáltak, emellett a földesúri tized megfelelő hányada.

³⁷ RMKT XVII. sz. 2. köt. 427–35.

³⁸ Uo. 336–48.

³⁹ *Décsi Lajos*: i. m. 23.

⁴⁰ Uo. 28.

⁴¹ *Fejes István*: A sátoraljaújhelyi ev. ref. egyház története 1522–1889. Saújhely 1889. 56.

⁴² Uo. 39. Fejes István idézett adatai a zempléni traktus 1619. évi jegyzőkönyveiből származnak.

A sátoraljaújhelyi segédlelkészkedés után Kecskeméti A. János a *sárospataki iskolában* tanított. Sárospatakra költözésének pontos dátumát nem ismerjük. Zoványi Jenő feltevése szerint⁴³ lehetséges, hogy Kecskeméti már Ujfalvi Katona Imrének 1602 vége felé vagy 1603 elején történt eltávozása után elfoglalta a sárospataki lektori (segédtanári) tisztelet, amelyről Kézdivásárhelyi Mózes ekkor lépett elő a rektorira (tanárira). Zoványi Jenő cáfolja Csécsi,⁴⁴ Szombathi⁴⁵ és utána Marton⁴⁶ állítását, akik szerint ezekben az években Sárospatakon Vásárhelyi János tanárkodott. Véleménye szerint vagy Kecskeméti A. János, vagy más ismeretlen volt a lektor a XVII. század első éveiben a sárospataki iskolában. Zoványi Jenő szerint Kecskeméti A. Jánosnak legkésőbb 1607-ben be kellett töltenie a sárospataki másodtanítói tisztelet. E feltevést igazolja az 1608. január 20-án, Wittenbergben tartott egyetemi értekezésnek már idézett ajánlása K(ézdi) Vásárhelyi Mózes sárospataki rektorhoz, Kecskeméti János ottani lektorhoz és Illyricus János seniorhoz.⁴⁷ Ezek szerint Kecskeméti A. Jánosnak 1608-ban kellett a rektori hivatalba előlépnie, Kézdivásárhelyi Mózes 1608. július 17-én bekövetkezett halála után.

A sárospataki iskolában ebben az időben két tanár tanított. Az iskola élén a rektor állt. A sárospataki tanárnak helvét hitvallású, jó hírű, külföldi akadémiát végzett, a filozófiában jártas és a teológiához szükséges nyelvekben otthonos egyénnek kellett lennie. Alkalmaztatása tekintélyes férfiak ajánlására történt, de szükséges volt az iskola előljáróinak, pártfogóinak, a zempléni egyházmegye seniorának, valamint a pataki lelkészeknek a meghívása, illetőleg jóváhagyása is.

Kecskeméti János korában Sárospatak földesurai – Sátoraljaújhelyhez hasonlóan – Dobó Ferenc (1602-ig), Perényi Zsófia (1605-ig), majd ez utóbbi halála után fia, Kevendi Székely Jakab (1608-ig). 1608. november 10-től 1614-ig Lorántffy Mihályé Patak,

⁴³ *Zoványi Jenő*: Volt-e Vásárhelyi János nevű tanár Sárospatakon? – és még valami. E 150/2 könyvtári jelzésű kézirat. Egyetemi Könyvtár, Debrecen. 300–301. l.

⁴⁴ *Szinnyei*: i. m. II. 226. has. Szinnyei szerint Csécsi János registorum nem került kiadásra, kéziratban van a sárospataki levéltárban.

⁴⁵ *Szombathi János*: A sárospataki ref. kollégiumnak rövid története, fő pátrónusainak, kurátorainak, professorainak ... lajstromával. Sárospatak 1827. 36.

⁴⁶ *Marton János*: i. m. 82.

⁴⁷ RMK III. 1063.

amelyhez első felesége, zeleméri Kamarás Borbála révén jutott.⁴⁸ 1616-tól mindkét város egyéb birtokokkal egyetemben Rákóczi György lett Lorántffy Zsuzsannával kötött házassága révén.⁴⁹

Sárospatak urai mindvégig nagy gondot fordítottak az iskola fenntartására. A terhekben részt vett — a pártfogók alapítványai és rendszeres támogatása mellett — az egyházközség is. Ebből adódott a pataki lelkésznek és az egyházmegye seniorának iskolakormányzó joga.

Kecskeméti János kora felfogásával megegyezően a tanári pályát nem tekintette egész életre szóló hivatásnak és 1609-ben elfoglalta a sárospataki első lelkészi hivatalt.⁵⁰ Sárospatak első lelkészeként részt vett a Szilvásújfalvi Anderkó Imre, váradi pap és a bihari egyházmegye esperesének ügyét tárgyaló váradi zsinaton, melyet 1610. november 7-ére hívott össze Hodászi Lukács, a tiszántúli egyházmegye püspöke. Mint ismeretes, e zsinaton a vita tárgya a püspöki uralom kérdése volt.⁵¹ Hodászi e zsinatra meghívta a református egyház számos jelentős képviselőjét, így többek között Tasnádi Mihály erdélyi püspököt, több erdélyi és tiszáninneni esperest és lelképásztort. Debreceni Ember Pál a résztvevők közül többeket felsorol munkájában, közöttük szerepel Kecskeméti A. János is, mint a pataki eklézsia akkori papja.⁵²

Sárospataki tartózkodásának idejéből tudomásunk van még arról, hogy 1611-től Sárospatakról való eltávozásáig viselte a zempléni egyházmegye esperesi tisztségét, melyre feltehetőleg érdemeire való tekintettel választották meg paptársai.⁵³ Kecskeméti pataki életéről 1611-ből való az utolsó adatunk, egy fel-

⁴⁸ Nagy Iván: Magyarország családai. Pest 1860. VII—VIII. 172. — Botka Tivadar: Családtani adalékok. II. A Dobók vérsége. Új Magyar Múzeum 10. folyam 2. köt. 170—71.

⁴⁹ Makkai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631—1648). Bp. 1954. 12.

⁵⁰ Fr. A. Lampe: i. m. 597. — Antonius Szirmay: Notitia topographica, politica inelyti comitatvs Zempléniensis. Budae 1803. 213. — Zoványi Jenő: Cikkei a „Theológiai Lexikon” részére . . . 223. Theológiai ismeretek tára . . . II. 244. — Soltész János: i. m. 694. — Danielik József: i. m. 137—38. — Szinnyei József: i. m. V. 1313. has.

⁵¹ Kiss Sándor: Szilvásújfalvi Anderkó Imre. Egyháztörténet. Új folyam 1959. 218—41.

⁵² Lampe: i. m. 337—38.

⁵³ Lampe: i. m. 588. — Zoványi Jenő: Cikkei . . . 223. Theológiai ismeretek tára . . . II. 244. — Zoványi Jenő: Tiszáninneni református superintendens seniorok. E 150/2 könyvtári jelzésű kézirat. Egyetemi Könyvtár, Debrecen. 270. l. — Szinnyei: i. m. V. 1313. has.

jegyzés Szántai Pállal és Tiheméri Mátyással közösen végzett egyházlátogatásáról tudósít.⁵⁴

Kecskeméti Sárospatakról a *nagybányai papi hivatal*ba távozott. Ennek időpontjáról ellentmondóak a vélemények. Többen⁵⁵ az 1617. évre teszik, azonban inkább érdemelnek hitelt azok a megállapítások, amelyek az 1614. évet jelölik meg a Nagybányára távozás időpontjaként. Katona Lajos⁵⁶ a nagybányai református egyház papjait felsorolva elmondja, hogy Kecskeméti Elek vagy Elekes János (Joannes Alexis Kecskeméti) az 1614. évben hivattott meg s hozatott Nagybányára papnak, ugyanis Nagybánya városnak ez évi jegyzőkönyvei — amelyekbe Kecskeméti költőzködésének költségei a legutolsó dénárig be vannak jegyezve — határozottan az 1614. évről szólnak. Ugyancsak az 1614. évre teszi Kecskeméti Nagybányára történő távozásának idejét Zoványi Jenő⁵⁷ és Oláh Sándor.⁵⁸ A problémát a Nagybánya városi számadási jegyzőkönyvek pontos adatai döntik el, amelyeket azonban nem állt módunkban ellenőrizni. Az 1614. év hitelességét erősíti az a tény, hogy Margitai L. Péter, Kecskeméti A. Jánosnak régi tanulótlársa és prédikációs kötetének közreadója az 1614. évben távozott a nagybányai papságból, és helyére Sárospatakról — feltehetőleg az ő ajánlására — még ugyanezen évben Kecskemétit hívták meg a lelkészi tisztre.

Nagybánya szabad királyi város volt ebben az időben. A XVII. század elején a Básta hadai okozta nagy pusztítások után Bocskai István, majd Bethlen Gábor idején helyreállt a rend. E város reformátusai kezdettől fogva két lelkészt tartottak, kiknek a város saját költségén telket vásárolt és házakat építtetett. A sárospataki lelkészséghez hasonlóan a városi hatóság mellett az egyház két papjának is beleszólása volt a nagybányai iskola ügyeibe.⁵⁹ Tudomásunk van arról, hogy Kecskeméti paptlársa volt itt 1614-ben rövid ideig Sepsi János, aki hat hét múlva meghalt. Az ő kiléte és az, hogy honnan hozatott Nagybányára, nem ismeretes.⁶⁰

⁵⁴ RMKT XVII. sz. II. 312.

⁵⁵ *Soltész János*: i. m. 694. — *Danielik József*: i. m. 137—38. — *Szinygyei*: i. m. V. 1313. has.

⁵⁶ *Katona Lajos*: i. m. 239.

⁵⁷ *Zoványi Jenő*: Cikkei... 223. Theológiai ismeretek tára... II. 244.

⁵⁸ *Oláh Sándor*: A nagybányai ref. egyházmegye papjai és mesterei a reformáció korától. Kézirat. Debreceni Ref. Koll. Könyvtára. 125.

⁵⁹ *Soltész János*: A nagybányai reformált egyházmegye története. Nagybánya 1902. 185. — *Thurzó Ferenc*: A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története 1547—1755. Nagybánya 1905. 15—16.

⁶⁰ *Katona Lajos*: i. m. 239.

Kecskeméti nagybányai tartózkodásáról több adatunk ez idő szerint nincsen. Az bizonyos, hogy életét Nagybányán fejezte be. Halálának pontos idejét sem ismerjük: 1618, 1619 vagy 1620.⁶¹ Ez a három lehetőség azonban szűkíthető. Az elhalálozás feltételezett időpontjának meg kellett előznie a posztumusz munka megjelenési idejét (1621). Az 1620. és az 1619. évet az alábbi megfontolások alapján zárhatjuk ki: Kecskeméti prédikációs kötetében „Az Keresztyen Olvasónak” címzett bevezető szavaiban Margitai többek között mentetetni igyekszik a kötet nyomdahibáit: „Mivelhogy ennek kibocsátasa, egyyik Nyomtatorol masikra szállott, az nyomtatas közben, nem keves fogyatkozasok estenek, mivelhogy illendő Correctora nem volt. Annakokaert azokat-is jo vegre magyarázzad.” A prédikációs kötet címlapja szerint a mű Debrecenben, 1621-ben jelent meg és „Nyomtattatott Rheda Peter által.” Rheda Péter 1620–1630-ig állt a debreceni nyomda élén. Őt megelőzve, apja, Lipsiai Rheda Pál vezette a nyomdát 1596-tól 1619 januárjában bekövetkezett haláláig. Rheda Pál halála után a debreceni nyomda a városi tanács végzése alapján két fiára szállott. Ők azonban valószínűleg ki-egyezték egymással, mert 1620-tól Rheda Péter egyedül állt a nyomda élén.⁶² Mivel Margitai Péter bevezetőjéből tudjuk, hogy a prédikációs kötet kinyomtatása idején a debreceni nyomdában személyi változás volt, ezek szerint a Kecskeméti özvegye és Margitai Péter által nyomdába adott prédikációs kötet kéziratának 1619 januárja előtt, Rheda Pál halála előtt a nyomdába kellett kerülnie. Ezek alapján legvalószínűbbnek Zoványi Jenő feltevése⁶³ látszik, aki szerint Kecskeméti A. János 1618-ban vagy 1619-ben halt meg. Az a tény viszont, hogy Rheda Pál 1619 januárjában halt meg, inkább amellet szól, hogy Kecskeméti már az 1618. esztendőben elhunyt. Özvegye Sárospatakra tért vissza családjával együtt, ahol Lorántffy Zsuzsanna biztosított megélhetést számára.

KECSKEMÉTI A. JÁNOS MŰVEI

Kecskeméti egyetlen fennmaradt munkáját a sárospataki egyház papjaként írta meg: „Az Daniel Propheta Könyvenek, az Szent iras szerint valo igaz magyarázattya, Mellyet rövid

⁶¹ Zoványi Jenő idézett cikkeiben mindhárom évszám előfordul.

⁶² Benda Kálmán—Irinyi Károly: A négyszáz éves debreceni nyomda (1561–1961). Bp. 1961. 25, 313.

⁶³ Zoványi Jenő: Cikkei ... 223.

Praedicationokban foglalt volt Kecskeméti A. Iános, az Patachi Ecclesianak Lelki Pasztora, es abban az időben, Szemplin Varmegyében levő Ecclesiáknak Seniora, etc.” (RMK I. 510.) E prédikációk Kecskeméti munkájának címlapja és Margitai Péter bevezetője szerint a sárospataki egyházban hangzottak el. Munkáját özvegye tette közzé. Margitai az ő tanácsára ajánlotta e prédikációs kötetet Rákóczi Györgynek, mint Borsod vármegye főispánjának és Bethlen Gábor fejedelem főtanácsosának, aki Kecskeméti hátramaradt családjáról is gondoskodott. Margitaitól tudjuk, hogy az özvegy nem kímélve a költségeket, elhunyt urának szándékát vitte végbe a könyv kiadatásával.

A prédikációs kötet jó idővel létrejötté után került kiadásra. *Keletkezési idejét* megközelítő pontossággal 1609 és 1614 közé kell tennünk.⁶⁴ Kecskemétit — külföldi tanulmányainak hatására — kezdettől foglalkoztatták Dániel könyvének aktuális exegetikai lehetőségei, a mű végleges formába öntésének időpontja azonban 1608 utánra tehető. E feltevésünket egyrészt az indokolja, hogy Kecskeméti II. Mátyás, az új Habsburg-király megválasztását (1608) már megtörtént eseményként említi,⁶⁵ másrészt Bocskai István idejét, mint közeli múltat emlegeti.⁶⁶ Ezt erősíti az a tény is, hogy 1609 és 1614 között volt a sárospataki első papi hivatalban, s e prédikációs kötetét Sárospatakon készítette. Munkájának egy adata nagy valószínűséggel az 1609. évre utal.⁶⁷

⁶⁴ Feltevésünknek ellentmondani látszik egy, a prédikációs kötet 738. lapján lapszéli jegyzetben fellelhető későbbi évszám: 1617. E helyen Kecskeméti helységek neveivel és évszámokkal bizonyítja a reformált egyházat ért különböző ellenreformációs támadásokat (a híveket megfosztják tanítóiktól, tömlőccel kényszerítik a bálványozásra, kirekesztik templomaikból): „Mint ^aHomonnán, ^bUngvarat, ^cVaranon s-több helyeken-is vagy on csak most az dolog, s-vala nem regen csak az mi emléközetünkre szegeny Hazánkban, Patzinban, ^dKartsan, Madon, Liszkan; Tavolybadkan penigh tülönk, ^eSzemtzen, Nagy Szombatban...” Lapszéli jegyzet e szövegrészhez: “1612, ^b1613, ^aA. 1617, ^dA. 1594, ^aA. 1604.

Úgy véljük, hogy e példák később — valószínűleg Kecskeméti által — a sajtó alá rendezés idején kerültek a kötetbe, hiszen Margitai bevezetőjéből tudjuk, hogy Kecskeméti A. János szándéka az volt, hogy prédikációt „jövendőben recognoscalvan, az egy-ügyű híveknek eppületekre szem eleibe ki bocsassa es közönsegesse tegye.”

⁶⁵ *Kecskeméti A. János*: i. m. 791.

⁶⁶ Uo. 347.

⁶⁷ Uo. 845–46. E helyen Kecskeméti többek között III. Leo római (bizánci) imperator példájával igazolja, hogy a reformált vallásnak is vannak hagyományai, lévén, hogy ő 892 évvel ezelőtt uralkodott. Kecskeméti a császár uralkodásának kezdő évszámához (717) viszonyítva állapította meg, hogy ezek az események 892 éve történtek. A két adat

A prédikációs kötet szerkezeti egységét Dániel bibliai históriájának pontos követése biztosítja. Kecskeméti a bibliai történetnek megfelelően tagolta részekre művét és a részletes kifejtést 89 prédikációban végezte el.⁶⁸ Az első részben Dániel története, a másodikban Dániel látomásai állnak az exegézis középpontjában. Emellett a mű gondolati szempontból – a korabeli prédikációkhoz hasonlóan – szerteágazó. A szerző nemcsak prédikációnként, de egy-egy prédikáción belül is az adott bibliai fejezet alapján a legkülönbözőbb tudnivalókat tárgyalja: a bibliai szöveg exegézise kapcsán, az analógiák ürügyével saját korára vonatkozó észrevételeit fejtette ki.

Nagybányán készültek azok a prédikációi, melyekről Szenczi Molnár Albert tudósításából értesülünk. Bethlen Gábor állandóan figyelemmel kísérve Szenczi Molnár Albert munkásságát, irodalmi megbízást is adott számára. Levelet íratott hozzá, amelyben felszólította, hogy fordítsa magyarra Kálvin *Institutióját*, a kálvinizmus alapvető hittani művét. Rákóczi György ugyancsak e mű fordítására biztatta Szenczit, valamint a János jelenésére írott Kecskeméti-prédikációk kiadását kérte tőle. 1621-ben jelent meg Szenczi Molnár Albert *Imádságos könyvecskéje* (Heidelberg 1621. RMK I. 514), amelynek ajánló sorai többek között Kecskeméti e soha ki nem adott, kéziratban maradt prédikációs kötetéről tájékoztatnak: „E könyvecskét azért, melyet Kegyelmetek kértére siettem elkészíteni mindez ily veszedelmes időkben is, vegye Kegyelmetek oly szívvel és jó kedvvel, amely jóakarattal és tiszta szeretettel tőlem Kegyelmeteknek dedikáltatik és küldetik. És a szent Bibliának s egyéb hasznos könyveknek olvasása után házi gondviseléseknek elvégzése között ezt is olvasgassa néha Kegyelmetek, míglen a mi Keresztyén Felséges Gábor Fejedelmünknek kegyesen meghagyására a Calvinus János magyarul fordított Institutioját és Rákóczi György Uramnak ő Nagyságának intésére, a bódogult *Kecskeméti Elekes János* Prédikátornak a Sz. János Jelenésére írott prédikációit is kibocsáthatandom.

összevetése 1609-et ad. Nem valószínű, hogy III. Leó uralkodásának tizedik évét (727) vette számításba (a szövegrész ti. így is értelmezhető), hiszen az így kapott 1619. év már elhalálozásának feltételezett időpontját is meghaladja.

⁶⁸ Kecskeméti prédikációinak szerkezete: 1. bibliai textus, lapszálon hivatkozásokkal. 2. Összegezés. 3. Az adott bibliai rész magyarázatának haszna. 4. Részek: a bibliai rész felbontása, tárgyalási csoportosítása. 5. Kifejtés és menet közben a szükséges tanulságok levonása.

Mely könyveknek idejében kibocsátásában való szándékamat két dolog késleli kiváltképen. Első a Könyvárosoknak hadaktól való félelmek és azoknak nyomtatásban munkálkodó legényekből való szükségek, másodsor az én szűkölködő állapotom . . . Megígérték jóllehet e könyv Titulusa alatt megnevezett fő könyvárosok a Calvinus Institutiojának kinyomtatását, de nékem igen kevés jutalommal, sőt a corrigálásban jövődő nagy fáradsággal és házam népére való gondviselésemnek is fogyatkozásával. Emellett pedig készebbeknek is mutatják magokat a megnagyobbított Dictionariumnak és az ő kérékre megfordítandó Martyrum Könyvnek kinyomtatására, hogynem egyéb könyveknek, avagy az *Elekes János* megemlített Prédikációinak kinyomtatására. Nem csudálom e félelmes időben jövődőre tekintéleket. Látom egyébképen hozzám, Nemzetiségünkhöz és az igaz Tudománynak előbbmozdítására való jóakarátjokat és szándékjokat.”⁶⁹

Ismeretes, hogy Heidelberget Tilly zsoldosai 1622-ben dúlták fel; Szenczi Molnár Albertet is megkínózták. Kecskeméti prédikációinak kézírata valószínűleg ekkor pusztult el. Nem véletlen, hogy Kecskeméti második munkája alapjául *János jelenései*-t választotta. *Dániel* és a *Jelenések könyve*, e két bibliai apokalipszis alapján kifejthette a keresztény egyház sorsát. A négy birodalomról a XVI. században is *Dániel* és a *Jelenések könyve* alapján írtak.⁷⁰

VILÁG- ÉS TÖRTÉNELEMSZEMLÉLET

Kecskeméti világszemléletének gyökereit kutatva csaknem egy századdal előbbre kell visszapillantánunk. A magyar reformáció történelemszemlélete a XVI. század elején Wittenberg hatására kristályosodott ki, a nyomok Lutherig vezetnek. Luther világszemlélete sem minden elemében új képződmény, évszázados hagyományokra épülő világkép ez, amelyet reformátori felfogása jegyében átértékelte és új motívumokkal gazdagított. A Melanchthontól kidolgozott történelmi világkép biblikus alaptónusát Luther adta meg. Luther az ótestamentumi *Dániel könyvé*-nek magyarázatait a középkori történelemértelmező

⁶⁹ Incze Gábor sorozatának (A reformáció és ellenreformáció korának . . . egyházi írói) XII. kötetében: Szenczi Molnár Albert. Bp. 1939. 219.

⁷⁰ M. Okál: La politique d'Aristote et le Libellus de partibus rei publicae et causis mutationum regnorum imperiorumque de M. Rakovsky. Zbornik Fil. Fak. Univ. Komenského I. 1969. 81.

hagyományok jegyében írta meg.⁷¹ Eszerint a világtörténelem egységes és zárt folyamatban pereg le, Isten előre megállapított, változhatatlan terve alapján. A világ fennállásának ideje az Illés prófétának tulajdonított jövődőlés alapján hatezer év, ezen belül az utolsó négyezer évben a *Dániel könyvének* látomásaiban egymást meghatározott sorrendben követő négy világbirodalomban folyik az emberiség történelme a világ végéig. Irodalmunkban már 1544-ben, Batizi András „meglőtt és megleendő dolgokról” írt históriájában teljes egészében megtaláljuk a wittenbergi történelemszemlélet szerkezeti rendszerét:

Régi nagy időben szent Illyés próféta,
Ez világnak minden idejét meglátá,
Istentül megérté, három részre osztá,
Az ő háza népét ekképen tanyitá:

Egész ez világnak állapotja lészen
Hatezer esztendő, osztán vége lészen,
Az két első ezer úgymint üres lészen,
Második két ezer, törvény alatt lészen,

Az harmad két ezer Krisztus után lészen,
De ha ez két ezer teljesen nem lészen,
Ez világ bűnejért az bizonynyal lészen,
Kiért az ítélet hamarébb meglészen.⁷²

A hatezer éves történelmi folyamat politikai beosztásának kialakulását a dánieli két látomásra támaszkodva, az Illés prófétának tulajdonított állítólagos isteni kinyilatkoztatáshoz hasonlóan a rabbinisztikus spekulációk indították meg. A dánieli könyvek alapján Izrael elnyomatásának idejét — post eventum — a négy egymást követő birodalom rendszerébe foglalták. Minden apokalipszis, így *Dániel könyve* is jogot formál arra, hogy olvasóit a jövőről „tájékoztassa”. Általában nem a feltüntetett szerzőktől származnak, és többnyire „csupa olyan dolgot jósolnak meg, amelyek már rég megtörténtek, tehát a tényleges szerző előtt tel-

⁷¹ Werner Goetz: *Translatio imperii*. Ein Beitrag zur Geschichte des Geschichtsdenkens und der politischen Theorien im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Tübingen 1958. 369. — Kathona Géza: Károlyi Gáspár történelmi világképe. Debrecen 1943. 21. A wittenbergi világkép összefoglalása során elsősorban Kathona Géza idézett munkájára támaszkodtam.

⁷² RMKT II. 95--96.

jesen ismeretesekek voltak. Így például *Dániel könyvé*-nek szerzője 164-ben, röviddel Antiochosz Epiphanés halála előtt, az állítólag Nabukodonozor idején élő Dániellel jóslattatta meg a perzsa és a makedón birodalom felvirágzását és bukását, majd a római világalom kezdetét, hogy jóstehetségének e bizonyítékai alapján az olvasót fogékonnyá tegye végső próféciája iránt, amely szerint Izrael népe túl fog élni minden szenvedést és végül győzedelmeskedik.”⁷³

Dániel próféta könyvében Nabukodonozor első látomása egy nagy szobor, melynek feje aranyból, melle ezüsből van, láb-szárai vasból, lábai részint vasból, részint cserépből vannak. Ez a nagy szobor összeomlott, jelképezve a zsidókat nyomorgató birodalmak pusztulását, melyet a Messiás uralma követ.⁷⁴

Dániel könyvé-ben a babiloni, méd-perzsa, görög-makedon és római monarchiakat egyrészt silányuló sorrendben négy érefaj – arany, ezüst, réz és vas –, másrészt négy, egyre kegyetlenebb fenevad – oroszlán, medve, párduc, tízszarvú bestia – jelképezte. Rokon ez a felfogás az ovidiusi arany – ezüst – réz – vas-kor elmélettel, amely a földi létezés folyamatát egyre silányabbnak látja. Ez az elképzelés is az előző korokból hagyományozódott tovább és megvolt már az indus, perzsa és görög kultúrákban is.⁷⁵

E világszemlélet fejlődésének következő lépése a négy birodalomnak az egész világtörténelemre való alkalmazása volt, amikor Sulpicius Severus és Hieronymus a rabbinizmus világképének elemeit átvéve, a négy birodalomról szóló elméletet a világ végéig tartó római birodalom elvével merevítette meg. Augustinus már szerves egységbe fogta a hat teremtnap és a négy monarchia kettős konstrukcióját. Az augustinusi kettős rendszer szerint az Isten országa, a civitas Dei a hat teremtnapnak megfelelő hat emberi életkoron át párhuzamosan folyik a négy dánieli birodalomban végbemenő civitas diaboli-val. A történelemben a civitas Dei és a civitas diaboli harca vonul végig. Az isteni és a világi állam harcának a hatodik kor végén a Messiás másodszori megjelenése vet véget, amikor az Anti-

⁷³ *Fr. Engels*: Az öskereszténység történetéhez. Karl Marx—Friedrich Engels: A vallásról c. kötetben. Bp. 1961. 258—59. Vö. *Otto Eissfeldt*: Einleitung in das Alte Testament. 2. Aufl. Tübingen 1956. 643.

⁷⁴ Az időszámításunk előtti 164. évtől, Dániel könyvének létrejöttétől, az időszámításunk szerinti kb. 250. évig Engels Renan nyomán tizenöt ránk maradt klasszikus „apokalipszist” tart nyilván. *Engels*: i. m. 258.

⁷⁵ *Lotz János*: A történelmi világkép. Pécs 1936. 14—15.

krisztus és a civitas diaboli megsemmisülésével az örök béke korszaka kezdődik, amely a teremtés utáni hetedik napnak felel meg.⁷⁶

Augustinus szerint a történelemben isteni világterv vonul végig „nem vaktában és véletlenül, hanem a dolgok rendje és ideje szerint, mely előttünk rejtett, de Isten előtt jól ismert”.⁷⁷ A nagy hatású Isidorus- és Beda-művek megőrizték e felfogást. Augustinus történelemszemlélete a középkor századaiban egyed-uralkodóvá vált. E történelemfelfogás utolsó időszakát Krisztus eljövetelétől a világ végén bekövetkező utolsó ítéletig számították. Augustinus átvette Hieronymus tanát, mely szerint a világ végéig tartó negyedik birodalom a római. Mivel pedig a római birodalmat ötödik nem követheti, csak az utolsó ítélet várható, annak bukása után a felfogás és a tények közötti ellentmondás feloldást kívánt, és kialakult a negyedik birodalom folytonosságának fikciója. A római imperium folytonossága a szent német-római birodalomban nyert igazolást.

Luther és a hatására kialakult wittenbergi történelemszemlélet ezen az augustinus – beda-i történelemszemléleten alapul. A világtörténelem Luther felfogása szerint is zárt, egységes folyamat, melyet Isten személyes tevékenységével irányít. A keret a dánieli könyvekben kijelentés által megalapozott négy birodalom, melyből a jelenkor a negyedik, a római birodalom fennállásának ideje. Ennek pontos tükrét találjuk Batizi András versében:

Babiloniai első birodalom,
Másik persiai jeles birodalom,
Harmadik utánna az gereg császárság,
És ezek elmúlván római császárság.⁷⁸

Azert az arany fő Nabugodonozor,
Másik az ezüst mell Cyrus és Darius,
Harmadik az réz has világbíró Sándor,
Negyedik az vasláb Julius Augustus.

Rómában Augustus mikor uralkodnék,
Az emberi testben urunk felöltözék,
Egy szép szűz leántól világra születék,
Harmadik kétezer esztendő kezdeték.⁷⁹

⁷⁶ *Kathona Géza*: i. m. 20.

⁷⁷ *Lotz János*: i. m. 26.

⁷⁸ RMKT II. 98.

⁷⁹ RMKT II. 102–03.

A világnak ebből a zárt rendszerben való szemléléséből következő és mindinkább elterjedt a világ előregedésének, a világ közeli végének tudata. Az utolsó ítélet pontos idejének meghatározására is történtek kísérletek, maga Luther is megpróbálta azt pontosan kiszámítani.⁸⁰ A római birodalom fokozatos elgyengülésében mind Luther, mind Melanchthon a közelgő világvég jelét látta, a korabeli világ természeti és társadalmi jelenségeiben a világvég jeleit vélte felfedezni. Luther szerint az utolsó ítélet közelségének legbiztosabb jele a bibliai jóslatok szerint a kereszténységre rátört két világvég előtti ellenség: a lelki és testi Antikrisztus, illetőleg a pápa és a török valósága. Luther az ítélet napját várva meggyőződéssel hitte, hogy az emberiséget az örök kárhozattól csak a reformáció elfogadása mentheti meg.⁸¹

Batizi Andrásnak is meggyőződése, hogy korában, mely a világ utolsó szakasza, a prófétai jövendölések szerint az várható,

Hogy a legutolsó időben támadna
Két hatalmas ország a Jézus Krisztusra,
A török fegyvere, Mahumet országa,
A hamis tudomány pápa csalárdsága.”⁸²

A törököt fene bestiának, a pápát hamis prófétának tartja, és bizonyossággal hirdeti, hogy mindkettő az utolsó idők Antikrisztusa. Tévedés nem lehet, más Antikrisztust nem kell már várni, mert az utolsó ítélet előtti lelki szakadás megtörtént. Meggyőződéssel várja a közeli végítéletet, melynek biztos előjeleit képzeli bele kora különféle jelenségeibe:

A napban, az holdban nagy jegyek löttenek,
Éhségek, szükségek, döghalálok löttek,
Nagy földindulások, nagy hadak voltanak,
Tengernek zúgási immár sokak voltak.⁸³

Dézsai András *Világ kezdetitől lött dolgokról*⁸⁴ című versének felépítése is Illés próféta jövendölésén alapszik. Ő is a világ aggkorát érzi, és még 107 évet jósol a világvég biztos bekövetkezéséig. E világvégvárását visszhangozza Varsányi György szép-

⁸⁰ Bán Imre: Dante és a joachimizmus. Klny. Dante a középkor és a renaissance között című Dante-Emlékkönyvből. 1966. 224. Vö. Luthers Werke. Tischreden. II. Weimar 1913. 492–93. és III. 1914. 172–73.

⁸¹ A magyar irodalom története. Bp. 1964. I. 334.

⁸² RMKT II. 103.

⁸³ Uo. 112.

⁸⁴ RMKT V. 7–20.

históriája. Varsányi nem próbálkozik ugyan az ítélet napjának pontos meghatározásával, de úgy véli, hogy az emberek sok bűne miatt a jelenkorban folyó negyedik birodalom, az „utolsó idő” megrövidítettett.⁸⁵ Radán Balázs háborúság idejére írt könyör-gésében⁸⁶ azt fejti ki, hogy a kor sok szenvedése, a török veszedele-m, gonosz fejedelmek mind Isten büntetései a nemzet rettenetes bűneiért, elsősorban a bálványozásért. Majd Istenéhez könyörögve szabadulásért, Wittenberg szellemének megfelelően hiszi, hogy a szabadulás feltétele a pápás hit elhagyása.

E wittenbergi szemlélet egyes motívumai végigkísérik XVI. századi vallásos költészetünket, megtalálhatók Nagybánkai Mátyás, Szekhárosi Horvát András, Battyáni Orbán, Szegedi Gergely és sok más énekszerző munkáiban.⁸⁷ A történeti énekek új történetfelfogása a magyar prózában 1559-ben, az első magyar nyelvű történeti műben, Székely István világkrónikájában tűnik fel először, szilárd keretet adva munkájának. Kecskeméti gondolkodásmódjának — némi árnyalatnyi eltéréssel ugyanez a reformátori közkinccsé vált, lezárt történeti koncepció az alapja, mint Székely István világkrónikájának, vagy Károlyi Gáspár gondolatait 1563-ban megjelent *Két könyvé*-nek. Károlyi Gáspár gondolatait a századfordulón Magyarai István, majd Kecskeméti János újította fel. Protestáns íróink ezzel a koncepcióval igyekeztek történetileg igazolni a protestáns hit létjogosultságát és a katolikus hit eretnek voltát.⁸⁸

A XVI. századi Wittenbergben és az onnan hazainduló magyar protestáns lelkészek tudatában a bibliai próféciákkal és így a dánieli könyvekkel kapcsolatban a leghalványabb kételynek sincsen helye: „Mind azok az mellyeket az Daniel be foglalt az ü irasaban; Mennyei dolgok, semmi ebben emberi talalmány, hejaban valosagh, hazugsagh nincsen; de mindenek felette igen igazak, valamiket szamlal az Juda Orszaganak jövendő romlasarol; ez vilagi Monarchiakrol, birodalmakrol; el kezdven az Babilonai birodalomtul fogva mind ez Vilagnak utolso vegeigh. Az Christusnak kivalttkeppen es az Antichristusnak Orszagarol; az Halottaknak fel tamadasarol, ez vilagnak utolso megh itilteteseröl, es az embereknek allapattyokrol ez eletnek utanna.”⁸⁹ Így foglalja össze Kecskeméti János *Dániel könyvé*-nek méltó-

⁸⁵ RMKT VI. 79—93.

⁸⁶ RMKT V. 3—4.

⁸⁷ *Kathona Géza*: i. m. 39.

⁸⁸ *Gerézdi Rabán* kísérő tanulmánya Székely István Krónika ez világ-nak jeles dolgairól. Krakko 1559. fakszimile kiadásához. Bp. 1960. 24.

⁸⁹ *Kecskeméti A. János*: i. m. 5.

ságáról és hitelességéről vallott véleményét. A reformáció korának tudós embereihez hasonlóan Kecskeméti is fontosnak tartotta, hogy kortársaival megismertesse a világ Isten által megszabott rendjét. Kecskeméti a sárospataki első papság elnyerésekor wittenbergi tanulmányainak hatására,⁹⁰ saját korának háborús pusztításait átélve, *Dániel könyvé*-nek értelmezésében látta a legtöbb lehetőséget a korabeli problémák értékelésére. Műve igazolta választásának helyességét: prédikációiban az örökölt protestáns világszemlélet jegyében többé-kevésbé reálisan tudta vázolni korának történelmi és társadalmi problémáit, és hallgatósága figyelmét az építő hit felé irányította.

Kecskemétinek a dánieli négy birodalom értelmezéséről vallott felfogását vizsgálva tegyük fel a kérdést: történeti koncepciója pontosan egyezik-e a wittenbergi forrással és az e felfogást tükröző magyarországi előzményekkel. A Kecskeméti-kötetet sajtó alá rendező Margitai Péter felfogását illetően egyértelműen igennel válaszolhatunk.⁹¹ Nem ilyen egyértelmű a kapcsolat Kecskeméti magyarázatai és a hagyományos felfogás között, bár lényeges elemeit tekintve a kitaposott úton jár ő is. Vitán felül elfogadja a három első — asszír, perzsa, görög — birodalom hagyományos értelmezését. Mivel az írásmagyarázóknak a legnagyobb problémát a negyedik birodalom megfejtése jelentette, Kecskeméti szükségesnek tartja ismertetni a különféle elképzeléseket, és végül ő maga is állást foglal.

Egyik ilyen korabeli véleményként Kecskeméti pontosan előadja a Luthertől és Melanchthontól is vallott felfogást: a negyedik birodalom a római birodalommal azonos és az idő szerint a németek kezében van. A translatio imperii Romani elvének igazolását Kecskeméti pozitívan értékeli, hiszen „ezt követi az szent Jeronymus Doctor. Mely magyarázatnal semmi világosab nincsen.”⁹² Ő maga azonban nem teszi magáévá a negyedik birodalomnak a rómaival történő azonosítását, de mielőtt állást foglal, felhívja hallgatóinak figyelmét arra, hogy ha mégis ez utóbbi magyarázat lenne igaz a világbirodalmak értelmezésére, akkor a német birodalom napról napra közelgő veszedelme várható, óvja tehát nemzetét, hogy jövőjét a német birodalom érdekeihez kapcsolja.

⁹⁰ Dániel wittenbergi népszerűségének jó bizonyítéka az a tizenhárom disputáció, mely 1601-ben jelent meg: Daniel Propheta, Disputationibus XIII et praefatione Chronologica breviter explicatus a Salomone Gesnero, SS. theologiae doctore in Academia Wittebergensi. Wittebergae 1601. Debreceni Ref. Koll. Nagykönyvtárában.

⁹¹ *Kecskeméti A. János*: i. m. Dedicálás.

⁹² Uo. 172.

Kecskeméti már a századforduló képzett exegétája. Tremellius, Junius és Polanus,⁹³ „a mostani időben” lévő írásmagyarázók vélekedésével értve egyet, a negyedik birodalmat a Szeleukidákéval azonosítja, de híveinek szabad választást enged az értelmezések tekintetében.⁹⁴ Annak, hogy a választás lehetőségét nyitva hagyja, két oka lehet. A jelenbe nyúló értelmezés egyértelmű elvetését kényessé teszi, hogy ez a német birodalom érvényben levő politikai berendezkedésének, a kijelentésre alapozott augustinusi világképpel szerves rokonságot tartó rendjének, a Sacrum Imperium Romanum-nak a megtagadását jelentené. Nem vitázik azokkal, akik a német-római birodalom folyamatosságának igazolása érdekében az első álláspontra helyezkednek, nehogy e birodalom uralkodóinak értéke csökkenjen a többi monarchia között. Bécs közel van, a határozott, egyértelműen negatív állásfoglalás nem lenne politikus lépés. A másik szempont pedig, ami Kecskeméti rugalmas magatartását indokolja, az lehetett, hogy igen sok „jámbor, tudós, bölcs” ember, a korabeli írásmagyarázók között sem dőlt még el a kérdés.

A fentiekhez hasonlóan eltér Kecskeméti a wittenbergi hagyományoktól a *Dániel könyvé*-nek hetedik részében jelzett negyedik állat értelmezésében is, mivel ezen sem a római vagy a török birodalmat, hanem a Szeleukidák birodalmát érti. A tőle megszokott alapossággal ismerteti az eltérő álláspontokat és sorakoztatja fel ellenük érveit. Ezek legfontosabbika az, hogy a dánieli látomások, illetőleg a Nabukodonozortól látott állókép mögött az egymást felváltó birodalmak csak az akkori babiloni birodalom területének későbbi sorsára vonatkozhattak, és a jóslatok a Krisztus születése utáni időre már nem terjedhettek ki. Kecskemétinek ezt az állásfoglalását — amelyben nyomát sem találjuk a római birodalom folytonossága igazolásának — a kálvini értelmezéssel érezzük rokonnak. Kálvin — mint ismeretes — e bibliai magyarázat kijelentésbeli erősségeit sorra megdöntötte.⁹⁵ Az állókép négy birodalma és a négy állat a kálvini értelmezés szerint is a babiloni, perzsa, makedón és római birodalommal

⁹³ Imanuel Tremellius, aki 1561–67-ig az ótestamentum tanára volt Heidelbergben, fő művét, az ótestamentum latin fordítását vejevel, Franciscus Juniusszal együtt adta ki. Ennek öt kötete 1575 és 1579 között jelent meg. (Vö. RGG 3. Aufl. Tübingen 1962. 6. Bd. 1010.) Kecskeméti feltehetőleg e magyarázatos bibliafordítást, valamint az ugyanakkor kortárs Amandus Polanus bázeli teológus exegetikai írásait ismerhette. (Vö. RGG 5. Bd. 426.)

⁹⁴ *Kecskeméti A. János*: i. m. 178.

⁹⁵ *Kathona Géza*: i. m. 41.

azonos, az eltérés tehát a hagyományos értelmezéstől a római birodalom folytonosságának tagadásában van. Kálvin szerint a jóslatok csak Krisztus születéséig szólnak. Tagadja a török világvég előtti büntető küldetését is, és a negyedik szörny hirtelen kinőtt szarvacskáját Julius Caesarral és az őt követő császárokkal azonosítja.⁹⁶ Kecskeméti elmondja, hogy nem kívánja felettébb vizsgálni mások ítéletét e kérdésben, de kora írásmagyarázó doktoraival értve egyet, a negyedik állaton a szíriai Szeleukidák birodalmát érti.⁹⁷ A hirtelen kinövő szarv — Kecskeméti szerint — nem a törököt és nem a római pápát jelenti, hanem csakis azt, aki „böttü szerint peldaztatik ezzel: az Antiochus Epiphanest”, aki a zsidókhoz igen kegyetlen volt.⁹⁸

A birodalmak értelmezése tekintetében tehát nem beszélhetünk Kecskemétinél a wittenbergi tradíciók feltétel nélküli, pontos követéséről, mint ahogyan Károlyi Gáspár *Két könyvének*, vagy Bencédi *Világkrónikája*-nak⁹⁹ esetében tehetjük.

Kecskeméti protestáns elődeihez és kortársaihoz hasonlóan magáévá teszi a „senectus mundi” megrázó élményét.¹⁰⁰

Magyari István úgy véli, hogy a fennálló birodalmak némelyikének ötszáz év a fennállási ideje, így hazánké is.¹⁰¹ Kecskeméti cáfolja azt a felfogást, amely szerint minden ország fennállásának meghatározott ideje van, ötszáz, hétszáz vagy százhusz esztendő. Szerinte az országok fennállásának ideje kizárólag Isten titkos tanácsában van meg. Megfeddi azokat, akik a planéták nézéséből, csillagok forgásából akarják megjósolni az országok romlását. Elutasít minden pontos időhöz kapcsolódó jóslatot,¹⁰² de a világvég közeli eljövételében bizonyossággal hisz. Meggyőződése Kecskemétinek, hogy Ovidius elképzelése az idők változásairól *Dániel könyvé*-ből származik, és a pogány költő ennek alapján osztotta fel az időt az ismert négy érc szerint. A dánieli könyveknek az ismert négy érchez hasonlítható birodalmi mindenesetre Kecskeméti korában is az értékelés alapjául szolgáltak. Kecskeméti úgy látja, hogy kora „vas idő”, telve kegyetlenségekkel,

⁹⁶ Ioannis Calvini Praelectiones in Daniele Prophetam. Corpus Reformatorum LXIX. 50.

⁹⁷ *Kecskeméti A. János*: i. m. 509.

⁹⁸ Antiochos Epiphanés erőszakos görögösítése, a hellenisztikus kultúrát erőszakkal terjesztő uralkodása vezetett Palesztinában a Makabeusok felkelésére.

⁹⁹ *Horváth János*: A reformáció jegyében. Bp. 1953. 49, 320—21.

¹⁰⁰ *Kecskeméti A. János*: i. m. 397.

¹⁰¹ *Magyari István*: Az országokban való sok romlásoknak okairól. Sárvár 1602. Kiadta Ferenczi Zoltán. Bp. 1911. 154.

¹⁰² *Kecskeméti A. János*: i. m. 398—99.

háborúkkal, keresztények üldözésével,¹⁰³ s ezért prédikációiban újra és újra szembeszáll az aranykort hirdető katolikus ellenfél lényegében reneszánsz felfogásával.¹⁰⁴

Az utolsó időnek és a végítéletnek ez a rendületlen hite adja Kecskeméti szájába azokat a zordon prófétai fenyegetéseket, amelyekkel mind a világi, mind az egyházi nagyságok bűneit feddi — a protestáns prédikátori hagyományoknak megfelelően —, s a bűnöket leplezetlenül feltárva jósol azokra ítéletet. E világvégvárásnak, a Krisztus második eljövételébe vetett hitnek ilyen formán pozitív erkölcsi hatása lehetett. A bűnöket a végítélet előtt számba véve, javulásra és megtérésre buzdít. Egész nemzetének, azoknak a híveinek, akik Sárospatakon, Zemplén megyében az Antikrisztus kegyetlen üldözéseitől szenvednek, közeli megszabadulást hirdet. Távol áll azonban Kecskemétitől, mint a hasonló elveket valló prédikátoroktól, minden olyan külső politikai akció, amivel a szabadító végítéletet ki akarná kényszeríteni.¹⁰⁵ Mint könyve elején megmondja, *Dániel könyvé*-nek magyarázatához azért kezdett, hogy vigasztalást nyújtson a nyomorúságok idején.

Kecskeméti a Bibliában körülírt Antikrisztust Lutherhez hasonlóan a pápával azonosítja. Az önmagát istenítő hatalmasság az utolsó idő nagy lelki ellensége. Kecskeméti e téren is járt úton halad. A zsidók történelmük legkegyetlenebb szenvedéseit a „bálványozást” erőszakkal kényszerítő IV. Antiochos Epiphánész idejében élték át.¹⁰⁶ Kecskeméti a zsidó történelemnek ezt az időszakát pontosan megegyezőnek tartja saját korával: a lelki Antiochost a pápával azonosítja.¹⁰⁷ Mind Antiochos Epiphánész, mind a pápák akkor jelentek meg a történelemben, amikor sokan elszakadtak az igazi hittől. Méltóságukat, hatalmukat mások erejével szerezték és sokat vétettek az emberek ellen. A pápa isteni méltóságot kívánt magának és „sok vér ontást indított eleitül fogva, s-most-is . . . ki győzne azt elő számlalni? Belgiumba, Galliába, Angliában, Scotiában, Vestphaliában. Cseh Országban és egyéb helyeken; nincsen annak száma.”¹⁰⁸

¹⁰³ Uo. 153, 154.

¹⁰⁴ Uo. 154. 485.

¹⁰⁵ Nagy Géza: A református egyház története (1608—1715). Kézirat. Ref. Koll. Könyvtára, Debrecen. 379. l.

¹⁰⁶ Dániel könyve és a kis próféták. Kiad. a Magyarországi Református Egyház Zsinata Sajtóosztálya. Bp. 1966. 17.

¹⁰⁷ Kecskeméti A. János: i. m. 866.

¹⁰⁸ Uo. 596.

Mind Antiochos Epiphanés, mind a pápa pusztulásáról egyezőek a bibliai jóslatok.¹⁰⁹

Jellegzetesen wittenbergi hatást kell látnunk Kecskemétinek az ellenségről vallott felfogásában. Kecskemétit, passzív magatartásának eredetét ismervé, nem vádolhatjuk hazafiatlansággal, amikor az ellenséggel való hadakozás idején legfőbb gondja nem a kellő felkészülés hirdetése, hanem könyörgésre buzdít azért, hogy Isten távoztassa el az ellenséget híveitől.¹¹⁰ E felfogás Luther reformátori meggyőződésével azonos, aki mindvégig azt vallotta, „hogy a török elleni fegyveres fellépést előzze meg a nélkülözhetetlen lelki felkészülés”.¹¹¹ Kecskeméti a reformátori felfogás jegyében eleget is tesz prédikátori hivatásának, amikor hívei elé tárja bűneiket, a korabeli feudális társadalom jellegzetes vétkeit, hogy bűnbánatra és imádkozásra serkentve ráébressze őket arra, hogy Isten az ellenséget büntetésképpen küldte reájuk. A wittenbergi indíttatás, Kecskeméti vallásos világszemlélete magyarázza azt az ellentmondást, hogy míg egyfelől aktívan látja és láttatja a történelmi és társadalmi problémákat, addig — másfelől — a kor fonákságait, romlottságát feltárva passzív magatartást hirdet.

De mikor imádkozásra és tűrésre biztat háború idején, ugyanakkor józan gyakorlatiassággal a hadviselés hibáira is rámutat.¹¹² Persze Kecskeméti nem vett részt csatákban, a hadviselésre vonatkozó jótanácsoknak olyan széles skáláját sem találjuk nála, mint Magyarai István munkájában.¹¹³

A Luther történelemszemléletét rendszerező Melanchthon két történelemformáló tényezőt ismer, az egyházat és az imperiumot. Míg az egyház történelmi feladata az isteni tan tévedésektől mentes konzerválása, addig az államhatalom, isteni rendeltetéséből következően, tisztességes törvényeket szabva, a rendet és az igazságot védelmezi, a gonoszokat megbünteti és Isten egyházát oltalmazza. Kecskeméti véleménye szerint sem a vak szerencsének, a véletleneknek tulajdoníthatók a történések, hanem Isten akarata irányít mindent.¹¹⁴ Amelyik birodalom nem felel meg rendeltetésének, annak hatalmát Isten — aki a történelemben állandóan jelen van és örökös az általa megszabott rend felett — elveszi és másnak adja.

¹⁰⁹ Uo. 596—97.

¹¹⁰ Uo. 16.

¹¹¹ *Kathona Géza*: i. m. 35.

¹¹² *Kecskeméti A. János*: i. m. 349, 410.

¹¹³ *Magyarai István*: i. m. 244.

¹¹⁴ *Kecskeméti A. János*: i. m. 119—20.

Kecskeméti azért is igen fontosnak ítéli *Dániel könyvé*-nek magyarázatát, mert abban Isten nagy dolgot, a birodalmak változásait akarta megjelenteni. Ezek az Istentől küldött álmok a világi birodalmak változásainak jelképei. A Biblia és a történelem példái bizonyítják, hogy a világi uraság, gazdagság nem állandó. Kecskeméti korában a világi urak és fejedelmek nem teljesítik történelmi hivatásukat, mely az Isten törvénye által megszabott rend megtartása és biztosítása volna.¹¹⁵ Kecskeméti az ország bűneinek tudatában azt is elképzelhetőnek tartja, hogy Magyarország névtelenül eltűnik a nemzetek sorából. Féelme csak fokozódik, mikor a szétdarabolt ország helyzetét a magyar múlttal veti össze,¹¹⁶ és Isten méltó büntetését látja abban, hogy Magyarország kevés híján tartománnyá lett.

A prédikációkban mindenütt uralkodik Isten igazságos bíráskodásának a hite, a tízparancsolat normáinak hirdetése, az emberi sors meghatározottságának — a vallási determinációnak, sőt predestinációnak a tanítása.¹¹⁷

A történelemalakító imperium fogalmi körébe tartozik a melanchthoni történelemkoncepció szerint a törvényes világi helyzetben megtartó *politia* és az *oeconomia*, amelynek feladata a tisztes családi állapot biztosítása.¹¹⁸ Ennek a felfogásnak a jegyében vallja Kecskeméti, hogy a fejedelmek: „Oltalmaznak az egy-ügyü kösseget, vigyazzanak az Politianak es az Ecclesianak közönseges meg maradasara”.¹¹⁹ A fejedelmeknek és a szegény községnek egyaránt szóló tanulságok azt kívánják bizonyítani, hogy megoldást csak a bűnök elhagyása és az Istenhez való könyörgés hozhat, hogy legyenek igaz, tudós, bölcs és hasznos fejedelmek, „az kik legyenek mind az Politianak, mind az Ecclesianak oltalmazasara”.¹²⁰ Isten igaz hívei (a protestánsok) a nyomorúságok idején bizonyosra vehetik, hogy gondviselőjük kiszabadítja őket a gonosz fejedelmek kezéből.

Melanchthon a történelem tanulmányozását elsősorban erkölcsi szempontból tartotta fontosnak.¹²¹ Kecskeméti munkájában megtaláljuk e felfogás hű mását: a régi históriákat azért írták meg, „hogy azokból az emberek intessenek életöknek meg jobbi-

¹¹⁵ Uo. 152, 799.

¹¹⁶ Uo. 153, 410.

¹¹⁷ Uo. 649—50.

¹¹⁸ *Kathona Géza*: i. m. 12.

¹¹⁹ *Kecskeméti A. János*: i. m. 799.

¹²⁰ Uo. 804.

¹²¹ *Borzsák István*: A magyarországi Melanchthon-recepció kérdéséhez. ItK 1965. 440.

tasára”.¹²² A történelem megismerése segíthet a nemzeti problémák megoldásában; a rég elveszett birodalmak sorsán okulhatunk.¹²³ A zsidó történelem példái Kecskeméti számára is azt bizonyítják, hogy Isten a tízparancsolat alapján igazságosan bíraskodik a történelemben, a kor humanista szemléletével ellentétben, amely az országok szomorú állapotát „szerencsének vagy történésnek tulajdonítja”.

A történelem másik formáló tényezője, az egyház, a világi birodalmakkal ellentétben örök. A történelem számos példája bizonyítja, hogy a mulandó birodalmak mellett az igaz egyház változatlanul fennmarad.¹²⁴

A világtörténelemnek e protestáns szemlélete hatja át Kecskeméti egész munkáját és inspirálja a korabeli vétkek fáradhatatlan feddésére. Ami a dánieli jóslatok kritikátlan elfogadását illeti, a XVII. század elején élő sárospataki prédikátor csak *egy* a sok közül: Dániel jövendölése -- *ex eventu* -- a perzsa királyokról, Nagy Sándorról, az egyiptomi és szíriai királyokról, valamint álomlátása Antiochos Epiphanésről, az „Antikrisztus példányképéről” és a négy világbirodalomról elmondhatatlan zűrzavart okozott a későbbi koroknak még tudományos igényű történetírásában is -- szinte a felvilágosodásig.¹²⁵ Mindamellet -- Hermann Gunkel¹²⁶ véleménye szerint -- a modern világ *Dániel könyvé*-ből tanulta meg a világtörténelem fogalmát.

A „MODUS VIVENDI” A VILÁGKÉP TÜKRÉBEN

Kecskeméti politikai felfogása

Kecskeméti művének kiemelkedő tanulsága a mai olvasó számára, hogy prédikációiban korának sok fontos politikai kérdését tárgyalja. Ezt nem valami magasabbrendű szisztémába ágyazva teszi, hanem a realitás szorítása alatt kénytelen politizálni. A Bocskai-szabadságharc és a rákövetkező évek idején prédikatori székében feladata volt kora eseményeinek értékelése és ellentmondásainak magyarázása. Politikai éleslátását leginkább

¹²² *Kecskeméti A. János*: i. m. 388.

¹²³ Uo. 389.

¹²⁴ Uo. 184.

¹²⁵ *Borzsák István*: Az antikvitás XVI. századi képe. Bp. 1960. 410–11.

¹²⁶ *Hermann Gunkel*: Was bleibt im Alten Testament. Göttingen 1916. 23. Idézi *Kocsis Elemér*: Apokalyptik und politisches Interesse im Spä t judentum. c. cikkében. *Judaica. Beiträge zum Verständnis des jüdischen Schicksals in Vergangenheit und Gegenwart.* 27. 1971. 72.

a korabeli magyar történelem központi problémájának, az *állam-egység* válságának, az ország és a *Habsburg-birodalom*, valamint a *török hódító* viszonyának az adott helyzetben lehetséges megítélésén tudjuk lemérni.

A tizenötéves török háború és a Bocskai-szabadságharc idején e két hatalomnak a nemzeti érdekek szempontjából történő megítélése lényeges változásokon ment át. A XVI. század közvéleménye Báthori István fejedelemsége előtt tévesen ítélte meg a Habsburg-monarchia és a török hatalom kérdését.¹²⁷ A nagy nemzeti cél a török kiűzése volt az ország területéről. A magyarság régi ellenségének tekintette a törököt. A köztudatban elevenen élt ez a török iránti ellenszenv, amelynek legfőbb indoka az az érzés, amely a magyarságot a kereszténység révén Európa kulturális közösségébe kapcsolta. Együtt járt ez az ország felszabadításának és a pogány ellenség kiűzésének vágyával. A szétdarabolt, az állandó harcokban elgyengült ország erre a feladatra egyedül nem vállalkozhatott. A magyarság évtizedeken keresztül bízott abban, hogy a Habsburgok valóra váltják ígéreteiket, segítségükkel majd kiszorítják a pogány ellenséget az országból, és létrejöhet Magyarország állami egysége.

Európa apokaliptikus borzongással várt a török és német hatalom összecsapására. A kortársak még nem láthatták világosan, hogy mindkét hatalom túljutott fénykorán. Nagy Szulejmán után a török meglevő hódításainak biztosítására törekedett, újabb területek elfoglalására és döntő harcok kieroszakolására már nem volt ereje. A német és török ellentétek igazi küzdőtere a Földközi-tenger volt. A Habsburgok nem törekedtek Magyarország felszabadítására, érdekeik ekkor nem terjedtek túl nyugati tartományaik védelmezésén. A két hatalom döntő összecsapására csak akkor került sor, amikor a Habsburg-hatalom érdekei kelet felé tolódtak el.

Báthori István az elsők között jutott arra a felismerésre, hogy a Habsburgok éppen olyan ellenségei a magyaroknak, mint a török.¹²⁸ Az ország egységének helyreállítását azonban ő sem remélte a török segítségével, de a török gyengeségeit felismerve, már nem tartotta annyira veszélyes ellenségnek, mint elődei. Báthori politikai koncepciójának leglényegesebb vonása az volt, hogy önerejű magyar politika folytatására törekedett. A nemzeti problémák megoldását nem várta sem a Habsburg-, sem a török hatalomtól. Mindkettővel békére törekedett, nehogy a barátnak

¹²⁷ *Makkai László*: Erdély története. Bp. 1944. 286.

¹²⁸ Uo. 287.

álcázott két ellenség a maga érdekében pusztítsa országunkat. Politikai elképzeléseinek következetes véghezvitelét nagymértékben segítette a lengyel királyi trón elnyerése.

Báthori István halála után a lengyel orientáció reális lehetőségei megszűntek. Súlyosbította a helyzetet, hogy a porta és Erdély közötti jó kapcsolatok ellenére a török pusztítások mindennaposak voltak, a határ mentén a török újabb és újabb falvakat vont fennhatósága alá. A határmenti harcok hatására egyre inkább meggyőződéssé vált, hogy a törökkel nem lehet békében élni. A török ellen szövetséges kellett, és ezt a szövetségest – korántsem egyöntetű vélemény alapján – a Habsburg-birodalomban válték megtalálni. Kezdetben Bocskai István is ezt a Habsburg-orientáció felé hajló álláspontot képviselte. Básta rémuralma Erdélyben, Belgiojoso erőszakosságai a királyi Magyarország területén megváltoztatták a német pártion állók egy részének véleményét. Bocskai István ugyancsak a körülmények kényszerítő hatása alatt, a szabadságharc teljes külpolitikai elszigeteltsége következtében kénytelen a törökkel kötött szövetség mellett dönteni. Akkor, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a szabadságharc nem számíthat sem a lengyel, sem az osztrák, a cseh vagy a morva rendek segítségére,¹²⁹ a török szövetsége mellett dönteni felelősségteljes lépés volt. Bocskai azonban kénytelen volt ideiglenesen feladni az előző nemzedékek nagy célkitűzését: a török kiűzését és az elfoglalt magyar területek visszaszerzését, sőt a török katonai segítségét is igénybe kellett vennie. A magyar közvéleményben a török ellenséggként élt, segítségének nem volt hitele.¹³⁰

A két ellenség tudatosulásával párhuzamosan egy új, ezen túlmutató szemlélet is kialakulóban van.¹³¹ Bethlen Gábor merészen tudatosította magában és másokban is a két ellenség újfajta rangsorolását. Ez az új szemlélet veszélyesebb ellenségnek tekintette a németet és enyhébben ítélte meg a törököt, mivel a török nem avatkozott az ország belügyeibe, míg a Habsburgok a magyar önkormányzatot és vallási szabadságot veszélyeztették. Ennek az új szemléletnek a kialakulását a korabeli politikai események, a nemzeti és protestáns vallási érdekek határozták meg.

¹²⁹ Benda Kálmán: A Bocskai-szabadságharc. Bp. 1955. 36–42.

¹³⁰ Uo. Okmánytár 115. Hogy a felkelők mennyire nem hittek a törököknek és hogy csak a kényszerű szükség diktálta a velük való szövetséget, világosan kifejezték a szerencsi országgyűlésen részt vevő rendek a fejedelmi előterjesztésre adott válaszukban. Magyar Országgyűlési Emlékek. XI. 158, 160.

¹³¹ Makkai László: i. m. 334.

Az egykorú magyarság politikai vezetőit gyötrő török és német probléma Kecskeméti munkájában is elválaszthatatlanul összefonódott. Munkáját éppen az teszi jelentőssé, hogy józanul ítélte meg az országnak mind a törökökhöz, mind a németekhez fűződő kapcsolatait. Kimondja: a magyar érdekeket nem szabad összekapcsolni a meggyengült német birodalom érdekeivel, sőt annak Magyarország ellen irányuló hatalmi törekvéseit a török szövetséggel szükséges ellensúlyozni. Protestáns vallási elfogultsága fokozza ellenállását az erőszakosan katolizáló Habsburg-birodalommal szemben, így nemzeti érdekeken túlmenően vallási érdekei is erősítik németellenességét.¹³² II. Mátyás — bár trónra jutását a protestáns magyar rendeknek köszönhette, és így kezét bizonyos fokig megkötötték azok az engedmények, amelyeket még koronázása előtt biztosítékul kértek tőle a magyarok — arra törekedett, hogy megtartsa a pápa bizalmát és ígéretet tett katolikus híveinek, hogy eretnek alattvalói számára tett engedményeit alkalomadtán visszavonja.¹³³ Kecskeméti művében így tükröződik e probléma: „Mert ugy vagyon egy keves ideig elvetetet, az mi nyakunkrol amaz lelki Antiochus az Romai Papa. Mindazonáltal nem meszsze á mi hazunktol kering. Itt az mi Austriabeli Attyankfiaí közt, igyeközik azoknak ígat vetni nyakokba”.¹³⁴ Persze Róma a katolikus egyház érdekeinek védelmére a király ígéreteinél nagyobb garanciát látott volna abban, ha a nádori tisztet katolikus főúr viseli, így Illésházi halála után az önként kínálkozó alkalmat fel is akarta használni a magyar katolicizmus erősítésére.¹³⁵ Az 1609. évi országgyűléstől az ellentétes erők kemény küzdelme volt várható. Mindkét fél — protestáns és katolikus — a nádorválasztástól saját ügyének előrehaladását remélte. Kecskeméti valószínűleg ez elé az országgyűlés elé nézett olyan nagy várakozással, hiszen az új nádorválasztáskor az 1608. évi koronázó országgyűlés pozitív eredményei forogtak veszélyben.¹³⁶ Erről az oly igen fontosnak ítélt országgyűlésről úgy vélekedett, hogy eredményessége esetén az ország sokat nyerhet, ellenkező esetben azonban igen sokat veszíthet.¹³⁷

¹³² *Kecskeméti A. János*: i. m. 413.

¹³³ *Nagy Géza*: i. m. 16.

¹³⁴ *Kecskeméti A. János*: i. m. 866.

¹³⁵ *Károlyi Árpád*: Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása c. tanulmány a Néhány történelmi tanulmány c. kötetben. Bp. 1930. 318.

¹³⁶ Uo. 280.

¹³⁷ *Kecskeméti A. János*: i. m. 798.

A nádori tisztt protestáns főurakkal való betöltése kedvező légkört teremtett a reformált egyház számára. Thurzó György azonban már igen lényeges kérdésekben kénytelen volt engedményeket tenni a katolikusok javára.¹³⁸ Mindamellet a protestáns érdekeket konkrét ügyek során nemegyszer védelmezni tudta. A protestáns rendek számára ekkor már komoly gondot jelentett, hogy a katolikusok fokozatosan a hatalmi pozíciók visszaszerzésére törekedtek. II. Mátyás — a pápa kívánságának engedve — az 1609. évi országgyűléstől kezdve szabad teret engedett a katolikus főpapság rekatolizáló törekvéseinek. A királyi tanácsban újra a katolikusok kerültek többségbe és az országbírói székbe Forgách érsek testvére, Zsigmond jutott. Ezeknek az éveknél az országgyűléseit a protestáns rendek küzdelmei jellemzik, melyek során az 1606. és 1608. évi eredményeket a király és a katolikus főurak ellen kell védelmezniük. A békepontok német részről történő megtartása dolgában Kecskeméti is bizalmatlan, és joggal teszi fel a kérdést: „Minemű legyen ez világi egy szomszedságban levő ket fejedelmeknek, nemzetsegeknek, tisztt viselőeknek, az ő bekessegek? F. Szin mutato bizonyara . . . De intelek attyamfiai, hogy könyörögjete, imatkozzatok, hogy így ne essek minékünk-is az Nemet nemzettel dolgunk. Ne csak szinnel, hanem szível legyen á frigy az bekessegh közöttünk”.¹³⁹ Pedig a magyaroknak létérdekük a béke fenntartása. A császári diplomácia nemegyszer próbálkozott a törököt Magyarország ellen ingerelni. Kecskeméti előtt még az a rémkép is felmerül, hogy az érdekülönbségeik miatt most egymással szemben álló országok a magyarok ellen fognak össze: „Adgya az Ur Isten, hogy valaha Török, Tatar, Nemet, Balon, Spaniol megh ne egygyezzenek ebben, hogy az mi nemzetsegünknek vege legyen”.¹⁴⁰

A dánieli birodalmak értelmezéseinek során arra hívja fel a figyelmet, hogy a német birodalommal való összefogás nem érdeke az országnak. Nabukodonozor látomásának vas- és cseréplábai a luther — melanchthon-i felfogás szerint a római birodalomnak a német és török császárságra való szétszakadását jelképezik, a két láb anyagának összeelegyíthetetlen természete pedig azt példázza, hogy e két birodalom egymással nem fér össze, olthatatlan háborúság a sorsuk. Ezért óv Kecskeméti a német szövetségtől: „Ha ez igaz, hogy az vas labon kell ertenünk az Török birodalmat s-az agyagon az Nemet birodalmat, *nevessük az Romai Imperiumban-is megh maradasunkat*; Mert az Török birodalma

¹³⁸ Károlyi Árpád: i. m. 280, 351.

¹³⁹ Kecskeméti A. János: i. m. 827. (F. = Felelet.)

¹⁴⁰ Uo. 455. — Balon = Vallon.

miat el kell az Nemet birodalomnak romlania, minek előtte el
jön az Ur Iesus Christus az itiletre”.¹⁴¹

Kecskeméti nézeteinek súlyos hazai előzményei vannak. Magyarai az ország sok romlásának okait számba véve, ismételten visszatér a segítség ürügyén pusztító, dúló német zsoldosok problémájára.¹⁴² A török ellen kapott idegen segítség értékéről így vélekedik: „imez segitsegre jöven maga pusztit el bennünket, mely miatt az ellenség ellen fel kötöt fegyvert ellene kel, ember halallalis keketelen ki vonnunc, amaz penig az Luthereketis az Töröckel edgyüt akarya le vagni, avagy az praedan kötödic”.¹⁴³

Míg a németekkel szemben Kecskeméti egyértelműen elutasító álláspontra helyezkedik, addig a *török megítélésében* taktikus: egyszer ellenséget lát benne, máskor a nemzeti és protestáns egyházi érdekek támogatóját. A török és a magyarság viszonyának értékelését illetőleg Kecskeméti munkájában négy felfogást tudunk világosan megkülönböztetni. A továbbiakban e sokszor egymásnak is ellentmondó rétegek forrásait nyomozzuk.

1. Kecskeméti közönsége — a sárospataki polgárság — szemében, ha nem is közvetlen élmények alapján, a török naponként pusztító, család és hitszegő ellenség. Rabolva portyázik, terjeszkedése rabsággal fenyegeti az ország lakosságát. Kecskeméti ismerte a közhangulatot és prédikációiban számtalanszor panaszkolva a török pusztításait. A protestáns írói gyakorlatnak megfelelően történelmi példáit a jelen török problémájával állítja párhuzamba. A török ellenség, éppen úgy kegyetlenkedik a magyarokkal, mint azt a régi pogány királyok tették.¹⁴⁴ E kérdésről szólva kifogyhatatlan a panaszokból: „Oh mi szegény Nemzetsegünk, bezzeg sokszor probaltad ezt, hogy fiaid, leanyid az idegen Nemzetsegtől vitettek rabsagra, pogany Isteni tiszteletre. Adna az Ur Isten hogy ez utan immar ne lenne ugy dolgunk, de felelmes az allapat, mert ritka az penitentia tarto Keresztyen”.¹⁴⁵ Kecskeméti egyformán elítéli a két ellenség magatartását. Mind a török, mind a pápa serege bálványimádó és hitszegő, ezért mindkettővel szemben óvatosságra inti nemzetét.

2. Hogyan motiválja a török megítélését Kecskeméti wittenbergi eredetű világszemlélete? A korabeli magyar eseményeket Isten transzcendens világtervének részeként szemléli ő is. Kecskeméti János — mint Magyarai István — meggyőződéssel hiszi,

¹⁴¹ Uo. 172.

¹⁴² *Magyarai István*: i. m. 166–67.

¹⁴³ Uo. 162–63.

¹⁴⁴ *Kecskeméti A. János*: i. m. 24.

¹⁴⁵ Uo. 25.

hogy az ellenséges támadásoknak, az ország pusztulásának legfőbb oka a magyarság számos bűne mellett az igaz hittől való elszakadás, a katolikus bálványimádás: „az mi szegény hazánkban az balvanyozas földünket, pusztava tötte; sok Praepostsagok, Püspöksegek: Eghri praepostsag; Pecszi Püspökseg s-az többi el veszték: csak az neve maradot, el veszet az valosaga, Isten az természet szerint valo ellensegeknek attá. De ez á mi kaba nemzetsegiünk nem ismeri pusztulasának okat”.¹⁴⁶

A magyar protestáns történeti gondolkodást alapvetően meghatározó wittenbergi szemlélet a török pusztításban látta a világra bocsátott isteni büntetést, elsősorban a hamis kultusz és az evangéliumüldözés bűnéért.¹⁴⁷ A töröknek ilyen fajta megítélése ősi középkori hagyományokból táplálkozott. A török veszély, amely sok évtizeden keresztül fenyegette az egyetemes kereszténységet, rendkívül nagy hatással volt az európai és elsősorban a német közvéleményre. A török veszély történelmi értelmezése Luther fellépéséig kizárólag erkölcsi alapokon nyugodott. A középkori felfogás, mely szerint a török Isten ostora a keresztény nemzetek bűneiért, a protestantizmusban tovább élt, átfarmálódott és kiegészült a reformatori eszmevilág sajátos jegyeivel. A hagyományos törökszemlélet Wittenbergben nyert Róma-ellenes értelmezést. Luther a szentírásra, a dánieli könyvek jóslataira alapozta a török apokaliptikus büntető küldetéséről vallott elképzeléseit.¹⁴⁸ A dánieli jóslatok értelmében a negyedik (értsd német-római) birodalmat gyötrő nép a török. Amikor a negyedik birodalom népei megtérnek és bűnbánatra jutnak, amikor a török mint büntető eszköz teljesítette küldetését, feleslegessé válik. Isten lesz az, aki a keresztényeket megszabadítja a pogányoktól.¹⁴⁹

Kecskeméti hasonló meggyőződéssel hiszi, hogy a török Isten büntetésének eszköze: „Isten az Hitötleneknek szolgálattya-val-is szentül tud elni az ő igaz iteletinek végben vitelere . . . most-is az Mahumet követőinek szolgálattyaival Magyar Orszagh es egyeb Nemzetsegök ellen.”¹⁵⁰ A kortárs Magyar István véleménye szerint is mindaddig eredménytelen lesz a török elleni harc, amíg az ország bűnbánatot nem tart és a bálványozásról vissza nem tér az igaz hitre.¹⁵¹

¹⁴⁶ Uo. 874.

¹⁴⁷ *Kathona Géza*: i. m. 6.

¹⁴⁸ Uo. 32–33.

¹⁴⁹ Uo. 33.

¹⁵⁰ *Kecskeméti A. János*: i. m. 16, 816.

¹⁵¹ *Magyari István*: i. m. 58–63.

3. A korabeli protestáns egyházi felfogás a pogány uralmát, a török fennhatóságot elviselhetőbbnek tartotta, mint a németek „testi-lelki” elnyomását.¹⁵² A török pozitív megítélésében közrejátszottak azok a kedvezmények, amelyeket a török valóban adott a protestáns magyaroknak. A török hitbéli semlegessége a protestantizmus létét nem fenyegette alapjaiban, a hódoltsági területeken nyugodtan terjeszthették az új hitet, míg a Habsburg-monarchia tűzzel-vassal küzdött ellene.¹⁵³ A török okozta nyomorúság tényeinek leírásán túl e kedvezmények miatt bizonyos fokú „tárgyilagosság” jellemző, Bornemisza Péterhez¹⁵⁴ hasonlóan, Kecskeméti Jánosra is: a természet szerint való ellenségnek „Isten győzödelmet es Uralkodasaban valo meg maradast ad; Mert azok az Istennek Anyaszent-egyházat bekesegben tartyak”.¹⁵⁵ A török fennhatóság alatt élő protestánsok véleménye nem ilyen egyértelműen pozitív. A hódoltsági élet mindennapjai küzdelmesek voltak, nem egy protestáns pap menekült el e területekről a török zsarolások elől.¹⁵⁶ Kecskeméti János mindvégig keresztény fennhatóság alatt élt, közvetlen tapasztalatai a török uralomról feltehetőleg nem voltak. Annak ellenére, hogy a törököt ősi ellenségnek és Isten büntető eszközének tartotta, a hitélet gyakorlása, a protestáns egyház megmaradása szempontjából mégis hasznosnak ítélte: „Isten . . . az mikor az balványozo Papistakra, az természet szerint valo ellenseget meszsze földről hoza: ugy vagyon nagy karaval külső kepen szegeny hazanknak; de viszont ki beszélhetetlen hasznával lelki csendessegünknek, es igaz tudomanyunknak. Így veri ez utan-is vissza az mi szent Istenünk, az Anti-Christusnak az ő dihösseget, es meg oltalmazza az ő igaz Anyaszent-egyházat.”¹⁵⁷

4. Kecskeméti török értékelésének negyedik szála már felül-emelkedik a szűk egyházi szempontokon: a török–magyar viszonyt az egész nemzet érdekeinek szempontjából teszi mérleg-

¹⁵² Nagy Géza: i. m. 92. — Révész Imre: Magyar református egyház-történet. Debrecen 1938. I. 141.

¹⁵³ Földváry Antal: A magyar református egyház és a török uralom. Bp. 1940. 160.

¹⁵⁴ Bornemisza Péter isten szolgájának tekintette a török császárt, akiben a reformáció terjedésének elősegítőjét látta: „Így török császár is Istennek szolgálja, hogy ki irtsa sok országokból a papi balványozást, hirdesse az Istennek ígését az anya szent egyház között.” — Schulek Tibor: Bornemisza Péter 1535–1584. Budapest–Győr–Sopron 1939. 287. (Post. V. 444.)

¹⁵⁵ Kecskeméti A. János: i. m. 754.

¹⁵⁶ Nagy Géza: i. m. 93.

¹⁵⁷ Kecskeméti A. János: i. m. 748.

re. E kérdés politikus megítélése révén vált tolla alatt a dánieli könyvek értelmezése aktuális nemzeti érdekek tudatosítójává. Világosan látta, hogy a törökkel való jó viszony fenntartásához magyar politikai érdekek fűződnek: „Kedvez valamit az Nemet nemzetseg mi nekünk, mert lattya az természet szerint valo Pogannak engedelmesseget nemzetünkhöz: De ha á nem volna, meg hidgyed külömben fogna az Nemet nemzetseg hozzank. Igy azert Isten, az Poganyok által tartoztattya azoknak gonosz szandekokat”.¹⁵⁸ Kecskeméti felfogása a kor legjelesebb politikusainak, Bocskainak, majd Bethlennek török koncepciójával mutat rokonságot. A dánieli könyvek magyarázatait Kecskeméti Bethlen fejedelemségének ideje előtt írta. Politikai koncepciójának helyessége, a törökkel kapcsolatos álláspontjának realitása a későbbi évek eseményei során, Bethlen Gábor fejedelemsége alatt igazolódott. A *János jelenései*-re írott prédikációinak ismerete azért lenne érdekes számunkra, mert Bethlen uralkodása idején Kecskemétinek több előremutató elképzelése megvalósult: Bethlen Gábor határozottan Habsburg-ellenes politikát folytatott, s így uralkodása idején valóban teljesítette a Bocskaitól Erdélynek szánt szerepet. Fejedelemsége gátja lett a Habsburg-katolikus-főúri reakció terveinek, annak, hogy az országot teljes mértékben alá vessék a Habsburg-politika érdekeinek, amely a katolikus ellenreformációt támogatta és nem tekintette magára nézve kötelezőnek az 1606–08-i törvényeket.¹⁵⁹ Az erdélyi politika Habsburg-ellenes funkciójának teljesítése természetsszerűleg vonta maga után azt a kényszerű megalkuvást, hogy ideiglenesen le kellett mondani az „ősi” török ellenség kiűzéséről és inkább a törökkel való megegyezést kellett választani. Noha e politika nem kedvezett a környező, török fennhatóság alatt élő kelet-európai népek érdekeinek, a Habsburgok önző politikája által kialakított kényszerhelyzetre az egyetlen lehetséges válasz volt.¹⁶⁰

Kecskeméti nemzeti érdekű álláspontjának hangsúlyozására érdemes felidéznünk más korabeli nézeteket. A nyugati ország-rész legnagyobb birtokosai megalkuvások, súlyos áldozatok árán is a császárral való megegyezés hívei voltak és a megoldást a török elleni háború folytatásában látták.¹⁶¹ Pázmányék és a terjeszkedő katolicizmus királyhűségük igazolását még mindig abban a XVI. századi elvben vélték megtalálni, amely szerint

¹⁵⁸ Uo. 767.

¹⁵⁹ Magyarország története. Szerk. H. Balázs Éva, Makkai László. Bp. 1962. II. 171.

¹⁶⁰ Uo. 177.

¹⁶¹ Benda Kálmán: i. m. 39.

Magyarországot a török ellen csak a Habsburg-birodalom tart-
hatja fenn. Mindezt annak ellenére vallották, hogy ez az elmélet
a zsitvatoroki béke után hitelét veszítette.¹⁶²

Mint ahogyan a római katolikus magyarságot érdekei a Habs-
burg-uralkodó felé vonzották, ugyanúgy nyilvánvaló volt a pro-
testantizmus és az erdélyi fejedelemség érdekközössége. Az ön-
álló Erdély léte, amelyben Bocskai a nemzeti eszmék legbizto-
sabb garanciáját látta, a protestantizmus fennmaradásának is
biztosítéka volt. A két ellenség között élő magyarság létérdeke,
hogy a békés viszonyt mindkét ellenséggel megőrizze. Az előző
évek harcai során a német segítség eszméje hitelét veszítette
a közvélemény előtt, sőt Habsburg-terjeszkedéstől lehetett félni
a magyar nemzeti érdekek rovására. A török, hanyatlása ellenére,
Magyarországon volt és a keresztények kárára igyekezett terü-
leteit gyarapítani. Kecskeméti világosan látta, hogy mindkét
ellenség a saját érdekeiért harcol: „Nemzetünknek egykik reszet
az Török, másik reszet az Nemet biztattyá: Mindenik maga hasz-
nat keresi. Ha megh szaggathattyak valoba nemzetünket:
hidgyed megh romlunk”.¹⁶³ Az erdélyi rendek nem ok nélkül
figyelmeztették Báthori Gábort megválasztásakor a fejedelmi
hitlevélben arra, hogy a két császár között a hazát békességes
állapothban igyekezzék megtartani.¹⁶⁴ Kecskeméti is félti nemze-
tét, nehogy a törökkel kötött békét felbontsa. Vitába száll azok-
kal, akik a háború folytatását szeretnék. Nem tartja megalapo-
zottnak azt az álláspontot, hogy a magyarság elegendő magában
a pogány ellenség legyőzésére, de azt sem ítéli reálisnak, hogy
a török elleni harcban a szomszéd népekre vagy a németekre
támaszkodják. Nem ért egyet azokkal, „á kik most-is ekkeppen
beszellenek. No bontsuk fel az frigyöt, eleg nepünk vagyon,
az szomzed nemzetsegek-is mellettünk lesznek, Fejedelmünknek-
is elég nepe vagyon: Mert ugyan-is hiszem azért kötöttük ujannan
az Nemet nemzethöz magunkat: azért valasztottunk ujonnan
abbol magunknak Kiralyt: hogy erősbek lehessünk, es az Pogany
ellensegen martalekot vehessünk. Hallad, vagyon peldad, ne
meny meszsze. Eugenius Papa ösztökeleleseből, Laszlo Kiraly
fel bonta az Amurathes Török Csaszarral az frigyöt: mint jara
Varnanal, megh írja Bonfinius: Hat tarts ahoz magadat. Meg vér
Isten, ha hittel kötöt frigyödöt meg szegöd, akar ki legy”.¹⁶⁵

¹⁶² *Makkai László*: i. m. 346.

¹⁶³ *Kecskeméti A. János*: i. m. 591.

¹⁶⁴ *Nagy Géza*: i. m. 8.

¹⁶⁵ *Kecskeméti A. János*: i. m. 791.

Kecskeméti a bajokból való kiutat nemzete számára „*az egyesség*” megteremtésében látta. A belső erők összefogása, az egyetértés az ország létérdeke a két ellenség között,¹⁶⁶ hiszen köztudott — írja Kecskeméti —, hogy az egyesség a kicsiny dolgokat is naggyá teszi, a viszálykodás azonban a nagyokat is elrontja: „*felő bizonyára, tulaýdon nemzetsegünk közöt valo tisztesseg kevanas, iregyseg, gyűlölseg miat, valami romlas ne essek hazankban. Annak-okaert szűkseg Isten elöt esedőznünk, hogy ű felsege tegye eggyessöкке az gondviselőket Orszagunkban, hogy meg maradasunk lehessen . . . Kövessük hát az szep concordiat, eggyesseg, hogy legyen meg maradasunk.* Melyről vayha akar csak most gondolkodnanak azok, á kikre Isten Orszagunknak gondgya viseletet bizta”.¹⁶⁷ Magyarországon irigység, gyűlölet uralkodik a tulajdon nemzetbeliek iránt, az urak, fejedelmek egymással versengenek a különféle tisztségekért:¹⁶⁸ „*Es szemeinkel lattjuk, hogy ahol valami jo rend tartas nincsen, ott minden zűrzavar viszsza vonas vagyon: s-igy vagyon most szegeny hazanknak dolga; akkiben valameni Ur vagyon, valameni Nemesrend vagyon, kiki első akar mindeneken lenni . . . Könyű pedig azok ellen mindenkor hadakozni es azokat megh győzni, akkik közöt eggyesseg nincsen*”.¹⁶⁹ Károlyi Gáspár Két könyvében is megtaláljuk e sallustiusi szállóige megfelelőjét: az ország megvételére nincs jobb alkalma az ellenségnek, mint mikor a „fő fő népek” egymással viszálykodnak.¹⁷⁰

A történelmi és a bibliai példák egyaránt azt bizonyítják, hogy a mértéktelen tisztességkivánás, uralkodni vágyás, belső egyenetlenség erős birodalmakat is romlásba vitt, hogyné fenyegetné hát pusztulással Magyarországot. „*Bizony á mi coronan- kat-is ez veszte*”¹⁷¹ — állapítja meg Kecskeméti — „mert az mi nemzetünk egymásra valo iregysegből, tulaýdon nemzetseghet megh utalvan, az Coronat másnak ada”.¹⁷² A korona német király kezében nem megnyugtató megoldás, csak az ország pusztulásának, süllyedésének jelképe. E romlás pedig mindenekelőtt a főrendek ádáz vetélkedésének a következménye.

Mi a magyarság teendője ebben a helyzetben? Kecskeméti Dániel bibliai történetében ismeri fel a megoldást a két hasonló

¹⁶⁶ Uo. 591.

¹⁶⁷ Uo. 590 — 91.

¹⁶⁸ Uo. 825.

¹⁶⁹ Uo. 415 — 16.

¹⁷⁰ Károlyi Gáspár: Két könyv. Bp. 1931. 17. (Magyar irodalmi ritkaságok 5.)

¹⁷¹ Kecskeméti A. János: i. m. 825.

¹⁷² Uo. 428.

történelmi helyzet rokonítása közben. *Dániel könyvé*-nek sikerült adaptációjában Kecskeméti eredeti munkáját kell látnunk. Dániel, aki hitét és az isteni törvényeket az idegen uralkodók alattvalójaként mindvégig megtartja, a legfantasztikusabb próbákat is kiállja, erkölcsi fölényével mégis kivívja ellenségeinek elismerését és jóindulatát. Dánielt viszontagságos élete során az isteni törvények megtartása védte meg. Kecskeméti felfedte a két ellenség között sínylődő protestáns magyarság történelmileg és társadalmilag perspektívátlan helyzetének és Dániel bibliai sorsának hasonló vonásait. Kecskeméti a nemzeti lét reménytelen voltából a vallás perspektívájába menekülve, a Dánielt is megóvó hitet és az erkölcsi törvények megtartásával járó isteni jutalmat kínálta. *Dániel könyvé*-nek irracionális jóslata szerint a „hívek” végül is elégtételt nyernek. Kecskeméti korában éppúgy, mint a dánieli könyvek keletkezésének idejében, a jutalmazás reményének elültetése a társadalom szabályozott életét biztosíthatta. Szerzőnk jól látta, hogy a nemzet megmaradása és az erkölcsi élet tisztasága szorosan összefügg egymással. Könyvének olvasása során fedezhetünk fel hibákat, tévedéseket, akár szemléletében, akár történelmi adatainak pontosságában, de azt látnunk kell, hogy a nemzet jövőjének és erkölcsi tisztaságának összetartozását mindvégig következetesen, szinte Berzsenyi hevével védte.¹⁷³ Így képes a XVII. század elején az emberi megmaradás racionális törekvéseit egy irracionális hit elősegíteni.

Kecskeméti társadalomszemlélete

A fejedelmekről

Kecskeméti munkájában nem találjuk meg e szó részletes értelmezését, de a szövegösszefüggések alapján Kecskeméti fejedelemfogalmát Bornemisza értelmezésével azonosíthatjuk: „A fejedelmi tisztén pedig sok rönket értünk. Minden előttünk járókat: mint császár, király, herceg, gróf, marsalk, tanács, bíró, polgármester, kapitány, hadnagy, udvarbíró, porkoláb, ispán, szülék, gazdák”.¹⁷⁴

Kecskeméti szerint a melanchthoni történelembölcselet egyik históriaformáló tényezője, az egyház nem tudja teljesíteni hiva-

¹⁷³ Uo. 891.

¹⁷⁴ *Schulek Tibor*: i. m. 239. Post. V. 404.

tását a korabeli Magyarországon. A bajok orvoslása érdekében a protestantizmus a *pura doctrina* fenntartására törekszik az egyre jobban terjedő pápás egyház ellenében. Kecskeméti meggyőződése, hogy Isten következetesen működő világrendjében a tízparancsolaton alapuló igazságszolgáltatás a reformált egyház végső győzelmét biztosítja.

A másik történelemformáló tényező értékelése során Kecskeméti választ keres arra a kérdésre, hogy *eleget tesznek-e Magyarországon az imperium-hordozó fejedelmek isteni küldetésüknek*, avagy gonoszságuk miatt alkalmatlanok a „dominium rerum corporalium” szabályozására és a „defensio communis societatis” biztosítására? Támogatják-e az egyházat feladata teljesítésében?¹⁷⁵ Kecskeméti tagadó választ ad. Azt kell látnia, hogy kora fejedelmei tunyák, restek, a világi gyönyörűségeknek adták magukat, nem oltalmazzák hazájukat, hitüket, csak a maguk tisztességét, hasznát keresik, nyúzzák a szegény községet, vagy az eklézsiát fosztogatják.¹⁷⁶ Magyarai István szerint az ország romlásának egyik oka „az egyházi marhanak ragadozása”,¹⁷⁷ valamint a „felettébb való sarcoltatás”.¹⁷⁸ Megtaláljuk e gondolatokat néhány évtizeddel korábban Károlyi Gáspárnál is.¹⁷⁹ Székhárosi Horvát András is eredménytelenül keresi kora jó fejedelmeit, mert azok „fejenként kegyetlenné lőnek, És hivataljokban egy lépést sem tesznek”, nem oltalmai ők az igazságnak és nem rontói minden hamisságnak.¹⁸⁰

Az imperium tisztségviselőivel, a fejedelmekkel két szempontból foglalkozik Kecskeméti. Egyfelől *megrajzolja az ideális fejedelem képét*, összegezve kötelességeit Isten és a köznép iránt, másfelől *tisztázza az alattvalók kötelességeit fejedelmük iránt*. A valláserkölcsei felfogás jegyében meghatározott fejedelmi és polgári élet normáit a korabeli Magyarországon nem tartják meg, ezért húzódik végig Kecskeméti egész prédikációs kötetén az ideál és a vétkekkel teli valóság ellentmondásossága. Kecskeméti, protestáns prédikátor társaihoz hasonlóan, mértékletes, takarékos életideált állít hallgatósága elé, elutasít mindenfajta fényűzést és pazarlást, fáradhatatlanul feddve a jellegzetesen

¹⁷⁵ Kathona Géza: i. m. 14.

¹⁷⁶ Kecskeméti A. János: i. m. 801.

¹⁷⁷ Magyarai István: i. m. 119.

¹⁷⁸ Uo. 123, 124.

¹⁷⁹ Károlyi Gáspár: i. m. 65–66.

¹⁸⁰ Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból. Tankönyvkiadó, Bp. 1963. (A továbbiakban: Szöveggyűjtemény.) I. 256–63.

feudális vétkeket és ezzel lényegében - korántsem tudatosan - a kapitalista fejlődést, a polgári tökefelhalmozás érdekeit szolgálta.

Nabukodonozor babiloni király bibliai története alapján összegezi prédikátorunk: hogyan kell királyként szolgálni Istent. Egyrészt a király mint ember köteles keresztényi módon élni, másrészt fegyvert kell viselnie a jók oltalmazására és a gonoszok büntetésére, törvényeket kell hoznia, amelyekkel Isten tisztességét oltalmazza és az istenkáromlókat megbünteti. A gondviselőktől, a világi hatalom képviselőitől minden renden ugyanezt követeli. De azok igen vétkesek, az ideáltól igen messze maradnak, „mert az szegényöket gyakorta meg rongallyak, s-az nyakasoknak szabadságot adnak az vetőkre”.¹⁸¹ A régente fehér ruhát viselő papokat és királyokat állítja példaképül az uralkodók elé. A fehér ruha tisztaságukat jelképezte: „Hát az Papok, fejedelmek tiszta életűek es tudományvak legyenek; Mert tükörök ők, es Istennek fellyeb valo szám ado szolgálai”.¹⁸² Magyarai hasonlóan vélekedik, az utolsó veszedelemhez közelítő haza lakóit intve jobbulásra, főképpen a fejedelmeket, urakat, nemeseket és főfő népeket szólítja fel vétkeik elhagyására, mert „tükörök ők”, az ő példájukhoz igazodik a köznép.¹⁸³ A fejedelemség Isten szerzése — írja Szkhárosi Horvát András — ezért kell bölcsnek, kegyelmesnek, tökéletesnek és igazságosnak lennie a fejedelmeknek, küzdve a hamisság ellen a „jó egyesség” megtartása érdekében. Isten a fejedelmekre bízta a világot „Hogy mindkét táblára viseljenek gondot”.¹⁸⁴

Nabukodonozor egyik álmában hatalmas, égis erő, gyümölcs-csel teli fát látott. Dániel álomfejtése szerint ez Nabukodonozor királyt jelképezte. E bibliai hely kitűnő lehetőséget adott a fejedelmi normák összegezésére. A reformátori közkinccsé vált történetek egyikének felhasználásáról van szó ezúttal is, amit Kecskeméti egyénien motivál, feddéseken túlmenően, követendő példát is kínálva az ország vezetői számára.¹⁸⁵ Hét pontban foglalja össze azt, hogy milyennek kell lennie a fejedelmeknek: 1. Minden alattvalónak szabad útja legyen a fejedelmekhez, tisztségviselőkhöz. 2. Szükséges, hogy autoritásuk, méltóságuk legyen alattvalóik engedelmisségének biztosítására. 3. Gazdagok legyenek a fejedelmek, de nem prédából, a községtől elvont jó-

¹⁸¹ *Kecskeméti A. János*: i. m. 268.

¹⁸² Uo. 726.

¹⁸³ *Magyarai István*: i. m. 145.

¹⁸⁴ *Szöveggyűjtemény*. I. 257.

¹⁸⁵ *Kecskeméti A. János*: i. m. 302—04.

szágból, hanem a maguk igaz jövedelméből. 4. A fejedelmeknek eledelt kell adniuk mindenkinek, illetőleg meg kell engedniük, hogy minden rendű alattvalójuk igaz kézi munkával, keresztényi módon élhessen. 5. A fejedelem kötelessége, hogy a községet oltalmazza. 6. Tudatosítja Kecskeméti, hogy a főrendek szűkölködnének az együgyű község nélkül, mivel azokból nem kicsiny hasznot vesznek. 7. Végül — véleménye szerint — illik a fejedelmekhez, hogy segítsék a szűkölködőket, akik kezük munkájából nem tudnak megélni. Mindezeket túl a prédikációs kötet egyéb, a fejedelmi tulajdonságokat tárgyaló részeivel tesszük teljessé Kecskeméti ideális fejedelemképét. Szerinte a jó fejedelem igazmondó,¹⁸⁶ békességben tartja alattvalóit,¹⁸⁷ kívánatos, hogy udvarában rend, jó mód legyen, mert semmi nem veszedelmesebb annál, mint amikor mindenki egyaránt parancsol és senki senkinek nem engedelmes.¹⁸⁸ Minden fejedelemnek, úrnak kötelessége Istent dicérni és a káromlást tilalmazni.¹⁸⁹ A jó fejedelem nem kegyetlenkedik az egyszerű községgel, mert elég megnyírnia juhait, nem kell megnyúznia — int Kecskeméti a Tiberius császárnak tulajdonított emberséges mondással. „De lassan fogadgyak ezt most az fejedelmek”.¹⁹⁰ Uralkodói eszménye a mértékletesség: amennyire károsnak tart egy törvénytelenül kegyetlen uralkodót, annyira veszélyesnek ítéli a túlzott engedékenységet.¹⁹¹ A fejedelmektől elvárja, hogy országuknak, tartományuknak, városuknak, falvaiknak, azaz alattvalóiknak erősségei legyenek, védelmezzék azokat, „kövessek az eszes tanácsokat, es semmit vakmero keppen ne cselekedgyenek, kivel mind magoknak, s-mind pedig az ő alattok valoknak art-hatnanak.”¹⁹² Károlyi Gáspárnál ugyancsak megtaláljuk Nabukodonozor álomlátásának hasonló célú felhasználását;¹⁹³ Magyarai István könyvében is kirajzolódnak a Kecskeméti fejedelmi ideáljával rokon elképzelések.

A wittenbergi történelemszemlélet mércéje alapján értékelő Kecskeméti a magyar valóságot látva ekképpen szeretné annak megváltoztatását: „Oh boldog gondviseles; beszeg szükséges volna most-is az mi Országunkban mikor fejedelmünk ekkeppen

¹⁸⁶ Uo. 200.

¹⁸⁷ Uo. 279.

¹⁸⁸ Uo. 25.

¹⁸⁹ Uo. 266.

¹⁹⁰ Uo. 606.

¹⁹¹ Uo. 134.

¹⁹² Uo. 562.

¹⁹³ *Károlyi Gáspár*: i. m. 63.

cselekednek; Hogy Danielt az az jámbor, Istenfelő igaz keresztyen, értékes es nemzetes Urat gondviselőt allatna maga utan, akki az sok telhetetlen magoknak kaparo tiszt viselőktől minden rendbe szamot venne, es az Orszagnak sok szep jövedelmet kiraly tarhazaban gyűytene ezert; hogy az mikor az szükség kevanna, ellenség ellen fel ültettetöt hadanak abbol fizetne. Így lenne az bekeseg allando; így lenne kiralyunk gazdag es győzedelmes; így lenne az-is, hogy az szegeny jobbagy nem szablyat puskat, hanem csepert kapat forgatna: Mert ű az mivel tartoznek meg adna munkalkodvan; Ha nyuzas fosztas nem volna pedig rayta, mind fejedelmet s-mind annak vitezit elegő-dendő keppen taplalna. De uram Isten jay az mi szegeny nemzetünknek. Nincs ű neki sem Dariussa sem Daniele; mindenek füre labra vannak: Az szegenysegh nyomorgattatik Magyar Orszagban inkab, hogy sem mint Aegyptusban avagy Babylonia-ban: Kik miat? Siralomra melto: Nem Poganyok vagy valami idegönök; hanem maga saját nemzetehöl allo földes urai, es azok utan hazudozo szolgak es vitezlő rend Nev viselő emberek által.”¹⁹⁴

Kecskeméti a hadsereg tartását a király törvényes jövedelméből, központi pénzből szeretné megoldani. Ahogyan erről a nagy kérdésről beszél, szinte Mátyás idejét kívánja vissza, s jelzi Zrínyi koncepciójának közelségét. Úgy gondolja, hogy a jobbagy kötelessége nem a katonáskodás, hanem a javak termelése. Ha a dolgok ennek megfelelően rendeződnének, Magyarország királya gazdag és győzedelmes lehetne. Ez azonban csak jámbor óhaj. A valóság az, hogy az országnak nincsen Dániele, jámbor, keresztyen, gondviselő ura, aki e jogosan óhajtott fejedelmi ideált megtestesítené. Nincsen Magyarországon olyan királyi helytartó vagy erdélyi fejedelem, aki tisztének eleget tudna tenni. Bocskai halála után sem Rákóczi Zsigmond, sem Báthori Gábor nem képes valóra váltani a fenti jogos óhaj. Nincs az országnak Dariusa, jó koronázott királya sem, aki a község mértéktelen megterhelése nélkül az ország ellenségeivel szemben győzedelmes lehetne. A köznép, a jobbagyság sanyargatását a király eltűri, sőt az 1608. évi országgyűlés egyik törvénye alapján a jobbagyokat teljesen kiszolgáltatatta uraiknak: a jobbagyok és földesuraik közötti viták megoldását a megyék hatáskörébe utalta. Az ideális fejedelem és a centralizált államvezetés óhajta végigvonul Kecskeméti prédikációs kötetén. Felfogását, vágyait és elképzeléseit mintegy a Bethlen által megvalósított központosító, anyagi

¹⁹⁴ *Kecskeméti A. János*: i. m. 417–18.

tartalékokkal rendelkező állam ideológiai előkészítésének tekinthetjük. Kecskeméti megsejtette a kor és a körülmények kívánta ideális megoldást.

Az alattvalók kötelességei kétoldalúak az ismert bibliai textus alapján: „adjátok meg azért a mi a császáré a császárnak; és ami az Istené, az Istennek.”¹⁹⁵ Az embernek Isten iránti kötelességeit három tételben foglalja össze Kecskeméti: az evangélium szerinti igaz tudomány ismerete, igaz hit és penitenciatartás. A község elsősorban becsülettel tartozik fejedelmének. A fejedelem Istentől adott személy, akiért imádkozni kötelesek. Végül, de nem utolsósorban engedelmesség kívántatik. Károlyi Gáspár keményen szidalmazza a fejedelmek vétkeit,¹⁹⁶ mindamellett szükségesnek tartja kijelenteni, hogy nem szidalmazza a fejedelemséget mint Isten rendelését, csupán a vétket és bűnt szidalmazza a fejedelmekben és bűnbánatra int, hogy Isten haragját megcsendesítse. „Mert tudom — írja — szent Pálnak és szent Péternek tanításából, hogy fejedelemségnek tisztességgel és engedelmisséggel tartozom, nemcsak az jóknak, hanem az gonoszoknak is.”¹⁹⁷ Kecskeméti véleménye e kérdésben ellentmondásos. Az engedelmisség hirdetésével párhuzamosan az ellenállás halk hangját is meg kell hallanunk ezirányú vélekedésében. Elfogadja, hogy az alattvaló a fejedelemség iránt engedelmisséggel tartozik, mivel e tiszt Istentől ered, és a birodalmakat nem a vak szerencse hordozza. Emellett azonban úgy látja, hogy az isteni törvényeket megszegő gonosz fejedelem nem szolgálja a közönséges emberi társaság javát, nem javall tehát feltétlen engedelmisséget.¹⁹⁸ A köz és embertársai érdekével össze nem egyeztethető fejedelmi parancs esetén az engedelmisség megtagadását hirdeti: „inkab kell igyeköznünk felebaratunknak megmaradására, hogy nem mint Urainknak, Fejedelminknek kegyőtlen parancsolattyanak vegben vitelere.”¹⁹⁹ Az ellenreformáció terjeszkedése ellen védekező protestantizmus hangja is megszólal Kecskeméti munkájában; erőszakos hittérítés esetében jogosnak tartja a fejedelmeknek való ellentmondást. Egyházi kérdésekben nem ismer el világi tekintélyeket, ha egyházát veszélyben látja, elveti a könyvében oly sokat hangoztatott tűrést és belenyugvást.

¹⁹⁵ Máté 22 : 21.

¹⁹⁶ *Károlyi Gáspár*: i. m. 63.

¹⁹⁷ Uo. 62.

¹⁹⁸ *Kecskeméti A. János*: i. m. 605.

¹⁹⁹ Uo. 137.

Szabad-e adót fizetni a fejedelmeknek vagy sem? — teszi fel az újabb kérdést Kecskeméti. Válasza helyeslő: szabad adót fizetni, sőt kívánatos. Az adófizetést Isten parancsolta, ezért a fejedelem méltán kívánja azt a községtől. Igazolásul újra elhangzik a mottóként emlegetett bibliai textus. Kecskeméti tisztázza azt is, hogy mire szolgál az adózásból befolyt jövedelem. Eszköz az az imperium-hordozó fejedelmeknek, uraknak köteleiségeik teljesítéséhez: a békesség megtartásához, a jók oltalmazásához és a gonoszok büntetéséhez. Ezért nem szabad a község adóját a maguk hasznára, tobzódó kívánságaik kielégítésére, kocka- vagy kártyajátékokra fordítaniuk. A túlzott adóztatást azonban Kecskeméti egyenesen veszélyesnek tartja: „ebből az kösseg part-ütest veszen maganak. Az mint lön az Hispaniai Kiraly ellen az Belgaknak dolgok. Es lön az Magyar nemzetnek az satzczoltatas miat, á nemes [értsd: német] nemzetseg ellen ez elöt valo üdökben, s-most-is el unnya nemzetünk az ő raytunk valo regnalasat.”²⁰⁰ Mind a község, mind a fejedelmek érdeke azt kívánja, hogy kedvezzenek alattvalóik kicsiny gazdagságának, „mert valameddig az kösseg gazdag, gazdag az fejedelem-is, de az szüköködő kösseggel egyyüt ök-is lesznek szegenyekke.”²⁰¹ Ha összevetjük Kecskeméti álláspontját Bornemisza véleményével, nagyobb hangsúlyt kaphat a pataki pap demokratikus magatartása. Bornemisza a következőket vallja a fejedelmeknek fizetett adóról: „Szolgálj neki és add meg adókat az mivel tartozol, ha szintén méltatlan kérnekis rajtad, ha fölötöb való szolgálatl terhelne is. Ő adjon okot az ő hamisságáról, de te esmerd meg, hogy Isten büneidért vetett téged gonoszul ur alá.”²⁰²

Kecskeméti jogosnak érzi a feudalizmus hierarchikus rendjét, a fejedelemséget, a köz érdekében felhasznált, mértékletes adó-

²⁰⁰ Uo. 802.

²⁰¹ Uo. 803.

²⁰² *Schulek Tibor*: i. m. 239. Post. V. 389. Előfordultak olyan esetek, hogy a földesúr többletjövedelemre törekedve, birtokain vámot szedett, más esetben az adószedést a falusi bírákra bízta. Éppen a Zemplén megyei földesurakról olvashatjuk, hogy jobbágaik pénzére törekedve a súlyos testi erőszak alkalmazásától sem riadtak vissza. Vö. Magyarország története. Bp. 1962. II. 84. — A harmincadfizetésekkel kapcsolatos harc a kamara és a harmincadhivatalok, valamint a kereskedelembe bekapcsolódó nemesség között az egész korszakban folyt, mivel nemesi kiváltságait nem tudták e téren elismertetni és pénzkeresést szolgáló áruik nemesi kiváltságaikra való tekintet nélkül a rendes állami vámok alá estek. Magánhasználatra szánt áruszállításaik adómentessége azonban számos esetben lehetővé tette számukra a harmincadfizetési kötelezettség kijátszását, s ez a kereskedő jobbágysággal és a városi polgárokkal szemben lényegesen nagyobb jövedelmet biztosított számukra. Vö. *Szekfü Gyula*: Magyar történet. A tizenhetedik század. Bp. 1930. 158.

szedést. Az adóbehajtást végző adószedőket, vámosokat, harmincadosokat közismert visszaéléseik miatt — a korabeli közvéleménnyel megegyezően — ő is elítéli és mint az iskolai tanulás végén választott foglalkozást, egyenesen károsnak tartja.

Kecskeméti véleménye a fejedelmekkel szembeni ellenállás lehetőségeiről ekképpen összegezhető: nem hirdet engedelmisséget erőszakos térítés, az isteni törvényeket és az embertársak érdekeit sértő parancsok, valamint túlzott adóztatás esetén. Így felfogásában békésen megférnek az ellenállás különféle lehetőségei a hagyományos engedelmisség hirdetésével. E következtetések ellenére is úgy gondoljuk, hogy Kecskeméti prédikációs kötete azon irodalmi alkotások sorába tartozik, amelyekben a teológiai külsőségek mellett helyet kérnek maguknak a kor progresszív gondolatai is.²⁰³ Kecskeméti pozitív értékelését hangsúlyozhatjuk akkor is, ha egy pillantást vetünk a problémakör protestáns európai felfogására. Míg Luther a fejedelmek iránti engedelmisséget hirdető bibliai textus alapján állva, szembefordult a népmozgalommal és a keresztyén szabadságot csak lelki értelemben fogadta el, addig Zwingli és nyomában Münzerék az isteni paranccsal ellenkező esetekben nem vetették magukat alá a világi hatóságoknak.²⁰⁴

Az angol puritánok nem érezték magukat az őket üldöző uralkodók alattvalóinak, annak ellenére, hogy a monarchia elvi jogosultságát bibliai megkötésekkel elfogadták.²⁰⁵ Kecskeméti más történelmi helyzetben, a XVII. század eleji Magyarországon, a királyi hatalomra támaszkodó erőszakos katolicizmus fejedelmi képviselőivel szemben hirdet bizonyos esetekben ellenállást.

Jobbágykérdés

Kecskeméti prédikációs kötetében lendületes részek azok, ahol a jobbágyság elleni visszaélésekről nyilvánítja véleményét. Néhány lapon hiteles helyzetképet kapunk a XVII. század elején élő jobbágyság kiszolgáltatottságáról, a földesurak és tisztartók igazságtalan visszaéléseiről, a fokozódó robotterhekről: „Naponkent az földes Uraknak, az szegeny jobbagy szant, kapal,

²⁰³ Turóczi-Trostler József: Szenczi Molnár Albert Heidelbergben. (Magyar irodalom — Világirodalom. Bp. 1961. I. 114.)

²⁰⁴ Nemeskürty István: Bornemisza Péter az ember és az író. Bp. 1959. 208.

²⁰⁵ Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 332.

rabotalkodik. Ha az földes Uraknak gyermekek születetik; az szegeny emberből tesznek pompas keresztsegnek lakodalmat; Ha megh hazasulnak, azok viszik haza feleségöket, azok veres veriteke utan csinálnak Isten boszusagara valo tekozlo menyeközöt: Ha megh halnak-is, tort azokebol keszitenek; Ugy annyera, hogy felette helyes ü felölök mind ket reszről amaz mondas . . . az Urak lakodalma, szegeny jobbagy siralma. Nem elegösnek azzal-is meg, hanem gabonajoknak es boroknak kilentzedet veszik, tizedet az Kiralyra bizzak. Ha Ország gondgyat forgatnak, az szegeny ember erszenye bünös: Ha ellensegh ellen hadban kell menni, az szegeny jobbagy lova, szekere es eles háza viszi azt vegben: De mind akki ennél gyalazatosabb es siralmasabb, az szegeny kössegeknek kell kapu utan avagy ha az szükség kevannya, mindennek szömléje szerint az ellenseg ellen felülni . . . ki ki szabad szakalra el: Nem gondolvan azzal hogy Isten szamot veszön az egymason valo törventelenseget: Ez az oka, hogy az ellenseg martalekot vöt s-veszen nemzetünken; ez az oka hogy erős varainkat el foglalta.” A jobbágyok helyzetének leírása után Kecskeméti számonkérő hangon fordul az urak felé: „Hol olvastatok az szent irásban Magyar Urak es azok s-fejedelmünk utan levő tisztviselők, hogy ugy kellene, az mint jelentem, nemzetötökből allo jobbagyitokkal bannotok? Hol olvastatok Országunk Decretumában; hogy mind azokat cselekdögye jobbagyotok, s-meg-is minden nap tinektök szancson kapallyon, es egyeb szakmansagot mivellyön mint az oktan allat; azonközbe pedig ti csak haja hujával ellyetök. Annak-okajert atyamfiai Magyarok vegyetök eszötökben magatokat minden rendben . . .”²⁰⁶ Majd így folytatja Kecskeméti a tények számba vételét: „Az hamis fertelmes *tisztartok*, az jobbagyot örömet megh birsagollyak az paraznasagert, lopasert &c. ö magok pedig torkik ülnék minden vetkekben.”²⁰⁷ Bornemisza Péter hasonló véleményen van: „Az ispánok ugy igazgatják az népet, mint az igába való barmokat.”²⁰⁸ A kegyetlen, a szegény jobbagyokat nyomorgató nemes ember méltó büntetésének leírását Heltai Gáspár közismert *Száz fabulájában* olvashatjuk.²⁰⁹ Szkhárosi Horvát András is több ízben szemére veti az ország urainak a föld népének nyomorúságát. A fősvénységet okolja a sok hamis törvényért, harmincadért, dézsmáért, borfoglalásért, hamis

²⁰⁶ *Kecskeméti A. János*: i. m. 418—19.

²⁰⁷ Uo. 455—56.

²⁰⁸ Fol. P. CCCXXIV. Idézi *Nemeskürty István*: i. m. 208.

²⁰⁹ Szöveggyűjtemény. I. 409.

vámért és bírságokért.²¹⁰ Sok méltatlanság esik a föld népén, uzsoráság, kalmárság, csalárdság, „Egyiptomnak rabságában esik Magyarország.”²¹¹ A romlások okai elsősorban a fejedelmek, akik kíméletlenül hatalmaskodnak a föld népén. A közel kortárs Magyar István úgy vélekedik, hogy a község földesurához, fejedelméhez akkor lesz csak jóakarattal, ha az urak és fejedelmek igazságot szolgáltatnak és oltalmazzák alattvalóikat. Ha a községet túlságosan megterhelik, akkor nyilvánvalóan fel kell bomlania a békességnek és az erőszakkal szerzett ragadmányoknak más kézre kell kerülnie.²¹²

Tovább folytathatnánk a hasonló példák felsorakoztatását, de ennyi is elegendő ama véleményünk bizonyítására, hogy Kecskeméti a parasztkérdésben, a szegények elnyomása elleni tiltakozásban a legjobb XVI. századi örökség továbbadója és e téren a puritánusok előfutára.

A jobbágykérdés más szemszögből való megítélése Kecskeméti könyvének egy újabb problémaköréhez vezet bennünket. Az ószövetségi királyok a fő-fő emberek fiait jelölték ki *a tudományok művelésére*. A Nabukodonozor király minden bölcse között leg-tudósabb Dániel is nemes nemzetségből származott. Amikor Kecskeméti saját hazájában vette számba a műveltek körét, azt kellett tapasztalnia, hogy a főemberek tudatlanok, kerülik az iskolákat, csak a szegény emberek fiai művelik a tudományokat: „De most nem kel ez az Urak gyermekinek, hanem az táskás Mendicans inasokra szorult az szép Deaki tudomány. Nem csuda haat hogy enni sok zenebona vagyon; mert nagyob reszre az fő-fő emberek tudatlanok, Deaksag nélkül valok, más szegény ember, tudos fia, szajaval elnek, még csak Orszagunk törvénye dolgaban-is az mely nem kitsin kissebsegh, hogy *az Urnak jobádgya fia utan süveg vetve kell supplicálni*: de Istennek melto büntetese: Mert magok-is nem tanultak, es gyermeköket sem tanittattyak: Melto haat s-illendő hogy elsők leven, az utolsoknak szolgallyanak.”²¹³

A tudomány fanatikus megbecsülése Kecskeméti kötetének egyik legnagyobb értéke.²¹⁴ Akár vallásos, akár egyetemes történelmi, vagy közvetlen nemzeti kérdésekről legyen is szó, prédikátorként is keresi a racionalitás érveit. Ennek szolgálatába

²¹⁰ Uo. 263.

²¹¹ Uo. 270.

²¹² *Magyar István*: i. m. 125–26, 230–31.

²¹³ *Kecskeméti A. János*: i. m. 29.

²¹⁴ Uo. 65, 120 és 337–38.

állítja a tudományt, elsősorban természetesen a történelem tanulságait.

A tisztességes tudomány fundamentuma Kecskeméti felfogása szerint „nem az természetnek folyasabol, hanem Istenül” van. A világi bölcsességet végesnek ítélve²¹⁵ a teológiát tartja a legfőbb és egyetlen művelésre méltó, tisztességes tudománynak. Minden más tudományág létjogát az dönti el, hogy mennyiben szolgálja „isten titkos dolgainak” megismerését. A XVII. századi tudományos kutatás, a kor legnagyobb tudósai — Kepler, Galilei, Newton — sem tudták még függetleníteni magukat a vallásos világréptől. Megteremtették ugyan az újabbkori természettudomány alapjait, de meggyőződéssel hitték, hogy a világot Isten teremtette, és amikor a „világ szépségeit” igyekeztek megismerni, számukra ez az Isten csodálatos alkotásaiban való gyönyörködést jelentette.²¹⁶

A műveltség megszerzésének feltétele a kellő számú és megfelelő színvonalú iskola léte Magyarországon. Kecskeméti az iskolai oktatásban részt vevő kortárs szemével tette mérlegre a XVII. század eleji magyarországi iskolák problémáit. Több évig tanított a sárospataki iskolában és így a korabeli iskolai állapotok még lelkeszségének ideje alatt is foglalkoztatták. Értékelésének alapjául a sárospataki kollégium korabeli állapota szolgált, s így észrevételei kiegészíthetik a kor iskolai, művelődési és tudományos színvonaláról kialakított elképzeléseinket.

A bibliai és történelmi példák bizonyysága szerint elsősorban a királyoknak és fejedelmeknek feladata az iskolákról gondoskodni.²¹⁷ E kötelességükről azonban igen elfeledkeztek a korabeli magyar urak: közömbösségüknek, nemtörődömségüknek tudható be, hogy mind az iskolai ifjúság, mind a tudós, bölcs tanítók egyre kevesebben vannak az országban.²¹⁸

Kecskeméti az ifjúság nevelői számára magas mércét állít, s feddi a kortársak igénytelenségét, mikor azt tapasztalja, hogy „tudatlan praeceptorokra bízza az Scholákat”, és elegendőnek ítélik, ha a „mester” énekelni, levelet írni és magyarázni tud csupán.²¹⁹ A deáki ifjúságnak szorgalmas tanulás a tiszte,²²⁰ s a tanulásra szánt idő megbecsülését és kihasználását hangsúlyozva fáradhatatlanul feddi azokat, akik az iskola padjaiban

²¹⁵ Uo. 368—69.

²¹⁶ Werner Heisenberg: A mai fizika világrépe. Bp. 1958. 10, 47.

²¹⁷ Kecskeméti A. János: i. m. 28.

²¹⁸ Uo. 34.

²¹⁹ Uo. 28.

²²⁰ Uo. 29.

vénülnek meg.²²¹ Az iskolai oktatásban fontosnak ítéli Kecskeméti a nyelvek tanulását, mivel Isten a görög és zsidó nyelv által jelentette ki akaratát. E téren is hiányosságokat tapasztal mind a tanítók, mind a tanulók ismereteiben.²²²

A tanulás eredménye nem lehet más Kecskeméti szerint, mint az egyház vagy a politia szolgálata. Értérendszerében az egyházi szolgálat foglalja el az első helyet és csak ezután következhet a világi hivatalok megbecsülése.²²³ Az iskolák szerepét Kecskeméti elsősorban vallási és nem a nemzeti felemelkedés szempontjából értékelte. E tekintetben a protestantizmus kezdetleges polgári igényei már megszólalnak munkájában, de ezek még elég távol állanak Apáczai világi, érett polgári igényeitől.

A prédikátorok megbecsülése létfontosságú kérdés volt Kecskeméti számára, ezért újra és újra visszatért reá. A hívektől a prédikátorokkal szemben támasztott igényességet kívánta.²²⁴ Képzett tanítók alkalmazásától várja, hogy a vallásban a sokféle vélekedés megszűnjék.²²⁵ Kecskeméti öntudatosan vállalja prédikatori tisztét,²²⁶ bátran, személyválogatás nélkül hirdetve az igazságot minden rendű és méltóságú kortársa előtt.²²⁷

Kecskeméti munkájában mérlegre tétetnek a mindennapi élet legapróbb részletei is. Az asszonyok intése és kötelességeik felsorolása nyomán előttünk áll a XVI–XVII. század protestáns női ideálja.²²⁸ Kecskeméti figyelme a családi élet vonatkozásában a gyermeknevelésre is kiterjed. Melanchthon történelemformáló imperium-fogalmába a szervezett államhatalom rendfenntartó *polítiáján* kívül beletartozik a tisztességes családi életet biztosító, fegyelmező *oeconomia* is.²²⁹ A tízparancsolat isteni törvényein alapuló protestáns családi ideál megvalósulását szeretné látni Kecskeméti hazájában, közelebbről a polgárok mindennapi életében.

A kor jellegzetes bűnei

Kevélység, gőg, mértéktelen pénzszerzés, kegyetlenség, gundagságra és hatalomra vágyás, irigység, árulkodás, tobzódás,

²²¹ Uo. 35–36, 68 és 712–13.

²²² Uo. 30.

²²³ Uo. 36.

²²⁴ Uo. 710–11, 921.

²²⁵ Uo. 713–14.

²²⁶ Uo. 3–4, 194.

²²⁷ Uo. 306–07, 386–87.

²²⁸ Uo. 351, 373–74 és 793.

²²⁹ *Kathona Géza*: i. m. 12.

részegeskedés, a hiábavaló címek hajhászása, pompa és fényűzés kedvelése – a kor jellegzetes bűnei, melyek elsősorban a fejedelmekre, urakra jellemzőek, de a nép között is eluralkodtak. E bűnök számbavétele terén sem mondhatjuk Kecskeméti észrevételeit úttörő jelentőségűeknek. A feudális bűnök feddése végigkíséri reformációs irodalmunk prózai és költői emlékeit. Kecskeméti nem tett mást, mint protestáns író elődei, s e tekintetben a hozzá legközelebb álló előd, Bornemisza Péter. A felvetett problémák a generációs különbségek ellenére is időszerűek. Kecskeméti átvette az elődök stafétabotját, mert a kor társadalmi berendezkedése, problémái változatlanok. E tények tették indokolttá és aktuálissá e legjobb XVI. századi hagyomány továbbvitelét.

Kecskeméti elítéli a *kevélységet*, *gőgöt*, amit leginkább kora fejedelmeire jellemző tulajdonságnak tart.²³⁰ Vágya az, hogy kortárs fejedelmei, urai és gondviselői ne azt kívánják, „hogyan az Istennek székiből az Tanítók, ő nekik kedvök szerint szolgyanak”, hanem kövessék Nabukodonozor királyt, aki jó néven vette vétkei feltárását.²³¹ A mértéktelen *pénzszerzést*, *gazdagságot* éppen úgy elítéli, mint protestáns elődei vagy kortársai. A protestantizmus felfogása szerint a pénzben, gazdagságban bízni nem szabad, arra építeni balgaság, hiszen egyik percről a másikra semmivé válhat, bízni egyedül Istenben lehet.²³² A vagyonszerzésre Kecskeméti korában is minden eszközt felhasználnak az emberek. A fejedelmek és közrendűek házasságkötései birodalmak és vagyonszerzését szolgálják. Ilyen az ausztriai uralkodóház birodalomnagybóvítási módszere is.²³³ A kevély, kegyetlen fejedelmeknek már annyira sajátja a *hatalomra és vagyonra törekvés*, hogy szinte minden órában maguk és mások veszedelmére készíteti azokat.²³⁴ A fejedelmek többsége prédából él, nincsen gondja a községre,²³⁵ kegyetlenek, haszonlesők²³⁶, igaz ok nélküli haragjukban erőszakoskodnak,²³⁷ parancsolataikat embervérrel írják.²³⁸

Az egész országra jellemző az *irigykedés*, *árulkodás* vétke, megtalálható az a papok, tanítók, közrendűek között, de leg-

²³⁰ Kecskeméti A. János: i. m. 323.

²³¹ Uo. 299.

²³² Horváth János: i. m. 57.

²³³ Kecskeméti A. János: i. m. 792–93.

²³⁴ Uo. 792.

²³⁵ Uo. 304.

²³⁶ Uo. 34, 64.

²³⁷ Uo. 104–05.

²³⁸ Uo. 99–100.

inkább a fejedelmi udvarokban.²³⁹ A *részegség, tobzódás* vétke is igen eluralkodott a magyarok között. Pedig egy országra, városra, falura nézve legveszedelmesebb, ha annak fejedelme, bírása vagy előjárója *tobzódó, részeges, parázna* vagy *prédáló*.²⁴⁰ Kecskeméti szigorú ítélete így hangzik: Isten mulatozásaik közepette fogja megrontani a részegeskedő, tobzódó fejedelmeket. E bűnökért várható rossz sorsot Kecskeméti minden rendeknek tükröként ajánlja.²⁴¹ Se vége, se hossza a sok lantolásnak, hegedülésnek, sípolásnak, lakodalmaknak, állapította meg Károlyi Gáspár *Két könyvé*-ben, Kecskeméti a XVII. század elején változatlanul látja a helyzetet.²⁴² A tisztességesen szerzett vagyont, sőt a hadakozáskor elragadott templomi kincseket is gyakran ivásra áldozzák kortársai.²⁴³ Ez utóbbira sok példa adódott az 1604. és 1605. esztendőekben.²⁴⁴

Az urak, fejedelmek leveleiben használt *számos cím* ellenkezésre készíti prédikátorunkat, mert úgy látja, hogy ezek a hatalom fitogtatását jelentik csupán, hiszen a fejedelmek nem képesek annyi vármegyét vagy országot békességben megtartani, amennyinek birtoklását irataikban előszámolják. Ebben a német és a török császár jár első helyen: leveleikben „anni Orszagokat szamlalnak elől, hogy alig győződ el olvasni, azonközben pedig alig tudja Fejedelmünk csak á szomszed Orszagbelieket is oltalmazni. Sőt az miket titulusokban elő szamlalnak; Más bir azzal.”²⁴⁵ Fenti utalásokat olvasva, gondolhatunk akár a szomszédos népeket magára ingerlő Báthori Gáborra, aki hol a törököt, hol Havasalföld fejedelmét, avagy a Habsburgokat ingerelte, s több ízben alig tudta megoltalmazni fejedelemségét, akár II. Mátyásra, hiszen ereje a török ellen elégtelen volt a magyar területek visszaszerzésére és megelegetett osztrák tartományainak védelmével.

Főlösképes, sőt vétkes a *pompa*, a *fényűzés* is Kecskeméti protestáns értékrendszerében. De azt kell látnia, hogy az egész országban, a legnagyobb úrtól a legszegényebb emberig mindenki arra törekszik, hogy adandó alkalommal jólétét, vagyonát fitogtassa embertársai előtt.²⁴⁶ A török idők óta, a három részre sza-

²³⁹ Uo. 426–27.

²⁴⁰ Uo. 759.

²⁴¹ Uo. 360–61.

²⁴² Uo. 345.

²⁴³ Uo. 22.

²⁴⁴ Uo. 352.

²⁴⁵ Uo. 279.

²⁴⁶ Uo. 348.

kadt ország harcokban és bizonytalanságban élő magyarjai között a léhaság, fényűzés, pompázó hajlam igen elharapózott.

Közismert, hogy mind a protestáns, mind a katolikus egyház elutasította a *virágénekeket*, a *szerelmi költészetet*. Kecskeméti a részegeskedésen túl főként a szerelmes versektől óvja az ifjúságot, fertelmeseknek és a rossz erkölcs forrásainak tartva őket. Íróikat „lator poétáknak” bélyegzi. Úgy véli, hogy a szerelmes versektől megrontott elme nem lehet alkalmas a tudományok befogadására. De intése nemcsak az ifjúságnak szól, hanem kiterjed papokra, apácákra, nemesekre, nemtelenekre, nőkre és férfiakra, egyszerűen az egész magyar társadalomra.²⁴⁷ Az ilyfajta okfejtéssel szemben kell megvédenie Balassinak, Rimaynak a *tudós szerelmi költészet* létjogát.

„Valamely ország és nemzetség neked nem szolgál, el kell annak pusztulni”²⁴⁸ — idézi Károlyi Gáspár országa bűnei láttán a szigorú bibliai ítéletet, s ezt visszhangozza Kecskeméti fél évszázad múlva, az ellenreformáció kezdeti szakaszában Magyarországon korabeli bűnei felett ítélkezve.²⁴⁹

Akárcsak Magyarai, Kecskeméti is szükségesnek tartja a *katolikusokkal folytatott polémiát*. Az ellenreformáció terjeszkedése Kecskeméti is vitára, egyháza megszerzett állásainak védelmére készteti. Elvileg a nemzeti egységet hirdeti, de éppen a pápistákkal való polémiában bizonyítja legerősebben, hogy a hit palástjába öltöztetett nemzeti megosztás általa is elítélt ügyét szolgálja. A terjedelmes prédikációk nagy részét — időnként már fárasztó mértékben is — a bűnök és tévelységek előszámolásának szenteli (vagyongyűjtés,²⁵⁰ az egyház régi szegénysége — mai dúskálása,²⁵¹ tisztségek, vagyon adományozása érdemtelenekeknek,²⁵² a Biblia félremagyarázása,²⁵³ a hazug bőjtök,²⁵⁴ a pápák erkölcsstelen élete²⁵⁵ stb.). Mindezt komolyan véve figyelembe

²⁴⁷ Uo. 49 — 50.

²⁴⁸ Ézs. 60 : 2. *Károlyi Gáspár*: i. m. 14.

²⁴⁹ *Kecskeméti A. János*: i. m. 554.

²⁵⁰ Uo. 880.

²⁵¹ Uo. 813 — 14.

²⁵² Uo. 873.

²⁵³ Uo. 861.

²⁵⁴ Uo. 719.

²⁵⁵ Uo. 880. A római pápák bűnlajstromát terheli Kecskemétinél az idő, az ünnepnapok isten által megszabott rendjének elváltoztatása, a „kalendáriumiigazgatás” is: 542—43. A XIII. Gergely által 1582-ben bevezetett naptárjavítást a protestánsok az országgyűlési rendeletek és a kiszabott súlyos büntetések ellenére is 1625-ig elvetették. A Gergely-naptár bevezetését a Habsburg-királyság területén 1588-ban, Erdélyben

Kecskeméti rövid és egyszerű tanácsokat ad híveinek: a protestáns hitet még katolikus urak szolgálatában is meg kell őrizni, kerülni kell a bálványozók szokásait,²⁵⁶ a fegyveres erőszaknak sem kell engedni²⁵⁷ stb. Helyenként vallásos túlzásokba esik: hirdeti a mártíromság szépségét, a nélkülözés szelíd vállalását,²⁵⁸ a pápa Antikrisztus voltát.²⁵⁹ Szigorúan vallásos érveinek felsorakoztatásában éppúgy az áltudományosság eszközeivel él, mint vitázó ellenfelei.²⁶⁰ Kecskeméti törekvéseinek ellentmondásossága a katolikusokkal folytatott polémiájában válik legszembetűnőbbé: nemzeti egységet akart — vallási türelmetlenséget hirdetett. Szabadulni akart töröktől, némettől, de okos taktika helyett megtevesztő, elfogult morális taktikázásba veszett. Tétova a társadalmi cselekvés kérdéseiben, de abban radikális és következetes, ami csak tovább fokozza a tudat zavarát: az egyház ortodox tételeinek védelmében.²⁶¹

1590-ben rendelték el. A meg nem tartása esetén kiszabott súlyos büntetéseket a királyi Magyarország 1599. évi országgyűlésén hozták. *Révész Imre*: i. m. 228 — 29.

²⁵⁶ *Kecskeméti A. János*: i. m. 141, 863.

²⁵⁷ Uo. 217 — 18.

²⁵⁸ Uo. 94, 137 — 38. és 436 — 37.

²⁵⁹ Uo. 597, 866.

²⁶⁰ Uo. 845 — 48.

²⁶¹ Nabukodonozor király elegendőnek tartotta a főrendekkel megegyezni és általuk a község nyakába varrni akarátát. (*Kecskeméti*: i. m. 212.) A bibliai példa pontos mása a korabeli magyarországi helyzetnek. A katolikusok ekkorra felismerték és ki is használták a kegyúri jogban kínálkozó valláspolitikai lehetőségeket és alig telt el egy évtized az 1609. évi országgyűlés után, a katolikusok már komoly eredményeket könyvelhettek el vallásuk javára: az országgyűléseken többségbe kerültek a főrendek között. Az 1619. évi országgyűlésen a 60 — 70 főnyi katolikus főnemes mögött már a jobbágynépesség nagy tömegei állottak. (Vö. *Szabó István*: A jobbágy vallásügye 1608 — 1647. Tanulmányok a magyar parasztság történetéből c. kötetben. Bp. 1948. 254.) A XVII. század első felében a rekatalizálás ellen védekező protestantizmus saját érdekében hirdeti, hogy senkinek sem szabad másokat erőszakkal a maga vallására kényszeríteni. Természetesen nincs még szó az egyéni vallásszabadság elvének hirdetéséről, Kecskeméti Jánost éppúgy, mint protestáns kortársait a helyzet kényszere, az önvédelem vitte ez emberi alapjog halk hangú hirdetése felé. A prédikátorok célja a protestánsok ekkor még kedvező arányának megtartása, sőt hitük terjesztése a királyi és a katolikus főpapi birtokokon is; a szabad vallásgyakorlat elvének elfogadtatása ezeket az elzárt lehetőségeket is megnyithatta volna. (Vö. *Szabó István*: i. m. 227.) Mint ismeretes, a főnemesség jó részének katolikus hitre térítése folytán a protestáns törekvéseknek éppen ellenkezője következett be. Kecskemétinek és protestáns kortársainak félelme nem volt alaptalan, de még a század elején vagyunk és így Kecskeméti hangja optimista csengésű. (Vö. *Kecskeméti*: i. m. 209.)

Kecskemétinek a *varázslással*, *álomfejtéssel* és *csillagjóslással* kapcsolatos fejtegetései nem elsőrendű fontosságúak irodalomtörténeti szempontból, de — úgy gondoljuk — a Kecskeméti-portré teljessége érdekében mégis említést érdemelnek.

Kecskeméti felfogása a *varázslásról* semmiben nem tér el protestáns elődeinek és saját kortársainak véleményétől. Az „idegen tudományú” varázslók praktikáit elutasítja, óvja, inti tőlük hallgatóit. Persze korántsem racionális alapon utasítja el a varázslás hamis tudományát, hanem azért, mert mögöttük az ördög munkálkodását látja. Mivel hiszi az ördög létezését, így az is meggyőződése, hogy a varázslókat az ördög segíti; a varázslást mintegy az ördög munkájának tekinti.²⁶²

Kecskeméti híveit oktatva tisztázza a *mágia* és a *mágusok* fogalmát is, a szó tartalmának történeti áttekintése során saját korának értelmezéséig jut el.²⁶³ Elfogadja a mágia létjogát, ha az „igaz határában maradva” a természet dolgait vizsgálja, de elveti, ha az az ördöggel kötött szövetséggé válik.²⁶⁴ Igyekszik papi szószékéről „meghamisítani” a csalárd varázslókat, bűvös-bájosokat, akik az ördög segítségével akarnak emberek életéről, szerencsájéről jövedőlni.²⁶⁵ Ismeretes, hogy e kor milyen büntetést szánt az efféle család hitetőknek. Kecskeméti szájából is elhangzott a kegyetlen ítélet: „meltok mind ez vilaghi tűzre s-mind az Pokolbeli gehennanak tűzere.”²⁶⁶ Kecskeméti János a XVII. század elején szánta világi tűzre a varázsló, bűvös-bájos személyeket. Szájából kora igazságosnak vélt közvéleménye szólt. Magyarországon csak Kecskeméti után mintegy százötven évvel jelent meg Mária Terézia boszorkánypereket megszüntető rendelete.²⁶⁷

²⁶² *Kecskeméti A. János*: i. m. 88. A debrecen-egervölgyi hitvallás (1562) külön fejezetben foglalkozik az éji kísértetekkel, boszorkányokkal, kóborgó lelkekkel. E felfogás szerint az ördögök nem képesek önálló, valóságos testi megjelenésre, hanem emberekbe, barmokba költözve azokban kegyetlenkednek. Meggyőződéssel vallják továbbá, hogy a szemfényvesztés, varázslás, holtak szemléléséből való jövedőzés, kézjósítás mind a sátán munkája. (Vö. *Kiss Áron*: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Bp. 1882. 228.)

²⁶³ *Kecskeméti A. János*: i. m. 71.

²⁶⁴ Uo. 72.

²⁶⁵ Uo. 97, 102 és 145.

²⁶⁶ Uo. 98. Többek között Bethlen Gábor is kötelességének tartotta személyválogatás nélkül küzdeni az ilyenfajta bűnök ellen. Nem egy ítéletet hoztak, melyben fej- és jószágvesztéssel büntették a paráznaságot, varázslást és a nyilvánvalóan bűvös-bájos személyeket. (Vö. *Nagy Géza*: i. m. 90.)

²⁶⁷ *Schram Ferenc*: Magyarországi boszorkányperek 1529–1768. Bp.

Az asztrológia fogalmának értelmezését Kecskeméti munkájában a mágiához hasonló kettősség jellemzi. Annak ellenére, hogy a csillagjóslást megbízhatatlannak tartotta,²⁶⁸ az üstökös csillagok, a földrengések jósló, bajt jelző szerepét feltétel nélkül hinni tudta. Az ellentmondás magyarázatát a Bibliában megjósolt világvéget jelző események, jegyek hitének továbbélésében találjuk meg. E hit a középkori kereszténység örökségeként a protestáns világszemléletnek is részévé vált.²⁶⁹ Kecskeméti nyomaték-
kal hívta fel hívei figyelmét egy nem régen látott üstökös csillag bajt jelző voltára, kérve őket, hogy bűnbánattal vegyék elejét az Isten által jelzett veszedelemnek. Üstökös csillag a modern tudományos szakirodalom szerint ekkoriban 1607-ben tűnt fel.²⁷⁰ Kecskeméti a földindulásokban az üstökös csillagokhoz hasonlóan Isten elkövetkező ítéletének előjelét látta. Ennek bizonyítására idézte hívei emlékezetébe az 1591. évi ausztriai, cseh- és morvaországi földrengéseket. E földindulások is már bekövetkezett hadakozások előjelei voltak.²⁷¹ A földrengések — szerinte — nyilvánvalóan a hosszú háborút jelezték, melynek kezdeti időpontjáról eltérőek voltak az egykorú vélemények: megindulását 1591-től, 1592-től vagy 1593-tól számították.²⁷²

♣ Az időmban a természettudományosan magyarázható, torzult emlékképek megjelenését a XVI. és XVII. század prédikátorai egyrészt az Isten, másrészt az ördög hatásának tulajdonították. Dániel próféta álomlátásai jó lehetőségeket kínáltak Kecskeméti-nak véleménye kifejtésére az álmok e fajtáiról és magyarázatuk-ról.²⁷³ Az ördögi álmok ismertetése során szól azokról az emberek-ről is, akik álmaikat a valóságban megtörtént eseményeknek vélik. Az effajta magatartás jól ismert a középkori pszichózisok-

1970. I. 10: Mária Terézia 1768-ban adta ki a boszorkánypereket betiltó rendeletét. E rendelettel lezárult a boszorkányperek klasszikus korszaka, de még a későbbi évtizedekből is maradtak fenn a levéltárakban hasonló eljárásokat őrző emlékek.

²⁶⁸ Kecskeméti A. János: i. m. a. 72—73, 144 és 398—99.

²⁶⁹ Kathona Géza: i. m. 28. Prédikátorunk könyvében megemlékezik az 1556. évi üstökösről, amely márciusban néhány napig tartott és „sok fő rendelnek vesződelmet es amaz következőt dög halalt jelentette volt” (359). Az üstököst az Erdélybe 1556-ban visszaérkezett Izabella és János Zsigmond, valamint a Habsburgok között megindult több mint egy évtizedig tartó fegyveres küzdelem előhírnökének vélték. (Vö. Magyarország története 1526—1790. Bp. 1962. 39—40.)

²⁷⁰ Paul Muller: Dictionnaire de l'astronomie. Paris 1966. 56.

²⁷¹ Kecskeméti A. János: i. m. 358.

²⁷² Magyarország története 1526—1790. Szerk. H. Balázs Éva, Makka László. Bp. 1962. II. 135.

²⁷³ Kecskeméti A. János: i. m. 78, 284.

kal foglalkozó munkákból. Kecskeméti a kételkedés hangján ír e jelenségekről, amelyeket a modern tudományok a hisztéria kategóriájába utalnak.²⁷⁴

KECSKEMÉTI MŰVELTSÉGE, FORRÁSAI

Kecskeméti műveltségét a „protestáns Európa” két, ebben az időben legfontosabb művelődési centrumában, Wittenbergben és Heidelbergben alapozta meg. Könyve gazdag műveltségi anyagának, forrásainak részletes elemzésére ezúttal nem vállalkozhatunk, csupán annak keretét próbáljuk meg felvázolni.

Forrásainak pontos megállapítása rendkívül nehéz, mivel idézeteinek jó részét feltehetően a közkezen forgó citátumgyűjteményekből, promptuariumokból merítette.

Legfontosabb forrása természetesen a Biblia volt. *Dániel könyvé*-nek értelmezése során elsősorban Biblia-helyek idézésével bizonyította elgondolásait. Egyházi műfajról lévén szó, a Biblia után fontossági sorrendben az egyházatyák következnek. Kecskeméti érvelései során minduntalan felsorakoztatja a régebbi és újabb idők egyháztanító doktorait. Leggyakoribb hivatkozásai alapján a legjelentősebbek az alábbi sorrendbe állíthatók: Augustinus (20), Josephus Flavius (18), Hieronymus (16), majd Szent János (8), Tertullianus (8), Justinus Martyr (7), Ambrosius (5), Irenaeus (5) és Chrysostomus (4) következnek, Gergely doktor (3), Lactantius (3), Bernardus (2), Alexandriai Kelemen (1), Cyprianus (1), Isidorus (1) és Origenes (1) zárják a sort. Nem maradnak el kora egyháztanítói sem, így Luther, Melanchthon, Kálvin, Bullinger, Junius, Polanus, Tremellius stb. Az egyházatyák tekintélye perdöntő. Az esetek többségében nem egy-egy jelentős képviselőjük, hanem többed magukkal igazolják prédikátorunk különféle állításait. A Kecskeméti munkájában szereplő egyháztanító doktorok közül egynek, mégpedig Josephus Flavius történeti munkáinak a prédikációk során történő felhasználását próbáltam nyomon követni.

Borzsák István vetette fel Bornemisza-tanulmányában, Josephus és az utókor értékelése kapcsán azt a kérdést: hogyan válhatott renegát zsidóból majdnem egyházatyává és mi tette jelentőssé XVI. századi irodalmunkban?²⁷⁵ A Bornemisza Péter

²⁷⁴ *Szumowski Ulászló*: Az orvostudomány története. Bp. 1939. 222.

²⁷⁵ *Borzsák István*: i. m. 202.

értékelése során kifejtett észrevételeket a XVII. század elején élő Kecskeméti János munkájára is érvényesnek érezzük.

Josephus Flavium a protestáns utókor számára oly jelentőssé az tette, hogy munkái széles történeti háttérrel nyújtottak a bibliai események iránt élénken érdeklődő kor emberei számára.²⁷⁶ A Josephus-hivatkozások legfőbb célja Kecskeméti János munkájában is a bibliai történetek hitelesítése. Jó példa erre az alábbi megjegyzése egy bibliai hely értelmezése kapcsán: „Hogy pedig ezek így löttenek legyen, bizonyittya Josephus.”²⁷⁷ Bornemisza Péterhez hasonlóan Kecskeméti János Biblia-magyarázataiban sem Josephus történeti munkáinak primér mondanivalója — a legyőzött zsidó nép múltjának megértetése a görög és római olvasókkal — a legfontosabb, hanem az, hogy a bibliai példákkal párhuzamosan e történeti művek tanulságai alapján is eligazítást nyújtson a XVII. század elején élő hívei számára a Bocskai-szabadságharcot követő küzdelmes időkben, az ellenreformáció egyre erősödő terjeszkedése ellenében. Josephus mint történetíró pozitív értékelését Kecskeméti protestáns elődeitől örökölte. A fenti szempontokon túlmenően jelentőssé tehették könyveit a világvégváró XVI. és XVII. század emberei számára a világvégét hirdető jelek leírásai is.²⁷⁸ *Dániel könyvé*-t magyarázva, Kecskeméti gyakran hivatkozott az *Antiquitates Iudaearum* könyveiben leírt eseményekre, a bálványozásra, pártoskodásra, a római pápákhoz hasonló kegyetlen Antiochos Epiphanés uralmára stb.²⁷⁹

A prédikációs kötet elején²⁸⁰ nagy tekintélyek felsorakoztatásával védi és bizonyítja *Dániel könyvé*-nek méltóságát. Elmondja, hogy a történelem folyamán sokan kétségbe vonták hitelességét. Ilyen volt többek között a pogány Porphyrius, Plotinus filozófus tanítványa, aki tagadta, hogy Dániel próféta írta e neki tulajdonított könyveket, szerinte más valaki írhatta Antiochos Epiphanés idejében Zsidóországban. Kecskeméti természetesen elveti e „balga” felfogást, hiszen „meghamisította” azt Josephus historikus,²⁸¹ régi és újabb doktorok egész sora. Az utókor nem Kecse-

²⁷⁶ Uo. 213.

²⁷⁷ *Kecskeméti A. János*: i. m. 787.

²⁷⁸ *Borzák István*: i. m. 206.

²⁷⁹ *Flavius Josephus*: A zsidók története. (XI–XX. kv.) Ford. Révay József Bp. 1966. — *Flavius Josephus*: A zsidó háború. Ford. Révay József Bp. 1964.

²⁸⁰ *Kecskeméti A. János*: i. m. 8–9.

²⁸¹ Lib. Undecimo, Antiquitatum Iudaicarum cap. 8. Vö. *Flavius Josephus*: A zsidók története ... 43.

méti és az egyháztanító doktorok vélekedését fogadta el, a történelem későbbi „doktorai” éppen az ő felfogásukat „hamisították meg.”²⁸² A bibliai Mózes és Augustinus mellett Josephusra hivatkozik Kecskeméti Nabukodonozor király személyének, uralkodása történelmi helyének, a chaldaeusok fővárosának meghatározásában is.²⁸³

Nagy Sándor makedón király merészségét a perzsák ellen,²⁸⁴ a Jeruzsálem-belieknek adott kedvezményeit és a zsidó népnek, az Isten ekléziájának korabeli szenvedéseit prédikálva, Kecskeméti minduntalan Josephus könyvére hivatkozik. Nagy Sándornak a zsidó nép, tehát az igaz keresztények szempontjából történő részben elítélő, részben pozitív értékelését ugyancsak Josephus történeti munkája adta meg: „noha kedvezőtlen vala az Jerusalembelieknek, de felette sokat szenvedőt az Istennek Ecclesiaja az Sida nép miatta, ut commemorat Josephus.”²⁸⁵ Mivel Kecskeméti a szükségesnél bővebben nem akart szólni a történelmi eseményekről, érdeklődő hallgatóinak a historikusok olvasását ajánlotta: Josephust, Diodórost, Curtiust, Plutarchost, Justinust.²⁸⁶

A dánieli könyvekben jósolt negyedik birodalom értelmezése során Kecskeméti Appianus Alexandrinus²⁸⁷ és Josephus²⁸⁸ munkáit idézi, akik ázsiai avagy szíriai birodalomnak nevezték a Szeleukidák birodalmát.²⁸⁹

Isten történelmet irányító gondviselésének bizonyítására Josephus alapján²⁹⁰ elmondja Kecskeméti, hogyan hódolt Nagy Sándor Jeruzsálem közelében a zsidók főpapjának, mert ráébredt, hogy hódításait nem a maga erejének, hanem Isten gondviselésének köszönheti.²⁹¹

Josephus történeti munkáján alapszik Kecskeméti elbeszélése a Nagy Sándor halálát követő idők harcairól, Ptolemaiosról, Lagós fiáról, aki Jeruzsálemet és Judát ünnepnapon csellel el-

²⁸² Engels: i. m. 258—59.

²⁸³ Kecskeméti A. János: i. m. 15. — Josephus Ant. Iud. IX.

²⁸⁴ Kecskeméti A. János: i. m. 166.

²⁸⁵ Antiq. Iuda. lib. 11. cap. 7 és 8.

²⁸⁶ Kecskeméti A. János: i. m. 167.

²⁸⁷ In libro de bellis Syraicis.

²⁸⁸ Lib. 12. Antiq. Iudaic. cap. 3. Vö. Josephus Flavíus: A zsidók története . . . 60.

²⁸⁹ Kecskeméti A. János: i. m. 174.

²⁹⁰ Josephus Flavíus: i. m. 43.

²⁹¹ Kecskeméti A. János: i. m. 505.

foglalta és a zsidók közül sok foglyot hurcolt Egyiptomba.²⁹²

Különösen figyelemre méltó Kecskeméti Josephus-hivatkozásai között az, amely nyilvánvalóan bizonyítja a prédikátorunk aktualizáló céljait. A zsidó történelem eseményeinek elemzésekor az a leglényegesebb, hogy saját kora, a XVII. század elejének magyarjai számára milyen tanulságok adódnak a régmúlt eseményeiből. Nagy Antiochosnak Ptolemaios Philopatór és fia, Ptolemaios Epiphanés ellen viselt háborúiban a zsidók Antiochos szerencséje és szerencsétlensége között őrlődtek.²⁹³ Ez időben a zsidók egymás között pártoskodtak, némelyek Antiochoshoz, mások Ptolemaioshoz pártoltak, míg végül az utóbbiak levágtattak. Antiochos hitszegő magatartását Kecskeméti kora bálványozó, kegyetlen fejedelmeire tartja jellemzőnek: ha kárt vallanak, békét kötnek, és várnak a jó alkalomra, hogy hittel kötött frigyüket megszegjék és bosszút álljanak. A török és a pápa seregeik sikertelenségei miatt örömmel kötöttek békét a magyarokkal. De Kecskeméti óvatosságra inti nemzetét, mert — véleménye szerint — ha az ország és a protestáns vallás ellenségeinek alkalom adódik, békekötésükkel nem törődnek majd és örömmel ártanak Isten híveinek.²⁹⁴

Hasonlóan jellemző Kecskeméti módszerére az alábbi történet is. Mikor Antiochos Egyiptom ellen viselt hadjárata a rómaiak miatt megghiúsult, hadát a zsidó nép ellen fordította, Jeruzsálemet csellel elfoglalta, a várost és templomát teljesen kifosztotta.²⁹⁵ E szörnyőség úgy történhetett meg, hogy Jason és Menelaus a papi fejedelemségért harcolva, megosztották a zsidókat, és egy részük Antiochos mellé állt.²⁹⁶ A tanulság így következik e régmúlt eseményekből: ha egy hiten levő fejedelmek harcolnak egymással és nem tartják meg egymásnak tett ígéreteiket, annál inkább nem tartják meg azt a különböző hiten levő, tisztességkívánó fejedelmek. Inti hallgatóit, ne higgyenek a pápisták ígéreteinek, mert ha pápista pápistának sem tartja meg hitét, miért tenné ezt protestánsoknak.²⁹⁷

²⁹² Uo. 765. — Josephus Antiq. Iud. lib. 12. cap. 1. Vö. *Josephus Flavíus*: i. m. 46.

²⁹³ Josephus lib. 12. Antiq. Iud. cap. 3. Vö. *Josephus Flavíus*: i. m. 61.

²⁹⁴ *Kecskeméti A. János*: i. m. 787—88.

²⁹⁵ *Josephus Flavíus*: i. m. 75.

²⁹⁶ Josephus Lib. [12] Antiquitat. Iudaic. cap. 4. Itt tévedett Kecskeméti (i. m. 830.), helyesen cap. 5.

²⁹⁷ *Kecskeméti A. János*: i. m. 830.

Josephusszal ellenkező véleményen prédikációs kötetének egyetlen helyén van Kecskeméti,²⁹⁸ egyébként Josephus mindvégig csalhatalan tekintéllyként jelenik meg előttünk.

Kecskeméti János műveltségének másik alaprétegét a humanista örökségben kell keresnünk. Munkájában számos helyen idéz pogány görögöket és rómaiakat.

A protestáns felfogás jegyében levont erkölcsi tanulságokhoz „még amaz Pogany Poeta, az Euripides-is” jó tanáccsal szolgál, mondván, hogy Isten biztos és méltó büntetése sújtja a felfuvalkodott, dicsekvő embereket.²⁹⁹ Kecskeméti, Melanchthon tanítása alapján felhasználja Sophoklést is.³⁰⁰ Híveitől egyedül Isten és az igaz vallás szolgálátát kívánva, a platóni ideatant bíráló Aristotelést idézi érvelésében: Amicus Socrates, amicus Plato; magis amica Veritas.³⁰¹

Homéroszt háromszor idézi munkájában. Első ízben Szent Pál és Pythagoras társaságában említi azok között, akiknek képét némely eretnekek (a gnosticusok, carpocratianusok) házukban tartották és tisztelték.³⁰² A veszedelmet szerző részegség, tobzódás ellen intve híveit, a világbíró Sándor boritalba fulladása mellett Trója pusztulását is elrettentő példaként állítja hallgatói elé, mint olyan várost, mely lakóinak tobzódása miatt esett ellenség kezére, „az mint meg írjak Homerus es Virgilius Poetak.”³⁰³ A harmadik Homéros-hivatkozásra a Dániel nyomorúsága miatt siránkozó Dareios példájának leírása kapcsán kerül sor: „Az jambor emberek, könnyen sirnak, . . . á mint mondotta amaz pogany bölcs-is az Homerus.”³⁰⁴

Ovidius *Metamorphoses* c. munkájából egy varázsló asszonyi állat esetével bizonyítja Kecskeméti, hogy a varázslókat semmibe venni nem szabad.³⁰⁵

A más érdemeivel dicsekvő udvari szolgákat „amaz pogany bölcs az Virgilius” példájával inti: egy rossz poéta Augustus

²⁹⁸ Uo. 372.

²⁹⁹ Uo. 324.

³⁰⁰ Uo. 336.

³⁰¹ Uo. 443.

³⁰² Uo. 209. Vö. Hist. Aug. v. Alex. Sev. 292 (a császár larariumában a tyanai Apollonios, Krisztus, Ábrahám és Orpheus stb. szobrai tisztelete).

³⁰³ Uo. 349.

³⁰⁴ Uo. 466. Az idézet nem Homérosztól való, hanem az Ilias XIX. 5. sorához írott scholionokban olvasható; vö. Zénobios (i. sz. II. századi paroemiographus) I. 14. — Az adatot Borzsák Istvánnak köszönöm.

³⁰⁵ Uo. 88.

imperátornak Vergilius verseit sajátjaként adta elő és nyert érte jutalmat az arra érdemesebb költő helyett.³⁰⁶

Az iskolák anyagi támogatásáért szót emelve, Kecskeméti kora urait és gondviselőit egy „közönséges” mondással buzdítja cselekvésre. Ha a kellő anyagi támogatás meglesz, az eredmény sem fog elmaradni, véli Kecskeméti. Elképzelései szerint Horatius és Cicero az elérendő ideálok: legyenek patrónusok, lesznek poéták és ékesen szóló emberek, „minemű volt Horatius es Cicero.”³⁰⁷ Később lapszálen, hasonló téma során Horatius *De arte poetica*-jára utal.³⁰⁸

Senecát a részegség ellen,³⁰⁹ majd a fejedelmi udvarokról alkotott lesújtó véleménye kapcsán³¹⁰ szólaltatta meg Kecskeméti.

Folytathatnánk a sort tovább Ciceróval, a latin irodalom legnagyobb stilisztájával,³¹¹ Pliniusszal,³¹² Plutarchossal.³¹³ Hogy a számos idézett görög és római drámaíró, költő, filozófus, történetíró munkáit milyen mélységig ismerte Kecskeméti, egy-egy idézetből vagy rövid utalásból megítélni nehezen tudjuk. Josephus Flavius-hivatkozásait az eredeti munkák megfelelő helyeivel minden esetben összevetettük. Nem bizonyítható, hogy Kecskeméti széles körű tájékozottságát minden esetben feltétlenül az eredeti művek ismeretéből merítette, munkájának fentebb idézett részei csupa százados közhely. Anyagát összegyűjthette külföldi tanulmányai idején, vagy a kor egyéb, közkezen forgó citátumgyűjteményeiből. De bárhonnan merítette is széles körű műveltségi anyagát, a prédikációs kötet lényeges jellemzőjének e tekintetben azt tartjuk, hogy idézeteit eredeti közegükből kiragadja, az idézett szerző primér mondanivalója teljesen háttérbe szorul, az elsődleges cél mindig az adott prédikáció tanulságainak elismert tekintélyek által történő nyomósítása, követendő vagy elrettentő példákkal szolgálva a hallgatóság meggyőzését.

E kérdés alapos feldolgozása megérdemelné a további munkálatokat. Kecskeméti műveltségi körének részletes elemzése — úgy gondoljuk — a reformáció korára általánosan is jellemző tanulságokkal szolgálhat, például az antik irodalom reformatori szempontú továbbélésével kapcsolatban.

³⁰⁶ Uo. 136.

³⁰⁷ Uo. 34.

³⁰⁸ Uo. 128.

³⁰⁹ Uo. 349.

³¹⁰ Uo. 427.

³¹¹ Uo. 280, 444 és 934.

³¹² Uo. 88, 97, 503 és 552.

³¹³ Uo. 167, 427 és 825.

Kecskeméti prózastílusával kapcsolatban bevezetésül Bán Imre³¹⁴ észrevételeire kell utalnunk. A manierista prózastílus vizsgálata során jut arra a megállapításra, „hogy a XVII. század első harmadának jelentékeny prózai termését nem sorolhatjuk egészében e késői reneszánsz stílusirányzat hatókörébe. Nagyon jelentékeny művekben, pl. Kecskeméti Alexis Jánosnak a század első évtizedében keletkezett beszédeiben, nyoma sincs.” Kecskeméti a humanista-retorikus stílushoz nagyon közel álló egyházi-teológiai próza kitaposott útján jár. A legtöbb prédikátor, így Kecskeméti A. János is „a gyakorlati élet körében, a vidéki nemes agrárszemléletei között marad,”³¹⁵ stílusát valóban a magyar köznyelv szóláskincse, szemlélete jellemzi. Ezt legékeesebben könyve hasonlatokban gazdag részei bizonyítják. Az alábbiakban ezekből emelünk ki néhány példát.

Azokról írva, akiknek szívében az igaz tudomány nem ver gyökeret, megállapítja, hogy „olynok ez illyeten halgatok, mind az *tekenőbeli viz*, á kit ha meg mozditasz minden fele lot-san ... alhatatossaga nincsen.”³¹⁶

Egy helyen az Isten tulajdonságait elemezve így ír: *Isten olyan, mint a jó cselédes gazda*, aki először vesszőt, s ha nem jobbulnak ezután pálcát készít engedetlen házanépének.³¹⁷

Inti híveit, hogy szorgalmasan hallgassák a prédikációkat, ne úgy „mint valami Baba beszédet ümmel ammal szunnyadas-sal.”³¹⁸

Hasonlatainak egy részét a természetből meríti. Egyik leg-sikerültebb hasonlata Isten igaz ítélete elkerülhetetlenségének bizonyítása során bukkan elő: „Ha ezért senki az *Tiszat* avagy *Dunat* az emberek közzül, karjaival meg nem gatolhattya, sokkal inkább ez az Istentelen világ az Istennek igaz iteletit el nem kerül-heti.”³¹⁹ Szereti idézni a fákat, folyóvizeket, olykor a tenger habjait, árvizet:³²⁰ „Te-is penig lathatod ezt az erdőben, hogy az menyütő kö, az apro csemeteket nem szokta bantani, hanem amaz reghi meg gyükerezet fakat, az erős kö sziklakat, magas tornyokat. Szinten ilyen az Istennek-is dolga, az Isten-is á szili-

³¹⁴ A magyar manierista irodalom. ItK 1970. 462.

³¹⁵ Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 357.

³¹⁶ Kecskeméti A. János: i. m. 715.

³¹⁷ Uo. 650.

³¹⁸ Uo. 529.

³¹⁹ Uo. 519.

³²⁰ Uo. 627, 816 és 824.

deket el kerüli gyakorta, és a magossakat nagy tisztesseg kevanokat el rontya.”³²¹

Kecskeméti könyvének olvasása közben meglevenednek előttünk a „hanyatt-homlok” gonoszságra siető emberek,³²² az oroszlánhoz hasonló, prédára leső hitetlenek.³²³ A kevésységről úgy vélekedik, hogy abból csak lassan lehet kigógyítani az embereket, olyan az, mint egy hosszan tartó betegség.³²⁴ A bűnt, hamisságot hirtelen kell elhagyni — buzdítja hallgatóit —, „mint az Takats felben metzi az ő fonalat.”³²⁵

A tanítóknak, prédikátoroknak keményen, személyválogatás nélkül feddeniük kell híveiket. Példát vehetnek ők — írja Kecskeméti — az orvos doktoroktól, borbélyoktól, juhásztoroktól, mert az orvos veszedelem esetén nem szirupot, hanem hatásos gyógyszert ad betegének, a borbély a vad húst nem kenegeti, hanem kivágja, a pásztor az engedetlen juhokat egyformán megpalcázza.³²⁶

Kecskeméti szerint kedvesebb és hathatósabb Isten előtt az egész gyülekezet könyörgése, mint egy emberé: „Az mint ha egy világos gyertyát gyuytasz meg, de világossab ha sokat gyuytasz.”³²⁷ A tudatlan lelkipásztorok megválasztásáról a következőképpen beszél le híveit: „Vay balgatatag ember? Ha csordad es disznod melle pasztort kell fogadnod; ollyat igyeközől keresni, á ki megh se karositson; s-hizlalo földön-is tudgya oktalan bar-modnak nyajat legeltetni; azon forgolodol minden mestersegedel, hogy job legyen, serenyeb es tudossab az masenal a te szolgad. Mit gondolsz hát lelkednek pasztora felöl?”³²⁸ Az örök életről elmélkedve kifejti, hogy ott nem lesz irigység, gyűlölködés, mindenki egyforma szeretet lesz, ezt a következő példával teszi szemléletessé: „Ha mikoron visz ket korsot az vízre, egyiket nagyobbat, masikat kissebbet, meg töltöd mind á kettőt. Nem panaszolkodhatik egyik á masikra, noha töb vagyon egyikben hogy nem mint á masikban: Mert mind á kettő torkig tele vagyon.”³²⁹ A hitetlenek, ha félnek, „mint amaz szeles tulok ides-tova hankodnak.”³³⁰ Majd, a már Temesvári Pelbártnál meglevő

³²¹ Uo. 825.

³²² Uo. 520.

³²³ Uo. 451.

³²⁴ Uo. 333.

³²⁵ Uo. 314.

³²⁶ Uo. 310—11.

³²⁷ Uo. 112.

³²⁸ Uo. 712.

³²⁹ Uo. 907.

³³⁰ Uo. 96.

antik hasonlattal, arra szólítja fel híveit, hogy Isten törvényét mindenkinek egyformán meg kell tartania, ne tartsák azt „pokhalonak közöttünk az mely az legyeket meg fogja, az Darasokat pedig könnyen el ereszti: hanem az mit Isten mond az szerint cselekdgyünk személy valogatas nélkül.”³³¹

Kecskeméti prédikációs kötete minden rendeknek szólt, ebből következik, hogy mind tartalmi, mind stíláriis szempontból közérthető, átlag szintre kellett törekednie. A fenti példák is illusztrálják, hogy stílusát a Biblia hatásán túlmenően ez a célja határozta meg. Nyelvét, stílusát tekintve lényegében kora homogén közgondolkodásában mozog.

Kecskeméti jó stílusérzékét szemléltesse néhány találó, metaforikus kifejezése is. Ellenvéleményeket cáfolva egy ízben így zárja érvei sorát: „Hát falba romol okoskodasok ezeknek.”³³² Tömör, világos kifejezése ez azon véleményének, hogy ellenfeleinek érvei nem veszik fel a versenyt a protestánsokéival.

A halálról elmélkedve megállapítja, hogy ez a kegyetlen vendég, a halál senkinek nem kedvez. A halál az élet utolsó határa — fűzi tovább a gondolatot Kecskeméti —, „minden ember ekeje, ebben az barazdaban akad megh.”³³³

Magyarázatai során pápista ellenfeleire gondolva jelenti ki, hogy a protestáns hitet nem homályos beszédekkel akarja támogatni, „hanem ollyakkal, az mellyekkel az ellenközö felnek szaja be dugattassek.”³³⁴

Az igaz tudományt, a protestáns hitet külső haszonért, barátságért vagy félelemért elhagyókról azt írja, hogy ezek „az igaz tudomant farba rugvan . . . idegen tudomant nem szegyenlenek halgatni es tanulni.”³³⁵

Stílusát egy-egy közmondás élénkíti. Pl. „Könyü az Hazug embert meg érni.”³³⁶ Így követhetjük nyomon Kecskeméti munkájában a valóság elemeinek természetes beszivárgását.

Mai nyelvhasználatunkban szokatlannak ható szavak is előfordulnak kötetében. Az *agno* nyilvánvalóan *aggno* értelemben³³⁷ vagy az istenkáromlás elkerülésekor használt *esse* (ez s ez) szó: „Mely nagy vetek legyen az *esse* lelkevel valo szitkozodas.”³³⁸

³³¹ Uo. 433.

³³² Uo. 261.

³³³ Uo. 950.

³³⁴ Uo. 252.

³³⁵ Uo. 711.

³³⁶ Uo. 104.

³³⁷ Uo. 4.

³³⁸ Uo. 269.

Kifejezően tömör a „háromszor mondja” helyett használt „hármaztatja”³³⁹ stb.

Kecskemét ö-ző nyelvterület, Kecskeméti János nyelvében érződik a szülőhely nyelvi hatása. Elég kötetének bármely lapját felütnünk, ott sorakoznak e jellegzetes szavak: cselekedhetik, elégségössen, idvösségöt, vétköznek, gyüleközeten stb.

Kecskeméti nyelvi tudatosságát bizonyítja, hogy felfigyelt a korabeli nyelvjárásokra, s így prédikációs kötete alapján képet nyerünk a korabeli főbb nyelvjárásokról: „az Tisza, Duna, Körös-Maros közöt levő Magyarok es az föl-földi Somodsaghi es Matthyus földi Magyarok, mind azon egy Magyar nyelven szollanak az Erdeli Zekelyekkel es az Zalasagiakkal: de azért az szollasnak nemeben különböznek egy-mastul . . . az az, szollasnak neme vagyon, noha mind egy fundamentumon allanak, es egy kut főből folynak.”³⁴⁰

Stílustényként említhetjük azt is, hogy Kecskeméti prédikációi során mindvégig kerüli az idegen nyelvű szövegrészek halmozását, ill. ha él velük, azonnal magyar fordítását is adja az illető helynek. A protestáns prédikátor tudatában van a nemzeti nyelv erejének, tudja azt is, hogy a községnek nem kell a latin.

Másképp azt is meg kell említenünk, hogy Kecskeméti stílusát nehézkessé teszik a Biblia-magyarázatok során minduntalan neki-lendülő tudós bizonyítások, az egyházi és világi tekintélyek állandó sorakoztatása.

Stílusát elsősorúen a magyar köznyelv szóláskincse, szemlélete jellemzi. A jó színvonalú korabeli köznyelv használata során azonban a retorika eszközeivel is él. A stílusát döntően meghatározó magyarázást szolgáló kérdés-feleletek azonban nem annyira a szónoki fordulat eszközei, mint inkább a katekizáló oktatás szokásos módszereként jelennek meg, de ezek is sokszor teszik pergővé, élénkké előadásmódját.

Ha nem is túlzott mértékben, Kecskeméti él a stílusélenkítés hagyományos eszközeivel is. Mondanivalóját nemegyszer azzal teszi hatásosabbá, hogy elhagyva a szigorú személytelenséget, kiszól a prédikációból, közvetlenebb kapcsolatot teremtve hallgatóival. E személyesebb hangvétel színezi a prédikáció monoton magyarázó folyását. Ilyen pl. mikor a szokásos „tanuljuk meg” vagy „minden hiveknek tanulság” bevezető szavak helyett így szól: „Tanuld meg tehát te-is akar ki legy . . .”³⁴¹ Más alkalommal

³³⁹ Uo. 340.

³⁴⁰ Uo. 27.

³⁴¹ Uo. 258.

unatkozó hallgatói figyelmét igyekszik magára terelni hasonló módon; miután megfeddette azokat, akik csak ímmel-ámmal hallgatják és fülük mellett bocsátják el Isten igéjét, így szól: „Igy vagyon uramnak-is dolga, akinek ide vagyon az szöme de elmeje masut nyargal.”³⁴²

Az ország törvénytelenségeit elítélve, a jobbágyok érdekeiért szót emelve így fordul országa vezetőihez: „Hol olvastatok az szent irásban Magyar Urak es azok s-fejedelmünk utan levő tisztviselők, hogy ugy kellene, az mint jelentem, nemzetötökből allo jobbagyitokkal bannotok? Hol olvastatok Orszagunk Decretomaban; hogy mind azokat cselekdögye jobbagyotok . . .”³⁴³

Gyakran él azzal a lehetőséggel is, hogy egy-egy kérdésben az ellenérveket is egyes szám első személyben adja elő,³⁴⁴ vagy a bibliai történetek egy-egy alakja mögé húzódva, azok személyében beszél.³⁴⁵ Mondanivalóját máskor a szavak, fordulatok ismétlésével teszi nyomatékosabbá.

Egész prédikációs kötetére jellemző, hogy mielőtt bármilyen kérdésben állást foglal, felsorakoztatja a várható ellenérveket, amelyeket meg kell cáfolnia, s végül megadja a protestáns fel fogás szerint helyes választ.

Összefoglalásként áttekintjük, hogy mit tett Kecskeméti a munkája alapját tevő *Dániel könyvé*-vel. Biblia-magyarázatai során egyrészt az egyik legfontosabbnak tartott bibliai könyvet ismertette meg hallgatóival, másrészt jó érzékkel kihasználta a történet allegorikus értelmezési lehetőségeit is. Dániel megszemélyesítője lett a tudós, bölcs papoknak, az üldözött híveknek, az isteni gondviselés segítségével jó és gonosz uralkodókat, helytartókat, változó világi birodalmakat túlélő egyháznak. Jelképe lehetett a világi uralkodók mellett működő jó tanácsadóknak. *Dániel könyve* példázta a tudós emberek megbecsülését, de figyelmeztetett méltatlan elhanyagolásuk helytelenségére is, így Kecskeméti ábrázolva láthatta könyve tárgyában saját és protestáns paptársai helyzetét is. Az Ótestamentum jó és gonosz uralkodóinak cselekedetei lehetőséget kínáltak a fejedelmi vétkek ostromozására és a Bocskai halálát követő időben egy ideig hiába keresett ideális uralkodó megrajzolására. Kecskeméti folytatta a Farkas Andrástól megkezdett utat,³⁴⁶ a korabeli magyar ese-

³⁴² Uo. 552.

³⁴³ Uo. 419.

³⁴⁴ Uo. 686.

³⁴⁵ Uo. 228, 230 stb.

³⁴⁶ Horváth János: i. m. 38.

ményeket a bibliai mintához mérte, és benne mintegy jóslatszerű előképét látta a magyar nép sorsának. A zsidó történelem példáit, a bibliai históriákat, olvasmányait, tapasztalatait a magyarországi társadalmi helyzetre vonatkoztatta, kötetének mindvégig jellemző vonása az aktualizálásra való törekvés. A török éppúgy, mint a magyar – német viszony kérdése a mindennapok közvetlen tapasztalatokból táplálkozó problémája volt. A kor minden társadalmi rétegére kiterjesztve mutatja be a közromlottságot, és a megoldást a protestáns erkölcsi normák megtartásától reméli. Mindezt személyválogatás nélkül, bátran teszi.

Kecskeméti reális politikai, társadalmi meglátásai teológiai szemléletének keretében jelennek meg. E kor embere még nem kutatja az események igazi okait, nem ismeri a természet törvényeit. Kiszolgáltatottságában, a földi szenvedésekkel teli világban nagy szüksége van a vallás bizonyosságára. A kor prédikátorai, tanítói azért voltak nélkülözhetetlenek, mert a földi dolgok bizonytalanságával szemben az Istentől rendelt társadalom és az egyház maradandóságának bizonyosságát kínálták. A protestáns ember abban különbözött elődeitől, hogy bár élete egyetlen Istenélmény volt, látta azt is, hogy ezt a valóságban, a földön kell átélnie.³⁴⁷

Egyetlen fennmaradt prédikációs kötetének tartalmi és formai elemzése alapján Kecskeméti A. János a kor egyik jelentős, pozitív politikai funkciót betöltő egyházi írójaként áll előttünk, aki a század elején felvéve a harcot az előretörő ellenreformációval, a Habsburg terjeszkedés veszélyeire figyelmeztette kortársait. Kecskeméti igazi jelentősége nem annyira irodalomtörténeti, hanem inkább eszmetörténeti vonalon mérhető. A prédikációiban megnyilvánuló személyes, szenvedélyes küzdelem mutatja a XVI–XVII. században a magyar nemzeti értelmiségnek vallásos övezetben kiművelődő, vezetésre méltó rétegére nézve a történelemtől reákényszerített, feloldhatatlan ellentmondások közötti vergődését.

*

Munkánk befejezésekor Szuromi Lajossal együtt kedves kötelességünknek teszünk eleget, amikor köszönetet mondunk Bán

³⁴⁷ *Turóczi-Trostler József: A magyar irodalom európaizálódása. (Magyar irodalom – Világirodalom. Bp. 1961. II. 17.)*

Imre egyetemi tanárnak mind a bevezető tanulmány készítése, mind a sajtó alá rendezés munkálatai során nyújtott értékes és önzetlen segítségéért. Ugyancsak köszönettel kell megemlítenünk a debreceni Egyetemi Könyvtár, valamint a debreceni Református Kollégium Könyvtára munkatársainak segítő-készségét. A név- és tárgymutató összeállításához nyújtott segítségért Sz. Együd Évát illeti köszönet.

KECSKEMÉTI ALEXIS JÁNOS
PRÉDIKÁCIÓS KÖNYVE

A Z D A N I E L
Propheta Könyvenek, az
SZENT IRAS SZERINT VALÓ
igaz magyarazattya, Mellyet rövid
Praedicatiokban foglalt volt

KECSKEMETI A. IANOS,
AZ PATACHI ECCLESIANAK
Lelki Pasztora, es abban az üdőben, Szemplin
Varmegyeben levő Ecclesiaknak
Seniora, &c.

HOLTA VTAN PENIGLEN, MEG MA-
radot Özvegyetül közönsegesse tetettetven, szem
eleiben ki bocsattatot.

Mat. 24. vers. 15.
Az ki olvassa, meg ertse, etc.

D E B R E C Z E N B E N ,
Nyomtattatot R h e d a P e t e r által,
MDCXXI. Esztendőben.

[DEDICALAS]

Az Tekintetes es Nagysagos
URNAK, RAKOTZI GYÖRGYNEK,
BORSOD VÁR-MEGYENEK FŐ ISPANNYA-
nak, es az Fölseges Bethlen Gabornak,
Magyar Orszagnak valasztot Kiral-
lyanak fő Tanacsosa-
nak, &c.

*Az Istennek kegyelmet, bekeseget, es minden lelki testi böseges
aldasat kevannya, etc.*

IOLLEHET, TEKINTETESNAGY-sagos Uram, nekem kegyes Patronusom, az Istennek regi Szent Prophetai, mind az ő nagy-sagos viselt dolgokert, mind penig az ő sz. es fegyhetetlen éle-tekert, mi túlünk minden dicsiretre meltok: Mind azáltal az D a n i e l Propheta, imez egy kivalt-kepen valo dologban latta-tik azokat meg előzni, mivelhogy amaz negy vilag-biro Fejede-lemsegeket, mellyet egy szoval Monarchiaknak nevezünk, tudni illik, Assyriait, Persiait, Görög es Romai birodalmakat, [II:]joly nyilván es vilagossan megjövendölte ebben az ő Prophetiajaban, hogy az ki azokat tagadna, lattatnek az fenyos Napnak vilagos-sagat tagadni. Az ki ezekről akar ertekezni, tekintse meg az Daniel könyvenek masodik reszet, kivaltkeppen az harmincz-eggyedik verstül fogvan az következendöket mind az 46. ver-siglen.

De hogy az dolog vilagossab legyen, mindenik Fejedelemségről egy egy beszeddel emlekezem.

Az első Fejedelemség kezdetek vilag teremtese utan, 1788. esztendőben, amaz nagy Nimrod idejeben, mikor az emberi nemzetseg az viz-özön utan meg kezdet volna sokasulni. Ennek helye lön Chaldaea es Babylonia, es tartot 1360. esztendeiglen. Ennek feje lön amaz nagy Nabugodonozor, Assyriai Kiraly, á mint ez meg tetszik az Daniel Propheta jövendöleseből, az ki

könyvnek második reszeben az Nabugodonozor Kiraly alomlatasat magyarazvan, azt mondgya: Te, Kiralyoknak Kirallya vagy. Ismet: Te vagy az arany-fő, &c. Lasd meg Ierem. 27.6.

A második kezdetek világ teremtese után 3148. esztendőben, es tartot 207. esztendeiglen. Ennek feje lön az Mediai Darius Kiraly, á ki amaz Isten-[III:]telen Boldisar Kiralynak, az Nabugodonozornak Unokajanak halála után, Babyloniat meg vőve, es az Assyriai birodalmat az Medusok közze vive. Mivel-hogy penig az Darius, az Persiai Cyrust, az ő Nennyenek fiat az Assyriaiak ellen tarsul fogadta vala melleje az hadakozásban, Babylonianak meg vetele után egy esztendővel (az Darius halála után) egészen az Cyrusra szalla az birodalom, es Persiai birodalomnak neveztetek. Helyessen mondgya azert Theodoretus: Az Medusok, ugymond, Persaknak-is neveztetnek, mert az Cyrusnak á ki nekik első Kiralyok volt, az Attya Medus, az Annya penig Persa volt. Ezt az második birodalmat az Daniel Cap. 2. Ezüsthöz hasonlittya. Effelől cap. 5. így szol, mikor az Boldisar Kiraly veszedelme felől jövendőt mond: Meg oszlot, ugy-mond, az te orszagod, es adattatot az Medusoknak es Persaknak. Ismet Cap. 8. azt mondgya az Angyal á Danielnek: Az Kos, melyet latal á Medusoknak es Persaknak Kiralyat jedzi. Erről az Cyrus Kiraly, 2. Paralip. 36. azt mondgya: Az egeknek Ura Istene, ez földnek minden orszagit ennekem adta, &c.

[IV:] Az harmadik kezdetek amaz nagy világ biro Sandornak idejében, mikor az utolsó Darius Kiralt, amaz Arbela nevű helynel meg vere, es Asiat egészen el foglalvan, az Persiai birodalmat az Görögökre szállita, világ teremtese után 3642. esztendőben, az mely Görög birodalom tarta 282. esztendeig, tudni illik, miglen amaz Romai Iulius Csaszar, az nagy Pompeiusnak veszedelme után, első Romai Fejedelemnek neveztetek. Effelől az Daniel Propheta Cap. 2. azt mondgya: Tamad, ugy-mond, ez után, mas harmadik birodalom. Erről cap. 8. az Danielnel azt olvassuk: Az kecske bak nem egyeb, hanem az Görögök Kirallya, es az nagy szaru, mely az ő szemei közt vagyon, az első Kiraly. Ezt allattya amaz Iosephus Historicus-is lib. 11. cap. ultimo, holot azt írja: Hogy az Sido Papok az Alexandernek meg mondtak az Daniel Prophetanak jövendőleset, melyet annak előtte 200. esztendővel tött volt, hogy tudni illik egy Görög Kiraly az Persiai birodalmat maganak foglallya. Melyet halvan az Alexander, az Sidokhoz kegyessen viseli magat. Sőt az mi nagyob, Ierusalembe be menven, az Israelnek Istenének könyörög es aldozatot-is teszen. Ezt az birodalmat az Daniel

[V:] Propheta ertzhez hasonlittya; Mert mikepen az ertz hangos, es az ő hangossaga meszsze ki terjed: Azonkepen (az mint Ieronymus Doctor mondgya) az Alexander birodalma, hamarsaggal igen meszsze terjede. Ez az oka hogy az Daniel cap. 7. madarhoz hasonlittya; Mert az Alexander, mintha szárnyonjárt volna, nagy hamarsaggal, az Adriaticum Tengerül foguan, az Indiai Oceanum Tengerig, es az Ganges nevő folyo vizig mindeneket meg hayta, ugy annyera, hogy hat esztendők alatt, Europeanak nagyobb reszet, es Asiat egészen megholdoltata, az mint ugyan azon Ieronymus Doctor bizonyittya.

Az negyedik Fejedelemség az Romai birodalom, az mely (á mint oda fellyeb-is jelentem) akkor kezdetek, mikor az Pompeius veszedelme utan, az Romai Iulius Csaszar, világ biro Fejedelemnek neveztetek, Anno Mundi, 3924. vege penig akkor leszen, mikor az Ur Iesus Christus az utolso napon el jő itilni eleveneket es holtakat. Erről á Daniel Propheta masodik reszeben azt mondgya az Nabugodonozor Kiralynak: Az negyedik birodalom erős leszen mint az vas. Mert mikent hogy á vas, el tör es el ront mindeneket, azon [VI:] kepen ez birodalom mindent el tör es egybe ront. Hetedik reszeben-is így szol: Az negyedik bestia, ugymond, rettenetes es iszonyu vala, &c. Hogy peniglen az Propheta, ennek az birodalomnak nevet olyan nyilván meg nem jelentette, mint á három elsőnek, oka csak ez, mert (á mint Theodoretus mondgya) az Romai Fejedelmek, nem csak egy, hanem sok külömb külömb fele nemzetsegekből fognanak allani es választatni. Ennek valosaga meg tetszik az külső Historiakból, holot azt olvassuk: Hogy alig álhatot hatvan esztendeig az Romaiak közt ez birodalom, az Csaszarok nemzetsege mindgyart megszűnt, es az Neronak halála után az Fejedelemség mas Familiara szállot. Az kívül valok közzül leg első lön Trajanus, az ki Hispaniából Olasz Országba az Romai Fejedelemségre emeltetek, ő utanna hol Pannoniából, hol Daciából, Dardaniából, Dalmatiából, Galliából, Thraciából, Cappadociából, hol penig egyéb nemzetsegből választattanak az Romai Fejedelmek. De hogy még-is nyilvánban meg tessék, hogy az negyedik birodalom az Romaiake legyen, ugyan azon Daniel irasabol mutogatom meg. Ezt penig azért cselekedem, mert ez utolsó birodalom felől, az [VII:] Historicusok közt, nem kicsin vizsgálkodas vagyon.

Annak-okaert három dolgokat jelent ez felől az Propheta cap. 2. Először azt mondgya, hogy erős leszen, mint az vas. Másodszor az ő labai es laba uyjai felől azt jelenti, hogy sárból es vasból állonak. Harmadszor, hogy az Messiasnak, mind születése,

s-mind ez vilagnak vegen az utolso napra valo eljoveteli abban leszen. Lassuk mindeniket rendel csak rövideden.

Az mi az első dolgot illeti; vashoz hasonlittya, mind erősségere, s-mind állandóságára nevezve. Meg felelt ennek az Romai birodalom: Mert az Görög birodalomnak vegetül foguan, ez mai napig fen állot, es meg marad mind itelet napjaig, az mint ide alab nyilvabban meg ertyük. Ez az oka, hogy az regi Romaiak az ő ujjokban vas gyűröt viseltenek. Ugyan ezen okaert cselekedtek azt-is, hogy ez mai napiglan-is, az Romai Fejedelmeknek vas Coronat tesznek fejekben.

Az masodikat az mi nezi; Labai es laba uyjai felől miért szolylon ugy az Propheta, önnön maga nagy szepen meg magyarazza, holot az vasat annak erősségere, az sárt penig annak erőtlenségere viszi, [VIII:] mintha azt mondotta volna, hogy nem mindenkor egy karban forog dolga, hanem valtozas ala vettetik, es hon erős es vastag, hon penig gyenge es erőtelen leszen.

Ennek-is meg felelt az Romai birodalom, az mint az Historiakbol meg tetszik. Vas vala az Augustus Csaszar idejeben, mikor az Ur Iesus Christus születese tayban, mind ez szeles vilagot be irata, az mint az Szent Lukats cap. 2. nagy nyilvan bizonyittya. De nem sok üdö mulvan megh valtozek allapattya. Mert alig mulhatnak Christus Urunk születese utan 162. esztendők, hogy egyszer-s-mind ket Fejedelmek emeltetenek ebben az birodalomban, tudni illik az Antonius Philosophus es Lucius Aurelius Verus. Annak-utanna az Maximinus veszedelme utan, amaz ket Gordianusok, tudni illik az Attya es Fia, egyszer-s-mind uralkodanak. Tovabba az Gallus es Volusianus Fejedelmek idejeben, sárrá változek ez birodalom, az az, ugy meg erőtlenedek, hogy az idegen Pogany nemzetsegeknek, az Romai kösseg kenszerittetet adot fizetni. Nem sok üdö mulvan, amaz Valerianus Romai Fejedelem, az Persiai Saporesh nevü Kiralytul meg győzettetven, örökke valo rabsagra vitetek. Effe[IX:]löl azt olvasuk, hog[y]mikor lora akart volna ülni á Saporesh, az Valerianus hatarol hágot föl. Az Gallienus idejében penigh, harmintz kegyetlenek tamadanak, á kik az Romai birodalmat igen rongalak. De sok volna mind elő számlalnom ennek valtozo allapattyat, mellyel az Historiak rakvak.

Az harmadik dologbol nyilvabban meg tetszik, hogy az negyedik birodalom az Romaiakra tartozik, mert azt mondgya az Propheta: Azokban az napokban (tudni illik az negyedik birodalomban) oly orszagot tamaszt az egeknek Ura Istene, az mely soha el nem romol, es az mas nemzetsegnek nem adatik. Es az minden orszagokat egybe ront, ő penigh mind örökke fen

áll, &c. Holot az Daniel minden ketseg nélkül az Messiasnak orszagarol szol. Tovabba az Messias orszaga ket karban áll. Egyik itt ez földön volt az utolso birodalomban, tudni illik, mikor az testben születet, es az ő lelki orszagat, az Euangeliumnak praedikallasa, es az Sz. Leleknek munkalkodasa által, itt ez világon el kezdette. Az masodik peniglen, az utolso napon kezdetik, mikor az Istennek Fia el jő nagy hatalommal, es minden földi orszagokat es birodalmokat eltöröl, es az ő Mennyei uy orszagat el kezdi, &c. [X:]

Mind ezekből azert vilagossan megh tetszik, hogy az negyedik birodalom az Romaiakat illeti, &c.

Ezekről azert, es töb hasznos es idvösseges dolgokrol (mellyek az Daniel Propheta könyveben befoglaltattanak) gondolkodvan az Istenben el nyugot, nagy elmejú K e c s k e m e t i A l e x i s I a n o s, abban az üdőben, Szemplin Varmegyében levő Ecclesiaknak Seniora, nekem szerelmes barátom es Christusban atyafia, vötte volt föl az D a n i e l Prophetiajanak magyarazattyat, mellyet az nevezetes Patachi Ecclesiaban el is vegezven, rövid Magyar praedicatiokban foglalt, illyen Szent szandekkel es igyekezettel; Hogy azokat jövendőben recognoscaltvan, az együgyü hiveknek eppületekre szem eleibe ki bocsassa es közönségesse tezeve, hogy így nem csak szájával és nyelvevel, hanem ugyan ugyanevel es irasaval is, az Istennek lelki szölőjet, az Anyaszent-egyhazat eppitse. De mivelhogy az Istennek Decretoma mas volt ő felöle, tudni illik, hogy ez siralomnak völgyeröl, az ő örökke valo hazajaban által költözzek; Az ő szerelmes Háza-nepe, nem gondolvan özvegy es gyamoltalan állapottyat, sem pedig költséget ne[m]kimel[XI:]ven, az ő Istenben el nyugot szerelmes Uranak Sz. szandekat vegben vitte, es az Daniel Prophetiajarol irot Magyar Praedicatiokat, szem eleiben ki bocsattatta, á vegre, hog[y] ez alkotmatossaggal az ő idvözült Urahöz valo buzgosagos szerelmet, még holta után-is megh mutatna, es az ő nevet az Keresztyen világ előtt tettettesse tenne, es emlekezetit boldogul meg tartaná. Mikor azert arról gondolkodnek, kinek kellene ezt á szep munkat dedicalni, juta eszeben az Nagysagod tekintetes Neve, es kere engemet azon, hogy azert az szövetségert, mely az bodog emlekezetü Alexis Janos közt es en közötttem regenten volt, az munkat vennem föl, es ezt az könyvet Nagysagodnak offeralnam, kivaltkepen imez ket okokra nezve: Elsőben, mert ezeket az Magyar praedicatiokat, az Patachi nevezetes Ecclesiaban vitte vegben az ü kegyelme idvözült Ura, mely mostan Isten engedelmeből, az Nagysagod bizodalma[n] vagyon. Masodszor, mert ő-is az ő arva fejet,

az Nagysagod kegyes protectioja alá haytván, ugyan Patakon lakik.

Vegye jó neven azért Nagysagod ezt az szép Könyvet, es ennek haszonnal való olvasasaban önnön magat gyakorollya, es az Istenben el nyugot [XII:] Kecskemeti Alexis Iánosnak gyamoltalan özvegyet, kegyes patrociniuma alá vegye.

Az Isten sokaig boldogul eltesse Nagysagodat szerelmesivel egyetemben.

Irtam Kalloban die 20. Martii Anni 1621.

M a r g i t a i P e t e r, az Kallai
Ecclesianak Tanitoja, etc.
Nagysagodnak alazatos Caplannya.

TUdnod kel, kegyes Olvaso; Hogy az boldog emlekezetű A. Iános, ezt az Praedicatio könyvet, csak maga számára készítette volt, ily szándékkal, hogyha tovább élhetet volna, uyjebben megh latogatvan es öregbitven, szem eleiben ki bocsassa; De halála miat igyekezetit végbe nem vihetette. Annak-okaert ha valami fogyatkozásokat ebben talalsz, az szeretetnek palastya-val be fedezzed.

Annak fölötte; Mivelhogy ennek kibocsátása, eggyik Nyomtatortól masikra szállot, az nyomtatás közben, nem keves fogyatkozások estenek, mivelhogy illendő Correctora nem volt. Annak-okaert azokat-is jó végre magyarázzad, &c. Az mi hatra vagyon, ély ezzel hasznossan, Authorának boldog emlekezetit megh tartvan.
Legy jó egessegeben.

Prophetiai könyvenek Praedicatiok szerint
való magyarázattya.

Első praedicatio.

Az Danielnek eleteröl es munkajarol.

AZ Daniel Propheta nehez, de az mi időnkre felette
hasznos irasat magyarázvan Kereszttyenek: Minek
előtte penig az igeknek magyarázattyahoz kezdenenk;
Imez Harom rendbeli dolgokrol ertekezzünk.

- I. Az Daniel Prophetanak személyeröl es eleteröl.
- II. Ennek az könyvnek Okairol.
- III. Az Daniel Propheta Könyvenek méltosagarol.

I. Ki volt legyen ez az Daniel?

Az Daniel Propheta, személyeben származot vala az Juda
nemzetsegeből, az mint ő maga bizonittya, első Reszenek hatodik
versetskejeben, es az mint az közönseges velekedes tartya,
Kiralyi nemből; az mint az Esaias Propheta felöl-is olvassuk,
hogy Kiralyi Nemből származot volna. Danielnek mondatot
nevezet szerint az Istennek nagy gondgyaviseleseből, Az mely
Magyarul anyit teszen mint, Istennek iteleti, avagy mint ha
mondana: En itelő Birám az en Istenem. Es bizonyara [2:]
nem oknelkül: Mert Isten ez ember által, nem csak az ő iteletit
jelentette ki; de ő neki igaz oltalmazója es igaz itilő biraja-is
volt. Az mint az ő Historiajanak rendiből, ennek utanna böse-
gössen meg tetzik. Gyermekekorban az Deaki tudományokban
es az igaz Isteni tiszteletben neveltetöt vala fel. Latta es hal-
gatta az Jeremias Prophetat, akki felöl felette böcsületössen
emleközik, *Capite* 9. Ugy mint tizenket esztendőskorban,
avagy ehez közel; ifiu korban vitetöt fogsagra Babyloniaban.
Az Babyloniai Kiraly parancsolattyabol, adatot az Babyloni-
usok Scholajaban (az ő fogsagra vitetöt tarsaival egyetemben)
es ugyan ott az Babyloniusok tudományaban tanittatot: áholot
ugy tanult es ugy nevedet az Daniel, hogy minden társait
tudományaval, bölcseségevel felyül mullyá vala.

Az okajert az Nebuchadnezaral felette kedves vala, egesz az Nebuchadnezarnak es az Evilmerodachnak idejeben. De bodogtalan vala allapattya, az Boldisar Kiraly idejeben, mivel hogy inkab böcsüli vala az Boldisar Kiraly az reszegesseket, parásznakat hivolkodo embereket, hogy sem mint az bölcseket es Isten felöket. Szolgalt az Daniel az fő fő Fejedelmeknek, szolgalt pedig hivseggel nekiök: De az Bodisar Kiraly ellen felette kemenyen viselte magat, az Boldisar Kiralynak az ő Istentelen eletejert. Szerette az Danielt az Darius is, de el arultatek nala, es vettetek az Oroszlanyok vermeben; de Isten csudalatosan megh szabadita az Oroszlanyok torkabol. Elt mind az Cyrus Kiralynak idejeigh, akkinek birodalmanak Harmadik esztendejeben latast is lata, az mint meg vagy on irva. Cap. 10. [3:]

Isidorus egy igevel az Daniel eletet így írja, hogy az Daniel dicsiretes ferfiu volt, tekintetes, eszes, alazatos, tiszta eletü, az Hitben alhatatos, az titkos dolgoknak, úgy mint Mennyejeknek ertöje, az jövendö dolgoknak es latasoknak magyarázoja: akkihez ezt-is hozza teszi, hogy élt az Daniel szaz es tiz esztendőket mindenestül. Ez az Danielnek élete.

* Honnan ezt tanulhattuk meg: Holot ertyük azt, hogy az Daniel, Istennek, Nemes Nemböl valo, Prophetaja volt: Nem szegyen akar mely rendnek-is Istennek szolgálni. David noha Kiraly volt, de azonközben Isten Prophetaja-is volt. De mint vagy on ez mostani üdöben az allapat, gyalazatnak tartana sok fő ember, hogy ha az ő fia Tanito avagy Praedikator lenne. Micsoda ugymond az: csak egy Pap ő, igaz, úgy vagy on egy Pap s-oly akki tegedet az utolso iteletben, az Ur Iesus sal egygüt sententiaz az örökke valo karhozatra, akar münemü nagy renden valo legy-is itt ez vilagon; ha az Isten igejenek es Tanito szolgainak kik az Christus kepet viselik itt ez vilagon, böcsülüje nem leszesz.

Masodszor ugyan itten az Danielnek ket fele szerencsejeböl, kit az Nebuchadnezar az ü bölcsesegejert es jamborsagajert szeretöt; az tobzodo Bodisar Kiraly pedig gyölölt. Tanullyuk meg; hogy az jambor, tudos tanitok, az eszes emberek elöt kedvessek: De az tobzodo, Haja hujak, külsö bujasag es testi batorsagh követök elöt meg vettettek: az mint ezt naponkent szemeinkvel mi-is lattuk. Ne z ket fele csak, ugyan ki nez az heted [4:] izing valo parasztsagh belöle, es felö hogy vegre-is arra ne mennyen dolga; s-megis felyül akar labbani es az Tanitok meltosagat rantzigallya; nem követven az jambor Fejedelmek,

* *Tanusag.*

Urak, Nemessek peldajat, kik kedvessen vöttek Danielt, es veszik most-is az Isten igaz jambor hiv szolgait, es böcsüllik-is azokat. Ez inset az Tanusagh.

Következik immar.

II. Minemü okai vadnak ez Daniel Könyvenek.

* Szerző oka ennek az Könyvnek, es minden Prophetak irasanak, ünne magá az szent Haromsagh Isten, akki Atya, Fiu, es szent Lelek egy bizony örök Isten; az mint bizonyította szent Peter, aholot így szol: Nememberiakaratból szarmasztakregenten az Prophetaknak Prophetalasok, hanem szent Lelektül inditavan, szoltak az Istennek szent emberei. Ezt bizonyította Justinus Martyr-is. *Apolog. 2. pro Christianis, quae est ad Imperatorem Pium Antonium. Quod vero vaticinantes non alio quam divino verbo afflati agantur, vos quoque ipsos dicturos reor:* Az az, Hogy az Prophetak Isteni beszédül inditavan szollottanak legyen, velem hogy ti-is azt mondgyatok.

** Ezt erőssiti Tertulianus-is, midőn így ír: *Prophetiae vox erant Domini:* az az, Az Prophetiak az Urnak szava vala; Ha azért az Prophetiaknak Isten szerző oka, halgassuk azokat, s-megh lassuk hogy azokat agnő beszéd gyanant ne tartsuk.

*** Iro Deakja ennek az könyvnek az Daniel, kit az Isten [5:] választot vala erre +hogy neki ennek le irasaban szolgálna, az mint ennek ez könyvnek titulussa megh mutattya:

Liber Danielis: Daniel könyve, kinek immar eletet meg magyaráztuk.

Egy Esztendővel kezdet Prophetalni az Ezechiél Prophetá után, es ebben az Prophetalasnak tisztiben forgolodot, az mint az Historiak bizonyítottak, Hetven Esztendeigh. Aholot ezt jegyezzük megh: Midőn az Prophetaknak Neveket halljuk az ü irasoknak előtte, ne allyunk csak ott megh, mint ha magoktól szollananak azt alitvan, hanem eszünkben vegyük hogy csak eszközök az Prophetak annak ki szolgáltatásában: Isten pedig azoknak az irasoknak kutfeje es szerző oka: Honnan rövideden még-is ez az tanusagh, hogy az Prophetak szavat úgy halgassuk

* *Causa efficiens primaria et principalis.*

** *i. Petr. 1. v. 21. lib. de Ressurrectione carnis.*

*** *Causa Instrumentalis seu cooperativa.*

+ *seu cooperativa.*

mint Istennek beszédet: Mert az ü követseget viselik, nem magoktól szollanak és tanítanak.

Materiaja ennek az könyvnek: az az, Mind azok az mellyeket az Daniel be foglalt az ü irasaban; Mennyei dolgok, semmi ebben emberi találmány, hejában valóság, hazugság nincsen; de mindenek felette igen igazak, valamiket számlal az Juda Országának jövőndő romlásáról; ez világi Monarchiakról, birodalmakról; el kezdven az Babiloniai birodalomtól fogva mind ez Világnak utolsó vegeig. Az Christusnak kiváltkeppen és az Antichristusnak Országáról; az Halottaknak fel támasáról, ez világnak utolsó megh ítéleteséről, és az embereknek állapotjokról ez életnek utánna. [6:]

S E R M O: Beszédi, igei ennek az Prophetianak dictáltattak az szent Lelektől; és ezek ket rendbeliek. Mert ezt írta az Daniel Sido és Chaldaei nyelven. Az Elso *Caput* egészen, és az Masodik *Caput*nak-is három első versei, Sidojul vadnak. Az Masodik *Caput*nak pedig negyedik versetől fogva, mind az hetedik *Caput*nak vegeig Chaldaei nyelven. Vegezetre az öt utolsó *Caput*ok ismét Sido nyelven vadnak.

P A R T E S. Ket Reszei vadnak ennek az tizenket *Caput*ból allo Daniel irasanak: Az Első Reszeben Historiakat, külömb külömb fele megh lött dolgokat, számlal elő. Masodik agában, jövőndő dolgokat forgat: Mellyek következendők az Babyloniai birodalomnak utánna ez világra, mind az Christusnak utolsó ítéletre való el jöveseig. Ez ket dologban forogh az Daniel irása. Meg lött Historiában: és ez világnak utolsó vegeig való következendő dolgokban.

Az Historiak-is ket felek: Mert neznék ezek, avagy az Királyokra; avagy az Danielre és az ü tarsaira. Az Babyloniai Királyok közül kettőnek írja megh Historiaját: tudni illik, az nagy Nebuchadnezar és az Bodisar Királynak.

Az Mediai Királyok közül pedig csak egynek, az Mediai Dariusnak.

Ez az nagy Nebuchadnezar, kilencedik volt az Assyriai Királyok között, minek utánna az Sardanapalus halála után ujjonnan fel építették az Assyriusoknak Országát, akkiben ezek voltak az Királyok: [7:]

1. Phul-Belochus.
2. Tiglath Phul-Assar.
3. Salmanasar.
4. Sennacherib.
5. Assar-Haddon.

6. Merodach-Baladan.
7. Ben-Merodach.
8. *Nebuchadnezar Primus*. Első Nebuchadnezar.
9. *Nebuchadnezar Magnus*, Nagy Nebuchadnezar, amaz Első Nebuchadnezarnak fia, akkit az az Ptolomaeus Nabopolassarnak hiy, az mint *Functius* emleközik effelöl.
10. Evil-Merodach.
11. Boldisar Kiraly.

De itt szonk vagyon amaz nagy Nebuchadnezarrol: akkinek Historiajat irja megh az Daniel az negy első Caputokban, az Bodisar Kiralyt az ötödikben. Az Medesai Dariust az Hatodikban.

Az Daniel Historiaja közöslegh vagyon mindenik Caputokban, az Harmadik Caputtul ki valva. Az Daniel tarsaije pedig be vagyon foglaltatvan az első es Harmadik Caputokban, az mint ideb alab meg ertjük.

Ezek az Historiak.

Az jövendő Mondasok vadnak az birodalmokrol, mellyek lesznek az Babyloniai birodalomnak utanna: kivaltképpen pedig az Christus Orszagarol, az Antichristus Orszagarol, az Isten Anyaszent egyhazanak nyomorusagirol; az Christus által annak fel eppiteteseröl; az embereknek közönseges fel tamadasokrol, es [8:] ezek utan az Hiveknek következő jutalmokrol: az mint ez-is ennek utanna az magyarazatbol kitetzik.

Finis libri: Vege ennek az Könyvnek, az mint minden egyeb Prophetak irasanak, kettő. Eggyik az Istennek dicsősege: Masik az Hiveknek idvősege.

Az Istennek Dicsősege ki tetzik itt az ü igaz iteletiből, mellyel az Orszagokat s az kegyetlen Fejedelmeket bünteti, es az Hiveket csudalatossan az szamki-vetesben es az nyomorusagoknak közepette, ugy mint az Danielt az Oroszlanyok vermeben; es az Harom ifiakat az eghő kementzeben, meg tartya.

Az Hiveknek idvősegere szolgál ez az iras: Mikoron inset minden rendeknek eppületökre szep tanusagokat; es az bün ellen az Istennek kemeny iteleti felöl feddő, dorgalo, es rettentő intesőket veszünk es magyarazunk. Az mellyek ha igy vadnak, s igy vadnak pedig: szüksegh hogy mindenek előtt kedves legyen az Daniel Propheta irasa.

III. Minemü meltosaga vagy onnek az Könyvnek

Errol felette szükséghez ez Magyarazatnak elein értéközni minden keresztyen embernek: Mert eleitül fogva sokan találtattanak, kik az Daniel irasanak igazságot tagadtak es ketsegösse töttek.

Illyen volt az Poganyok közzül Porphyrius, amaz Plotinus Philosophusnak tanitvanya: akki tagadta, hogy ezt Daniel Propheta irta volna, hanem más valaki az [9:] Antiochus Epiphanes idejeben Sido Országban: akkit meg hamissit *Josephus Historicus.

Porphyrius utan Julius Maximinus idejeben, illyen volt Celsus: akki hasonlatoskeppen az Daniel irasa ellen csatsogot; akkit meg hamissit Origenes.

Az Uy Sido Doctorok-is tagadgyak az Daniel irasat, es nem akarjak olvasni. De ezeket ugyan azon Sido Doctorok irasaval meg hamissithattyuk, akkik magyaraztak az Daniel irasat, es innet az ő Hitöknek agazatit meg erőssittettek, ugy mint Rabbi Schelomo, Rabbi Abraham, Aben-Hezra: Rabbi Levi, Ben-Gerschon, Rabbi Mosche; Hadarschan, *Filius Isaci in suo Perusch super Genesin*. De akki mind ezeknek fellyeb valo, Christus Urunk önnön maga ennek az irasnak meltosagat ajanlya szent Mathenal. cap. 24. vs. 15. Caput: 13. Ismet Szent Marknal. vers. 14.

Ahol az Keresztyenek tekintsek meg az bizonsagokat: azt mondgyuk azert ennek az Könyvnek meltosaga felöl; Az menyiben ez könyv Sido es Chaldeai nyelven irattatot az O Testamentomban, ennek meltosaga oly, hogy ennek soha senki ellene nem mondhat, es innet az mi Hitünknek agazati meltan confirmaltatnak, mert Isten lelke dictalta.

Azokrol pedig mellyek az Theodotion Bibliajabol vetettenek, es az Sidoban nincsenek, szabad ketelkednünk; De arra most nekünk igen keves gondunk: hanem ezzel az Daniel tizenket Caputival, meg elegzünk.

Ahonnan meg hamissitatnak azok, akkik azt tanittyak, hogy az Daniel irasat nem kel közönseges helyen magyaraznunk az Ecclesiaban, illyen erősségökkal: [10:]

1. Valamely tudomany az Christus Orszagat prédicallya es annak igassagat allattya, szükséghez azt tanitanunk. Illyen az Daniel irasa. Hát szabad tánitanunk.

* lib. Undecimo Antiquitatum Iudaicarum[m] cap. 8

* 2. Valamely tudomány vigasztalást nyújt minékünk nyomoruságinknak idején, szükség az prédikallanunk. Illyen az Daniel irása. Hát szükség predikallanunk.

3. Valamely tudomány az mi testünknek fel tamadasával es az örök életnek birásával biztat, szükség az tanítanunk.** Illyen az Daniel irása. Hát szükség tanítanunk.

Az mely Daniel Propheta irásának magyarázattýára adgyon erőt az mi Istenünk, Fiaert az Ur Jesus Christusert, szent Lelke által, Amen.

II. Praedicatio.
Daniel propheta köny-
venek Első Caputnak, első verse.

„Ioachimnak Iuda Kirallyanak birodalmanak harmadik Esztendőjében, jöve az Nabuchodonosor á Babyloniai Kiraly Ierusalemre es megh szálla azt.

Es ada az Ur ő kezében Ioachimot Iuda Kiralyat, es az Isten Hazának edeninek valami reszet, es vive azokat Senaar földere az ő Istenének hazában: es az edényeket be vive az ő Istenének kentsős hazában.”

Az Első Caputnak két Resze vagyón, Mert Először az Propheta megh írja, az Nagy Nebuchad[11:]nezarnak nemünemü megh lőt dolgait Historia szerint: Tudni illik. Mikeppen ment nagy erővel Jerusalemben városára, megh szállotta es megh vőtte azt, vitte az Joachimot az Juda Kiralyat fogsagra, es az Isten hazának edényt ragadományul magának foglalta; Ugyan ott megh írja az Sidoknak-is Babyloniai fogsagra való vitettetésöket, es az Rab gyermekek közzül való választásat akkik taníttatnanak es neveltetnenek az Chaldaeusok; tudományában, kik vegezetre szolgálnának az Kiralynak ortzaja előtt Udvarában.

Masodik Reszeben megh írja Historia szerint, az Danielnek es az ő tarsainak szent életöket, igaz keresztyenségöket, es az ő igaz Isteni tiszteletöknek es szent életöknek jutalmát. Szent életök tétzik ki es Istenhez való engedelmessegök innet: Mert az Istennek törvénye ellen, es lelkek ismereti ellen nem akarják magokat az Pogany Kiralynak az Nebuchadneznarnak, eteleivel es italával megh ferteztetni.

Jutalma ennek az ő igaz Isteni tiszteletöknek ez lön, hogy Isten őket kedvessekké tevé az komornikoknak fejedelme előtt,

* *Probarum Minor. capitibus. 2. 7. 8. et 11.*

** *Cap. 12.*

bölcsességgel, minden dolgokban való jó előmenetellel, szép abrazattal, jó egességgel, és az Deaki tudományban csudalatos előmenetellel meg ajandekoza.

Nevezet szerint pedig kiváltkeppen az Danielt, Prophetiaknak ertesevel, latasoknak és almoknak magyarázattyával, nem csak az ő szolgálta tarsai felet: De minden Magusok és Astrologusok, az az, jövődő mondok felet, valakik valának egész az Nagy Nebuchadnezarnek birodalmában. Ezek tartoznak ennek az Első Caputnak Reszeire; Most immar lassuk rendel: [12:]

Az első Resz pedig be foglaltatik az két első versekben: Kik közzül az első így vagyon megh írva:

„Joachimnak Iuda Kiralyanak birodalmanak harmadik Esztendejében, jöve Nebuchadnezar az Babyloniai Kiraly Ierusalemre, és meg szalla azt.”

Mondam ennek előtte, ennek ez Caputnak első reszeben rövidön irattatnak meg az Nagy Nebuchadnezarnek dolgai, az holot imez Harom dolgot lassuk megh.

I. Az Nebuchadnezar cselekedetinek Idejet, mikor löttenek ezek.

II. Az Nebuchadnezarnek szemelyet.

III. Viselt dolgait, cselekedetét, az mely kiterjed az Nyoltzadik versetskeig.

A Z E L S Ö R Ö L.

* Az mi az üdöt illeti, mikor löttenek ezek, az mellyeket itt elő számlal az Propheta, azt mondgya felöle: Harmadik esztendejében birodalmanak Joachimnak Juda Kiralyanak.

Itt egy ellenvetes vagyon az üdö felöl.

Az Masodik Kiralyi Könyvnek, huszonharmadik reszeben, vers: 24. Ismet, az Masodik Chronica Könyvnek, harmintzhadodik reszeben, azt olvassuk hogy tizenegy Esztendeig uralkodot Joachim Kiraly Jerusalemben, és akkor ment osztan Nebuchadnezar Jerusalembre. Tehat ez az Historia azkit forgat az Daniel, [13:] nem Harmadik Esztendejében lött Joachimnak, hanem tizen-egyedik Esztendejében.

* *Tempus.*

Felelet: Ved eszödben: Mert nincs ez kettö között semmi viszsza-vonyas, csak hogy vigyazzunk reja. Mert lött ez az Joachimnak tizenegyedik esztendejében-is, az idötül fogva, mikoron az Egiptusnak Kiralya az Pharaoh Neco meg gyözven az Joachazt, le vete Orszagabol, es vive ötet fogsagra Egiptusban; az Joachimot pedig fel emele helyeben: Ismet ugyan ezen Historia lött az Joachimnak harmadik Eztendőjében-is, minek utanna az Nebuchadnezar, meg gyözven uyjonnan az Necot, meg confirmala az Joachimot tisztiben, ado fizetőve teven az Joachimot: Ezt bizonyította az Masodik Kiralyi könyvnek, 24. resze, áhol ezt olvassuk:

Fel jöve ugymond Joachimnak idejében az Nebuchadnezar Babyloniai Kiraly, es Joachim az ő szolgálja lön Harom esztendeigh. De el fordulvan az utan, el szakada ő tüle. Rea bocsata azert az Ur, az Chaldaeusoknak, Syriabelieknek, Moabitaknak es Ammon fiainak Sereget. Ez azert az Summa, hogy ez az Historia az mit itt forgat az Daniel, löt az Joachimnak harmadik esztendőjében, tudni illik, az idötül fogva, mikor az Joachim, az Nebuchadnezarnak ado fizető szolgáljava lött. Az mely Harmadik esztendő az ő egész birodalmához kepest, mind azon által tizenegyedik. Nincs haát itt semmi viszsza vonyas az Historiak között. Ertyük az idöt: lassuk innet az Tanusagot.

Innet ezt tanuld meg: Az Isten az ő fenyegető haragjat, mellyel az embereket az bün ellen fenyegeti [14:] az idő el telven végben viszi: az mint be tellyesödek az Joachimnak idejében. Mert az Josias Kiralytul fogva, fenyegetven Isten az Sido Nepet rabsaggal, fegyverrel, az ő sok büneiért; az Joachim idejében büsegesen be tölte. Ahonnet meg hamissittatnak azok, akik ő magoknak minden szabadsagot igernek az ő gonosságokban. Mert Isten az ő igaz iteletinek, napot, időt hagyot az büntetésre, az mint itt lön dolga az Sido Nemzetnek.

Rettennyünk meg tehát, es terjünk meg az Istennek fenyegető beszédere: Mert ha meg nem terünk, ketseg-nelkül raytunk leszen az Istennek ostora. Hallád tehát, Fenyőgete Isten tegedet az te büneidert, es engemet az enyimert? Ne vegyük csufsagra: Mert ha meg nem terünk, bizony raytunk leszen az Istennek ostora. Ez az Első.

A Z M A S O D I K R O L.

* Mondam Masodszor, itt az első versben; Egy igevel megírja az Daniel az Nebuchadnezarnak személyet, es Babyloniai

* *Persona Nebuchadnezaris.*

Kiralynek mondgya. Az Babylon kettő, az mint az Cosmograp-
husok, az az, azok az Doctorok, kik az Földnek hatarit mersekkik,
tanittyak. Egyik vagyon Assyriaban, melyről. 2. Reg. 17. vs. 24.

Masik Chaldaeeaban, 2. Reg. 25. vs. 1. az Senaarnak földeben,
az melynek epitője volt amaz nagy Nimrod Orias, az mint az
Sidok irasa tartya, az Chaldaeusok Orszaganak fő Varosa, akki
az nyelveknek el változtatásatul neveztetik Babelnek, az mint
bizonyittya Moses. *Gen. 10. vs 10. Et cap 11. vers. 9. Augustinus,*
lib. 16. de [15:] Civitate Dei, cap. 4. Iosephus libro primo Anti-
quitatum Iudaicarum cap. 9. Es ezt az Babylont emlegeti itt ez
helyen az Daniel, hogy ennek kirallya volt az nagy Nebuchadne-
zar.

Nagy Nebuchadneznarnak mondgyuk pedig *ex Beroso et Iose-*
pho: Ezoknak az Historicusoknak irasokbol, választásnak oka-
jert: hogy meg valaszszuk az ő Attyatul, akkinek hasonlatos-
keppen Nebuchadnezar vala neve. De ez az Historia az Fiarol
vagyon, akkit az ő Attya fel vön Kiralyi meltosagra, es az hada-
kosznak gondviselője volt. Az Ptolomaeus, az mint az Histo-
riakbol meg tetzik, Functiusbol es az többiből, hija ezt Nabop-
olassarnak. Ez az Nebuchadneznarnak szemelye.

A Z H A R M A D I K R O L.

* Harmadszor, mondám meg írja az Daniel az Nebuchadne-
znarnak dolgait: az kiről először így szol, s-mond:

El jöve Nebuchadnezar az Babyloniai Kiraly, tudni illik,
nagy erővel, nagy haddal Jerusalemre es megh szalla azt.

Az Jerusalem annyit teszen, mint ha mondanad: *Jirrehsalem:*
Videbit pacem, bekeseghet látt; az mely volt az Juda Orszaganak
fő Varosa, mellyet Salemnnek-is hittak, es az mint Iosephus
mondgya, Melchisedech eppitötte volt. Mondatot AElinak-is,
az AElus Adrianus Imperatortul: Mert ez eppitötte volt az
Adrianus egyik reszet; *Montem calvarium, Christi sepulcrum,*
et Golgotha: az Christus temető helyet, az koppazto helyet, es az
Varos kívül valo helyeket ez keritötte vala be kívül, *ut scribit*
Volaterranus, lib. 11. Es ez az Jerusalem Varosa [16:] ket reszre
osztattatot vala. Fölső es Also reszre: Az Fölső resze volt az
Sionnak hegyen, az mely Sionnak az oldalaban vala az templom;
az mely David Varosanak-is mondatot. Also resze az templomon
alol vala. Megh jövendülte vala Nebuchadneznarnak Jerusalemre
valo jövetelit annak előtte az Esaias. cap. 5. v. 26. Az tavoly

* *Res gestae Nebuchadnezaris.*

levő pogány nepek közöt, ugymond, zaszlot emel, es süvöltéssel int az föld hataran lakozoknak, hogy el jüjenek, es nagy hamar-saggal könnyen el jönek. Jeremias Propheta-is, cap. 25. v. 8. & 9. Azt mondgya: Az Seregeknek Ura, mivelhogy nem engedtetök az en beszédimnek: ime en el küldöm, es fel veszem az Eszagnak minden Nemzetsegit, azt mondgya az Ur, es az Nebuchadnezzart az Babyloniai Kiralt az en szolgamat, es be hozom öket ez földre es az ő lakozaira. Ez azért első cselekedeti az Nebuchadnezzarnak itt ez helyen, tudni illik, hogy Haddal jö Jerusalembre. Ahonnan tanuld meg.

I. Az Kiralyok es hadakozo ferfiak, Istentül bocsattatnak más Országoknak es Nemzetsegeknek büntetése, az mint az Nebuchadnezzar Jerusalembre. Azért az büntetésnek idejen, ne az ellenségről gondolkodgyunk, hanem az Istennek esedezzünk, hogy az ellenséget el fordítsa mi rolunk, akkit büntetésre ki bocsatot ellenünk.

II. Tanuljuk meg, hogy Isten az Hitötleneknek szolgálattyával-is szentül tud elni az ő igaz itéletinek végben vitelere: az mikeppen az Nagy Nebuchadnezzarnak Jerusalemb ellen, es most is az Mahomet követőinek szolgálattyával Magyar Orszagh es egyeb Nemzetsegök ellen. [17:]

III. Tanuljak meg amaz nagy erős es hatalmas Varosok, hogy magokban fel ne fuvalkodgyanak: Mert nagy könnyen az ellenségnek kezében eshetnek, az mint az Jerusalemb Nebuchadnezzar kezében. Ne mond hát, erős kerítöt Varasunk vagy, ne fellyünk semmit: Mert erős vala Jerusalemb, de hamar az ellenség kezében jutta. Ez innét az tanusag, es ertyük az első versnek magyarázattyat.

Az Masodik vers ez vala:

Es ada az Ur az ő kezében Joachimot Juda Kiralyat, es az Isten hazanak edenyinek valami reszet, es vive azokat Senaar földere az ő Istenének hazában, es az edenyöket be vive az ő Istenének kentses hazában.

A holot ket dolgait szamlallya az Daniel az Nabuchodonosor Kiralynak. Eggyiket ezt, hogy el foglalta Jerusalembet s-meg vötte. Masodikat ezt, hogy el vitte annak mind emberit s-mind kazdagsagat. Mind ezek pedig honnet löttének legyen; okat adgya az Daniel, ezt hogy az Ur, az az, az Seregeknek Istene, adta kezben, mind az Varost, az Kiralt, az embereket es minden kazdagsagokat az Nebuchadnezzar kezében.

Honnan ez az Tanusag.

I. Varasoknak, Tartományoknak el foglalasa; Kiralyoknak, embereknek fogsaga; joszagoknak el praedalsasa, Istennek engedelmeböl vagyon: ő akki az Orszagokat, az tartományokat ellenség kezében adgya. Ne tulaydonitsunk hát semmit az vak szerentsenek, mint ha ezeket csak az Vak szerintse hordoznaja. [18:]

II. Tanullyuk megh: Ha Istennek engedelmeböl, Varosinknak es joszaginknak idegen keze való keleset lattuk: Ne kápolodgyunk, hanem szenvedgyük bekevel, halaadassal.

III. Tanullyuk meg: Az hadakozo ferfiak, ne dicseködgyenek semmit magok erejevel, ne tulaydonitsanak serenségeknek semmit, hanem Istennek adgyak az dicsőségöt: Mert Isten az, akki az ellenségöt kezökben adgya: az mint Nebuchadnezzarnak Joachimot minden joszagaval egyetemben.

De itt ilyen kerdesök es ellenvetesök
vadnak:

I. Ha Isten adgya az Varosokat az ellenség kezében, tehát az gonoszsagoknak oka leszen, az mely kegyetlenségöt akkor cselekesznek, es így meltatlan vadoltatnak es karhoztattatnak az ellenségök.

De ez immar bizonyos, hogy Isten adgya azokat ellenség kezében. Hát nincs semmi vetkők akkik kegyetlenségöt cselekesznek.

Ved eszedben, sot semmi mentsegök nincsen az ő gonoszsagokban: Mert Isten nem az végre adgya az ellenség kezében az Varasokat, tartományokat, azoknak lakosit es joszaghit, hogy gonoszt cselekedgyenek: De hogy az ő igaz iteletit vigye vegben az vakmerő bünben elő emberek ellen. Az mit pedig az ellenség cselekedik gonoszul, az ő magatul vagyon, nem Istentül, azért meltan karhoztattatnak s-büntettetnek az ő kegyetlenségökert az erőszak tevő ellenségök. [19:]

Mondhatnad még-is.

II. Ha Isten adta Joachimot es az templom edenyit Nebuchadnezzar kezében, tehát nem allot Isten az ő frigyének, *mellyet kötöt vala az Daviddal az Orszagnak örökös megh maradasa felől. De az első igaz. Hát az utolso-is igaz.

* *Psalm. 132. vers. 14.*

Ved eszedben: Nem következik. Mert Isten Haval kötötte vala az frigyét Daviddal es az ő maradékival: tudni illik, ha engednenek az Istennek parantsolattyanak. Mivel pedig az Joachim es az ő Nepe el szakattanak vala Istentől es balvanyozokka lönek; Isten-is meltan vetötte őket büntetes ala, meltan vonta megh oltalmat, segítseget tülök: s-meltan adta Országokkal egygüt az Babyloniai Kiraly kezében. Nem vetthetnenek hát semmit Istenre.

Mondhatnad mégh-is.

Hogy ha Joachim es az templomnak edenyi Nebuchadnezar kezében es hatalmaban jutottanak: tehát az Isten erőtelembe leszen az embereknel, hogy megh nem oltalmazhatta őket.

Nem következik: Mert az Nebuchadnezar, nem maga erejéből vitte az Joachimot fogsagra, sem pedig nem maga hatalmával nyerte el az templom edenyit, hanem az Isten adta mind ezeket kezében, mivel hogy megh akarta büntetni az ő nepet. Ertyük azért az első, tudni illik az Jerusalemnak megh vetelet, es azt-is, honnan lehetöt meg, hogy az Nebuchadnezar [20:] hatalmat venne Joachimon es az Isten Hazan s-annak edenyin.

Masodszor, ezen Masodik versnek rendi szerint mondam hogy Nebuchadnezar azt cselekkötte:

Fogsagra vitte Jerusalemnak lakosit, es az templomnak edenyinek valami reszet ragadomanyul magahoz vötte es Senaar földében helyheztötte.

Az embereknek fogsagra valo viteleben kettöt kell megh jedzenünk:

Egyyiket, kiket vitt el.

Masikat, Hova vitte.

Az elsőről azt mondgya az Daniel: el vive azokat, az az, Az Kiraly utan valo fő embereket es az kösseget: az Joachimrol pedig nem szol többet: Mert noha meg kötöztetöt vala az Joachim es beklyoban vettetöt vala, hogy Babyloniaban vitetnek, az mint megh vagyon irva 2. Chron. 36. de nem vitetek oda; Mert az uthan meg hala, es senki ötet nem siratvan, Szamár modra lön temetese: Mert nem tetetek csak az földbe-is, hanem az Vadaknak, Madaraknak hasa lön koporsoja.

Hova vitte legyen pedig, azt mondgya hogy Senaar földében, az az, Mesopotamianak also reszere. Az mely Mesopotamianak nevezetivel be foglaltatik Babylonia, az mely Babylonianak kijes mezejen volt az Beelnek temploma: Ismet azt mondgya hogy oda, ahol volt az Nagy Nebuchadnezarnak Istene.

Micsoda az?

Hogy ezt meg erthesd, kell valamit mondanunk az Chaldaeusok Balvany Isteniről: Balvani az Chaldaeu[21:]scknak öten volta-nak: Harom ferfi Isteni, Beel, Rach, Nego: Ket Isten Aszony: Schacha es Mulitta.

Beel, első Isten volt azt mondta, ez Jupiter volt: mely nevezet jü az Beheltül, vagy Bahaltul, mely annyit teszen, mint Ur.

Masodik Istenek az Chaldaeusoknak az Nap volt, mely Sidojul Rach, az az, Kiraly: Mert az Nap olyan mint az Kiraly az töb csillagok között.

Harmadik Istenök az Chaldaeusoknak *Ignis*, az tűz, akkit ük Negonak hittanak az fenyössegtül, akki az Sidoknal Nega; Ezek az Chaldaeusok Isteninek Nevei.

Isten Aszonyok voltanak: Eggyik azok közzül volt Schacha, az föld, mellyet az Deakok *Opis*, Isten Aszonnak hinak.

Masik, Mulitta, akkit az Deakok Venusnak mondanak. Ez azert immar az Daniel tanitasanak értelme, hogy vitte legyen az Nebuchadnezar, az Sidokat oda, ahol az Beelnek, az ü Istenenek nagy templom es torony eppittetöt vala Babyloniaban. Ez az első.

Az templomnak edeni felöl azt mondgya, hogy vitte az ö Istenenek kencsös hazaban, az az, az Beelnek Tárhazaban, ketseg nélkül ez vegre, hogy hála-ado voltat az Beelhöz, az ö Istenehöz, megh mutathatna, akkinek segítsegeből, az ö értelme szerint, gyözedelmet vött volna az Sidokon.

Innet ezek az Tanusagok.

I. Tanullyuk megh innet, Micsoda büntetesök azoknak, akkik az ö földöket, hazajokat balvany imadassal [22:] fertesztetik megh: ez tudni illik, hogy hazajokbol idegen földre hitötlenek köziben vitetnek, az mint az Sidok Babyloniaban: es közzülünk vitettek immar az balvany imadasert sokak, Török, Tatar Orszagban; Annakokajert, jobbitsuk életünket, hogy minekünk-is hasonlatoskeppen ne legyen dolgunk.

II. Tanullyuk megh innet: Hogy az Poganyok, gyözüdelmet véven az ellensegen, az templomokbol el hozot nyereseket az ü balvanyoknak templomiban viszik vala, akkiknek az gyözüdelmet tulaydonittyak vala, az mint cselekedöt az Nebuchadnezar. Ahonnet felette igen vetköznek most, akkik az Isten Házanak javait, az önnön magok hasznára fordittyak, mellyet még az Pogany Nebuchadnezar sem cselekedöt.

Illyenek azok, akkik az templom kazdagsagit vitezöknek oszttyak, es annak javait reszögre fordittyak: igy cselekedek az Bodisar Kiraly, akki az templom edenivel gonoszul éle es el vesze erötte, az mint ideb alab megh hallyuk. Mi pedig azt mondgyuk, hogy az mi egyszer Isten számára szenteltetet, legyen ü fölsegeje; Akkinek adassek Birodalom, Hatalom, Tisztösseg, matul fogva mind örökke. A M E N. [23:]

III. *Praedicatio.*

„ES az Kiraly parancsola Aschpenáznak az ü Udvaranak fejedelmének, hogy az Israel Fiai közzül vinne Babiloniaban, az Kirali Nemböl es fejedelmek Fiai közzül, oly gyermekeket, kikben semmi macula ne lenne; hanem kik szepek volnanak tekintetre, es tudosok minden bölcsesegben, es ertöi az tudományoknak, es ekessen ki mondoi az ü ertelmöknek, es az kikben erő lenne, hogy alhatnanak az Kiraly Palotajaban, es az kiket tanitana irasra, es az Chaldaeusok nyelvere.”

SUMMA.

Ezekben az igekben summa szerint, megh irja Daniel az Rab gyermekeknek ki valasztasat az Israel fiai közzül, az kik vitetnenek az Nebuchadnezar parantsolatlyabol fogsagra: es azoknak fel nevelteteset az Chaldaeusok tudományaban, az kik üdövel szolgálnanak az Nagy Nebuchadnezar előtt udvarában.

RESZEI.

Ket Reszei vadnak ez jelen valo igeknek:

I. Az Rab gyermekeknek ki valasztasarol.

II. Ugyan azon Rab gyermekeknek fel neveleröl. [24:]

AZ ELSÖRÖL.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik, az Rab gyermekeknek ki-valasztatasat az Israel fiai közzül, igy szol arról az Daniel Propheta s-mond: Parancsola az Kiraly, &c: Aholot csak igen rövideden ött rendbeli dolgokat jegyez meg minekünk az Propheta: Micsodak azok?

Először az gyermekeknek ki valasztatasának fő okat, s-azt mondgya, hogy az nagy Nebuchadnezar, győzedelmet veven

az Jerusalembelieken, parantsolt, es el szakasztotta az Atyakat Anyakat az ü szerelmes magzattyoktul, es vizsontak az fia-
kat, leanyokat az ü edes Attyoktul, Annyoktul.

Az honnet ez az tanusag, hogy ez volt eleitül foghva az reghi Pogany Kiralyoknak az ü természetök, hogy az ü meg gyözetet ellensegekön felette igen kegyetlenkedtenek, es irgalmatlanul az Atyakat, Anyakat az ü magzattyoktul el szakasztották, kivalt-
kepen penig az jo nevelt fiaikat, leanyokat. Az mint cselekedet az Nebuchadnezar, es ugyan azont cselekeszi most az Török nemzetseg, az kiknek Janitsári Magyar nemzetből vadnak nagy reszből, az mint szemekinkvel lattjuk. Az mely bizonyara felette keserves: Mert nehez az Atyaknak, Anyaknak az ü fioknak, leanyoknak testi halalat latni: De sokkal siralmasb azoknak fogsaghra valo vitetteteseket nezni, lelkek veszedelmenek kárát előttök forgatni. Vagyon haat minn könyöröghjenek az Atyak es Anyák, hogy tudni illik, oltalmazza megh őket Isten, magzattyokval egyyüt az Pogany ellensegnek rabsagatul, ne szakad-
gyanak el az igaz Istentül. [25:]

Oh mi szegeny Nemzetsegünk, bezzeg sokszor probaltad ezt, hogy fiaid, leanyid az idegen Nemzetsegtől vitettek rabsagra, pogany Isteni tiszteletre. Adna az Ur Isten hogy ez utan immar ne lenne ugy dolgunk, de felelmes az allapat, mert ritka az pénitencia tarto Keresztyen. Ez az első.

Masodszor azt jedzi meg az Daniel, Kicsoda volt az gyermekek kivalasztasaban eszköz? s-azt mondgya: Aschpenaz az Komornikoknak fejedelme, Az az, oly személy, az ki az Nebukadnezar udvaraban, minden dologban rendet es modot szab vala: az illendöket be fogadgya vala, es az meltatlanokat ki veti vala, fizetéseket az joknak meg adgya vala, az meltatlanoktul pedig el veszi vala.

Az honnet ez az tanusagh, hogy nem vala az Nebuchadnezar udvara rend nélkül, hanem mindenek jo rendel igazgattatnak vala, es az Aschpenaz minden rendek előtt fő vala: Nem kel haat sokkal inkab az Keresztyen Uraknak Udvaroknak rend nélkül lenni, zürzavar modra elni: hanem szüksegh, hogy mindek birassanak jo moddal. Mert semmi nincs veszedelmesb annal, mint azhol az Oriasok modgyara, senki senkitül nem fűgh, hanem minden egy-arant parancsol, es senki senkinek nem engedelmes.

Harmadszor azt jedzi megh az Daniel: Honnet valasztattak ki ezek az Rab gyermekek: azt mondgya ezfelöl először, hogy az Israel fiai közzül: Masodszor, az Kiralyi Nemből es az Fejedelmek fiai közzül.

Az holot Keresztyenek bizonyara keserves vala, az Istennek nepet az poganyok szolgaltatyaara rendelni, de [26:] sokkal keservesb vala, az Kiralyok es Fejedelmek fiainak-is nem kedvezni.

Negyedszer, az gyermekeknek szömanyet írja meg, es Negyet mond felölek, I. Hogy legyenek makula nélkül testökben. II. Ekessék tekintetre es alkolmatossak az bölcsesegnek tanulasara: III. Ertöi az tudomanyoknak, es ekessen ki mondoi. IV. Erössek es egessegössek.

Ötödször es utolszor, meg írja az Rab gyermekeknek ki valasztasanak vehet, tudni illik, hogy alhatnanak az Kiraly palotajaban, az az, szolgálnanak az Kiralynak, es minden szolgálatra az Kiralynak jelen lennenek. Ertyük azért az első dolgot, tudni illik, az gyermekek ki valasztását: Lassuk az második dolgot-is.

Az Rab gyermekeknek fel nevelesekröl.

Mondam Masodszor, hogy az Propheta megh írja az Rab gyermekeknek neveltetést: Az mely nez elsőben lelkekre: Annak utanna testökre.

Lelkekre nez ez, hogy parancsolta az Kiraly, hogy tanittatna az Aschpenaz öket irasra es az Chaldaeusok nyelvere. De vagyon itt egy kitsin nehezseg, ahol az Chaldaeusokat emlegeti. Azert hogy ezt nyilvánban ertsük, azt kel egy igevel meg jegyeznünk:

Kicsodak voltak az Chaldaeusok?

Micsoda volt az ő tudomanyok es nyelvök?

* Az Chaldaeusok voltak azok az nepek, az kik az Semnek fiatul, az Arphaxadtul, az Noenak unokajatul [27:] vöttek volt eredetet, es laktanak Babyloniaban, az mely tartomany ő tülök annak-utanna Chaldaeanak-is mondatot, es valami keves ideigh az Istennek igazan valo ismereti-is regnalt közötték, de lassan lassan balvanyozasra vetemettenek. De kivaltkeppen Chaldaeusoknak mondattak az Assyriusoknak bölcsei, az mint Strabo bizonyittya, *lib. 16. rerum Geographicarum et Clemens Alexandrinus, lib. 1. Strom.*

Tudomanyok ezeknek az Chaldaeusoknak volt az *Divinatio*, jövendő mondas, es az Planetaknak felette sokat tulaydonitottanak, az honnet, mind az embernek eletenek szerencsejeröl, vegeröl, s-mind penig egyeb követközendő dolgokrol jövendöt

* *Chaldaei, qui fuerunt.*

mondottanak, *az mint jelenti Clemens Alexandrinus. Az Astrologia es az Genethliologia, az az, Judicium iras es az embe-
reknek születeséről valo jövendües, az Chaldaeusoknak tudom-
anyának tartatik, az mint Theodoretus mondgya.

Nyelvek az Chaldaeusoknak fundamentomot s-eredetet veszen
az Sido nyelvből, az mint az Syriai nyelv is. Noha azonközben
az mint Tremellius írja, különböz valamit tüle. Mint peldanak
okaert: az Tisza, Duna, Körös-Maros közöt levő Magyarok es
az föl-földi Somodsaghi es Matthyus földi Magyarok, mind azon
egy Magyar nyelven szollanak az Erdeli Zekelyekkel es az Zala-
sagiakkal: de azert az szollasnak nemeben különböznek egy-
mastul. Így vagyon az Sido, Syriai, es Chaldaei nyelvnek is
allapattya: Így az Görög nyelvben, Dorica, Jonica, Aeolica,
Beotica, Thessalonica Dialectus, az az, szollasnak neme vagyon,
noha mind egy fundamentumon allanak, es egy kut föből foly-
nak. [28:]

Mit akar tehát az Kiraly?

Azt parancsolja Aschpenaznak az ő szolgajanak, hogy tani-
tassa az Deaki tudományra, az Chaldaeusok nyelve az Rab
gyermekeket az Scholaban.

Mit tanuljunk innét?

Először ezt: Az hol az nagy Nebuchadnezar az Rab gyerme-
keket Scholara erőltetteti, vegyük eszünkben, hogy az scholai
oktatas, tanitas nem uysag, de felette reghi szokas minden nem-
zetsegek közöt: Mert azt olvassuk az Moses felöl-is, hogy oktat-
tatot az Egiptusok tudományaban. Alexandriaban, Antiochia-
ban fő Scholak voltak, es az nagy Nebuchadneznarnak-is
böcsületes Scholaja, Collegioma volt, es az Nebuchadnezar
Kiralynak erre fő gondgya volt. Így kellene azert most-is, hogy
az Scholakra fő gondunk volna, kivaltképpen pedig az Kira-
lyoknak, Fejedelmeknek tiszttek volna az: De igen el feletkezünk
felöle. Serkennyünk fel haat, hogy Isten abból valo Keresztyeni
munkankat kedves aldozatul vegye.

Masodszor, Ahol az Nebuchadnezar az eszes-tudos, bölcs
Aschpenazra bizta az iffiakat, tanuljuk megh, hogy nem
tudatlan embernek valo az Scholai gondviseles: hanem tudos-
nak, eszesnek, bölcsnek. Feddesre meltok azert itt azok, az

* lib. 6. Stro[m].

kik tudatlan praeceptorokra bizzak az Scholakat: az mint szoktak az Magyarok szollani, de nem igen helyessen: Az Mester csak tudgyon Eneklelni s levelet írni magyarazni, megh erjük vele. Hallád, nem ugy kellene lenni. [29:]

Harmadszor, Ahol azt parancsollya az Kiraly Aschpenaznak, hogy az Kiralyok es fő emberek fiai közzül valaszson, kiket be vegyen az Scholaban. Tanuld megh elsöben, kiknek kellene gyönyörkedni az Deaki tudományban. bizonyara az Urak gyermekinek, fő fő emberek gyermekinek, fiainak, hogy Nemzetjöket tudományokkal-is ekessitenek. De most nem kel ez az Urak gyermekinek, hanem az táskás Mendicans inasokra szorult az szep Deaki tudomány. Nem csuda haat hogy enni sok zenebona vagyon; mert nagyobb reszre az fő-fő emberek tudatlanok, Deaksag nélkül valok, más szegeny ember, tudos fia, szajával elnek, még csak Országunk törvénye dolgaban-is, az mely nem kitsin kissebsegh, hogy az Urnak jobádgya fia utan süveg vetve kel supplicálni: de Istennek melto büntetese: Mert magok-is nem tanultak, es gyermeköket sem tanittattyak,: Melto haat s-illendő hogy elsők leven, az utolsoknak szolgallyanak.

Negyedszer, Azhol azt parancsollya az Kiraly, hogy oly gyermeköket valaszson az Aschpenaz az Scholara, kik macula nélkül vadnak es ekessek tekintetre: Tanullyuk megh, hogy az Deaki ifiusagnak külső fogytakozas nélkül kell lenni, ékes tekintettel, kegyes abrazattal. Mert noha az rut abrazat alatt gyakorta szep tudomány vagyon, de viszontak ismet gyakrabban az külső abrazat, az belső fesslet erköltsnek jegyet czegeerül viseli. Alkolmatlanok azért az Deaksagra az sántak, bennák, vakok, kanccsalok, arczul vagattak, szeme fajok es az rebögök akadozo nyelvek, selpék töb ezfelekkel egyetemben. [30:]

Ötödszer, Azhol azt parancsollya az Kiraly, hogy az tudománynak értői legyenek azok az gyermekek: Tanullyuk meg, hogy az Deaki tudományhoz elme kivantatik. Alkolmatlanok azért erre az kesödelmes elmejü es butifant fejü gyermekek, hanem az illyenek külső kezi munkara szoktattassanak.

VI. Ahol azt parancsollya, hogy tanitassanak az Chaldaeusoknak nyelvere, tanullyuk megh, mit kellyen az Scholaban az ifiusagnak tanulni: kü(k)lömb külömb fele nyelveket. Melyben most igen meg fogytakoztak az tanitok es tanulok. Nem kel most az Görögh es Sido nyelv, maga azok által jelentette ki Isten az ü igeje szerint valo akarattyat, elég ha valami keves Deaki csát-sogast tanulnak az Deakok. Maskepen kell haat az tanulashoz latni mindennek, ha tudos nevet kivan akar ki-is viselni. Vay ki haszontalan tanito az, bator nagy rikkanto torka legyen-is,

es kiáltson mint egy Orias, ha nyelveket nem tud: Mert csak maas szajával eszik, azt sem tudja mit mond, hanem valami az nyelvere jü tellyes torokkal kiálttya, azt alitvan hogy igen hasznos dolgot forgat, maga közel sints oda, az mit akarna tanítani. Annak okaert az Scholakban tanulok, eyel es nappal tanullyak az nyelveknek értelmet, hogy az Isten hazaban jöven-döben hasznos edények lehessenek.

VII. Vegezetre, azhol azt parancsollyá az ifiaknak tanusagoknak vege felöl, hogy allyanak az Király előtt, Az az, szolgallyanak ü neki: Tanullya meg az ifiusag: Micsoda az ü tudományának vege. Ez tudni illik, hogy szolgallyanak Isten előtt, szolgallyanak az Ecclesiaban, az kiket Isten arra hívot. Nem meltok azért azok az Scho[31:]lara az kik soha nem akarnak szolgálni, hanem csak az Scholaban akarnak henyelni: es az következő munkatul felven, Vamossagra, Harminczadossagra akarnak ki menni, maga egyeb arant-is szolgálhatnának az Isten hazaban. De az jo ifiusagnak ez fő czellya az Scholaban, hogy szolgallyon Istennek az ü hazaban az Egyházi rend szerint. Mind ezek pedig felette szepen illenek az Urak udvaraban szolgalo ifiakra-is. Meg lássak haat az Urak-is, hogy magok körül külső magok viselese szerint jo erköltsü, jozan eletü, tiszta es igaz mondo inasokat, szolgakat tartsanak, az kik belsőkepen legyenek Deakosok, hogy haszonnyal tudgyanak forgolodni, es nagy dologban szolgálni. Melyre vezerebben Isten minden rendeket, Amen.

III. *Praedicatio.*

„ES Rendele ő nekik az Király minden-napi elest az ő Királi eteleből, es az ü bor italabol: es hogy őket tartsa három eszten-deigh, es az utan allananak az Király előtt. Tovabba, valának ezek közöt Iuda fiai közzül, Daniél, Ananias, Misael es Asarias: kiknek az Komornikok fejedelme neveket ada. Es az Danielt Balthasarnak, es Ananiast Sidrachnak, Misael Meschachnak es Azariast Abdenagonak neveze.” [32:]

S U M M A J A.

Summa szerint ezekben ez jelen valo igekben immar megh irja az Propheta az nagy Nebuchadneznarnak az Rab gyermekeknek testekre valo gondgyaviseleset, kiket az Babyloniai fogsagra vitetet vala, ugy mint az kiknek, honnan es mimodon lenne naponkent valo taplalások, etelek es italok &c. Egyszer s-mind

penig meg jelenti azt-is, kicsoda volt az el valasztot gyermekeknek Sidojul nevek, es mikepen valtoztatta az Komornikok Fejedelme azoknak nevet Chaldaeei nyelvre. Ez az summa.

R E S Z E I.

Ket reszei vadnak ez igeknek, tudni illik:

I. Az Nagy Nebuchadneznarnak, az Rab gyermekek etelekre es italokra valo gondviselese.

II. Egy nehany Rab gyermekek Neve, esa azoknak Neveknek el valtoztatasarol teszen emlekozetot.

Lassuk az Propheta beszedet versek szerint: Igy vagy on azert az otodik vers botu szerint:

Es rende le az Kiraly o nekik minden-napi elest az u Kirali etelebol, es az u bor italabol, es hogy oket tartsa harom Esztendeigh, es az utan allananak az Kiraly elot.

Mit akar az Propheta?

Harmat jegyez meg ebben az otodik versetskeben. Eloszor azt irja megh: Mikeppen viselt gondot az Kiraly az Rab gyermekeknek etelere italara, ily tudni illik, hogy minden napra eledelt rendelt u nekik az o maga etelebol italabol, az mellyel u maga az Kiraly el vala. De [33:] bizonyara nem az o kegyessegnek ki jelentesere nezve az szegeny szamkivetesben lev o nyomorult rabokhoz; hanem hogy az o alnok mestersegevel, udvari feny es dicsosegevel, jo tartasaval, el vonna az rab gyermekeknek sziveket, mind keresztyeni vallasoktul, s-mind pedig Hazajoknak szeretetitol: es vinne arra, hogy inkab akarnak szamlaltatni az Chaldaeusok koziben, hogy nem mint haza kivankozni Jerusalemben: es inkab akarnak elni az Chaldaeusok kozott gyonyoru-segben, hogy nem mint az ehez o Sidok kozott nyomorusagban.

Masodszor, megh irja az Propheta idejet: meddigh kellett tartatni, neveltetni ekepen az gyermekeknek az Chaldaeusok tudomanyaban, Scholajaban: Harom Esztendeigh tudni illik: Mivel hogy az elegseges vala az Chaldaeusok nyelvenek es tudomanyanak megh tanulasara, ugy mint, kik annelkul-is ertelmes ifiak volnanak, es az nyelveknek es tudomanyoknak be vetelere felette gyorsak elmejukben.

Harmadszor, Meg jelenti veget, az melyre ezeknek az gyermekeknek fel tartasa rendeltet vala, hogy tudni illik, allananak

az Kiraly előtt, az az, szolgálnanak o neki. *Mert állani valaki előtt, az Sido szollasnak formája szerint, annyit teszen, mint valakinek szolgálni. Az mint az Angyalok-is mondatnak állani Isten előtt, az az, szolgálni Istennek. Ezek vadnak az ötödik versben.

Mit tanullyunk innét?

Elsőben Tanullyuk megh innen, Azhol az Kiraly gondot visel az Rab ifiaknak etelere italara, az kiket tanittatot az Chaldaeusok nyelvere Scholaban; hogy az [34:] Fejedelmekhez, Urakhoz, gondviselőkhöz illik az Scholaban levő ifiusagnak etelere, italara, ruhazattyara gondot viselniük. Es az kik az Anyaszentegyhazban közönseges helyen szolgálnak, azokra közönsegesen minden rendeknek gondot viselniük. Hogy az ü ehsegők, ruhatalanságok miatt az szep tudományok mellől se el ne allyanak, se abban hatra ne maradgyanak. Erre int az szent Pal, azhol azt mondgya: **hogy az ki az Evangeliomnak szolgat, az Evangeliomból ellyen. Isten-is pedig bizonyos jövedelmet rendelt volt az Scholaknak es az ifiusagnak az O törvényben. Ha pedig ez az gondviseles lesz, így az tudos bölcs emberekben, értelmes ifiusagban semmi hatra maradas nem lesz. Az mint szoktak közönsegesen mondani:

Sint Moecenates, non deerunt Flacce Marones. Legyenek csak Patronusok, lesznek Poéták, s-lesznek ekessen szollo emberek. Minemű volt Horatius es Cicero.

De itt ez arant felette igen vetkeznek ez mi időnkbeli Urak es gondviselők: Mert sokaknak semmi gondgyok az Scholakban levő ifiusagnak etelere, italara, ruhazattyara: Hasonlatoskeppen az Egyhazi szolgakra. Innét vagy on hogy mind az ifiusag meg fogyatkozot s-mind pedig az tudos bölcs tanitok kevesen találtnak, mert nincsen semmi gondviseles reájok. Nem követik az gondviselők Nebuchadnezzart, az ki gondot visel az ü ifiainak etelere es italara.

Masodszor tanullyuk megh, ez vilaghi bálványozó Fejedelmeknek természetgyöket miben allyon ez vilag szerint: Ebben tudni illik, hogy mindenkben csak az ü magok hasznat keresik: az mint cselekeszik ez Nagy [35:] Nebuchadnezzar, akki ez okon neveli s-tartya az Rab gyermekeket, hogy mindenkben szolgallyanak ő neki, es el vonyattassanak az ő keresztyeni vallasoktól. Annakokajert meg lassak az Atyák es Anyák, hogy ugy

* *Zach* : 3.

** 1. *Cor* : 9.

adgyak balvanyozo Uraknak udvaraban magzattyokat, jól meg lassak hogy testet es lelket ne veszessenek: Az balvanyozo Uraknak adomanyaval el vonyattatvan az ő magzattyok az igaz keresztyeni vallastul. Latode mely örömet kapjak imez balvanyozo Papista Urak, az keresztyen atyáknak anyáknak magzattyokat: De bizonyara nem egyebert, hanem hogy magokhoz hasonló balvanyozokka tegyek azokat is: De felette nagy számadasok vagyon az ollyaten Atyáknak es Anyáknak Isten előtt, az kik az keresztyensegben születőt magzattyoknak alkotmatossagot adnak, az Keresztyeni Hittül valo el partolasra. Az melynek példajaval ez mi szegeny Hazánk rakva; mert sok Keresztyen atyáknak anyáknak, magzattyok, az balvanyozo Urak udvaraban, urokhoz hasonló balvanyozokka löttenek.

Harmadszor, Tanullya meg az ifiusag inset; ahol az Nebuchadnezar három Esztendőt hádgy az Rab gyermekeknek tanusagának, hogy azok el telven tessék meg probaltattasok utan, mint eppültenek. Tanullyak meg mondom az Deakok, hogy az idővel jól ellyenek, es az ő tanusagoknak bizonyos ideje es esztendei legyenek. Az mellyek el telven, proballyak meg magokat, mire valok es menyire eppültek. Ha kik elegtelenek, ne mulassak az időt hejaban, se pedig ne költsenek haszontalanul, hanem valasztzanak oly eletnek Nemet magoknak, az mely legyen [36:] Isten tisztössegere, es magoknak-is mind idvössegökre s-mind böcsületökre.

Mert haszontalanul az Scholaban megh venhödni rut dolog, es affelekert gonoszul hallanak, még az jól indult ifiak is. Ide valok amaz falusi Mesterkek, kik csak jövedelemert hevernek az Scholakban, sem tanulnak sem tanitanak; s-vegezetre Dezmasok, Harmintzadosok, Vamosok avagy gonosz Ispanok tisztartok lesznek belőlök. Effeleket sem kellene Hazánkban szenvednünk; hanem az Scholai gondviselest oly ifiakra biznok, az kik felöl jó remensegünk, lehetne jövendőben.

Negyedszer. Tanullya megh az Ifiusag ezt-is, ahol ez vegre taplallya az Nebuchadnezar az Rab gyermekeket, hogy jövendőben szolgallyanak ü neki: Micsoda legyen az tanulasnak vege? ez tudni illik, hogy szolgallyanak Istennek az Ecclesiaban. Ha pedig azt fel nem vehetik, jó idejen mennyenek az Politiara, szolgallyanak ott azzal az ajandekkel, az mellyet vöttek Istentül.

Az Rab gyermekeknek kivaltkeppen valo fel nevelteteseokről.

Jelentem Masodszor, minek utanna megh monda közönseges gondviselest az Rab gyermekeknek: Nevezet szerint Negy

kiváltkeppen való ifiakról emlékeznek, kiknek Nevöket is meghondgya es Neveknél el változtatásat. *De lassuk versek szerint ezöket-is.

Mond az Propheta:

Valának ezök között Juda fiai között, Daniel, Ananias, Misaél es Azarias. Mit akar? [37:]

Azt írja megh micsoda nevel neveztettek azok Sido nyelven, s azt mondgya hogy, Danielnek, Ananiasnak, Misaelnél, Azariasnak hívattattak.

Mit jegyöznek ezek?

Az Daniel annyit teszen magyarul, mint erős Istennek iteleti, *à radice* Dun, *judicavit, et El, Deus fortis*. Chanania annyit teszen magyarul, mint az kit Isten kegyelmében be vött, *qui est in gratia Dei*, avagy, az kivel Istent kegyelmet közlöt, *à radice Chanaa, gratiam fecit, et J, h, quod est, unum ex Nominibus Dei*.

Mischaél, annyit teszen Magyarul, mint ha mondanád, Az ki az erős Istene, *qui est Dei fortis, à radice* Jascha *id est fuit, a quo est* jisch *significans* *itidem fuit, et El, hoc est, Deus fortis, ut in Nomine Daniel*.

Azaria, annyit teszen Magyarul, mint az kinek segítséggel vagyon az Isten: *cui est adjumento, Jah, à radice* gnazar *adjuvit, et jah, quod unum est ex Dei Nominibus*. Elöl vettetik pedig ezök között az Daniel avagy ez okon, hogy Királyi Nemből való volt, avagy hogy bölcseséggel es lelki ajándékkal fellyeb való volt az többinél.

Tanusag.

I. Tanullyuk meg innet, hogy az Hivek-is gyakorta az külső nyomoruságokban be ölgyelődnek az töb emberekkel egygyüt, az mint meg tétzik az Danielnek es az ő tarsainak példajabol: söt gyakorta az Istennek iteleti az ü Anyaszentegyhazán, az Hiveken kezdetik. Annakokajert, nem kell gonoszul itelnünk, az nyomoruságban levő emberek felől: mint ha mind Hitötlenek volnának [38:] azok, akkik az nyomoruság alatt vadnak: Mert nyomoruság alatt vagyon az Daniel, az ki mind azon által Isten előtt kedves vala.

* *versu* 6.

II. Tanulmány meg minden Hívek, hogy mikor nyomorúságban vadnak, nem kell ü nekik Isten ellen zúgolodniok, hanem mindeket bekeséggel kell inkább szenvedniek, az mint cselekedszik az Daniel. De nem így cselekedszik az Titus Imperator, az ki közel leven halalahoz, siralommal mond: *Mene mori oportet, qui non sum commertus?* Ennekem meg kelle halnom, az ki nem érdemlöttem egyebekkel azt? Az Hívek pedig zúgolodas nélkül adgyak meg lelköket Istennek, hadgyvan magokat az Istennek tetzesere.

III. Tanulmány meg az Hitötlenök: Ne reményenek, magoknak az ö gonosságokban szabados előmenetelt: Mert ha Isten nem kedvez az ö Híveinek, az mint meg tétzik az Danielnek, es az ö tarsainak példajabol: sokkal inkább bizonyara nem kedvez az Hitötleneknek az ö gonosságokban. Az mint meg tétzik Nero-nak, Dariusnak, Julianus Apostatanak, es sok rendbeli kegyötlenöknek példajokból. Lassuk az utolsó verset.

*Es az Komornikoknak fejedelme, neveket ada nekiök: es Danielt neveze Belthazarnak, Ananiast Sidrachnak, Misael Me-sachnak, Azariast Abdenagonak.

Aholot kettőt kell meg jedzenünk: Először, ezek Nevenek el változtatásának okait: Masodszor, az nevezetöknek értelmet.

Zörző oka, az az, az ki uy neveket ád az gyermekeknek, önnön maga az Nebuchadnezar: szolga benne az Aschpenaz az Nebuchadnezar akarattyabol. [39:]

Indító oka az Sido nevezetnek gyűlölséges volta, mivel hogy azokban, az igaz Istennek Neve be volna foglaltatvan, tudni illik, El, es Jah.

Vegei neveknek el változtatásának ezek valának. Első, hogy az Nebuchadnezar uy neveket advan nekik, ezzel az ü hatalmat ü raytok megh jelentene. Masodik; Hogy ezek az Rab gyermekek; vennek eszekben, hogy ük rabok, es más hatalma ala vettettek volnanak. Harmadik, Hogy így az ö Hazajokrol s-Nemzetsegökről el feletköznenek. Negyedik, Hogy így az Israel igaz Istenének tisztöleti-is ki gyomlaltatnak szívökből. Ezek az ö Neveknek el változtatásának vegei es okai.

Magyarazattya pedig es értelme az uy Nevezetöknek ez; Daniel nevesztetik **Beltschatzarnak, az mely Magyarol annyit teszen, mint ha mondanád, az Baal Istennek takar kentsöt: avagy nagy kentsnek őrizője *Componitur ex Nomine Bel, id*

* *versus 7.*

** *Beltschatzar.*

est, Iupiter Belus, et verbo Thesa, id est recondidit, et Nomine Atzar Thesaurus.

Chanánias neveztetik *Sadrachnak, az mely Magyarul annyit teszen mint, Napnak szellője, Kiralynak lehelleti, az mely Nap Isten gyanant tisztöltetik vala az Chaldaeusoktul. *Componitur à radice Sedah, inspiravit vel afflavit, et ex nomine Rach, quod significat Chaldaeis, Regem, deinde Solem, quia est Rex Planetarum.* Nemellyek azt mondgyak hogy az Schadrach annyit teszen mint, *Mamilla tenera, aut ager delicatus,* Gyöngé emlő, avagy kies mező.

Mischaél neveztetik **Meschachnak, az mely annyit teszen Magyarul, mint ha mondanád; akki az Schacha Isten Aszonye, akkit az Chaldaeusok Isten Aszony gyanant tisztölnek vala. *Formatur ex dictione Ma, qui est, et No[40:]mine Schach, id est Schacha, Dea festiva.* Nemellyek így magyarazzak, hogy annyit teszen, Mesach *id est, pretiosus, aut qui est in pretio* kedves, avagy böcsületben vagyon.

Azarias neveztetik Abednegonak, az mely annit teszen, mint, *servus Negonis,* Negonak, az az, tűznek szolgálja, az mely tűz Isten gyanant tiszteltetik vala az Chaldaeusoktul. *Formatum ex gnabed, id est, Servus, et Nego, hoc est, splendens ignis, seu idolum ignis.* Ertyük azért az el változtatot Neveknek magyarazattyak, es az Hetedik versnek értelmet.

Mit tanulunk innét?

I. Tanullyuk meg: hogy az Neveknek el változtatasa azokhoz illik, akkik fellyebben való meltosagban vadnak. Es így regenten az Kiralyok, Fejedelmek, győzödelmet veven az Kiralyokon, Fejedelmeken, neveket el szoktak vala változtatni, hogy innét tetzenek meg hatalmok azokon, az kiket meg győztenek vala. Az mint itt cselekedik az Nebuchadnezar az Rab gyermekekkel. ***Igy cselekedek az Pharaoh-Neco az Juda Kiralyaval Elia-kimmal, akkit Jehojachimnak neveze. [†]Es az Mathaniast az Juda Orszaganak utolso Kiralyat neveze az nagy Nebuchadnezar Sedechiasnak. Így az Adam ugy mint minden teremtet allatokon fü, nevet ada minden élő, csuszó, maszó teremtet allatoknak.

* *Sadrach.*

** *Meschach.*

*** *1. Reg. 24.*

[†] *2. Reg. 23.*

II. Nem karhozthatnak minket azok az Nevek, az mellyekkel az mi ellensegink illetnek minket, ugy mint, mikor Calvinistaknak, Zvinglianusoknak, Sacramentariusoknak, Lutheranusoknak hinak: az mikeppen nem artottanak semmit az Danielnek es az ü tarsainak az balvanyozo pogany Fejedelemtül talalt nevezetök. Szen[41:]vedgyük azért bekesseggel az sok sectariusoknak hamis ertelemben levő boszszusag teteleket, holot nincs senki, az ki ezeknek az ö karomkodo torkokat be dughatna. *Regenten az keresztyeni nevezet oly gyűlölőseges volt, azt írja Tertullianus: hogy ha valakinek semmi vetke nem volt-is, csak hogy keresztyennek mondatot, igaz eleg volt annak halálra. Ilyen az pokolbeli ördögnek munkaja.

III. Tanullyak megh az keresztyen Atyak, Anyak, hogy az ö magzattyokat poganyokra tartozo nevezetöktül oltalmazzak. Mert ha az Daniel ezt le vethette volna az mivel hivattatot, altalan fogva, nem kevanta volna. De nemely Atyak igen gyönyörködnek benne, hogy az ö fiokat Hectornak, Achillesnek, Annibálnak, Farkasnak, Lupesconak, nevezzek, oly igen tetzik nekik az Pogyanyok nevezeti, az mely nem kicsin vetek.

IV. Tanullyuk meg hogy valamikor magunk nevere emléköztetünk, annyiszor emléközzünk megh az szent keresztségről; az melyben szent jambor keresztyeni életre kötelesttük az mi Istenünknek magunkat. Azert szent jambor keresztyeni életöt ellyünk. Melyre segellyen minket az mi Istenünk, Fiajert az Ur Jesus Christusert. Amen.

Ez ennek ez Caputnak első reszenek magyarázattya. [42:]

V. *Praedicatio.*

„**ES az Daniel el tökelle az ö sziveben, hogy magat megh ne fertőztetne az Kirali etelevel es az ö borával: Es kere az Komornikok fejedelmet, hogy magat meg ne fertőztetne. Tötte vala pedig az Isten Danielt kedvesse az Komornikok fejedelme előtt, hogy ü hozza kegyelömmel es irgalmassaggal lenne: Es monda az Komornikok fejedelme Danielnek: Felem az Uramat az Kiralt, akki az etelt es az italt rendelte tinektök: ki hogy ha latandgya az ti ortzatokat, hogy hitvamb az gyermekekenel az kik most hasonlok ti hozzatok, halalos sententiat hoznatok az en fejemre az Kiralytul.“

* *Apologet. cap. 2.*

** *vers. 8. 9. 10.*

S U M M A.

Ez igekben az Daniel Propheta meg írja summa szerint, az Rab gyermekeknek keresztyeni szent életöket, es szent életöknek jutalmat.

R E S Z E I.

Ket reszei vadnak ez jelen valo igeknek az követközendő egynehany versekkel együt.

I. Az Danielnek es az ü tarsainak szent életökről vagyón.

II. Az ü szent életöknek jutalmáról szoll. [43:]

Az Danielnek, es az ö gyermek tarsainak
szent életökről.

Az mi az első dolgot illeti, Danielnek es az ö tarsainak szent életöket: így szol felöle az Propheta s-mond. El tökelle Daniel az ö sziveben, hogy magat ne förtöztetne az Kiraly etelevel es az ö borával: Es kere az Komornikok fejedelmet, hogy magat megh ne förtöztetne.

Mit akar ezzel?

Ket rendbeli Argumentomokkal commendallya Danielnek es az ö tarsainak keresztyeni életöket: Elöször az ü tökelletes engedelmessegökkel, szandekokkal az Istennek parancsolattya-hoz.

Masodszor, az ö felelelem-nelkül valo vallastetelekkel, szabad-dos Confessiojokkal.

Tökelletes szandekokat, engedelmessegöket forgattya, ahol azt mondgya felölök: Es el tökelle Daniel az ö sziveben, az az, el veze tökelletessen magaban, hogy az Kiralynak minden eteletül, italatul üres lenne, es megh ne kostolna az Nagy Nebuchadnezarnek ebedet, vatsorajat, valamellyet taplalasokra rendelt volna ö nekiök. Miért? Ez vegre tudni illik, hogy magat meg ne förtöztetne, az az, lelki ismeretit azzal meg ne sertene.

Mi okokert?

Elöször ezert: Mivel hogy tisztatalannak itelne azokat az eledelöket, mellyekkel él vala az Nagy Nebuchadnezar, es élnek vala az Chaldaeusok: Nem hogy azok magokban tisztatalanak voltanak volna: Mert mindenek az teremtesre nevezve jok: de

mivel hogy sok rendbeli [44:] eledelekkel elnek vala az Chaldaeusok; *mellyektül az Istennek törvénye tiltja vala az Sidokat, ugy mint, Nyulaktul, nemely Madaraktul, veres allatoktul, neminemü negy labu allatoktul es sok rendbeli halaknak nemeitöl. Masodszor, ennek felette, mivel hogy az Chaldaeusok, minek elötte azokkal az eledelökkal elnenek, kiket megh esznek vala, azokat szentölik vala az ö balvany Istenöknek: **az mikeppen olvasunk felölök. Hogy lakozvan az Chaldaeusok mulatvan bor ital közben, szokták vala dicserni az ü Arany, ezüst, ertz, vas, fa, es kü Istenöket. Harmadszor: Nem akara élni Daniel es az ö tarsai (mert az mit itt Danielről az ö személyeben mondunk az ü tarsairól is kell azt ertenünk, *per Synecdochen*) az Kiraly eteleből: Ez okon: Mert ha ezekkel él vala az Daniel; inset két artalmas veszedelmes dolgok következnek vala: Egyik ez, hogy ez által, többeket-is megh botrankoztatnak vala, tudni illik, mind az balvanyozo Chaldaeusokat, s-mind azokat az Sidokat az kik erősek voltak az Hitben, s-mind pedig az erőtlöket: I. Az erőseket így, hogy latvan az Danielnek es az ö tarsainak cselekedetit, szomorusagra indittatnak vala. II. Az erőtlöket így: hogy annyival inkab meg erőtelenöttek volna Hiteken. III. Az balvanyozo Chaldaeusokat így, hogy mind az Daniel s-mind az ü tarsai miat, gonoszul hallot volna az Istennek Neve ö közöttök. De akara az Daniel es az ö tarsai nem elni az Kiraly etelevel es italaval, hogy ezöket elsőben el tavoztathatna.

Masodszor, nem akara elni Daniel es az ö tarsai az Kiraly eteleből: Mert következhetik vala ez, hogy elven az Daniel az Chaldaeusok etelevel, az Udvari elesegtül, [45:] tobzodastul, az Chaldaeusok természetire vonyattatnek, es el szakadna az igaz Istennek tiszteletitül; Melynek nem kell vala lenni. Ez lön azert vége, miért nem akara élni, az Kiraly etelevel italaval, hogy magat az Daniel az ö tarsaival egyyüt meg ne förtöztetne. Mely szerint ertyük immar az Propheta elmejet.

Mondhatnad:

Ugy tetzik ennekem hogy az Daniel, valami babonas balvanyozo finnyás, avagy erköltsös ember volt, hogy nem akart az Kiraly eteleből italabol, enni es innya.

* *Levit, 11.*

** *Danielis 7. vs. 4.*

Felelet: Ved eszödben: Sem babonas, sem balvanyozo, sem finnyás, sem erkölsös nem volt: De latta az Daniel veghet az Kiraly frissen valo tartasanak; mi vegre cselekdneje, s-mi volna az Nebuchadneznarnak sziveben: Hogy tudni illik, el szakasztana ütöt, tarsaival egygyüt az igaz Istentül. Azert Istenre nezve cseleköszi ezt, hogy nem akar az Kiraly eteleivel italaval elni, hogy Istent es az ü lelki ismeretét meg ne bantana. Nem babonasag, sem erkölsösseg volt azert az Danielben ez, hanem az Istennek parantsolattyahoz valo engedelmesseg.

Mondhatnad még-is:

Elhetöt volna az Daniel az etelben italban valo keresztyeni szabadsag szerint, ki felöl azt mondgya az szent Pal; Ha ki eszik is maganak, es ha ki nem eszik-is maganak, azert nem meltan veti meg az Daniel az Kiraly etelet italát.

Ved eszedben: Semmikeppen nem volt modgya benne, hogy az keresztyeni szabadsaggal elhessön: Mert [46:] ott vagyön annak helye, ahol botrankozas nem követi az keresztyeni szabadsagot. De ott sok botrankozasokra leszen vala Daniel mind az erőseknek, s-mind az gyengeknek, s-mind az poganyoknak, hogy ha az Kiraly eteleből italabol eszik es iszik vala, kiknek inkab eppületökre akar vala szolgálni. Azert meltan cseleködi az Daniel, hogy nem akar az Kiraly eteleből italabol enni es innya:

Mondhatnad még-is:

Az Daniel el tökelle sziveben, hogy önnön magát meg ne förtöztesse az Kiraly eteleivel italaval. Azert az bizonyos napokon valo böyt, az mely áll bizonyos etkeknek el tavoztatásban, szent dolog, es jól cseleköszen az Papistak, az kik Penteken es az Negyven napi böytben nem esznek hust.

F. Nem következik semmikeppen, sem pedig semmit nem hasznal ez az Papistaknak. Mert az Daniel itt, az ü maga meg tartoztatásban, sem hus helyet halat nem választ, az mint cseleköszen az Papistak: sem pedig bizonyos Napokat nem választ, melyeket lelek vesztés alatt akarna meg tartani, az miért az Negyven napi böytöt s-az Pentekit tartyak az Papistak.

Avagy ha oly igen tétzik az Papistaknak az böyt, az etelben valo valogatás, böytöllyenek tehát az bortul-is: mert az Daniel azt-is nem akarja innya az ö tarsaival egygyüt. De az Papista atyafiak Esztendő által soha se töb bort, se jobbat nem szoktak

meg innya, mint az Negyven napi böytnek es egyeb böytölö Napoknak idejen. Ahonnet ez követközik, hogy nem használ semmit ö nekik az Daniel peldaja, nem segít semmit az ö [47:] balvanyozasoknak, söt azt tellyesseggel rontya. Mert nincs semmi egygyességük vele, az mint ennek utanna mas üdőben bösegeessen meg hallyuk.

T A N U S A G.

Elsoben tanullyuk meg inset: Hogy minden etelek italok, avagy minden etelre italra valo taplalo eszközök, mellyek teremtettenek az embereknek taplalasara, önnen magokban tisztak es jok. Es az tisztaknak minden tiszta, az mint bizonyittya Szent Pal, Tit. 1. vs. 15. De viszontak, az mellyek ü magokban tisztak, tisztatalanokka lesznek háromkepen: I. Ha az Isten törvénye tilalmat teszen azok felöl. II. Babonasagra, hamis velekedesre nezve. III. Az gonoszul valo elesre nezve.

I. Az Istennek törvényenek tilalmara nezve tisztatalanokka lesznek az etelek így: Mert az Istennek törvénye az O testamentomban sokakat megh tiltot vala, hogy azokkal az Sidok, úgy mint tisztatalan eledelekkel ne éljenek, az mint megh vagy on irva, Levit. 11. Deut. 14. Nem ehettünk volna Nyul-hust az O testamentomban, sem penig hejatan kövi halat, hartsat, sem Diszno hust. Az mikepen olvassuk, 2. Machab. 6. hogy az Eleazar-is nem akarja elni az Diszno hussal, úgy mint tiszta[ta]lan eledelel abban az üdőben, mert Isten meg tiltotta vala, es így iteli az Daniel-is az Kiraly eledelet tisztatalannak. De mi Keresztyenek, az Christus el jöveteteül fogva fel szabadultunk immar, ez alol az etekben valo valogatas alol, es mindenekkel szabadossan élhetünk, az mint bizonyittya Szent Pal, Rom. 14. Col. 2. 1. Cor. 8. 1. Tim. 4.

II. Babonasagra, avagy hamis velekedesre nezve, [48:] tisztatalanokka lesznek az etelek italok így: I. Hogyha valaki azokat szentöli az ö balvany Istenenek, az mint regenten az Poganyok először az ö eledeleket az ü balvany Isteneknek offerallyak vala, es annak utanna élnek vala azokkal. Az honnet, *felette igen inti az szent Pal az Keresztyenöket, hogy affele eledelektül az kik balvanyoknak aldoztattak, felette igen ojak magokat.

II. Avagy pedig tisztatalanokka lesznek így: hogy ha valaki azokkal valami Isteni tiszteletnek remensege alat bizonyos Napo-

* 1. Cor. 8.

kon él. Az mint cselekősznek az Papistak, kik az Penteki hus nem etelnek nagy erdömet varjak, mint ha kedves dolgot cseleködnének az ő hus nem etelekkkel Istennek: Maga nem veszik eszekben szegenyök hogy az mit Isten szabadossa, szente tött, ők az Istennek parantsolattya ellen tisztatalanokka akarjak tenni, fellyeb akarnak Istennel ertení.

III. Tisztatalanokka lesznek az eledelek az gonoszul valo elessel így: az mikor mertektelenül elnek az emberek azzal. Mint peldanak okajert: önnön magaban az Bor igen jó: de sok rendbeli tobzodással, reszögességgel, tisztatalanna teszik az emberek azt, mikor az sok bor italbol, reszegesgből, vetemődnek minden feshlöt, faytalan, tisztatalan etlere. Innet vagyon osztan, hogy az bor az Istennek szep teremtet allattya gonoszul hall: maga az bor önnön magaban senkinek nem artana, csak elnenek jól az emberek vele. Ez az első tanusag.

Masodszor. Tanullyuk meg az Danielnek es az ő tarsainak peldajabol, az kik semmikeppen nem akarnak el szakadni az megh ismert igassagtul, hanem az ő keresz[49:]tyeni vallasokban alhatatossan megh akarnak maradni; azokkal egygüt mi-is alhatatossak legyünk Hitünkben, es az meg ismert igassagban, es az mellöl se felelömert, se adomanyert semmikeppen el ne szakadgyunk: De most sokan csak nyelveken viselik az keresztyenségöt, ha valami sanyarusag talallya öket, keszek az megh ismert igassag mellöl el futamni. Az kiknek ezt mondgya, az Christus: Valakik engemet meg tagadnak az emberek elöt, en-is megh tagadom azokat az en mennyei szent Atyam elöt.

Harmadik. Tanullyuk meg az Danielnek es az ő tarsainak peldajabol, az kik nem akarnak az Nebuchadnezar fris, kazdag gyönyörűseges asztalarol élni, hogy az frissen valo lakasert él ne szakadgyanak az megh ismert igassagtul: Haát minden feletteb valo vilaghi gyönyörűsegtül, etelben italban valo tobzodastul, felette igen ojuk magunkat. Mert az etelben italban valo gyönyörűség semmi jot nem szerez, de nagy veszedelmes gyümölcsöket teremt, kivaltképpen pedig paraznasagot, tisztatalan eletöt. Az mint bizonyittya szent Pal. *Nolite inebriari vino in quo luxuria est.* Kivaltképpen pedig az Scholakban levő ifiusag tanullya meg, hogy az feletteb valo bor italnak reszegesködesnek beket hadgyon. Ne olvassanak fertelmes szerelemre indito verseket, lator Poétakat, tisztatalan beszédket ne halgassanak: Megh gondolvan azt hogy azoktul meg förtöztetnek, es valami undok feshlöt erköltsre es annak munkajara vetemődnek: Mert ugyan-is buja szerelemre vetemödöt elme semmi tisztösseges tudomanyrak be vetelere nem jó;

hanem az Pokolbeli ördögnek pervataja. Jozanon el-[50:]lyenek haát, hogy jo peldak leven, Istennek aldasat varhassak.

De ez az Tanusag, mint Papot, Baratot, Apatzat, Nemest, Nemtelent, ferfiat, Aszoniallatot be foglal: Haát mindenek kövessék. Ertyük azert az Danielnek es az ő tarsainak keresztyen-segenek első Argumentomat; az mely semmi nem egyeb, hanem az Istennek parantsolattyahoz valo tökelletes engedelmesseg. Lassuk az Masodikat.

Masodik erőssege az Danielnek, es az ő tarsainak keresztyen-segenek semmi nem egyeb, hanem az felelőm nélkül valo vallas-tetel: Melyben vallasst teszen Daniel az Komornikok fejedelme előtt, hogy semmikepen nem akarna elni az Kiraly eledelével, ugy mint tisztatalan állattal: es az okon kerí az Komornikok fejedelmet, hogy magat meg ne ferteztetne. Mint-ha mondana az Daniel az Aschpenaznak: Az Kiralynak eledeli, eteli, itali az mi Istenünknek törvényével meg tiltattanak mi túlünk: Annak okaert könyörgünk te neked, könyörűly mi raytunk szegény Rabokon, szamkivetetteken, ne vesd az mi nyakunkban ezt az igát, hogy az mi Istenünknek parantsolattya ellen az Kiraly eledelével élnek, es ily megh ferteztetnök magunkat.

Tanusag.

Ahonnet tanullyuk megh: Hogy nem eleg valakinek keresz-tyenseget sziveben viselni: hanem ha az idő es az hely kevannya, szükség arrol felelem nélkül vallasst tenni, hogy az mi halgata-sunkval veszedelmet ne szerezzünk magunknak. Az mikepen cselekeszik az Daniel. Sőt, ha az [51:] Istennek tisztessége azt kevannya, es ugy kel lenni, noha bizonyara nehez ez az testnek, de halalt-is keszek legyünk keresztyeni vallasunk mellet szen-vedni, avagy, Daniellel az Orozlanok vermeben menni: Avagy vegezetre az harom ifiakkal Sadrach, Mesach, Abdenagoval az eghő kementzeben vettetni, az mint ennek utanna felölök job-ban meg ertyük, hogy az ő keresztyeni vallasokert mind ezeket kellett ő nekiök szenvedni. Ez az első resz: lassuk az masikat.

Az szent életnek jutalmáról.

Mondam Masodszor azt írja megh az Propheta: Daniel es az ő tarsai minemű jutalmat vöttek alhatatosságokert; es mivel ajandekozta meg Isten őket az ő szent életökert.

Bizonyara ha jól szamot tartasz reja ember, sok rendbeli hasznai voltak, az Danielnek es az ő tarsainak keresztyeniⁱ

életöknek: sokkal latogatta őket Isten erőtte, az mint ennek utanna meg ertyük. De most erteközzünk csak az Elsőről, az kiről így szol az Propheta: Tötte vala pedig Isten Danielt kedvesse az Komornikok fejedelme előtt, hogy ő hozza kegyelömmel es irgalmassaggal lenne.

Első Haszna azért az Daniel es az ő tarsai keresztyensegenek volt: az kegyelöm, es hozzájuk valo jó akarat. Honnet volt ez? Istentül: Isten tötte vala az Danielt kedvesse. Es kivel tötte ezt az kegyelmet? Daniellel es az ő tarsaival. Minemü allapattyokban? Isteni szolgálatyoknak idejen, akkor mikor hatra hagyvan még életöknek kevansagat-is, engettenek az Isten parantsolat-[52:]tyanak, megh vetven az emberek baratsagat. Ki előtt? Az Aschpenaz előtt az kire bizattattak vala.

T A N U S A G.

Az honnet meg tanolhattyük, hogy az emberek előtt valo kedvesseget, nem az vak szerentse hordozza: hanem Isten adgya: Isten teszi embert az emberek előtt kedvesse: Isten az, az ki az Uraknak, Fejedelmeknek, sőt ellenseginknek-is szívöket jó akaratra haytya, es az nyomorultakhoz engedelmesse teszi, az mint megh vagyon irva. Proverb. 16. vs. 7. Mikor ugymond jó akarattal vagyon az Ur valakinek utához, még az ő ellensegit is jó akarova teszi ahoz. Ismet: Proverb. 21. vs. 1. Mint az vizeknek folyasi, ugy az Kiralynak szive az Urnak kezében vagyon, valahova akarja oda haytya azt. Ez innen az tanusag.

*Mond vegezetre az Propheta.

Monda az Komornikok fejedelme Danielnek: Felem az en Uramat, az ki az etelt es az italt rendelte tinektök, ki hogyha latandgya az ti ortzatokat hogy ösztövereb az gyermekekenel kik most hasonlok ti hozzatok, halalos sententiat hoznatok az en fejemre az Kiralytul.

Mit akar ez beszédökkel?

Azt mondok ez előtt valo versben, hogy Isten kedvet szörzöt az Danielnek az Komornikok fejedelménél, es ezt bizonyittya ebben az tizedik versben, az Komornikok fejedelmének enge-

* *vers. 10.*

delmes feleletiből. Mert nem haragszik megh az Danielre, hogy az Kiraly paran-[53:]tsolattya ellen maast kevan: sem pedig nem keszöríti az Danielt hogy meg legyen az Kiraly akarattya: sem pedig az Danielt az Kiraly előtt be nem vadollya: sem pedig egy altallyaban az Daniel kereset meg nem veti, de könyörületösségre indittatvan, úgy mint kerülő beszédrel jelenti, hogy meg engedne az mit kevan az Daniel, csak hogy két akadály ne volna benne. Eggyik az Kiralytul való felelme: az ki rendelte volna nekik az etelt es az italt, mint ha mondana: az ti kevansagtoknak engednek, hogy ha az Kiralynak felelme nem rettegtené: De az Kiraly parantsolattya ellen, nem merők semmit cselekednem, kivált-keppen pedig ezért, hogy megh hadta mit cseleködjem.

Masodik nehezseg ez, az mely engedelemből két gonosz jöhetne ki: Eggyik ez, hogy az ti ortzatok ösztövereb lenne az több gyermekekenel, kiket hasonlatoskeppen három Esztendeig kell tartanom, mint szinten titöket: Masik gonosz következhetnek ez, hogy az Kiraly, ha eszeben venne, hogy az ti eteletek nem szolgáltatot ki, es innét vadtok ösztöverbek az több gyermekekenel, engemet sententiazna halálra, es az en halalomnak ti lenetek okai: Annak okaert nem merek az ti kevansagtok szerint cselekedni, sem pedig arról az Safarnak parantsolni: Mind azon altal, ha az titkon leszem, es könyörgestökkel meg nyerhetitök az Safartul, nincs semmi ellenem benne, csak hogy ennekem az Kiraly előtt nyomorusagom ne legyen. Ez az Aschpenaznak eszes feleletinek értelme, melyben az Daniel kevansagat-is nem veti megh mindenestül fogva, es ő magara-is pedig eszessen gondot visel. [54:]

Nagy kegyelmesseget cselekeszik azért az Aschpenáz az Daniellel: holot kereset-is meg halgattya, es noha nem egy altallyaban, de kerülő beszédrel enged az Daniel kevansaganak: sőt oly utat mutat az Danielnek ebben, hogy az Daniel kevansaga-is vegben mennyen, es ő magara-is az Kiraly haragja ellen, ha mikor füleben menne, gondot visellyen.

T A N U S A G.

Elsőben tanollyuk meg innét, Minemű ez világ fiainak felelnek: ez tudni illik, hogy ott felnek ahol nem kellene felniök: inkább neznek az emberekre, hogy sem mint Istenre, az mint cselekeszik az Aschpenáz. Így most sokak, ha valamit kellene indítani az Ecclesiaert, nem mernek semmit: Mert felnek az Fejedelemtül, felnek az Kiralytul: de nem félnek Istentül, az ki minden Fejedelmeknek Fejedelme, es Kiralyoknak Kiralya.

II. Mit cselekeszik Isten ez vilaghi Urakkal, fejedelmekkel, gondviselőkkel: Ezt tudni illik, hogy azoknak elmejöket, nyelvöket úgy birja, hogy, noha űk arról nem gondolkodnak, mind az által, oly tanatsot mondat velek, az mely szolgál az Hiveknek javokra; az mint Aschpenaz utat mutat Danielnek, hogy az ő kevansaga vegben mehessen. Szolgáltatson minekünk-is az mi Istenünk az mi ellenseginkkel, az mi megh maradasunkra, Szent Fiaert az Ur Jesus Christusert. Amen. [55:]

VI. Praedicatio.

„*ES monda Daniel Malasarnak, az kire az Komornikok fejedelme bizta vala Danielt, Ananiast, Misaelt es Azariast. **Kerserts meg kerlek az te szolgálodat tiz napigh, es adgyanak minekünk hitvan elesegöt, az az, lentset, babot, borsot, hogy azt egyűk, es vizet kit igyunk. ***Es lattassanak meg te előtted az mi abrazatink, es az gyermekeknek abrazattyok, az kik elnek az Kiraly etelevel, es az mint teneked tetzik, cselekedgyel úgy az te szolgáliddal. +Es engede ő nekik ebben az dologban, es megh keserte őket tiz napiglan. ++Es tiz nap mulvan lattatek az ő abrazattyok szebbeknek; es testekben köverbeknek azoknal az gyermekekenel az kik elnek vala az Kiraly etelevel. +++Es ennek okaert, Malasar, az ő etelek reszet el veszi vala, es az ő italokra rendelt bort, es ad vala nekik hitvan elesetet. *+Es annak az negy gyermekeknek ada az Isten tudomanyt, es ertelmet minden irashban es bölcsesegben: Danielnek pedig hogy ertője lenne minden latasnak es almoknak.” [56:]

S U M M A.

Ezekben ez egy nehany versetskekben, megh irja az Propheta, Danielnek es az ő tarsainak szent eleteknek, Masodik, Harmadik, Negyedik, ötödik, Hatodik hasznat, az az, ött rendbeli hasznokkal magasztallya Danielnek es az ő tarsainak szent életet, es ez utan az többit-is elő szamlallya. Fen ál azert mégh-is az

- * vers. 11.
- ** versu 12.
- *** vers. 13.
- + versu 14.
- ++ vers. 15.
- +++ vers. 16.
- *+ vers. 17.

Propheta czellya, az melyben azt mondam, hogy azt tractallya: Mivel ajandekozta Isten Danielt es az ő tarsait az ő szent eletekert. Ez az Summa. Azhonnet eszünkben vehettyük mi azt: hogy, Valakik az megh ismert igassagban vegiglen megh maradnak, azokat Isten minden lelki es testi javaival megh áldgya.

R E S Z E I.

Reszeit ez igeknek, az versetskek önnen magok nagy nyilván ki mutattyak. Mert ez fel vött igekben, öt rendbeli jokat szamlal az Propheta, mellyekkel Isten latogatta Danielt az ő társaival egygüt az ő szent eletekert.

Az Daniel es az ő tarsainak szent eleteknek masodik jutalma, az Eszesseg.

Masodik jutalma azert az Danielnek es az ő tarsainak szent eletenek, az Eszessegh: mellyel Isten meg ajandekozta őket az Malasarnak, avagy Melzarnak előtte, az kire bizta vala Aschpenaz Danielt, Ananiast, Misaelt, es Azariast. Az mely eszesseg meg tetzik inset: Mert, minek-utanna az Aschpenaznak beszedet meg hallya az Daniel, nem erőlteti többbe, beket hádgy neki: de mas utat keresven maganak, fordittya könyörgeset az Malasárra, [57:] ugymint az Aschpenaznak szolgajara, mint ha az ő szandekat Aschpenaz ingyen sem tudna, s-mond: Keserts meg kerlek az te szolgaidat tiz napig, es adgyanak minekünk, hitvan, sleyt eleseset, hogy azt együk es vizet igyunk. Es lattasának megh te előttd az mi abrazatink, es az gyermekeknek abrazattyok, az kik elnek az Kiraly etelevel, es az mint te-neked tetzik, cselekedgyel ugy az te szolgaiddal. Holot ezekben ez versetskekben ket dolgot kel megh jegyeznünk, tudni illik:

I. Kit kell ertenünk az Malasaron?

II. Mit kevan az Daniel Malasartul, es mire köti magát Daniel Malasarnak az ő kevansagaban?

Az mi az Elsöt illeti, az Melzárt avagy Malasárt ugy magyazzak nemellyek, mintha ugyan ez volt volna ennek az ő saját neve, kit mostan kerezt nevek szoktunk mondani. De ez nem alhat meg, mert az Sidoban így vagon irva, vajjomer Daniel el-Ham Melzar, *praeponitur* He hajjedia, az mely az Nomen propriumhoz nem illik: hanem, Nomen commune, tisztnek közönseges nevezeti ez: *Significat dispensatorem, procuratorem, Archimagistrum, promum condum*, jegyez Kultsart, Safart.

Egy volt azért ez az Aschpenaz szolgálai közzül az Safar, az kinek könyörög az Daniel.

s-Mit kevan? Kettőt kevan: Egyiket ezt: Hogy adgyon ü nekik valami hitvan eleseget, ugy mint, babot, borsot, lentset taplалasokra, es vizet italokra.

Masikat ezt: Hogy az mellet azzal az hitvan eledellel probal-lya meg tized napigh, mint leszen abrazattyok. s-Mire köti magát az Daniel? Erre, hogy orczajokat [58:] meg tekintse mind azok-nak, az kik az Kiraly asztalarol elnek s-mind ö nekik, annak utanna cselekedgyek ugy az Safar, az mint ö neki tetzik.

Mondhatnad:

Nem nagy Isten kisertese ez, es az Danielnek maganak nagy veszedelmes ut, hogy az jól taplalo eledeleket meg veti, es maga-nak valami hitvan eleseget valaszt: es mind azon altal tiz napot hädgy az meg probalasra, es az utan hadgya magát az Safar akarattyara, mintha Istent ugyan bizonyos hatarhoz kötne: es ennek felette: Mint esöt volna az dolog, hogy ha az remenseg meg csalta volna, es az tiz napok el mulvan, az ö ortzajok ösz-töverb volt volna az töb gyermekekenel?

F. Ved eszedben: Nem keserti itt Daniel az Istent, Elöször ezert: Mert hogy illyen tanatsot ad az Safarnak az Daniel, hogy proballya meg öket: ezt az tanatsot cseleköszi az szent Leleknek vezerlesebol; es tudgya az Istennek titkos megh jelentesebol, hogy kevansaga szerint leszen az dologh: Mert Isten ütet Prophe-talasnak, jövendö dolgoknak es ertesenek lelkevel ajandekoszta vala megh.

Masodszor: Hogy az jól taplalo eledelöket, az Kiraly etkeit megh veti, az mellyek inkab taplalhattak volna, es hizlalhattak-is volna testöket ö nekik: ezzel-is nem keserti az Istent. Mert arrol bizonyos parantsolattyat tudta Istennek az Daniel, latvan hogy sok rendbeli etkekkel élne az Kiraly, mellyekkel nem volna sza-bad elniök az Sidoknak, az mint megh tiltotta Isten, Levit. 11. Deut. 14. [59:]

Harmadszor, hogy illyen igen el hitte magaban az Daniel, hogy az ö ortzaja szinten olyan tündöklö köver leszen az hitvan elesegtül, mint szinten az töb gyermekeknek az fris eteltül: Noha nem természeti az Babnak, Borsonak, Lentsenek, Viznek, hogy ugy taplalhasson mint az köver eledelök, es amaz külömb külömb fele jó borok: Itt-is nem keserti az Istent: Mert jól erti az Istennek igeretit, az mely megh vagyon irva: **Non solo*

** Deut. 8. vers. 3.*

pane vivit homo: Nem csak kenyérrel él az ember, de minden igével, az mely ki szarmazik az Istennek szajabol.

Negyedszer, az sem vala az Danielben hejaban valo kevansag, hogy ha az hitvan eledel ő nekiök nem szolgálna, ugy az mint ök remenlenek taplalasokra, tehat örömetst akarnanak elni az Kiralytul rendeltetet elegelekkal: Mert ha Isten annak az eledelnek, mellyet az Istennek parantsolattyahoz valo engedelem-ből valasztot vala Daniel maganak, elegendendő taplalasra valo erőt nem adot volna: tehat Isten ezzel megh mutatta volna, hogy Daniel es az ő tarsai az Kiraly elegelelevel elnenek. Mert az Hivek jo lelki ismerettel elhetnek minden fele etkekkel az Istennek engedelmeből: Holot Istene az föld es annak minden tellyessege: Az mint tanit minket az szent Pal: *Valamit az mezar-szekben arulnak meg egyetök, semmit nem tudazkodvan felöle az lelki ismeretert: Mert Istene az föld, es annak minden tellyessege. Annak okaert, holot ezek igy legyenek, az Daniel mind ezekben nem keserti az Istent, sem pedig az ü kevansagaban nem vetközik.

De még is mondhatnad: Ambator ugy legyen, hogy [60:] mind ezekben nem vetközöt, de hogy az hus helyet mezei eleseget lentset, babot, borsot valasztot maganak, es ezeket fellyeb böcsülte az husnal, ezzel az Papistaknak peldat hadgyot, es az etkekben valo valogatast az Papistasagban confirmalta, cseleketivel javallotta.

Ved eszedben: Söt semmiben az Daniel itt az Papistaknak peldat nem hadgyot, sem tevelygesöket nem javallotta. Mert az hus helyet, nem valasztot maganak halat, sem figet, sem frissen keszittetöt borsos etkeket, az mint cselekösznek az Papistak: de az mi hitvamb sleyteb eledel, azt kevannya maganak; hogy az Udvari etkeknek gyönyörűsegevel, hazajanak, Nemzetének szeretetitül es az igaz Isteni tisztelettől el ne vonyattatnek.

II. Ez okon sem szolgál ez az Papistaknak: Mert nem varja vala ennek az Daniel erdömet, mint ha ebből adatnek az idvösseg, az mint cselekösznek az Papistak, kik az ő Penteki es Negyven-napi hus nem eteleknak, idvösseges jutalmat varjak. Ertyük azert immar az Propheta elmejet; lassuk ennek az Masodik jutalomnak hasznat.

Tanusag.

I. Tanullyuk meg innét, ahol bölcseseggel, eszel tractallya az Daniel az Safar előtt dolgat az szent Leleknek vezelerleseből;

* 1. Cor. 10.

hogy Isten az, az ki az ő Hiveinek bölcsőseget ád, eszöt elmet szolgáltatót az ő szent igyekezetökben, hogy az ő szandekokat veghöz vihessek, az mint cselekedet az Daniellel. Annak okaert, ha mindgyart be nem telik az mi kevansagunk, ne csiggedgyünk meg az szent igyeközetben, de legyünk alhatatossak, az mint [61:] cseleköszik az Daniel. Mert ha mindgyart az mi kevansagunk vegben nem megyen, varjunk Istentül s-naponkent elmevel latogat, hogy az mi kevansagunk be tellyesedgyek.

II. Tanullyuk meg innét, honnet tetzik meg az Hitnek alhatatossaga mi bennünk: innét bizonyara, hogy ha etzer ketszer hatra maradunk dolgunkban-is, mind az által az szent dologban ugyan elő igyekezőnk menni, az mint cselekeszik az Daniel, az ki noha elsőben nem viheti vegben akarattyat az Aschpenaz előtt, mind azon által, ugyan azont veegben viszi az Safar előtt. *Erre int Christus önnön maga, Hogy szükség az Hiveknek mindenkor könyörögni, es abban megh nem restülni, **szent Pal-is azont bizonyítja.

III. Tanullyuk megh az Daniel peldajabol, az ki hitvan eleseget választ maganak, hogy az ő lelki ismeretit az Kiraly eledeleivel megh ne förtöztesse: hogy ha valamikor az igaz keresztyen-segnek haszna kevannya, válaszszuk az mi sleyteb, es alab való magunknak, es az Kiraly fenyos dicsősegeknek hadgyunk beket: az az, inkab akarjunk vekony sorsal megh elegendni, hogy nem mint ez vilagi kazdagsagokból ellyünk az mi Istenünknek bosszasagara. Mert job szegenséggel menni Menyországban, hogy nem mint kazdagsaggal pokolban. Ez Masodik haszna az Daniel szent életének. Lassuk az Harmadikat.

Harmadik jutalma az szent életnek:

Harmadik haszna es jutalma, az Danielnek es az ő tarsainak szent életének, semmi nem egyeb, hanem az ő ke-[62:]vansagoknak be tellyesedese: az kiről így szól az Propheta s-mond. Es engede ő nekik az Safar ebben az dologban, es megh keserte őket tíz napig.

I. Ahonnet ez az Tanusag, hogy kedves Isten előtt az Hiveknek esedeze, es az ő hiveinek kevansagát be tölti, az mint megh vagyon írva: ***Valamit az igazak kevannak meg adgya az Isten

II. Tanullyuk megh: Annak okaert ha keresztyen vagy, jary el te tisztódben, es annak ki menetelit hadgyad Istenre, az ki

* *Luc. 18.*

** *Eph. 3. v. 13.*

*** *Prov. 24.*

bodog ki menetelet adgya az te kevansagidnak, az mint cselekedet az Daniel.

Negyedik jutalma az szent életnek:

Negyedik jutalma Danielnek es az ő tarsainak szent életöknek, az ő abrazattyoknak ekessege, es testöknek erősege: az kiről így szol, s-mond: Es tiz nap el mulvan lattatek az ő abrazattyok szebbeknek, es testekben köverbeknek, azokenal az gyermekekenel, az kik elnek vala az Kiraly etelevel.

Tanusag.

I. Tanullyuk megh inset: Honnet vagyon az eledeleknek taplalo ereje; bizonyara nem az eledeleknek tulaydon erejeből, hanem az Istennek aldasabol. Mert ha Isten az eledeleknek erőt nem adna, nem taplalnanak minket jobban az fris etkek, mint szinten amaz kemeny kövek: De Isten az ki erőt ad az eledeleknek. Az mint az Danielnek es az ő tarsainak peldajabol meg tetzik, az kik noha lassu eleséggel elnek, mind az által azokból elegendő taplalásra valo erőt vesznek. Pel-[63:]dajul vadnak erre az szegeny szükölködő Atyaknak Anyaknak magzati-is, kik ingyen nem-is tudód micsoda eleséggel elnek; mind az által abrazattyokban tellesők. *Mert Isten aldasaga vagyon raytok.

Vigasztallyon minket ez az tudomany az szüksegeben, dragasagban-is, az mikor Isten, noha az ő ajandekit, Mezeinknek, Hegyeinknek termését meg vonsza: Mind azon által kitsin edelel-lel, csudalatossan megh elegit bennünket: Az mint cselekedet sokszor Nemzetsegünkben, nagy szükseginknek, dragasaginknak idejen. Ugyan itt azt-is jegyözzük meg: Ha Isten aldasabol vagyon az mi ededelünknek ereje, vegyük halaadással: ne ellyünk azzal ökör modon, az kik nem tudgyak azt megh köszönni.

II. Tanullyuk megh: Honnet vagyon az ekes abrazat, jó egesség, testnek erősege. Bizonyara csak Istentül vadnak mind ezek, az mint az Danielnek es az ő tarsainak peldajabol megh tetzik. Ne dicsökedgyek haát senki ezekkel, hanem köszönnye meg Istennek.

Itt ez arant meg feddetnek azok, az kik nem elegesznek az Istentül adatot abrazattal, hanem azt valami бүдös, es kárpit-hoz illendő festekkel kenik fenik. Mely munkajokkal ektelen bujalkodást követnek; de hidgyek el, nagy botrankozast csele-

* *Psalm. 104. et Psalm. 145.*

kösznek, es magoknak-is az olyan emberek nagy kaárt tesznek, es magoknak ugyan czegert tesznek: hogy egy jambor tisztössegbeli embernek sem kell ü reájajok még csak szemet-is fordítani. Mert ha affele, maga sem szereti magát, ugy az mint Isten terem-tette; kicsoda szeretne ütet abban az formaban, az kit ö csinál maganak Isten gyalazattyara? Senki nem egyeb: [64:] hanem magához hasonlo, az az, hitvan fesslöt életü ember.

Mond tovaab az Daniel:

Ennekokaert Malasar az ö etelek reszet el veszi vala, es az ö italokra rendeltetet bort, es ad vala nekik hitvan eleseget. Mit akar?

Azt akarja mondani, hogy minek utanna eszeben vette volna az Safar, hogy kedvesködhetik maga kara nélkül, söt inkább maga hasznával az Danielnek es az ö tarsainak, az Kiraly eledelit fordittyá maga hasznara, es az ifiakat hitvan eledellel tartya.

Aholot előnkben adatik ez vilagi kegyetlenöknek természet-tök, hogy ahol az ö magok hasznót erzik, ott örömet kedves-ködnek: De ahonnet semmi hasznót nem vehetnek, ott ingyen reank sem akarnak tekinteni.

Ötödik jutalma az szent életnek:

Ötödik jutalma haszna Danielnek es az ö tarsainak szent elete-nek közönsegebben. *Minden irasoknak, es bölcsesegöknek ertese, tudasa, az kiröl így szol: Ada Isten az negy gyermekek-nek tudomant es értelmet minden bölcsesegben.

Hatodik jutalma az szent életnek:

Hatodik haszna az Daniel szent életének, nez onnon magara az Danielre; az mely semmi nem egyeb, hanem minden lata-soknak es almoknak ertese. Mert Isten ilyen ketkeppen valo modon szokta vala az ö Prophetait az jövendő dolgokrol meg inteni, az mint megh vagyon írva, Numer. 12. vs. 6. *Audite nunc verba mea, si est Pro-[65:]pheta ex vobis, per visionem meip-sum Iehovam notum facio ei, aut per somnium.* **Az az: Mostan hallyatok megh az en beszédimet, ha vagyon ti közöttetek

* *In Hebraeo sic: Maddam Cognitio. Haskkel Intelligentia. Sepher Literatura. Kacmah Sapientia.*

** *In Hebraeo Kazon Visio Kalom Somnium.*

Propheta, latas által magamat az Urat meg jelentem annak, avagy alomban szollok azzal.

Ezzel ajandekozza pedig Isten Danielt kivaltkeppen, mivel hogy ütet az töb gyermekek közül, kivaltkepen valo tisztre akarja vala valasztani.

Mit tanullyuk innet?

I. Tanullyuk megh: Honnan vagyon minden tisztösseges tudományoknak fundamentoma, es azokban valo eppület: Nem az természetnek folyasabol, hanem Istentül: az mint megh vagyon irva: *Az ki bölcsesegnelkül szükölködik az Urtul kerje. Nem kel azért azzal senkinek fel fuvalkodni, ugy mint Istentül adatot ajandekkel, hanem vegye minden azt hala-adassal.

II. Tanullyuk meg: Hogy Isten kivaltkeppen, két uton szokta az bölcseseket közleni az emberekkel. Elöször, csudalatossan, minden külső eszköz es tanitas nélkül, mint az Apostalokat Pünköst napjan az Christus Menyben meneteli után ötvenedik Napon: es az Prophetak közzül sokakat az ó Testamentomban. Masodszor, Külső eszköz által közönsegeskeppen: Az mint most-is adot Doctorokat, Tanitokat, hogy azoktul tanullyuk az tisztösseges tudományokat, es az eszközöket megh ne utallyuk.

III. Tanullyuk meg, hogy az bölcseseket nem egyarant valo mertekkel osztja Isten mindeneknek, hanem kinek többet ad es kinek kevesebbet, az mint az Danielt [66:] Isten fellyeb valo ajandekival lattya, hogy nem mint az ő tarsait: de mind az által, ki ki az ő sorsaval megh elegöszik. Így azért most-is, ki-ki az ő Istentül vött ajandekaval sorsaval szükseg hogy meg elegedgyek. Tudvan azt, hogy az kit Isten töb ajandekival latogatot, terhesseb munkara-is hitta. Ennek azért az mi jo akaro Istenünknek, adassek hatalom, dicsöseg, birodalom, matul fogva mind örökke, A M E N.

VII. *Praedicatio.*

„**TOvabba, az idök el mulvan, kikben hadta vala az Kiraly, hogy eleiben vinnek öket, eleiben vive öket az Komornikok fejedelme Nebuchadneznarnak. ***Es szolla velök az Kiraly, es nem talaltatek mind közzülök-is olyan, mint Daniel, Ananias, Misael,

* Iac. 1. v. 5.

** vers. 18.

*** vers. 19.

es Azarias, es udvarlanak vala az Kiraly előtt. *Es minden bölcs, es ertelmes beszedben kiről túlök az Kiraly tudakozik, talala öket tiz keppen fellyeb minden Magusoknal es Astrologusoknal, természet es Egghi dolgokban valo tudoknal, kik az ő egesz Orszagaban valanak. **Es lün Daniel Cyrus Kiralynak első Esztendejeig.” [67:]

S U M M A.

Még-is summa szerint abban munkalkodik az utolsó igeekben, ez nehany versetskek rendi szerint az Propheta: Minemü több ajandekival latogatta megh Isten Danielt es az ő tarsait, szent életökert es Isteni felelmekert.

Hetedik jutalma az szent életnek:

Hetedik jutalma (az mely mostani tanusagunkhoz kepest leszen első resz) Danielnek es az ő tarsainak szent életnek. Az Nagy Nebuchadnezar Kiralynak, Daniel es az ő tarsai felöl valo jó iteleti. Mellyel iteletöt teszen ő felölök, az ő nagy dicse-retökkal egygüt; az kiről így szol az Propheta, s-mond.

Az idök úgy mond elmulvan, kikben hadta vala az Kiraly, hogy eleiben vinnek öket; eleiben vive öket az Komornikok fejedelme Nebuchadneznarnak: es szolla velök az Kiraly, es nem talaltatek mind közzülök-is olyan, mint Daniel, Ananias, Misael es Azarias, es udvarlanak vala az Kiraly előtt.

Aholot Harmat jelent igen rövidedön az Propheta: I. Idejet az Kiraly iteletinek, mikorban töt az Kiraly iteletöt felölök, s-azt mondgya hogy Harom Esztendök el mulvan, az mellyet rendelt vala az Kiraly az ő tanusagokra. II. Jelenti az Kiraly iteletinek segítő okajit, az mely Elsöben, az ő maga parantso-lattya, mellyel megh parantsolta vala, hogy az ifiak eleiben vitetnenek. Masodik, az Aschpenaznak szolgaltattya, az ki elő allattya az ifiakat. Harmadik az Kiraly kerdezkedese, mely szerint visgallya az ifiaknak tudományokat, kiket tanitta-[68:] tot vala az Chaldaeusok Scholajaban. Ezek valanak az Kiraly itele-tinek segítő okai.

Vegezetre, ugyan ezen versekben megh jelenti az Kiraly itele-tinek modgyat: az mely kettöben ál: Elöször, hogy az ő felelete-ken megh nyugszik. Masodszor, hogy meltonak iteli az Kiraly

* vers. 20.

** versu 21.

ezeket arra, hogy fel vetetnenek szolgálatra, es böcsületes tisztokra emeltetnenek.

Mit tanullyunk innét?

I. Tanullyuk megh, Danielnek es az ü tarsainak tanusagok rendeltetet keves Esztendejőkből, az mellyekben mind azon által, minden tudományokban felette nagy eppületöt vőnek: hogy az kiket Isten megh ald, azok keves ideig minden tudományokban felette nagy eppületöt vehetnek. Csak hogy az kevan-tatik hozza, hogy az Istennek aldasat, vilagosito, oktato, tanito szent lelket naponkent kerjek: Mert az-nélkül az dolog semmi. Ugyan itt azt-is jegyőzzük megh tanusagunkra: Hogy az mi tanulasunkra rendeltetetöt idöt felette igen meg böcsülyük, hejába ne mulassuk: Mert az mint közönsegesen szoktak mondani: *Iactura temporis nihil pernitiosius*, az az: Semmi nincs veszedelmesb mint az időnek kara.

Holot megh feddetnek az Scholai ifiak, az kik olyanok, hogy semmit az idővel nem gondolvan az Scholaban haszontalanul venhődnék meg, es az ő tanusagokra rendeltetet idöt haszontalanul mulattyak el: ugy hogy vegezetre, sem magoknak, sem másnak nem tudnak tudományokkal szolgálni. [69:]

II. Tanullyuk megh az Nagy Nebuchadnezar peldajabol, az ki ü maga visgallya az ifiakat, hogy regenten az Kiralyok nagyra böcsülik vala az Deaki tudomant: ugy annyira, hogy magok visgallyak vala az ifiusagot, az kiket fel nevelnek vala az Scholakban, hogy meg tudhatnak azoknak eppületöket, kik volnanak meltok az Kiralyok utan az Országok igazgatasara, es viszontak pedig kik volnanak meltatlanok.

De most az Fejedelmeknek, Uraknak, sőt csak az közönseges Nemessegnek sem kell az Deaki tudomány; es az Udvarokban gonoszul hal az szep Deaki tudományokban fel neveltetöt ifiusag. De nem illyenek voltak David, Salamon, Alexander Magnus, Scipio Aphricanus, Julius Caesar, az kik felöl olvassuk, hogy felette gyönyörköttének az bölcsesegnek es az Deaki tudomanynek erteseben.

III. Tanullyuk megh az Nebuchadnezar peldajabol, az ki tudos ifiakat nevel az ő szolgálattyara: Micsoda rendbeli ifiusag illeti az Urak udvarat Palotáját: Nem oly bizonyara, az ki az diszno-pásztorsagban nevedeket fel, hanem az ki szep tudományokkal fenlik. Az mint olvassuk, hogy az Pharaoh udvara-is fenlöt az Joseph Patriarcha bölcsesegevel, es itt az Nebuchadnezar az Danielevel es az ő tarsaijeval.

IV. Tanuljuk meg. Micsoda indítsa az ifiuságot az szép Deaki tudományok tanulására. Az dicső: az mely az bölcseségnek jutalma; az mint ezek az ifiak Daniel és az ő társai, dicsőretet nyertek az Nagy Nebuchadnezzar előtt. Az tudatlanságnak pedig mindenütt gyalázat az ő jutalma. [70:]

Nyolczadik jutalma az szent életnek:

Nyolczadik és utolsó jutalmok Danielnek és az ő társainak szent életnek: Minden Chaldaeusok, az az, ez világban minden tudós emberek felet, úgy mint kiktől minden tudományok származnak, legh fellyebben való méltóságok, az kiről így szól az Prophetá s-mond: Es találá őket úgy mond az Király, minden bölcs és értelmes beszédben, minden Magusokkal és Astrologusokkal, tízkeppen fellyeb valoknak, valakik az ő egész Országában valának.

Aholot Harom Argumentomokkal állattya ezeknek az ő bölcseségeket. Mert először azt jelenti: Miben voltak bölcsőbbek? és azt mondgya hogy mindenekben valamelyekről tudakozik vala ő tőlök az Király. Másodszor, mennivel voltak bölcsőbbek? s-azt mondgya hogy tíz-szerte, az az, sokképpen felyül multak az több bölcséket. Harmadszor, kiknél voltak bölcsőbbek? azt mondgya hogy minden Magusokkal és Astrologusokkal, az az, természet és Eghi dolgokban való tudokkal. Mert az Magusokon értetnek itt az Physicusok, azok az bölcsék, az kik minden dolgoknak eredetét, természetét és okait vizsgálják, az mint magyarázza Aben-Ezra, és Rabbi David Kimchi, *in libro Radicum*. Az Astrologusokon pedig értetnek azok, az kik az csillagokból és Planetákból akarnak minden jövődő dolgok felől, sőt az embereknek-is élete, halála, és minden szerentseje felől jövődőt mondani; De annyiban voltak bölcsék Daniel és az ő társai ezekben, az menyiben az Magia és az Astrologia az ő igaz határában marad, [71:] nem pedig az menyiben az Magiával és Astrologiával sokak, az mint az Nebuchadnezzar bölcsői-is gonoszul elnek.

De mondhatnad:

Mivel hogy azt taníttya az Prophetá, hogy Daniel és az ő társai, fellyebben valok voltak minden Magusokkal és Astrologusokkal, mit kell ertennünk az Magia és az Astrologia felől?

F. Az Magia itt neveztetőt az Magusoktól, az kik az Egyiptusoknak, Chaldaeusoknak, Persáknak bölcsői voltak: és az

Magusoknak Neve felette böcsületes volt es tisztösseges-is az Persaknal. Mert ez kivaltképpen tulaydonittatik vala az Papoknak, kiknek közöttök nagy böcsületök vala, ugy mint kik az ő vallasokra es az közönseges törvenyökre viselnek vala gondot. Ez volt az Persiai Magusoknak Papoknak tisztök. De annak utanna, ennek igaz utat el hadgyvan az Magusoknak neve szallot az Papokrol, es az bölcs emberekröl azokra, kik ördögi mesterseget üznek, bűvösökke bajosokká lesznek, ördöggel kötnék, varasolnak, es szömfen vesztessel egyebeket megh csálnak: azert most az Magia semmi nem egyeb, hanem az oldo kötő ördöngös ferfiaknak, babonas bábáknak az ő ördöghi csalard mestersege, mellyel el hitetnek egyebeket, ugy mint kik ördögnek adtak magokat. Ennek pedig az Magianak, ördögi practicának, felette sok Nemei vadnak, tudni illik:

1. *Hydromantia*. Mikor vizből mondanak jövendöt.

2. *Lecanomantia*. Mikor mosdo mendöntzeből mondanak jövendöt. [72:]

3. *Catopromantia*. Mikor tükörből mondanak jövendöt.

4. *Pyromantia*. Mikor tüzből mondanak jövendöt.

5. *Chyromantia*. Embernek tenyereből.

6. *Capnomantia*. Mikor füstből. Ha fel megyen él, ha ala tér es el terjed, meg hal.

7. *Conscinomantia*. Mikor rostabol mondanak jövendöt.

8. *Onychomantia*. Mikor valakinek Mák olajal meg kenik az körmet es abbol jövendölnek, hol találhatnak el tött kentsöt. De ki gyözne effele sok ördögi practicaknak csak neveit is elő szamlalni?

Effele ördöngösök pedig eleitül fogva sokak voltanak: Illyenök valanak az Pharahonak ördöngös bölcsei, kik az Moisessel akaranak fel tenni Egyptusban, de hejaban. Illyen volt amaz eretnek Simon Magus es az Menander az ő tanitvanya. Illyenek voltak sokak az Romai Papak közzül, ugy mint *Silvester* Masodik Papa es Harmadik *Silvester*, *Benedictus Nonnus*, *Ioannes Duodecimus*, *Gregorius Septimus*, *Alexander Sextus*. Illyen volt Nero es *Adrianus* Imperatorok, es nem sok idővel csak ez előtt *Scotus*. Es az mi időnkben sok ördöngös firfiak es aszonyiallatok. Az menyiben azert az Magia az ő igaz hataranban marad, az mely semmi nem egyeb most, hanem az természet szerint valo dolgoknak visgalasa: igen jo: De az menyiben az Magia vetemedet ördögi practicara, ördögökkel valo szövetségre, felette igen tiltya Isten az szent irasban, ugy mint, *Levit* i9. vs. 31. & *cap.* 20. vs. 6. *Deut.* 18. vs. 10. 11. 12. Ne legyen te közötted bűvös bajos, se ördöngesektül tudakozo, se jegy magyarazo. Mert utallya az

Ur valaki ezeket miveli, es ez illyeten utalatossagert üzte ki az Poganyokat az te Urad Istened te előtted. Ertöd haát [73:] immar ember, menyiben legyen szabados az Magia es menyiben nem. Igy: Az Astrologia, az Egghi dolgoknak tudakozasa két fele: Eggyik bizonyos: Masik bizonytalan. Bizonyos ez, ha valaki az Napnak, Holdnak forgasit visgalvan, azokban valo fogyatkozásokat megh mondgya, es azoknak erejet. De bizonytalan az, mikor valaki az csillagokbol jövendöl embereknek halalarol, jo szerencsejeröl, Országoknak, Tartományoknak vegsö, veszedelmeröl: Az menyiben azert az-is jo, annyiban kövesed, az menyiben bizonytalan, hadgyunk beket neki. Es ez utolso jutalma-is Danielnek es az ö tarsainak szent eletnek.

Tanusag.

Tanullyuk meg inset; hogy csak egyedül Isten az, az ez vilaghi bölcseket meg szegyeniti, es az ö egy-igyü Hiveit fel magasztaltallya, az mint az Danielt az ö tarsaival egygyüt fel magasztala az Nagy Nebuchadnezar bölcseinek felette, ü tüle kerjünk tehát mi-is bölcseseget.

*Mond Vegezetre.

Es lön Daniel Cyrus Kiralynak első Esztendejeig.

Mit akar?

Nem azt akarja az Propheta, mint ha eletenek veget akarna megh jelenteni, es menit élt volna az Daniel: mint ha az Daniel Cyrus Kiralynak első esztendejeben holt volna megh: Mert ennek utanna megh halljuk, hogy az Cyrus Kiralynak Harmadik esztendejeben latast latot: De azt akarja mondani: Meddig volt az Daniel az szolgálatban, azt mondgya hogy mind addig, meddig az Babyloniai birodalom fén allot, es annak utanna [74:] Cyrus es Darius által megh rontatvan, szallot az Medusokra es Persakra. Böcsületben volt azert Daniel az Babyloniai birodalomban, közel hatvan avagy hetven esztendeig; es az Mediai es Persiai birodalomban ismet egy nehany esztendőig. Ez pedig az utolso vers, tellyesseggel tartozik csak az Daniel személyere, nem az ö tarsaiera. Mert ez az egész Prophetia kivaltkeppen az Daniel tisztit irja megh.

* *ve rsu* 21.

Mit tanuljunk innét?

I. Az Istennek szep ajandeka, mikor az Egyhazi szolgak, az Tanitok sokat elnek, hogy ü általok az Istennek igaz ismereti, az Hitötlenek között-is napról napra hirdettessek. Az mint az Daniel az Babyloniai Kiralyok Udvaraban élt tovaab Hetven het esztendőnel, aholot példajával felette sok hasznót tött.

II. Szabad az Hiveknek az Balvanyozo Fejedelmek Udvaraban-is tisztök szerint szolgálni, az Daniel példajabol: de ilyen igyeközzettel, hogy ü általok az Istennek dicsireti eppüllyön, s-igaz ismereti terjedgjön. Ha kik pedig maás vegre szolgálnak az balvanyozok Udvaraban, lelkek ismeretit megh sertik; es nem az Danielt, hanem amaz Achitophelt követik.

Minekünk pedig az mi Istenünk adgyon eröt naponkent az ö Nevenek dicsiretire, es az keresztyeni szent életnek követesere, Fiajert az Ur Jesus Christusert, Amen. [75:]

CAPUT II.

VIII. *Praedicatio.*

„TOvabba masod Esztendejeben birodalmanak, álmokat lata Nebuchadnezar, es megh rettene az ö lelke, es az alom el mulik tüle. Es hadgya az Kiraly hogy hinanak Magusokat, Astrologusokat, Varaslokat, vegezetre Chaldaeusokat, hogy az Kiralynak megh jelentenek az ö álmait: es be menenek es allanak az Kiraly eleiben.”

S U M M A.

Summaja ez jelen valo Masodik Caputnak csak ez:

Meg irattatik it, az Nagy Nebuchadnezarnak Istentül bocsattatot álma; az kitül magaban megh rettenven az Kiraly, hirtelen el feleyti azt: Az kinek viszont meg jelentesere es magyarázattyara, az ö Országaban levő bölcseket be hivattya, de hejaban: Mert nem talaltatik oly az ö bölcsei közzül, az ki az ü álmait, nem hogy megh magyarázhatna, de még csak meg-is jelentetne. Daniel pedig időt ker az Kiralytul, Isten megh jelenti neki az álmot, es az Kiraly előtt megh magyarázza: az kiert vegezetre Danielt, az ö tarsaival egyetemben az Kiraly nagy meltosagra fel emeli. Erthetede?

Meg irattatik azt mondom, az Nebuchadnezar alma, es annak vegezetre meg jelentese es magyarázattya az Daniel által. [76:]

R E S Z E I.

Harom Reszei vadnak ez Masodik Caputnak.

I. Nez az Nagy Nebuchadnezar álmára.

II. Nem az bölcsekre, az kiktől tudakozik az ü álma felől szorgalmatosan, de haszontalanul.

III. Nez az Danielre, az ki meg jelenti Nebuchadneznak az ü álmát s meg is magyarázza azt.

Ezek reszei: Lassuk az reszek szerint az Propheta beszedit rendel.

De somnio Nebuchadnezaris Magni.

Az mi az Elso dolgot illeti, az Nagy Nebuchadneznak Isten-től bocsattatott álmát: így szol felöle az Propheta, s-mond: Tovabba Nebuchadnezar birodalmanak Masodik Esztendejében, almokat lata Nebuchadnezar, es megh rettene az ő lelke, es az alom el mulek tüle.

Aholot ebben az első reszben ez első vers szerint, Harmat jelent meg. I. Idejet: *Mikor latta Nebuchadnezar ezt az almot: II. Minemü almot latot. III. Mit szörzöt ez az alom az Nebuchadnezar sziveben.

Az mi az Idöre nez: az felől azt mondgya, hogy az nagy Nebuchadnezar birodalmanak masodik esztendejében: az mely idő felől sokat disputalnak az iras magyarazo Doctorok, Holot kellessek ezt az Masodik esztendőt kezdeni; es mikor latta ezt az almot. De mi affele disputatioknak beket hadgyvan, csak az mi az köz igaz azt felellyük.

Kezdetik ez az Masodik Esztendő az utan, mikor az Danielnek es az ő tarsainak tanusagokra rendeltetet Harom Esztendők el mulván. Daniel es az ő tarsaifel vi-[77:]tettek volna az Udvarbeli szolgálatra: Az az, akkor latta Nebuchadnezar ezt az almot, mikor az Daniel az ő udvaraban böcsületben kezdöt lenni, es Masodik Esztendeje volna az Daniel szolgálattyanak az Nebuchadnezar Udvaraban. Ez az első.

**Minemü almot latot pedig, megh tetzik innet, ahol azt mondgya, hogy almokat latot. Almoknak mondgya, noha egy volt az alom, ez okon; Mert noha egy vala, de felette sok dolgokat foglal vala magaban, sok dolgokrol tanit vala, az mint ideb alab annak magyarázattyabol ki tetzik. Nem valami köz es hejaban

* I. *χρονολογία Somnij.*

** 2. *Quale fuerit Somniu[m].*

valo alom vala azért ez: de felette meg tartando es emlekezetre melto, ugy mint az ki nagy dolgokat mutatna.

*Harmadszor: Mit szerzet legyen ez az alom az Nebuchadnezar sziveben, megh tertzik inset, mikor azt mondgya felöle: hogy megh rettent miatta az Nebuchadnezarnak lelke; az az, felette meg haborodot rayta, ugy annyira hogy sem ejel sem Nappal nem nyughatot, (noha felelmeben tellyesseggel el feletközöt felöle) miglen végere mehetne. Az melyből eszeben veheti vala, hogy Isten volna annak az ö almanak szörző oka, es nem valami haszontalan hejaban valo alom volna. Ezekről emlekezik itt az Propheta az első versben.

De mondhatnad:

Mivel hogy arról tanit az Propheta, hogy almot latot az Nebuchadnezar: meltan kerdhettyük itt ez arant. [78:]

Mit kell itelnünk az almok avagy az alom latasok felöl? Lam azt szoktuk közönsegesen mondani: Ne hidgy, ugy mond Alomnak.

F. Ved eszedben: Noha igy szoktunk szollani: Ne hidgy Alomnak: De nem mindenkor, es nem minden Almok felöl igaz ez. Hanem ezt vegyük eszünkben, hogy **az Alomnak külömb külömb fele Nemei vadnak:

Kivaltkeppen pedig Negy:

Eggyik Termeszet szerint valo alom, de semmit nem jegyöz, semmi meg tartando dolgot nem mutat.

Masik hasonlatoskeppen, mint az első termeszet szerint valo Alom: De azonközben valamit jegyöz.

Harmadik Istentül bocsattatot Alom.

Negyedik ördögtül szereztetöt Alom.

Termeszet szerint valo alom, az ki semmit nem jegyöz, es az kinek magyarazattyara nem kell szamot tartanunk, az mellyet az mi gondolatunk, nyughatatlan elmenk, az minden-napi latot hallot dologbol formal, avagy ugyan azonokat az mellyeket latot s-hallot, avagy szinten ugy, avagy valamivel külömben, almanban forgattya. Mint peldanak okajert: Ha valaki Nappal, nagy felelemben volt, ejel avagy hartzrol, avagy barattya halalarol

* 3. *Effectus Somnij.*

** *Genera somniorum. Physicum asymon. Physicum Symanticor. Divinum. Diabolicu[m].*

almadoz. Ha kik szomjuhoznak ejel, itallal almadoznak, így az Halasz, hallal almad, az katona fegyverrel, az kotsisok szekerrel, az Biro es az Procator törvent, pörlekodest almad. Az mint az Poétak illendőkeppen irnak effelöl. [79:]

Apud Theocritum, Piscator de se ipso.

Πάσα κόν ἄρτον μαντεύετε ἰχθῦα καὶ ἡμῶν

Somnia sunt canibus panes, mihi somnia pisces.

Az ebek, úgy mond, kennyerrel almadoznak, en pedig halakkal.

Claudianus.

Omnia quae sensu voluntur vota diurno

Pectore, sopito, reddit amicae quies.

Venator defessa toro cum membra reponit

Mens tamen ad sylvas et sua lustra redit,

Iudicibus lites, Aurigae somnia currus

Vanaq, nocturnis meta cavetur equis.

Az miröl ember emette elmelkedik, almaban azzal tepölödik. Az Vadasz faratsaga utan ágyaban ha nyugszik-is; elmeje az erdőkön es az barlangokba nyargal. Az birak pörrel, az kocsisok szekereskodésekben hogy megh ne akadgyanak, s-utokat-is el ne teveszek, azzal almadnak.

Lucretius:

Induperatores pugnare et praelia obire,

Nautae cum Ventis contractum degere bellum.

Az Fejedelmek Hadakozással es ütközetökkel, az Hajosok az szelekkel valo csatazasokkal tepölödnek.

De effele almok lesznek az embereknek temperamentumok szerint nagy gyakorta; az kik minemü complexioval birnak, es Nedvessegekkel bővölködnek.

Az Phlegmaticusok, vízzel almadoznak, mint ha abban mosodnanak, avagy merülnek. Az Cholericusok tüzzel, hadakozással, röpiüssel almadoznak. [80:] Az Melancholicusok füstel, el hagyatot pusztá hazakkal, szomoru avagy rettentő dolgokkal, spectromokkal almadnak: mint ha valami allana ember keppen

előttök. Az Sanguineusok, tantzal, enekkel, örvendetes dolgokkal almadnak. De mind ezek semmit nem jegyöznek. Igaz azért itt ez arant ha mondgyuk: Ne hidgy alomnak: Mert effele almok semmi jövendőre nem intenek, s-nem kell számot rea tartanunk: effele alom kiváltkeppen regnal eyfel előt. Ez első Neme az alomnak. Lassuk az Masikat.

Physicum Somnium Manticum seu
praesagiens.

Termeszett szerint valo alom, de azonközben oly, az ki valamit jegyöz: Az mely szarmazik az Termeszettnek jól rendeltetöt allapattyokból, az mellyet veszen az embernek feje veleje az csillagoknak munkalkodasabol, es az kivel nemely emberek de felette kevesek, megh ajandekosztattak az természetül, hogy ugy mint neminemü homaly alatt, ejeli almok által szoktak az jövendő dolgokat megh jelenteni. De ezek-is sokszor felette bizonytalanok. Azért itt is nem kell semmit bizonytalanul: erőssíteni: *Noha sokak erről, sok rendbeli alom könyveket irtanak: es gyakorta is viszontak sok dolgok innet ki jelentetnek. Ez illyen alom szerint valo tudakozast, megh tiltotta vala Isten. Deut. 18. *Non invenietur in te qui observat somnia. Ierem 37.* Ne talaltassek te közötted alomra figyelmezö. *Nolite audire somniatores. Quare nec tribuenda eis fides. Quoniam enim conjecturae quibus explicantur, saepe ad veritatem dirigunt, tamen crebrius fallunt.* Ne halgassatok az ti alom [81:] magyazoitokat, es ne hidgyetek nekik, mert noha az ő velekedések, mellyekkel az ü almot magyazzak, gyakorta igazra utáznak. mind az által gyakortab hibálnak.

Exempla:

Illyen vala az Astyagesnek, az Mediai Kiralynak alma, az ki ezt latta vala álmában, hogy az ő leánya tisztesseggel szolván, el vizzellötte volna egész Asiat, az kitül születek Cyrus annak utanna, az ki el bira egész Asiat. Illyen vala az Julius Caesar alma, az ki ezt latta vala álmában, hogy saját Annyával vetkötöt volna, mert annak utanna hazajara, Roma Varosara fegyverrel tamada. Illyen vala az Polycrates leanyanak alma, az ki azt latta álmában, hogy az Jupiter mosogatna az Attyat az fenyös veröfenyön, es az Nap kenné: Mert keves idő mulva fel akasztatek. Illyen vala az Eobanus Hessus egy Poeta alma az

* *Peucerus de Divinatione. pag. 460.*

mi időnkben, az ki mikor az versek irasara vagyodnek, es nem volna elegendes segitsegre tudomanyahoz, azt lattya almaban, hogy egy hajot hoznanak neki az ki mindenekkel rakva volna: az kiben be szall, es feletle szerencsessen evez, es almaban ezt az versöt szörzi, fel kiáltvan s-mond:

Da tandem fortuna viam, iuvat ire per altum.

Szerencse, valaha mutas utat; hasznos az mély vizen hajokázni. Es annak utanna mindenkor, bodog előmenetele volt tanusagaban.

Illyen vala az Joseph Patriarcha alma: Gen. 37. áholot azt lattya az Joseph, hogy az ő kevei fén allanak, es az ő battyaie meg haylanak előtte, es az Nap s-az Hold [82:] meg haylanak előtte. Az mely be-is tellyesedek, mert az ü battyai, Attya es Annja megh haylanak ő előtte. Illyen vala az Pharahonak alma, az het köver es het ösztöver ünök felől, az mely peldazza vala, az het bü es het ösztöver Esztendöt, az mint meg vagyon irva. Gen. 41.

Divina Somnia.

Istentül bocsattatöt alom az, avagy Istenes alom, mely Istentől ünnön magatul adatik az Hiveknek szivekben, hogy az altal megh intessenek jövendő dolgokrol. Az mely leszen, avagy egy altallyaban, avagy valami homaly alatt. Egy altallyaban, ugy mint, mikor az Angyal meg inte az Josephet, hogy az Maria szent Lelektül terhés. Homaly alatt vagyon mint ittaz Nebuchadnezar alma. *Illyen vala az Josephe, illyen vala az Pharahoje. Es ezek mindenkor bizonyossak, nem kell ezekben semmit ketelkednünk, kivaltkeppen, az kik egy altallyaban Istentül ő magatul adattatnak, az embereknek szivekben.

Diabolicum Somnium, Ördöghi alom:

Mely az ördögtül bocsattatik az emberekre: Kivaltkeppen pedig ez végre, hogy hejaban valo balvanyozasban, es minden gonossagban az emberek meg erőssittessenek. Az mikor oly mely almot hoz az ördög az emberekre, hogy meg eskünnenek sokak, hogy valosagos dolog, az mit almokban lattanak. Illyen alom

* *Somnium Iosephi et Pharaonis, partim ad Manticu[m], partim Divinum referri potest.*

az, mikor azt lattyak nemellyek, mint ha Matskara avagy farkassa valtosztanak volna. Illyen amaz oldo kötő ördöngösseknek almok, az mikor azt mondgyak ök, hogy Pünköst Havanak, első Napjara virradolan esztendönként [83:] egyben szoktak ök gyülni, ahova egy egy seprün mennek valami magas Hegyre (azt ök tudgyak hol vagyon) es ott szoktanak külömb külömb országokból oda gyült bü bajosokkal lakozni. Es ennek bizonyasagara, megh azt-is meg szoktak mondani mit lattanak oda.

De ez az ördögnek munkaja, ördögtül bocsattatot alom ü raytok: az ördög jatzottattya öket. Nem hogy ezek valoban testestül el mehetnenek, de az ördögh úgy hitete el öket, mintha ugyan messze mentenek volna. Pelda erre amaz Historia, mellyet Luther Marton hoz elő ahol azt mondgya, hogy egy Kentefites bába azt akara megh bizonyítani az ő Papja előtt, hogy ük valóságoskeppen el mennek s-öszve gyülnék egy helyre. Annakokajert megh kene önnön magát az Pap előtt es több sok emberek előtt s-annak-utanna kezeit fel vete, mintha el akarna röpiülni, de hertelen le esek, es egynehany oraigh holt elevenen fekszik az földön: es mikor el kesöre fel serkent volna, monda nagy örömel: Ihol lattyatok hogy en el mentem vala. Igy jatzottattya az ördögh öket. Ördöghi alom az-is mikor almaban az ember mastul bünre gonossagra kenszerittetek, de erről nem szüksegh itt többet tractalni.

Tanusag.

I. Tanullyuk megh inset; hogy nem minden almok heaban valok. Mert nemellyek bocsattatnak Istentül, kik által szokta Isten sokszor az embereket nagy dolgokrol megh inten. Az mint az Nebuchadnezar Pharao, es Joseph almaibol megh tetzik: De azonközben az heaban valo almoknak, mellyeknek sokak sokat tulaydonitanak hadgyunk beket. [84:]

II. Tanullyuk megh, honnet ismerhettyük megh az Istentül bocsattatot almokat azoktul, akkik nem Istentül vadnak inset bizonyara hogy ha az Istennek igejere azokat mint egy proba küre vonszuk. Mert ha az Istennek ki jelentet igejevel eggyeznek, tehat azok Istentül vadnak: de ha ollyat kevannak az almok, mellyek az Istennek igejevel ellenköznek, tehat azok nem Istentül vadnak, hanem ördögtül.

III. Tanullyuk megh: Mit szokot szerzeni az Istentül bocsattatot alom az embereknék szivekben; tudni illik felelmet nyughatatlansagot, hogy avagy csak inset vegyek eszekben azok, akkik illyen almokat latnak, hogy Isten az ü almoknak szörző

oka. Az mint pelda erre az Nebuchadnezar, akki megh retten az ő almatul. Így az Pharahó, almot latvan az het köver s-meg annyi ösztöver ökrök felől, megh retten almaban. Gen. 41. Es az Abimelech mikor el vötte volna az nagy Abrahamtul feleseget az Sara Aszont, akkit ü Hukanak mondot vala, meg intetven almaban felette igen meg rettene, es megh ada Abrahamnak az ő feleseget.

III. Tanuljuk meg, hogy az Istenes almok közönségössek mind az Hiveknek s-mind pedig az hütötleneknek. Az Hivekkel, úgy mint Daniel, Joseph, Jacob meg intetnenek nagy dolgok felől Istentül. Az Hütötlenekkel az mint az Abimelech, Pharahó, es az Nebuchadnezar alma bizonsagh erre ez jelen való letzke szerint. Holot azok-is nagy dolgok felől intetnenek megh Istentül. Engedgye pedig az mi Istenünk, hogy az mi almunk-is legyen ő felsegetül bocsattatot mi reánk: Mely szolgállyon ü felsegenek tiszteletire s-nekünk testi lelki hasznunkra, Amen. [85:]

IX. Praedicatio.

„*ES parancsola az Kiraly, hogy hinanak Magusokat es Astrologusokat, Varaslokat, es Chaldaeusokat, hogy az Kiralynak meg jelentenek az ő almait es be menenek az Kiraly eleiben. **Es monda az Kiraly ő nekik: Almot lattam, es meg rettene az en lelkem, hogy meg nem emleközhetem az alomrol. ***Es mondanak az Chaldaeusok Syriai nyelven az Kiralynak: Kiraly mind öröкке ely, mond megh az almot az te szolgaidnak, es az magyarazattyat megh jelentyük. +Felele az Kiraly es monda az Chaldaeusoknak, ez az dologh fejemből ki eset, de ha megh nem mondgyatok ennekem az almot es annak magyarazattyat, kontzrol kontzra hanyattattok, es az ti hazaitok pervata szekke lesznek. ++Ha pedig az almot es annak magyarazattyat meg mondgyatok, ajandekot, jutalmat, tisztözszeget nagyot vesztök en tülem: ez okajert az almot es annak magyarazattyat mondgyatok megh ennekem. +++Felelenek masodszor es mondanak; Az Kiraly mondgya megh az almot az ő szolgainak, es az magyarazattyat meg [86:] mondgyak. +*Felele az Kiraly es monda:

- * Vers. 2.
- ** Vers. 3.
- *** Vers. 4.
- + Vers. 5.
- ++ Vers. 6.
- +++ Vers. 7.
- +* Vers. 8.

Bizonnyal tudom en hogy csak üdöt halasztotok, miért hogy lattyatok, hogy elmemből ki ment az dologh. *De ha az almot megh nem jelentitek ennekem, egy sententia vagyon felöletek, mivel hogy hamis es tetovazo beszédél akartok engemet tartani, migh idő mullyek. Annak okajert az almot mondgyatok meg ennekem hogy tudgyam, hogy magyarazattyat-is megh mondhattyatok. **Felelenek az Chaldaeusok az Kiraly előtt es mondanak; nincsen ember ez földön, ki az Kiraly dolgat meg jelenthesse; es nincsen senki oly Kiraly, sem Fejedelem, sem fő tisztarto, akki valaha valamely bölcstül Magustul avagy Chaldaeustul ilyen dolgot kevánt volna. ***Es az dologh melyről az Kiraly tudakozik igen nehez es nincsen senki akki azt megh mondhasza az Kiraly előtt, hanem az Istenök, kiknek lakolok nincsen ez emberekkel. +Annak okajert az Kiraly ez okon megh haraguvek es busulasaban megh hagyja, hogy megh ölettetnenek mind az Babyloniai bölcsek. ++Es parancsolat mene ki, es az bölcseket ölik vala, es keresik vala Danielt-is es az ő tarsait, hogy megh ölettetnenek.” [87:]

S U M M A.

Ennek az Masodik Caputnak, Masodik reszeben immar summa szerint, meg írja az Propheta Nebuchadnezarnek, az ő maga bölcseitül valo tudakozasát, az ő el felejtöt alma felől. De haszontalanul, mert senki azt ü neki sem eszeben nem tudgya azok közzül jutatni az almot, sem annak magyarazattyat nem jelentheti meg.

R E S Z E I.

Harom reszei vadnak ez jelen valo igeknek. Mert:

- I. Meg írja az Nebuchadnezar bölcseinek egybe hivattatasat.
- II. Az Kiralynak az ü bölcseitül valo szorgalmatos tudakozasát, az ő el felejtöt alma felől.
- III. Az bölcznek tudatlansaganak büntetreset, tudni illik az Kiralynak sententiaja szerint azoknak ölettetreset.

* Vers. 9.

** Vers. 10.

*** Vers. 11.

+ Vers. 12.

++ Vers. 13.

I. Convocatio omnium sapientum:

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik az Bölcsseknek egybe gyüteset, így szoll felöle az Propheta s-mond. Es parancsola az Kiraly, hogy hinanak Magusokat, Astrologusokat, Varaslokat, Chaldaeusokat, hogy meg jelentenek az Kiralynak almaid: es be menenek es allanak az Kiraly eleiben.

Ebben ez versben kettöt jelent: Elöször, Kicsodak azok akkiktül tudakozik az Kiraly. Masodszor, Mit cseleköttek az bölcssek az Kiraly parancsolattyara.

Az mi az elsőt illeti, azt mondgya hogy: Magusok, Astrologusok, Varaslok szömfeny vesztök es chaldaeusok voltak azok. Minemü tudomanyu emberek lettek legyen pedig az Magusok, Astrologusok, Chaldaeusok, ez elöt [88:] meg magyarasztuk. Mast arrol ertsünk csak. Kicsodak voltak az Varaslok: s-mast-is kicsodak ollyanak.

Az Varaslok azok akkik bizonyos igeik által, susogo imatsagok által avagy neha külső eszközöket-is hozza teven az természet fölöt: valamit akarnak indítani s-vegben vinni. Ugymint mikor az kigyokat babonas imatsagokkal akarjak meg szeledíteni, hogy semmit ne arthassanak, avagy pedig zurzavart akarnak indítani, eghi haborukat. Az mellyet gyakorta vegben-is visznek, mivel hogy az ördög, kinek segitseget kerik, hiak, felette igen forgolodik melettek; nem kell azért azokat semminek velnünk; mert nagy hatalmok vagyon, ha Isten reank bocsattya őket ugymint kiknek az pokolbeli ördög segithő tarsok. Egy varaslo Aszonyiallat ditseködöt ezzel Ovidiusnal. lib. 7. Metamorph.

— *Nubila pello,
Nubilaq[ue] induco, ventos abigoq[ue], vocoq[ue]
Vipereas rumpo, verbis et carmine fauces.*

Fölhöt hozok ugymond, s-fölhöket el üzök: szeleket hozok szeleket el üzök, es az kigyokat beszédömmel meg zabolazom.

*Es amaz *Tutia virgo* fölöl olvassuk hogy bizonyos könyörgesnek formajat susogvan magaban, rostaval merte az vizet. *Anno Urbis 609*. Ide tartozik amaz varaslo babaknak oldasok, kötesök, meresök olvasasok, cedula irasok, mellyekkel magokat orvos Doctorokka akarjak szentelni, az mely felötte nagy bün Isten ellen.

* *Plinius*.

Mondhatnad.

Büne az, mikor az Varaslo babak méreessel gyógyítanak nem azt mondgyak hogy mérő hagymaz vagyon.

[89:] Ved eszödben. Nagy bün bizonyara: Mert az egessegöt csak az Istentül kell kerni, akki minden joknak megh adoja, es az bizonyos eszkozök által kell keresni, az mellyeket arra rendelt nem czerna, madzag, holt szen, kik nem arra valo eszkozök. *Isten akki bocsattya az emberekre az betegsegüt Isten az ki el-is üzi.

s-Haát hogy vagyon ez, hogy ha Isten ellen vagyon efféle mérő orvosság, hogy neha az betegöknek használnak: söt nemely Aszonyi allatok azt mondgyak, ha nem ér vala ez jo Aszony, meg halok vala.

F. Ugy vagyon hogy néha efféle meéresök lattatnak hasznalni, es ugymint az betegesöket fel eppiteni: de mindazon által ne hidgyünk neki. Mert ez, az Istennek engedelmeből leszen ez vegre, hogy azok akkik ezt lattyak, meg probaltassanak, es tessék meg, münemü Hitök legyen Istenben: az mint meg vagyon irva. Devt. 13. Avagy cseleköszi Isten ezt az Hitötlenöknek büntetesökre hogy akkik nem akarnak hinni az igassagnak, hidgyenek az Hazugsagnak. 2. Thess. 2. vs. 10.

Mondhatnad még-is.

Büne tehát az, mikor valakinek az nyakara cedulat szoktanak irni, valamely mondast ki veven az szent irasbol, hogy avagy meg gyogulyon, avagy jo szerencseje legyen.

F. Nagy bün ez-is bizonyara: Mert így az Istennek igeje meg mocskoltatik; úgy mint az mely nem erre rendeltetöt, hanem maás vége vagyon annak: es így az meg gyogyulas nem az Istennek, hanem az igeknek tulaydonittatik, az mely semmi nem egyeb, hanem az Istennek meg utalasa: Es ez az veleködés, hogy bizonyos ighek [90:] hasznallyanak valakinek, tellyesseggel az Poganyok tudomanya. Devt. 18. vs. 14. Nem kell azért ezt-is keresztyen embernek követni: Mert Varaszlok tudomanya.

Mondhatnad.

Büne tehát az mikor valaki maást akar gyógyítani s-az Credot es az Mi Atyankat olvassa rea.

* *Ps. 103. et Ps. 107.*

F. Varaslas ez-is, Isten ellen valo dolog es szep szin alat akar-nak egyebeket meg csalni, es az Mez alat merghet nyutanak. Mert az könyörghösnek nem az veghe s-nem azért rendelte Christus azt, hogy abbol valakinek flastromot csinalyunk, s-azzal cholicat köszvent, hagymaszt kössünk: hanem hogy azt tellyes-séggel Istenre igazgassuk, es az által, minden lelki es testi szükségünket kerjük. Az Credo pedig arra valo, hogy az által, az mi Istenben valo Hitünk felöl vallast tegyünk. Vetköznek azért az varaslo babak, mikor Credoval, Mi Atyankal szednek füvet, s-azzal akarnak egyebeket gyogitani: De hallad, ha azt itilöd, hogy ugyan igen hasznos es kötni, hogy nem hivatod az Papot s-tiz varaslo Ászonynál-is inkab tudgya az, az Credot s-az Mi Atyankat. De tavoly legyen az hogy az Istennek igeje az ő hatarabol ki vonyattassek es megh motskoltassek. Ha beteg vagy azért, mondgyad te magad az könyörgest esedőzzel Isten előtt s-annak leszen haszna: Ne fordits az Isten igejet hejaban valo hamis Isteni tiszteletre.

Mi pedig keresztyenek, felette igen ojuk effele varasloktul magunkat, es ez illetlenöknek semmikeppen ne kedvezzünk, hanem halálnak halálával hallyanak megh: az mint megh vagy on irva, Levit. 20, ahol Isten így szol [91:] s-mond: Valamely ferfiuban avagy aszonyi allatban effele varaslasnak lelke vagy on, halálnak halálával hallyon megh. Az Simon Magus felöl olvas-suk hogy mikor az Satantul hordosztatnek az eltető egben, könyörögh az szent Peter, le esik az Simon Magus, szörnyü halállal meg hal, az mint írja Egesippus, Nicephorus s-az többi. Így Zaroes s-Arphaxad az Persiai bölcsek, meny-ütő kövek miat holtanak meg az mint az Historiak tartyak: söt meg az pogan Nebuchadnezar-is megh ölette az varaslokat. Sokkal inkab nem kel tehát minékünk effele varasloknak, kik ördögnek attak magokat, kedveznünk; Ertyük azért kicsodak voltak az Nebuchadnezar idejeben az varaslok, s kicsodak legyenek most-is. Ezek voltak azok kiktül tudakozot az Nebuchadnezar, de heaban, erről kelle először szollanom.

Masodszor azt jelenti meg ebben az Masodik versben az Propheta, hogy az Nebuchadnezar parancsolattyara be mente-nek az bölcsek, es allottanak az Kiraly eleiben. Aholot ket ker-desink vadnak. Mert először it azt szoktak nemellyek kerdeni.

Hogy ha az Daniel es az ő tarsai az töb bölcsekkel egygyüt be menteneke az Kiraly eleiben vagy on nem?

F. Nem mentenek, az mint meg tetzik ugyan ezen caputnak tizen negyedik versetskejéből: Mert az bölcsek, avagy nem aka-rak ezeket mellejek venni, hogy ifiak volnanak, avagy pedig

hogy ezt az tisztösseget nem akarjak vala engedni az jövevény ifiaknak hogy az Kiraly eleiben mennenek. Masodszor.

Azt-is szoktak itt kerdeni. Mi az oka hogy az Nebuchadnezar, Danielt es az ü tarsait nem hivatta eleb [92:] hozza, hogy nem mint az Chaldaeusokat, avagy az Chaldaeusokkal egygüt: holot annak elötte talalta vala üket tiszszerte bölcsebbeknek minden Magusoknal es Astrologusoknal, akkik az ö egész Országaban, Babyioniaban valanak.

Ved eszedben; Nem hozok ide külsö okokat, hogy tudni illik inkább hit az Kiraly az ö bölcseinek, hogy nem mint az rab ifiaknak: Mivel hogy meg annak elötte azoknak az ifiaknak az ö hivsegeket meg nem ismerte vala. De azt mondom hogy ez löt az Istennek kivaltkeppen valo gondviseleseből. Mert ha az Daniel az ü tarsaival egygüt, az Kiraly eleiben eleb be ment volna, es az Kiralynak almanak az ö magyarazattyat meg jelentette volna, tehat így az Chaldaeusok tudatlansaga ki nem tetzet es nyilatkozot volna. Mert azt mondhattak volna, hogy ük-is ugyan azont megh jelenthettek volna, hogy ha az Kiraly az Chaldaeusokat először hivatta volna.

Ha pedig viszont az Daniel egygüt ment volna az Chaldaeusokkal az Kiraly eleiben, es az Kiraly kevansaganak eleget tött volna, tehat az alom latasnak megh jelentese, es magyarazattya, nem Istennek, hanem az Magianak es Astrologianak tulaydonit-tatot volna, mellyet tanult volt az Chaldaeusok Scholajaban. Es azt mondtak volna az emberek, hogy az Magusok es Astrologusok cselekdhettek ezt. Annak okajert sem eleb, sem az Chaldaeusokkal egygüt nem hivat-tatek az Daniel az Kiralyhoz, hogy így mind az balvanyozo bölcseknek tudatlansaga ki tetzenek, s-mind pedig az Istennek dücsösege nyilván lenne; akki csak egyedül az titkoknak meg jelentöje. Ez vala az Masodik dolog. [93:]

Micsoda ezekből az tanusag?

I. Tanullyuk meg inset: Miben allyon az balvanyozo hamis idegen Isten tisztölö embereknek az ö természetük? Ebben tudni illik, hogy ezek valamitül megh rettenven, felette igen nyughatatlanok, es segitseget tanacsert, akar hova-is inkább folyamodnak hogy nem mint Istenhöz: az mint it cseleköszik az Nebuchadnezar, az ö almatul nem Istenhöz, hanem az ü varaslo bölcseihöz folyamodik. Ilyenek most-is amaz ál orczas kereszt-yenek, akkik betegségben, szerencsetlenségben esven,

nem Istenhöz, hanem varaslokhöz esnek mindgyarast. Söt meg akkik ugyan keresztyenek volnanak-is, ebben az fogyatkozásban gyakorta vadnak; hogy magoknak feleségöknek, gyermekeknek valami nyavalyaja törtenven, mindgyart varaslo, suto go babakhoz folyamnak, á mely bizonyara nagy vetök Istennek elötte. Meg igheztek ugy mond az fiamat, leanyomat; ha olvasnanak rea meg gyógyulna: Hallad Istenhöz folyamodgyal üted hijad segítségül, hidgyed megh gyógyul, rea olvas ü Psal. 50. Mert így szol, *invoca me*: hiv segítségül engömet nyomorúsagodnak, idejen; en meg szabaditalak tegödet, te pedig dűcsöits engemet.

II. Tanullyuk megh, hogy Isten az embereknek esetökböl is az ü dűcsöseget tudgya eppiteni: Mint peldanak okajert, az Nebuchadnezarnek megh engede, hogy elsöben az ü bölcseit szolitsa az ü-almanak megh jelentesere, hogy annak utanna azok szegyenben maradvan, tessék ki az Istennek dűcsösege, akki csak egyedül az titkoknak meg jelentöje. Így most-is meg engedi Isten, hogy nemely emberek folyamjanak az ö betegsegökben, szük-[94:]segökben az varaslokhöz: de nem használnak semmit: Hanem annak utanna az emberek magokat meg ismerven azt szoktak mondani: igaz eleget futottam, farattam, költöttem az orvosokra, de nem hasznaltanak semmit, hanem, Isten az ö jo voltabol könyörüle raytam s megh gyógyita.

III. Tanullyuk meg: Hogy Isten az ö igassagat nem akarja öszve elegiteni az hazugsagokkal, sem penigh az igassagnak fiait az hamis balvany Isten tisztelökkal. Az mint nem akara az Danielt es az ö tarsait öszve egyeliteni az Magusokkal es Chaldaeusokkal.

IIII. Tanullyuk meg, hogy az mikeppen az Daniel, nem volt az balvanyozo Chaldaeusoknak seregeben: így az mi tisztünkre illik, hogy ne mennyünk az balvanyozoknak tarsasagaban es gyülekezetiben, seregeben, noha azok ez vilagh elöt nagy böcsületben vadnak: hanem szolgallyunk csak az mi Istenünknek. Melyre segellyen minket ü felsege Fiaert az Ur Jesus Christusert szent lelke által, Amen.

X. *Praedicatio.*

„*ES monda az Kiraly ü nekik, Almot lattam.”

* *Vers.* 3.

S U M M A.

Ez igekben az Propheta meg írja, az Nebuchadnezzarnak az ü maga bölcseitül valo értéközeset, szorgalmatos tudakozasat az ü el felejtöt alma felöl. Masodszor, az Kiralynak kemeny Sententiajat az bölcseken, az ü tudatlansagokert. [95:]

Az mi az Elso dolgot illeti, tudni illik az Kiralynak, az ü maga bölcseivel valo tractajat, igy szoll arrol az Propheta. Es monda az Kiraly ü nekik: Almot lattam, es meg rettene az en lelkem, hogy meg nem emleközhetem az alomrol: Holot kettöt jelent az Propheta. Eggyiket ezt, hogy almot latot az Kiraly, az mellyel azt akarja jelenteni, hogy ü almaban Istentül nagy dologrol intettetöt volna meg. Masikat ezt, hogy meg rettent almaban, ugy annyira hogy, meg nem emleközhetnek az ü almarol: mellyel azt akarja jelenteni, mivel hogy ü el felejtötte volna vegere akarna annak menni.

Mondhatnad.

De mi az oka, hogy Isten el felejteti Nebuchadnezzarral az ö almat, hogy meg nem emleközhetik rea?

Ez az oka: Hogy az ö feledekönsegevel indittatnek annak szorgalmatos visgalasara. Mert az emberek közönsegössen el szoktak mulatni, semminek szoktak itelni, az ü almokat, az melyről meg nem emleközhetnek. De nem igy vagyon az Nebuchadnezzarnak dolga, hanem azonközben, oly ösztönt, oly szorgalmatosagot hagyot Isten elmejeben az Kiralynak, hogy fel serkenvén sem nyughatik, hanem vigyaz, annak uyjonnan valo meg ertesere s-magyarazattyara.

Tanusag.

I. Ez azert innet az tanusag: hogy Isten meg jelenti az ö akarattyat á Hitötlenöknek-is, de nem mindenestül fogva; hanem ugy, mint ha egy könyvet be kapcsolna s-azt adna kezökben mellyet ük fel nem tudnanak nyitni. Az mint cseleköszik Nebuchadnezzarral, akkinek az ü akarat-[96:]tyat meg jelenti; mi következnek az ö birodalma utan; de ugy hogy által akadgyon benne, ne tudgyon ki gazolni belöle. Ahonnet viszontak ez-is jü ki az mi eppületünkre, hogy nem hasznal semmit az Hitötlenöknek az ü idvesseghükre, az Istennek akarattyanak effele homaly által valo meg jelentese. Mert ez nem gyönyörüseget, hanem felelmet, retteghet szöröz az ö szivökben, es

mint amaz szeles tulok idestova hankodnak, az mint itt cselekdik az Nagy Nebuchadnezar.

II. Tanuljuk meg hogy az Hitötlenök heaban faradnak s-hejaban gyötrik magokat ebben, hogy az Istennek titkos dolgainak meg ertesere magoktul végere mehessenek; Mert csak csupa testből lelőkből allo ember, az az, akki szent Lelektől ujonnan nem születtetőt, nem mehet vegere az Istennek titkos dolgainak, az mint bizonyittya szent Pál, es itt az Nagy Nebuchadnezar peldajabol ki tetzik; akki gyöttri mind magat, s-mind bölcseit, hogy az ü almanak s-annak magyarázattyanak vegere mehessen, de hejaban. Haszontalanul dicseködnék haát azok-is, akkik az szabad akarattal kerködnék: Mint ha az által, az Isten kevenságanak eleghet tehetnének.

Mert az ujonnan nem születtetőt ember, még csak meg sem ertheti magatul, micsoda legyen az jó, nem hogy azt vegben tudna vinni, es az Istennek parancsolattyanak eleghet tudna tenni. Lassuk az Negyedik versöt.

Es mondanak az Chaldaeusok Syriai nyelven, az Kiralynak: Kiraly mind öröкке ely; mond meg az almot az te szolgálidnak, es az magyarázattyat meg jelentyük. [97:]

Mit akar ebben az versben?

Ket dolgot jelent meg: Először, micsoda nyelven feleltek az Kiralynak az bölcsék, s-azt mondgya, hogy Syriai nyelven, az az Chaldaeai avagy Babyloniai nyelven. Mert az Babylonia regenten, be foglaltatot az Syrianak nevezetivel, az mint Strabo es Plinius bizonyittyak.

Es ettől az Negyedik verstől fogva, mind az Hetedik Caputnak utolso verseig, Chaldaeai avagy Babyloniai nyelven vagyon meg irva az Daniel Prophetiaja, hogy annyival inkab ennek az Historianak igassaga az Chaldaeusoknak az ü tulaydon nyelvökön nyilván lenne: es ne kerdenek mastul hanem magok-is nyilván olvashatnak ezt az Historiat. Masodikat, ebben az versben, jelenti meg az Chaldaeusoknak feleletit az mely három dologban al. Mert először köszöntik az Kiralt: Kiraly ugymond öröкке ely: az mellyel kedvet akarnak magoknak szerzeni az Kiralynal es hoszu eletet kevanak neki. Masodszor kevanynak az Kiralytul, mondgya meg az ő álmát: Mond meg, ugy mond, az almot az te szolgálidnak. Harmadszor igherik magokat az alomnak magyarázattyara, az magyarázattyat ugymond meg mondgyuk, az az batorsaggal hirdetik, hogy elegseghössek lesznek az alomnak magyarázattyara; mintha annak ertelme, az mint még ingyen sem tudnak, ü nalok keszen volna.

Ahonnan ez az tanusag; hogy az Varaslok felette szemtelenek, es efféle jövendő mondoknal, semminemü Neme az embereknek nem roszab: Mert arra kötik magokat, melyre semmikeppen nem elegsegössek. Az mint [98:] itt az Nebuchadnezar varasloinak, jövendő mondoinak peldajokból megh tetzik. Illyen csalardok azok az mi időnkben, akkik azzal mernek kerködni, megh tudgyak ük mondani, mikor leszen valakinek s holot, halala: fia leszöne vagy leanya, leszöne valakinek gyermeke avagy nem: leszöne Ura szerelmében avagy nem. Csaldok ez illyetenök, hitetök: meltok mind ez vilaghi tűzre s-mind az Pokolbeli gehen-nanak tűzere. Akkik az tudatlan ifiusagot az ö csaldagsagokkal szoktak gyakorta nagy vetökben eyteni.

II. Tanullyuk megh: Ne hidgyünk azoknak, akkik alom magyarázattal kerködnék: Mint ha ugyan kész tudományok volna hozza. Mert afféle alom magyarázatra valo bizonyos tudomány sohul nincsen: hanem az almoknak magyarázattya, tellyesseggel az Istennek kivaltkeppen valo ajandeka.

Az mint itt-is megh szegyoniti Isten az Nebuchadnezar bölcseit, akkik alom magyarázasnak tudományaval kerködnék, az mely soha nem volt s-nem-is leszen: Mert az almoknak magyarázattya Istentül vagyon, az mint ennek utanna, nyilvabban megh ertyük. Így szoll immar az Propheta. vers. 5. Felele az Kiraly es monda az Chaldaeusoknak, az az dolog fejemből ki esöt: De ha megh nem mondgyatok ennekem az almot es annak magyarázattyat, kontzrol kontzra hanyattattok es az ti hazaitok pervata szekke lesznek. vers. 6.

Ha pedig az almot es annak ertelmet megh mondgyatok, ajandekot, jutalmat, tisztössegöt nagyot vesztök en tülem: ezokajert az almot es annak magyarázattyat mondgyatok meg ennekem. [99:]

Mit akar az Kiraly ebben az ket versecskeben?

Felel az Chaldaeusoknak batorsagos igeretökre: Mellyel kötelezik magokat az ü almanak magyarázattyara.

Az mely feleletiben kettöt jelent. Mert először vallast teszen rola, hogy ü az almot el feleytötte, az az dolog ugymond ki esöt fejemből: az az, nem emlekezhetem megh rea. Masodszor, parancsol az Chaldaeusoknak, hogy mondgyak megh az ü almat, es annak magyarázattyat. Mind fenyetkevel s-mind adományaval serkentven üket. Fenyetekkel így: Mert ha megh nem mondgyak az almot es annak magyarázattyat, megh kel halniok, es hazokat pervata szekke teszi: Adományal így: Mert ha meg jelentik az ö almat, nagy ajandekot, jutalmat tisztössegöt vesznek ö tüle.

De mondhatnad.

Ugy tetzik hogy nem helyes s-nem melto az Nebuchadnezar kevasaga, akki fellyeb valot kevan az bolcsektul hogy nem mint arra az emberi bolcsesegh elegseges volna:

Felelet: Ugy vagyon hogy fellyeb valo; de igy akara Isten megh csufolni az bolcseket, akkik az alomnak magyarazattara ighirek magokat: Melyre mind azonaltal, semmivel nem valanak elegsegossebbek, mint szinten az alomnak meg jelentesere.

Tanusag.

I. Tanullyuk megh az Kiralynak kemeny feleletibol: Micsodas legyen ez vilagi kegyetlen fejedelmeknek természetök; ez tudni illik, hogy ezek az ü kevasagokban nyughatatlanok: es az ü kevasagok verrel vagyon, az [100:] ö parancsolattyokat ember verrel irjak, es valamit parancsolnak, azt akarjak hogy veghben mennyen minden haladek nélkül: az mint cseleköszik az Nebuchadnezar az bolcsekkel.

II. Tanullyuk meg, miben allyon azoknak boldogtalansagok akkik kegyetlen fejedelmek alat elnek; ebben tudni illik hogy ok minden szem pillantasban felnek rettegnek: Mert nem tudgyak mely oraban, mely szem pillantasban talallya elöl üket, az ö kegyetlen fejedelmöknek parancsolattya: Az mint esek az bolcseknek dolga, es ezt mi-is gyakorta szemeinkel lattjuk.

III. Tanullyuk megh: Miben allyon ez vilagi Fejedelmeknek parancsolattyok; ebben tudni illik, hogy ollyakat parancsolnak gyakorta: Mellyeket sem magok, sem más senki az emberek közzül veghben nem vihet. Az mely nagy Istentelensegh ollyat kevanni az emberektül, mely azoknak erejök felet vagyon, az mint itt cseleködik Nebuchadnezar.

De lassuk az 7. 8. es 9. Versetskeket. Mond az Propheta.

*Felelenek masodszor es mondanak: az Kiraly mondgya megh az almot az ö szolgainak es az magyarazattat meg mondgyuk.

**Felele az Kiraly es monda: bizonynyal tudom en hogy csak üdöt halasztotok, miért hogy lattyatok, hogy elmemből ki ment az dolog.

* Vers. 7.

** Vers. 8.

*De ha az almot megh nem jelentitek ennekem, egy sententia vagyon felöletok, mivel hogy hamis es tetovazo beszeddal akartok engemet tartani, mig üdö mullyek. Annak okajert az almot mongyatok megh ennekem, hogy tudgyam, hogy magyarazattyat-is megh mondhattyatok. [101:]

Mit akar az Propheta?

Az Hetedik vers egygez az Negyedikkel, akkit immar megh magyarasztunk: Mert ebben ismet ujonnan kevannyak az bölcsek, hogy az Kiraly jelentse megh az ü almat, es igrük magokat az alomnak magyarazattyara: az mellyel mind tudatlansagokat megh jelentik, s-mind pedig csalardsagokat, hogy arra igrük magokat, az mellyet ingyen sem tudnak. Az nyolczadik es kilenczedik versben ismet az Kiraly feleletit írja megh, mellyel az ö kevansagokra felel az bölcseknek: az melyben Negyet jelent.

Mert elsőben feddi az bölcseknek csalardsagokat s-azt mondgya nekik, lattyatoke, hogy csak üdöt halasztotok? Okat ezt mondgya Masodszor; mert lattyatok hogy ki ment elmemből az dologh: Harmadszor szidalmazza az bölcseket: Mert tetovazo beszedüveknek mondgya, uyittyia-is az parancsolatot, mondgyak megh az ü almat, s-igy Argumental.

Akki az alomnak magyarazattyat megh mondhattya, az almot-is megh mondhattya. De ti azt mondgyatok hogy az magyarazattyat megh mondhattyatok. Azert az almot mondgyatok meg: Ha pedig megh nem mondhattyatok az almot; hejaban dicsekööttök az magyarazattyaval-is; Mert tetovazo hazugok vadtok.

Mit tanullyunk inset?

I. Az bölcsek ighiretiböl meg tetzik, micsoda legyen az hamis bölcsesegnek es csalard embereknek természetök ez tudni illik, hogy ottan ottan nem szegyonlik arra kötelezni magokat az mire nem elegsegössek. Igy [102:] az mi csalard varasloink azt szoktak mondani: No nem lehete most az mit akarank vegiben vinni: De masszor meg leszen.

II. Tanullyuk meg, hogy akkik az almoknak magyarazattyat ertik, ertik az almot-is az Danielnek peldajabol: Ha kik pedig az almot nem ertik, hejaban dicseködnek annak magyarazattya-

val; mint ezek az bölcsek. De lassuk az 10. es 11. Versötsket-is, Mond az Propheta.

*Felelenek az Chaldaeusok az Kiraly előtt es mondanak nincsen ember ez földön ki az Kiraly dolgot meg jelenthesse: es nincsen senki oly Kiraly, sem Fejedelem, sem tisztarto, akki valaha, valami bölcstül, Magustul, avagy Chaldaeustul ilyen dolgot kevánt volna.

**Es az dolog melyről az Kiraly tudakozik igen nehez, es nincsen senki akki azt meg mondhasza az Kiraly előtt, hanem az Istenek, kiknek lakasok nincs az emberekkel.

Mit akar?

Ezekben az versetskekben vagyon az bölcseknek ujob feleletek az Kiraly meltatlan kevansagara s-nehez kerdesere, aholot öt rendbeli Argumentomokkal akarjak az Kiraly haragjat szállítani, es sententiajat halalok felől el tavasztatni; es magokat menteni.

Először. Mentseg vetetet *ab impossibili*, lehetetlen dolog, hogy senki azt az Kiraly kevansagát az halando emberek közzül be tellyessithetne; tudni illik, hogy más ember almat maga ertse s-meg-is tudgya magyarázni. Lehetetlen dolgon nem illik haragudni s-nem-is kel olyan dolgot kevanni, az mi embernek hatalmaban nincsen. Az Kiraly ollyat kevan, Hát nem illik hogy haragudgyek, es minket azért sententiazzon. [103:]

Masodszor. *A remotione omnium exemplorum*. Soha csak egy Kiraly-is ilyen dolgot semmi bölcstül nem kevánt. Hát most-is az Kiraly ne kevannya; s-ne-is haragudgyek, hogy azt meg nem tudgyuk mondani.

Harmadszor. *A Difficili*. Az dolog oly nehez, hogy az emberi elmet fellyül mullya. Hát nem illik hogy az Kiraly haragudgyek.

Negyedszor. *A comparatis*. Nem csak mi nem magyarázhattuk meg; de nincsen senki más-is akki azt cselekedhetne. Hát nem illik hogy az Kiraly haragudgyek.

Ötödszer, *A causa efficiente suprema*: Az mi csak Istennek sajattya, nem viheti azt ember vegben, s-nem mehet annak vegére; hanem ha Isten jelenti azt meg. De az el felelytöt dolgoknak s-még pedig akkik almokban esnek ertese, es meg mondasa csak Istennek sajattya. Hát pusztá ember, akar bölc, akar Magus, nem mehet annak vegere s-nem mondhattya azt meg.

* Vers. 10.

** Vers. 11.

Annakokajert, nem illik hogy az Kiraly mi reank az ü almanak allapattyajert, tudni illik hogy meg nem mondhattuk mi volt es mi felöl, haragudgyek, es minket halalra sententiazzon. Ezök az Argumentomok.

Tanusag.

I. Tanullyuk meg, az almoknak meg jelentese, lehetetlen az embereknek, es ez csak az Istennek munkaja, akki azt meg jelenti az embereknek.

II. Minden Hazugsagnak rövid hatara vagyon: az mint meg tetzik az bölcsek peldajabol, akkik ennek elötte igerek magokat az alomnak magyarázattyara, de most immar noha nehezen, de meg vallyak hogy nincsen eleg-[104:]seghök hozza. Igen igaz azert amaz mondas: Könyü az Hazug embert meg érni.

III. Poganyokhoz illendő dolog sok Istenöket faragni, es azt tanítani hogy az Isten nem lakozik az emberek között. Mert egy az Isten, es valahol ketten avagy harman együt vadnak, ott vagyon Isten közöttük. Söt az Istennek fia fel öltözvén az emberi testet, lakozot az emberek tarsasagaban, es most-is lakozik együt az szentekkel. Ertyük immar az Kiralynak az ő bölcseitül valo tudakozasat; lassuk az utolsó dolgot.

Harmadszor es utolszor, mondam írja meg az Propheta az bölcseknek tudatlansaganak ki menetelit: akkiről így szoll s-mond.

*Annakokajert az Kiraly ez okon meg haraguek es busulasaban meg hagyja, hogy megh ölettetnenek mind az Babyloniai Bölcsek.

**Es az sententia ki méne, es az bölcseket ölik vala es keresik vala Danielt-is es az ő tarsait, hogy meg ölettetnenek.

Holot Harmat jelent, az mellyek következtek az bölcsek tudatlansagabol. Egyik ez, hogy meg haragut az Kiraly mivel hogy meg csalatkozek az ü bölcsei felöl valo veleködesben. Masik: hogy meg parancsolta, hogy meg ölettessenek az bölcsek. Harmadik, hogy ezekre kepest, akkiknek semmi bünök nem vala-is ugy mint Daniel es az tarsai kerestetnek halalra.

Tanusag.

I. Az Kiraly busulasabol ez az tanusag: Az Fejedelmeknek ez az ő természetök, hogy ahol semmi igaz oka [105:] nincsen-is

* *vers. 12.*

** *vers. 13.*

haragjoknak, megh ott-is erőszakot tesznek: az mint itt cselekdik az Nebuchadnezar az bölcsekkel.

II. Tanullyuk megh az Danielnek es az ő tarsainak peldajabol, hogy az Hitötlenökert, még az Hivek-is gyakorta vesződelömben forognak es sanyarusagot latnak. Minket pedig az mi Istenünk vegyen az ő oltalma ala, hogy ez vilaghi Hitötlenökert ne büntettessünk. Amen.

XI. Praedicatio.

„*AKkor Daniel tanacskozok ez dolog felöl az Ariokkal, az Kiraly vitezinek Capitannyaval, akki ki ment vala ölni az Baby-loniai bölcseket. **Es monda Ariocnak az Kiraly tisztartojanak: Mi okajert siet az Kiraly ezzel az parancsolattal? Akkoron az dolgot meg jelente Arioch, Danielnek. ***Es Daniel be méne, es kere az Kiralt, hogy adna időt ü neki, es az magyarazatot megh vinne az Kiralynak. +Akkoron Daniel hazahoz méne: es Ananiasnak, Misaelnak, es Azariasnak az ü tarsainak ez dolgot meg jelente. ++Es hogy irgalmassaghit kernek az Mennyeknek Istenenek erröl az titkos dologrol, hogy el ne vesznenek Daniel es az ő tarsai, az több Babyloniai bölcsekkel egygyüt. +++Akkoron Danielnek ejeli latasban ez az titok meg jelente-tek.” [106:]

S U M M A.

Summa szerint ezekben ez el olvasot igekben, minek elötte az alomnak megh jelentesere es annak magyarazattyara menne meg irja az Propheta: Mit cselekdöt Daniel, mikor az töb bölcsekkel egygyüt kerestetnek halálra, hogy ü-is meg ölettetnek az ő tarsaival egygyüt az Babyloniai bölcsekkel.

R E S Z E I.

Negy dolgot forgat az Propheta ez fel vett igekben.

I. Megh irja, Danielnek az Ariokkal valo tanacskozasat az bölcseknek öldöklöttetese felöl.

* *vers. 14.*

** *vers. 15.*

*** *vers. 16.*

+ *vers. 17.*

++ *vers. 18.*

+++ *vers. 19.*

- II. Megh írja Danielnek az Királyhoz való be menetelit idő keresét, es az Kiralynak alma felől való igheretit.
- III. Az ü tarsainak közönseghes könyörgésre való insetet.
- IV. Danielnek es az ő tarsainak könyörghesenek hasznat.
- Az mi az első dolgot illeti, tudni illik Danielnek az Ariokkal való tanacskozásat az Bölcsenek öldöklättetesek felől, így szoll arrol az Propheta s-mond.
- Akkor tanacskozok Daniel ez dolog felől az Ariokkal az Király vitezinek Capitannyaval, akki, ki ment vala ölni az Babyloniai bölcseket: Es monda Arioknak az Király tisztartojanak: Mi okajert siet az Király ezzel az parancsolattal? Akkoron meg jelente az dolgot Arioch Danielnek.
- A holot harmat kel megh jedzenünk. I. Ki volt az Ariochus.
- II. Hogy vagyon az, hogy az Daniel nem tutta mi[n]d azokat az mellyek estenek vala az Bölcsenek az Király előtt, hanem tudakozik az Ariochtul, holot ü is az bölcsék köziben szamlaltatot vala, az mint megh tertzik inset, hogy ü-is halakra kerestetik, az bölcsékkel, az Ki-[107:]ralynak ki adot sententiaja szerint.
- III. Mi modon tanacskozok Daniel az Ariockal.

Ki volt az Ariochus?

Az Arioch felől azt itelik nemellyek, hogy Hoher Mester volt akki fejöket szedette az embereknek, az bünösöknek tudni illik, kik arra valok voltanak: De ez az magyarázat ide nem illik.

Mert hogy az Ariochnak tisztösseges tisztí löt legyen, meg tertzik inset, hogy az tizenötödik versecskeben, Király tisztartojanak mondgya az Propheta, es azt-is jelenti felöle, hogy az Királyhoz szabad be meneteli volt, söt az Danielt-is be iktatta az Királyhoz, az mint megh jelenti az 25. versecske. Ahova hihető dolog hogy szabad uta nem lött volna, hogy ha Hoherok fejedelme lött volna. Nemellyek azt mondgyak felöle, hogy ez az Arioch az szakacsok gondviselője volt: De ez-is az veleködés haszontalan: Mert felette igen illetlen dolog lött volna az Királynak, az szakacsok fejedelmet küldeni az bölcsenek ölettetesere. Ugymint kinek Naponkent, az Király etele körül kellene forgodni. Nemellyek veghezetre mondgyak, az Nebuchadnezar vitezinek Capitannyanak, az mely ertelem közönsegösb, es ezen-is kell megh maradnunk. Vitez ember volt ez Arioch, es felette kemeny az Király parancsolattyanak veghöz viteleben. Ertyük hát ki volt az Arioch.

Az mi az Masodik kerdest illeti; Hogy vagyon ez, hogy az Daniel nem tutta, mint esöt az bölcsenek dolgot az Király

előt, hanem tudakozik az Ariochtul: holot az Daniel-is az bölcsek között volt, az mint [108:] megh tetszik innét, hogy egygüt kerestetik halálra az töb bölcsekkel.

Ved eszödben: Ez vala ennek az oka hogy az Daniel nem tutta: Mert az bölcsek szolittatvan elsőben az Kiralytul dicsiretet vadaszvan önnön magoknak, örömet sietnek vala az Kiralyhoz, meg utalvan egyebeket, ugy mint Danielt az ő tarsaival: Remelven azt hogy ők elegségössek volnanak az Kiraly kevansaganak be tellyesitesere; maga felette megh csalatkozanak.

Az szent Jeronymus ezt az kerdest így magyarázza: Azt szoktak úgy mond it ez arant kerdeni az Sidok. Mi úgy mond az oka, hogy Daniel es amaz három gyermekek nem mentek be az Kiralyhoz az töb bölcsekkel: s-az sententia pedig ki menven, egygüt parancsoltatnak meg ölettetni.

Azt szoktak felelni azon Sidok: ez az oka hogy be nem mentek: mert az Nebuchadnezar, nagy ajandekot igirt vala az bölcseknek, ne lattatnanak csak ez vilagi gazdagsagra nezni s-az Chaldaeusok gazdagsagát kevanni. Avagy pedig ez az oka: hogy az Chaldaeusok csak ü magok akartak az jutalmat el venni, s-az dicsiretöt nem akartak velök közleni. Avagy vegezetre, tuttak az Chaldaeusok, hogy Daniel es az ő tarsai, tiszszerte fellyeb valok volnanak minden jövendő mondoknal, Chaldaeusoknal az bölcsesegben, el akartak tülök titkolni az Kiraly kerdeset, hogy fellyebben böcsültetnenek az alom magyarázatban ő naloknal. *Haec Ieronymus.* Az büntetesben azért örömet tarsul akarjak fogadni az bölcsek Danielt az ő tarsaival, akkikel nem akarak az előt az dicsiretöt közleni. [109:]

Igy most-is, sokak örömet tarsot keresnek az vesztesegben ha szerit eythetik; akkik nem szenvedhetnek tarsot az nyeresegben. Harmadik kerdes ez vala.

Mi modon tanacsokozik Daniel az Ariokkal? Azt mondgya Daniel: Mi okajert siet az Kiraly ezzel az parancsolattal? Mintha mondana: Nem kellene ennek így lenni, s-ilyen nagy dologban hirtelenködni: Mert netalam lenne vegezetre valaki akki az Kiraly kevansaganak eleget tehetne. Az Arioch pedig az dolgot, Danielnek csendeszen meg beszelle.

A honnet az Kiraly hirtelen valo parancsolattyabol ez az tanusag. Nem jo az Fejedelemnek akar mi dologbanis, kivaltkeppen az büntetesben az ő sententiajat siettetni, s-vegben vinni; de szükség mindennek elsőben jól vegere menni. Az mint pelda erre az *Theodosius Magnus*, akki felette igen vetközek ebben, hogy mikor egy gondviselője arultatas által, megh ölettetöt volna Thessalonicaban: megh haraguvan magaban, parancsola

hogy az bünösöket egy arant vagnak az büntelenökkel; ugy annyira hogy, het ezer emberek ölettetenek meg, az mint *Theodoretus bizonyította lib. 5. et Augustinus, lib. de Civitate Dei. 5. ca. 26.* Akiert az szent Ambrus Doctortul akkori Mediolanumbeli Pispöktül, ki átkosztatek az gyüleközetből az *Theodosius Imperator.* Nem kel hát hertelenkedni az sententia mondasban es az büntetésben akar kinek-is; Mindennek ez az tanusag innet.

2. Az Ariochnak csendes feleletiből tanuljuk megh; hogy ez vilagi kegyetlen fejedelmeknek szívei Istennek kezében vadnak, es azokat-is az ő hiveihez engedelmesse teszi s-meg lagyítja: az mikeppen it az kemény szívő [110:] Ariokot engedelmesse teszi az Danielhöz, es az ő tanacsat az Daniellel örömet közli. Ha mikor azért mi-is az kegyetlen fejedelmeknek fel lobbant haragjat lattyuk, ne essünk ketsegeben: Mert Isten mihelt akarja, azoknak szívöket könyörületessgre indította.

Mondam Masodszor, írja meg az Propheta Danielnek az Királyhoz valo be menetelit, üdö kereset, es igiretit az Királynak alma felöl; akkiről így tanit s-mond. Es Daniel be mene, es kere az Kiralt hogy üdöt adna neki, es az magyarázatot meg vinne az Királynak. Holot illyen keres tamad.

Honnet vagyon ez az batorsag Danielben, hogy illyen nagy dologra kötelezi magát akkit még ingyen sem tud?

F. Nem az az oka, mintha azt itilne, hogy ü benne annyi bölcsesegh volna, hogy magatul megh mondhatna; De remenli hogy Istennek segítsege vele leven könyörgese által meg nyerheti Istentül. Ahonnet ez az tanusag, hogy ez az igaz hitnek természeti, hogy felette igen bizik, hogy soha az Istennek segítsegeben megh nem fogyatkozik. Így azért az hivekhöz illik, hogy az ő szükségökben igaz hittel folyamjanak Istenhöz, es soha meg nem szegyenülnek. Lassuk az Harmadik dolgot.

Harmadszor mondam írja meg az Propheta, Danielnek az ü tarsaihoz valo közönseges inteset az könyörgesre, akkiről így szol. Akkoron Daniel hazahoz mene, es Ananiasnak, Misaelnek es Azariasnak az ő tarsainak az dolgot megh jelente. Es hogy irgalmassagat kernek az Egeknek Istenenek, erről az titkos dologrol, hogy el ne veszzenek Daniel es az ü tarsai az töb Babylo-niai bölcsekkel egygüt. Aholot ebben az könyörgesre valo intesben, hat dolgot jelent az Propheta. [111:]

1. Kicsoda akki könyörgöt? Daniel, akkit immar Isten annak előtte, fel ekesitöt vala, alom magyarázasnak tudományaval.

2. Kikkel könyörög? tudni illik, az ő szamkivetesben levő tarsaival, akkik hasonló sententia alat valanak, Ananiassal, Misaellel es Azariassal.

3. Minemü ok indította az könyörgésre? tudni illik az jelen valo nyomorusag, veszödelem.

4. Kinek könyörgöttek? az Egeknek Istenenek.

5. Micsoda volt az könyörgesnek summaja? ez tudni illik, hogy kernék az Istennek irgalmassagát, az az kernék az titkos dolognak megh jelentestet: Ugy hogy az ő könyörgésekben ne forgatnak az ő erdemöket, hanem emlegetnek csak az Istennek irgalmassagát.

6. Micsoda volt az könyörgesnek vege? Ez tudni illik, hogy el ne vesznenek, sem az Daniel, sem az ő tarsai, sem pedig az több bölcsek, akiket az Nebuchadnezar busulasaban kergettet vala.

Tanusag.

I. Tanullyuk meg inset. Micsoda az könyörgesnek vege? ez bizonyara hogy az Hiveknek ez minden nyomorusagokban az ő oszlopa, es az ketseges dolgokban segitő szarnya. Ne feleycsük hát az mi szüksegünkben el az könyörgest, akki felöl azt meri mondani Agoston Doctor.

Az igaznak imatsaga, meniorsagnak az ő kolcsya.

II. Tanullyuk meg, kinek kellyen könyörögenünk; tudni illik csak az egy Istennek, akki az Eghekben, ugy mint Kiralyi palotajaban lakozik. [112:]

III. Tanullyuk meg, micsoda legyen az mi könyörgesünknek summaja: Ez hogy nezzen az elsőben az mi Istenünknek dicsőségere, felebaratinknak hasznara; minekünk pedig lelki es testi szüksegeinknek meg nyeresere.

IV. Tanullyuk meg ezt-is: szep dolog az Hiveknek könyörgeset öszve kötni, s-Isten előtt ugy esedözni, az mint cselekdik Daniel az ő tarsaival: Mert noha egy keresztyen embernek-is kedves imatsaga Isten előtt, de kedvessebb s-hathatob az eghesz gyüle-közete. Az mint ha egy vilagos gyertyat gyuytasz meg, de vilagossab ha sokat gyuytasz. Ne feleycsük azért ezt-is. Lassuk az utolso dolgot.

Negyedszer es utolszor, mondam irja meg az Propheta: Danielnek es az ő tarsainak könyörgesenek hasznat: akkiröl így szöll s-mond. Akkoron ejeli latasban Danielnek ez az titok meg jelentetek. Ez löt azért az könyörgesnek haszna, hogy Isten az Kiraly almat meg jelentötte Danielnek, magyarázattyaval egyyüt, ejeli latasnak altala. Az mely ejeli latas, egyyik modgya az Istennek titkos dolgainak meg jelentesenek, *ut est, Numerorum 12. capite.*

Tanusag.

Ahonnet Tanullyuk meg: Az Hiveknek könyörgése nem haszontalan Istennek előtte: az mint az szent Jacab cap. 5. bizonyította: Sokat használ ugymond az igaznak könyörgése Istennek előtte. Psal. 145. Közel vagyon az Ur mindeneknek, akkik ütet hitből seghitseghül hijak.

Az mi könyörghesünket-is minden időben, tegye hasznossa az mi Atyánk Istenünk Fianak erdömejert. Amen. [113:]

XII. *Praedicatio.*

„*AKkoron Daniel alda az Mennyei Istent. Felele Daniel es monda: **Aldot legyen az Urnak neve örökkön örökke, mert öve az bölcseseg es az erő. ***Es ü akki meg valtoztattya az idöket, es az idöknek reszeit, le veti az Kiralyokat, es szerez Kiralyokat, ád bölcseseghöt az bölcseknek, es ertelmet az tudosoknak. +ö jelenti meg az mély es el reytöt dolgokat, erti az mi az sötetseghen vagyon, es világossag lakozik ü vele. ++Tegödet vallak en Atyamnak Istene, es dicserlek tegödet, hogy bölcseseghet es eröt attal ennekem, es mostan meg jelentetted ennekem, az mit kertünk te tüled, mert az Kiraly almat meg jelentetted mi nekünk.”

S U M M A.

Ez jelen valo igekben summa szerint azt írja megh az Prophe-ta, mint viselte magat az Daniel, mikeppen adot halakat minek utanna Isten ü neki az Kiralynak almat meg jelentette.

R E S Z E K.

Ket Reszei vadnak ez fel vött igheknek. Mert:

I. Közönseges halaadast indit az Daniel az Istennek minden jo tetemenyejert.

II. Maga szömyelyeben örvendez s-ád halakat Istennek, hogy az Kiraly almat ü neki megjelentette. [114:]

Az mi az közönseghes hala adast illeti, így szoll felöle az Prophe-ta: Felele ugymond az Daniel s-monda. Aldot legyen az

* vers. 19.

** vers. 20.

*** vers. 21.

+ vers. 22.

++ vers. 23.

Urnak neve, mostantul fogva mind örökre. Mert öve az bölcseség es az hatalom, ü akki meg változtattya az időket es az időknek reszeit, le veti es fel emeli az Kiralyokat, ad bölcseséget az bölcseknek, es értelmet az tudosoknak: Meg jelenti az mély es el reytöt dolgokat, erti az mi az setetsegeben vagyon, es világosság lakozik ö vele.

Ez igekben foglaltatik tanusagunknak első resze.

Mit akar?

Kettőt jelent az ö beszedeiben az Daniel. Először az ö közönseges hala adasanak summáját. Másodszor annak okajit. Az ü közönseghes hala adasanak summaja ez igekben vagyon: melyet veszen az Propheta az regi szent Atyaknak könyörgesőknek formajabol az 113. Psalmusból. Legyen az Urnak neve aldot matul fogva mind örökre.

Ahol illyen kerdesöket magyarazok meg.

1. Micsoda az Urnak neve.

2. Micsoda az Urnak nevenek aldasa.

3. Micsoda az Ur nevenek aldasanak melle köttetöt el valhatatlan tulaydonsaga.

Az mi az első kerdest illeti: Az Urnak neve nem vétetik itt az bötükert, mellyekkel az Istennek nevet szoktuk fel jedzeni s-ki irni, az mint veleködnek az Sidok, akkik vala mikoron azokra az bötükre tekintenek, mellyekkel szoktak ki irni az Jehovanak nevezetit, három joddal szoktak azokat tisztolni: es az Papistak valamennyi[115:]szer hallyak az Jesus nevezetinek bötüjet, terdet szoktanak haytani, keveset gondolkodvan annak az nevezetnek valosagarol.

Hanem az Urnak nevezeti vetetik itt, ünnön magajert az Istenert az mint az keresztyen Sido Doctorok-is mondgyak Vehu, Semu, usemu hu, az az, az Istennek ugy mond, ü maga az ü Neve, es az ü Neve-is ü maga. Igy vetetik ez, az Urnak neve, tudni illik ünnön magajert az Istenert. Gen. 4. v. 26. Akkor kezdetek az Urnak neve segitsegül hivatni. Ismet: Psal. 7. v. 17. Dicserem ugymond az Urat az ö igassaga szerent, es eneklök az felsegös Istennek nevenek, az az, ünnön maganak az elő Istennek.

Tanusag.

Ahonnán minekünk-is ez az tanusag, mikor az Istennek nevet halljuk, avagy az Jesusnak neve emlittetik előttünk nem az bötükről gondolkodgyunk, hogy csak az Nevezetnek kellene

tisztóletet tennünk s-az bötüknek, hanem az mi elmenket for-
dicsuk az elő Istenre, az mit nyelvünkkel mondunk, annak az ő
valóságára. Mert az Isten ü maga az ü Neve, es az ő Neve-is ü
maga; es valamikor valamely Nevezetöt tulaydonitunk Istennek,
semmit nem gondolhatunk egyebet, hanem Istent ünnön magat.
Ezt pedig az Istent, micsoda Nevezetőkkel illeti az iras;
most annak magyarázattyanak beket hagyunk. Ertyük az első
kerdest.

Az Masodik kerdesre, tudni illik: Micsoda legyen az Ur Neve-
nek aldasa: ez rövidedön az felelet. Az Ur nevenek aldasa, az
Istennek az ő dicsereti s-fel magasztalasa. Az mely szollasnak
formaja, vetetöt az Moses első könyvenek 14. reszenek, 20. ver-
sekskejéből, aholot így [116:] szoll az Melchisedec, akki Istennek
Papja az Nagy Abrahamnak, es így aldgya meg az Nagy Abra-
hamot. Aldot ugymond az Abraham, az erős magassagos Isten
előt, az Menynek es földnek biroja előt, es aldot az erős magassa-
gos Isten, ki az te ellensegidet atta az te kezedben. Az Urnak
nevet aldgyak azert azok, akkik az Istent ünnön magat dicserik
es magasztallyak.

Harmadszor: Melleje köttetöt el valhatatlan tulaydonsaga,
az Ur Nevenek aldasanak, nem egyeb hanem az öröкке valóság:
az mint szoll az Daniel, Mostantul fogva, avagy öröktül fogva
mind öröкке: az az, öröкке kel az Ur Istent dicsirni.

Ahonnet meg feddetnek azok, kik az Istennek az ü dicsiretiről
nagy hamarsaggal el feletköznek. De mi keresztyenök tanullyuk
meg innét, hogy valamikoron veszük az mi Istenünknek aldását,
kedves jó tetemenyit, legyünk hala adok, aldgjuk magasztallyuk
az mi Istenünket azt pedig nem egy oraban csak, s-nem egy nap
kettön, avagy egy holnapig, hanem egész életünkben cseleked-
gyük. Mert ez kevannya az mi Istenünknek Nevenek dicsireti.
Így leszünk az mi Istenünknek hala ado Fiai leanyi.

Ertyük az Daniel közönseges halaadasanak Summajat, lassuk
ennek az Halaadasnak Okait.

Mond az Propheta: Mert öve az bölcsesegh es az hatalom,
az az: bölcs az Ur Isten, Hatalmas az Ur Isten, annak okajert
melto az öröкке való dicsiretre. Hogy pedig ez így legyen: Mind
bölcsesegenek s-mind hatalmassaganak bizonyos erősegit mond-
gya. Először pedig Hatalmassaganak, s-annak utanna bölcsese-
genek.

Hatalmassaganak, negy rendbeli erősegit mondgya. [117:]

Az Elsöt veszi az időknek közönseges gondgya viseleseből,
s-azt mondgya: Ő úgy mond az, akki megh változtattya az
időket, az az, az időknek forgasat, akkinek változasi ala min-

denek vettetenek ez világ szerint, és akkinek el kerülésével mindenek ez földnek színen lattatnak meg ujulni, és ismét gyaszbán öltöszni: Isten az akki az ő gondgya viseletével bírja.

Tanuság.

Ahonnán tanuljuk meg. Hogy ha Isten az akki el változtathatja az időket, s-így vagyons pedig: Tehát az időnek változását, és minden napi külön-külön karban való megállását, neki kel tölve donitánunk, nem az vak szerencsének: hanem az Nagy Istennek az mint mondan gondgya viseletének, akki ebben az időnek változásában az ő Hatalmasságot akarja mutatni.

Mondhatnád.

Nem volna job, hogy ha Isten mindenkoron egy állapotban szolgáltatna az esztendőnek forgását: Hogy mindenkor egy alhatatos folyása volna: Lam szép dolog az rend tartás minden dologban.

F. Hallad: Nem volna bizonyára jó. Mert így az mi az egy Istenségnek tölve dona, azt az emberek csak az természetnek tölve donitának, és az teremtet állatoknak. Azért cselekedni hát Isten ezt, hogy az időnek változásából ismertesse meg Hatalmas Istennek lenni.

Második Argumentomot erőseget, veszen az Daniel, az időnek Reszeitül, s-azt mondgya. Nem csak az időket közönségesen bírja, de még azoknak Reszeit-is, az az, még arra-is gondot visel Isten, s aztis el határozza, az [118:] időnek mely részeiben, mit bocsásson az emberekre s-micsoda dolgok történjenek ez földön, akkinek soha semmi teremtet állat ellene nem alhat, az mely az Istennek Hatalmasságának bizonyos Argumentoma.

Ahonnat ez az Tanuság, hogy valamikor az éltető Eg változik az mi fejünk fölöt, menydörgések villamasok lesznek az Ebben, hatalmas esők, zür zavarok, jeg esők. Az Tel egy esztendőben keményeb, másikban lajyab, egyik nap hol hidegeb, hol melegeb az másiknal. Vetemenyeket az Ur Isten egyik esztendőben el veszi, másikba meg tartja; egy esztendőben bekesseget, másikban haboruságot enged; annyiszor jusszon eszünkbe az mi Istenünknek az ő ez világra való gondgya viselete: Mert mind eszékben Hatalmasságot mutatgya.

Harmadik Argumentomot veszen, az Királyoknak büntetéstől s-azt mondgya: le veti az Királyokat, az az, ki taszítja

tisztökböl, söt akar mely hatalmassok legyenek-is, hogy ha ü felsegenek ugy tetzik, ez vilagbol-is ki törli.

Pelda erre az nagy Nebuchadnezar, akkit Isten az ü kevelysegejert le vete, es het esztendeig baromma valtoztata. *Pelda az Bodisar Kiraly-is, ki az Istennek hazabol el vitt, edenyöket meg förtösztetven az ö tobzodasaval, mivel hogy azokbol reszegesködik vala, Isten ötet az ü birodalmabol le vete, es az ö Kiralysaga az Mediabeli Dariusra szalla. Pelda erre az Manasses az Judanak Kirallya, akki meg fertesztete az Jerusalembeli Templomot mert abban balvanyokat eppite, oltarokat rakata, mellyeket annak előtte az ö Attya Ezechias el rontot vala, akkiert Isten rea ja hoza az Assyriai Kiralt, meg foga az, az [119:]Manassest, es vasban veretven, megh kötösztete ütet vas lantzokkal es Babyloniaban vive. Igy veti ki szekiböl mind addig mig ismet poenitentia tartas altal kegyelmet talala Isten előtt maganak, es ismet megh ada Isten elebbi birodalmat nekie. Igy az Sedechiast ki vete Isten szekiböl es szemei ki tolyattatvan vitetek az Babyloniai fogsagra.

Tanullyak megh annak okajert it ez arant az Fejedelmek, jól ellyenek az urasaggal, fejedelemséggel: Mert ha Istennek ellene elnek, le haiyttya Isten üket, es az ö szeköket el rontya, es az alazatosakat ülteti helyökben, az mint megh vagy on irva. Eccl. 10. 17.

Tanuld megh azert te-is ember akar ki legy: Jol ely azzal az Hivatallal akkiben Isten allatot Isten tisztössegere: Mert ha ugy nem leszen, ki hajit Isten nagy gyalazatoddal belöle.

Negyedik Argumentomot veszen az Daniel, az Kiralyokra szallot es szallando Isten aldasarol: Fel emeli az Kiralyokat ugymond. Pelda erre az David Kiraly, akkit Isten elő ranta az juhok mellöl, s-be ültete az Kiralysagban. Peldajul vadnak Moses, Josue, s-az többi kiket Isten gondviselőjeve tün az Israel Fiainak. Az Josephet elő ranta az Putipharnak tömlötzeből, es gondviselőve töve Pharaho idejeben Aegyptusban. Pelda erre Matthias Kiraly, akkit az tömlötzből ranta elő az Kiralysagra Nemzetünkben. Peldajul vagy on ü maga Daniel akkit Isten ki hoza az Oroszlanok vermezöl, es kedvesse teve az Nebuchadnezar előtt.

Tanullyak megh hát itt ez arant az Fejedelmek, hogy ne tulaydonicsak magok eszenek, avagy az vak szerencse [120:]nek, ha mikor Isten üket elő veszi; Mert Isten az, akki az Kiralyokat fel emeli. Tanuld megh te-is akar ki legy, ha valami tisztössegre jut ne hid el magadat benne: Ne tulaydonics avagy eszödnek, avagy

* 3. Chron. 33.

tudományodnak, avagy serenysegödnék, hanem az Istennek kegyelmenek. Mert ha ezt forgatod, Isten mind eszösbet, s-mind gyorsabbat, s-mind tudosat találhatot volna náladnál: de az mivel latot ismerjed Isten adományának lenni. Ertyük azért immar az Isten Hatalmassaganak Argumentomit. Követközik bölcsesege.

Bölcseseget-is dicseri az Daniel Propheta Istennek, az mint ennek előtte megh hallok. Most azt-is két erősségökkel allattya. Először: Mert úgy mond ő ad bölcseseget az bölcséknek, es értelmet az tudósoknak. Az mellyet nem úgy kell erteni, mint ha immar annak előtte bölcsék avagy tudossak voltanak volna azok, akkiknek Isten bölcseseget es értelmet ád: de azt akarja mondani, hogy senki nincs bölcs senki nincs értelmes, akki azzal az bölcseséggel es értelömmel Istentül nem ajandekoztatot volna meg.

Masodik erősséggel az Istennek bölcseseget illyennel allattya: ő jelenti megh az mély es el reytöt dolgokat; erti az mi sötetseghen vagyon, es világosság lakozik ü előtte az az: Meg jelenti azokat az titkos dolgokat, mellyek az emberek okosságit felül mullyak, mellyek tartoznak az mi idvöségünknek utara. Söt semmi teremtot állat nincsen oly, akki minden ő cseleködetivel nyilván nem volna ő előtte. Mivel hogy világossággal vetetöt környül, es az sötetsegök ő előtte világosság gyanant vadnak. [121:]

Ahonnet Tanullyuk megh. I. Nincsen bölcseseg, nincsen okosság, ertelelem; hanem csak az Istentül: Ne dicseködgyek hát senki maga erejéből ezzel: Innet mondgya az szent Jacab: Akki bölcseseg nélkül szükölködik, kerjen az Urtul. Vetköznek azért azok, akkik az ő bölcseségökkel dicseködnék, mint ha az Istentül nem vöttek volna. II. Tanullyuk meg: Hogy ha Isten az, akki az el reytöt dolgokat ki jelenti, es az mi titokban, reytökben vagyon, erti: Ne hizelködgyek tehát senki maganak az ő gonosságiban, mint ha az ő gondolati, es cseleködeti Isten előtt titokban lehetnenek. Hallad Atyamfia, meg csalode az embereknek szömöket? es az te cseleködetid titkon vadnake? Nem csalhatod megh amaz világosságban lako Istent, akkinek előtte az sötetsegök-is világosság gyanant vadnak. Azert megh lasd, hogy jokban gyakorollyad magadat.

Mondam Masodszor: Maga szömelyeben örvendőz es ád halakat az Daniel Istennek, s-mond: Te neked adok halakat en Atyamnak Istene, es dicserlek tegödet, hogy bölcseseget es hatalmat attal ennekem, es mostan meg jelentötted ennekem az mit kerünk te tüled; Mert az Kiraly almat meg jelentetted mi nekünk.

S U M M A.

Közönsegös Hala adasa utan: Maga személyeben-is, mikeppen adgyon halakat az el vőt jokert. Istennek az Daniel, magara neze; arrol emleközik az Propheta, az Masodik Caputnak 23. versecskeje szerint. [122:]

R E S Z E K.

Ket resze vagy onnek az könyörgesnek-is.

I. Az Halaadasnak Summaja.

II. Az hala adasnak okai.

Summaja az Halaadasnak ez. *Tibi DEVS Patrum meorum gratias ago, etc.* Teneked en Atyaimnak Istene halakat adok en, es dicserlek tegödet. Holot két keresdöket lassunk.

1. Kinek á d Halakat az Daniel.

2. Mi modon á d Hálákat.

Az mi az első kerdest illeti: Halakat á d Istennek azt mondgya, akkit ü Attyainak Istenenek nevez. Miert mondgya az Istent ü Attyainak Istenenek okait adgya. Elöször, Mert Isten regenten az Abrahammal, Isaakkal, Jacobbal kötöt vala frigyét, es azt igerte vala, hogy azoknak Istene leszen, es ü utannok az maradekoknak kik ü tülök szarmaznanak, mind öröкке. Az kiknek maradeki közzül valonak ismeri magat-is lenni az Daniel. Masodszor: ü Attyainak Istenenek hja az Daniel az Istent: Mert az regi szent Atyak, Abraham, Isaac, Jacob, csak ütet tisztöltek, csak ü benne biztak: es ü-is nem akar ez kívül más Istent ismerni, tisztelni, hanem az regi szent Attyakkal csak ennek akar szolgálni. Harmadszor ü Attyainak Istenenek hja ezert, hogy ezzel az mondassal meg valasza az igaz Istent az balvany Istenöktül: kiket az Chaldaeusok tisztölnek vala, ugy mint az Balt, Napot, Holdot, es ennek felette Opis es Minerva Isten Aszonyokat, az mint az Daniel irasanak kezdetiben ennek előtte meg magyaráztuk.

Ahonnan kettöt jegyezzünk megh örök tanusagra. Elöször, mivel tartozunk Istennek az el vött jokert? [123:] tudni illik Halaadassal, az mint cselekdök az Daniel. Mert Istennek előtte semmi nincs kedvesb aldozat az Hala adasnal. Az mint bizonyitgya *Chrysostomus in Gen. cap. 26. Homil. 52.* mikor így szoll:

* ex vers. 23.

Nihil est tam gratum Deo, ut anima grata et gratias agens. Semmi nincs úgy mond kedvesb Istennek, mint az hala ado lelek. Mert noha minden napon minket sok rendbeli javaival ald meg, mellyeket avagy veszünk mi eszünkben, avagy ingyen sem: de mind azon által, semmit nem kevan egyebet azokert az Hala-adasnal. *Es amaz kilentz bél, Poklosok ezért lünek utalatossak Istennek előtte, mivel hogy az el vöt jokert haladatlanok lönek, tudni illik az ő meg tisztulasokert. Az Samaritanus pedig, az idegen Nemzet Isten előt kedves, mivel hogy megh tere, es hala ado voltát be mutata: az mint ezt Bernard Doctor magyarázza.

Az Sidokat-is ezért bünteti vala Isten az pusztaban: **Mert valamikor nyomorusagban esnek vala az Istennek segitseget kerik vala, es meg szabadittatnak vala: De mihelyen meg szabadulnak vala, ismet hasonlo haladatlansagban talaltatnak vala. Demi sem vagyunk jobbak ezeknel: Mert valamikor nyomorusagban forgunk, igen tudunk esedőzni: De mihelt meg szabadulunk, arról meg sem akarunk emléközni s-az el vöt jokert halaadassal meg köszönni. Azert nem csuda, ha Isten ottan ottan sanyargat benünket. De hallad, ha az Istennek jo tetemenyit varod, legy halaado erette, minek utanna el vejendöd.

Masodszor tanullyuk meg kihöz igazgassuk az mi halaadosagunkat? Nem az balvany Istenökhöz az balvanyozo Chaldaeusokkal, kik sok Istenöket gondoltanak vala magoknak; hanem az mi Atyainknak Istenehöz, [124:] akkit tisztöltek Abraham, Isac, Jacob, tisztelt az Daniel-is, az mint meg vagy on irva. Ps. 107. Halakat adgyanak úgy mond, mindenek az Urnak, az ő irgalmassagajert, es az ő csuda tetelit hirdessek az embereknek fiainak. Megh feddetnek azert inset, most-is, akkik az Abrahamnak Isaknak Jacobnak Danielnek, igaz Istenet el hagyvan, idegen balvanyoknak akarnak szolgálni: az mint cselekősznek az Papista atyafiak. Ezök inset az tanusagok.

Mondam Masodszor ugyan itt az első reszben azt kel meg latnunk: Mi modon ad az Daniel halakat Istennek? Azt mondgya felöle: Dicsiretöt mondok en: Semmi nem egyeb azert az Hala-adas, hanem az Istennek el vöt javait ismerni, es azokert dicsiretöt mondani. Halakat adnak azert Istennek azok, akkik az Istennek el vöt javait ismerik, s-dicsirettel magasztallyak. Ezt bizonyittya David Ps. 115. Mikor így szol: Mit adgyak úgy mond en az Jehovanak mind azokert, az mellyeket ennekem adot? Teneked aldozom dicsiretnek aldozattyat. Aholot pedig az Hala-

* *Luc. 17.*

** *Exod. 32. Num. 21. 25.*

adasban az Istennek javait emlegetem, az nyomoruságokat is ot ertem: Mert azok-is jok, javokra szolgálnak az Hiveknek, es azok által Isten az belső embert eppitimi bennünk: tehát azokert-is szükség halakat adnunk. Mint pelda erre az szent Job, ki az ü kárvallasi között így szol. *Az Ur adta volt, az Ur vötte el is. Aldot legyen az Urnak Neve. Ertyük azért, micsoda egy igevel az Halaadas, tudni illik az Istennek jó tetemenyenek ismereti, vallasa, es annak hirdetese, dicsireti.

Ez pedig az Halaadas negy dolgokat foglal be. Elsöt, az mi tulaydon megtatlansagunknak ismeretit: [125:] Mert valaki az ő bünös es vesződelmes allapattyat nem erti, soha az Istennek nem tud könyörgeni, sem pedig halakat adni. Ha azért igaz halaado akarsz lenni, ismerd magadat megtatlannak az Istennek legh kisebb irgalmassagara.

Masodszor kevantatik ehöz, az Istennek mind lelki s-mind testi ajandekanak nagy voltanak ismereti. Mert valakik az Istennek ajandekit semminek velik, azok soha, Istennek igaz halaado szolgálai nem lesznek.

Harmadszor kevantatik ehöz, az igaz Hit es töredelmes szív: Mert akkik Hit nélkül vadnak s-fel fuvalkodnak, azok semmi igaz halaadasban nem faradnak. Az mint pelda erre amaz kevely Phariseus, akki így szol. Isten halakat adok teneked, hogy nem vagyok olyan mint az több emberek. Maga inkább az több emberek-nel rosszszab vala; mert fel fuvalkodot vala. Christus azt mondgya, hogy az Publicanus, inkább megh igazittatvan mene hazához, hogy nem mint ez az kevely Phariseus.

Negyedszer kevantatik, az Isten parancsolatihoz való engödel-messég, életünknek-is meg jobbitasa. Mert azt mondgya az Salamon, Proverb. 15. Az Hitötlenöknek aldozattyok utalatossak az Istennek elötte.

Tanusag.

Tanuljuk meg inset: Hogy az mi Istenünknek hálaado fiai leanyi lehessünk, az el vöt jokra ismerjük az mi megtatlansagunkat: Ismerjük az mi Istenünknek jó tetemenyinek nagysagát: Regnallyon az töredelmes es engedelmes szív mi bennünk: es vegezetre szabjuk az Istennek parancsolattyahoz életünket. Így leszen kedves az [126:] mi halaadosagunk Istennek elötte. Ne gögösködgyek hát az Istennek javaiban senki: ha Isten mivel latot ember, ne tarts úgy mintha ugyan erdemlötted volna ü felesgetül; hanem alazd meg magadat s legy halaado.

* *Iob. 1 v. 21.*

Mond az Propheta: Mert bölcseséget es hatalmat adtal enne-
kem, es mostan meg jelentetted ennekem, az mit kertünk te
tüled: Mert az Kiraly álmat meg jelentetted mi nekünk. Ez igek-
ben foglaltatik be tanításunknak masodik resze: Aholot kettőt
jegyezzünk meg.

I. Hany Okait szamlallya az ü Halaadasanak.

II. Hogy hogy vagyon az, hogy noha Isten egyedül csak az
Danielnek jelente megh az Kiraly álmanak ertelmet es magyara-
zattyat: Mind az altal ezt az Daniel tulaydonittya az töb tar-
sainak is s-azt mondgya: az Kiraly álmat meg jelentette mine-
künk.

Az mi az Halaadasnak okait illeti: Ket okait szamlallya az ö
Dicsiretinek halaadasanak. Első ez: Mert azt mondgya: Bölcsé-
séget es Hatalmat adtal ugy mond ennekem. Aholot az Hatal-
mon, erti nem az külső erőt, birodalmat, az mely vagyon az
Kiralyokban Fejedelmekben: de az bölcsesegben valo erőt, mely
meg győze mind az Nagy Nebuchadnezar kegyetlenséget es el
szant kedvetlen parancsolattyat, s-mind pedig az Ariochnak
szivet, hogy ne artana se ő neki, se pedig az ü tarsainak. Ezt
azert az szollásban valo hatalmat emlegeti, s-ezert ad elsőben
halakat Istennek s ezt akarja mondani, Ur Isten ugy oktattal
engemet; oly erőt attal ennekem az szollásban, hogy megh győz-
tem az Nebuchadnezar felölünk [127:] valo kegyetlen szandekat,
hogy megh ne öletne minket; Annak okajert legyen Hála tene-
ked. Ahonnet ez az tanusagh hogy az szollásban valo erő es
Hatalom, mellyekkel egyebeknek szivet haytyuk az igassagnak
ismeretire, es viszük oda ahova akarjuk, valakinek nem magatul
vagyon hanem Isten ajandeka. Pelda erre az szent Peternek
amaz hathato tanitasa Pünköst napjan Jerusalemben, akkinek
egy praedicatiojara, megh terenek három ezeren, mert Isten
ada erőt az szent Peternek tanitasanak. Act. 2.

Az szent Pal, Act. 27. mikoron magat mentene az Agrippa
Kiraly előtt, az szent Pal beszedevel ugy megh indul az Agrippa,
hogy ezt keszörittetik mondani az szent Palnak, *Fere persuades
mihi ut Christianus fiam*: közel mayd ugyan el hitetöd velem,
hogy keresztyen legyek. Honnet vala ez? Isten adta vala ezt
az erőt az szent Palnak beszedeiben.

Pharahot mind addig szaklattya Moses, hogy vegezetre el kell
bocsatani az Israelnek fiait Aegyptusból. Mi az oka? Mert Isten
szoll az Moses altal, ü ad erőt az Moses követsegenek.

Az Apostolok ki menván ez szeles vilagra, gyütöttek Isten-

nek Hiveket, hosztanak sokakat ez igassagnak ismeretire az ő tanításokkal: Honnet vala ez? Isten adot erőt az ő tanításoknak es hathatosagot.

Igy mostan is Isten ád erőt az Tanitoknak szavanak, hogy jüjenek sokak az Evangeliomnak ismeretire. Nem magoktul vagyon: azért ne dicseködgyenek ezzel, mint ha masunnan nem vötték volna. Az Poganyok között, az Görögök között azt olvassuk az Demosthenes felől, [128:] hogy oly hathato szavu ekessen szollo ember volt: hogy egész Görög Ország, ennek oratiojara, mind az bekesegre s-mind az fegyverre: mind az ellenséggel valo frigyre, s-mind pedig az frigy fel bontásra kesz volt.

*Az Amphion felől azt írjak az Poëtak, hogy az ő ekessen valo hegedülesevel es szavaval, még az kü-sziklakat is meg lagyithatta: az mellyel azt akartak mondani, hogy az ő ekessen valo szollasaval, még amaz kü szikla természetü kemény sziveket-is, magához haythatta.

Summa. Az szollasban, tanításban valo erő s-hatalom nem magunktul vagyon: Isten ajandeka.

Masodik okat az Daniel az ő dicsiretinek hala adasanak ezt mondgya: Es mostan meg jelentetted ennekem az az mit tüled kertünk, az az, á mint ő maga meg magyarázza: meg jelentöttem minekünk az nagy Nebuchadneznarnak almat, es annak magyarázattyat. Mint ha mondana: Ur Isten, mi előttünk vala az Halal, halálnak valank fiai, az nagy Nebuchadneznarnak alom latasa miat. De ime mosta[n] meg jelentetted azt minekünk. Annak-okajert, legyen teneked örökke valo hala. Te neked en Atyamnak Istene halakat adok en, es dicserlek tegödet. Ahonnet ez az Tanusag: Isten az, akki az titkos dolgoknak ki jelentője, nem emberi erőben vagyon. De most lassuk az utolso dolgot.

Utolso kérdésünk ez vala: Hogy hogy vagyon ez hogy noha Isten egyedül csak az Danielnek jelente megh az Kiraly almanak ertelmet es magyarázattyat: Mind azon által ezt az Daniel tulaydonittya közönsegössen az töb tarsainak s-azt mondgya: Az Kiraly álmát megh jelentetted minekünk? [129:]

Ved eszedben: Ugy vagyon, hogy Isten csak az Danielnek jelente meg az Nebuchadnezar Kiraly almat s-annak magyarázattyat: De közönsegössen tulaydonittya az töb tarsainak-is ez okon. Először. Mert ennek az meg jelenesnek haszna, egyenlőkeppen tartozik vala az Daniel tarsaira, mint szinten ünnön magara Danielre. Masodszor, Cseleköszi ez okon, hogy ezzel meg

* *Horat. de Arte Poetica. Dictus et Amphion Thebanæ conditor orbis Saxa movere sono te studinīs, et prece blanda, Ducere quo vellet.*

jelentene, hogy ü az könyörgésevel együtt hasznos volt az ü tarsainak könyörgése, es tekintöt ebben Isten, nem csak az Daniel könyörgesere, hanem az közönseges könyörgésre kiválteppen.

Ahonnet ez az tanusag elsöben: hogy Hasznos az Hiveknek közönseges könyörgesök Istennek elötte, es felette hathato: Noha azonközben Isten, egy embernek könyörgeset-is meg halgattya. Tanullyuk meg azert mi-is, hogy noha Isten haszonkna-is meg halgathat minket: de kedvesseb Isten elöt az Hiveknek közönseges könyörgesök es felette hathato. Ezt erössiti Tertullianus Doctor. *Öszve gyölünk az hiveknek tarsasagaban, hogy az Istenhez kezünk fel emelvén könyörgesünkkel közelicsünk. Ez az erőszak kedves Istennel.

Masodszor tanullyuk meg ezt-is az Danielnek példajabol, akki az ö neki megh mutatot ajandekot közönseges jonak ismeri lenni, es ez vegre, hogy legyen egyebeknek is javara: tanullyuk megh mondom, hogy valamely jokkal Isten valakit megh ald, azt nem csak egy ember hasznara, nem csak maga javara cseleködi Isten: Hanem ez vegre hogy legyen az egesz Ecclesianak közönseges hasznara. Az mint az szent Pal-is tanit. 1. Cor. 2. vs. 21. 22. 23. ahol így szol; Mindenek tietek ugy mond. Akar Pal legyen, akar Apollo, akar Cephas, akar ez Vilag, [130:] akar az elet, akar az halal, akar jelen valok, akar követközendök, mindenek tietek. Ti pedig az Christuse vadtok az Christus pedig Istene. Mi-is azert az mi Istenünknek minden aldasival, akar micsoda legyen az: Urasag, penz gazdagsag, bölcseseg, vitezseg, ellyünk ugy mint közönseges jokkal, Istenünknek tisztesseregere, s felebaratunknak javara: Mert ez vegre adta Isten.

Ha azert gazdag vagy, s Isten meg aldot, ne ely csak magadnak belöle, hanem legyen masnak is haszna benne. Mert ha ezt nem cseleköszed, ki vet Isten az safarsagbol. Ha bölcs vagy: Ne tarts csak te magadnak: Mert Isten elveszi tüled. Ha eszes vagy, oktassad az tudatlanokat tanacsoddal, s-ezt veszi Isten jo neven tüled.

Harmadszor es utolszor, tanullyuk meg az Daniel tarsainak példajabol, akkik noha közönsegössen könyörögnek Istennek az nagy Nebuchadnezar álmanak megh jelentesejert: Mind az által Isten azt csak az egy Danielnek jelente meg: De azonközben nem zugolodnak rayta, sem pedig nem irigylük azt, hogy Isten ezt Danielnek adta; hanem közönsegössen adnak halakat Istennek erette. Tanullyuk megh mondom, hogy ne dullyunk fullyunk

* in *Apologetico adversus Gef[n]tes. cap. 39.*

azon; hogy ha az Ur Isten az ü ajandekit nem mind egy arant osztogattya: kinek urasagot, kinek gazdagsagot, kinek bölcse-
seget, kinek ekessen valo szollast, szep termetöt adot: De elegöd-
gyünk megh sorsunkal, az mellyel Isten megh latogatot. Meg
gondolvan azt magunkban, hogy arra sem volnank meltok
az mivel Isten benünket megh aldot, s-azt sem tudgyuk Iste-
nünknek elegseskeppen meg köszönni. Ne band azert, ha Isten
ezt urra tötte, amannak bölcseseget, eszszössegöt, gazdagsagot
[131:] adot: Hanem visely arra gondot, hogy lehes hala ado te
azert, az mivel tegödet meg latot. Melyre segellyön Isten mind-
nyajunkat szent Nevejert. Amen.

XIV. *Praedicatio.*

„*ANnak utanna be méne Daniel Ariochhoz, akkit rendelt vala
az Kiraly, hogy el vesztene az Babyloniai bölcseket, el mene,
es így szolla neki. Az Babyloniai bölcseket ne veszed; vigy
engemet az Kiraly eleiben, es az magyarázatot meg jelentem
az Kiralynak. **Akkoron Arioch hamarsaggal be vive Danielt
az Kiraly eleiben, es így szolla neki. Talaltam firfiat Iuda Nem-
zetsegenek foglyai közzül, akki az magyarázatot meg jelenti
az Kiralynak.”

SUMMA.

Ez két versecskeben meg írja az Propheta: Mikeppen töreködöt
esedözöt az Daniel az Ariochnal az Babyloniai bölcseknek eletejert,
akkik meg marattanak vala hogy meg ne ölettetnenek. Es mint
vitte be az Arioch Danielt az Nagy Nebuchadnezar Kiraly
eleiben.

RESZEK.

Két reszecekejük vagyon ezöknek az nehany igekek.

I. Az Daniel töreködese, az Babyloniai bölcseknek életüknek
meg tartatasajert, es annak igaz oka.

II. Az Danielnek az Kiraly eleiben valo be vitettese.

*Az mi az Első dolgot illeti, tudni illik, az Danielnek [132:] az
Babyloniai bölcsek életökert valo töreködeset, es annak igaz
okat, be foglaltatik az, az első versben ahol így szoll az Pro-
pheta: ***Bemene úgy mond Daniel, minek utanna Istennek hala-*

* *vers. 24.*

** *vers. 25.*

*** *vers. 24.*

kat adotvala, az Ariochoz, akkit rendelt vala az Kiraly erre, hogy el vesztene az Babyloniai bölcseket, es monda neki: Az Babyloniai bölcseket ne veszed el: Ezert: Mert en meg jelentem az Kiralynak álmát es annak magyarázattya. Ez igeekben tiltja Daniel az Ariochoz az bölcseknek ölesetül. Holot egy keres tamad: Mert azt kerdehetne itt valaki.

Jol cselekkötte az Daniel, hogy töreködöt az Babyloniai csalard bölcseknek meg maradasokért, holot akar minemü halálnak nemere meltok voltak volna az ő hamis es varaslo tudományokert, es inkab kellett volna örvendőzni rayta, hogy efféle varaslo, es balvanyozo tudomanyu emberek egygüt vesznenek el az ő hamis csalard tudomanyokkal?

F. Jol cselekkötte. I. Ezert: Mert noha jól tudgya vala az Daniel, ugy mint Istennek törvényenek ertője, es Prophetaja, hogy az varaslok, szem fen vesztők, Istenre nezve felette meltok az halalra: de erti vala azt-is mi vegre kergettetne s-mi okon az Kiraly ezöket az bölcseket. Nez azért az Daniel nem az szömelyre, sem pedig az tudományra, hanem az igyre, az melyre nezve nem iteli meltoknak azokat az halalra: Mert ollyat kevan ő tülök, az mely nem emberi erőben, hanem Isteni hatalomban vagyon. Azert az meltatlan kevasagra kepöst igazan oltalmazza Daniel az Babyloniai bölcseket halaltul. II. Jol cselekköszik az Daniel, es igazan oltalmazza az bölcseket: Mert nem ez végre nez az Daniel, [133:] mintha ezt kevanna, hogy ennek utanna is ugyan abban az elebbi tevelygesben, szem fen vesztő, varaslo, hamis tudományokban, mestersegökben mennenek elő, es azokban gyakorlanak magokat: De hogy megh intetven az töb bölcseknek halalaval, kik annak előtte immar megh ölettettének vala, ök ternenek meg, es lennenek az igaz bölcsesegnek követői es tanulói. Ezök okai, mellyekert töreködöt mellettük: Es ezzel az Daniel cselekködetivel nem rontatik el az varasloknak, bűvös bajosoknak ördögösseknek az ő büntetesök: Mint ha ugyan nem volna szabad az fejedelmeknek, gondviselőknak ezöket büntetni. Hanem commendaltatik az mertekletösseg, hogy mindeneket cselekkögyenek jó modgyaval, es az dolgot jól meg ertven mennyenek elő az büntetesben: nem ugy mint az Nebuchadnezar, ki az ő kevasaganak vegere nem menven, szabadon nyakasztattya az Babyloniai bölcseket.

Tanusag.

I. Nem javallyuk még az balvanyozoknak, hitötlen embereknek-is vesződelmököt halalokat, mikor avagy igaz ok nélkül

szenvednek, avagy ollyak által, akkiknek semmi igaz igyük nincsen az büntetésben.

II. Tanuljuk meg: Hogy nem illik az keresztyen embernek még ellensegenek-is vesződelmen örülni, es ellenseget gyűlölni: hanem sőt inkább az Christus parancsolattyaol, ellenseget-is kell szeretni, es annak meg maradasara igyeközni: az mint cselekedik az Daniel, akki igyeközik az Chaldaesuoknak meg maradasaban, kiknek ő ellene valo sok rendbeli gyűlölségöket es alnok tanacsokat annak elötte sokszor vötte vala eszeben. Vagyone [134:] hát ember oly nem barátod, kinek alnok szivet latod? tegy jól vele s-igyeközzel megh maradasara: Mert ezt parancsollya Christus s-ezt követi az Daniel. Nehez ez ugy vagyon az testnek, de kinek kinek keresztyeni tisztí ezt kevannya.

III. Tanuljuk meg az Nagy Nebuchadnezar peldajabol, nem jó az Fejedelmekben az ok nélkül valo kegyötlenseg: Mert akkik az ő birodalmokbol kegyötlensegre vetemöttek, azok nem voltak nyomosok, de Istentől meg büntettettek. Mint Pelda erre az Nero, akki kergetője lön az Isten hazanak, es meg ölete szent Palt es szent Peter Apostolokat: de vegezetre hitvan ki menetele lün ez vilagbol; Mert maga saját fegyverével önnön maga öle meg magat, s-ugy hala meg. Pelda az Domitianus Imperator; az Isten Nepeinek kergetője, ki az ő maga palotajaban, öszve esküt szolgálai miat hala meg. Mert mikoron az Domitia Aszony az ő felesége egy levelen meg találta volna azoknak Nevöket, kiket ő vele egygüt akarna megh öletni, vegeze azokkal, es az ő uranak el vegezet kegyetlenseget magara az Domitianusra fordítsa s-el veszte. Pelda az Sennacherib, kinek az ő kegyötlen-segejert Isten, egy Angyala által, egy etzaka taboraban szaz nyoltzvan öt ezer emberit vagata le. De ki gyözne az kegyötlen Fejedelmeknek az ő fölötteb valo kegyetlenségekert, Istentül reajok szállitot büntetesöket elő szamlalni! De az mikeppen hogy nem jó az Fejedelmekben az törventelen kegyötlenseg: így viszontak nem jó az feletteb valo engödelmesség-is: Mert ez-is veszedelmes, mind magoknak, s-mind pedig az alattok valoknak: hanem tarcsanak mindenben mertekletöségöt. [135:]

Követközik az második Resz.

Mondam masodszor meg írja az Propheta, az Danielnek az Nebuchadnezar eleiben valo be iktattatasat az Arioeh által: akkiről így tanít s-mond. Akkoron Arioeh hamarsaggal be vive Danielt az Kiraly eleiben, es így szolla neki. Talaltam ugymond

firfiat Juda nemzete foglyai közzül, akki az magyarazatot meg jelenti az Kiralynak.

Aholot kettőt kell az Ariocho beszedeiben meg jedzenünk. Mert első részében beszedenek, örül az Ariocho az Kiralynak az firfiu felől, hogy immar találkozot oly, ki az Kiraly almát es annak magyarazattyat megh jelenthetne es az Kiralyt sok gondolkodasitul meg szabadithatna. Es bizonyara nem kell ezt ugy erteni az Ariocho mondasat az mint nemelleyek magyarazzak, mint ha ezzel dicseködnék az Ariocho, mintha azt ü nagy szorgalmatossagaval találta, es immar ennek előtte az Kiralynak tuttara nem volt volna: Mert immar ennek előtte meg hallok, suprá versu 16. hogy az Daniel be ment vala az Kiralyhoz, es időt kere maganak az titkos dolognak meg jelentesere. Sőt ha ez volt volna igyeközeti, mind az Kiraly előt meg jedzette volna magát, s-mind pedigh az Kiralt meg bantotta volna; maga szorgalmatossaganak dicsetivel: Hanem az mint mondam, örül az Ariocho, hogy Isten ilyen jo szerencset adott az Kiralynak, hogy nem lött haszontalan az ő ekkedig valo szorgalmatossaga az ő alma felől. Nem követ azért itt valami udvari modot az Ariocho ebben, aholot felette igen szokasban vagon, hogy csak Urok kedveben lehessenek sokak, az mit más cselekdöt-is, magok serenysegenek tulaydonittyak, es az más [136:] ember talalmanyabol szarmazot munkaval dicseködnék. Mondom, nem ilyen udvari szolga az Ariocho, hanem az mit Isten mutatot az Kiralynak, azon az jo szerencsen örvendőz, es az mit ü nem-talalt, azt maga serensegének nem tulaydonittyta.

Ahonnet, ez az Udvari szolgaknak-is az Tanusag, hogy az mit valaha csak ujokkal sem ertenek, ne dicseködgyenek azzal: mintha ők volnanak annak az jonak fundaloi. Hogy akkik abban elsők voltanak, ne mondgyak felölök az mit amaz Pogany bölcse az Virgilius mond egy rossz Poeta felől, ki Augustus Imperatornak az Virgilius verseit, ugy, mint magajet mutatta vala be, s-igy szol felöle.

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.

Ezokat ugymond az versöket en szerzettem, de más vötte el az dicsiretöt. De ez az vetek igen regnal az Udvari szolgakban (noha nem mindenikben) s-nem jo: Mert gyakorta gyalazat követi jutalmul.

Masodszor az Ariocho az ő beszedeiben az Kiraly előt jelenti meg Nemzetseget annak az firfiunak, akki az Kiraly titkos almat meg akarna jelenteni, s-azt mondgya felöle, hogy Juda Nemzete foglyai közzül valo.

Miert nem mondgya az Arioch az Kiraly előtt, hogy talalt egyget az bölcsek közzül, hogy ismet az Kiraly kedveben hozhatna, kiknek szolgalttyokkal ő-is élt vala annak előtte, es ennek utanna is szüksége lehetne rea? De inkab emleközik az Juda foglyai felöl, az Sidok felöl kiket tudgya vala hogy az Babyloniusok gyűlölnenek az ő különböző vallasokert. [137:]

F. Ved eszedben: Nem az Arioch ennek az oka; de Isten igazgatta így az Ariochnak nyelvet. Mert az mint ennek előtte az ő gondviselese által cseleköde, hogy az Daniel ne menne egygüt az Babyloniai bölcsekkel az Kiraly eleiben: így most akarja az ő külső allapattyabol meg jelenteni, ki legyen az az Daniel, az mely nagyob dicsiretire vagyon Danielnek, hogy nem mint ha az Babyloniai bölcsek köziben szamlaltatot volna. I. Honnan meg tanulhattuk, hogy inkab kell igyeköznünk felebaratunknak meg maradasara, hogy nem mint Urainknak, Fejedelminknek kegyötlen parancsolattyanak vegben vitelere. Az mint cseleködik az Arioch, ki el hagyvan az bölcseknek öldökleset, hirtelen sieti be vinni Danielt az Kiralyhoz, hogy így meg szünnyek az vérontás. Felette igen istentelennök hát afféle szolgak, es az emberi Nemzetnek vesződelmere születtek, akkik Uroktul kegyötlen, hamis mandatomot veven, egyebeknek büntetesökre, sietnek annak vegben vitelere: söt csak hogy magoknak kedvet talallyanak, inkab neheziük az büntetést: Illyenek azok akkik azt mondgyak: Ha Uram parancsollya, Isten úgy segellyen kesz leszek megh nyuzni: az Atyamat sem szanom ha Uram mondgya. Nem ez az jambor Udvari szolgaknak tisztök: hanem, ha Urok haragszik: intsek az csendessegre.

II. Isten az öveire szorgalmatos gondot visel, hogy az gonoszokkal öszve ne elegyittessenek, se pedig azok közze-ne szamlaltassanak, hanem hogy azoktúl megh választassanak. Az mint meg oltalmazza Danielt, hogy az balvanyozo Babyloniai bölcsek közze ne szamlaltatnek.

III. Jobb az ellenség kezében esni, foglya esni, es ke-[138:]resztyenseget azonközben kinek kinek meg tartani: hogy sem mint Ersökke, Pispökke, Cardinalla, Nagy Urra, vagy bölcse balvanyozo keppen lenni, es keresztyenseget azonközben meg tagadni. Annakokajert, ha Isten úgy rendelte felölünk, hogy több nyomorusagot szenvedgyünk job az ellenségnek fogsagat viselnünk; hogy sem mint Istenünket es az egyszer meg ismert igazsagot meg tagadnok. Job szenvednünk, hogy sem mint ez vilaghi allapatert balvanyozokka lennenk. Ha pedig ezt cseleköszük

Isten leszen az: akki mi nekünk minden nyomorusaginknak idejen, az mint az Danielnek oltalmunk leszen. Kinek legyen aldót az ő szent Neve mind örökre Amen. [139:]

XV. *Praedicatio.*

„*Felele az Kiraly es monda Danielnek, kinek neve vala Baltassar. Vagyone hatalmad teneked, hogy meg jelentsed ennekem az almot mellyet lattam, es annak magyarázattyat? **Felele Daniel az Kiraly előtt es monda: az titkot melyről az Kiraly tudakozik, az bölcssek, Egghi forgas tudok, Termeszet tudok, jövődölök, meg nem jelenthetik az Kiralynak. ***De vagyon Isten Menyben, aki az titkokat meg jelenti es tuttara adgya Nebuchadnezar Kiralynak mi leszen jövődöre az következő időkben. Az te almod, es az te fejed latasa ez. +Te neked Kiraly az te gondolatid, az te ágyadban, elmedben fel hatanak, hogy érthetnéd mi lenne te utannad, es ki meg jelenti az titkokat, meg jelentette teneked az mi jövődö. ++Ennekem pedig nem az bölcsesegért mely en bennem volna minden élő emberek felet, jelentetet meg ez az titok, hanem azokra kepest, akik az magyarázatot tuttara adgyak az Kiralynak, es az te szivednek gondolatit meg ertened.” [140:]

S U M M A.

Ez jelen valo igekbe, minek utanna juta az Daniel az Nagy Nebuchadnezar eleiben, meg írja az Kiralynak az Daniellel valo beszélgeteset, tractalasat az ő el felelytöt álma es annak magyarázattya felől.

R E S Z E K.

Két részei vadnak ez fel vött igeknek.

I. Az Nebuchadnezar kérdese.

II. Az Danielnek feleleti.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik az Nebuchadnezar kérdésedet az Danieltől, be foglaltatik az, im ez első versben,

* vers. 26.

** vers. 27.

*** vers. 28.

+ vers. 29.

++ vers. 30.

mikor így szól az Propheta. Felele az Király és monda Danielnek &c. Aholot ebben az első versben harmat kel igen rövideden meg jedzenünk.

Elsőt az Királynak kegyesseget az Danielhöz: Mert mihelyen hallja az Danielnek nevezetű Ariochtul az Király mindgyárt szonak adgya magat, és elsőben szólittya meg nagy kegyessen és almelkodással az Danielt: az mely nem kicsin dicsiretre méltó. Mert tudgyuk azt keresztyenek az régi Historiakkal, kivált-keppen pedig Az Esther könyveből, akki sokat töreködek az Assverus Király előtt az ü nemzetének az Sido nemzetnek meg maradasajert, akkik nem mehetnek vala az Király eleiben az mint meg vagyón irva, cap. 7. Estherae: tudgyuk mondom, mely felette nehéz volt az pogány Királyok eleiben jutni, és azokkal beszelleni. Mert azt itilik vala az pogány Királyok mintha ugyan megh gyalasztatnanak ezzel az ő méltóságokban, hogy ha szonak adnak ünnön magokat az köz renden való embereknek. [141:] De ime most haladek nélkül, kegyössen beszélget az Nebuchadnezar Daniellel.

Ahonnet mindennek ez az tanusag: nincsen sem Király, sem Fejedelem, sem Ur, sem Nemes, sem Gazdag, akkit az szűkseg engödelmesse nem teszen. Pelda az Nebuchadnezar: akki nagy fejedelem Babyloniaban; ime most az szűksegnek idejen felette engedelmes az Danielhöz.

Kik ellen szolgál ez? Azok ellen akik azt szoktak mondani, hogy el lehetnek ők más ember segítsege és baratsaga nélkül. De hallad, ne hid el magadat: Mert fordullyon csak az kotzka, annak-is supplicalsz akkinek annak előtte soha ingyen sem gondoltad volna. Ne utald hát megh felebaratodat: Mert nem volt soha senki oly bölcs oly hatalmas, aki más ember bölcsesege és segítsege nélkül nem szűkölködött volna. Ez az első. Másodszor az Király beszedeiben jegyözzük megh ezt is: Kinek adgya az Király ezt az tisztsöseget hogy beszéllyen vele? Ved eszedben, ket Nevel nevezi ezt: Mert elsőben hja Danielnek, az mely Magyarul annyit teszen mint erős Istennek iteleti. Az mely nevet vött vala maganak az Daniel az környül metelködösnek Napjan: Másodszor nevezi Baltassarnak, az mely annyit teszen Magyarul, mintha mondanád, az Baál Istennek takar kentsöt, az mely nével neveztetöt vala ujonnan az Nagy Nebuchadnezarnak Udvaraban: es ezt az utolsó nevet, nem örömet hallja az Daniel, de nem lehet egyeb benne.

Ahonnet meg feddetnek azok affele emberek, kik azt velik magok felöl, hogy ők jó lelki ismerettel lehetnek az balvanyozok templomában, az Misen, az balvanyok előtt. Holot az Daniel,

még csak az balvanyozoktól ta-[142:]lalt Nevezetöt-is nem örömost hallya. De mi azt mondgyuk hogy az keresztyen ember nem lehet jo lelki ismerettel soha, az balvanyozok gyülekezetiben.

Harmadszor az Kiraly beszedeiben jegyözzük meg ezt-is Micsoda az Kiraly keresenek Summaja? Ez tudni illik hogy ha megh jelenthetije az Daniel az Kiraly álmát es annak magyarazattyat avagy nem. Az mely kerdest Isten ád az Kiralynak szajaban, ugy mint kinek immar kicsin remensege vala, az ő almanak magyarazattya felöl, mivel hogy az ő bölcseiben meg fogyatkozot vala: Ez vegre adgya pedig, hogy így tessék megh az ő nagy kegyelmessege, jo volta az Danielhoz es ennek utanna legyen nagyobb emlekezetben az Kiraly álmának magyarazattya.

Ahonnet ez az tanusag: Hogy Isten akkor szokta kivaltkeppen az ő Mennyei bölcseseget ki jelenteni, mikor az emberek szinten meg fogyatkoznak az ő remenségökben; az mint mondotta az Philo: *Vbi cessat humanum auxilium, ibi incipit Divinum*; Ahol meg fogyatkozik az emberi segitseg, ott ál be az Isteni segitseg: *Et Taulerus: ubi egreditur natura, ibi ingreditur Deus*; ahol ki fogy, ki ál az természet belöle, ot ál be az Isteni segitség: tanullyuk meg mi-is az mi nyomorusaginknak idejen, hogy az mikor el hagy minket az emberi segitsegen valo remenseg, szinten akkor fog ü felsege mi melettünk ki tamadni, s-akkor kezdi az ő mennyei bölcseseget az mi megh tartasunkban ki jelenteni. Vagyon atyamfiai szükségünk ez tudomanyra: Mert sok ellensegök szomjuhozzak verünket de csak szolgáljuk Istenünket, meg segít ő fölsege szükségünknek idejen bennünket. Hát vigasztallyuk ezzel magunkat. Lassuk az masodik dolgot. [143:]

Mondam Masodszor, meg írja az Propheta, az Daniel oratiojat, melyben meg felel az Kiraly keresere. Mely Orationak három Reszei vadnak; avagy három reszekből ál. Elöl jaro beszedből; Az alomnak s-annak magyarazattyanak megh jelenteseből; es vegezetre oratiojanak beszedenek jo modgyaval valo el vegeze-seből.

Az Danielnek elől jaro beszedi, be foglaltatnak, az 27. 28. 29. es 30. versetskekben.

Holot az igeknek ertelmejt, három keresőket kell meg magyaraznunk.

1. Kicsoda legyen az titkoknak meg jelentője?

2. Mi adot az Kiralynak alkolmatossagot az ő almara, es mi volt annak az vege?

3. Honnet jutot az Daniel, az Kiraly almanak ertesere, es micsoda vegei vadnak annak hogy Isten az Kiraly almanak ertelmet meg jelentette az Danielnek?

Az mi az első kerdest illeti, tudni illik, kicsoda legyen az titkoknak megh jelentője? Nincsen semmi emberi bölcsesegben, erőben, hatalomban az. Hogy pedig ez így legyen; Negy kiváltsággal való rendbeli tudosokat szamlal it elő az Daniel. Mert így szól; nem jelenthetik azt meg az bölcsek, sem pedig az Astrologusok, Magusok jövendölők.

Kicsodak es műnemű személyek voltak azok?

Bölcseknek hia elsőben azokat, akkik sorsokból szoktak vala jövendőket mondani. Illyenek most amaz Cziganyok, akkik babbal szoktak jövendőlni s-egyeb hasonló ezközzökkel.

Az Astrologusok egi forgas tudok valanak, akkik az csillagoknak es Planetaknak nezesiből jövendőlnék vala: [144:] Illyenek most azok, akkik Calendariomokat irnak, jo es gonosz üdöt hirdetnek, az földnek termesiről, es az embernek elete vegeiről, jo avagy gonosz szerencsejeiről jövendőlnék.

Az Magusok valanak azok, kik az ördögöknek titkon avagy nyilván való segítsegh hivasabol, s-tanitasabol jövendőlnék vala. Mint most amaz varaslo, bűvös-bavos, ördöngös ferfiak es asz-szony allatok.

Haruspices, az az, oly jövendölők kik az aldozatra fel vagdal-tatot allatoknak nezeséből, jövendőlnék vala.

De mind ezek felől azt mondgya az Daniel hogy senki ezek közzül nem lehet az titkoknak megh jelentője.

Hát kiknek tulaydonyittya?

Csak az egy Istennek; s-Kicsoda az az Isten? Az ki az Menyben az Egekben lakozik. Mert így szól.

Vagyon Menyben Isten, akki az titkokat meg jelenti, es tud-tara adgya Nebuchadnezar Kiralynak.

S-Miert mondgya hogy az Isten Menyben
vagyon?

Nem azert, mintha az Istent bizonyos helyre akarna rekesz-teni: *Mert azt mondgya az Salamon; hogy az egeknek egei be nem fogjak az Istent. **Es ü maga Isten Esaias Propheta által azt mondgya, hogy az Meny az ü ülő szeki, es az Föld az ő labai-

* 1. Reg. 3.

** Psal. 66.

nak samolya. Mindenüt jelen vagyon tehát az Isten. De menyben mondgya az Daniel az Istent lenni. Először ezért, mert gyakorta inset szokta az ő hatalmat es dicseseget, minden allatokra ki jelenteni. Masodszor, mert ot keszitöt Isten minekünk [145:] örökke valo lako hazat. Azert valamenyiszer emlittyük az Istent menyben lenni, jusson eszünkben, hogy oda legyen kevansagunk, mint megh maradando hazankban. Es azert csak az Menyben lakozo Isten az, azt mondgya az Daniel, akki az titkoknak meg jelentöje.

Ahonnet tanullyuk megh mi-is, hogy nincsen senki, akki önnön magatul az Istennek titkos dolgait avagy megh tudhatna, avagy pedig egyebeknek megh jelenthetne. Mert azt mondgya az szent Pal.

Animalis Homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei; *csak azon testből lelekből allo ember, kit az szent lelek meg nem vilagosított, ingyen csak eszeben sem veheti, az mellyek az Istennek lelkeje. Aholot meg hamissittatnak az varaslok, bűvösök bajosok, kik jövődő dolgokrol, ember eleteröl, szerencsejeröl akarnak jövődőlni: mert ez illyetinek csak csalardkodnak. Masodik kerdes ez vala.

Mi adot alkolmatossagot az Kiralynak az ő ál-
mara? es mi volt annak az vege?

Az mint az Propheta jelenti, alkolmatossagot adot erre az Kiralynak az ő szorgalmatos gondolkodasa: Te ugy mond gondolkodol vala agyadban. Vege pedig ez vala: Hogy az által tudna meg, micsoda lenne az következő időkben: az az, az mint ennek utanna meg magyarazza az Daniel, mi lenne az Nebuchadnezar birodalmatul fogva az Christus Orszaganak meg jeleneseig. Mert akkik ezt magyarazzak csak az utolso itelet elöt valo üdökre azok ki rekesztik azokat az mellyek löttének az Nebuchadnezar birodalmatul fogva az utolso üdöig, az az, az Christus testben valo meg jeleneseig; az mely [146:] ellenközik az Daniel magyarazattyaval, az mint ennek-utanna jobban megh ertyük. Es ennek az Kiraly álmanak veget hogy ugyan ez legyen ezzel erőssiti: Az te almod ugy mond, es az te fejed latasa, az te agyadban ez; az az, tellyesseggel ez az vege az te álmodnak az mellyet lattal.

Tanullyuk meg inset az Nebuchadnezar álmbol, akkinek Isten az ő álma által, nagy dolgot, ugy mint birodalmoknak val-

* 1. Cor. 2. vs. 14.

tozasat akara megh jelenteni, hogy nem minden álmok haszontalanok, de nemelylek Istenes álmok, es az hiveket nagy dolgokrol szoktak megh inteni. Az mint ez az szent irasnak bizonyos példajabol megh tetzik. Illyen Istenes álom vala az Josephnek álma. Gen.; 7. Aholot az lattyá az Joseph, hogy az ő kevei fen allanak, es az ő battyaie le haylanak előtte, es az Nap s-az Hold megh haylanak előtte: az mely be-is tellyesedek; mert az ő battyai, az Attya es Annya, AEgyptusban meg haylanak előtte es szolgálnak ő neki. Illyen vala az Pharaoh álma, az het köver es het ösztöver ünök felöl; az mely példazza vala, az het tellyes bü, es het szük esztendőket az mint meg vagy on irva. Gen. 41. Ne utallyunk hat meg minden almodat. Ahonnet meg hamissittatnak azok az bölcsek, (kik közzül egy az Aristoteles) akkik tagadgyak hogy valamely álmok Istentül bocsattatnanak az emberekre, hanem csak az embernek temperamentoma szerent lennenek az emberben.

Mely ertelem igaz resz szerent, hogy nemely az álmok közzül, az temperamentomot követi, de nem mindenek.

Az Melancholicusok, rettenetes es rut dolgokat almadnak: Az Phlegmaticusok, vizekben fetrengenek [147:] almodban: Az Sangvineusok lakodalommal, tanzal es egyeb vigassaggal tepelődnek: Az Cholericusok tüzzel es harczolással vesződnek.

Harmadik es utolso kerd es vala: Honnet jutot az Daniel az Kiraly álmanak ertesere, es micsoda vegei vadnak ennek, hogy Isten az Danielnek jelentette megh az Kiraly álmanak magyarazattyat? Ved eszedben: Jutot az Daniel az Kiraly álmanak ertesere s-magyarazattyara, nem az ő maga bölcsesege által, az mint önnön maga mondgya, hanem az Isten lelkenek oktatasabol s-meg jelenteseböl: Mert így szol; Ennekem pedig nem az bölcsesegert jelentetet meg ez az titok, mely en bennem volna, hanem Istentül. Mint ha mondana; Hogy en ezt az álmat es annak magyarazattyat megh jelentettem neked Kiraly, ne tulaydonicsad azt az en bölcsesegemnek, mert ha ez egesz vilagot felöl mulnam-is bölcseseggel, mind az által nem jelenthettem volna meg teneked ezt az titkos dolgot. De Isten az akkinak úgy tetzet, hogy az en szolgálatommal elne, es ezt az titkos dolgot en altalam teneked meg jelentene.

Vege pedig ennek, hogy Isten, az Danielnek jelentette megh az Kiraly almat; Eggyik ez, az mint mondgya az Propheta: Hogy Isten cselekkötte ezt azokert, akkik az magyarazatot tudtara adgyak az Kiralynak: az az, az te orszagodban levő Sidoknak megh maradasajert, oh Kiraly, akkiknek könyörgesere engedte megh ezt Isten, es megh tanitot engemet, hogy meg

jelencsem teneked. Így akar azért az Daniel könyebseget keresni az Sidoknak, es inten az Nebuchadnezar az kegyelmességre, hogy könyebitene azoknak terheket. Masodik veget [148:] ezt mondgya az Daniel á Kiralynak: es ugy mond az te szivednek gondolatit meg ertened, az az, cselekötte Isten ezt az te tanusagodra, hogy mehetnel vegere annak az miről szorgalmatossan gondolkodol vala te magadban. Mind az kettőt megjedzi az Agoston Doctor is *tom. 3. lib. 2. de mirabilibus Sacrae scripturae ca. 30. Deus inquit, Danieli, non solum somnium ipsum, sed etiam somnii ipsam occasionem, quae esset, antequam Rex dormiret, indicaverat. Hoc vero factum est, ut Regi Daniel, summi creatoris notitiam insinuaret: et plebs in servitute et captivitate posita aliquod, quam vis parvum, auxilium et solatium haberet.*

Az Isten ugy mond, az Danielnek nem csak az álmot, de az alomnak alkalmatossagat-is mi volna, minek előtte el alunnek az Kiraly, megh jelentette vala. Ez pedig azért lön, hogy az Daniel hoszhatna az Kiralt az teremő Istennek ismeretire; es az fogsagban levő Sidoknak lenne, hanem nagy-is, valami kicsin könyebsegek.

Tanullyuk meg hát it az Daniel peldajabol. I. Akki az Kiraly almanak megh jelenteseben nem tulaydonit maganak se maga serenysegenek semmit: de mindeneket tulajdonit Istennek; Hogy mi is semmiben ne tulaydonicsunk semmit az mi serenysegünknek, fel se fuvalkodgyunk semmiben, hanem mindenkben adgyunk halakat Istennek.

II. Tanullyuk megh azon Daniel peldajabol; akki az Istentül mutatot ajandekkel el az közönseges tarsasagnak javara hogy mi-is valamivel ajandekoz Isten; avagy bölcseséggel, gazdagsaggal, vagy egyeb ajandekival; ellyünk azokkal az közönseges tarsasagnak hasznara, s-azt veszi Isten jo neven tülönk. Melyre segicsön ü felsege. Amen. [149:]

XVI. Praedicatio.

„*TE Kiraly latad: es ime egy kep, nagy es tettetes kep, tündöklő áll vala te előttd, es az ő abrazattya rettenetes vala. **Ennek az kepnek feje tiszta aranybol vala: az ü mellye es az ő karjai ezüstből: az Hasa es az tompora ertzből. ***Az ő szarai

* vers. 31.

** vers. 32.

*** vers. 33.

vasbol: labai egy reszent vasbol es egy reszent cserepből. *Nezöd vala migh egy kü el hasada emberi kez nélkül: es el töré az allo kepet az ő vas es cserep labairol, es aprora ronta őket. **Akkoron együt el romla az vas, cserep, ertz, ezüst es arany: es lönek mint az pelyva az Nyari szürön, mellyet az szel fel veszen, es semmi helyét sem talalni. ***Az kö pedig akki el üte az allo kepet, nagy Heggye lön es be tölte az egész földet. Ez az alom: es az magyarázattyat-is meg mondgyuk az Kiralynak.”

S U M M A.

Ezökben ez nehany versecskekben, Követközik az Daniel Oratiojanak, avagy beszedenek Masodik Resze. Holot az Daniel megh jelenti az Kiralynak álmát es annak magyarázattyat. Mit latot almaban, es mit akart Isten az által az alom által az Kiralynak meg jelenteni. [150:] De most mi az alomnak magyarázattyának bekét hagyvan, lassuk az Kiraly álmat minemü almot latot legyen az Kiraly; s-es leszen czellya tanitasunknak: Haszna ez tudomanyinak, az mint ez utan megh halljuk nagy leszen: Mert innét eszünkben vehettyük: Miben allyon ez vilagi birodalomnak allapattya: Mely nagy változások voltak eleitől fogva az birodalmokban, s-most-is mit kellyen remenlenünk. Ugyan innét eszünkben vehettyük azt is: Micsoda allapattyok volt az Hiveknek az birodalmaknak változasi között, es ennek utanna-is mit kellyen varnunk: mind addig, miglen az itelő biro Christus el jü az iteletre. De most lassuk az igeeknek Reszeit.

Két Reszei vadnak az alom latasnak. Mert

I. Az Nagy Nebuchadnezar, egy magas állo kepet lát álmában.

II. Lát egy követ az mely emberi kesz nélkül le szakad, es azt az allo kepet össze rontya. Mi-is azért ezökről szollyunk.

Először az allo kepről, mellyet lát az Kiraly almaban. Masodszor arról az köről, melly azt az allo kepet össze rontya. Az mi az első dolgot illeti így szoll az Propheta föléle s-mond. Te ugy-mond Kiraly latad: es ime egy kep. &c.

Mit akar?

Meg írja annak az kepnek formáját, mellyet latot vala az Kiraly almaban: Minemü volt az az kep: először azt mondgya föléle hogy, firfiui emberi abrazatu kepet mutatot, ugymint

* vers. 34.

** vers. 35.

*** vers. 36.

akkinek feje, mellye, hasa volt: karjai tomporai, szarai es labai voltanak, az mely kep, typusa arnyeka volt, ez vilagi birodalmaknak változásának az Christus el jövételeig, az mint ennek utanna valóságoskeppen meg halljuk. [151:]

Masodszor azt-is megh jelenti, ez az kep miből volt, s-micsoda volt Materiaja; mely felől így szól: Hogy Feje tiszta aranyból volt: Mellye s-karjai ezüstből; Hasa s-tomporai ertzből: Szarai vasból, labai egy reszent vasból, egy reszent pedig cserepből: az mely különböző materiakból s-metallomokból abrazoltatott az birodalmaknak különböző ki szolgáltatása, az mint meg halljuk.

Harmadszor ugyan itt ennek az kepnek megh irasaban, külső környül allo dolgokat-is jelent, kivaltkeppen pedig imez hát rendbeli dolgokat írja megh az Propheta.

1. Azt mondgya hogy az az kep egy volt nem több: Mert példazza vala annak az egy birodalomnak ki szolgáltatását, mely akkoron az nagy Nebuchadnezzarnak kezében vala. 2. Azt jelenti hogy az az kep nagy volt, mellyel annak hatalmasságot jelenti. 3. Azt mondgya felöle hogy, szeles, tómerdek es magas volt. 4. Hogy fenő tűndöklő volt: 5. Fen allo kep volt: Mert az fén álló firfiu, inkább ki mutathattya erejét, hogy nem mint az ki veszteg ül. 6. Annak tekinteti rettenetes volt, az az, az ő kemensegevel es kegyetlensegevel egyebeknek felelmet szőrzöt. Ezek neznek ennek az allo kepnek megh irasara. Melynek magyarázattya mire szolgállyon, meg halljuk az Danieltol.

Mit tanulunk innét?

Tanuljuk meg elsőben: Mivel hogy abrazoltatik ez vilagi birodalmaknak változása ebben az kepben: Minemű legyen ez az világ, es ennek birodalma? Azt mondgya az Daniel hogy olyan mint az kep, s-még pedig mellyet ember almában lát: Avagy az mint az bölcs [152:] Salamon mondgya: **Vanitas vanitatum*, heaban valóság es annak minden dicsősege semmi. Felette boldok tehát azok, akik ezt ez vilagi birodalmat, uraságot, úgy tartják mint allando jót: Mert ennek minden dicsősege csak alomba látot kep. Pelda erre amaz világ bíró Sándor ki nagy Fejedelem vala, de ennek az ő birodalma csak olyan lön mint az alomban látot kep. Mert ő maga egy kicsin mereg miat el vesze, birodalma pedig egyebekre szálla. Pelda az nagy Nebuchadnezzar, kinek az ő birodalma csak olyan lön mint az kep.

* *Eccles. 1. vers. 2.*

Mert kevelysegre vetemödvén, le vete Isten hirtelen az ő birodalmabol, es az barmok köziben szamlaltatek. Nem sokkal jara külömben az Boldisar Kiraly-is, kinek Isten, az ő tobzodasi közöt elegele megh eletet, es az ő birodalma az Mediabeli Dariusra szalla. Pelda az Cyrus akki nagy fejedelem vala, de az ő birodalma csak ollyan lön mint az kep: Mert az Scythakra menven, á Tomyris Kiralyne aszony eleiben szalla, meg vere, fejet el üttete, es egy tömlő vért elő hozatvan az szolgálóival bele vettete az Cyrusnak fejet ezt mondvan: Igyal immar Cyre elegödgyl megh azzal az verrel, melynek ennyi esztendőktül fogva kevanoja votal; es ily az ő birodalma semmive lön. Ezt az birodalmaknak alhatatlan mulando votalt bizonyittya az Philo Iudaeus, mikor ily szoll: *Floruit quondam Graecia, sed Macedones abstulerunt ei potentiam: Postea Macedonia viquit opibus sed divisa in plures portiones, debilitata est, donec omnino interiit. Ante res Macedonum incluta fuerat Persarum felicitas, sed una dies tam ingenti regno finem attulit.* Az az: Viragzot regenten Görög Ország, de annak birodalmát az Macedoniajak foglaltak el; büvölködöt az utan Macedonia gazdagsaggal, de annak utan-na töb reszekre oszolvan, megh erőtlenedek, miglen [153:] semmive lön. Az Macedoniai birodalom elöt, hires vala az Persak birodalma, de ollyan hatalmas birodalomnak egy Nap mind veget vete.

Pelda erre az mi szegeny Nemzetünk es Hazánk-is: volt ennek az ő birodalma valaha valami: de most minden dicsösege es hatalma semmi. Tanullyuk meg hát hogy ne hidgyünk az árnyek-nak hanem bizzunk csak az nagy Istennek hatalmaban, akki igazgattya az birodalmakat. Tanullyatok megh ti-is kik vilagi gazdagsagban biztok, hogy igen arnyekhoz kaptok: Mert az mit ma gyüjtötök, holnap nem tudgyatok kije leszen: az mint ő maga Christus urunk hozza elő amaz pelda beszeden; *vala ugymond egy neminemü gazdag ember, kinek szanto földé sokat termet vala &c. Ellyünk hát ugy ez vilagi gazdagsaggal, mint mulando joval.

Masodszor tanullyuk meg inset: Nagy külömbseg vagy on az birodalmak között: Mert nemely aranyhoz: nemely ezüsthöz, nemely ertzhöz, nemely vashoz hasonlo; söt ugyan azon egy birodalom neha arany, neha ezüst, neha ertz, neha vas; az mint ily szamlallya az Daniel. Aranyhoz hasonlo avagy arany birodalom az, az mely kegyességgel es kegyelmeséggel birattatik: De

az mely kegyetlenséggel vitetik vegbe, meltan hasonlittatik az vashoz.

Harmadszor, tanullyuk megh azt-is, hol vöttek volt az regi pogany bölcsek s-nevezet szerint Ovidius, amaz üdöknék változasi felöl valo csevegesöket, ahol minden üdöket negy reszre osztottak, s-azt mondtak, hogy első volt arany üdö: második az ezüst; harmadik az ertz: negyedik es utolso az vas, az mely mostan-is regnal: nem [154:] magoktul bizonyara, hanem inset az Daniel Propheta irasabol.

De most el feleytven sokak az Daniel Propheta tanitasat, avagy az regi poganyok veleködeset, akkik az utolso üdöt hasonlittyak az vashoz: az vas helyöt arany üdöt hirdetnek: Mert ezök nem ismerik az Istennek ennyi sok latogato ostori közöt, vér ontas, sok özvegyök, arvak siralma pusztulasa közöt, még-is micsoda legyen az Istennek haragja? Vér es ostoroz az Isten. nem ismerik még-is az emberek hogy haragszik ő felsege, hanem azt mondgyak hog[y], most vagyon az aranyüdö. De en azt mondom ne boszoncsad az Istent: Mert ha gondolkodnal felöle, igaz eleg vas es fegyver alat tart ő felsege bennünket.

Ertyük azért immar tanusagunknak első Reszet, lassuk az Masikat.

Mondam Masodszor, megh irja az Propheta az Kiraly álom latasanak Masodik Reszet, melyben lát egy követ, mely kö emberi kez nélkül le szakad, es amaz nagy allo kepet öszve rontya: akkiről így szol immar az Kiralynak. Nezed vala, úgy mond te Kiraly, migh egy kü el hasada emberi kez nélkül &c.

Mit akar?

Meg irja annak az könek allapattyat, mely az nagy allo kepet öszve rontya, s-Negyed mond affelöl.

1. Helyet jelenti megh, honnet szakadot le az az kö; azt mondgya hogy onnet felyül. 2. Modgyat mondgya megh az le szakadnak s-azt mondgya, hogy, nem úgy, mint ha valakitül emberi kezzel fordittatot volna le; hanem emberi kez nélkül, szabad akarat szerint veletlenül, [155:] hirtelen jöt. 3. Azt jelenti, mit szerzet, azt mondgya hog[y] öszve rontotta az allo kepet, az ő vas es cserep labairol, es egyyüt el romlottanak, az vas, cserep, ezüst, arany, es semmive lötenek. 4. Mint löt annak az könek dolga? azt mondgya hogy nagy hedgye löt, es be töltötte az egész földet, az az, ki szelesitötte magát az egész földnek kereksegere. Ez annak az öszve ronto könek megh irasa. Mely most lattatik igen homalyosnak, de ennek utanna nyilván valo leszen ennek ertelme: mikor ezt á Daniel az 44, es 45. versecskekben

fogja magyarázni. Mert ez az őszve ronto kü leszen ő maga az Ur Iesus Christus, akki az embereknek segítseghe nélkül, onnet fölül veletlenül az mikor az emberek ingyen sem tuttak remenleni, le szallot az Egből, nevedödöt nagy hegye, es az ő Anya-szent Egy-hazat ki terjesztette ez szelős vilagnak utolso Hatarira, meg rontvan az ő Anya-szent Egy-hazanak ellenseginek erejet, hatalmat. De az magyarázatot hadgyuk az Daniel Prophetara: most lassuk mit tanuljunk innen.

Tanuljuk meg, mitsoda külömbseg legyen ennek az őszve ronto könek az az, az Ur Iesus Christusnak orszaglasa, birodalma; es amaz allo kepnek allapattya között. Ez tudni illik, hogy ez az vilagi birodalom, az mely abrazoltatik az allo kep által, romlando alhatatlan es változando, az mint immar meg hallok: De az Christus orszaglasa mennyei birodalma, örökke valo. Nevekődik ez, ez világ ellen, nevekődik az Sathan ellen, es ennek birodalma ki terjed ez földnek utolso hatarira. Az mely mi nekünk nagy vigasztalasunkra vagyon: Mert mikoron lattjuk az Istennek Anya-szent egy-hazát haborgattatni, mind azon által, ennek meg maradasa felől [156:] semmikeppen ketsegeben ne essünk: Mert ennek soha senki vilagh vegeig ellene nem alhat, es ennek az Christus birodalmanak hatara, egygyik tengertől fogva á másik tengerig vagyon, regnal Mennyen es földön. No tehát, ám bator minden seregevel dühösködjek az Satan: de velünk vagyon az őszve ronto kö az Jesus Christus, akki ez vilagi kegyötlenöket őszve rontvan, fel eppit es megh tart az ő Anyaszent-egy hazaban minket. Ez innét az tanusag.

Vegezetre az Daniel elő szamlalvan az Kiralynak alom latasit, ezzel vegezi beszedet: Ez ugymond az alom, es az magyarázattyat is meg mondjuk az Kiralynak. Az melyben csak ezt kell megh jegyöznünk, hogy az alom magyarázasnak ajandekat, egyenlőkeppen tulaydonittya az ő tarsainak, es annak hasznat nem akarja tartani csak maganak: Ahonnan minekünk is ez az tanusag, hogy valaminemü jokkal áld minket az mi Istenünk, lelkiekkel testiekkal, ellyünk azokkal az közönseges tarsasagnak javara, s-ezt veszi Isten jó neven tülünk. Melyre segellyen az mi Istenünk Fiajert az Ur Jesus Christusert. Amen. [157:]

XVII. Praedicatio.

„*TE Kiraly kiralyoknak kiralya: Mert az Mennyei Isten Orszagot, hatalmat, erőt es dicsőseget adot te neked. **Es valahol

* vers. 37.

** vers. 38.

lakoznak embereknek fiai, mezei oktalan allatok, es Eghi mada-
rak, adta azokat az te kezedben es urra töt mind ezeken: Te
vagy az Arany fő. *Es te utannad tamad más birodalom,
kisseb az tiednél: Es harmadik birodalom ertz, mely az egesz
földön uralkodik.”

S U M M A.

Ez jelen valo es az követközendő egy nehany versökben megh
irja az Propheta, az Kiraly almanak magyarazattyat. Mondom:
arrol tanittatunk: Mit akarjon Isten Nebuchadneznak az ő
alma altal megh jelenteni, es mire magyarazza Daniel az Kiraly
álmat.

R E S Z E K.

Két Resze vagyon ennek az alom magyarazasnak az mint
irja az alom latas-is kettöböl ál vala.

I. Az nagy allo kepnek Magyarazattyarol.

II. Az öszve ronto könek ertelmeröl. Mi-is ugyan ezen két
dolgot azert lássuk.

1. Mit peldazzon az Nagy állo kep es micsoda legyen annak
magyarazattya. 2. Kicsoda legyen az az kö, akki [158:] azt az
nagy allo kepet öszve rontya semmive teszi. Most pedig kezd-
gyünk csak az elsőhöz az allo kepnek magyarazattyához.

Az mi az kepnek magyarazattyat illeti: az Daniel Propheta
azt az kepet magyarazza, azoknak az tartományoknak birasara
es igazgatasara, mellyek akkor az Babyloniai Kiralynak kezében
valanak; Mely tartományok között vala Sido Ország-is, holot
akkor az Istennek Ecclesiaja vala. Avagy hogy nyilvánban
szollyak az iras magyarazo Doctoroknak veleködesöket: Nem
az ennek az alom latasnak czellya, mint ha Isten itt ebben az
latasban ez egesz világban levő tartományoknak allapattyat
vilag vegeig akarna meg jelenteni, mint lenne ez egesz vilagnak
alapattya, az mint nemellyek veleködnek felöle. De veti Isten
ezt az almot az nagy Nebuchadnezar eleiben ez vegre kivalt-
keppen, hogy lenne nyilván, mint lenne annak az Tartománynak
es birodalomnak allapottya, melyben az Isten Ecclesiaja volna.
Söt Isten ezt az latást cselekedti az Sido Nepnek kedvejert, hogy
ertené, mint leszen az ő allapattya, miglen az Christus az ő el
jövetelivel megh rontana azokat az birodalmokat kiktül azon-
közbe szenvedne, az ő gyönyörűseges Orszagát ez szeles vilagra

* vers. 39.

ki fogna terjesztetni, es tudná az Istennek Nepe az követhözendő nyomoruságok között magát mivel vigasztalni. Ez ennek az kep felöl valo alom latasnak czellya. Hogy pedig ennek az birodalomnak birasa nyilván lenne, ennek igazgatását negy karban allattya, akkihöz kepest negy nagy birodalmokat-is szamlal; mellyek követhöznek egyyk az másik utan, kik hasonlok lesznek az kepnek minden reszeihöz. [159:]

Az Első az Arany főhöz.

Masodik az ezüst karhoz es melyhöz.

Harmadik az ertz hashoz es annak tomporaihoz.

Negyedik az Vas saarakhoz, es az egy reszent vas, egy reszent cserep es agyag labakhoz. De lassuk rendel.

Mond az Propheta. Te Kiraly kiralyok kirallya, &c.

Mit akar?

Ved eszedben: az kepnek első reszet, az az, az Arany főt magyarázza az Daniel az Babyloniai birodalomra, az az, az nagy Nebuchadnezzarra, akki akkor egyedül, ugmint hatalmas Monarcha uralkodik vala: mert így szol. Te Kiraly kiralyok kirallya, te vagy az az Arany fő. Holot az Daniel beszedeiben Harmat jegyözzünk megh.

I. Miert mondgya az Nebuchadnezzart Kiralyok kirallyanak? az ő birodalmara nevezve, öszve vetven az Nebuchadnezzart az több kiralyokkal, kiknel sokkal hatalmasb vala. Mert mindenek engednek es szolgálnak vala ő neki; nem csak az Sidok, de sok Nemzetseg beli Kiralyok, az mint meg vagyon írva, Jeremias Prophetanak. cap. 29. ahol Isten az Nemzetsegöket es kiralyokat adgya, sőt még az mezei oktan allatokat-is az Nebuchadnezzar kezében. Lasd meg az 5. 6. 7. 8. versekben ugyan ott *cap. 27. Item Ierem. 25. Ezech. cap. 29. 19.*

II. Azt jegyözzük meg: Miert mondgya az Nebuchadnezzar birodalmat hasonlonak az Arany főhöz. Két okajert: 1. az ő gazdagsagara nevezve: Mert az több birodalmaknal, kencsel Aranyval inkább bővölködik vala, az mint megh tetzik az Esaias Prophetanak cap. 14. vs. 4. ahol azt olvassuk, hogy arannyal bővölködöt Babylonia, [160:] mivelhogy minden közel valo tartományoktól adot veszen vala, es ehez kepest az több Országok, birodalmak sokkal szegényebbek voltak. 2. Hasonlittya az Aranyhoz, az ő kegyösségere es birodalmanak engedelmessegere nevezve. Mert noha igaz elég kegyötlenység esöt az Babyloniai birodalomban, de az több birodalmokkal öszve vetvén, sokkal szenvedhetőbb volt ebben az Isten Nepenek allapattya, hogy

nem mint annak utanna valo birodalmokban. 3. Azt jegyözzük meg. Micsoda okat mondgya ennek az Daniel az magyarazatnak, hogy az Nebuchadnezar birodalma hasonlo legyen az Arany föhöz. Kettöt mond.

Elöször. Ezert: Mert Isten az ö birodalmanak szörzö oka; Az Mennyei Isten adot ugymond teneked Orszagot.

Masodszor. Mert az Nebuchadnezar birodalma meltosagos, ki felöl ekkeppen szoll az Daniel. Te neked Kiraly, adot Isten Orszagot, az az, parancsolatra valo meltosagot, adot Hatalmat, az az, az ö kevansaganak vegben vitelere valo elegsegöt: adot Eröt, az az, birodalomnak allandosagat; adot Dicsösegöt, az az, hirt Nevet, mely meszsze ki terjedet; adot Birodalomnak nagysagat, az mely ki terjed Babylonianak es Assyrianak közel valo tartomanyira, aholot lakoznak az embereknek fiai, mezei oktal-an allatok, es az Eghi madarak. Öszve köti pedig az vadakat madarakat az emberekkel ez okon; Mert az oktalan allatok-is, ugymint Oroszlanok, farkasok, es ezekhez hasonlo kegyetlen bestiak es az Eghi madarak is, titkos keppen erzik vala, hogy az Nebuchadnezar volna az fejedelem: az mint ugyan ezen dolgot erőssiti Isten önnön maga, Ierem. 27. aholot így szoll. Adtam ugymond [161:] en az Nebuchadnezarnak az en szolgamnak kezeben mind ezeket az tartomanyokat, söt megh az Mezei allatokat-is neki adtam hogy nekie szolgallyanak. Ertyük azert immar az Arany főnek magyarazattyat, mit abrazollyon, tudni illik az Babyloniai birodalmat, mely miért legyen hasonlo az arany föhöz, azt-is eszünkben vevök. Ahonnet ez az Tanusag.

Isten az akki ád Fejedelmeket, es egyebeket az Kiralyok es fejedelmek birodalma ala vét, embereket tudni illik, vadakat madarakat, minden féle allatokkal egygyüt; az mint önnön maga erőssiti ezt Isten. Ier. 27. v. 5. ahol így szoll. En teremtettem az földet, az embert es az barmot, mellyek ez földnek színén vadnak, az en nagy erőmmel es az en ki nyuytot karommal; annak-okajert adom azt annak, akkinek akarom, akki kedvesnek talál-tatik az en szemem előtt. Nem az vak szerencse hordozza tehát az birodalmakat: Annakokajert szükség hogy engedelmesseg legyünk, es tisztösseget tegyünk az mi fejedelmünknek, ha szinten Nebuchadnezar az az kegyötlen leszen-is, es az ellen ne rugodozzunk.

Az Fejedelmek-is pedig, megh gondolván azt hogy Istentöl legyen az ö birodalmok; úgy rendellyek életöket hogy tessék Istennek az ö forgolodasok: Mert ha ezt nem cseleköszik, le haittya Isten öket, mint az Nebuchadnezart az ö birodalmabol. Mint ennek utanna meg ertyük.

Most immar mond az Propheta.

*Es te utannad tamad más birodalom kisebb az tiednel: es Harmadik birodalo[m] ertz, mely ez egesz földön uralkodik.

Ennek előtte valo ket versökben, meg magyarazok az [162:] kepnek első reszet: Mit tegyen az Arany fő. Most immar lassuk azon kepnek Masodik es Harmadik reszet.

Masodik resze az kepnek illyen vala, tudni illik, mellye es karjai ezüsből valanak: Mellyen az mint az Daniel szoll, peldaztatik más birodalom; kinek két hatalmas Nepei lesznek, ugyanint annak az birodalomnak ket karjai, az Medusok es az Persak, az mint ez meg tetzik, ezen Prophetiai könyvnek ötödik reszeből, ahol amaz tobzodo Bodisar kiralynak így szolla az Propheta: El oszlatot az te Orszagod, es adattatot az Medusoknak es Persaknak. Megh tetzik ennek az magyarazatnak valosaga, ezen könyvnek nyoltzadik reszeből-is, ahol így szoll az Prophe-ta; **Az mely kost latal, az Medusok es Persak Orszaga az.

Meg valasztja pedig ezt az Elsötül, három rendbeli circumstantiakkal: idővel, számmal, es allapattal. Idővel így: Mert azt mondgya hogy az Nebuchadnezar utan leszen az: ahol az Nebuchadnezar nevezetivel, *per Synechdochen* be foglaltatik az ő fia-is az Evil-Merodach, es az ő unokaja Bodisar Kiraly: Mert ezek-is birtak az Babyloniai birodalmat, es vegezetre Bodisar kiralynak idejeben szallot az Persakra es Medusokra, az mint megh tetzik az Ieremias Propheta jövődő mondasabol, cap. 27. es annak be tellyesödeseből, az mint megh vagyon írva Daniel 5. cap.

Számmal különböz az Masodik birodalom az Elsötül: Mert azt mondgya hogy; Más leszen az elsötül. Allapattal, különböz: Mert azt jelenti hogy, kisebb leszen es alab valo az elsőnel, az mint hogy böcsteleneb az ezüst az Aranynal.

Ezüstnek mondatik pedig ez az birodalom, két oka-[163:]jert. I. Mert ennek nem vala annyi meltosaga, mint a Babyloniai birodalomnak, s-anni fenységge mint amaz elsőnek. II. Mert az, az ő birodalmaban levő pogan Nepekhöz, de kivaltkeppen az Isten nepehöz kegyötleneb vala sokkal, hogy sem mint az Babyloniai birodalom.

De mondhatnad.

Eggyik ok sem alhat itt meg: hogy ez okokra kepest mondatatnak ezüstnek.

* *vers. 39.*

** *Dan. 8. vers. 20.*

Mert az mi az elsőt illeti, hogy azért mondatnek, ezüstnek, mivel ennek az birodalomnak kisebb volna az o fenössege hogy nem mint az elsőnek, Tudgyuk azt az Historiakból, hogy *ebben regnalt az Cyrus, kinek Orszaglasa felette Nevezetes volt, ugyan mint kinek birodalmanak hatara Nap keletre terjedöt az Vörös tengerig: Eszakra, az Euxinum tengerig: Nap nyugotra Cyprusig es Aegyptusig: Délre szerezsen Orszagig. Tehat nem volt kisebb az Persiai birodalom az elsőnel meltosagara s-birodalmara nevezve.

F. Ved eszedben. Igaz az, hogy Cyrus idejében, nem kicsin meltosaga volt ennek: De Cyrus megh halván mindgyart az ő halála után, az ő fiai Cambyzes es Tanozares önnön magok között megh partolanak, es az ő alatta valok, tülök el haylanak: es mindgyarast romlani kezde az Persiai birodalom az mint Xenophon az megjedzet helyen bizonyította. De az Babyloniai birodalom ellensegit meg gyözven, több ideig lakot bekesegben, es több ideig volt meltosagban, fenyösseghen, az mint szokot bekesegnek idejen lenni. Azert fen áll ez; hogy ezüst, az az, alab valo az Persiai birodalom az elsőnel, tudni illik az Nebuchadnezar birodalmanal. [164:]

Mondhatnad még-is.

Annak sem lehet helye, hogy ezért volna ez az Masodik birodalom ezüst, hogy ez sokkal kegyötlembe volt az Isten Nepehöz. hogy nem mint az első: Mert Cyrus engedöt inkább vissza menetelt az Isten Nepenek az Babyloniai fogsagból, es ugyan ezen parancsolattyat Cyrusnak annak utanna Darius-is confirmalta az Istennek Nepenek haza menese felöl, es Danielt-is fel emelte meltosagra, es vegezetre Artaxerxes Longimanus, Ezdrasnak es Nehemiasnak hatalmat adott az Jerusalemben valo megh teresre. es az Jerusalem templomanak fel eppitesere; Tehat nem volt kegyötlembe ez az birodalom az Isten Nepehöz mint az első, es ez okon-is nem meltan hasonlittatik ezüsthöz.

F. Itt ez arant-is az ami az igaz nem tagadgyuk: Mert az mi az Isten Nepenek szenvedhetöb allapattyat illeti, nyilván vagon az Ezdras, Nehemias es Esther kiralyne Aszony konyveböl es az megh lött Historiakból, hogy neha könnyebben volt az Isten Nepenek sorsa s-neha pedig sok nyomorusagokat szenvedöt. De azt mondgyuk hogy, nem egy avagy ket Kiralynak személyetöl kel iteletet tennünk az egesz Persiai birodalomrol. Mert noha az Cyrus az ő alatta valokat ugy tartotta s-ugy böcsü-

* *Xenoph. lib. 8. de Paedia Cyri.*

lötte mint fiait, es viszontak az Cyrust az ő alatta valok-is ugy böcsültek mint Attyokat, az mint *Xenophon szamlallya; De mihelt az Cyrus megh hala s-az birodalom az ő fiara Cambysesre szalla, azonnal megh változának mindenek es nyomorultul lön az ő alatta valoknak s-kivaltkeppen az Sidoknak dolgok. Ennek utanna szenvede az Isten Nepe sok nyomorusagot, az mint meg tetzik abbol: [165:] Mert Cambyses nem engede meg elsőben, hogy fel eppitenek az Sidok az Jerusalem templomat. Assverus annak utanna igyeközek az Isten nepet semmive tenni, *ut patet ex Historia Hesterae.*

De ki gyözne elő szamlalni, menyi nyomorusagokat szenvedet az Istennek Nepe az Persiai birodalom alatt ugy mint ket szaz het esztendőig, világ teremtese utan 34. 35. Esztendőtül fogva 36. 42. esztendőig, az mely esztendőkben allot az Persiai birodalom. Mely Persiai birodalomnak Kiralyi ezek voltanak.

1. Cyrus. 2. Cambyses az ő fia. 3. Darius Histaspis akki lova nyeritesenek szerencsejéből lőtt vala kirallya. 4. Xerxes. 5. Artaxerxes Longimanus. 6. Darius Nothus. 7. Artaxerxes Mne-mon. 8. Darius Ochus. 9. Arsames, avagy Arses. 10. Darius Codomannus, akkitül osztan el foglala az nagy Alexander az Persiai birodalmat. Ahonnan megh tetzik, hogy mind magara kepest kisseb ez az birodalom az Elsőnel, s-mind pedig az Isten-nek Nepere kepest, kegyötleneb azon elsőnel. Ez az Masodik dolog -is az allo kepnek magyarazattyaban. Lassuk Harmadik reszet-is.

Harmadik resze annak az allo kepnek; az Hasa es oldalai avagy tomporai, avagy agyeka Ertzből: akki felől ily tanit az Propheta s-mond. Ez Harmadik birodalom Ertz, mely az egesz földön uralkodik.

Mit akar ezzel?

Peldaztatik itt az Görög birodalom az nagy Alexandernek birodalma, mely szereztetek az nagy Sandortul, Darius Codomannust utolso Persiai kiralt meg gyözven. [166:]

Hogy pedig ez az magyarazat igaz legyen, meg tetzik *ex cap.* 8. *Danielis*, ahol ily szoll az Propheta. Az kecske bak az Görög Orszagnak kirallyat peldazza.

Megh valasztya pedig ezt, az első es Masodik birodalomtul, három circumstantiakkal: Szammal, Jedgyel, es az birodalomnak allapattyaval.

Szammal meg valasztya: Mert azt mondgya hogy harmadik leszen az elsőtül. Ahonnet meg hamissittatnek az Rabbinusok,

* *libro citato.*

kik az ket első Monarchiakat össze zürvén zavarván, ezt az Harmadikat-is az Masodik Monarchia alá akarják rekeszteni.

Jeggyel így választja meg: Mert azt mondgya hogy hasonló leszen ez az Ertzhöz, hogy így tessenek meg, ennek az birodalomnak nagyobb kegyetlenségbe az elsőknél. Mert az Ertz keményeb az Arannyal és ezüstnél: az mely jeggyel bizonyára felette igen eggyez az Alexander birodalma; mert mindgyart gyermeksegetül fogva kegyetlenségre igyekezöt. Pelda erre. Mikor hallotta volna az Anaximander Philosophustul, hogy még több világ-is volna, el fakad sirva, hogy ő még csak az eggyet sem győzte volna meg. És mint az Ertz keményeb az Ezüstnél, így az nagy Sándor vitézb volt az Persiajaknál. Mert mikoron nem volna több harmincz ezer embernel mind az által szembe szálla Darius Codomanussal kinek sok száz ezer emberi valának: úgy annyira hogy, nem csak az Darius, de az egész Asiában lakozók itelik vala azt, hogy az Macedoniajak nem mernének az sokasagra kepest szemben szállani az Persiajakkal. Az mint Josephus ezt meg írja. *lib. 11. cap. 8. Antiq. Iudaic.*

Pelda ez-is az Alexander kegyetlenségére: Mert [167:] nyilván vagyon ez az Historiakból, tizen két esztendőig, mení sok földet meg holdoltatot legyen: úgy annyira hogy az nagy Alexander meg halván, az ő halalan, úgy mint nyugodalmoknak Napján örvendőztenek legyen mindenek az mint Justinus írja *lib. 13.* még az Macedoniajak között-is. És noha kedvezöt vala az Jerusalembelieknek; de felette sokat szenvedöt az Istennek Ecclesiaja az Sido Nep miatt, *ut commemorat Iosephus Antiq. Iuda. lib. 11. cap. 8.*

Harmadszor vegezetre meg választja az Daniel ezt az birodalmat az ket elsőül, Birodalmanak állapottyával: Mert azt mondgya, hogy ez fog uralkodni az egész földön, az az, Chaldaean és annak közel való tartományin. Mert az egész földnek nevezeti, vetetik itt azért az földert, és tartományokert, melyek akkor valának az Nebuchadnezar birodalma alatt, *per Synechdochen.* Menyire terjedet legyen pedig az Alexander birodalma, olvassa aki nem restelli az Historicusokat. Josephust. *Antiq. Iuda. lib. 11. cap. 7.* Diodorust, Curtiust, Plutarchust, Justinust, kik erről büségössen írnak. Melyről én most többet nem akarok szólni. Tanuljuk meg hát innét, hogy Isten az birodalmak változást eleitül fogva praedicaltatta hirdettette; azért ne tulajdoncsuk azt vak szerencsenek. Azt is pedig jegyözzük meg, hogy csak Isten az, akki az birodalmak változásanak bodog ki menetelit adgya. Kiért dicsertessek az ő szent Neve. A M E N. [168:]

„*ES az Negyedik birodalom kemény lesz mint az vas: Mert mikeppen hogy az vas, el tör es el ront mindeneket; es mikent az pöröly, azonkeppen ez az birodalom el tör es öszve ront mindeneket. **Hogy pedig lattad lábait es ujjait fel reszent cserepből, es fel reszent vasból, az birodalom meg oszol, es valami vas erősség lesz ö benne, az mint lattad hogy az vas elegy az csereppel. ***Es hogy az laba ujjai resz szerent vas, resz szerent cserep lesz az ö birodalma resz szerent erős, es resz szerent romlando. +Hogy pedig lattad az vasat elegyülve az földi csereppel, jegyzi hogy, öszve elegyülnek emberi maggal; de egy massal nem eggyesülhetnek.”

S U M M A.

Immar ez igekben summa szerint következők az Nebuchadne-zartul latot kepek Negyedik resze: Mely felől azt jelenti az Daniel, hogy annak az kepek szarai es labai resz szerint vasból, es resz szerint cserepből allottanak. Holot imez kerdest feycsük meg.

Mit példazot annak az allo kepek negyedik resze? kivalt-keppen pedig: Mellyik az Negyedik birodalom.

F. Ennek az allo kepek magyarazattyaban, ez az leg [169:] bajossab dolog: Mert eleitől fogva, sok munkat sok faratsagot szerzet ez az kerdes az iras magyarazo Doctoroknak. Kik nagy fő töressel tudakoztak affelől: Mellyik legyen az, az Negyedik birodalom, akiről az Daniel itt ez arant jövendől. Azt mondgyak annakokajert nemelleyek, hogy ez az Negyedik birodalom semmi nem egyeb, hanem az Romai birodalom, mely most az Nemet kezeben vagyon: az mely vasnak mondatik elsőben, az ö ereje es hatalmassagara nevezve, mellyel minden birodalmokat fölül halad. Mert ugymond az Romai birodalom az Görögök birodalmatul fogva fén allot es senki ezen hatalmat nem vött, es ennek utannais soha vilag vegeig el nem töröltetik: es ez az oka ugymond, hogy regenten az Romai Fejedelmek vas gyűröt szoktanak vala ujokban viselni es most-is vas Coronat szoktak az Romai Impe-

* vers. 40.

** vers. 41.

*** vers. 42.

+ vers. 43.

ratorok fejében tenni, hogy az vas birodalomnak melyről jövendőt az Daniel, az ő emléközeti es ekessege meg tartassek.

II. Ahol pedig Masodszor ez birodalom felől azt mondgya az Daniel, hogy ez az birodalom megh oszol: Mert noha ez az birodalom egy volt, de gyakorlatossággal, párt ütés, visszavonias, es egymás közöt valo hadakozasokkal megh oszlot, az mint Catilina idejében-is történt volt. Hasonlokeppen, Marius es Sylla, Julius Csaszar es Pompejus, Augustus es Antonius, vegezetre Ottho, Galba, Vitellius idejében, kik az magok közöt valo visszavonásokkal es hadakozasokkal sokat artottak az Romai birodalomnak. Igy magyarazzak nemellyek ezt az oszlast, akkik az Negyedik birodalmat az Romai birodalomra vonnyak. [170:]

De ugyan azok közzül, kik itt az Romai birodalmat allattyak, ezt az oszlast, máskeppen akarjak erteni s-azt mondgyak. Meg oszlot az Romai birodalom, ige, bötü szerint az Nagy Caroly idejében, mert ő lün Romai Imperator Nicephorus pedig Constantinapoli; ki mind ez napiglan ket fele szakadva vagyon: Mert ezt az Constantinapolt annak utanna az török, Hatodik Constantinus Imperatortul megh veve, es mind ez Napig-is birja, az mint szemeinkel lattuk.

Harmadszor ahol az birodalom felöl igy szol az Daniel, hogy annak az kepnek laba ujai resz szerint vas, resz szerint cserep: ezt igy magyarazzak nemellyek, hogy ezek-is tartoznak ugyan azon egy Romai birodalomra; de ugy, hogy az vas ujakon kell erteni az regi erös es hatalmas Romai Imperatorokat, minemüvek voltanak Julius Caesar, Augustus es az többi: Az cserep avagy agyag ujakon kell ertenönk az erőtlemb Romai Imperatorokat, minemüvek ez mostani Romai Imperatorok, hogy ha öszve vettyök amaz regi Imperatorokkal. Ez itt ez arant ez felöl-is sokaknak értelme. De nemellyek ez ellen azt mondgyak, hogy itt az Daniel az laba fejen valo vason, erti az török birodalmat ki mindeneket megh ront mint az vas: az Agyagon pedig erti á Nemet birodalmat, kit más keppen Romai birodalomnak hívonk. ki az vas ellen oly erőtlen leszen, mint az agyag avagy á cserep. Azert az Török birodalma el nem fogy, mig meg nem rontya az Nemet Imperator birodalmat. De mihelt ez megh leszen, azonnal el jö az Egből az Christus, ki mint egy nagy kö minden birodalmakat öszve ront, es iteletre ülven, helyhözteti mind örökke az ő Hiveinek az [171:] örök életnek birodalmat, kiben uralkodnak az Istennek fiai mind örökkön örökke. Azert senki ne remenlye az Nemet birodalomnak jobb allapattyat, hanem naprol napra inkab varja követközendő veszedelmet. Ez az vas es cserep ujak felöl valo itelet-is.

Negyedszer es utolszor, azt-is mondgya az Daniel ennek az biroda[1]omnak allapattya felöl, hogy öszve elegyülnek emberi maggal, de egy-massal nem eggyesülhetnek, mint hogy az vas nem eggyesül az csereppel.

Mit akar?

Az emberi magon erti, az hazassag által valo eggyessegöt, de azt mondgya hogy az által egyben nem ferhetnek mint hogy az vas es az cserep eggye nem lehetnek, es ezt az Hazassag által valo szövetségöt, magyarazzak Julius Czaszarra es Cneus Pompejusra, is-met Octavius Augustus Czaszarra es Marcus Antoniusra. Mert Julius Caesar Iuliat az ü leanyat ada Pompejusnak hazassagra, hogy meg tartatnek közöttök az eggyesseg: de nem lön allando; Mert Pompejus föl tamadvan Julius Caesar ellen, megh halvan gyermek szülesben az ő felesége az Julia, ki Iulius Czaszar leanya vala. Iulius Caesar haddal megyen rea, s-mind addig kergeti Pompejust, miglen meg ölettetik az Pompejus, Julius Czaszarnak szolgai által.

Igy, szövetségnek allando atyafiusagnak okajert Octavius Augustus ada az ő Hugat Marcus Antoniusnak: de nem sokaig tarta az szövetség, mert az Octaviat az Octavius Hugat, meg-vete az Antonius, es feleseghül veve maganak az AEgyptusnak Kiralyne Aszszonyat, az Cleopatrat, es *hadat indita Antonius az Octavius ellen, akkit az Octavius meg-gyöze s-Antonius pedig feleségevöl AEgy-[172:]ptusban futa. **Követközendő esztendőben pedig Octavius oda-is rea mene, AEgyptust megh veve az Romai birodalom ala hodoltatta: Antonius pedig mindenektül el hagyattatvan, önnön magát által vere es meg hala.

Ez ennek az Negyedik birodalomnak ertelme s-magyarazattya, sok jambor tudos bölcs embereknek iteleti szerint, s-ezt követi az szent Jeronymus Doctor. Mely magyarazatnal semmi világossab nincsen.

Az mely magyarazatból csak ez legyen az tanusag. Ha ez igaz, hogy az vas labon kell ertenünk az Török birodalmat s-az agyagon az Nemet birodalmat, ne vessük az Romai Imperiumban-is megh maradasunkat: Mert az Török birodalma miat el kell az Nemet birodalomnak romlania, minek előtte el jön az Ur Iesus Christus az iteletre. De lassuk egybeknek-is ertelmeket ez Negyedik birodalom felöl.

* *in pugna Navali*

** *ad Actium in Epiro.*

Masod renden vadnak azok, kik ezt az első magyarazatot nem javallyak s-azt mondgyak hogy ez az Romai birodalomra nem illik: Mert ez az Daniel irasaval ellenkezik. Miert? s-Honnan bizonyittyak? Először innen: Mert ugy-mond nyilván vagyon ez az Daniel Propheta irasabol, hogy ennek az Negyedik birodalomnak vege fele kellene el jüni az Christusnak, akki allando Orszagot eppitene ünnön maganak ez egesz vilagon, semmive leven azok á birodalmak, mellyek az allo kepnek reszei által példatnatnak vala vs. 44. De az Christus, az Romai birodalomnak nem az veghe fele, hanem söt inkab kezdetiben jöt el. Azert nem illik ez az Romai birodalomra.

II. Annak az birodalomnak akkiről az Daniel szol, az [173:] Christus Orszaganak el jövetelivel, tellyesseggel el kellett töröltetni, az mint meg vagyon írva v. 34 & 35. Nezed vala, ugymond, te Kiraly az kepet mighlen egy kö le szakada kez nélkül, es el töre az allo kepet az ő vas es cserep labairól es aprora ronta őket. Akkoron egygüt el romla az vas, cserep, ercz, ezüst, es arany, es lőnek mint az polyva az nyari szűrön, mellyet az szel fel veszen, es semmi helyet sem talalni. Ez vala az Daniel mondasa. De az Romai birodalom az Christus Orszaganak el jövetelivel nem el rontatot, hanem inkab épült, viragozni fogot, es az Trajanus Imperator idejeben felette nevededöt, es annak utanna kezdöt kissebődni: *ut videre est ex Appiano et sexto Rufo, qui Trajani temporibus scripserunt.*

Annak-okajert az Daniel Negyedik birodalma, nem az Romai birodalom: Mert nem eggyez az Prophetiaval.

III. Erösseg az első Magyarazat ellen. Azt mondgya az Prop-heta hogy az Negyedik birodalom el töröltetven, kellett annak utanna az Christus Orszaganak leg fellyebben eppülni, s-terjedni ez egesz földön *ut patet vs. 35.* Az á kö ugymond, tudni illik az Christus, mely el üté az allo kepet, nagy Heggye lön es be tölte az egesz földet.

De az Romai birodalom el töröltetven, nem fog annak utanna ez vilagh szerint az Christus Orszaga nevekődni s-killyeb terjedni: Mert azt sohul az iras nem tanittya.

Annakokajert az Negyedik birodalom az Daniel tanitasa szerint, nem az Romai birodalom. Vadnak töb erősegek is de en azokat elő nem szamlalom.

Hát mit akarnak? Mellyik hát az Negyedik birodalom, akkiről az Daniel akar kivaltkeppen emlekőzni, ezőknek ertelmek szerint? [174:]

F. Azt mondgyak ezek, hogy ez az Negyedik birodalom semmi nem egyeb, hanem az Asiai, avagy Syriai birodalom, az mint neveztetik az Appianus Alexandriustul, *in libro de bellis Syriacis*, es Iosephustul. **Iudaic. cap. 3.* Avagy Seleucidaknak birodalma; mert ezeknek az Syriai királyoknak nagyob része Seleucidak voltak akkik így neveztettek az Seleucus Nicatortul, es meg osztak az Lagidakkal azt az birodalmat, tartomant, önnön magok között, melyet annak előtte az Nebuchadnezar birt vala. Summa. Az negyedik birodalom az Seleucidaknak es Lagidaknak birodalma, avagy Ptolomaeusoknak, az mely Ptolomaeusoknak nevezeti közönseges vala az Aegyptus Királynak az Nagy Alexander halála után: á mely nevezetöt vöttek vala az ő első Királyoktul az Ptolomaeustul, mely Lagius fia vala. Egy igevel: Ezek az negyedik birodalman nem egyebet ertenek hanem az Asiai avagy Syriai, es Aegyptombeli birodalmat.

S-Honnet bizonyíttyak ennek á Magyarazatnak igassagát? Először ennek Alkolmatossagatul: Mert ugymond ezt kevannya ennek alkolmatossága az Prophetianak az mely vala az Nebuchadnezarnak szorgalmatossága gondolkodása szerint affelől; mint lenne ennek utanna az ő birodalmanak dolga? Mert hogy valami meszsze levő es idegen birodalomnak allapattyarol gondolkodot legyen akkor az Nebuchadnezar, senki meg nem bizonyithattya.

Masodszor: Mert az kepnek Typusa-is ezt bizonyittya holot egy kép lattattatot az Nebuchadnezartul, nem több, azon egy birodalomnak ki szolgáltatatasat jelentven. Nem pedig az Roma városanak birodalmat abrazolvan, mely 1200. mely földnire vagyon Babyloniatul. Mert [175:] hogyha valaki azt forgattya, hogy ez Daniel említi az egész földet; az arra á felelet, hog[y] az egész föld á szent irasnak szokasa szerint, mondatik arról á földről, ahol lakozik az akki szoll: avagy az akkiről vagyon az szo, á mint meg vagyon irva, á Teremtesről irt könyvben hog[y] az Abraham, Isaak, Jacob keszörittettek menni Aegyptusban; mert nagy ehseg vala az egész földön, az az Sido Országban, melyben akkor azok valanak az kikiről vagyon az szo.

Harmadszor ezt kevannya az Alom latasnak-is czellya: Mert az Isten az Nebuchadnezarnak azért vetötte vala ezt az almot eleiben, hogy tudná meg, mint lenne annak az Tartomannak s-birodalomnak jövődő allapattya, az melynek birodalma alatt Sido Ország-is vala. Söt ez az egész alom latas lön kivaltkeppen az Isten Anyaszent-egyhazanak az fogságban levő Sidoknak

küdvökert, hogy ez tudna meg valóságoskeppen az ő allapattyat, mint lenne dolga, mind addig miglen azokat á birodalmakat el rontvan akiktül az Isten Nepenek szenvedni kellene, az ő Orszagat ez egész vilagon fel eppitene, es így az Hivek az következő nyomorusagok között vigasztalnak magokat.

Negyedszer. Mert az következő Prophetiak-is *cap. 7. 8. et 11.* ugyan azont bizonyittyak.

Ötödszer. Meg bizonyittatik ennek az magyarazatnak igazsaga innet: Mert ezzel az jövendő mondassal, felette igen eggyez az Seleucidak es Lagidak birodalmanak allapattya, az az Asianak avagy Syrianak es Aegyptum Kirallyanak allapattya, az mint ezekből megh tertzik. Mert öt rendbeli circumstantiakkal magyarazza az Danielennek az Negyedik birodalomnak allapattyat.

I. Meg írja az Isten Ecclesiajahoz valo indulattyat, az [176:] mely felöl azt mondgya hogy, kemeny leszen mint az Vas, az az annak birodalma felette kegyötlen leszen az Hivekhöz, az mint be-is tellyesödek: Mert az Judaea az Sido Orszag, neha az Seleucidaknak, neha az Lagidaknak volt praedaja, es felette sokat szenvedöt ezöktöl. Az mely kegyötlenessögt ezzel magyaraz, hogy ugyan azon dolgot töb beszedökkal mondgya: Mert így szoll kemeny leszen mint az vas: s-masodszor-is ugyan azont mondgya töb beszedökkal. Mint az vas el tör es ront mindeneket, így az az birodalom el tör es öszve ront mindeneket. Az mellyet büvebben magyaraz ideb alab *cap. 8. & 11.* es erröl az Istennek hazan esöt kegyötlenességröl tanubizonsagot tesznek az Machabaeusoknak könyvei.

II. Effelöl az Negyedik birodalom felöl azt mondgya hogy az az birodalom megh oszol. Az mely valóságoskeppen be tölt: Mert el oszlatek ez, mind az Seleucidaktul, akkik birjak vala Syriat es Babyloniat Nap keletre es az kissebbik Asiat Eszakra, mellyet annak előtte Antigonus foglalt vala maganak: mind az Ptolomaeusoktul, akkik magoknak foglaltak vala Aegyptomot Delre. Mert noha az Alexandernek birodalma az ő halála után negy reszre oszla az Sandor Hadnagyitul, az Seleucus Nicator foglalvan maganak Syriat es Babiloniat Nap keletre, Cassander Macedoniat nagy nyugotra. Antigonus kis Asianak Orszagat Eszakra, Ptolomaeus Lagi filius Aegyptomot Delre: De mivel hogy az allo kepben az mellyet lata á Nebuchadnezar, csak azoknak á Tartományoknak ki szolgáltatasa abrazoltatik vala, á mellyekkel az Nebuchadnezar bir vala: annakokaert ennek á negyedik birodalomnak magyarazattyaban Cassanderröl es Anti[177:]gonosrul semmit nem szollunk: hanem csak á Seleucidaknak es Lagidaknak avagy Ptolomaeusok birodalmarol.

III. Erről az Negyedik birodalomról azt mondgya, hogy annak labai ujai resz szerint vas, resz szerint cserep leszen, az az, alhatatlan leszen annak allapattya. Az mely be tellyesedöt az Seleucidaknak es Lagidaknak birodalmaban: Mert neha ezök erősek s-neha erőtelenek voltak. Neha ezök birtak az Sidokat s-neha az Sidok ezöket. Az mint Ezechiél szollot effelöl. cap. 38.

IV. Ezen birodalom felöl azt mondgya hogy öszve elegyödnek emberi maggal, az az, eggyelökke lesznek hazassagban valo szövetség által. Az mely ige szerint be tölt az Seleucidakon es Lagidakon. Mert az Ptolomaeus Philadelphus az ő leanyat az Berenicet, ada feleségül Antiochus Theosnak az Soternek fianak es az Nagy Antiochus ada az ő leanyat az Cleopatrat Ptolomaeus Epiphanesnek: Ez az hazassagban valo szövetség, példaztatot az vasnak az csereppel valo öszve elegyödesevel.

V. Es utolszor ezen birodalom felöl az[t] mondgya az Daniel: az mikeppen az vas nem eggyesül az csereppel, ugy egymassal abban az birodalomban valok nem eggyesülhetnek. Az mely bötiü szerint be tölt az Seleucidakban es Lagidakban. Mert azok az hazassagban valo szövetséggel, nem hasznaltak semmit az egymás között valo bekesegnek jövendő megh tartasara: Mert inkab az Kiralyok az hazassagnak szövetsége alatt, alkotmatossagot keresnek vala eggyük az másik vesződelmere, es soha nem lehetöt az Lagidaknak az Seleucidakkal allando bekeségök. Ezek azért az circumstantiak környül allo dolgok azok, mellyekkel magyarazza Daniel az negyedik biro[178:]dalmat az mely tartozik ige szerint az Seleucidakra es Lagidakra, az az, Aegyptomnak es Syrianak, avagy Asianak Kiralyira. Es ezt az utolso ertelmenet magyarazatot, javallyak ez mostani időben levő iras magyarazo Doctorok, Tremellius, Junius es Polanus &c. Mi ez két ertelmek között, noha ezt az utolsot az czelhoz közeleb valonak ismerjük lenni, s-ezt-is tartyuk: De ha kik az Romai birodalmon, az első magyarazaton akarnak meg maradni; hogy ez mostani Imperatorokat csak larvaknak kepeknek ne itellyük lenni, es hogy semmi fundamentomok ne legyen az Monarchiak között; nem csatazunk erőtte: mivel hogy még erről az iras magyarazo Doctorok szinten megh nem alkuttanak. Akkinek mellyik tetzik valasza maganak.

Tanusag.

Mi innet tanullyuk meg: Micsoda legyen az Isten Anyaszent-egyhazanak sorsa s-allapattya ez vilaghi birodalmak alatt: Ez bizonyara, hogy neha ennek, sokkal nehezebben vagydon dolga,

neha pedig Isten ennek valami kicsin csendesseget ad: az mint ez meg tetzik az Sidoknak allapattyokból, kik külömb külömb változasokat szenvedték az nagy birodalmak alatt, neha szenvedhetők, s-neha nyomorultab allapattya volt. Most-is ugyan ezönöket varjuk: De azonközben tökéletesen el hidgyük hogy Isten az ő Anyaszent-egyházat ez világi birodalmak között megtartya, az mint regenten-is megtartotta. Tarcsa megh ő felsege, fiajert az Ur Jesus Christusert. Amen. [179:]

XIX. *Praedicatio.*

„*TOvabba azoknak az Kiralyoknak idejekben, tamaszt az Mennyei Isten birodalmat, ki örökke meg nem romol es az az birodalom más Nepnek nem hagyatik: akki el rontya es el töri mind ezöket az birodalmakat, ő pedig allando leszen mind örökke. **Az mint lattad az Hegyről kez nélkül le szakadot kü el rontya az vasat, ertzöt, cserepet, ezüstöt es aranyat. Annak-okajert az nagy Isten jelentötte megh az Kiralynak azt, az mi ez utan jövendő leszen. Es igaz az alom, es bizonyos annak magyarázattya.”

S U M M A.

Ezökben az jelen valo igekben, következők az nagy Nebuchadnezar Kiraly alom latasanak masodik resze, tudni illik, miben allyon az öszve ronto könek magyarázattya: Mit peldazon az az kö, akki azt az nagy allo ember kepet öszve rontya, semmive teszi.

Mely tanítasnak nagy Haszna vagyon; Mert az Istennek Anyaszent-egyhaza vigasztaltatik ez által az mint ez utan megtartjuk.

R E S Z E K.

Két reszek vagyon ez igeknek: Mert.

- I. Az Propheta szoll, az emberi kez nélkül le szakadot könek magyarázattyarol. [180:]
- II. Emlekezik az nagy Nebuchadnezar elöt valo maga beszedenek Harmadik agarol, melyben szep modgyával el vegeze beszedet imez igekben: Igaz ugymond az alom, es bizonyos annak magyara[z]attya.

* vers. 44.

** vers. 45.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik, az öszve ronto könek magyarazattyat, így szol felöle á Propheta s-mond: Tamaszt ugymond az Mennyei Isten birodalmat, akki soha öröкке megh nem romol; akki el rontya es el töri mind ezöket az birodalமாக: ö pedig allando leszen mind öröкке. Aholot ennek á könek magyarazattyan két kivaltkeppen valo kereszöket kell meg jedzenünk.

I. Mit jegyözzön az könek nevezeti. II. Minemü környül allo dolgokkal magyarazza azt az követ.

Az könek nevezeti az szent irasban, az mint *Iustinus Martyr in Dialogo cum Tryphone* magyarazza. Irenaeus ismet, *libro 3. adversus haereses cap. 28. Cyprianus lib. 2. adversus Iudaeos, sectione 17. Augustinus Tomo 8. in enarratione Psalmi 98. et passim* vetetik önnön magajert az Christusert; es ezt nagy könnyen eszeben veheti akar ki-is, akki az szent irasban bator csak valami kicsint forgozodot legyen-is. Mert á mikeppen az kö szikla, es az kö kemeny, allando, erős: es akkik azon eppitenek meg nem fogyatkoznak eppitesökben, es az ö munkajok erős alhatatos leszen: így valakik biznak az Ur Jesus Christusban, soha meg nem szegyenölnek, de öröкке meg allanak, mivelhogy az Christus allando fundamentom minden hívö keresztyenöknek az idvössege.

Tanubizóság erre elsőben az Jacob Patriarcha, *akki el indulvan Haranbol, almot lata utaban egy követ teven az feje ala, s-azt lattya hogy, Hát egy magas laytorja all az földön, melynek az magassaga az Eget eri vala, es ime az Istennek Angyali fel mennek es ala jönnek vala rayta: es [181:] az Ur az laytorjara könyöklöt vala s-azt mondgya vala; En vagyok az Ur az Abrahamnak az te Atyadnak Istene, es az Isaacnak Istene; es teneked adom ez földet az mellyen nyugszol: teneked adom es az te magodnak: es az te magod olyan leszen mint az földnek pora: annyira hogy, ki terjetz Nap nyugotra, Nap keletre, Eszakra, Delre, es te benned es az te magodban aldatnak megh, földnek minden nemzetseghi. Annakokajert ime en te veled vagyok es meg örizlek tegedet valahova menendesz, es meg hozlak tegedet ez földre, mert el nem hagylak tegedet miglen be nem tellyesitem az mit teneked szollottam.

Fel serkenvén azért az Jacob veszi az követ, mellyet feje ala tött vala, es azt fel emele oszlopnak, es olayt tölte fölül rea, es nevezi azt Istennek hazanak, es mennyeknek kapujanak. Az mely kö jedzes keppen nez az Christusra: Mert az mikeppen Ja-

* *Genes. 28.*

cob azt az követ meg kene olajal, így az Ur Jesus Christus, megh
kenetöt, az mely meg kenettetestül Christusnak neveztetöt:
akki által mi-is meg kenettetünk az szent Leleknek nagy sok
rendbeli ajandekival. Es erre az reghi peldara nezve az utolso
időkben, mondattatot az Christus künek es kö sziklanak az
irasban sok helyökön.

Szent David Ps. 118. így szoll: az kö mellyet az eppitök meg
vetöttek, az szegeletnek kövéve lün: mely mondast Christus
ünnön maga, Matth. 22. es az Apostolok Actor. 4. & 1. Pet. 2.
magyaraznak ünnön magara az Christusra. *Christus ő maga így
szoll az Peternek. Te vagy Peter, es ezen az kö sziklan (az az,
akkiről Peter vallast töt vala, hogy ő volna az Istennek Fia)
eppi[182:]tem ugymond en fel az en Anyaszent-egyhazamat.
Itt-is az kö sziklan ertetik az Christus.

Szent Pal 1. Cor. 3. így szoll: Senki más fundamentomot nem
vethet akkivöl, akki vettetöt immar egyszer, akki az Jesus
Christus. **Es masut: Es az köszikla ugymond vala önnön maga
az Christus. Nyilván vagyon azért ezekből, hogy az könek ne-
vezeti az szent irasban vetessek neha az Christusert.

Neha pedig, az mint az sz. Agoston Doctor bizonittya: *Tom.*
8. in enarrat. Ps. 42, et 44. es az töb iras magyarazo Doctorok-is;
az könek nevezeti vetetik az Christus Orszagajert, az az, az
Anyaszent-egyhazert es jedzi az Ecclesiát. Az mint meg tetzik
az Zacharias Propheta irasanak ***tizenkettödik reszéből ahol
Isten így szoll: Azon az Napon, teszem en az Jerusalemet nehez
köve minden Nepeknek, valaki vinni akarja azt, meg szakad
beleje. Holot nehez könek mondgya az Ecclesiát: nehez kö pedig
az Ecclesia az okon: Mert valakik el akarjak azt rontani, nem
csak heaban munkalkodnak azok; de ő magokat-is elvesztik:
Mert soha senki világ vegezetig az Istennek Anyaszent-egyhá-
zanak ellene nem alhat; söt ennek hatara mind az egész földre ki
terjed.

Es az Daniel-is ugyan ezen jedzesben az könek nevezetit
magyarazza az Ecclesiara az Christus Orszagara: Mert azt
mondgya: Tamaszt az Mennyei Isten Orszagot birodalmat, akki
soha öröкке meg nem romol. Ezök azért az igeknek jedzesi. De
itt azt kell megh jegyöznünk, hogy ezek az magyarazatok nem
ellenköznek egymással. Mert az mikor az kü mondatik Chris-
tusnak, nem rekesztetik ki az Ecclesia: De az Christusnak neve-

* *Matth. 16.*

** *1. Cor. 10. vs. 4.*

*** *versu 3.*

[183:]zeti vetetik az főjert es az Anyaszent-egyhazert, á mely á Christusnak tagja, mint meg bizonyittatik ez. 1. Cor. 12. vs. 12. aholot így szoll az szent Pal: Mikeppen ugymond az test egy, es annak sok tagjai vadnak: az egy testnek pedig tagjai noha sokak, mind az által egy test: azonkeppen vagy on az Christus-is. Ahol az szent Pal az Anyaszent-egyhazat nevezi Christusnak: Mert egy test az Christus es az ő Haza. No hát immar kit ertsünk az öszve ronto kövön? Ertsük Christust ünnön magat: avagy az mint Daniel magyarazza az Christus Orszagat az Ecclesiat: az melyben Christus ünnön maga az Kiraly, mi pedig ő tagjai vagyunk. Ez az első kérdés, lassuk az masikat.

Mondam masodszor azt kell itt megh magyaráznunk ez első reszben: Minemű környül allo dolgokkal magyarazza az Prophe-ta az követ, az az, az Christusnak Orszagat az Ecclesiat avagy önnön magat az Christust.

Ved eszedben. Nyoltz rendbeli környül allo dolgokat forgat, az mit rendel rövidedön megh ertyük. I. Idejet írja meg mikor kellett Christusnak es az ő Anyaszent-egyhazanak fel tamadni; s-azt feleli rea: Azoknak az Kiralyoknak idejeben, kiknek az negyedik birodalom kezekben vala: az az, az mely időben az negyedik birodalomnak vegenek kellene lenni; az mint be is tellyesödek ez, mert Herodes idejeben születek az Christus, akki az Sidokon felette kegyötlenködik vala. II. Modgyat írja meg: Mi modon fog Christus es az ő Orszaga fel tamadni s-azt mondgya felöle, *Suscitabit*, fel költi fel allattya, az az, kicsin fundamentom-bol kezdetik, es igen alazatos es el hagyattatot helyből; az mint be is tellyesödek ez: [184:] Mert mind az Christusnak szömelgere nevezve az testben, igen alazatos fundamentomokból lön szarmazasa, ugy mint az Isai törsokeből, az az, noha Kiralyi nemből de akkinek birodalma immar szinten el hanyatlot vala. s-Mind, pedig az Ecclesianak kezdeti igen gyöngö vala; mert kevesen ismerik vala az Sidok közzül az Christust elsőben, ugmint Maria az ő Annya, Joseph, az Pasztorok, Zacharias, Ersebeth aszszony, Simeon, es az Anna Prohetissa &c. es ke[v]esek ezeken kívül. III. Szörző okat írja meg, kicsoda leszen az, akki ezt az Christus Orszagat fel tamasztja, s-azt mondgya: *Deus coeli*; az mennyei Isten; Mely mindeneknek teremő Istene. IV. Allapattyat jelenti meg; Mint leszen annak az birodalomnak az Christus Orszaganak dolga, s-azt mondgya felöle; Először, hogy soha örökre megh nem romol, az az, nem pusztittatik el, sem pedig magaban el nem vesz, az mint egyeb birodalmak avagy az önnön magok terhe miat; avagy egymás között valo vissza vonyasok miat el vesznek. Masodszor azt mondgya felöle, ez az

birodalom nem bocsattatik más Nepnek, az az, nem foglaltatik el valakitül mastul, hatalmassabtul nalanal, de az Christus kezeben leszen örökke, akkinek kezéből soha senki ki nem ragadhattya azt. Söt Christus önnön maga az Ecclesia felől azt mondgya, hogy az pokolnak kapui nem vehetnek diadalmat ö rayta. Matth. 16. vs. 18. V. Az öszve ronto kö, Christusnak az ö Anyaszent-egyhazanak munkajat irja meg: Micsoda leszen munkaja, s-mit fog cselekdöni, s-azt mondgya felöle, el rontya es el töri az elebbi birodalmakat; az az, az ö eréjével hatalmaval semmive teszi, mind azokat az orszagokat es birodalmakat, valakik [185:] Christusnak es az ö Evangeliomanak ellene tusakodnak. Az mint szoll az Atya Isten az ö Fia felöl Ps. 2. Meg rontod ugymond azokat vas vesződdel, es öszve töröd mint az fazekakat. VI. Allandosagat meg marado voltat irja meg: Meddig tart az az birodalom; azt mondgya felöle: Ö pedig allando leszen mind örökke: az az, az mint az Christus uralkodik mind örökke, igy soha az ö Orszaganak nem leszen vege, az mint az Gabriel Angyal mondgya az Marianak Luc. 1. VII. Eredetit irja meg: Honnan leszen Christusnak es az ö Orszaganak eredeti: azt mondgya effelöl: Hogy kez nélkül. Szakadot le onnan fölül az Hegyröl: az az, az Egből leszen ennek eredeti: az mint valosagoskeppen be-is tellyesödöt ez. Mert ha az Christusnak szömléyet tekintöd, az Egből jüt ö az Atyanak kebeleből, az mint bizonyittyta sz. Janos cap. 3. Senki nem ment fel az Egben, hanem akki le szallot az Egből, az embernek Fia, akki az Egben vagon. Igy ha az Ecclesiat tekintöd, az Christus orszagat, az mint önnön maga Christus bizonyittyta sz. Janosnal cap. 18. vs. 36. az ö Orszaga nem ez földi Orszag, hanem az mint az Kiraly Christus menjégből valo, igy az ö Orszaga mennjei Orszag. VIII. Utolszor meg irja az Propheta, annak az könek el jövetelinek modgyat s-azt mondgya felöle. Elöször, hogy emberi kez nélkül szakadot le az á kö, az az hirtelen, veletlenül, az embereknek iteleti kivöl jöt: az mely valosagoskeppen be tellyesödöt Christuson es az Ecclesian.

Mert az Ur Jesus Christus, el jöt emberi testben, oly időben, mikor az emberek ülven az sötetsegben semmit nem gondolkodnanak felöle. Igy *az Istennek Ecclesiaja felöl-is azt mondgya szent Lukatz, hogy nem jü [186:] ugy el az Istennek Orszaga, hogy ember eszeben vehetne, az az, valami nagy melto-saggal, pompaval, melyből ez világ azt valoban meg ismerhetne. Masodsor, modgya felöl jövetelinek még is azt mondgya: hogy

* *Luc. 17. vs. 20.*

emberi kez nélkül jü le az á kö. Mellyel azt akarja jelenteni, hogy az Christus nem szükölködik emberi segitseg nélkül; sem pedig az ő Orszaga az Ecclesia, nem emberi erővel, hanem Isteni hatalommal tartatik.

Ezek az környül allo dolgok, mellyekkel magyaraza az Daniel az öszve ronto könek, az az, az Christusnak es az ő Anyaszent-egyhazanak állapottyat. Az mellyet még is ket dologgal vegez el: Elöször ezzel, hogy öszve rontya az vasat, ertzet, cserepet, ezüstöt aranyat, az az mind az birodalomakat, valamellyek az Isten haza ellen tusakodnak, semmive teszi. Masodszor, ennek az alom latasnak, veget jelenti meg, mi vegre adta volt Isten ezt á Nebuchadnezar elmejeben, s-azt mondgya hogy ezert, hogy így akarta Nebuchadnezarnak megh jelenteni micsoda lenne az ő birodalma utan. De ezekről immar eleget hallottunk. Lassuk az tanusagokat.

Mit tanulunk innét?

Bizonyara keresztyenök, sok rendbeli tanusagink jöhetnek innét az meg magyarazot igeikből elő. Mellyek szolgálnak Istennek ez világban levő Anyaszent-egyhazanak állapottyara: De mind azok közzül jegyözzök meg ezöket. I. Micsoda legyen az Isten Ecclesiajanak ez világban valo neveködesenek modgya: ez tudni illik, hog[y] ennek az ő kezdeti eleitől fogva igen alazatos volt, s kicsin fundamentomból eppült nagyra. Ahonnet az Chri-[187:]stustul hasonlittatik Matth: 13. Mustar maghoz, akki elsőben igen kicsin, de annakutanna hogy el vettetik az földben, es fel neveködik füvekben, vegezetre az madaracsak-is nyugodalmat keresnek rayta. Így vagy on az Isten Anyaszent-egyhazanak-is dolga: Ne akadgy hát által benne, ha latod, hogy nem kiralyokból, nagy urakból; hanem egyigyü emberekből vagy on ennek gyüleközetit: mert ezek nagy kiralyoknal es uraknal fellyeb valok lesznek az örök életben. II. Tanullyuk meg ezt is: hogy noha az Istennek Ecclesiaja sok külömb külömb fele ellensögöktől sanyargattatik s-haborgattatik, de soha ennek vege nem leszen, hanem az mint az Kiraly Christus örökke valo, így az ü Anyaszent-egyhaza örökke meg marad. Am csatazzek azért keresztyenök ellenünk ez világ, ám dühösködgyek az ördög: de soha az pokolnak kapui diadalmat nem vesznek mi raytunk. Ez itt az első czikölynek magyarazattya. Lassuk az masikat.

Masodszor mondam, ez jelen valo igeikben, az Daniel Oratiojanak, az nagy Nebuchadnezar előtt valo beszedenek Harmadik

reszet írja meg az Propheta, melyben el vegezi beszédet, az mely be foglaltatik imez igekben. Igaz ugymond az alom, es bizonyos annak magyarázattya, az az, Prophetai mertosaggal tellyes bizodalommal teszen tanubizonsagot azok felől, mellyeket szollot vala az Kiraly előtt hogy igazak volnanak. Mert az mikeppen hogy az Prophetak szent Lelek Istennek oktatásabol tanításabol jövendölnek vala; így felelöm nélkül tellyes bátorsaggal tehetnek vala tanubizonsagot azokról, az mellyeket egyebek előtt szólnak vala. Hasonló bátorsaggal cselekedik az szent Pal-is mikor így szoll. *Igaz [188:] ugymond ez az beszéd, es mindenkeppen melto hogy el hidgyük: hogy az Jesus Christus jött ez vilagra, hogy az bünösöket meg tartana. Hasonló bátorság s-tanítások szerint való alhatatosság kevantatik az több tanitokban-is, hogy az ő tudományoknak igasságában egyebek ne kételkedgyenek. De nem amaz modnelkül való csacsogas, az mint szoktak nemelleyek, kik lelköket-is melle kötik az tanításban, sőt ördögnek adgyak lelköket, hogy ha igazat nem tanítanak, maga azonközben azt sem tudgyak micsoda az igaz fundamentom. Minket pedig keresztyenök az mi Istenünk vilagoscson szent lelkevel, hogy naponkent igazat erthessünk s igazat tanulhassunk, es az egyszer meg ismert igassagrol mindenek előtt, tellyes bizodalommal bátorsaggal tanubizonsagot tehessünk. Amen.

XX. *Praedicatio.*

„**AKkoron Nebuchadnezar Kiraly artzul le borula, es Daniel előtt meg hayta magát, es meg parancsola, hogy aldozattal es jo illattal aldozzanak neki. ***Annak utanna felelven az Kiraly Danielnek, monda; bizonnyal igaz ez, hogy az ti Istenötök ő az Istenöknek Istene, es az Kiralyoknak Ura, es meg jelentője az titkoknak; hogy meg jelenthetted ezt az titkot. + Akkoron az Kiraly, Danielt fel magasztala, es sok es nagy ajandekokat ada neki, es fő tisztartova teve az egész Babylonia tar-[189:]tomanyan, es tisztartok fejedelmeve Babyloniában levő minden bölcseken. ++Es Daniel kérven az Kiralytul, valasztá fejedelmöl,

* 1. Tim. 1. vs. 15.

** versu 46.

*** versu 47.

+ versu 48.

++ versu 49.

Sidrakot, Misakot, es Abdenagot az Babyloniai tartomannak gondgya viselesere: Daniel pedig vala az Kiraly portajan.”

S U M M A.

Ez jelen valo igekben immar summa szerint azt irja meg az Propheta: Minek utanna meg jelenti Daniel, az Kiraly almat s-annak magyarazattyat: Micsoda haszna es gyümölcse lött az Daniel magyarazattyanak, mely szerint á Kiralynak mind el feleytöt almat eszeben jutatta s-mind pedig azt meg magyarazta. Egy ighivel azt jelenti: Mely igen megh indult az Kiraly ezen sziveben, s-mely kedves volt az Danielnek beszede ő előtte, es mely hala ado lött erette.

R E S Z E K.

Két reszei vadnak ezeknek az igeknek. Mert.

I. Azt irja meg az Propheta: Mit cselekködöt az Kiraly maga szömeleiben, az alomnak magyarazattya utan.

II. Mit cselekködöt közönsegeskeppen Daniellel es az ő tarsaival.

Az első tziikköly felöl így szöll az Propheta s-mond. Akkoron Nebuchadnezar artzul le borula, es Daniel előtt megh hayta magát es meg parancsola hogy aldozattal es jó illattal aldoznak neki. Annak utanna felelven az Kiraly Danielnek monda: Bizonnal igaz ez, hogy á ti Istentök, ő az Istenöknek Istene; es á Kiralyoknak Ura es meg jelentője az titkoknak, hogy megh jelenthetted ezt az titkot. [190:]

Ahonnét nyilván vagyon ez, hogy kettőt cselekködik az Kiraly maga szömeleiben: Mert először Isteni tisztöletött tulaydonit Danielnek, artzul le borulvan ő előtte, im advan ötöt, es parancsolvan hogy aldoznak az ő neki.

Az mely cselekködetiből két rendbeli kérdésink tamadnak. Első. Jól cselekkötteje Nebuchadnezar, hogy ilyen nagy tisztöletöt tött Danielnek?

F. Semmikeppen nem jól cselekkötte: Mert az mi az teremő Istene azt halando embernek tulaydonította; mely dolog az Istennek parancsolattyaval ellenközik; Mert meg vagyon írva. Deut. 6. az te Uradat Istenödet imadgyad, es csak ő neki szolgál. Hogy pedig valaki azt mondana, hogy csak külső tisztöletöt tött volna Nebuchadnezar Danielnek, az Nap keleti Nepenek szokasok szerint, kiknek szokasok ez vala, hogy az

böcsületes személyök előtt, artzul le szoktanak vala borulni; Ezeknek könyü meg felelnünk, hogy nem csak ilyen külső tisztöletöt tött az Kiraly Danielnek, hanem tellyesseggel Istenhöz illendő tisztöletöt. Mert ugyan megh parancsollya az Nebuchadnezar, az ő alatta valoknak, hogy ajandekokkal es jo illatokkal aldoznakak ő neki, mint ha valami fel Isten szallot volna le az Egből. Nem jól cselekötte azért az Kiraly, hogy az Prophetanak maga gondolatlanul oly tisztöletöt tulaydonit, az mely nem illendő vala az Prophetához. Es erre ez első kerdesre ez az felelet. Masodik kerdes innét ez lehet.

Jól cselekötteje az Daniel hogy meg engette, hogy így tisztöletnek az Kiralytul?

F. Jollehet kereszttyenek á sz. iras, ige szerint azt meg nem jelenti, erre az tisztöletre mit cseleködöt legyen á Daniel: [191:] De hihető dolog, hogy ezt az modnelkül valo tisztöletöt nem vötte, hanem söt inkab oktatta, tanitotta, á Kiralt, hog[y] ezt á tisztöletöt Isten[n]ek tulaydonitanaja csak az egy Istent kellene imadni, es csak az egy Istennek kellene szolgálni. s-Honnet tetzik ez meg hogy ezt cselekötte legyen?

Meg, tetzik először: az ő elebbi szent eleteből: Mert hogyha annak előtte csak az Kiraly eledeliből sem akara enni, hogy azokkal megh ne ferteztetnek, sokkal inkab nem szenvedte most el, hogy Isteni tisztöletöt tulaydonitana neki az Kiraly. Masodszor: Meg tetzik ez az nagy Nebuchadnezar vallasteteleiből: Mert annak utanna azt olvassuk az Kiraly felől, hogy az ő feleletiben (azt hiszük tanusagot veven az Daniel oktatásából tanításából) igaz vallast teszen az igaz Isten felől s-nem imadgya annak utanna az Danielt.

Harmadszor, meg tetzik ez az szent irasnak töb rendbeli peldaiból-is: Mert olvassuk, hogy hasonló Isteni tisztöletöt akartak többek-is az Istennek szent emberinek á tanitoknak tulaydonítani, de ezt önnön magoknak soha nem vöttek: hanem tanitottak az Nepet, hogy csak az egy Istent imadgyak tisztöllyek: *Mint peldajul vadnak erre Pal es Barnabas, kiknek az Lystra varosbeliek, Isteni tisztöletöt, aldozatot akarnak vala tulaydonítani: de megh tiltatanak Paltul es Barnabastul: es az Mennyei latasrol irt könyvnek cap. 22. olvassuk, hogy az szent Janos Apostol es Evangelista, akarta imadni az Angyalt, akkitül meg tiltatik az Janos; mivelhogy öneki szolgálta tarsa volna. Annakokajert az Daniel-is, ugymint Istennek kedves embere, es Istennek választot Prophetaja, hihető dolog, hogy nem ke-

* *Actor. 14.*

vanta, sem pedig nem vötte ezt az tisztöletöt az Kiralytul.
[192:]

Ertyük azert, mit cseleködöt elsöben maga szövényeben az Kiraly s-azt mondgyuk summa szerint, hogy Isteni tisztöletöt tulaydonitot Danielnek, de nem vötte az Daniel.

Mit tanulunk innét?

Tanullyuk meg elsöben innét az Fejedelmeknek változo voltat: Mert neha az Fejedelmek olyak mint az oroszlanok kegyötlenök: Neha pedig hirtelenséggel kegyösse lesznek. Mint pelda az Nebuchadnezar, akki ennek előtte felette kegyötlen vala, es az bölcseknek halalaban gyönyörködik vala: De most mihelyen hallya az ő alom latasat, es annak magyarazattyat, artzul borul az Danielnek labai eleiben: könyü azert Istennek az botbol-is beretvat csinálni az az, az kegyötlen Fejedelmeket szeledsegre hozni. Így az Pharahot Aegyptusban, mind addig zaklattya Isten külömb fele oston altal, miglen az Mosesnek es az Aaronnak közbe jarasara az Istennek nepet el bocsattya es engedelmesse teszi. Ne fellyünk hát mikor kegyetlenek regnálnak raytunk; csak hogy Isten előt mi-is az Daniellel esedözzünk, mert Isten azoknak az ő szivöket engedelmesse teszi mi hozzánk.

Tanullyak meg az Fejedelmek-is az nagy Nebuchadnezar peldajabol, akki halvan az Istennek csudalatos tanacsat, hatalmat, az Danielnek szajabol; meg alazza Isten előt ünnön magat, es az ő elebbi kegyötlensegének beket hagy: Tanullyak meg, mondom, hogy gondolkodgyanak az Istennek hatalmassagarol, es alazzak megh magokat Isten előt: tudvan azt, hogy vagy on még fellyeb valo Ur az Egekben ő naloknál, akki ő nekiek az birodalmat adta, es ismet ha akarja hirtelen el veheti. De itt ez arant igen vetköznek sokak az Fejedelmek közzül, akik [193:] semmit nem vigyaznak, az Istennek hatalmassagara böles tanacsara, hanem csak magokat csudallyak, fel fuvalkottanak birodalmokban, kiket vegezetre Isten, avagy soha nyomossa nem teszen, avagy az ő birodalmokból nagy gyalazattal le hajt; miért hogy el feleytöttek azt, akki ő nekiek az birodalmat engette volt.

Masodszor Tanullyuk meg az Nebuchadnezar peldajabol, akki elsöben Isteni tisztöletöt tulaydonit az Danielnek s-igen vetközik: hogy nem jo emberben bizni, sem az elő sem az meg holt szentöket Isteni tisztölettel tisztölni, avagy pedig öket imadni. Mert ezt Isten, sem az aldozatot, sem pedig az imadast,

nem engedi senkinek az mint meg vagyon írva, ahol így szoll:
**Ego Iehova, hoc est, nomen meum, et gloriam meam alteri non dabo: Item. Deut. 6. et Matth. 4.* En vagyok az Jehova, ez az en nevem es az en dicsősegetemet masnak nem adom. *Dominum Deum tuum adorabis et ei soli servies.* Azte Uradat Istenedet imagyad es egyedül ő neki szolgálj.

Meg feddetnek annakokajert itt az Papista atyafiak kik az meg Holt szenteket akarjak imadni, es azokat akarjak Naponkent segitsegül hini, Istenhöz illendő tisztölettel tisztolni, az mint cseleköszik vala az Nebuchadnezar az Daniel előtt. Az mint ezt ü tülök Naponkent füleinkel halljuk, es irasokban meg tapasztalljuk. Mi pedig az meg holt szenteknek tisztölettyük felöl azt mondjuk az Agoston Doctorral: ***Sancti honorandi sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. Quod colit summus Angelus, id colendum est ab Homine ultimo. Quare honoramus eos charitate non servitute nec eis templa constituimus: Nolunt enim se sic honorari á nobis, quia nos ipsos cum boni simus, templa Dei esse noverunt.* Az az: Az [194:] szentöket tisztolni kell, úgy hogy kövessük őket nem kell imadni vallasokert, igaz tudományokert: Az mit tisztöl az fölső Angyal, azt kell tisztolni az utolso embernek. Annakokajert tisztöllyük őket atyafiui szeretettel nem szolgálattal: ü nekik templomokat sem eppitünk: Mert nem akarjak hogy mi akkeppen tisztellyük őket; Mert ha jok vagyunk tudgyak azt hogy Istennek templomi vagyunk. Az elő szentek felöl-is kik ez vilagban vadnak azt mondjuk, hog[y] ezeket sem illeti az imadasnak tisztöleti, s-nem-is kevannyak magoknak. Mint peldajul vadnak erre Pal es Barnabas, az mint ez előtt-is jelentem, akkiket mikor életökben akartanak imadni az Lystra városbeliek, mivel hogy amaz benna embert megh gyógyítottak vala, akki annya mehetöl fogva santa leven, soha nem jart vala, igen meg busulanak rayta, es ruhajokat meg szaggataak, azt akarvan jelenteni, hogy ök-is hasonlo bünös emberek volnanak; es nem volnanak arra az tisztöletre, imadasra meltok.

Harmadszor tanuljuk meg az Daniel peldajabol, ki az nagy Nebuchadnezarnak, tudatlansagabol szarmazot Istenhöz illendő tisztöletit meg veti: hogy nem illik az tanitoknak, az Istennek szolgálinak azt az tisztöletöt önnön magoknak venni, á mely az Istene, hanem elégödgyenek meg sorsokkal. Es bizonyara ha meg gondollyák az tanitok, igaz eleg meltosag ez, hogy

* *Esai. 42.*

** *Aug. de vera relig. cap. 15.*

ük az Istennek követi, es az Istennek akarattyanak, beszedenek ki szolgáltatatoi. Mit kevanhatnak többet ennél, holot az ő kepekben az Ur Jesus Christusnak kepet viselik. Nem adotte vilaghi urasagot, dicsőseget Isten az tanitoknak? Ha meg gondollyak, nagyobbat adot annal: Mert tündöklő dicsőseget iger Isten az tanitoknak ideb alab ezen könyvnek. 12. caput-[195:]tyaban az o forgolodasokert. De ez vilagi birodalomert, urasagert, mi sohul ezt nem talallyuk az irasban.

Ne szegyönylük hát Prophetaknak, Doctoroknak, Pasztoroknak, Praedicatoroknak mondani magunkat: Mert Christus önön maga ugyan azon Neveket viselte; es ezekkel elegődyünk meg, az mi nem illet, azt ne kevannyuk. Meg feddetik azért itt az Romai Papa, akki nem akar meg elegődni ezzel, hanem ezek felet Isteni nevet, es Mennyen földön pokolban valo hatalmat kevan maganak, az mint Setinus írja. *Papa potest omnia facere quae Deus potest, et Papa est Deus, Papa est caput totius Orbis Christiani.* Az Papa ugymond mindent tehet, valamit az Isten cselekőszik, es á Papa ugyan Isten: á Papa ez egesz keresztyen vilagnak feje. Ezent bizonyittya ő felőle Ludovicus Gonesius: *Papa habet idem consistorium cum Deo, et idem tribunal cum Christo: et Papa est quoddam Numen, quasi visibilem quandam Deum prae se ferens: Papae tradita est omnis potestas in coelo et in terra, quae se extendit ad coelestia terrestria et infernalina.* Az Papanak azon egy törvény tevő szeki vagyon, akki az Istennek, es azon egy itelő szeki az Christussal: az Papa ugymint valami nagy felseg, es mint valami lathato Isten kepet viseli. Az Papanak adatot minden hatalom Mennyen es földön, az mely ki hat az Mennyejekre földiekre es az pokolbeliekre. De fellyeb vagyon ez az kevansag az tisztnei: es tellyesseggel Isteni karomlasok. Mellyektül minden keresztyen tanitonak meg kel magat oni.

Lassuk még-is, mit cselekőszik többet maga szömléyeben az nagy Nebuchadnezar. Masodszor maga szömléyeben azt cselekősz, hogy tudni illik vallast teszen az igaz Isten felől, az mely be foglaltatik imez igeekben: [196:] Bizonnyal ugymond igaz ez, hogy az ti Istenőtok, ő az Istenőknék Istene, es az Kiralyoknak Ura, es megh jelen(len)tője az titkoknak, hogy meg jelenthetted ezt az titkot, az mely vallas-tetelnek ket reszei vadnak; Eggyik az vallas tetelnek Summaja: Masodik annak az vallas tetelnek igaz oka.

Summaja viszontak az vallas-tetelnek kettőt foglal magaban. Először ezt: Kicsoda legyen akki felől vallast teszen az Kiraly. Masodszor minemü nevezetökkel illeti. Vallast teszen pedig az Kiraly az igaz Isten felől; mert így szoll: *Deus vester*, az ti Isten-

tök. Nem mutat hát imide amoda az Chaldaeusok Istenere, az mellyek sokak valának, hanem egy altallyaban vallast teszen az Israelnek Istene felöl, az ki egy igaz Isten. Söt ezt ugyan esküvessel erőssiti az Nebuchadnezar, holot azt mondgya; *ex veritate est*, az az, bizonynyal igaz ugymond ez, hogy az ti Istentök ö az igaz Isten. Mely Istent minemü nevezetökkal illessen az Nebuchadnezar. Masodszor azt jelenti meg az Propheta. Harmat mond pedig ö felöle. Mert először ismeri es vallyá, Istenöknek Istenenek, az az, minden Istenek felet valo felseges Istennek. Mert az Sidoknal, Chaldaeusoknal, ez az Nap keletieknel effele szollasnak modgya, Uraknak Ura, Kiralyoknak Kiralya, Istenöknek Istene, leg fellyebben valo meltosagot foglal magaban, mely meltosag felet, nem lehet fellyebben valo. Masodszor ismeri ezt az Israelnek Istenet, Kiralyoknak Uranak, az az, ebben az mondasban, tulaydonittya az fellyebbenvalo birodalmat Istennek, ö magat pedig ismeri alab valonak lenni, es annak az birodalma ala vettetötnek lenni. Harmadszor ekesiti ezzel az igaz Istent, hogy ö [197:] legyen az titkoknak meg jelentöje. Ezekben ál á Kiraly vallas-tetelenek summaja. Ennek pedig az vallas-tetelnek Okat Masodszor foglallya imez igekben: Mert az Daniel meg jelentette az kiralynak titkos álmat es annak magyarázattyat. Így Argumental az Nebuchadnezar. Valakik meg jelenthetik azt az titkot, mellyet en immar ertek, azoknak az ö Istene, Istenöknek Istene, Kiralyoknak kirallya es titkoknak meg jelentöje.

De te Daniel ezt az titkot meg jelentetted. Azert az ti Istenökök ö az Istenöknek Istene, Kiralyoknak kirallya, es titoknak meg jelentöje. Ertyük azert immar ezt-is az Kiralynak vallas-tetelet es annak igaz okat.

Mit tanulunk innen?

Tanullyuk megh innen: Miben allyon az igaz Isten felöl valo vallas-tetelünk: Ebben bizonyara, hogy ismerjük az igaz Istent Istenöknek Istenenek, az minden hamis Istenöknel fellyeb valonak: akkinek hatalma vagy on mind mennyen földön, es tud mindeneket, jelen valokat es jövendöket es akkinek szemei elöt, semmi reytökben, titokban nincsen, hanem mindenek nyilván vadnak. Akki pedig ettül az vallastul tavoly vagy on, az nem tudgya kicsoda az igaz Isten, s-tevölyög. Ezt ismeri az nagy Nebuchadnezar: akki ennek az ö Isteni hatalmat, bölcse-seget, csak egyszer hallya az Danieltöl, s-meg tér, halakat advan Istennek. Annakokajert, elől veszen ez á Nebuchadnezar soka-

kat az utolsó ítéletnek Napján, akkik noha gyakorlatossággal hallják az Istennek ígejét, s-annak praedicallasat, s-meg-is nem ismerik az igaz Istent ki legyen, hanem idegen Istenek után futnak. Mi pedig [198:] elégödjünk meg ezzel. Ez tanúságunknak első része; Lassuk az Másikat.

Mondam másodszor azt kell minekünk ez jelen való igekből meg magyaráznunk: Mit cselekedőt az Király közönsegeskeppen Daniellel és az ő tarsiával.

Rövidedön kettőt jelent az Propheta. I. Az Danielt fel magasztallja, nagy és sok ajandekokkal ajandekozza: megh emléközven az Király arrol, hogy annak előtte azt igerte vala az bölcsenek: Hogyha ugymond, megh mondogyatok ennekem az almot, és annak magyarázattjat, ajandekot, jutalmat, tisztössegöt nagyot vesztek én tölem. Jutalmat ád azért Danielnek, mert sok gazdagsággal latogattya: Tisztösseget ád, mert tisztartova, Urra teszi egész Babylonianak tartományán és tisztartok fejedelmeve Babylonianban levő minden bölcsen.

II. Ezt cselekösi, hogy az Danielnek az ő keresere, az ő tarsait-is, Sidrak, Misak, Abdenagot, fejedelmül választja Babylonian tartományának gondviselesere. Danielt pedig az ő maga portajára, az az, oly tisztre, hogy ő általa lenne egyebeknek uta az Királyhoz: Mert nehez vala regenten az pogány királyokkal szemben lenni: Ahonnet két rövid kérdésünk lehet.

1. Szabade az keresztyen Istenfelő firfiaknak, kik az Istennek Anyaszent-egyházanak javára igyeköznek, az Királyok fejedelmek udvarában lakni avagy nem?

F. Szabad, és ezt nem kell az Istenfelő jambor firfiaknak vetkül tulaýdonítani. Mert több haszna vagyon az Ecclesianak ebben, hogy Danielel lakjanak az Udvarokban, az az, jambor és Istenfelő firfiak legyenek Királyoknak, Fejedelmeknek, Uraknak tanácsosi és szolgálai; hogy [199:] nem mint kegyötlenek, balványozok, tisztatalan élető emberek, családok, Doéghök, és vegezetre hamis arultatasban, hitötlensegben gyönyörködik. Az mint az szent Agoston Doctor-is ugyan ezen kérdésben ezt allattya. *Tomo 8. in enarrat. Ps. 51. ex supputatione veteris versionis.* És az Danielnek-is példaja ezt mutattya, akki örömesben marad á Nebuchadnezar portajan hog[y] nem mint kívül valamely gondviselesben; hogy így á Király környül inkább szolgálhatna az Ecclesianak, és az Királynak aytajatul az hizölködöket tavoly rejazthatna. Nem szidalmazando hát most-is mikor jambor, Istenfelő firfiakat latunk hogy szolgálnak udvarnal; söt ezeknek felette igen kell örvendenünk. Mert ezek által lehet mind külső s-mind belsőkeppen az jó tarsaságnak és az Eccle-

sianak csendesz megh maradasa. Ez az első kérdés, feleletivel együtt.

Masodszor azt-is kerthetne itt valaki.

Illendő dologhe valamely Fejedelemmnek idegen nemzetből valakit nagy es fő tisztre választani avagy nem?

F. Az Hivek akar mely Nemzetből legyenek mindenkor többöcsületre meltok, az othon lakos, hazoknal levő hitőtlenöknel, kik az Isten hazanak ellenseghi. Az mikeppen Daniel, az Chaldaeusok Nemzetéből levő Kiralytul, fejedelemtől, tisztartojul, gondviselőjül rendeltetik az Chaldaeusokon. Nem kell azért az gondviselők szömelyeben arról szorgalmatoskodnunk, micsoda Nemzetből legyenek az gondviselők, hanem affelől, mineművek legyenek. Az Daniel az mint mondom Sido Nemzet, de azért ötöt teszi az Kiraly gondviselőve az Chaldaeusokon, noha nem Nemzete vala. Nem szidalmazando azért nemzetünkben-is, ha mikor Isten, más Nemzetből [200:] ád gondviselőket, csak hogy legyen jambor, legyen Istenfelő, keresztyen. Ez erre-is az felelet.

Tanusag.

I. Tanullyuk meg hát az Nebuchadnezar cselekedetiből akki megh emleközik igeretiről s-megh ajandekozza az Danielt s-böcsületre veszi; hogy szep dolog az Fejedelmekben az igaz mondas, s-az mit egyszer fogadnak arról masszor meg emleköznek, de rut dolog az hazugsag.

II. Tanullyuk meg az Daniel példajabol, akki böcsületre vetetven az Kiralytul, esedőzik az ő tarsajert-is, nem feletközik el az jó szerencseben felölök, es azokat-is tisztösseges allapatra emelteti, hogy az mikor jó szerencseben vagyunk, ne feletközzünk el más felebaratunk felől, hanem igyeközzünk azoknak-is előmenetelőkre, es az alkolmatossaggal igen örömet ellyünk: Es ne csak az magunk hasznat, hanem az közönseges jót legfellyebben tekincsük. De erre most sokaknak keves gondgyok csak lehessen magoknak: sőt egyebeknek előmenetelőket ugyan iregylik: kik az nagy Alexander Macedonak tarsai, ki megh az ő Attyanak Philep Kiralynak jól viselt dolgain-is sir vala: Az Absolon-is az ő Attyanak Davidnak uralkodasat iregyli vala: kiknek ma-is sok tarsajok vadnak, kik más előmenetelit orrollyak, sőt hogy csak ők legyenek nevezetben, egyebeknek szömeletyet gyalazzak, jó híret nevet, az mi ü raytok áll örömet mocskollyak: nem veven eszekben hogy magok mocskos es ala való emberek, ha tetzenek-is magoknak es ideig elő viszik-is dolgo-

kat: Mert ördög tagjai az iregysegeben es ragalmazásban. Mellyert el-is vesznek ha meg nem ternek.[201:]

III. Tanullyuk meg vegezetre, hogy á mikeppen nem illik az Hiveknek hivatal nélkül magoknak tisztót vadaszni, hanem Istentől kell várni: így az Hivekhöz illik viszontak, hogy ha Isten őket szolittya, az tisztnek es az hivatalnak engedgyenek, es abban az hivatalban Istennek s-az embereknek szolgállyanak. Az mikeppen cselekedik Daniel az ő tarsaival egyetemben. Melyre minket-is Isten fejenkent, szent Fianak erdőmejert segellyön. Amen.

CAPUT III.

XXI. Praedicatio.

„*NEbuchadnezar Kiraly, csinaltata egy arany oszlopot, melynek magassaga hatvan sing vala, szelessege hat, es helyhezettette á Dura mezejen, Babylonia tartomanyaban. **Es el küldé Nebuchadnezar Kiraly egybe gyűyteni az Fejedelmeket, Hadnagyokat, tisztartokat, törvénytevőket, kencs-tartokat, tanacsokat, es tartomanyoknak minden Fejedelmit, hogy jűne-nek az állo kepnek megh szentelésere, mellyet fel emelt vala Nebuchadnezar Kiraly. ***Akkoron egyben gyűlenek, az Fejedelmek, Hadnagyok, tisztartok, törvénytevők, kencstartok, tanacsok, tömlőztartok, es tartomanyoknak minden fejedelmi, az kep megh szentelésere, [202:] mellyet fel allatot vala Nebuchadnezar Kiraly. +Es az poroszlo megh kialta ezt nagy kemeny szoval: Tinektők parancsollyak, nepeknek, nemzetsegőknek es minden nyelveken valoknak. ++Mihelt hallyatok az kürtnek, sipnak, hegedőnek, harphanak, czimbalomnak, eneklesnek es minden vigassag tevő szerszamnak szavat: le esetek es imadgyatok az arany állo kepet, mellyet fel emeltetöt az Nebuchadnezar Kiraly. +++Valaki pedig terdre nem esik, es nem imadgya; azon oraban be vettetik az égő tüzes kementzeben. *+Annak okajert mihelt hallak minden nepek az kürtnek szavat, sipnak,

* *versu 1.*

** *versu 2.*

*** *versu 3.*

+ *versu 4.*

++ *versu 5.*

+++ *versu 6.*

*+ *versu 7.*

hegedőnek, harphanak, czimbalomnak, es minden vigassagh tevő szerszammak, terdre esenek minden nepek nemzetsegők, es minden nyelveken valok, es imadák az arany oszlopot, melyet fel emeltetöt vala Nebuchadnezar Kiraly.”

S U M M A.

Ennek ez Harmadik caputnak Summaja csak ez.

Emlekőzik affelől ez caputban á Daniel hogy az nagy Nebuchadnezar emeltetöt fel egy arany Oszlopot kinek magassaga hatvan sing, szelössege pedig hat vala; az melyet megh parancsol igen erős parancsolattal, hogy minden nyelvek, nemzetsegők tisztöllyek es imadgyak ötet: *Ha kik pedig nem cselekdnek, vetessenek az eghő kementzeben, kinek langja mikor ki csap vala, [203:] negyven kilentz singnire megyen vala fel az Egre. Nem cselekdik ezt az tisztötletöt az Daniel tarsai, Sidrach, Misach, Abednego: az kiert be vettetnek az eghő kementzeben: de Isten ott-is meg tartya őket, s-meg-is szabadittya, ugy hogy csak meg hajok szala-is, söt csak köntösök-is meg nem pörsölödöt; az lang közöt pedig enek szoval dicsirik az Istent. Az melyből vegezetre az nagy Nebuchadnezar Kiraly Istennek ismeretire jut, es vallast teszen ő felöle: Az három ifiakat pedig fel emeli nagy meltosagra Babylonia tartományaban. Ez az Summa.

Ennek az Caputnak ertelmenek sok hasznai vadnak, es sok szep tanusagok adatnak innet előnkben, ha jól rea halgatz. Mert innet könnyen vegere mehetünk, mellyik legyen az igaz keresztyeni vallás, es miben allyon, az balvány imadoknak tudománya, es ez kettő közöt mely nagy külömbseg legyen. Meg tanulhattyuk azt-is hogy nem eleg csak nyelvünkön viselnünk az keresztyeni tudomant, s-azzal dicsködnünk, hogy keresztyenök vagyunk: De ha az szükség kevannya, az az, az Istennek tisztössege, szükség arrol ez vilagi életünknek el fogyatasaval-is vallast tennünk. Az mint cselekösznek ezek az három ifiak, kik inkább akarnak Martyromsagot szenvedni, s-az tüzre menni, hogy nem mint az igaz Istentől el szakadni: Nem commendalom többel, mert ezennel ő magoktul megh ismerik az Hivek, hogy hasznos es emleközetre melto ez az Daniel Propheta jelen valo tanitasa. Annak okajert lassuk Reszeit.

* *versu 47.*

R E S Z E K.

Ket reszei vadnak ennek az Harmadik Caputnak. Mert az:

- I. Reszeben meg írja az Propheta, ezeknek az három ifiakkak, [204:] az Daniel tarsainak keresztyeni életöket, annak alkolmatossagaval egyetemben.
- II. Reszeben meg írja ezeknek az ö keresztyenségeknek jutalmat.

Mivel latogatta Isten ezöket az ifiakat az ö keresztyeni szent életükert; ezzel tudni illik, hogy Isten öket elsöben az égö ke mentzeben meg tartotta, es vegezetre az Nebuchadnezar-is öket, nagy meltosagra fel emelte Babyloniaban. Ezök reszei: De most lassuk az első reszt.

Elsö Resze ennek ez Historianak, az három ifiaknak keresztyeni elete felöl emleközik, mely be foglaltatik 23. versekben; kikiröl egy oraban nem szolhatunk, hanem lassuk csak az meg jedzet versetskeket.

Holot Summa szerint ez het első versben alkolmatossagat írja megh az Propheta: Micsoda adot alkolmatossagot ezeknek az három ifiaknak az Daniel tarsainak az ö keresztyeni életöknek megh jelentesere, az mely semmi nem egyeb, hanem az arany oszlopnak fel allatasa, annak meg szentelese, es az Nebuchadnezar Kiralynak uy Isteni tisztölet gondolasa. Aholot ez jelen valo igeknek értelmejert, im ez három rendbeli dolgokat kel ez jelen valo oraban meg magyaráznunk.

1. Az arany oszlopnak fel allatasat; Kicsoda allatta azt fel? Micsodabol csinaltatot az, mi vegre, es micsoda helyben?

2. Kiket hivat öszve az Kiraly ennek az arany oszlopnak meg szentelesere?

3. Az arany oszlopnak meg szentelese miben allyon?

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik, az arany oszlopnak fel allatasat, ki csinaltatta azt, miböl, mi vegre es ho-[205:]lot; Megh tetzenek mind ezek az első versből: Holot így szöll az Propheta: Nebuchadnezar Kiraly csinaltata egy arany oszlopot, melynek magassaga hatvan sing vala, szélessege hat, es helyheztede az Dura mezejen Babylonia tartományaban. Lassuk ezeket rendel.

Szerző oka, ennek az arany oszlopnak az Nebuchadnezar Kiraly. Mert azt mondgya az Propheta felöle hogy Nebuchadnezar csinaltata arany oszlopot. Az mely cseleködöti bizonyara felette igen illetlen vala az Kiralynak: Nem csak imez közönséges okokra kepest, hogy nem hasonlittatik Isten az teremtet állatokhoz, sem pedig azok által nem abrazoltathatik, sem

pedig más Isten nem lehet az egy Isten kívül: De önnön magara az Kiralyra nevezve-is. Mert Isten büseges Orszagot, birodalmat adott vala az Nebuchadnezzarnak: Orszaganak-is jövendő allapattyat meg jelentette vala neki: de haladatlan lön az igaz Istenhöz, akinek boszusagara illyen illetlen Isteni tisztöletöt gondol, es indit az Nep között. Es ebből meg tetzik hogy csak ideig valo volt, az ő elebbi Istenhöz valo terese, kiről ennek előtte masodik reszben szollank. Ahonnet ez lehet az tanusag, hogy nem kell hirtelen akar kinek-is keresztyensegeröl iteletöt tenünk: Ez az Fejedelem mely igen keresztyen legyen: avagy imez mely Istenfelő: Mert meg csalatkozhatunk. De varjunk az időtül, s-meg mutattya az idő vegezetre, kiben mi legyen.

Pelda az Nebuchadnezzar, akki elsőben vallast teszen az igaz Isten felől, de annak utanna nem marad abban meg, hanem balvanyozova leszen, el partol Istentül, az mikor az arany oszlopot fel allattya. Igy Julianus Apostata, elsőben vallya vala az Christus tudomanyat, de annak-[206:]utanna Christusra artzul tamada: Igy az mi időnkben, az keresztyensegben neveködöt fiak, vegezetre balvanyozokka lesznek: Ne siessünk hat az itelettel.

Micsoda ok indította á Nebuchadnezzart erre az arany kepnek fel allatasara, jollehet nincs itt ige szerint megh irva, de hihető dolog az Nebuchadnezzar fő emberinek tanacsja lön ennek az oka, hogy egy Isteni tisztöletnek modgyat rendelne az ő birodalmaban, Orszagaban: ez vegre; hogy igy alkolmatossagot keresnenek az Kiraly fő emberi, az Sido firfiaknak az Daniel tarsainak, abbol az meltosagbol valo le vettetessökre, melyre fel emelte vala őket az Kiraly Babyloniaban. Honnet tetzik ez megh? Megh tetzik először az erős edictombol parancsolatbol, es az melle köttettetöt kemeny sententiabol, mellyel megh parancsollya az Kiraly, hogy mindenek tisztöllyek az arany kepet: Ha kik pedig nem cseleködik vettessenek az eghő kementzeben. Mert vallyons kikre kepest kellet ennek az parancsolatnak lenni? Bizonyara az Sidokra kepest. Mert az Sidok kívül, az töb Poganyok akar mit-is örömet vallanak vala. De ezzel az parancsolattal az Daniel tarsait akarjak keriteni hálóban. Masodszor megh tetzik ez, az fő embereknek vallasokbol-is, az mellyet inditananak az Chaldaeusok az Sido firfiak ellen, mihelyen lattyak hogy nem tisztölik az arany oszlopot. Mert ha az Chaldaeusok igaz szivel akartak Istennek szolgálni, miért szakasztyak az Isteni tisztöletöt félben? Miert nem varjak az ceremonianak veget, s-annak utanna kerdenek okat? Miert nem tisztölik az Sidok az arany oszlopot? De nem cseleköszik; Merő

alnokság dolgok és csak okot keresnek arra, az Daniel tarsait mikeppen veszthessek el. Harmad-[207:]szor meg tétzik alnok tanácsok az Király fő emberinek innét, mert nagy gyorsasággal keszek az Daniel tarsait megh kötni, és eghő kementzeben vetni. Az Király fő emberinek alnok tanácsa azért az arany oszlopnak fel allatásának indító oka, az Sidokra való gyűlölségből.

Idejét-is nem írja meg az Historia, mikor allatta fel ezt az arany oszlopot az Nebuchadnezar Király; de hihető dolog ez, hogy sok idővel lőtt annak utánna mikor elsőben az Nebuchadnezar az egy igaz Isten felől, az Israelnek Istene felől vallást tött vala. Ertyük azért szörző okat ennek az arany oszlopnak. Lassuk azt is:

Micsoda lőtt legyen ennek az oszlopnak, Materiaja, formája, vege, helye, aholot fel allattatott ez az oszlop?

Materiaja az az, á miből készítettött vala ez az oszlop arany volt; hogy így nagyobb böcsületre, meltonak itiltetnek.

Formája, az az Magassága és szélessége felől azt mondgya ige szerint az Propheta, hogy magassága hatvan sing volt szélessége hat: Ahonnet meg tétzik hogy nem keveset költött vala az Nebuchadnezar erre: és hihető dolog, hogy az sok praedabol gyűjtött aranyból csináltatta vala az Nebuchadnezar ez nagy balvant.

Vege; Mi vegre csináltatta legyen ezt az arany oszlopot, nincsen meg írva, de hihető dolog hogy kiváltkeppen ez vegre csináltatta, hogy az ő neve örök emlékezetben lenne az ő utánna való minden nemzetsegők között. Mert az balvanyoknak ez fő tzeltyok mindenekben, hogy hirt nevet vadaszanak magoknak az emberek tarsaságában.

Helye ahol fel allattatik az arany oszlop, az Dura me-[208:]zeje kedves és gyönyörűseges hely á Babylonia tartományában. Az mely helyet az emberek szoktak vala gyakorlani avagy vásárlásnak, avagy pedig egyéb gyűlekezetnek okaert, az mint szent Jeronymus Doctor magyarázza.

Tanuság.

Tanuljuk meg hát elsőben innét: Micsodak legyenek az faragot avagy öntött kepek: semmi nem egyeb bizonyára, hanem az hamis vallásnak, hamis Isteni tisztöletnek latható eszközei: Ugy annyira hogy felette igen igazan mondotta *Lactantius lib. 2. Divinarum institut cap. 13. Ubicumq, simulacrum est, ibi religio nulla est*: Valahol faragot kepe vagyon, ott semmi igaz Isteni tisztölet(et) nincsen.

II. Tanullyuk meg, kicsodak legyenek á faragot avagy öntöt kepeknek talaloi: Bizonyara nem Isten ezeknek szörző oka, hanem az regi poganyoknak elmeje az Satannak oktatásabol, akkik nem ismertek az igaz Istent: az mint bizonyittyá Salomon. *Sapient. 14. Vanitas hominum invenit istas artes ad tentationem animae et decipulam insipientium*: az embereknek ugymond, hejaban valo hitvan veleködese talalta á balvanyokat, az embereknek lelkeknek botrankozasokra, es hogy az bolondoknak labainak töört vessenek. *Gregorius Neocesariensis Episcopus* azt irja. *Gentilitas inventrix et caput est imaginum*. Az pogansag ugymond feje es talaloja az kepeknek. *Lactantius lib. 2. cap. 17. Divinarum instit.* azt mondgya; *Daemones sunt, qui imagines et simulacra docuerunt, ut hominum mentes á cultu veri Dei averterent*, az ördögök tanitottak ugymond az embereket az kepekre, hogy az embereknek elmejet az igaz Isteni tisztölettől el szakasztanak. Így itt-is az arany balvanynak az pogany Nebuchadnezar talaloja es tisztö-[209:]löje. Így az reghi pogany balvanyozo Fejedelmek; Heliogabalus, Adrianus, Alexander Severus, akkik az Christus vallasatul idegenek voltanak, az Abrahamnak, Mosesnek, Christusnak kepet tartottak titkos helyekön es azokat imattak. Es amaz eretnekek akkik Gnostikusoknak, es Carpocratianusoknak mondottanak, az szent Pal, Pythagoras, Homerus kepeit tartottak es tisztöltek hazokban. Kikről ir Irenaeus. *Lib. 1. cap. 24. Et August. ad quod vult deum*.

Az mely peldakbol s-tanubizonsagokból nyilván vagyon hogy nem Isten szörzője hanem az poganyoknak elmejenek nyughatatlansaga, a faragot avagy öntöt kepek.

III. Tanullyuk meg; Honnet szoktak az emberek az hamis tudomant commendalni: Először az fő embereknek meltosagaval akkik vilaghi urasagban vadnak; ezen vadnak ugymond az fő rendek; azert ez az igaz Hit. Így cselekösznek az Papistak, kik, Kiralyok Fejedelmek neve alat akarjak commendalni az ő tudomanyokat. De hejaban.

Masodszor commendallyak az öntöt kepeknek Materialjaval, az mely gyakorta avagy aranyból vagyon avagy ezüsből; hogy így az balvanyoknak nagyobb tisztöletöt tulaydonicsanak: Mert az ezüst es az arany, kedves az embereknek szemei előtt. Es ez az oka, hogy az Papistaknak-is templomok arannyal tündöklök fenlik es sok hejaban valo kölcsögöket tesznek az haszontalan balvanyokra.

Harmadszor commendallyak az hamis tudomant á balvanyoknak Formajaval, az mely menyivel ekesb, annyival inkább indittyá az embereknek szívöket. Erre nezet az Nebuchadnezar-is,

hogy ily rettenetes nagy oszlopot [210:] emel Babyloniaban: Ugyan ezent cseleköszik az Papistak-is, kik az Christusnak iszonyu nagy faragot kepet csinálnak, es azt függesztik fel az templomokban: Hogy az szent Christoph keperöl semmit nem szolylak: Mely sok helyeken iszonyu rettenetes nagy á Papistak templominak oldalán kívül. Mert az szent Christoph kepet nem igen szoktak belöl irni az templomokban. Negyedszer commendallak az kepeknek helyetöl; holot szent helyekre helyheztetik azokat: az mint az Nebuchadnezar, az Dura mezejet valasztya az arany oszlopnak, es az Papistak az templomokat, avagy valami sötet helyeket segresteket valasztanak az balvanyoknak.

IV. Tanullyuk megh inset, külömbözzöné az regi poganyok balvanyozasa ez mostani Papistaketul avagy nem: Semmit nem bizonyara: De mind az poganyoknak s-mind az Papistaknak az balvanyozasban egy allapattyok vagyon. Mellyet imez Argumentum erőssit.

Valamely allatnak á Materiaja az az, á miböl leszen avag[y] á miböl all, á Formaja es az vege egy; az valosaganak-is egynek kell lenni. De az regi poganyok balvanyinak es ez mostani Papistakenak mint materiaja, formaja es vege egy. Tehat az valosaga-is egy, es így nem külömböznek semmit az regi poganyok balvanyozasi ez mostani Papistaketul. Hogy pedig ez így legyen, hogy az regi poganyok balvanyinak es ez mostani Papistakenak, allattya, formaja, es vege egy legyen; meg tetzik inset. Elsöben Allattya materiaja egy: Mert mint hogy az regi poganyoknak balvanyi, aranybol, ezüstböl, reszböl, küböl, fabol csinaltatnak vala: így az Romajaknak-is ugyan azokbol eppittetnek, az mint ezt akar ki-is meg lathattya. [211:] Masodik Formaja-is egy: Mert mikeppen hogy az regi poganyok, akarvan az Istennek kepet avagy Formajat ki csinálni, az Istennek emberi kepet faragtanak: így az Romajak-is, meg akarvan az egy élő Istent mutatni: Az Atya Istent ven ember-kepeben irjak, akkinek nagy hosszu osz haját es szakalt irnak: az Christust pedig ennek avagy oleben avagy melleje irjak ifiu abrazatban az ki most-is kenlodik. Harmadik az vege es az tisztölet-is egy: Mert az regi Poganyok az kepek elöt terdre le esnek vala kezöket fel emelik vala; magokat megh görbesztik vala, es úgy imatkoznak vala, itelven azt, hogy Isten az kepekkel jelen vagyon: Így az Papistak-is ugyan ezeneket cseleködik. Azert eggyeznek az regi Poganyokkal, it pedig nevezet szerint az balvanyozo Chaldaeusokkal, akkik tisztölik az arany oszlopot. De lassuk az Masodik dolgot.

Mondam Masodszor azt kel minekünk meg magyaráznunk: Kiket híjon öszve az Kiraly, ennek az arany oszlopnak meg szentelesere?

F. Egynehany rendbeli tisztviselő, es nagy meltosagban valo embereket szamlal az Propheta, ugy mint, Fejedelmeket, had-nagyokat, tiszttartokat, tömlöztartokat, es tartományoknak minden fejedelmit: akkik felette engedelmessek-is az Kiralynak kevasaganak, es örömetst jönnek az arany kepnek megh szentelesere. *Az mely tiszteteknek visgalasaban az Chaldaeai igekre kepest az mellyek vadnak az Sido Bibliaban, ugy mint Signei, Adargazarei, Gedabvaei, Detabvaei, Tipthaei, sokat munkalkodnak nemellyek, de az keveset hoz az idvössegre. Meg elegödhetünk mi ezekkel az nevezetökkal, az mint [212:] eleitöl fogva avagy Deakul, avagy Magyarul ki talaltak mondani az reghi bölc emberek: Hanem inkab im ez kerdesre felellyünk meg.

Micsoda annak az oka, hogy az Nebuchadnezar az fő rendeket hivattya, nem gondolvan semmit az köz renden valokkal?

F. Ket okai vadnak ennek: Első ez: Mert lehetetlen dologh vala, hogy mindenek kik az Nebuchadnezar birodalma ala valanak vettettetven, mind azon egy helyben gyüleközhetnenek. Masodszor. Mert igaz elegsegösnek itili vala az Kiraly, hogy az fő rendekkel egyyezne meg elsőben, ebben az uy Isteni tisztöletnek modgyaban, annak utanna ezek által ugyan ezen tisztöletnek modgya vettetnek az köz rendek nyakaban, avagy tetzenek nekik avagy nem. Az mint vegben-is viszi szandekat az Kiraly az fő rendekkel, kik nagy jo kedvel lönek engedelmessek az Nebuchadnezar parancsolattyanak.

Tanusag.

Tanullyuk megh inset: Micsoda modgya volt eleitol fogva az balvanyozo tudomanyu embereknek az ö dögleletös tudományoknak plantalasaban: ez tudni illik hogy azt elsőben hitetnek el az fő fő emberekkel s-annak utanna azok által, ugyan erővel-is vetnek az szegeny közssegnek nyakaban. Ugyan ez most-is az balvanyozo Papistaknak az ö Mestersegök. De az mi Istenünk az mint ez üdeig, így ennek utanna-is talal modot benne, hogy az ö szandekok haszontalan, heaban valo legyen. Lassuk az utolso dolgot-is. Harmadszor es utolszor lassuk miben allyon az arany oszlopnak meg szentelesenek modgya: Mely [213:] nem egyebben ál, hanem az mint it az Daniel jelenti, Elöször az

* *Bullinger consularur.*

poroszlo által hirdetteti az Nebuchadnezar ennek az ő tisztöl-
tít, Másodsor külömb külömb fele vigasag tevő szerszamokkal
el az Kiraly ennek meg szenteleseben, Harmadszor, igen erős
parancsolatot ad azok ellen, valakik nem akarjak az arany osz-
lopot tisztelni, vettessenek azok az egő kementzeben. Negyed-
szor es Utolszor, jelenti minden rendeknek nyelveknek, nemzet-
segöknek engödelmessegöket, kik az halaltul valo felelmökben,
engettek az Kiraly parancsolattyanak: es felven az testi halal-
tul, estenek az lelkeknek halalaban; az mint az Agoston Doctor
mondgya felölök: *Tractatus. 43. in Ioannem. Timuerunt inquit et*
adoraverunt, nolentes mori, mortui sunt: timendo mortem, inci-
derunt in mortem. Feltenek, úgy mond, es azért imadtak: nem
akarvan meg halni, meg holtanak: felven az halaltul, az halalban
estenek.

Tanusag.

I. Tanullyuk meg, hogy az balvany imadasnak ez egygyik
segítő szarnya, tudni illik az Fejedelmeknek az ő kemény es
Istentelen parancsolattya, mellyel fegyver es egetes alat ken-
szertitenek egyebeket az balvanyozásra. Így cselekösznek az
Papista atyafiak-is, akkik fegyver alat akarjak kötni az ő dög-
leletes tudományokat az egyigyü kössegnek nyakaban: az mint
meg tetzik azoknak példajokból, kik eleitül fogva Martyromsa-
got szenvedtek tülök az keresztyensegben: ugymint Vicleff
Janos, Husz Janos es töb sok rendbeli tudos emberek.

II. Seghitő eszközi es ugymint ragado Metelyi az balvanyozo
tudomanyinak á templomokban levő vigasag tevő szerszamok-is,
Sip, Lant, Hegedő, Harfa, Cymbalom: [214:] mellyel az egyigyü
kösseget gyüytik az balvanyozásra ugymint egy tivornara:
Az mellyet csudal az kösseg, es ezek által csiklandatnak az em-
berek fülei. Így cseleködnek most-is az Papista atyafiak, es
ezzel akarjak az balgatag kössegöt meg csalni.

III. Tanullyuk megh inset: Micsoda legyen az oka, hogy so-
kak nagy könnyen mennyenek az balvanyozásra; Harom okai
vadnak ennek. I. Mert az Fejedelmek akarattya, ezeknek az
keresztyensegnek regulaja. Mert az Istent nem félik, hanem az
Fejedelmek akarattyatul függenek. Azt az Hitöt vallyak, az mi
fejedelmöknek tetzik. Ha Urok balvanyozo, ük-is azok akarnak
lenni. Masodik oka ennek ez; Mert fellyeb volonak itelik az ő
Urokat, hogy nem mint Istenekhöz valo engedelmessegöket.
Harmadik oka ez: Mert avagy életöket, avagy jóságokat,
avagy külső tisztössegöket feltik. Ezek az okok tesznek sokakat

balvanyozokka. Mi pedig keresztyenek, fellyük az Istent, engedgyünk á mi Istenönknek kevansaganak; es az Istennek tisztössege mellet ne szannyuk mind életünket, s-mind külső vilagi dicsőségünket el fogyasztani; hogy így az Istennek igazan való ismeretiben végiglen meg marad[h]assunk. Mellyekre segillyen minket az mi Istenünk. Amen. [215:]

XXII. *Praedicatio.*

„*ANnakokajert ugyan azon időben mindgyarast el menenek az Chaldaeabeli firfiak, es vadolast tőnek nagy kialtással az Sidok ellen. **Es felelven Nebuchadnezar Kiralynak mondanak: Kiraly, örökre ely. ***Te Kiraly parancsolatot adtal ki, hogy minden embermihelt hallandgya az kürtnek, Sipnak, Hegedűnek, Harfanak, Cymbalomnak es eneklesnek, es minden vigasag tevő szerszamnak szavat, terdre essek, es imadgya az arany oszlopot. +Akki pedig terdre nem esik, es nem imadgya, be vettessek, az eghő kementzeben. ++Vadnak Sido firfiak, kiket rendeltettel az Babyloniai tartomannak gongya-viselesere, Sidrach, Misach, es Abdenago; ezek á firfiak nem gondolnak veled o Kiraly; Nem tisztelik az te Istenidet, es az arany oszlopot, az kit fel emeltel nem imadgyak.”

SUMMA.

Ez jelen való igekben meg irattatik az Daniel tarsainak szent életőknek meg jelentese, az mely valóságoskeppen ki tetzik ebből, hogy ők alhatatosság, es nem akarnak az balvannak szolgálni, sőt keszebbek az tűzre menni, [216:] hogy nem mint az nagy Nebuchadnezar Kiraly parancsolattyanak ebben az balvany Isteni tisztöletben engedni. Mert noha, keresztyenek, á Kiraly eppittette vala az arany oszlopot: Noha lattatnek az ő fenyössegere kepest valami tisztöletre meltonak lenni: Noha igen nagy volna az: Noha igen erős parancsolattal meg hatta volna az Kiraly, hogy mindenek tisztölnejek azt: Noha tüzzel fenyögeti azokat valakik nem akarnak tisztölne az: Mind azonáltal, mind ezekkel nem gondolnak az Daniel tarsai semmit hogy azt tisztölnek: hanem egyebek le borulvan; fön allanak ők, es

* *versu* 8.

** *versu* 9.

*** *versu* 10.

* *versu* 11.

** *versu* 12.

semmi tiszttöletöt az arany oszlopnak nem tesznek. Az mint az Chaldaeusok vadolasabol megh tetzik, akkik ez okon vadollyak be az Daniel tarsait az Kiraly elöt, hogy az arany oszlopot nem akarnak tisztölöni.

De lassuk az Chaldaeusoknak az Daniel tarsai ellen valo vadolasokat, az mely be foglaltatik ez jelen valo fel vött igeekben. Hogy pedig keresztyenök, ezt az Daniel tarsai ellen inditot vadlast ertsük; imez környül allo dolgokat ertsük.

I. Kicsodak ennek az vadlasnak inditoi: Mikorba indittyak, es hogy hogy tractallyak, s-ki elöt ezt az vadlast az Daniel tarsai ellen.

II. Miben allyon az vadlasnak formaja.

Az mi az első tzikkelt illeti: Indito okai ennek az vadlasnak az Chaldaeabeli firfiak, tudni illik, azok az balvanyozok, akkik egy tanacsbol tractallyak vala az dolgot, es valanak az jövevényöknek gyölölöi. Ideje ennek az vadlasnak az az idő, az melyben vigyaznak az Chaldaeusok erre, hogy az Daniel tarsai, nem esnek egyebekkel eggyüt az arany oszlop elöt terdre. Az mely vadolast, [217:] sietnek ez okon tenni, először: Mert az Hitötlenek nem szenvedhetik az kesödelmet, az igaz Isteni tiszttöletnek artasaban; hanem örömet elnek az alkoholmatossaggal. Masodsor: Mert igy akarnak az Kiralynak hizelködni, mint ha az Kiraly tiszttössegenek oltalmazoi volnanak. Nem tartoztathattyak azert semmikeppen magokat, hogy más időt keresnenek az vadolasra; hanem az el kezdöt tiszttöletöt-is az Hiveknek artalmara örömet felben akarjak szakasztani: Igy annakokajert á balvanyozok, minden rendnek haborgatoi es zürzavarnak követöi.

Az szemely pedig akki elöt indittyak dolgokat ü maga az Nebuchadnezar. Modgya az vadolasnak: Nagy kialtással vadollyak: Nem suttognak ezek magokban, hanem teli torokkal tamattanak ellenök. Ahonnet megh tetzik, hogy irigyseggel, gyölölseggel voltanak tellyesek.

Mit tanulunk innét?

I. Tanullyuk meg: Micsoda legyen az Hiveknek akkoron tiszttök (s-kivaltkeppen pedig az Udvarri szolgaknak) mikoron urok parancsolattyara, uroktul, fejedelmektül szollittatvan, remenségök kívül kenszerittetnek az balvanyozoknak seregeben, gyüleközetökben jelen lenni: Ez tudni illik, hogy felette igen oltalmaznak magokat, hogy az balvany Istenöktül megh ne förtöztessenek, es semmi tiszttösegöt, Isteni tiszttöletöt az faragot kepeknek, balvanyoknak ne tulaydonicsanak, hogy ha szinten

lattyak-is, hogy mindenek külömbet cselekösznek, követven ebben az Danielnek tarsait. Es meg emleközven az Istennek parancsolattyarol: Az te Uradat Istenödet imadgyvad, es egyedül csak ö neki szolgálgy. [218:]

De mondhatnad.

Ha á Fejedelem parancsollya mit kel akkor cselekedni?

F. Ne gondollyanak azzal semmit, mert az Hit, es az keresztyeni vallas, nem az embereknek parancsolattyatul, hanem az Istennek kevensagatul fűgh. Az mit az Apostolok felelenek az Pharisaeusoknak. Actor. 4. vers. 29. Mondgyak azt ök-is; job Istennek engedni, hogy sem az embereknek.

Ha az Fejedelem halallal kezdi fenyegetni öket, Medgyenek akkor az szolgálk, vagy egyeb emberek?

F. Ne gondollyanak azzal-is semmit; Ne fellyenek: Mert ezekkel az három ifiakkal az Daniel tarsiával az mikeppen Isten velök volt; ugy velök leszen ö velök-is es ö leszen oltalmazojok. Ahonnan meg hamissittatnak azok akkik azzal mentik magokat, hogy noha fejedelmek parancsolattyara be mennek az Misere, süvegöket le vetik az faragot kepek elöt feelmekben fejedelmektöl: De azonközben ök jo lelki ismeretöt viselnek, csak ö magok tudgyak az ö szivek mit vall, es nem javallyak az balvanyozoknak tudományokat: Megh feddetnek mondom; Mert semmikeppen nem szabad semmi külsö tisztölettel az balvany faragot kepeket illetnünk, akar mint mentsek ezek magokat: Mert igaz eleg az balvanyozoknak, ha az keresztyenektöl ezt lattyak, hogy magok hordozasaval tisztöletet tesznek az faragot kepeknek, es külsö keppen ezt mutattyak, mintha tisztölni akarnak azokat. Az mint hogy az Nebuchadnezar nem kevan vala semmit egyebet, hanem hogy külsö keppen tisztelnek az arany oszlopot, es imadnak ötet. Ennek felette ige szerint megh va-[219:]gyon, hogy az balvanyok elöt, megh ne haycsuk minnen magunkat. Vegezetre megh vagy az ez-is, hogy az mi testünket szent es elő áldozatul vigyük az mi Istenünknek eleiben: Hát ha azon testünkel külsö keppen az balvanyoknak-is valami tisztösseget teszünk, es Istennek-is akarunk szolgálni; semmi keppen az balvanyozasnak vetket el nem kerülhettyük. Annak okajert jo lelki ismerettel csak külsö böcsületot-is az balvanyoknak nem tehetünk. Holot pedig ezek így legyenek meg ojuk magunkat külsö keppen-is, hogy az balvany kepek elöt, se süveget ne vessünk, se terdet ne haycsunk, hogy jo lelki ismeretet viselhessünk. es Istennek aldasa legyen raytunk.

Masodszor tanullyuk megh; Micsoda legyen sorsok az igaz Isten tisztelőknél ez világh szerint: Ez tudni-illik, hogy gyakorlatossággal ezek, vadolások szidalmazások alá vettettek; az mint amaz Poeta verse-is tartja.

Nunquam bella piis nunquam certamina desunt,
Et quocum certet, mens pia semper habet.

Az Keresztyen embereknek, mindenkor vagyón csatajok: es csata nélkül soha nincsenek. Es á Daniel tarsainak sorsa-is ezt bizonyította. Annak okajert ne féltessenek semmit, de vigasztalják magokat az Daniel tarsainak példájával: kik noha vadoltatnak: de Isten az ő vadolásoknak boldog ki menetelit adja. Így volt az szent Pálnak dolga, akki amaz Felix előtt vadoltatek. Actor. 24. De Isten lön gondviselője.

Harmadszor, Tanullyuk megh: Mivel rakva az Uraknak, fejedelmeknek udvara: Irigységgel, arulkodással, es az Udvarokban való tiszt viselet, gyakorlatossággal sok nyomoruságh követi; az mint lön az Daniel tarsainak az [220:] Nebuchadnezar Udvarában dolgok, kik az ő tiszt viselesőkre kepest, be arultatának. De mit szollok az Fejedelmek Udvara felől? holot még az szegegyőknek kalibaja, kunnyója-is irigységgel rakva. Az kuldosok-is irigykődnek egy masra: az mely vétek felette igen utalatos Istennek előtte, az mint Salamon bizonyította Proverb. 6. Ojak azért az Hivek felette igen az irigységtől ünnön magokat. De ezt könnyeb mondani, hogy semmit megh tartani. De lassuk az Masodik dolgot: Tudni illik azt.

Miben álljon az vadolásnak Formája.

Be foglallja azt az Daniel, az tizedik, tizenegyedik es tizenkettődik versőkben; az melynek három részszekei vadnak:

I. Hízlködő szo.

II. Az vadolásnak fundamentoma.

III. Es az vadolásnak czellya, summaja.

Hízlködő szavok ez; hogy köszöntik nagy pompával az Kiralt így szolván, ő, Király öröke elly.

Az vadolásnak fundamentomat vetik az Király parancsolattában, aholot azt forgattak: Te Király parancsolatot attal ki, hogy minden ember mihelt hallja á kürtnek, sípnek, hegedőnek, harfanak, cymbalomnak, eneklesnek, es minden vígasag tevő

szerszamoknak szavat, terdre essek, imadgya ötet. Akki pedig terdre nem esik es nem imadangya, be vettessek az eghő kementzeben: ez az minemű fundamentomon eppitenek.

Vadolatoknak czellya summaja kettőben ál: Mert először azt jelentik meg; kicsodak azok akkiket vadolni akarnak. Masodsor, micsoda vetket töttenek azok. Akkiket vadolnak nem egyebek azok, hanem az Daniel [221:] tarsai, kiket harom keppen akarnak megh utaltatni. I. Nemzetsegökkel, mert azt mondgyak hogy Sido firfiak azok; Mert akkor az Sidok, nemzetsegök szerint, utalatossak valanak az Chaldaeusoknal. II. Az Kiralynak jo tetemenyivel, akkiket ugymond rendeltel az Babylonia tartomanyanak gondgya-viselesere q. d. azok ugymond haladatlanok engödetlenök, es az Kiraly parancsolattyanak meg utaloi, akkiket az Kiraly sok jo tetemennivel latot: akkik az ü vakmerő batorsagokkal, egyebeket-is hasonlo engödetlenségre vonszanak. III. Akarjak meg gyüöltetni az Kirallyal az ő nevezetők szerint. Mert azt mondgyak hogy ezek, Sidrach, Misach, Abdenago: Mintha immar regenten, nevezetökkal-is az Chaldaeusok köziiben szamlaltattanak volna; es hitötlenül cselekdönenek az Chaldaeusoknak közönseges törvénye ellen; ugymint kinek immar annak előtte alaja irtak vala. Igy azert az vadolast szabjak csak ez harom ifiakra az Daniel tarsaira, az kiket akaranak tisztökből ki vetni, azt itelven hogy, ha ezek el töröltettethetnenek, nagy könnyen birhatnanak az fogsagban levo töb Sidokkal. Ertyük azert kiket akarnak vadolni: De itt ez arant, imillyen két kérdésink lehetnek.

1. Mi az oka hogy egyszer s-mind az Danielt-is nem vadollyak?

F. Oka ez: Mert akkor az Daniel, avagy az fő emberek gyüölkezetiben nem vala, azert csak az jelen valokat akarak vadolni: Vagy pedig ha jelen vala nem akarak vadolni ez okon: Mert tudgyak vala hogy nagy böcsületben volna az Kiralynal; es ez okon felnek vala, hogy annak az Kiraly előtt valo kedves volta, meg enyhítene az [222:] Kiralynak haragjat az ő tarsai ellen. Ezzel akartak annakokajert az ravassaggal elni, hogy ha jelen volt az Daniel kedvesztenek ő neki. Masodik kérdés.

2. Talam inkab az Daniel jelen volt, s-artzul borult az földre, es imatta az arany oszlopot?

F. Az immar hihetetlen dolog, hogy illyen Isten ellen valo dolgot cselekdöt volna Daniel: ugymint ki annak előtte, hogy magat megh ne ferteztetne, ingyen csak az Kiraly eledeleivel sem akara elni; es akkinek az ő szent elete, az szent Lelek által com-mendaltatik. Nem reszesült azert az Daniel ebben az balvany Isteni tiszteletben. Ez erre-is az felelet.

Masodik része az vadolasnak ez vala:

Micsoda vetket töttenek az Daniel tarsai? Effelöl azt mondgyak hogy nem gondolnak á Kirallyal s-ezzel bizonyittyak: Mert ugymond nem tisztelik, az te Istenedet, es az arany oszlopot mellyet fel emeltel, nem imadgyak; az az, egy igevel azt akarjak mondani, engödetlenek; az Kiraly ellen vetöttenek, eretnekek, ugymint kik más idegen vallast követnek, külömbet az Chaldaeu-soktul. Igy Argumentalnak.

Valakik az te Istenidet ó Kiraly Nebuchadnezar nem tisztelik, es az arany oszlopot mellyet fel allattal nem imadgyak, azok az te meltosagodat semminek velik. De Sidrach, Misach, Abdenago az te Istenidet nem tisztelik. Annakokajert ezek az te meltosagodat ó Kiraly semminek velik.

Mit tanulunk innét?

Tanullyuk meg: Micsoda legyen az Istennek haza-[223:]nak, es az igaz keresztyeni tudomanyinak ellenseginek elmeje; ez bizonyara. I. Vigyaznak ezök minden alkolmatossagra, mi modon az igaz tudomannak arthassanak. II. Tanacsot adnak ezek az Fejedelmeknek az igaz tudomannak rontasara; az mint cselekösznek az Romai Papak, Cardinalok, Pispökök, akkik az fejedelmeket tanacsokkal tarttyak, es oktatttyak, mi modon az igaz tudomant rontsak. III. Az Hiveket, akkik az ő tevelygö tudományokat nem veszik; rebellisöknök, engedetlenöknök, vakmeröknök es partütöknök mondgyak. IV. Nem vigyaznak ezek arra; miben allyon az igaz tudomány, hanem igaz elegnek tarttyak, hogy ha az Hiveket minden igaz oknelkül Haereticusoknak, eretneköknök kialthatttyak; az mint cselekösznek vala az Chaldaeusok az Daniel tarsai ellen. De az igaz itelő biro Christus, meg adgya minekünk amaz utolso Napon, mikoron minden dögleletös tudományoknak, sok karomlasoknak vege leszen, ezeknek az ő büntettesöket latnunk, es az mi vilagi szenvedesünknek coronajat, amaz öröкке valo ekes dicsoseget meg adgya minekünk. Kiert legyen aldot, legyen szent az ő neve mind öröкке. A M E N. [224:]

XXIII. *Praedicatio.*

„*AKkoron Nebuchadnezar nagy haraggal es busulassal meg parancsola, hogy elő hoznak, Sidrachot, Misachot es Abdenagot,

* *versu* 13.

es mindgyarast elő vivek őket az Kiraly eleiben. *Szolla Nebuchadnezar es monda nekik: igaze Sidrach, Misach, Abdenago, hogy az en Istenimet nem tisztelitek es az arany oszlopot akkit fel emeltem nem imadgyatok? **Mostan azért ha keszek vattok, hogy mihelt halljatok az kürtnek, Sipnak, Hegedünek, Harfának, Cymbalomnak, eneklesnek es minden vigasag tevő szer-szamnak szavat, hogy terdre estek, es imadgyatok az oszlopot mellyet csinaltam, jól vagyon: hogy ha nem imadangyatok, mindgyart be vettettek az eghő tüzes kementzeben: es kicsoda az az Isten, ki titeket ki vegyen az en közemből? ***Felelenek Sidrach, Misach, Abdenago, es mondanak Nebuchadnezar Kiralynak. Nem szükség minekünk erről az dologrol megh felelnünk teneked. +Ime az mi Istenünk akkit tisztelünk, hatalmas minket ki szabadítani az eghő tüzes kementzeből, es az te kezedből, Kiraly [225:] ki veszen. ++Ha ki nem veszön-is tudtadra legyen Kiraly, hogy az te Istenidet mi nem imadgyuk, es az oszlopot mellyet fel emeltel nem tisztellyük.”

S U M M A

Summa szerint ez jelen valo igekben, meg írja az Propheta: Mit cseleködöt az Kiraly ezekkel az Daniel tarsaival, az ő fő emberinek vadolasokra, es mint akarja meg visgalni, mind az ő fő emberinek kevansagokat, s-mind pedigh az Daniel tarsainak az ő cseleködöt: tudni illik törvény szerint, ugy mint itelő biro az Chaldaeusok között, es az Danielnek tarsai között.

R E S Z E K

Ket reszei vadnak ezeknek az jelen valo igeknek.

I. Törvény szerint valo értéközése az Kiralynak, az Daniel tarsai ellen.

II. Az Daniel tarsainak, az Kiraly kevansagara valo, bator-sagos es nyilván valo feleletök.

Az mi az Elso dolgot illeti: tudni illik, az nagy Nebuchadnezar Kiralynak törvény szerint valo tudakozasat az Daniel tarsai ellen. Abban, Negy dolgot jegyez meg az Propheta. I. Azt mond-

* *versu 14.*

** *versu 15.*

*** *versu 16.*

+ *versu 17.*

++ *versu 18.*

gya felöle, hogy megh busult es megh haragut az Kiraly: az mellyet nem jól cseleköszik az Kiraly, hogy minek előtte meg ertene, es vegere menne az dolognak, immar annak előtte haragot forral önnön magaban az Daniel tarsainak tavoly leteben. Es ebből megh tetzik, hogy nem volt az Kiraly igaz lelekkel, ennek az igynek igazan valo meg erteseben.

Ahonnet az Kiraly haragjaból busulasabol, im két dolgot tanulhatunkmegh. Először: Nem illik az törvény-[226:]tevőkhöz, hogy minekelőtte valakinek igyet ingyen meg sem hallyak, immar annak előtte haragot forrallyanak szivekben. Mert az mint szol az szent Ambrus Doctor. *Officiorum lib. 1. cap. 21.* Az harag igaz itiletöt nem szolgaltat, söt annyira el foglallya embernek elmejet hogy megh az okoskodasnak-is nem ad helt: Hanem ez az itilő biraknak az ü ekessegök, hogy csendes, igaz lelki ismeretet visellyenek az ügyeknek erteseben, hallasaban. Az mint megh vagyön írva *Moses utolsó könyvenek első reszeben, aholot így szol az Propheta. Megh parancsoltam ugymond, abban az időben az ti biraitoknak: Halljatok meg az ti atyafiaiinak igyet, es tegyetok igaz itiletöt az firfiu es az ő Attya között, es az uton jaro között: Az Törvényben szövelt ne ismerjétek, az kicsint mint az nagyot egy arant megh halgassatok, senkinek szömeltyöl ne fellyetök: Mert az itilet Istene. Ne mond tehát az te felebaratodnak jó eleve, no egyszer bosszuszagot tettel vala raytam: de jüj elő csak az törvényben, megh latod mint leszen dolgod: hidgyed nyakadban vonzom az inget: Ne cseleköd atyamfia: Mert nem jó s-nem-is illik itilő birohoz: Holot az itilet Istene. Masodszor. Tanullyuk megh inset, á hamis tudomanynak Patronusi oltalmazoi felette magok megh tartoztathatlanok az Religionak keresztyeni vallasnak el igazitasaban: Mert mihelyen az keresztyenök ellen valo vadolasokat hallyak, akkik nem akarjak az balvanyozo tudomant követni, mindgyart azok ellen haragra indulnak, noha azoknak igaz igyöket nem tudgyak s-nem ertik, az mint az Nebuchadneznarnak példaja megh mutattya. Es erre igaz eleg példakat találunk ez mostani időben. Mondgyad csak az Arrianus [227:] előtt s-mas idegen vallasu ember előtt, hogy keresztyen vagy: Mindgyart ellensegenek tart. Masodszor az Inquisitioban azt mondgya az Propheta az Nebuchadnezar felől, hogy meg parancsolta, Sidrakot, Misakot, Abdenagot vidgyek eleiben, es mindgyarast eleiben viszik az Kiralynak. Az mellyet felette jól cseleköszik immar az Kiraly, hogy noha hallya azok ellen valo vadolasokat az Chaldaeusok-

* Deut. 1.

nak, es ugyan meg-is busult, s-meg-is haragut rayta: Mind azon által nem cseleköszi azt, az mit cselekösznek sok Fejedelmek, akkik egyebek ellen valo vadolasokat halvan, nem akarnak azokkal szemben lenni, hanem mindgyarast vitetik az halakra: mondom nem cselekedi ezt az Nebuchadnezar, hanem az Daniel tarsait eleibe vitete, es azoknak feleletöket meg akarja hallani.

Tanullyak megh hát innét az Fejedelmek es törvenytevö birak, hogy kövessenek ebben az nagy Nebuchadnezart, hogy fél pörösnek, ne tegyenek törvenyt, hanem megh halgassak az masik felt-is. Ezt cselekötte amaz Alexander Macedo, kinek az egy megh halgatasban ez vala szokasa hogy valamikor egyedül valaki hozzaja megyen vala, annak az egyyik fület tartya vala s-az masikat be dugja vala, hogy annak utanna azzal az al peresnek igyet viszontag megh hallanaja: Te-is azért ezt cseleködgyed: *Ne de lite pronuncies, nisi partes audiveris ambas.* az az, Senkinek törvenyt ne mondgy, mig mind az ket felnek igyet meg nem hallandod. Ez az igaz itilö bironak tisztí. Harmadszor az Inquisitioban azt mondgya az Propheta az Kiraly felöl, hogy tudni illik, okat kerdi az Kiraly Sidrach, Misach, Abdenagotul: Miert nem akarjak az arany oszlopot tisztöltni; s-monda ugymond az Kiraly: Igaze Sidrach, [228:] Misach Abdenago hogy az en Istenimet nem tisztölítok, es az arany oszlopot mellyet fel emeltem nem imadgyatok? Mintha mondana, alig hihetem el, hogy igazak legyenek azok, mellyeket hallok ti felöletek, hogy csak ti harman tusakodgyatok ellene az egyszer meg mondot parancsolatnak, holot lattassatok böcs es szentes firfiaknak, es akkik jól ertsetök, hogy nincsen semmi hitötlenseg az en parancsolatomban, de mindenek tartoznak az Istennek tisztössegere, azért ha így vagyon, de en nem hihetem el, akarom erteni micsoda tanatsbol cselekösztök ezt? Mondgyatok meg miben vagyon az dolog? Ahonnet ki tetzik, hogy sokkal nagyob mertekletöseg vagyon az Kiralyban, hogy nem mint az vadolo Chaldaeusokban. Mert ezek minden kerdöszkedesnelkül, egy altallyaban, mindgyart halakra kevannyak vala az Daniel tarsait: de az Kiraly halasztya vala ez okon, kerdest vetven ö elejökbén, hogy az ö elebbi cseleködötöket megh tagadván, helt adna az ö megh terösöknek; es inkább kedvezne életöknek s-megh maradasoknak, hogy nem mint az ö Kiralyi hatalma szerint cseleködnejek ö velök, csak hogy lennenek engödelmessek az ö kevasaganak.

Innét-is Tanullyuk megh hát elsőben az Nebuchadnezar cseleködötiböl, akki tetteti mintha nem hinne el hogy nem akarnak tisztelni az Daniel tarsai az arany oszlopot, es így akarja szep szin alat ezeket az balvanyozásra haytani. Mondom tanullyuk

megh: Micsoda modgyok vagyon az balvanyozoknak az ő tudomanyoknak plantalasaban; ez tudni illik, minek előtte fegyverrel kezdenek azokat kergetni akkik ő velők ellenkeznek, annak előtte hizelkődő szoval, kerülő beszeddél szoktak azt azoknak nyakokban vetni. De ne hidgyünk nekik. [229:]

Masodszor tanullyuk megh: Job az jó tanacs, hogy nem mint az jó Fejedelem: Mert ha az fejedelem gonosz leszen-is, es azonközben az tanacsok jók lesznek, jól leszen az közönseges tarsasagnak dolga. De az gonosz Fejedelmeknek gyakorta artalmasb tanacsi szoktak lenni. Mint peldanak okajert, gonosz vala az Nebuchadnezar, de sokkal artalmasbak valanak az ő tanacsosi; es sokkal gonoszból vala az tanacsok miat az Daniel tarsainak dolga, hogy nem mint az Nebuchadnezar miat, maga az-is nem igen jó vala. Es ezt mi-is szemünkkel lattjuk, hogy gyakorta gonoszból vagyon az szolgaknak es tanacsosoknak miatta valamely falunak Varosnak dolga, hogy nem mint az természet szerint való örökös Urnak miatta.

Negyedszer es utolszor az Inquisitioban azt mondgya az Prophetá az Király felől, hogy parancsol az Király, de nem az poroszlo által immar mint annak előtte; hanem maga nyelvevel, hogy imadgyak az arany oszlopot: Bekesege megh maradast igerven jutalmul, hogyha engödelmessek lesznek; kegyötlen es iszonyu halallal fenyogetven viszontak azokat, akkik engödetlenek akarnek lenni.

Bekesege megh maradast igher itt ahol azt mondgya: Mostan azért ha készek vattok te Sidrach, Misach es Abdenago, hogy mihelt hallyatok az kürtnek, sipnak, hegedőnek, harfanak, cymbalomnak szavat, hogy terdre estek es imadgyatok az Oszlopot melyet csinaltattam: Jól vagyon, az az: ne fellyötök semmit, nem leszen semmi bantastok. Tüzzel fenyogeti pedig ha nem akarnak engedni, ahol azt mondgya: Hogy ha pedig nem imadgyatok, mindgyart be vettették az egő tüzes kementzeben, es az en parancsolatom szerint elevenen meg egettették. [230:] Ezt is az ő kegyötlen parancsolattyához teven: Es kicsoda ugymond az, az Isten, akki titöket ki vegyen az en kezemből? az az, nem leszen soha senki oly Isten, akki megh szabadithasson titöket az en kezemből.

Ahonnet ez az tanusag elsöben; Hogy ez az balvanyozo Fejedelmeknek az ő természetök, hogy egyebeket mind adomannyal, jutalmmal, s-mind fenyitekkel igyeközzenek keszeriteni az balvanyozasra, az mint cselekoszik itt-is az Nebuchadnezar Király: ez vala hazankban-is Fejedelmünknek tanacsa nem sok idővel ez előt; hogy az Urakat kalacsal, adomannyal az kösseget fegy-

verrel akarja vala haytani az balvanyozasra: De Isten meg zabolaza.

Masodszor tanuljuk meg ezt-is: Ez-is természetökre nez az balvanyozo fejedelmeknek, hogy csufollyak az Istent, es annak az ő hatalmat karomollyak; mintha ő hatalmasbak volnanak, es mint ha Isten azokat meg nem tartatnaja akiket ő el akarnak vesztetni: Az mint itt az karomlo Nebuchadnezar Kiraly cseleköszik, akki kevelysegeben azt mondgya: Kicsoda az az Isten akki titöket ki szabadithatna az en kezemböl; mintha azt mondana: Nincsen senki. De meg szegyönite ütet az az Isten akkit meg karomla: Mert azokat az harom ifiakat, kiket fenyöget vala, az egö kementzeben-is meg tarta.

Ilyen vala amaz kegyötlen Sennacherib-is akki csufolvan az Ezechias kiralynak es az Jerusalembelieknek az ő Istenökben valo bizodalmodat, ezt kialtata az Rabsacessel: Kicsoda az az Isten akki Jerusalemet meg szabadithatna az en kezemböl? az az, nincsen senki: akkit az Ur Isten meg szegyönite: *Mert egy Angyala által Isten, [231:] szaz nyoltzvan öt ezért vagata le az Sennacherib taboraban valok közzül; Ezechiast pedig es az Jerusalembelieket meg tarta. Ez mostan-is az balvanyozoknak karomlo szidalmok az hiveken: Micsoda ugymond az ti remen-segtök idvössegtök felöl, holot az Ecclesia kívül nincsen idvösseg: Ti pedig el szakattatok az Ecclesiatul: Mert el szakattatok á Romai Anyahaztul. Heaban biztok: Nincsen modgya idvössegtöknek, hanem ha Isten önnön magát tagadnaja meg, az mely lehetetlen.

Mely mondasok bizonyara karomlas: Mert noha nem kell mi-nekünk az Romai Antichristus gyüleközeti, **az mint parancso-latunk-is vagy on felöle: De azonközben semmiben nem akarunk idvössegiinknek utaban az Christus tudomanyatul el szakadni: Söt ezt mondgyuk: ***Nem adattatot töb nev ez ég alat, akki által kellene idvöziünk az Ur Jesus Christusnak nevenel. Es el veszzenek azok az Istenek, akkik nem teremtetek az mennyet es az földet. *Una fides, unum baptisma; Unus est Mediator Dei et hominum, Homo Iesus Christus.* Egy az hit, egy az keresztség: egy az közben jaro az Isten közöt az ember Jesus Christus. Ertyük azért az kiralynak Inquisitiojat az Daniel tarsai ellen: Lassuk az Masodik dolgot.

* 2. Reg. 19.

** Apoc. 18.

*** Actor. 4.

Ahol azt írja meg az Propheta: Mit feleltek az Daniel tarsai az Nebuchadnezar Kiraly kevasagara. Effelöl kettőt jelent: Első ez, hogy felelem nélkül tesznek választ az Kiraly fenyegetesere: Mert így szólnak.

Nem szükség minekünk erről az dologról meg felelnünk te neked: Mintha mondanak: Nem szükség erről sokat vegeznünk, sokat tanácskoznunk: Mert nyilván vagy az dolog: Haszon-talan az halállal való fenye-[232:]getes mi előttünk, nem rettent minket az. Miért? Oka ez: Mert semmi nincs bizonyosab ennél, mint hogy az az igaz Isten, az kit tisztölünk, ha akarja könnyen meg szabadíthat minket az te kezezből Kiraly, es az egő kementeznek langjából. Ez az első. Masodik ez: Hogy az Nebuchadnezar balvány Istent meg vetik, aholot ezt mondgyak: Ha ki nem veszön-is, az az, nem az hogy meg nem lehetne az mi Istentől; de ha szinten meg nem akarna-is szabadítani minket az te kezezből most mindgyarast, tudtadra legyen mind az által Kiraly, hogy az te Istent mi nem imadgyuk es az oszlopot, melyet fel emeltel, nem tisztöljük. Mintha mondanak: Kiraly igazan meg vallyuk te előtted, hogy se haragod, se jó akaratom, sem az tűznek iszonyu volta, nem fog mi előttünk annyit, hogy mi az mi hitünk el szakadgyunk, es tiszteljük az te Istent, es imadgyuk az arany oszlopot, melyet fel állattal. Mert egyszer el vegezet tanács ez az mi szívünkben, hogy inkább akarunk akár minemű iszonyu kenokat el szenvedni, hogy nem mint akár csak egyszer az mi terdeinket az te balvány Istent elöte meg haytanunk. Ez az válasz tetel. Az mely bizonyára nem keveset foglal be: Mert itt az mint eszünkben vehettük, elsőben vadolgyak az Kiralt, hogy ilyen nagy méltoságot tulaydonit maganak, hogy csak szabad akarattal, úgy Istent tisztölöt akár gondolni. Masodszor szömere annyak vakmero batorságot, hogy úgy Istent faragtat: Harmadszor vallást tesznek arról, hogy az keresztényeknek követesében, semminek tartgyak az Nebuchadnezar méltoságot, es arra kepest csak egy pontban-is nem akar-nak az igaz Istent tisztölöt el szakadni. [233:]

Honnan meg tanulhatgyuk elsőben: Az keresztényekhez illik, ha az Istennek tisztössege, es az keresztényi hitnek vallása ke-vannya az igaz Hit mellett minden nyomoruságokat es haborusa-gokat fel venni: az mint cselekednek az Daniel tarsai, kik késze-bek az tűzre menni, hogy nem mint az igaz Istent el szakadni. Masodszor:

Tanulgyuk meg, Miben allyon az Hiveknek, Martyromoknak az igaz Isten felöl való vallás tetelek: Mikeppen kell az szükség-nek idejen vallást tennünk az Isten felöl? Nyilván es, egy általlya-

ban való igaz beszédrel, az melyet ne magyarázhassanak külömb fele értelmekre.

Mert ez az igaz Confessio vallas-tétel, akki az igazat egy altallyaban erőssíti, es az hamissagot egy altallyaban minden homaly nélkül tagadgya. Igy confiteálnak vala az regi keresztyenek: *Credo in Christum Dei filium; in alios Deos non credo: Deum in Spiritu adoro, idola nec adoro nec colo.* az az, Hiszek az Christusban Istennek fiában, egyeb Istenökben nem hiszök: Ismet, Lelekben az Istent imadom, az balvanyokat pedig sem imadom, sem tisztetem. Ezt cseleköttek az Daniel tarsai-is. Es bizonyara keresztyenek, ha az Daniel tarsainak allapattyat meg tekintyük, sok dolgok indithattyak vala, melyekre kepest, valami homalyos vallast kel vala tenniök: Mert ezt mondhattyak vala; 1. Az Nebuchadnezar mi Kiralyunk. 2. Isten tötte Fejedelmünke hát miért nem engednenk neki? 3. Isten parancsolta hogy az fejedelmeknek engedgyünk; 4. Sok jokkal latogatot minket az Kiraly azoktul-is meg fosztatunk: 5. Lam mindenek engednek az Kiralynak; azért miért [234:] nem lennenk mi engedelmessek? 6. Nam Isten parancsollya, ne öly, hát miért vesztönk mi-is magunkat? szabad akarát szerint? 7. Nam közönségösen-is azt szoktak mondani: ket gonoz között job az kisebbet választanunk: Ha most szinten tisztellyük az arany oszlopot-is, még megh terhetünk életünk meg maradvan. 8. Ide járul az-is, noha terdeinket megh haytyuk az balvannak; de azért szivünket ugyan Istenünknek tartsuk. Effele gondolatok, mind ütköszhetnek vala az Daniel tarsainak elmejükben, de semmi effele gondolat ezöket nem indittyta; ha indittyta-is pedig, de ö benne ezeket az igaz hit s-az igaz vallas mind semmive teszi, es az egy igaz Istennek tiszteleti felöl, nyilván való vallast tesznek. Ne tetovazunk hát mi-is, hanem ha kevantatik egy altallyaban tegyünk vallast az mi keresztyeni hitünkröl vallasunkrol, hogy jól legyen dolgunk.

Harmadszor tanullyuk megh az Daniel tarsainak vallas tetelekből: Aholot azt mondgyak, hogy nem tisztelik ök, sem az aranyas faragot kepet melyet az Kiraly fel emelt vala sem az Nebuchadnezar Istenet; tanullyuk meg mondom, hogy mi-is, sem az aranyas faragot nagy irot kepeknek, sem pedig azoknak kiknek kepet mondgyak az Papista atyafiak hogy azok viselik, nem tartozunk imadással, tisztelettel, á mint it az Daniel tarsai nyilván erőssitik magok cseleködetinek példajaval. Az igaz Isten, pedig, az mikeppen nem akarja, hogy valaki ö neki faragot avagy irot kepet csinallyon: Igy nem-is akar avagy az faragot, avagy irot kepekben tiszteltetni s-imadtatni.

Heaban valo hát az Papista atyafiaknak amaz regulajok. [235:]

*Hoc Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa
Hanc recolat, sed mente colat quod cernit in ipsa.*

az az, Isten ugy mond az, az mit az faragot kep mutat, de ü maga az kep nem Isten; Ezt az faragot kepet böcsülyyed; de elmeddel azt tisztellyed az mit az faragot kepben latz. Az az, á mire mutat: Peldanek okajert, az szent Pal kepeben Palt tisztellyed: Christus kepeben Christust, Maria kepeben Mariat, es igy az többit-is. Heaban valo mondom ez az szem feny vesztö veleködés: Mert im halljuk hogy különbben cselekedven az Daniel tarsai, megh hamissittyak ezt az ertelmet. Mi-is hat akkeppen cselekdögyünk.

Negyedszer es utolszor, tanullyuk megh; hany keppen vetköznek az emberek az Istennek tisztöletiben. Effelöl kivaltkeppen, három utat talalunk. Elöször, vetköznek ugy, mikor el hagyvan az igaz Istent, oly hamis Isteneket tisztelnek, akkik nem Istenek: az mint cseleköttek az Poganyok, kik önnön magoknak különb különb Isteneket gondoltanak, az mely vetket szömere vet Isten Jeremias által az Sido nepnek, mikor igy szol: *El hattak engemet elő kut fejet, es magoknak kutakat astanak, kikben viz nincsen. Masodszor vetköznek az emberek az Isteni tisztöletben igy: mikor az Istent tisztölik, de nem csak önnön magát az igaz Istent, hanem ö vele egyetemben többeket is akarnak tisztelni: az mint cselekösznek vala az Israel fiai, midön egyszer s-mind az igaz Istennek es az Baalnak-is akarnak vala szolgálni: kiknek azt mondgya az Illyes. Mit santikaltok ket fele: **Ha az Isten az Isten, ötet imadgyatok, ha az Baal az Isten ötet tisztöllyetek. Nem jo azert ket fele santikalni. Harmadszor es utolszor [236:] vétköznek az emberek az Isteni tisztöletben ugy: Mikor az egy Istent akarjak tisztölni: de nem ugy az mint önnön maga parancsolta s-igejeben hatta: hanem ugy az mint magok az emberek az önnön elmejöktül el gondollyak, az mellyet Isten nem veszen jo Neven: ***Mert azt mondgya Christus: Hejaban tisztelnek engemet az emberek, embertül szeresztetöt tiszteletökkal es parancsolatokkal.

All annak okajert az Istennek igazan valo tisztöleti az ö akarattyanak es parancsolattyanak el követeseben, mellyet az ö tisztöleti felöl ki jelentet az ö igejeben.

* Ierem. 2.

** 2. Reg. 17.

*** Matth. 15.

Az mely igaz Isteni tiszteletre es az mi Istenünk felöl valo batorsagos vallas tetelre, segellyen minket az mi Istenünk Fiajert az Ur Iesus Christusert egesz életünkben. Amen.

XXIV. *Praedicatio.*

„*AKkoron Nebuchadnezar el telek haraggal, es az ü ortzajának szine el változek Sidrach Misach es Abdenago ellen; es felelven megh parancsola, hogy be gyuytanak az kementzet het-szerte fellyebben, hogy nem mint szoktak vala be gyuytani. **Es az erős ferfiaknak kik az ő seregeben valanak meg hadgya, hogy meg kötöznek Sidrakot, Misakot, es Abdenagot hogy vetnek az egő tüzes kementzeben. ***Akkoron ezek az ferfiak megh kötösztetenek, mentejökben, felső ruhajokban, pa-[237:]tyolattyokban, es egyeb öltözetökben, es vettetenek az eghő tüzes kementzeben. +Ez okajert, miért hogy az Kiraly parancsolattya sietteti vala őket, es az kementzet igen be füttette vala, azokat az firfiakat akkik Sidrakot, Misakot, es Abdenagot ki vittek vala, meg öle az tűznek langya.”

S U M M A.

Ez jelen valo igekben, megh irja az Propheta, az harom ifiaknak az ő Martyromsagokat, az az, mely iszonyu jutalommal fizetöt legyen az Kiraly ezeknek az ifiaknak az ő keresztyeni vallas tetelökert. Ahonnet megh fogjuk tanulni, hogy felette igen igaz á sz. Palnak amaz mondasa: ++Mindnyajan ugy mond, valakik keresztyeni életet akarnak elni az Iesus Christusban, azoknak sok nyomorusagokat, haborusagokat kel szenvedniök. Ez az Summa.

R E S Z E K.

Harom Reszei vadnak ez igeknek.

I. Haszna, gyümölcse az ifiak vallas tetelenek az nagy Nebuchadnezar sziveben, az az, mit szerzöt az ifiaknak keresztyeni, batorsagos feleletek az Kiralynak sziveben.

* *versu 19.*

** *versu 20.*

*** *versu 21.*

+ *versu 22.*

++ *2. Tim. 3.*

- II. Az három ifiaknak Martyromság szenvedésének modgya, az az: Mi modon s-minemű forman akarja az Kiraly, az három ifiakat büntetni, hogy engodetlenek ő neki.
- III. Az Kiraly katonainak, hoherinak büntettetése az az: Mivel bünteti Isten azokat akkik be vetik az három ifiakat az egő tüzes kementzeben.

Az mi az Első dolgot illeti, mit szörzöt az ifiaknak felelem nélkül való vallas tetelök az Kiralynak sziveben: effelöl így szol az Propheta s-mond. Akkoron úgy mond [238:] el telek haraggal Nebuchadnezar, es az ő ortzajanak szine el változek Sidrak, Misak es Abdenago ellen, es felelven, meg parancsola hogy be gyuytanak az kementzet hetszerte fellyebben, hogy nem mint szoktak vala be füteni: es az erős ferfiaknak megh hagyja, hogy kötöznek megh es vetnek be Sidrakot, Misakot, es Abdenagot az egő tüzes kementzeben.

Mit akar?

Harom rendbeli gyümölcseit szamlallya az ifiaknak batorsagos vallas tetelenek az nagy Nebuchadnezar Kiralyban. Mert először azt mondgya felöle, hogy megh haragut es haragjaban s-busulasaban el változot ortzaja, Sidrak, Misak, es Abdenago ellen. Így azért az Nebuchadnezar akki ennek előtte Isten ellen karomlo vala, amaz szava szerint: kicsoda úgy mond az, az Isten, akki titöket ki vegyen az en kezemből? az az, nincs senki oly Isten, az ki titeket en ellenem megh oltalmazhasson. Most immar dühössegre gerjedez. Ahonnan igen igazan mondotta Horatius: *Ira furor brevis est*: Az feletteb való harag keves ideig való dühösseg: úgy annyira hogy, embernek meg ortzajat-is meg haborittya es undokittya: az mint itt az Nebuchadnezar peldajabol megh tetzik, kinek az ő haragjabol ortzaja-is megh változik. Es ez természet szerint való effectoma az haragnak, hogy embernek meg változtassa ortzajat. Ez az első az Kiraly maga viselesi közzül. Ahonnan ez az Tanusag:

Hogy az keresztyeni vallas, gyakorta az Fejedelmeknek haragjat vonsza az emberekre; es az Uraknak, Nemeseknek haragjaban eyti az keresztyeneket: De ne gondollyunk atyamfiai az emberekkel. Am haragudgyanak az [239:] emberek; csak legyünk az mi Istenünknek gratiajaban, kegyelmében, akkinek könyű az Fejedelmeket megh zabolazni.

Masodik gyümölcse az ifiak vallas tetelenek az kiralyban ez:

Hogy parancsol haragjában az Király es hetszerte fellyebben fütteti az kementzet ö nekiök, hogy nem mint annak előtte szoktak vala be füteni, az mikor latrokat szoktanak vala be vetni es azzal büntetni.

Es bizonyara, ugyan ez most is az Isten Anyaszent-egyhazanak ellenségeinek természeti, akkik azt szoktak mondani, hogy hetszerte nagyobb büntetésre meltobbak vagyunk mi, kik az Romai Antichristus tudományat utallyuk, hogy sem mint az nyilván valo gonoszok. Es az Christusnak szenvedesében, lathato keppen tapasztallyuk ezt, hogy minden rendek irgalmatlanul, kegyötlenol szidalmaztak ötet. Mert az ö keresztit vallara adgyak neki. etzettel es merregel itattyak, az latrokkal egyyüt viszik halalra, es mit nem cselekösznek ö rayta ! Karomlyak szidalmaztak ötet. Annakokajert most-is nem remelhetnek az Hivek jobbat, hanem az Keresztyeni Confessio vallas tetel mellet; minden keserves sorsot varjanak az Christussal.

Harmadszor azt mondgya az Nebuchadnezar felöl az Propheta, hogy erős ferfiakat választot, akkiknek meg parancsolta, hogy meg kötözzek, s-vessek be Sidrakot, Misakot es Abdenagot az eghö tüzes kementzeben.

Erös ferfiakat választ ez okon, hogy ne lehetne semmi remen-segök az ö meg szabadulasok felöl.

Ahonnet ez az tanusag egy igevel, hogy mikor az Fejedelmek egyszer meg ernek haragudni, busulni valakire, [240:] annak utanna akarnak vegezetre azoknak, mind testeknek lelkeknek ha lehetne rontoi lenni, es ha lehetséges volna mind testben lelekben el veszteni; az mint itt akar haragjaból az három ifiakkal cseleködni az Nebuchadnezar. De effele modnelkül valo harag, nem illik az Fejedelmekhez. Itt ez arant pedig az Király cselekedetiböl egy kérdésünk lehet, akkire szükseg keppen feleletet kell tennünk mi nekünk. Az kerdes ez.

Eszössen cseleköszie az Fejedelem, hogy ha az ö alatta valokat, akkik ö tüle vallasokban különböznek tüzzel es fegyverrel akarja el veszteni? az mint itt cseleködik az Nebuchadnezar.

F. Semmikeppen nem: Mert efféle kegyötlenseg, az Hitöt nem allattyá, nem eppiti, hanem söt inkab rontya. Mert az mint igen eszessen mondotta Lactantius: *Doceri, non cogi vult Fides*. Az Hit nem készöritetni, hanem tanittatni akar. Ne kergesse hát mindigart az Fejedelem tüzzel fegyverrel az ö allatta valokban az mit nem szeret vallasokban, hanem söt inkab oktattassa, tanitassa: Mert semmi nincs az mi erőssebb gyökeret verjen az embereknek szivekben, mint az Isteni tisztölet felöl valo egyszer be vött veleködes Hát tanitassal oktatassal hozza.

Tehat az Isten karomlokat, akkik az szent Haromsag ellen vakmerőkeppen karomkodnak, szabade kardal es tüzzel büntet-ni, az mint Servetus Mihaly meg büntettetek Genevaban.

F. Szabad bizonyara ez illyeteneket, akkik szemtül szembe, az igaz Istent akarjak vakmerő keppen szidalmaz-[241:]ni; es felette igen jo volna ez illyetenökre az fejedelmeknek gondot viselni. Mert ez illyetenek semmi keppen nem igyeköznek eppül-ni. Ez azert tanitasunknak Első resze: Lassuk az Masikat.

Mondam Masodszor, megh irja az Propheta az Daniel tarsai-nak Martyromsag szenvedesenek modgyat. Mi modon s-minemü forman akar ezekkel cselekdni az Kiraly, s-kettöt jelent felölök. Elöször, hogy megh kötöztettenek: Hogy hogy? Mentejökben, felső ruhajokban, patyolattyokban es egyeb öltözetökben, az az, nagy sietseggel igyekösztek veghben vinni az kegyetlen Kiraly-nak katonai az Kiraly parancsolattyat, hogy megh csak ruhajok-nak el fosztasarol-is nem gondolkottanak. Maga ez volna az közönseges szokas az embereknel, hogy az halalra valoknak el szoktak fosztani az ö öltözetüket; De ime nem cselekdik ezt az Kiralynak kegyetlen katonai, két okajert? 1. Mert azt itilik vala, hogy megh csak ruhajok sem volna az meg tartasra melto: hanem azok-is meg erdemlik, hogy velök egygyüt tüzzel egettesse-nek megh az Kiralyhoz valo engedetlensegert. 2. Ezert, hogy ezzel az töb Sidoknak nagyob felelmet szerzenenek. Arrol pedig minemü ruhak voltak ezek micsoda volt Materiajok, selyöme, gyapjuje, s-formaja-is minemü lött legyen, nem szükségh sokat disputalni; holot senki arrol bizonyost nem mondhat s-nem-is szükségh az üdvössegre. Mert eleitül fogva külömb külömb szabadsagban volt ez, minden nemzetsegöknek minemü öltöze-tök legyen. Azt hiszem nem illyen volt mint az Magyaroke, mert nem tudom metzettek volna az fejökön az patyolattal. Masodszor azt mondgya Martyromsagok felöl, hogy [242:] megh kötösztet-ven vettettek be az egő tüzes kementzeben.

Tanullyuk megh hat innet, hogy ezek az három ifiak Ananias, Azarias, Misch[a]el, akkik be vettettenek az egő kementzeben, mivel hogy nem akarak az balvany Istent tisztelni, peldajat viseltek mind azoknak az hiveknek Martyromsagoknak, akkik tüzet fegyvert szenvedtenek eleitül fogva az kegyetlen fejedel-mek alatt, szenvednek most-is es mind vilagh vegeigh az Anti-christus orszagatul. Az mint magyarazzak *Irenaeus. lib. 5. advers. Haereses cap 24. Augustinus. Tom. 2. Epist. 48.*

2. Tanullyuk megh, kiket hijon az Ecclesia igaz Martyromok-

nak: azokat tudni illik, akkik az igaz keresztyeni vallas mellet kegyetlen iszonyu kenokat, es vegezetre halalt-is szenvednek. Es Martyromoknak mondatnak, nem az szenvedesre hanem az okra kepest, az mellyert szenvednek, tudni illik az igaz keresztyeni vallasert. Könyü azért inset amaz kerdesre meg felelnünk ahol azt szoktak kerdeni.

Ha az Uy keresztyenek, akkik sok helyeken sok nyomorúságokat es vegezetre halalt-is szenvedtek: az Christusnak igaz Martyromije avagy nem?

F. Nem igaz Martyromi: Mert nem szenvedtek az Christusnak igaz tudományajert.

De mondhatnad.

Ha azzal az ü szenvedesökkel, hitőkben valo nagy alhatatosságokat mutattak?

F. Söt inkább ez nem az igaz hitben valo alhatatosság, hanem az tevelyesben valo megh altalkodot batorsagh. [243:] Ha azért az balvanyozo az ü balvanyozo tudományajert szenved; Nem Christus Martyroma: Mert nem az igaz tudományert szenved. Ha az Török az ő tevelgő tudományajert megh egettetik: Nem Christus Martyroma: Mert nem az igaz keresztyeni vallasert, hanem az ő bolondságajert szenved: Csak azok azért Christus Martyromi, akkik az Christus tudományajert igaz vallasajert szenvednek. De itt kerdehetned azt-is.

Szabade valakinek magát Isten tisztössegejert meg ölni?

F. Nem szabad: Mert meg vagy on irva, *Non occides*, Ne öly: tudni illik, se mást se tennön magadat. Nem kell azért senkinek önnön magát az tüzre vetni, latvan ellenseget, de mikor ez vettek eleiben, hogy avagy gonoszt cselekedgyek avagy ha nem akarja szenvedgyön: Valaszsa inkább az szenvedest hogy nem mint gonoszt cselekedgyek, es így adgya az ő testet az hohernak kezében. Az mint cselekösznek ez három ifiak kik inkább akarnak az tüzre menni, hogy nem mint az Kiralynak balvany Istenet tisztölni. Kik felöl Augustinus így szoll. **Idolum adorare noluerunt, non ipsi se in ignem miserunt.* az az: Az balvant nem akar-tak tisztölni, nem ő magok vetek magokat az tüzben.

3. Tanullyuk meg; Miben allyon az Isten Anyaszentegyházának ellenséginék kegyötlenése: Ebben tudni illik hogy nem csak szömelyöknek akarnak az híveknek artani, de jóságoknak-is: Nem csak szömelyöket akarjak el veszteni de jóságokat-is:

* Tomo 2. Epist. 204.

az mint az Nebuchadnezar, nem csak szörmelyöket, de meg ruhajokat-is meg akara ez harom ifiaknak eghettetni. *Sic Iohannes Husz cum vestibus et sua pecunia quam habebat est com-bustus á Pontificiis.* Ekkeppen [244:] Husz Janost meg egettek az Papistak, ruhajaval es az nála valo penzével.

Harmadszor es utolszor, mondtam vala, hogy az Propheta meg irja az Nebuchadnezar katonainak hoherinak büntetesöket: Mivel büntette Isten azokat akkik ez harom ifiakat be vetöttek az eghö kementzeben; s-azt mondgya felölök, hogy meg ölte azokat az tüznek langja, az mely lang ki csapot az kementzeből.

Ezöknek vesződelmenek pedig ket okat adgya. I. Az ő siet-segöket: Mert ugy siettek ezeknek halalokra hogy azonközben magok eletere nem viseltenek gondot. II. Az kementzenek rette-netes langjat, az mely oly igen nagy vala, az mint ideb alab em-lekőzik az Propheta felöle, hogy mikor ki csap vala, negyven kilentz singnire megyen vala fel az egre. Ahonnet ez az tanusag, hogy az kegyötlenöknek, az egyigyü hiveknek halalokra valo igyeközettyök, senkinek nem artalmassab, mint ő magoknak az kegyötlenöknek: Mert az mit egyebekkel akarnak cselekdni, Isten ugyan azont fordittyá magoknak nyakokban: az mint ezeknek az Nebuchadnezar szolgainak peldajabol meg tetzik: akkik az ifiakat akarjak meg emesztetni az langal s-magok vesz-nek miatta: *Igy amaz kegyötlen Aman az mely akaszto fát csinaltatot vala amaz szegeny jambor Mardochaeusnak önnön maga függesztetek rejaja.

Most-is pedig az mi ellensegink, valamely gonoszt szannak mi nekünk, ő nekik adgya az mi Istenünk az ő tulaydon nyakokban. Minket pedig tarcsón megh Fiajert az Ur Jesus Christusert. A M E N. [245:]

XXV. Praedicatio.

„**Es ezök az harom ferfiak, Sidrach, Misach es Abdenago esenek kötözve az egö kementzenek közepiben; es jarnak vala az lang közepet, dicserven az Istent es az Urat aldván. ***Akko-ron Nebuchadnezar Kiraly el almelkodek, avagy meg rettene, es hamarsaggal fel kele. Szolla es az ő szolgainak monda: Nemde harom ferfiakat vetenke az tűzben megh kötözve? Felelenek es

* *Hesteræ cap. 2.*

** *versu 23.*

*** *versu 24.*

mondanak az kiralynak: Ugy vagyon Király. *Felele es monda; Ime latok negy firfiakat megh oldva jarni az tüz közepe: es semmi serelem nincs ő bennök es az negyediknek abrazattya hasonló az Istennek Fiahoz.”

S U M M A.

Ezökben ez meg jedzöt igeiben; következők ennek az Historia-nak második része: Melyben summa szerint meg írja az Propheta, az három ifiaknak Keresztyeni szent életöknek jutalmat: Mivel latogatta Isten, Sidrakot, Misakot es Abdenagot az ő Keresztyeni szent életükert.

Ket rendbeli jutalmokat szamlallya pedig az Propheta az Daniel tarsainak keresztyeni szent életöknek. Első az Istennek csudalatos meg tartasa az eghő kementzeben az ő [246:] Angyala által; az az, Mely csudalatos keppen tartotta megh Isten ezeket az ifiakat az eghő kementzeben az ő Angyala által. Masodik, az megh tartasnak utanna, az Nebuchadnezar által ezeknek az ifiaknak, elebbi tisztökben valo be allatasa, az ő Orszagaban Babylonia tartomanyaban az az, mikeppen allatta be ujonnan ezeket az ő elebbi hivatallyokban: kikről rend szerint mi-is szollyunk.

Az mi az Első dolgot illeti; tudni illik, ezeknek az ifiaknak csudalatos meg tartatasat az eghő kementzeben az Istennek Angyala által, be foglaltatik az mind ez jelen valo s-mind pedig az következőendő egy nehany versekben, De itt ez jelen valo fel vött igeiben kettőt jelent az Propheta felöle. Elsőt az meg tartasnak modgyat. Masodikat, ennek az csudalatos meg tartasnak hasznat, az Nebuchadnezarban es az ő fő emberiben.

Modgya az meg tartasnak ebben áll, hogy noha azok az ifiak kötöztetven vettetnek be az eghő kementzeben, de az ő kötelök meg oldatik az tüz által; es az Istennek Angyala ala szalvan az tüzes kementzeben, ket fele ütven az tüzes langot az kementzeben, ugymint zugo harmatos szellőt tamaszt az kementzenek középtöte, az mint meg vagyon az Hetven magyarazoknal, kik Sidokhol az Bibliat göröggre forditotak, ugy hogy á tüz tellyességgel nem illetne öket, sem megh nem sertene, söt még csak hajok szala-is, köntösökkel egyetemben megh nem perselődnek. Az kiert viszontak az ifiak-is hala ado voltokat Istennek be mutatvan, fel s-ala setalvan az kementzeben, enek szoval dicserik az Istent. Az mint ezt meg olvashattyak az Hivek Theodotion Bibliajaban.

* *versu 25.*

Igy azért az mely tűz által Isten ele az Nebuchadnezar [247:] kegyőtlen katonainak veszedelmekre, most ugyan azon tűz által el az Daniel tarsainak Sidrak, Misak, Abdenagonak, meg tartasokra. Így cselekedek Isten regenten-is az Noe idejében, hogy az mely özön víz által, el veszte abban az időben levő hitőtlenöket, ugyan azon víz által meg tartá Noet az barkában. Es az veres tengernek vize által az mikeppen el veszte az Pharaho nepet, ugyan azon által meg tartá az Israel nepet, utat advan az tenger az Israel fiainak, az Pharaho sereget el burita.

Igy az mely eh oroszlának nem artanak semmit az Danielnek az veremben; ugyan azonok szagattyak el az Danielnek ellenségit, be vettetven ugyan azon eh oroszlának veremben. Ez azért ezeknek az három ifiaknak csudalatos meg tartasanak modgya; az mely bizonyára csudalkodásra melto, hogy az tűz természetit meg változtatvan ne artson semmit ezeknek az Daniel tarsainak, sőt szolgállyon ő nekiök. Mert szolgál ezeknek az tűz, az mennyiben az ő kötelöket el egheti, es őket szabadossa teszi: szolgál így is, hogy az ő ellenségeket az Nebuchadnezar katonait, akik őket az eghő kementzeben be vetik, hirtelen meg emesztí. De itt-is egy nehany rövid kérdésink vadnak, az mellyekre ugyan ezen ifiak példajabol megh felelhetünk.

I. Ez világi kegyetlen Fejedelmek, az Isten szolgálainak es hiveinek életöket el vehetike, az mikoron ök akarjak avagy igyeköznek rayta?

F. Nem lehet, az mint megh tetzik ezeknek az ifiaknak példajabol. Mert noha az Nebuchadnezar felette igen igyeközik rayta, hogy veget vetne ez három ifiak életének, de nem teheti szerit. Ezt remenlyük hát ma-is. [248:]

II. Miért nem lehet ez, e világi Fejedelmektől?

F. Oka ennek ez. Mert az mi Istenünk oly hatalmas, hogy az mi életünket az egő tűznek közepötte-is megh tarthattya az mint cselekedek ez három ifiakkal.

III. Mi az oka hogy Isten az ütet tisztölöket nagy veszödelmek közöt meg tartya?

Oka ennek ez, hogy innet megh tanullyuk hogy minekünk semmi nincs batorsagossab fundamentomunk az meg maradásban: mintha Istent ünnön magat rendellyük az mi életünknek örizőjeve; es meg tudgyuk innet, hogy ő benne igaz elegeges meg maradásunk leszen minekünk, hogy ha az mi életünket továbbha akarja még halasztani.

IV. S-hát micsoda annak az oka, hogy Isten gyakorlatossagal az ő hiveit, az nagyob veszödelmekből meg szabadittyá, s-az kisebb veszödelmekben oda hadgya?

F. Ket okai vadnak ennek: Egyik az Istennek vizsgálhatatlan titkos tanácsa akarattya. Mert ő felsege akarattyanban vagyón, hogy avagy ki szabadicsón minket az veszedelemből, avagy által vigyen az örök életre, hogy ha ő felsegenek úgy tetzik. Masodik oka ennek ez: Mert Isten kinek kinek bizonyos hivatalt rendelt eleiben melyben szolgállyon ü neki. Ahoz az hivatalhoz bizonyos üdöt-is, hatart-is rendelt, az mely hatart lehetetlen hogy valaki által hagjon: es hivatallyanak hatarat el vegezven, nem-is szükséges embernek elete. Így megh tartta Isten ezeket ez három ifiakat; Mert kel vala még ezeknek az Isten tanácsanak szolgálniok az Istennek számkivetesben jaro Anyaszent-egyhazanak-is Babyroniában. Így az szent Peter csudalatos keppen ki hozatek egyszer az tömlötzből, holot annak utanna, következőn napon kelle-[249:]ne szenvedni; Mert még el nem vegeszte vala Peter az ő követseget: de követseget el vegezven, megh engede Isten hogy vege lenne itt ez vilagon valo testi eletének.

Mind ezökből hát megh tanulhattuk mi keresztyenek hogy ne legyünk ez vilaghi életünk felöl szorgalmatossak fölötteb: latvan ez vilagi kegyetlenöknek ellenünk valo szandekokat, gonosz igyeközetöket. Mert Isten az ő hiveit csudalatos keppen megh tudgya oltalmazni: hanem ki ki söt inkább azon igyeközzek, hogy az ő hivatallya szerint igyeközzek Istennek szolgálni, s-Isten elöt kedvesködni. Így leszen hogy az tűz hamareb le teszi természetit az egestül meg fogja erejet; es az viz megh szünik az el meritestül; s-az fegyver-is úgy nem fog megh: es így kerülhetöd el, hogy azok által az te életödnek vege nem leszen, az elöt az hatar elöt; mellyet Isten az te hivatalodnak rendelt: Az mint ez az Daniel tarsainak példajabol meg tetzik: kik Istennek szolgálvan, hivatallyokban meg tartatanak az egö kementzeben. Jary el hat te ember az te tisztödben, az többit had Istenre. Ez az Első resz: Lassuk az Masodikat.

Masodszor az mint jelentem megh írja az Propheta: Ezt az csudalatos természet ellen valo megh tartasa, az három ifiaknak az egö kementzeben, mit szerzet az Nebuchadnezarban es annak fő fő emberiben. Meg irvan ennek az csuda tetelnek hasznat az Propheta; Negy dolgot jelent. 1. Az Kiraly felöl azt mondgya, hogy latvan az csuda tetelt, megh felemlet es meg rettent: Nem cselekedik azert itt az Nebuchadnezar úgy, mint á Pharaoh, akki Istennek sok rendbeli csuda tetelit latvan az Moses es Aaron által; mind azon által mind azokra megh nem [250:] indul. Az mely jot az Nebuchadnezarban, tulajdonitunk Istennek kegyelmenek, az mint az Pharahoban valo megh kemenyödest Istennek igaz itiletinek ő rayta, es az ő romlot természetinek.

2. Azon Kiraly felöl azt mongya, hogy hammarsaggal fel költ: Mert az elöt Kiralyi szekiben veszteg ül vala, es az ő szemeit ezeknek az Martyromoknak vesződelmeben akarja vala legeltetni: de megh rettenven hirtelenséggel fel kele. 3. Azt mondgya felöle az Propheta, hogy az ő gondviselőit fő emberit szolittya, s-tudakozik tülök mondvan; Nem de három firfiakat vetöttenek volnaje az eghő kementzeben? Nem azért mintha nem tudnaja, hogy az ő fő emberinek vadolasara, három ferfiakat vetöt volna az egő kementzeben: De az Istennek tanatsa tudakosztattya ezt ő vele, hogy valaki ezt az Martyromoknak szenvedeset valami szem fén vesztő dolognak ne alitanaja, avagy valaki azt ne velhetne mintha valami vetők esőt volna az dologban, es mintha mind az három ifiakat nem vetöttek volna be az egő kementzeben: Hanem lenne nyilván az fő emberinek tanubizonsag tetele által-is hogy harman vettettenek volna be, es mind az által eppen minden vesződelem nélkül marattanak volna az egő kementzeben, melyről az Kiraly fő emberi-is vallast tesznek. Mert az mondgyak az Kiraly keresere: Ugy vagyon Kiraly. 4. Azt mondgya megh-is az Kiraly felöl az Propheta, hogy maga bizonsagh tetelevel-is confirmalta ezt az csuda tetelt; az mely tanubizonsag teteiben, öt dolgot foglal rövideden az Kiraly. Mert I. azt mondgya maga felöl, hogy negy ferfiakat lat: ime ugy mond latok negy ferfiakat: az mely tellyesseggel almelkodasra melto, hogy har-[251:]man vettettenek be s-negyen vadnak az kementzeben. II. Aztmondgya hogy megh oldva lattya azokat lenni, akkik annak előtte kötösztetve vettettenek vala be. Ahonnet nyilván vagyon, hogy csak az köteleket emesztette vala megh az tűz, akkik az Isten szolgálinak artalmassok valanak az mely tűznek azonközben, az ő testöken semmi hatalmanem vala. *Igy az szent Peter ket vas lantzokkal meg kötösztetven tartatik vala az Herodes Agrippa tömlötzeben, de az Isten Angyala jarulvan az Peterhez illete az Peternek oldalát, es monda neki: kely fel hamarsaggal, es mindigarast le hullanak az vas lantzok ő rola, es az Istennek Angyala előtte menven, megh nyilek az vas ayto ü előtte, es szabadon mene ki az Herodes fogsagabol. Igy most-is könnyü Istennek egy szem pillontasban az ő hiveit meg szabadítani. III. Azt mondgya hogy lattya őket az tűz közepiben jarni. IV. Azt mondgya hogy nincs semmi serelem ő bennök: az mint erről ennek utanna az Kiralynak minden fő emberi tanubizonsagot fognak tenni. V. És utolszor az ő tanubizonsagh teteleben azt mondgya az Kiraly, hogy az negyediknek abrazattya, hasonló az Isten fiahhoz. Ezöket

foglallya az Kiraly az ő tanubizonsagh teteleben. Aholot ebben az Kiraly beszedeiben egy kivalt keppen valo kerdesünk vagyon. Az kerdes ez.

Kit kel ertenünk ezen az negyedik szemelyen, ki felöl azt mondgya az Nebuchadnezar, hogy tekinteti hasonlo az Isten fiahoz: avagy hogy az textushoz tarsuk magunkat; Mert az Chaldaei igeben, Elohin vagyon, az Istenöknek fiahoz?

F. Ved eszedben: *Tertulianus lib. adversus Martionem* 4. [252:] Magyarazza ezt az Istennek Fiara az Ur Iesus Christusra. Hasonlatoskeppen Epiphanius-is *in Anchorato*, aholot az ő Testamentombol ezt hozza elő az locust az Isten fianak Istensegenek bizonyitasara. Így Augustinus-is *Tom. 6. in Oratione contra Iudaeos Paganos et Arianos*, magyarazza ezt az Istennek természet szerint valo fiara az Jesus Christusra.

De nem szükség ilyen homalyos beszeddal az mi hitünket tamogatnunk, hanem ollyakkal, az mellyekkel az ellenközo felnek szaja be dugattassek. Annakokajert hogy azoknak az jamboroknak tisztössegök helyen legyen, batorsaggal meg merjük mondani, hogy inset az Istennek természet szerint valo fianak az Ur Jesus Christusnak szömelye megh nem bizonyittathatik. I. Ezert mert nem mondgya itt az Nebuchadnezar ez felöl, hogy ez az negyedik személy Istennek Fia legyen, hanem csak azt, hogy hasonlo az Isten fiahoz, avagy az Istenöknek fiahoz, az az, ekes, szep, es mintha Isten volna. II. Mert Poganyi modon szoll, Istenöknek fianak mondvan az mikeppen szoktak vala az szep termetüveket az Poganok hini. III. Mert nem-is ismerte az Kiraly az Istennek fia ki legyen, az mint meg tetzik inset: Mert az Istennek ismereti, nem alhat megh ennyi sok hitötlensegökkel egygyüt, az mellyekben ez az Nebuchadnezar megh vakittatot vala, az mint az ő elebbi balvanyozasibol-is meg tetzik. IV. Mert önnön maga ideb alab az huszon nyoltzadik versben, ezt az negyedik szemelt mondgya, az Israel Istenetül bocsttatot Angyalnak lenni. Azert holot ezek így legyenek nem elegseghös, ez az mondas, az Isten Fianak személyenek erőssitesere. [253:]

De mondhatna valaki.

Megh lehet ez, hogy nem tutta bizonyossan az Kiraly ki legyen, hogy ez legyen az Istennek Fia: De Isten mondatta vele, az mikeppen Caiphas s-Pilatus-is tanubizonsagot töttenek tudatlansagbol, mert Isten mondatta velök az Istennek fia felöl.

De erre azt mondgyak, hogy meg kellene ezt bizonítani, akarte ez által az Nebuchadnezar által ilyenkeppen Isten az ő Fia felöl

tanubizonsagot tétetni avagy nem. De hihetőb hogy az Nebuchadnezar közönseges szollasnak modgya szerint szollot, teremtetőt Angyal felől, akki bocsattatot volna azokhoz az harom ferfiakhoz. Mert az reghi poganyok közönsegesen, az Angyalokat szoktak vala, Istenek fiainak hini.

Miazt azt mondgyukes azt felellyük, hogy egy volte az teremtetőt Angyalok közzül, akkit el bocsatot Isten, hogy az ő jelen letevel vigasztalna ezeknek az ferfiaknak sziveket, hogy az felelőmnnek miatta, keresztyeni vallásokban megh ne csigghednenek. Mert ez felette igen iszonyu dolog vala, holot latnak, hogy minden felől az langtul környül vetetnenek. Azert így akart Isten minden szorgalmatossagot ki venni szivökből, es ekkeppen akarta őket biztatni batorítani, hogy az ő Angyalat tarsul adna ő nekiök.

Mit tanulunk innét?

I. Tanullyuk megh az Kiraly felelméből, akki latvan az ifiaknak csudalatos meg tartasat az eghő kementzeben es megh retten, tanullyuk meg mondom: Micsoda legyen az Isten csoda tetelenek haszna: ez tudni illik, [254:] hogy akar minemü kemény szivü s-kemény nyaku hitőtlenöket-is meg szokot az rettenteni, es vagy akarjak vagy nem, kell az Isten akarattyanak engedni. Regnálnake tehát az hitőtlenek raytunk? talál Isten oly modot, ki által meg rettentí azokat, es meg ismerteti önnön magat velök, s-minekünk-is megh mutattya hogy oltalmazó Istenünk ü.

II. Tanullyuk megh: Ne essünk ketsegeben, az mi megh szabadosunk felől: Mert él még az Isten, akki az harom ifiat megh szabadította az eghő kementzeből s-minekünk-is megh tarto Istenünk leszen, csak legyünk ü szent Istensegenek szavanak halgatoi es megh örizői.

III. Tanullyuk meg: Micsoda legyen az szent Angyaloknak az ő tisztök: ez tudni illik, hogy az hiveknek, az vesződelőmnnek közepőtte-is szolgallyanak, őket biztassak batoricsak es oltalmazsak. Az mint szolgat az Istennek Angyala, az lang közepiben levő ifiaknak. Mely szolgáló Angyalokat minden mi szükségseinkben, lelkünk es testünk szerint adgyon mi mellenk-is az mi edes Istenünk, Fiajert az Ur Jesus Christusert. A M E N. [255:]

XXVI. *Praedicatio.*

„*AKkoron Nebuchadnezar Kiraly, jarula az egő tüzes kementze szajához es szolla, es monda: Sidrach, Misach, Abdenago az

* *versu* 26.

nagy Istennek szolgálai, jertek ki es jövetök elő: Akkoron ki jövenek Sidrach, Misach, Abdenago, az tűznek közepiből. *Egybe gyűlenek azért az Fejedelmek, Tisztartok, es Hadnagyok, es az Kiraly tanacsosi, hogy néznek ezeket az firfiakat, hogy az tűznek semmi hatalma nem lött az ő testeken, es hogy még hajok szala sem eghet meg, es az o ruhajok meg nem változtanak es az tűznek szaga által nem jarta őket. Szolla Nebuchadnezar es monda. **Aldot ezeknek Istenek Sidrach, Misach es Abdenago Istene, ki el bocsatta az ő Angyalat, es ki szabadította az ő szolgait, kik ő benne biztanak, es az Kiraly beszédet meg változtattak, es attak az ő testöket veszedelmre, hogy ne tisztelnének, se imadnanak semmi Istent az ő Istenök kívül. ***En tülem vagyon azért adva az parancsolat; hogy minden Nep, nemzetseg es nyelv, akki karomlast mond Sidrach, Misach es Abdenago Istene ellen, kontzra hanyattas-[256:]sek, es annak haza pervata szekke tetessek: Mert nincsen Isten akki megh szabadithasson mint ez. +Akkoron az Kiraly nagyra emele Sidrakot, Misakot es Abdenagot Babylonia tartományban.”

S U M M A.

Meg-is ez jelen valo igekben Summa szerint, az Daniel Prophe-ta azt írja meg. Micsoda hasznót szerzet többet ez három ifiakk-nak Martyromság szenvedése az Kiralyban es az ő fü emberiben. Melyről értéközzünk mostan.

R E S Z E K.

Ezekben pedig az ött utolso versekben, az nagy Nebuchadne-zarnak, negy rendbeli dolgait írja megh az Prophe-ta.

- I. Az nagy Nebuchadneznarnak ezekkel az ifiakkal szemtül szömbe valo tractajat írja meg.
- II. Az Kiralynak vallas teteleröl emléközik.
- III. Meg jelenti azon Nebuchadnezar, minemü parancso-latot adott legyen ki az Israel Istene felöl, minden karomlok es szidalmazok ellen.
- IV. es utolszor: Mit cseleködött az Kiraly ezekkel az három ifiakkal, latvan ő-is ezeknek keresztyeni szent életö-ket.

* *versu* 27.

** *versu* 28.

*** *versu* 29.

+ *versu* 30.

Az mi az első dolgot illeti: Az nagy Nebuchadnezar, ezekkel az Martyromokkal, szentül szömben valo tractajat, így szól az arrol az Propheta s-mond: Akkoron úgy mond járula Nebuchadnezar az egő tüzes kementze szajához es szolla es monda: Sidrach, Misach, Abdenago az nagy Istennek szolgálai, jertek ki es jüvetek ide. Akkoron ki jövenek Sidrach, Misach, Abdenago, az tűznek közepiből: Es egyben gyülenek az Fejedelmek, tisztar-[257:]tok, hadnagyok, es az Kiraly tanacsosi, hogy neznek az ferfiakat hogy az tűznek semmi hatalma nem löt az ő testen, es hogy még csak hajok szala sem egöt meg, es az ü ruhajok megh nem változtanak, es az tűznek szaga által nem jarta őket. Ezekben az igeiben foglaltatik be tanításunknak első része.

Aholot Harom rendbeli dolgokat jegyez meg az Propheta. Elsőben, azt írja megh az Kiraly felől, hogy hirtelen elebbi természetiben meg változtatvan, járul az egő kementzenek szajához: szolittya az ifiakat neveken neveszven es az nagy Istennek szolgálainak mondvan; parancsollya hogy jüjenek ki az eghő kementzeből es jünenek eleiben.

Ahonnet ez minekünk az Tanusagh. I. Hogy ez az Isten Anyaszent-egyhazának minden rendbeli ellenségeinek természeti, hogy latvan az Istennek hatalmat, erejét: hirtelenséggel meg változnak magokban, úgy hogy az ő kegyötleneségeket, kevelyeségeket, avagy tellyességgel le vetkőzik, avagy magokban el titkollyak. Es az Istennek szolgálait akkiket az elöt bosszúsággal illettenek, böcsülettel tarcsak, es azok elöt önnön magokat megh alazzak: az mint cselekedik it az Nebuchadnezar: Mert akkiket an[-]nak elötte, mind maganak, s-mind orszaganak ellenségeinek tart vala; es akkiket gyalazattal illetöt vala; Most azokat tiszteli böcsüli, es az nagy Istennek szolgálainak mondgya: Így cselekszik az Pharaoh-is, akki vezetre azon könyörögh vala Moysesnek es Aaronnak kiket az elöt semminek alitot vala, hogy menne ki az Israel nepevel Aegyptombol. Exod. 12. vs. 31.

II. Tanullyuk meg az Kiraly példajabol: akki ezeket [258:] az Martyromokat sem imadgya, sem segítségül nem hja, azonban pedigh az nagy Istennek szolgálainak ismeri lenni, hogy az keresztényi vallásnak tisztí ez, hogy az Martyromokat se ne imadgyuk, se segítségül ne hijuk, se pedig azokat Istenhöz illendő tisztölettel ne illessük, hanem az nagy Istennek szolgálainak ismerjök; Mert ez az megh holt szentöknek reghi sok szent Martyromoknak az ü igazan valo böcsületi.

Ahonnet meg feddetnek azok, akik az megh holt szent Martyromokat segítségül akarjak hini, es igyeköznek Istenhöz illendő

imadással tisztolni. Tudatlambak ezek az Nebuchadnezaral. Ez az Első.

Masodszor azt jedzi meg az Propheta ebben az első részben, mit cselekösznek az ifiak Sidrach, Misach es Abdenago az Kiraly parancsolatgyara; effelöl azt mondgya hogy engednek az Kiraly beszedenek, es ki jünek az tűznek közepiből. Nem zugolodnak immar, sem pedig kegyőtlenseget nem hanyak szömere az Kiralynak, sem pedig magokban nem dicseködnek ezzel, mit cseleködöt Isten ő velök; hanem nagy alazatossan viselik önnön magokat; es mivel hogy gonoszra immar nem kenszöríti vala őket az Kiraly örömost engednek az ki jövetelben az ő kevansaganak.

Ahonnet ez minekünk s-minden hiveknek az tanusag, hogy ha az Isten az mi szolgulatunkal él, az ő nevenek dicsősegere azzal ne dicseködgünk, abban fel ne fuvalkodgyunk, de alazuk megh minnen magunkat, es az dicsiretöt tulaydonicsuk Istennek. Tanuld meg tehát te-is akar ki legy; Ha Isten valamire elő vonson, s-él az te szolgulatoddal, az ő nevenek eppületire az Hiveknek tar-[259:]sasagaban; Ne hid el azzal magadat, hanem tulaydonicsad az dicseretöt Istennek. Mert ha ezt nem cseleközöd le hait abból az dicsősegből, az melyben te felette igen tetzel magadnak. Ez az Masodik dolog.

Harmadszor öregbitven á Propheta ennek az csuda tetelnek nagy voltat; nagyob igassagnak okajert azt-is meg jelenti, hogy valaki ebben semmit ne ketölködgyek: Honnet tetzik megh ennek az csuda tetelnek igassaga? s-azt mondgya felöle: Meg tetzik ez az Nebuchadnezar Udvaraban levő minden fü rendeknek, Fejedelmeknek, tisztartoknak, hadnagyoknak, tanacsosoknak tanubizonsag tetelekből, akik egyenlő akarattal futnak, ennek az csuda tetelnek nezesere es ezt mind szemekkel kezökel, orrokkal, talallyak igaznak lenni.

s-Mit talalnak benne?

I. Ezt, hogy az tűz nem vött semmi hatalmat ezeknek testen mert az Istenben valo igaz Hit azt mondgya az szent Pal Heb. 11. hogy el oltya az tűznek erejet; es az az Isten, akkit magához kapcsol az igaz hit, az teremtet allatoknak természetit avagy meg tartoztattya, avagy tellyesseggel el valtoztattya.

II. Ez vala az csuda tetelben: Hogy még csak hajok szalat-is nem eghete meg az tűz. Itt tetzik ám megh az Istennek amaz igeretinek nagy volta: az mi hajunk szalai az mi Istenünknel nyilván vadnak, es csak egygy-is el nem esik abban az mi Iste-

nünknek akarattya nélkül. Hát bizonyára sokkal inkább gondot visel Isten, testünkre lelkünkre, ha csak egy hajunk szalára-is gondot visel.

III. Ez-is eggyik resze az csuda tetelnek; hogy ezeknek az Martyromoknak, ruhajok-is nem változek megh, [260:] sem színeben, sem Materiajában, az az, akiből készítettöt vala.

IV. es utolszor, Az mi fellyebben valo; Még csak szaga-is az tűznek nem erzek megh ő raytok; sem testeken, sem pedigh ruhajokon. Ez vala az az csuda tetel minden reszeiben, az mellyet cselekedek Isten ezökkal az Martyromokkal. Az mely bizonyára felyül mullya az embereknek okosságat, mert ez tellyesseggel lehetetlen az természetnek folyasában.

Tanullyuk meg hát inset az Nebuchadnezar fő emberinek peldajabol es tanubizonsag teteleből, akkik tanubizonsagot tesznek ennek az csuda tetelnek igaz voltarol: hogy az Isten az ő anyaszent-egyhazanak, ellensegit, gyakorta akarattyok ellen-is vonsza, hogy az Istennek hatalmassaganak tanui legyenek az hiveknek megh szabaditasaban: az mint megh tetzik az Nebuchadnezar fő emberinek peldajabol; kik az Isten hazanak ellenseghi valanak. Es ez illyetenöknek tanubizonsagh tetele, sokkal fellyebben valo ismet ez vilaghi hitötlen Fejedelmeknel, hogy nem mint az hiveke. Mert az Isten hazanak ellenseghi, többet hisznek ismet az Isten hazanak ellenseginek hogy nem mint az hiveknek. Az mint az Nebuchadnezar elöt többet hatot az ő fő emberinek tanubizonsag tetele, hogy sem mint ha az egesz Sidosagh ennek az csudanak nezöje, es tanubizonsag tevöje lött volna.

II. Tanullyuk meg inset: Szolgal ez az csuda tetel az mi testünknek jövendő fel tamadasanak bizonsagara; az mint hogy ezzel eltenek az reghi iras magyarazo Doctorok. Mert hogy ha Isten, az ü Isteni erejével megh tarthatta eppen, serelem nélkül az eghő tüzes kementze-[261:]ben ez harom ifiakat; Ugyan azon Isteni ereje által, fel-is tamaszthattya az mi testünket fel eppitheti az örök életnek birasara. Az mint Tertullianus Doctor tanit, *in libro de resurrectione carnis*. Nem kell hát mi nekünk, az mi testünknek fel tamadasaban semmit ketelkednünk. De itt ez arant egy ellenvetesök vagyon az Ubiquitariusoknak, az mellyet vesznek ebből az csuda tetelből, es azt akarjak inset allatni, hogy az Christusnak emberi teste, le tevén az emberi testnek tulaydonsagit ugymint annak nagysagat, szelösseget, hoszasagat lathatosagat; eppen meg maradvan az testnekallattya mindenüt lehet. Igy Argumentalnak azért inset.

Hogyha az eghő kementzeben az tűznek tulaydon természeti

szerint való tulaydonsaga, tavoly lehetöt az tüztül, az tüznek allattyá meg maradvan önnön magaban, tehát ez következők hogy az Christusnak emberi testetöl-is, az emberi testnek természet szerint való tulaydonsagi-is tavoly lehetnek, megh maradvan azonközben éppen az emberi testnek allattyá az Christusban. De igaz az első Hát az utolso-is igaz. *Et per consequens, sublati proprietatibus essentialibus humanae naturae Christi, salva manente essentia; potest corpus Christi esse ubique*. Az honnat ez-is következők, az Christusnak emberi természetinek allattyá szerint való tulaydonsagit el vöven, annak allattyá éppen maradvan, az Christus teste mindenüt lehet.

F. De erre az okoskodásra azt mondgyuk: hogy nem igaz az, hogy az eghö kementzeben az tüztül el szakasztatot volna az ő természeti szerint való tulaydonsaga. Hát falba romol okoskodások ezeknek. De mit mondanak erre az feleletre? Még-is így okoskodnak. [262:]

Az eghetes, perseles el szakasztatot volt az tüztöl. De az eghetes az tüznek természet szerint való tulaydonsaga. Hát az tüznek természet szerint való tulaydonsaga el szakasztatot volt az tüztül.

F. Azt mondgyuk erre hogy nem igaz az Major, az az első mondas; Mert az eghetes nem szakasztatot volt el az tüztöl, hanem az Istennek hatalma által, megh tartoztattatot az tűzben, hogy ne eghessen: es nem mindenekre kepest, hanem csak az Daniel tarsaira kepest, hogy ő nekiök se testöket se ruhajokat megh ne eghetne. Benne vala azért abban az tűzben, az eghetesre való erő: Mert ugyan azon szempillantásban, az mikor kedvez vala az szent firfiaknak erőssen egheti vala az fakat, kiket az tűzre hannak vala; es meg eghete á Király katonait akkik az szent firfiakat az kementzeben be vetöttek vala.

Masodszor, ez az mondas-is nem igaz; Hogy az egetes legyen az tüznek tulaydon természeti szerint való tulaydonsaga; Mert az tüznek munkaja az eghetes; az tüznek pedig természet szerint való tulaydonsaga nem egyeb, hanem az eghetesre való belső erő: az mely soha el nem szakasztathatik az tüztül, megh maradvan az tűz az ő tulaydon allattyaban. Mert így immar az tűz, ha eghetesre való erő nem leszen ő benne soha tűz nem leszen. Meg lehetöt azért az, hogy az Isteni erő által, az tüznek természet szerint való saját tulaydonsaga, meg tartoztathatot az tűzben, de tüle el nem szakasztatot: Mert így immar az kementzeben való tűz igaz tűz nem volt volna. Annakokajert vissza fordítvan az Ubiquitariusoknak argumentomokat nyakokban, azt mondgyuk.

Az mikeppen hogy az Babyloniai kementzeben levő [263:] tűznek természet szerint való tulaydonsaga el nem vetetöt az tüztül: Igy az Christusnak emberi testetül-is, lehetetlen hogy valaki az ő természet szerint való emberi testehöz illendő tulaydonsagit el szakaszthassa. Es így nem lehet semmikeppen, hogy az Christusnak emberi teste mindenüt legyen.

Masodszor az mint oda fel emleközem felöle, megh írja az Propheta az Nebuchadnezar vallas tetelet az igaz Isten felöl: kiröl immar így tanit az Propheta s-mond.

Aldot ezöknek Istenök, Sidrach, Misach es Abdenago Istene, ki el bocsatta az ő Angyalat, es ki szabadította az ő szolgait, kik ő benne biztanak, es az Kiraly beszedet megh változtattak, es adtak az ő testöket veszödelemre, hogy ne tisztelnének se imadnanak semmi Istent az ő Istenek kívül. Mit akar? Kettöt cselekedik itt az Kiraly. I. Dicseri az Istent: Mert azt mondgya, aldot ezeknek Istenök. Kicsoda az az Isten?

F. Azt mondgya, Sidrach, Misach es Abdenagonak Istene, nem mondgya azért ezt az Istent ő Istenenek: Mert ez az vallas tetel, nem szarmazot vala az Israel Isteneben való igaz Hitből. Mert az Nebuchadnezar, még le nem vetötte vala az elebbi balvanyozast: Hanem szarmazek ez az vallas tetel az Kiralynak hirtelen való megh remüleseből s-indulattyabol, latvan az csuda tetelt, az Istennek igaz es idvössegös ismereti kívül. Okat pedig az ő dicseretinek ezt adgya: Mert el bocsatta ugymond az ő Angyalat, es ki szabadította az ő szolgait. Ahonnet nyilván vagyon, hogy oda fel az mint mondam, ahol azt monda az Nebuchadnezar hogy negyedik szömetl-is latot ő az egö kementzeben: Nem kell ertenünk azt az Isten-[264:]nek fiat, az szent Haromsagban levő masodik szömetlyt, hanem egyet az teremtetöt Angyalok közzül. Mert önnön maga itt, az kit amot az Isten fiahöz hasonlonak monda, Angyalnak nevezi; akkit bocsatot vala Isten, ezeknek az ifiaknak biztatasokra, oltalmokra. Jollehet azt nem tagadgyuk azonközben, hogy ez az Angyal typusat viselte az Ur Jesus Christusnak, akki az ő hiveinek mindenkor az ő seregeben vagyon, az mint ő maga mondgya: *Ego vobiscum sum*. En veletek vagyok. II. Ezt cselekedti az Kiraly az ő vallas teteleken, hogy dicseri az három ifiatat-is az ő hitökben való alhatatossagert; es ü hozza való engedetlensegökert, es hogy inkább akartak életöket el veszteni, hogy nem mint az ő igaz keresztyeni életöket hamis Isteni tisztölettel meg fertesztetni. Aholot azt akarja meg jelenteni rövidedön; Kicsodak legyenek az Istennek igaz szolgai, es miben allyon azoknak tisztök; ebben tudni illik; hogy remensegöket vessek az Istenben;

hamis ke vansagnak ne engedgyenek, életöket az Isten tisztössegejert halalra vessek, es csak az egy igaz Istent tisztöllyek. Ezeket foglallya az Kiraly, az ö confessiojaban.

Ahonnet mi I. Tanullyuk megh az Kiralynak confessiojabol vallas teteleböl, akki az Istennek csudalatos cseleködetit latvan vallas teszen Isten felöl; de nem elegseges az az vallas tetel az idvössegre; az mely csak csuda tetelböl leszen, s-ideig tart az mint az Nebuchadnezarban, megh tetzik ennek utanna valo Caputbol; hanem szükseg az Istennek igazan valo ismeretire s-vallas tetelere az Istennek igejenek olvasasabol, tanulasabol es erteseböl jutnunk. Az Poganyok-is mondgyak azert, latvan [265:] az Istennek nagysagos dolgait: Alla, Isten: de nem ismerik az igaz Istent: Mert nem veszik az Istennek igejet.

II. Tanullyuk megh az Kiralynak beszede böl, akki dicsiri az engödetlensögöt az három ifijakban, hogy nem engettek az Kiraly parancsolattyanak, hogy nem minden engedetlenség szidalmazando. Söt ha valaki minket hamis Isteni tiszteletre kenszerit, s-nem cselekösziük, dicsiretre melto. Mert az mint az szent Peter mondgya, job Istennek engedniük, hogy nem mint az embereknek.

III. Utolszor tanullyuk megh: Miben allyon az igaz keresztyeknek tiszto k: Ebben tudni illik: Remensegöket vessek az egy Istenben, ne engedgyenek az hamis balvanyozo Fejedelmeknek az ö gonosz ke vansagokban; életöket ha az Isten tisztössege ke vannya, halalra-is vessek, es csak az egy igaz Istent tisztöllyek. Kikre segellyön minket-is az mi Istenünk Fiajert az Ur Jesus Christusert. Amen.

XXVII. *Praedicatio.*

„ENTülem vagyön adva az parancsolat. &c’”.

S U M M A.

Ez igecskekben summa szerint, megh irja immar az Propheta az Kiraly erös parancsolattyat, es az ö keresztyensegenek utolso jutalmat.

R E S Z E K.

Ennek pedig ket reszecskeje vagyön:

I. Az Propheta meg jelenti az Kiraly erös parancsolattyat,

az Israel Istenének dicsősegejert minden karomlok ellen.
[266:]

II. Mit cselekedöt az Kiraly az három ifiakkal latvan az ő keresztyeni szent életüket.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik az Kiralynak erős parancsolattyat az Israel Istenének dicsősegejert, minden karomlok ellen: be foglaltatik ez, im ez igeekben ahol így szol az Propheta-nal az Kiraly s-mond. En tülem vagyon azért adva az parancsolat, hogy minden nep, nemzetsegh es nyelv, akki karomlast mond Sidrach, Misach es Abdenago Istene ellen, kontzra hanyattassek, es annak haza pervata szekke tetessek: Mert nin-csen Isten akki meg szabadithasson; Mint ez.

Aholot ebben az parancsolatban öt rendbeli keresőket kel igen rövidedön meg jegyeznünk.

1. Ki parancsol. 2. Kiknek parancsol. 3. Mit parancsol. 4. Micsoda büntetiset veti parancsolattyanak. 5. Micsoda okat adgya kemény parancsolattyanak.

Az mi az Első kerdest illeti; Ki parancsol? Nyilván vagyon ez az Propheta beszede-ből aholot így szol Nebuchadnezar felől: En tülem vagyon, úgy mond, adva ez parancsolat. Nebuchadnezar azért akki parancsol.

Holot az Kiraly ezzel az ő cselekedetivel, tilalmat teszen es tanusagot ad, minden ez vilagban levő Fejedelmeknek Uraknak es egyeb renden valo embereknek: Mert minden emberekhöz s-rendekhez illik ez, hogy dicsirjek az Istent, es az Isten nevenek karomloit, az Isten nevenek karomlasatul megh tilcsak. Es ezt minden keresztyenöknek, ket rendbeli okokert kel cselekedniök. Először az menyiben Istennek Fiai, teremtet allati vagyunk. Masodszor az mi tisztünkre hivatalunkra kepest. Mint peldanak okajert szolgal az szent Peter Istennek el-[267:]söben az menyiben ember es Istennek teremptöt allattya: Masodszor szolgal azon Peter Istennek az menyiben Apostol, tisztire, hivatallyara kepest. Szolgal az Nebuchadnezar Istennek, elsőben az menyiben ember, szolgal masodszor az menyiben Kiraly. [S]zolgalnak az Apostolok praedicalvan az Istennek Evangeliomat. De az Kiraly szolgal Istennek, parancsolvan es oltalmazvan az igaz tudomant. Annak okajert az Nebuchadnezar, nem csak az menyiben ember dicsiri az Istent, de az menyiben Kiraly parancsol, hogy senki karomlo beszedet ne szollyon az Israel Istene ellen. Így szolgaltanak Istennek az regi szent Kiralyok, es egyeb rendbeli Hivek, David, Josaphat, Ezechias, Josias, Constantinus, Gratianus, Valentinianus, Theodosius, es sok rendbeli Fejedelmek. Ide tartozik azért ahol Isten azt mondgya az David

altal. *Psal. 2 Et nunc Reges intelligite*: Most azért ti Kiralyok legyetek eszessek, ti földnek birai tanullyatok: szolgállyattok az Urnak felelőmben, es örüllyetek neki rettegesben.

Mert mikeppen szolgálnak az Kiralyok Istennek felelőmmel, hanem azokat az melyek az Istennek tisztóssege ellen lesznek kemenyön meg büntetven. Mett mas keppen szolgál az Kiraly Istennek, az menyiben ember es az menyiben Kiraly. Mert az menyiben ember szolgál az Kiraly Istennek, keresztyeni modon szentül igazan elven. De az menyiben Kiraly szolgál Istennek fegyvert viselven az joknak oltalmazasara es az gonoszoknak büntetesere; s-törvényöket advan ki, melyekkel az Istennök tisztósseget oltalmazza, es az karomlokat büntesse. Így szolgált az Nebuchadnezar-is törvent advan ki tiltvan mindeneket az Israel Istenének karomlasatul. [268:]

Tanullyak megh annak okajert az gondviselok minden rendben, hogy űk-is ekkeppen igyeközzenek szolgálni Istennek. Először az menyiben emberek szentül keresztyeni modon ellyenek: Masodszor az menyiben gondviselők, igaz törvent adgyanak ki az ő alattok valoknak kik által az jokat mentsek, az gonoszokat karhosztassak. De ez arant igen vetköznek sokan az gondviselők; Mert az szegenyöket gyakorta meg rongallyak, s-az nyakasoknak szabadsagot adnak az vetőkre. Mely dolog nagy vetők es Istentül büntetést vonson az emberi tarsasagra.

Az Masodik kerdes ez vala: Kiknek parancsol az Nebuchadnezar? Parancsol minden nepeknek, nemzetsegőknek nyelveknek: az mely szollasnak nemevel be foglal minden ő birodalmaban valo embereket. Mert az Kiralyokhoz illik, hogy az ő alatta valoknak parancsollyanak, azoknak pedig, akkik az ő birodalmokban nincsenek, beket hadgyanak. Mint peldanak okajert, mikor Isten az Israel fiainak öröksegül adgya az Chanaan földét, meg parancsollya hogy az Chananaeusok el töröltessenek: de Isten megh hadgya azt-is, hogy ne arcsanak az Idumeusoknak, Ammonitaknak es egyeb poganyoknak, akkik nem valanak vettetven az Israel fiainak birodalma ala. Es az Israel orszaganak fejedelmi, megh büntetik vala azokat akkik az ő birodalmokban az Istennek törvényenek által hagai valanak; melyre az idegen Poganyokat nemzetsegöket nem kenszeritik vala, sem pedig azoknak balvanyozo voltokat fegyverrel nem kergetik vala. Az Salomon-is nem vetközöt abban, hogy fegyverrel nem kergetne az szomszed tartomanyban levő balvanyozokat: de abban vetközök felette igen hogy az jö-[269:]vevény aszonyi allatoknak akkik adak magokat az ő birodalma ala, kikből maganak sok felesegöket-is szörze, szabadsagot ada kinek az hamis Isteni

tisztöletre. Jól cselekösznek azért affele Fejedelmek és Urak, kik az ő birodalmokban levő Ecclesiákat tisztan akarják tartani: de nem illik ugyan azokhoz, hogy egyebeket arra fegyverrel haycsanak. Mert az mint elebb-is mondok. *Fides non vult cogi, sed doceri*: Feddendők azért itt az balvanyozo fejedelmek, kik az ő dögleletes tudományokat, egyebeknek fegyverrel és tüzzel akarja nyakokban vetni.

De jer lassuk azt-is. Az Király mit parancsol? Ezt: Hogy senki az Sidrach, Misach és Abdenagonak Istene ellen karomlast ne szollyon. Karomlyak azért azok az Istent akkik az szent Haromsagot tagadgyak, és az Fiut csak idő szerint való Istennek tarttyak, és az szent Lelket csak valami erőnek, nem tulaydon természet szerint való Istennek mondgyak. Karomlyak azok az Istent, akik az igaz Isten felől azt mondgyak; hogy nem ő az igaz jó és irgalmas Isten. Karomlyak azok akik az Isten nevevel szidalomra elnek az mint cselekösznek azok kik az esse lelkevel, az szent lelket szömtől szömbe szidalmaznak. Karomlyak azok az Istent, kik az Christus tudományat, melyet Isten az ő igejében ki jelentet, eretneksegnek tarttyak. És mind ezek meltok az büntetésre, akkik immar nem tudatlansagból, hanem szantszandekből karomkodnak az igaz Isten ellen, De erről mayd többet szollyunk. Hanem itt amaz közönseges undok vetek ellen:

Tanullyuk meg: Mely nagy vetek legyen az esse lelkevel való szitkozodas: Mert az szent lelek Isten abban az szidalomban, szemtül szömbe szidalmaztatik karomlattatik; [270:] holot ü az, akki az embereket ujakka szüli, és azoknak lelkeit igazgattyas-maganak sajátul el foglallya: Hát valamikor valaki felebaratyyat ezzel az undok szitokkal illeti, nem annyiban vött csak az ellen, az menyiben azt teremtet lelekkel bir, és attul veszen naponkent erzekenseget: hanem annyiban kivaltkeppen, az menyiben, annak lelkeben az szent lelek, meg szentelesenek, és jora való igazgatásanak munkaja szerint lakozik. Jó volna annakokajert, ha annak az szitoknak erős fenyték alatt való tilalma volna: Ne vonnak az szitkos, emberek, az Istennek kemény büntetése nemzetünk fejere. De keves gondviselest latunk naponkent effelől. Negyedszer azt kell mi nekünk meg latnunk, micsoda büntetése veti az Király az Isteni karomlastnak. Nem egyéb az, hanem hogy va[la]ki karomlast szoll az igaz Isten ellen, kontzra hanyattassek, és annak még haza-is pervata szekke csinaltassek. Ez az kemény büntetes az melyet ki ád az Nebuchadnezar az karomlok ellen. *Ugyan-is az elő

Isten, Moses által-is az ő törvényében, hogy az Isten karomlok megh ölettenessenek. Nem azt parancsolja hát, hogy birsagot vegyenek rayta avagy el foglallyak jóságát; hanem azt hogy, örök emlékezetben való gyalazatra, hazok-is meg egettessek, semmive legyen minden gazdagságok: Es bizonyára keresztyenek, úgy szoktak most-is az emberek, hogy az gonosz tevő embereket tüzes fogaival szoktak fogdosni, es marhajokat praedava szoktak tenni. De mi lehet nagyob latorság az Isten karomlasnal? az Istennek szemtül szömben való szidalmanal? Semmi nincs bizonyára. Azert gondolkodgyanak erről, akik meltságbeli emberek, kik az Isten karomlokat, esse lelkevel szitkozoz[271:]dokat el szenvedik, mit varhassanak Istentül. Mert affele meltságbeli emberek, nem csak karomlok magok-is, de az karomloknak ugyan tükörök, attyok es enyegetőjük: kik ha megh nem ternek, es kemény bünteteshöz nem kezdenek az Istent karomlok ellen: Isten az utolsó ítéletben, ezzel az Pogany Nebuchadnezzarral ítélteti meg, az az ennek cselekedetivel terheltetnek az sententiában, ki el nem szenvedte eleteben az Israel Istenének karomlasát. De lassuk immar ötödszer es utolszor azt-is. Micsoda okat adgya az Nebuchadnezzar az ő kemény parancsolattyanak: effelől így szoll az Propheta. Mert, ugymond, nincsen Isten akki meg szabadithasson mint ez. Aholot keresztyenek jegyözzük megh ezt; Hogyha az Nebuchadnezzar ebből az egy csuda tetelből, úgy annyira jutot az nagy Istennek az Israel Istenének felelmere, hogy immar nem engedi senkinek, hogy karomlatassek egyebektül: Minket az mi Istenünknek sok rendbeli cselekedeti, törvényi, parancsolati, indicsanak erre: Ne engedgyük az mi Istenünknek nevet szidalmaztatni; hitünket, vallásunkat karomlattatni. Mert az mikor az gondviselő á karomlokat bünteti, nem azt cseleköszi, hogy egyebeket erővel haytana az Hitre, de oltalmazza, hogy az igazsag ne gyalaztassek, es á hamissag az igazsagon hatalmat ne vegyen. Es Isten az ő törvényében erős fenýitek alatt megh mondotta, hogy nem kedvez azoknak valakik az ő nevevel gonoszul elnek. Ez mostani tanítasomnak első része. Lassuk az masikat.

Mondam hogy ez Historianak vegeben megh írja az Propheta: Mit cselekedöt vegezetre á Kiraly ezökkal az három ifiakkal; latvan az ő keresztyeni magok viseleset. [272:] Effelől azt jelenti egy igevel; hogy jutalmat adot nekik: Akkoron az Kiraly nagyra emele Sidrakot, Misakot, Abdenagot Babylonía tartományában. Ez lön azért az jutalom á Kiralytul, hogy akiket elebbi meltságokból le vetöt vala, azon tisztókben be allata, es meg hadgya, hogy ennek utanna az Chaldaeusoknak hamis

vadolasoktól es karomlo beszédöktől semmit ne rettegjenek, hanem batorságossak legyenek tisztökben.

Tanullyuk meg hát innét: Legyünk á keresztyeni életnek követői, es ezt föllyeb böcsüllyük minden ez vilaghi tisztösseggel kencsnel. Először ezert: Mert valakik az keresztyeni vallásban alhatatossak lesznek azoknak még az hitőtlen Fejedelmek-is fognak vegezetre szolgálni, es kezdik böcsülettel illetni; az mint cselekedik Nebuchadnezar ez három ifiakkal, akki noha elsőben ezöket szidalmazá, de vegezetre böcsülettel illete. Masodszor ezert: Mert valaki az Isten tisztössegejert, ez vilagi tisztösseget böcsületöt meg utallya, az Isten vegezetre föllyeb való meltsággal ekesíti fel á mint lün á három ifiaknak dolgok. Es it meg tétzik hogy felette igen igaz Istennek amaz igereti: *Honorantes me honorabo, et ignominia afficientes ignominia afficia[m]*. az az: Akkik engemet meg tisztölnek, meg tisztelem azokat: es akkik gyalazattal illetnek, meg gyalazom azokat.

Az mi szent Istenünk tehát, vezerebben minket szent lelkevel keresztyenök naponkent; hogy mi ütet tisztölhessük, az ő igaz ismeretiben meg maradhassunk, es az lelki testi aldasat nyerhessük ez vilagon: ez élet után pedig az örök boldogságban vele egyetemben gyönyörködhessünk. Amen. [273:]

CAPUT IV.

XXVIII. Praedicatio.

„*NEbuchadnezar Király minden nepeknek, nemzetöknek es nyelveknek, kik lakoznak az egész földön, büsleges bekesege ti nektök. **Illendő dolognak tétzik ennekem meg beszellenöm az jegyöket es csudakat, mellyeket cselekedöt en velem az Isten ***Mert az ő jegy(z)ei nagyok, es az ő csudai erőssek, az ő orszaga örökke való orszag, es az ő uralkodása nemzetsegről nemzetsegre vagyon. +En Nebuchadnezar nyugodalomban valem az en hazamban es gazdag az en Palotamban. ++Almot latek es megh rettente engömet, es az gondolatok az en agyamban, es az en fejemnek latasi megh haboritanak engömet. +++Es

* *versu 1.*

** *versu 2.*

*** *versu 3.*

+ *versu 4.*

++ *versu 5.*

+++ *versu 6.*

adek ki parancsolatot, hogy be hoznak előmben Babylonianak minden bölcseit, kik az alomnak magyarazattyat megh jelentenek énnekem. *Akkoron bejövenek en hozzam, születesből jövendőlk bölcsek, természet tudok, es jövendő mondok, es az almot meg beszellem előttök, de az magyarazattyat megh nem jelenthettek ennekem. **Miglen vegezetre [274:] be hozak en hozzam Danielt, kinek neve Baltasar, az en Istenemnek neve szerint, es akkiben az szent Istennek lelke vagyon, es az almot ü előtte megh mondam. ***Baltasar az jövendőlk bölcseknek feje, tudom hogy az szent Istenöknek lelke vagyon te benned, es semmi titok el nem reytetöt te előtted: az en alomnak latasit mellyet lattam, az az annak magyarazattyat mond meg ennekem. ****Az en fejemnek pedigh latasi az en agyamban ezek; latom vala es ime egy fa az föld közepet, es annak magassaga az egigh hat vala, es annak magassaga nagy vala. *****Nagy vala az az fa es erős, es annak magassaga az egigh hat vala, es annak el latasa ez egesz földnek külső hataraig. +Az ága szep es gyümölcse sok: es elese minden allatoknak vala rayta: alatta arnyekot ad vala az mezei vadaknak, es az ő again laknak vala az eghi madarak, es abbol él vala minden test. ++Latom vala az en fejem latasiban az en agyamban, es ime az szent vigyazo az egből le szalla. +++Kialta erőssen es igy szolla: vagjatok le az fat, es vagdallyatok el az ő agait, razzatok le az ő leveleit, es hanytatok ide s-tova az ő gyümölcset: Mennyenek el az vadak ő alola, es az madarak az ő agairol. ++++De az ő tökejet, gyökere-[275:]stül az földben megh hádgyatok; es vas es ertz kötelben legyen az mezei fűvön, eghe harmattal öntöztessek, es az oktalan allattal legyen resze ez földnek fűven. +++++Az emberi sziv ü benne megh változtassek, es baromnak szive adassek ő neki, es hét idő mullyek el ő rayta. **Az vigyazok vegezeseből vagyon ez: es az szenteknek beszedökben ez az kevansag: Hogy megh ismerjek az elők hogy az felseges Isten uralkodgyek az embereknek birodalmokban, es akkinek akarja, annak adgya azt, es az

- * *versu 7.*
- ** *versu 8.*
- *** *versu 9.*
- **** *versu 10.*
- ***** *versu 11.*
- + *versu 12.*
- ++ *versu 13.*
- +++ *versu 14.*
- ++++ *versu 15.*
- +++++ *versu 16.*
- *+ *versu 17.*

emberek között az alab valót fel emeli arra. *Ez almot latam en Nebuchadnezar Kiraly, es te Balthasar annak magyarazattyat mond megh: Mert az en orszagomnak minden bölcsei magyarazattyat meg nem jelenthettek ennekem: Te pedig megh jelenthetöd: Mert az szent Istenöknek lelke vagyon te benned.

Az Daniel Propheta keresztyenek, fölötte rövid könyvet irt minekünk: es minden időbeli híveknek tanusagokra: de ebben az rövid irasban oly dolgokat foglalt be mellyeket ez vilaghi bölcsek, sok irasokkal megh nem magyarazhattanak. Es nezöt kivaltkeppen azokra, mellyek felette hasznossak, es szükségössek mindeneknek ertesere tudasara es meg tartasara. Ekkedigh annak okajert az harom első Caputokban, megh tanita először arra: Miben allyon az igaz es hamis bölcseseg: Mellyet az Daniel [276:]el es az ő tarsainak, es vegezetre az Babyloniai hamis bölcseknek szömyökbën magyaraza. Masodszor meg tanita arra: Miben allyon az igaz es hamis Isteni tisztölet; az mellyet az nagy arany oszlopnak, mellyet csinaltata az nagy Nebuchadnezar; es az harom ifiaknak, kiket Isten csudalatossan megh tarta az ő szent életökert az egö kementzeben, példajaban magyaraza.”

S U M M A.

Most immar mivel hogy az mint megh eggyeszte ez vilaghi bölcsek ebben, ez az bölcsesegnek egyyik fü resze: Hogy ha az ember önnön magat meg ismeri: ebben az negyedik Caputban az Propheta, tanit az mertekletössegre, magunk megh alazasara az kevelysegh ellen. Mert az kevelyseg minden gonoszsagnak fundamentoma. Innet szarmazik minden bün az mint az Jesus Sirach mondgya cap. 10. Hogy ha magunknak többet tulaydonitunk, hogy nem mint kellene, es ha magunk fogyatkozasat nem ismerjük.

Ez szakasztotta el az mi első szüleinket-is az Ur Istentül az mint meg vagyon irva. *Ecclesiastici. cap. 20.* ahol így szol. Az kevelysegnek kezdeti úgy mond, az embernek Istentül valo el szakadása: es ez szörösz most-is minden gyűlölségöt, visza vonast, hadakozast az embereknek tarsasagaban. Az mellyert Isten az Fejedelmeket-is az ő birodalmokból le veti, es az alazatossakat fel magasztallya az mint bizonyittyta szent Peter. 1. Pet. 5. Az kevelyöknök Isten ellenök áll, es az alazatossagert adgya az ü kegyelmet. Megh magyaraza pedig ezt az Daniel, az nagy Nebuchadnezar példajaban, akkit Isten nem csak le

* *versu 18.*

vete az kevelyseget, uri dicsösegeből, Kiralyi szekiből, ha-[277:]-nem bestiava oktalan allatta-is változtata. Summa szerint annak okajert ebben az negyedik Caputban, be foglaltatik az nagy Nebuchadnezar levele, mellyet ir minden ő birodalmaban levő nepeknek, nemzetsegöknek, nyelveknek, melyben Historia szerint megh irja: Mit cseleködöt Isten az kevelyseget Nebuchadnezarral, az az, mely kemenyen büntette ötet mind addig meddig meg tert az ő Istenehöz az igaz Istenehöz: es uyonnan be allatvan Isten ötet elebbi tisztiben alazatossan dicsirte az Istent. Avagy hogy nyilvabban szollyak. Almot lat az Nebuchadnezar, es ezt az almot ebben az negyedik caputban ugy magyarázza az Daniel, hogy el vetetik az birodalom Nebuchadnezartul: Het esztendeig az oktalan allatokkal leszen lakasa; es az het esztendők el telven, ismet meg adatik ő neki az ő birodalma, megh ismerven az Istent az ő rayta esöt büntetesből: Az mely alom be-is tellyesödek: Mert ki vettetik az Kiraly az birodalomból, es az idők el telven meg ismeri az Kiraly az Istent, es az ő hatalmat az ő rayta esot büntetesből: Isten-is pedig ő neki mind az emberi okossagot, s-mind az elebbi meltosagot megh adgya.

Megh tanulhattyak hát innet az Nebuchadnezar peldajabol minden rendek, hogy az ő bodog allapattyokban fel ne fualkodgyanak, hanem meg alazzak magokat Isten előtt, ki minden erő nélkül, le haythattya az kevelyöket az ő birodalmokból, az mint cseleködek az Nebuchadnezarral.

Reszei az Nebuchadnezar levelenek.

Negy Resze vagy on ennek ez negyedik Caputnak az az, az Nebuchadnezar levelenek. [278:]

*I. Az Kiralynak elől jaro beszede; *versu 1.*

**II. Ez levelnek Summaja. *versu 2.3.*

***II. Az Kiraly almanak es annak magyarázattyanak elő szamlalasa. *versu 4. ad 37.*

+IV. Az Kiraly levelenek ertelömmel valo el vegezese. *vs. ult.*

I. R E SZ.

Mond az Propheta: Nebuchadnezar Kiraly minden nepeknek nemzetsegöknek, nyelveknek, kik lakoznak az egész földön:

* *Exordium.*

** *Propositio.*

*** *Narratio.*

+ *Conclusio.*

Bőseges bekeség tinektök. Ez igekben foglaltatik be tanításunknak első része, az Prophetának elől jaro beszede. Aholot harmat jelent. 1. Ennek az levelnek szörző okat; Kicsoda írja ezt az levelet. 2. Kiknek irattatik ez level. 3. Az közöntesnek modgya: mivel es hogy hogy közönti azokat, kiknek ez levelet írja.

Az mi az első kerdest illeti: Kicsoda írja az levelet; Megh jelenti azt az Prophetá s-azt mondgya hogy Nebuchadnezar az. Megh cseleködeti vala pedig ezt Isten, hogy az Kiralynak dolgait az Prophetá szavával, irattathattya vala meg: de így tetzék Istennek hogy az Király maga szája által tenne tanubizonsagot mind azokrol, melyeket cseleködöt volna Isten ő vele, az ő kevelysegejert, hogy abban az Poganyok-is ne ketölködnének, hanem lenne helyes, hitelre melto mindeneknel. Így cseleködik Isten az szent Pallal-is, mert magával tétet tanubizonsagot mind az ő elebbi elete felöl s-mind pedig arról, mikeppen vötte ütet Isten kegyelmében. 1. Tim. 1. aholot így szoll az szent Pal maga felöl: En ugymond először Isten karomlo, haborgato es boszonto valek: De Isten könyörüle en raytam mert tudatlansagbol miveltem á hitötlensegben. Azert könyörüle pedig en raytam, hogy en bennen elsőben megh mutatna az Jesus Christus minden [279:] kegyelmesseget, hogy lennek peldajul az ő benne hiveknek örök elete.

Ahonnet ez az tanusag minekünk-is, hogyha az mi Istenünknek jo tetemenyit veszük, ne szegyenlyünk arról ez egész világ előtt vallast tennünk, hogy az mi peldankal vonyattassanak egyebek-is, az mi Istenünknek ismeretire.

Az Masodik kerdes ez vala. Kiknek írja Nebuchadnezar ezt az levelet: mely felöl így szoll az Prophetá: Minden nepeknek, nemzetsegöknek, nyelveknek, kik lakoznak az egész földön. *Aholot az egész földön erti azokat az tartományokat, az melyekre az Nebuchadnezar birodalma ki terjed vala. Es így az Király ennek az szollasnak modgyával az ő birodalmat akarja magasztalni. Így cselekösznek ez mostani Fejedelmek-is, kik az ő levelekben nagy titulust tesznek; Mert sok Vár megyeket elő szoktak számlalni, hogy ezzel hatalmassagokat jelencsek; Tekincsd meg á Nemet Csaszarnak, Török Csaszarnak leveleit; anni Országokat számlalnak elől, hogy alig gyözöd el olvasni, azonközben pedig alig tudgya Fejedelmünk csak á szomszed Országbelieket-is oltalmazni. Söt az miket titulusokban elő számlalnak; Más bir azzal.

* *ut et supra cap. 2. v. 39.*

De lassuk az harmadik dolgot az Kiraly levele szerint, mivel közönti Nebuchadnezar az ő alatta valokat; erről így szoll a Propheta: Búseges bekeseg tinektök. Ahol az bekesegnek nevezet-in, ert minden hadakozastul vérontastul visza vonyastul valo csendesseget, es az ő alatta valoknak bodog allapotot. Mert ez az jo Fejedelmeknek az ő tulaydonsaga, s-birodalmoknak vege ez, hogy bekesegben tarcsak az ő allattok valokat. Az mint bizonyittya szent Pal 1. Tim. 2. ahol így tanit, hogy ez ve-[280:]gre rendelte Isten á Fejedelmeket, hogy az ő birodalmok alatt, csendes es nyugodalmas eletet ellyünk, minden Isteni felelemmel es csendesseggel. Az Pogany bölcs-is az *Cicero in Epistola ad Quintum Frenium*, ugyan ezen veget mondgya az Fejedelmek birodalmanak. *Eo inquit, referenda sunt omnia iis, qui praesunt aliis ut ii qui erunt eorum in imperio sint quám beatissimi*: az az: Azon kell ugymond minden igyeközetökkal azoknak lenni, akkik egyebekkel birnak, hogy azok akkik az ő birodalmokban vadnak, bekesegben maradhassanak. Ez volna azert most-is az igaz Fejedelemségnek vége, hogy az Fejedelmek az ő orszagoknak bekesegere viselnenek gondot: kik inkább igyeköznek az ő orszagoknak vesződelmökre, hogy nem mint meg maradasokra. Az melyvert Istennek iteleti leszen raytok ha meg nem térnek. Feddendök hát mindnyajan az Fejedelmek utan valo tanacsok: kik nem arra tanacsollyak az Fejedelmeket, miképpen maradgyon megh az Orszag, hanem mint rontassek az Isten Anyaszent-egyhaza, s-mint haborgattattassanak az Tani-tok. Ezt-is ebben hagyom.

Masodszor az mint jelentem, az Nebuchadnezar az ő leveleben, meg mondgya az ü irasanak summajat, midön így szoll: Illendö dolognak tetzik ennekem, meg beszellenem az jegyöket es csudakat, melyeket cseleködöt en velem az Isten: Summaja azert ennek ez levelnek ez. Meg akarja irni á Nebuchadnezar; Minemü csuda dolgokat es jegyöket cseleködöt Isten ő vele az ő maga személyeben: Aholot jegyöknek es csudaknak hia á Kiraly, az Istentül ő rea bocsattatot alom latast, az mely által meg felemlik es meg retten. Annak magyarázattyat az Daniel által kevanvan erteni hamarsaggal; melyet meg-is hall; mely [281:] által megh intetik az jövendő büntetesök felöl: es annak az alom latasnak vegben menetelit az Istennek mind igaz iteletire, s-mind kegyös-segere neзве meg erti. Melyeket ü jegyöknek csudaknak hi. Jegyöknek hija zerti; mert tanubizonsagot tesznek vala ezek, az Istennek bölcsesege, igassaga es hatalmassaga felöl: akki az ő igaz iteletit vegben viszi, még az nagy Kiralyok es Fejedelmek ellen-is; es ugyan azokhoz viszontak, á mikor akarja jo voltat

megh mutattya. Csudaknak mondgya. Mert bizonyara ezek az Istennek iteleti, mind önnön magokra nevezve csudalkozásra mel-
tok, es egyebeket-is csudalkozásra inditanak. Es bizonyara keresztyenek, nagy csuda vala ez hogy olyan hatalmas Kiraly mint Nebuchadnezar, az ü Kiralyi szekiböl, az Mezei vadak közibe vettetnek, es viszontak szamos esztendök el telven ismet birodalmaban be allattatnek. Ahonnan nem oknelkül mondgya ezt-is, nagyok ugymond az ö jegyei, es az ö csudai erössek: Mert mind ezek az erös Istentül löttének: akkinek cselekedeti-
nek ez az ö vege, hogy abbol ismerjek megh mindenek, hogy Isten az, akki uralkodik ez vilaghi Fejedelmeknek felette, es az ö Orszagokat birodalmokat, akkinek akarja annak adgya; hogy bizonyos legyen, hogy az embereknek birodalma csak ideig valo: de az Istennek Orszaga mind öröкке meg marad. Ez az Kiraly levelenek summaja: Egy igevel, az Istennek vele valo jo tetet, csudalatos cselekedetit akarja ez egez földön valo emberek eleiben tamasztani az Nebuchadnezar, hogy abbol tanullyanak mindenek. Tanusag minekünk-is az Kiraly peldajabol, akki praedicallya, hirdeti az Istennek csudalatos cselekedetit, s-vele [282:] valo jo tetemenit: mi-is magasztallyuk az Istennek ve-
lünk valo jo tetemenyet, mind az ö igaz iteletiben s-mind pedig hozzánk valo kegyössegeben. De mi ez erant feletle igen vet-
kezünk: Mert noha sok ellensegök között-is csudalatoskeppen megh tartot ez ideig az mi Istenünk bennünket, de mi arrol kevesse adunk halakat; söt arrol hamar el feletközünk. Mely magunk viseleset fordicsuk hala adasra, aldgjuk magasztalljuk az Istent ü szent felseget, hogy jól legyen dolgunk. Lassuk az harmadik reszt-is.

Harmadik resze az Kiraly levelenek all, az mint oda fel mondam, az Kiraly almanak es annak magyarazattyanak elo szamlalasaban. De elsöben az Kiraly almat lassuk: s-az utan az magyarazattyat-is meg halljuk. Akkiröl igy tanit s-mond. En Nebuchadnezar nyugodalmamban valek az en hazamban es gazdag az en palotamban. Aholot ez alom latasnak elő szamla-
lasaban negy dolgot jegyez meg az Pro[p]heta. 1. Idejet: Mikor latta az Kiraly ezt az almot. 2. Mit szerzet ez az alom latas az Kiraly sziveben. 3. Micsoda tanacsot tartot legyen az alom latas felöl. 4. Micsoda Almot latot.

Ideje felöl azt mondgya hogy akkor latta, mikor bekesegben nyugot hazaban, csendessegben bekesegben, minden felelem nélkül, gazdagon élt palotajaban: az az, egy igevel olyan volt mint az szép zöldello fa, á gyönyörűseges folyo viz mellet. Es bizonyara keresztyenek, sokszor igy szokta Isten külsö jokkal-is

meg aldani azokat, akkiknek jot akar, nem azért hogy el veszesse őket, de hogy az ő Atyai kegyelmességet hozzájuk meg mutassa, es őket halaadásra indicsa: De ez az emberi nemzet vezőt romlót természetű, hogy az emberek nem ismerik ezt, [283:] hanem el feletköznek az Istennek jó voltáról; es az Istennek javaiból, világi gyönyörűsége, tobzodásra, testi gyönyörűsége vete-mednek, es az Istennek aldasiból magoknak vesződelmet szereznek. Innet szoktak azért mondani s felette igen igazan pedig: soha az embernek nagyobb vesződelem alatt nem forog dolga: mint mikor leg job bodogságban, világi gyönyörűségben vagyón allapattya. Pelda erre az David, akinek, míg sok haboruságok között lün dolga, akkor felette igen oltalmazza magát minden gonoszagtul, latorsagtul: de mikor hazában gyönyörűségben kezd lakni; palotájában fél s-ala setalni kezd, neze az Urias feleséget, az kertben fürödve szömlele; akkor eyte magát leg nagyobb vesződelemben az pokolbeli ördög töreben. Innet mondgyak az Deakok-is. *Ocium est pulvinar Satanae*: az Hevolkodas úgy mond ördög parnaja. Vigyazzunk azért minden időben de kiváltkeppen kedvesb allapatunknak idejen, hogy meg ne csalatkozzunk.

Tanuld meg azért te-is innet Aszonyom, ne kívánd az feletteb való gyönyörűsége életet, mert megh csalatkozol. Ha lant, hegedű tombolas tanczolas, jó lakas, feletteb tetzik kedvödnek, hidgyed meg csal á Cupido: de hazadban elől kapod az rokkat, s-erössen ragod az tetet csöpüt, tartod az motolat, bizony nem bánt az szerelem. [Ü]ly hazadban csak s-neves egy néhány végh vasznat mindennap által az ucsan, s-ne tekints gyakorta az iffiak szemeben, bizony megh tarthat az jamborságot: de ha te-is á kertben megy fürödni Bersabeval az Urias feleséggel, meg lát David az ablakról, es gonoszul leszen dolgod.

Lassuk azt-is: Mit szerzet legyen az alom latas az Ki-[284:]rallynak; Meg jelente ezt ő maga imez igekben: Almot latek ugymond, es meg rettente engemet, es az en fejemnek latasi meg haboritanak engemet. Ez lön azért gyümölcse az felelem retteges, az alom latas miat az Király sziveben. Az mely retten-tes, úgy mint bizonyos pecseti jegye vala annak az Király almanak bizonyos voltanak, hogy azt valami heaban való alomnak ne itelneje. Az mint erről az alom latasról ennek előtte büségössen szollottunk: es meg tanultuk immar, hogy nem mindenkor es nem mindenben igaz, az mit közönsegössen szoktak az emberek mondani: Ne higgy alomnak: Mert Isten gyakorlatossággal almok által szokta az ő hiveit, nagy dolgokról meg inteni. Mint pelda erre az Joseph, akki jó eleve almban meg lata, hogy valamikor az ő battyai, Attya es Annja szolgál-

nanak ő neki: *Mikor azt latta vala almaban, hogy az ő battyai-nak kevei, meg hajolnanak az ő keveje előtt az mezőben, az Nap es az Hold szolgálnak neki. **Pelda az Pharaho, akki jo eleve megh intetek az het szük, es hét beü esztendőök felöl, almot latvan az het köver es het ösztöver ünök felöl; het helyyes es het vekony gabona fejek felöl; Az Abimelech-is, mikor el vötte volna az nagy Abraham fel[e]seget, akit ü Hukanak mondott vala; megh intetven almaban felette igen megh rettene, es megh ada az Abrahamnak feleseget. Így azért felette igen igaz ez, hogy Isten gyakorta, almok által-is szokta az embereket meg inteni. Harmadik kérdésünk ez vala.

Micsoda tanacsot tartot az Kiraly az alom latas felöl ő magaban? Tanacsza az Kiralynak ez, hogy elsőben hivattya, az jövendő mondotkat, bölceket, természet tudo-[285:]kat, az ü bölceit, aiktül kevannya az alom latasnak magyarázattyat. Ahonnet megh tetzik, holot még-is az elebbi balvanyozo bölceit hivattya, hogy nem tért volt megh-is az Kiraly igazan az Izraelnek Istenehez. Mert ha igazan az igaz Istenhez tért volna, nyilván-saggal még-is az balvanyozo bölcek által, ördöghöz nem folya-mot volna. Az-is pedig megh tetzik innét, hogy ennek előtte valo vallas tetele nem szarmazot volt az Kiralynak az igaz Istenben valo hitiből, de csak az csuda tetelnek latasabol. Noha pedig ez így vagyon hogy az Chaldaeusoktól tudakozik, de haszontalanul, az mint ő maga megh vallya: es így akarta Isten ezeknek az bölceknek csalardsagokat inkab megh szegyniteni. Mert hogy ennek előtte meg nem jelenthetek az Kiraly almat; nem vala annyira csuda; holot az Kiraly el feletközöt vala az ő alma felöl: de most sziveben tartya az Kiraly az almot; meg jelenti az ő bölcseinek, 'de ugyan nem feythetik meg neki. Ahonnet eszeben vehette volna immar valoban á Kiraly, hogy csalardok volnanak az ő bölcsei, es az ő tudományok hejaban valo volna. Így szegyníti meg Isten az bölceket-is, kik az ő tudományokban dicsekednek vala.

Ahonnan ez minekünk az tanusag: Nagy bűn az varaslashoz valo folyamodas, s-az varasloktul vétek jövendöt kerdeni: Mert valakik azokhoz folyamodnak, azok ördögtül kerdenek tanacsot. Vetközök hát az Nebuchadnezar hogy bűvös bajosoktól erte-közök alma felöl: Menyire vetköznek hát azok boldög Isten; akik jo keresztényenöknek tartyak magokat, azonközben pedig ördög tagjaival, varaslokkal szövetköznek? Mert az varas-

* Gen. 37.

** Gen. 41.

[286:]lok az emberek kevansaganak eleghet nem tehetnek; mivelhogy nem tudgyak s-nem értik az igassagot noha nagy szömtelenül magoknak tulaydonityak annak ertelmet.

De Masodszor azt-is jelenti az Kiraly tanacsa felöl: hogy az Danielt vitette eleiben, akit minden bölcsek felet magasztal: Miert hogy az ő almat az előtt-is meg jelentette es meg magyarázta ő neki, ugy mint ki Istentül szent lelke által felekösítettöt vala, jövődö dolgoknak ertesevel es azoknak magyarázattyával. Mely munkajával az Nebuchadnezar kettözteti vétket; Mert nem csak Istent veti meg az varaslokhöz való folyamodasával; hanem az Isten hiv szolgajat-is az Danielt, kitül annak előtte immar hasonlo avagy nagyob dolognak ment vala vegere. De nem csuda ez keresztyenek; Mert az emberi tudatlansag foglalta vala el Nebuchadnezar; nem daykalkodik vala mégh derekasán az szent leleknek ujonnan szülő ereje ő vele; mely nélkül valtozo akar kinek-is ez vilagi életben az idvössegnek keresese, es az igaz Isteni tisztölet. Az mi szent Istenünk hát daykalkodgyek mi velünk szent lelke által; birjon igazgasson minket, hogy minden hamis tudomant meg utalvan járassunk az igassagnak szövetnekenel az Isten igejenek világossaganal egész életünkben, es erteközheessünk az szerint minden dolgaink felöl idvössegössen. A M E N. [287:]

XXIX. *Praedicatio.*

„*Balthasar az jövődölöknek fejedelme. &c.”

S U M M A.

Summa szerint ezekben ez jelen valo igeekben, megh írja az Daniel Propheta az nagy Nebuchadnezar Oratiojat; melybe meg jelenti az Kiraly az ő alom latasat Daniel előt; es kevannya annak magyarázattyat.

R E S Z E K.

Harom Reszei vadnak az Nebuchadnezar Oratiojanak, mellyel meg szollittya az Danielt.

- I. Az Kiralynak elől jaro beszede, melyben az Kiraly, mind kevansagat meg jelenti, s-mind pedig Danielnel maganak kedvet szöröz.
- II. Az alom latasnak elő szamlalasa.

* *versu* 9.

III. Oratiojanak ertelömmel valo el vegezese.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik az Nebuchadnezar Kiralynak Oratiojanak elől jaro beszedet; Be foglaltatik ez imez igeekben; ahol az Propheta így szoll. Balthasar jövendölö bölcseknek fejedelme, tudom hogy az szent Istennek lelke vag[y]on te benned, es semmi titok el nem reytetöt te tüled, az en almomnak latasit mellyet lattam, az az, annak magyarazattyat mond meg ennekiem.

Holot ebben az kilentzedik versben harmat jelent az Propheta: I. Mit kevannyon az Kiraly az ö Oratiojaban: Nem egyebet tudni illik, hanem az ö alom latasanak magyarazattyat: nem az ö almanak meg jelenteset. Hogy [288:] pedig ez így legyen: meg tetzik ez innét elsőben: Hogy tudgya vala az Kiraly az almot, es ö maga szamlallya ezt az Daniel eleiben: Masodszor meg tetzik innét-is: Mert az ö beszedenek vegeben az 18. versben az alom latasnak csak magyarazattyat kevannya: Harmadszor innét-is, mert az mint ez utan megh hallyuk, az Daniel-is csak az alom latasnak magyarazattyat jelenti megh. Ez az első. Masodszor ebben az versben azt jedzi meg az Propheta: Kitöl kevannya az Kiraly az ö alom latasanak magyarazattyat; s-azt mondgya felöle hogy: az Danieltöl, kit ö annak előtte hatra vetöt vala: De most vegezetre rea szorulvan, ugyan böcsüli-is az Kiraly, es nagy szep edes beszedökkel illeti. Mert elsőben az ö Istenenek nevetül az Baaltul Balthasarnak nevezi: ennek felette Masodszor meltosagat-is meg jelenti: Mert az jövendölö bölcseknek fejedelmenek mondgya. Az mely beszedet az Kiralynak ha meg tekintöd; az Kiralyra nezve úgy tetzik az Kiralynak, hogy az Danielt nagy tisztössegössen es kedvessen szolittyta: De az Danielre nezve, ketsegnelkül kedvetlen vala az az Kiraly szolítása: először ezert, hogy az Baal Istennek kéncs tartojanak hija, az mely balvany Istentül az Daniel tellyesseggel irtozik vala. Mert az mint magyarazok az Balthasar annyit teszen, mint az Baal Istennek takar kencsöt. Masodszor kedvetlen vala az Daniel az Kiraly beszedehez: Mert inkab akar vala megh valasztatni á balvanyozo bölcsektül, hogy nem mint azok köziben szamlaltatni, söt fejedelmöknek tartatni, ugymint csalardoknak hitetöknek.

De megh kell az Danielnek az Kiraly beszedet hallani. Harmadszor ebben az versben, még-is azt jedzi megh az [289:] Propheta: Micsoda okait adgya, s-mi okon kevannya az Kiraly az Danieltül az ö alom latasanak magyarazattyat? Ennek két okait jelenti: Eggyiket ezt: Mert ugymond az szent Istenöknek lelke vagyon te benned. Így Argumental.

Valakiben az szent Istenöknek lelke vagyon meg jelentheti az, az en almomat: De te benned Daniel, tudom en, hogy az Istenöknek lelke lakozik. Annakokajert magyarazd meg az en almomat ennekem. Ahol pedig ugy szol az Kiraly, hogy az Istenöknek lelke lakozik Danielben; követi az Poganyokat, kik sok Istenöket vallanak vala.

Masodik okat á Kiraly az ő kefansaganak azt mondja. Mert ugymond semmi titok el nem reytetöt te előtted. Így argumental. Valaki előtt minden titkok nyilván vadnak, az meg jelentheti ennekem az en almomat. De Daniel, az mint en magam vagyok tanubizonság felöle, te előtted minden titkok nyilván vadnak. Annakokajert jelencs megh az en almomnak magyarazattyat ennekem. Mind ezekből hát tanullyuk megh. I. Noha az Daniel Titulussal böcsülettel illetetik az Kiralytul, de nem kedvez nala az balvanyoktul vetetöt tisztölöt: Így nem kedves az Istennek szolgainak az balvanyozok hizelködeseből származot böcsület adas. Nem kell azért az hiveknek-is nagy titulust varni az Antichristustul. De ez veszte nem sok idővel ez előtt nemzetünket, á mely siralomra melto; Mert sokan az Magyarok közzül, ez vilaghi titulusra Urasagra kepest, az igaz Istent meg tagadak; balvanyozokká lőnek, az melyből ez ideig még hazanknak nagy veszödelme fön allot: Most-is pedig noha ez így vagyon, de az balvanyozok Titulust vadasznak, nemzetönknek es [290:] edes hazanknak nagy veszödelmere: Melyben mind azon által az mint ekkedig elő nem mehettek; úgy ennek utanna-is meg szegynítettnek Istentől.

II. Tanullyuk meg: Mint vagyon ez vilaghi hitötlenöknek, Istennek az ő szolgainak meg utaloinak dolgok; Így bizonyara, hogy mikor jól vagyon dolgok, nem kellenek akkor az Istentele-
nöknek, az Isten szolgálai, es azoknak intesöket nem veszik, tanításokat nem fogadgyak: De mikoron nyomorusagban esnek, akkor örömost futnak az Isten szolgainak tanacsara, oktatasa, tanitasara. Mint pelda erre az Nebuchadnezar, kinek elsőben nem kell az Daniel, hanem az ő hamis bölcseihez folyamodik, de vegezetre az Danielt tisztöli, böcsüli, es szolgaltatyaival, tanacsaval igen örömost akar elni. Ha pedig itt magunkban szollunk kereszttyenök s-ezt az dolgot ramara vonszuk, most-is nem külömben vagyon az dolog, még azok között-is akkik kereszttyeni nevet akarnak viselni. Mig fénlík az szerencse, nem kell az Isten szolgálai tanacsá: de ha körmökre ég az dolog, akkor örömost elnenek azoknak munkajokkal; Nagy sokszor pedig sokakat szükségöknek idejen attul-is meg foszt. Annakokajert kinek kinek ez innet á tanacs: Mig jól vagy, egessegöd szolgál

frissen lakol, legeltetöd á feregeknek valo testet: addig fogad az tanitok inteset: Ha azt akarod hogy jól legyen dolgod. Ezt el hagyvan, lassuk tanitasunknak masodik reszet.

Masodszor mondam hogy az Nebuchadnezar Oratiojaban, be foglaltatik az ő alom latasanak elő szamlalasa. Mely alom latasnak ket Reszei vadnak: Mert elsőben azt mondgya, hogy egy nagy es erős fát latot ő. Annakutanna Masodszor egy vigyazot latot, akki meg jelentette [291:] mint legyen annak az nagy fának dolga. Az mellyekről ennek utanna bővebben fog tanítani, ennek az alom latasnak magyarazattyaban az Propheta: Annakaert mi-is most csak igen rövideden az mint az igeek tartyak lassuk. I. Mit mond affelől az nagy fa felől. Az mi nez ennek az nagy fanak latasara, megh írja, annak először helyet; Micsoda helyben volt az az nagy fa helyhesztetve, s-azt mondgya hogy *in medio terrae*, az földnek közepötte. II. Commendallya nagysagara, magassagara, szelessegere kepest. Magassagajert: Mert azt mondgya, hogy annak magassaga, az eghig ér vala: Nagysagajert: Mert azt mondgya hogy nagy fa volt az es igen erős, szelessegejert: Mert azt mondgya hogy, annak szelössege ki terjedet az egész földnek hataraig: az az, az egész Nebuchadnezar birodalmanak hataraig. *Harmadszor commendallya ezt az fat az ő againak szepegejert gyümölcsenek beveseges voltajert: Mert így szoll: az ő agai szepek, es gyümölcse sok. **Negyedszer annak hasznos voltajert; Mert azt mondgya hogy minden elő allatoknak elese volt ő rayta. ***Ötödször es utolszor commendallya az oktalan allatoknak nyugodalom adasajert: Mert azt mondgya hogy azok nyugottanak ű alatta, az eghi madarak az o again fészket raktanak es minden elő allatok eledelt vötteenek attul magoknak. Ezek tartoznak ennek az nagy-fanak ekessegeinek meg irasara: Melynek ez utan, magyarazattyat önnön magatul az Danieltül meg ertyük.

Masodik resze az Kiraly almanak nez az vigyazora: aholot imez ket rövid kerdesöket lassuk.

1. Kit kell az vigyazon ertenünk.

2. Minemü dolgokat mond effelől az vigyazo felől. [292:]

Az mi az első kerdest illeti: az vigyazon ertettetik az Istennek Angyala. Vigyazoknak mondatnak pedig az Isten Angyali ezért először: Mert természetök szerint mindenkor vigyaznak: Mert mivel hogy etel es ital nélkül vadnak, nem szükölködnek alom nélkül. Masodszor vigyazoknak mondatnak ezért: Mert minden-

* III.

** IV.

*** V.

koron vigyaznak az Istennek parancsolattyara, es annak végben vitelere; az mint meg vagy on irva, az ⁺szent David Soltar könyvenek szaz harmadik dicseretiben ahol azt mondgya az Daniel felölök, hogy az Istennek parancsolattyat cseleködik, es engednek beszede szavanak: es ily ezzel az nevezettel, aholot vigyazoknak mondatnak, mind természetek, s-mind tisztök meg jelentetik az Angyaloknak.

Masodik kerdes ez vala: Minemü dolgokat tulaydonit ennek az vigyazo Angyalnak az Propheta. Elsöben azért azt mondgya, hogy szent; szenteknek mondatnak az Angyalok. 1. ezért: Mert ezeknek minden beszede cseleködötök szent, es semmi vetkekkel meg nem undokittatnak. 2. Szentnek mondatnak az Istennek jó Angyal; hogy ily ezzel az nevezettel meg valasztassanak amaz tisztatalan lelkektül, az dicsösegből le hanyattatot Angyaloktül.

Masodszor azt mondgya felöle, hogy az Egből szallot le: az az, ez az vigyazo szent Angyal bocsattatot az Istentől.

Harmadszor azt mondgya felöle: Mit cseleködöt az vigyazo; s-azt mondgya hogy nagy erőssen kialtot: az mely ö kialtasanak viszontak, negy reszecskeit jedzi megh. Elöször. Mit kialtot, s-azt mondgya hogy ezt kialtotta, mint legyen annak az nagy fanak dolga, az az, ezt paran-[293:]csolta, hogy le vagattassék az az nagy fa; vagdaltassanak le az ö agai; razassanak le levelei, hanyattassanak idestova gyümölcsei, mennyenek el az vadak alola, es az madarak az ö agairol; de mind azonaltal az ö tökeje gyökerestül, hagyattassék meg az földben; es vas es ertz kötel-lel köttessek megh eggi harmattal öntöztesse ki az oktalan allatokkal legyen az mezei füvön; az emberi sziv voltotzassek meg es az baromnak szive adassék ö neki: az az esze elmeje okossaga vetessek el tüle, ne élhessen azzal.

Mert ezt nem kell ertenünk az ö testeben valo el változasrol, az mint ennek utanna meg hallyuk hanem az ö elmejeben valo bontakozasrol. Masodszor azt jelenti meg az ö kialtasaban az Angyal: Meddig tartson ez az büntetes ö rayta: Hét idökig, az az, het Esztendeig. Mert Isten het Esztendök el mulva könyörül-ne rayta, meg adna ö neki elebbi eszet elmejet, es ismet be allatna tisztiben, birodalmaban. Harmadszor. Ennek az büntetesnek igaz voltat erőssiti, hogy ez ketseg nélkül ily leszen. 1. Innet, mert ez az vigyazoknak vegezese: az az: Mert Isten ezt parancsolta az vigyazoknak ki adot decretomaban, az az, az ö szent Angyalinak, kik vigyaznak az Isten decretomara. Mert az Decretomnak feje es szörzője az Isten: az Angyalok pedig annak az

⁺ *versu 20.*

decretomnak tanácsnak ki szolgáltatói, vegben vivői. Vigyazok vegezesenek mondgya azért ezt az Isten tanácsat, nem azért, mint ha az vigyazo Angyalok cselekednek, es vegesztek volna magoktul ezt: de azért; Mert annak vegben vitele, bizattatot volt az vigyazo szent Angyalokra. 2. Erössiti inset az szent Angyaloknak egyenlő akarattyaert-is: Mert az szent Angyalok-is kevannyak ezt, hogy az Istennek ta-[294:]nacsá, ennek az nagy fanak le vagatasa felöl vegben mennyen. Negyedszer es utolszor az Angyal az ő kialtasaban azt-is meg jelenti; mi vegre legyen ez: Ezert tudni illik, hogy ismerjek meg mindenek hogy az felseges Isten uralkodgyek az embereknek birodalman, es akkinek akarja annak adgya ezt; es az emberek között az alab valot fel emeli arra. Ez ennek az alom latasnak Masodik resze.

Ahonnan tanullyuk meg, holot az szent Angyalok vigyazoknak mondatnak; hogy ez az szent Angyaloknak tisztök, hogy vigyazzanak az Istennek Hiveire: es valamikor azt halljuk hogy az Angyalok vigyaznak mi mellettünk, jusson eszünkben hogy bizonyara sokkal inkab vigyaz önnön maga az mi Istenünk mi reank es az mi dolgainkra, es igazgattya mind azokat, valamellyek tartoznak az ő Anyaszent-egyhazanak javara, az mint meg vagyön írva: *Nem aluszik, sem szunnyad akki örzí az Israelt. Es bizonyara ugyan azon Isten, vigyaz az embereknek fesslöt erkülsere-is, es jó eleve el bocsattya az ő Angyalat, hogy meg zabolasztassanak azok. Az mikeppen itt ki bocsattatik az Istennek Angyala, az Nebuchadnezarra, az o gonosz[s]jaganak büntetesere; hogy vagattassek ki az ő birodalma, de az büntetesben mertekletösseget tartvan, hogy magat meg ismerven, adassek megh elebbi birodalma.

II. Tanullyuk meg az Nebuchadnezar bünteteseböl, akit Isten azért büntetöt s-vetöt le dicsösegeböl, hogy ismerjek meg mindek, hogy az Isten uralkodik az embereknek birodalmaban: Tanullyuk megh mondom, hogy Isten az aki az embereket az birodalomra fel veszi, s-Isten az aki le haittyá. Isten aki az alazatosakat fel [295:] magasztallya, es az kevelyöket le haigallya. Isten az aki az kicsint leg fellyeb valo meltosagra fel veszi, az nagyot semmive teszi. No hát ha Ur vagy, ne hid el magadat: Ha szegeny vagy ne essel ketsegeben: Mert ha Istennek tetzik hirtelen fel eppithet tegedet.

Harmadszor es utolszor mondam hogy be foglaltatik az Nebuchadnezar Oratiojaban az ő Oratiojanak ertelemmel valo el vegezese az ő kevansagaval egjetemben imez ighek szerint.

Ez az alom mellyet lattam: Magyarazattyat jelents meg ennekem; tanubizonsagot téven arról is, hogy az ő Orszaganak bölcsei, az ő almanak magyarazattyat, meg nem jele[n]thettek ő neki.

Ahonnet mi is tanullyuk megh, hogy az Istennek titkos dolgainak értelmet, magyarazattyat, kerdyük az ő Prophetaitul, Apostolitul, tanitoitul, akkiket valasztot az ő igejenek hirdetere, es meg ajandekozta annak ki szolgaltatasara, az ő oktato, tanito szent lelkevel: Ez vilaghi bölcseknek pedig, kik az idvössegek utat nem értik az ő hejaba valo es mulando tudományokkal hadgyunk beket. Melyre segicsön minket az mi Istennünk, Fiajert az Ur Jesus Christusert. A M E N. [296:]

XXX. Praedicatio.

„*AKkoron Daniel kinek neve vala Balthasar, halgata ugy-mint egy oraig, es az ő gondolati meg haboritak ötet. Felele az Kiraly es monda: Balthasar az alom es az ő magyarazattya megh ne rettenessnek tegedet. Felele Balthasar: En Uram az alom legyen az te gonosz akaroidnak, es annak magyarazattya az te ellenszegidnek. **Az fa akit lattal, ki nagy es erős vala, es annak az ő magassaga az Eghig ér vala, es annak el latasa minden földre. ***Es az agai szepek, es az gyümölcse sok, es arról élese mindeneknek; az alat laknak vala az mezei vadak, es az ő again laknak vala az eghi madarak. +Te vagy ó Kiraly, akki naggya es erőse lettel, es az te nagysagod fel neveződek, es az eghig mene, es az te hatalmad az földnek vegeig. ++Hogy pedig lata az Kiraly az vigyazot, es az szentet le szallani az égből, es monda: Vagjatok le az fat, es hannyatok idestova, de tökejet gyökereitől az földben hadgyatok, es vas es ertz kötelben az mezei fűvön legyen, es eghi harmattal hintessek, es az mezei oktalan allatokkal legyen resze, mig [297:] hét idő mulik el rayta. +++Ez ennek magyarazattya ó Kiraly, es az Felseges Istennek vegezese, mely nez, az en Uramra az Kiralyra. *+Mert tegedet ki üznek az emberektől, es az mi oktalan allatokkal leszen az te lakasod, es az fű leszen teneked elesőd mint az ökröknek, es az eghi harmattal öntöznek tegedet, es hét idő mulik el raytad, mig megh

* *versu 19.*

** *versu 20.*

*** *versu 21.*

+ *versu 22.*

++ *versu 23.*

+++ *versu 24.*

*+ *versu 25.*

ertsed, hogy az felseges [Isten] uralkodik az embereknek birodalman, es adgya azt akinek akarja. *Hogy pedig mondak, hogy az tökejet gyökerestül meg hadgyak az fanak; az te Országod te neked meg marad, miglen meg ismerjed hogy az Ure az éghek.**Annak okajert ó Kiraly, tessek az en tanacsom teneked, es az te vetkeidet igassaggal valcs meg, es az te hamissagodat, szegenyökhöz valo irgalmassagoddal: ime leszen orvossaga az te vetkednek avagy: leszen szabadulasa az te bekesegödnék.”

S U M M A.

Ez jelen valo igeekben, meg irja az Propheta immar az Danielnek vizsontaksaggal valo Oratiojat; melyben meg felel az Kiralynak kevansagara, es adgya az Kiraly almanak nyilván valo magyarázattyat minden reszeiben.

Harom reszei vadnak ennek-is az Daniel Oratiojanak mint szinten az elsőnek. [298:]

- I. Az Danielnek elől jaro beszede.
- II. Az Kiraly elő szamlalt almanak magyara[z]attya.
- III. Beszedenek ertelömmel valo el vezese: Melyben tanacsot ád az Kiralynak, jövendő meg maradasa felöl: mellyet ha meg cselekedik az Kiraly, Isten-is meg fogja birodalmat hoszabítani. Lassuk rendel.

Mond az Propheta: Akkoron Daniel, kinek neve vala Balthasar, halgata ugymint egy oraig. &c. Ez igeekben foglallya be az Daniel, Oratiojanak első reszet, tudni illik elől jaro beszedet. Aholot ebben az versben meg jelenti az Propheta, az Danielnek szomorusagat, banattyat á Nebuchadnezzarnak boldogtalan alom latasan. Mely megh tetzik imez harom dolgokbol. Először, az Danielnek maga viseleseből: Mert az Daniel halvan az alom latast ugymint egy oraig el ajulvan halgat, mintha meg nemult volna, az mint jelenti az Propheta felöle. Jollehet az Daniel halgatasanak más okat-is mondhattuk: Mert az mint oda fel az első es masodik Caputban meg hallok, az Daniel felette igen szorgalmatos volt az könyörgesben, kivaltkeppen pedig mikor ő neki az Istennek titkos dolgait kellet magyarázni. Így most-is, nagy dolog vettetven az Kiralytul eleiben halgat ennyi ideig ez okon, hogy azon közben az alom latasnak magyarázattyanak megh nyeresejert könyergene. De ez az ok azonközben az ő szomorusagat ki nem rekeszti.

* *versu 26.*

** *versu 27.*

Masodszor az Danielnek szomorúsága az Kiralynak bodogtalan alman, meg tétzik ebből-is, hogy ebből az Daniel halgatásból, es külső szomorú állapotából, alkalmatosságot véven az Király, maga inti az Danielt, hogy meg ne rettennyen ezen az almo[n]se annak magyarazattyan. Mintha mondana az Király. Akar minemű le-[299:]gyen az en sorsom, s-akar mire mennyen dolgom; Nem akarom hogy semmit el tagadgy, se az en haragomtól ne fely: mondgy megh mindeneket batorsaggal. Latom hogy szomorú vagy, azért en sem varhatok jobbat; de ne fely Daniel semmit. Az mely inteseben, felette nagy josszagos cselekedeti tétzik megh az Kiralynak: es vayha az Fejedelmek, Urak, gondviselők között, követnek sokak ezt az Nebuchadnezzart ebben, jól volna az dolog: de nem cseleköszik, hanem inkab azt kevannyak, hogy az Istennek szekiből az Tanítók, ő nekik kedvők szerint szollyanak, ne rettencsek őket az Istennek iteletivel büntetesevel, hanem hizelkődő es ez vilaghi boldog állapotra nező tanítasokat tegyenek. Dulnak fulnak pedig es csak nem hasadnak meg magokban, ha az gonosz cselekedetért meg feddettetnek, es az Istennek következő büntetesevel rettentetnek. Az hiveknek pedig ez az ő tisztők hogy bizzak magokat az Istennek akarattýara, igaz iteletire; es akar minemű legyen az, alazatossan kerjek az Istennek irgalmasságot. Így cselekednek az Mauritius Imperator, kinek mikor szöme lattara vinnek halálra az ő fiait három leányival es feleségevel az Constantina aszonnyal egyetemben; söt vegtere önnön magat-is kevannak halálra: Mond: *Iustus es Domine et justa sunt tua judicia*. Az az, igaz vagy Uram, igazak az te iteletid-is. De kevesen követik ezt most, hanem inkab Isten ellen zugodnak. Mi pedig bizzuk keresztýenek az Istennek iteleti ala magunkat, hogy jól legyen dolgunk.

Harmadszor meg tétzik szomorúságos banattýa az Danielnek az Király alman, szavabol-is maganak az Danielnek: Mert azt mondgya: En Uram Király, az alom le-[300:]gyen az te gonosz akaroidnak, es annak magyarazattýa az te ellensegidnek: az mely beszedeiben az Daniel nem azt akarja mondani, mintha gyűlölségből gonoszt kevanna azoknak akik nem erdemlik: de ez szollasnak formájával akarja jelenteni á Kiralynak jövendő bodogtalan állapotýat, az ő alom latasának erteseből.

Itt azt mondhatnad.

Jól cseleköszie az Daniel, hogy bankodik az Kiralynak jövendő bodogtalan állapotýan, es imatkozik erőtte?

F. Jól, es ebben nem vetközik az Daniel semmit: Mert az Király az Danielnek Ura vala, es az egész Nepnek fejedelme:

akkinek több egyéb ü allatta való Nepei-is, böcsülettel, engedel-
lőmmel; es könyörgéssel-is tartoznak való ü erőtte, az mint ezt
kevannya az hivektül az szent Pal. 1. Tim. 2. vs. 2.

De még-is mondhatnad.

Ugy vagyon az, meg erdemlik azok, akkik meltatlan szenved-
nek hogy könyörögjünk erettük s-bankodgyunk nyomorusago-
kon: de akkik Istennek igaz iteletiből meltan az ü bünökert
büntettetnek, illike azokat szannunk, bankodnunk kelle azokon
es könyörögnünk erettek?

F. Kell bizonyara mind bankodnunk azokon, szannunk azo-
kat es könyörögnünk azokert. Es itt ez arant tekincsünk az
*Samuelnek peldajara, akki sirt az Saulnak kemény büntettesen
es könyörgöt erette. Tekintsünk az **Christus peldajara-is, az ki
sirt Jerusalem varosanak követközendő veszödelmen. Az
szent Pal Szana az Sidokat, s-azt mondgya való azok felöl:
***Igazat mondok, nem hazudok, hogy ennekem nagy szomorusa-
gom, bana-[301:]tom vagyon az en szivemben: kevannek
atokka lenni az en atyamfiajert, az en test szerint való rokon-
sagimert az Sidokert. Szabad azert s-illik kesergenünk azokon-is,
akkik bünökert az Istennek igaz iteletiből szenvednek, es könyör-
genünk erettük jot kevanvan nekiök: De azonközben az mely
sententiat Isten mondott mi altalunk felölök, nem illik azt meg
valtoztatnunk: az mint az Daniel, bankodik ugyan az Kiralynak
követközendő nyomorusagan, de azonközben, á mi az Istennek
igaz iteleti felöle, abban semmit el nem valtoztat, hanem az
Kiralynak felelem nélkül meg mondgya.

Tanullyuk megh hát inset az Daniel peldajabol, aki ismerven
s-latvan az Nebuchadnezarnek jövendő nyomorusagát, bankodik
rayta, es könyörög erette hogy Isten fordicsa el az ő büntetése-
t ö rola: hogy mi-is szannyuk bannyuk az mi felebaratinknak
nyomorusagát, könyörögyünk Istennek erettük, hogy ü felsege
haragját rolok el forditvan, bünöket bocsassa megh. Holot azok
nagy feddesre meltok az emberek közzül, akkik, nem hogy ban-
kodnanak felebarattyoknak esetin: de söt inkab katzagnak azon,
es többet kernek fejökre.

II. Tanullyuk meg ezt-is, hogy latvan egyebeken az Istennek
igaz iteletit, büntető ostarat; fellyünk tüle: meg gondolvan

* 1. Samu 16. versu 1.

** Luc. 19. versu 41.

*** Rom. 9. v. 1.

azt elsöben, hogy mi-is mint szinten azok hasonló avagy nagyobb büntetésre volnank méltok, ha az Istennek kegyelme nem forgana raytunk; annakokajert egyebeknek büntetésen inkább poenitentiat tarcsunk.

III. Tanullyuk meg, hogy nem csak baratinkert, jo akaroinkert, es az egygyigyü Fejedelmekert tartozunk könyörögni; de még ellenséginkert-is, es ezekkel egygyüt [302:] az kegyetlen fejedelmekert-is, az mint cselekedöt á Daniel Propheta. Ez az Daniel Oratiojanak első resze.

Masodszor, jelentem hogy az Daniel Oratiojaban be foglaltatik az Nebuchadnezar alom latasanak magyarázattya. Az mely magyarázat ket reszből áll; mivel az alom latas-is kettöböl áll vala; Mert elsőben az Kiraly, almaban egy nagy fat: Masodszor egy szent vigyazot latot vala. Elsöben annakokajert az magyarázatban az Daniel, azt jelenti meg, Kicsoda legyen az, az nagy fa, es mit peldazzon annak ekes allapattya. Azt mondgya felöle az Daniel: Te vagy ugymond ó Kiraly az, á nagy fa akit latal[,] az az, teged peldazot az á nagy fa: Ekes allapattya felöl-is azt mondgya, Naggya es erősse lettel te, es az te nagysagod fel neveködöt mind az Eghig, es az te hatalmad mind az földnek vegeig. Melyben birodalmanak nagysagát es hatalmassagát jelenti Daniel á Nebuchadnezarenek; Mert noha akkoron több Kiralyok-is voltanak ez vilagon, de azoknak allapattyok sokkal kisseb volt az Nebuchadnezarenel, es abban az időben ugy annyira hatalmasan uralkodik vala; az Nebuchadnezar, hogy senki hatalmassagával birodalmával el nem erkezhetik vala: De ebben az magyarázatban semmi nehesség nincsen, hanem lassuk mit tanulunk innét.

Tanullyuk meg innét, hogy ebben az alom latasban az Magist-ratusnak az tiszt viselőnek tisztinek, igen szep ki faragot ki metzet abrazattya adattatik eleiben: Micsoda legyen tudni illik az Fejedelem es az utan levő tisztviselő fölső, közep es also renden: Az semmi nem egyeb hanem az földnek közepötte helyheztetöt élő fa, (az mely fel neveködöt es megh erősödöt,) akinak agai szepek es [303:] gyümölcsei sokak; akkítul vagyon mindeneknek élese, akinak arnyekaban laknak az mezei vadak, melynek again laknak az eghi madarak, es az melyből eledelt veszen magának minden test. Az az.

Az Fejedelmekhez illik elsőben hogy ugy rendellyek magokat, birodalmokat, hogy ü hozzájuk minden felöl az ü alatta valoknak szabad utok; jövesök menesök lehessen: az mikeppen az földnek közepin helyheztetöt élő fahoz minden felöl mindeneknek szabad utok vagyon. Es bizonyara semmi hamareb utala-

tossabba nem teszi az fejedelmeket, gondviselőket, mintha á szegényöknek könyörgesere erős zár alatt tartják aytojokat. Ezert lün utalatos az Macedoniai Demeter Kiraly, mivel hogy az könyörgöknek supplicatiojokat nem veszi vala, hanem az Axius folyo vizen bocsattya vala ala.

Masodszor az Fejedelmekhoz illik ez: hogy meltosaggal fel legyenek ekesittetven, az mely hasonlittatik az fanak szep agaihoz; Mert az mikeppen az fa, menyivel szeb agai vadnak annyival gyönyörüsessebb, így az fejedelem, menyivel nagyob autoritassa meltosaga vagyon annyival böcsületesb; es annyival inkab szoktak mindenek, nekie engedni; akkinek pedig authoritassa, sem kepesem termete hozza; nekevannyon Fejedelemseget.

Harmadszor az Fejedelmekhoz illik ez: Hogy gyümölcsözők legyenek, értékössek legyenek az fejedelemseghöz: Nem praedabol pedig sem az egyigyü kössegek el vont jóságabol; hanem az ő igaz jövedelméből.

Negyedszer az Fejedelmekhoz illik ez, hogy eledelt adgyanak mindeneknek az az, megh engedgyek minden rendeknek, kik az ő birtokok alatt vadnak, hogy igaz [304:] kezi munkával keresztyni modon, szabad legyen eletet keresni, es köresmenyéből szabadon élni.

Ötödszer az Fejedelmekhoz illik, hogy arnyeket nyuycsanak az ő alajok menő oktalan allatoknak-is: az az, az egyigyüveket oltalmaznak az hatalmasoktól, kegyőtlen ellensegektől, hogyha javokkal élnek.

Hatodszor, á mint az Eghi madarak az élő fanak again laknak, így még á fü renden valo emberek-is szükölködnek az eg[y]i-gyüvekenlkül es azoktól nem kicsin hasznót vesznek.

Hetedszer es utolszor, az mint az élő fanak gyümölcseből élnek egyeb allatok, így á Fejedelmekhoz illik hogy azokat-is segítseg az szükölködöket, kik kezi munkajokkal eledelőket nem kereshetik. Így kellene bizonyara az dolognak lenni. De sok fogyatkozás vagyon gyakorta ezek szerint az Fejedelmekben: Mert neha igen szoros az ő portajok az szükölködöknek: sokak meltosagok nem leven hozza Fejedelemseget Urasagot kevannak: sokaknak nincs magok urasagabol elegsegök az Fejedelemseghöz Urasaghoz, hanem praedával élnek: sokaknak nincsen semmi gondgyuk az egyigyü kössre: sokak csak magoknak élnek egyebeknek semmi segítseggel nincsenek: De nem úgy kellene lenni: hanem az mint élő szamlalok. Ez az első az alom latasban s-annak magyarázattya.

Masodik része az alom latasnak nez vala az szent vigyazora az az, az szent Angyalra: az mely latasnak magyarázattya, hogy

valoba inditana az Kiralynak szivet, es valoban gondolkodnek az Daniel beszede felöl: Az Daniel á Kiralt az vigyazonak szemelyetül viszi az felseges [305:] Istenre, az kinek csak szolgaja volna az á vigyazo s azt mondgya, az Felseges Istennek vegezese ez, az mely követközendő az en Uramra az Kiralyra, az az, valamit az á vigyazo mondott az Istennek Decretoma az, es az Istennek örökke valo tanacsaban el vagyon vegezve, hogy azok jüjenek te read es valosagos keppen megh-is leszen, az mint el-is vagyon vegesztetve. Igy kesziti az Daniel az Kiralt, az Angyal mondasanak magyarázattyanak meg ertesehöz. Az mely magyarázatnak mint szinten az alom latasnak, negy reszetskei vadnak. Mert elsőben az ü Orszaganak változást jelenti megh: holot az fanak le vagatasan, es annak idestova valo hanyatasan, peldáztatik az Kiralynak Orszagatul, birodalmatul valo megh fosztattatasa, es az embereknek tarsasagabol valo ki üzettetese: es ugyan itt ahol azt mondgya felöle, hogy az oktalan allatokkal leszen resze es eledele, es hogy eghi harmattal öntöztetik: azzal jelenti az ö előbeli eletenek es az embereknek tarsasagaban valo megh változást; aki helyeben leszen nyomorult nyargalasa az mezei vadak között, okossagh es ertelem nélkül, az Nebuchadne-zarnak, es kiralyi pompa ebed, vacsora, jó lakas nélkül vala oktalan elete. In summa, jelenti bolondságot az Kiralynak, akiert ki üzettetik Orszagabol. Másodszor idejet; meddig tart az Kiralynak ez az ü nyomorult állapotja: Het időkig; De itt ennek az időnek magyarázattyaban különböznek az Doctorok. Mert nemelleyek azt mondgyak hogy az hét időkön kel ertenünk, het holnapokat; es ezeknek ertelmek szerint het holnapigh lakot volna az embereknek tarsasaga kívül. Nemelleyek azt mondgyak; hogy az het számnak igeje vetetik hoszu időkert, de bi-[306:]zontalanokert; az az, hogy hoszszu időkig lakot az emberek tarsasaga kívül az Nebuchadnezar. Nemelleyek az het számnak igejet veszik az esztendőnek reszejert: Mert az esztendő, oszlatik het időkre: Tavaszra, Nyarra, Őszre, Telre: es ezeknek ertelmek szerint, azt mondgyak, hogy ket esztendeigh lakot az emberek tarsasaga kívül á Kiraly az oktalan allatok között bolondsaga miat, negyed resz esztendőtül ki valva; az az, három holnap hejan ket esztendeig.

Vegezetre Josephus Historicus, es akik ütet követik az het időkön ertenek het Esztendőket: es ezeknek ertelmek szerint, het Esztendeig tartot az Nebuchadneznak bolondsaga, es eddig volt az ő birodalma kívül az embereknek tarsasaga nélkül; es ez az utolsó s-közönseges ertelem. Mi-is meg maradhatunk rayta.

Harmadszor á Daniel, az Angyal jövődő mondasanak magyarázattyaban, veghet-is meg mondgya: Miert cseleköszi ezt Isten

az Nebuchadnezzarral: Ezert tudni illik, hogy meg ercse á Kiraly, hogy á felseges Isten uralkodik az embereknek birodalman, es akinek akarja annak adgya.

Negyedszer es utolszor, az Angyalnak jövendő mondasaban: azt-is megh magyarazza az Daniel: Mit tegyen az, ahol azt mondgya az Angyal ö neki: Hogy az tökeje gyökerestül meg hagyassék az fanak: Nem egyeb jelentetik ezzel, hanem hogy az szamkivetesben jaro es kevelysegejert bolondsaggal megh büntettetöt Kiralynak meg tartatik az ö Orszaga; es mikor megh ismeri Istenet meg adatik ö neki. Ez az Kiraly alom latasanak magyarazattya. Melyből mindeneknek elötte; tanullyak meg az tanitok az Daniel peldajabol, aki az Kiralynak jöven-[307:]dö büntetese, minden felelem, es hizelködes nélkül meg mondgya; mi legyen az ö tisztök az tanitasnak rendiben: ez tudni illik, hogy nem csak azt az mi kedves az emberek elöt, es akkit örömet hallanak azok; de azokat-is ki kialcsak, az mellyek nem igen kedvessek az nyakas emberek elöt, es nehezen halljak azokat. Azt pedig személy valogatas nélkül, minden rendek es meltosagu emberek elöt vegben vigyek. Nehez ez az tanitoknak ugy vagyon; de ha igazan akarjak az Istennek követséget viselni, meg kell ezt cselekdöniök.

II. Ahol az Daniel azt mondgya á Kiralynak: az felseges Istennek vegezese ugymond ez, az mi jövendő az en Uramra az Kiralyra: tanullyuk meg onnet, hogy valami esik raytunk, Istennek tanacsabol Decretomabol esik. Mely dolog szolgal minekünk elsöben tanusagunkra, hogy mikor nyomorusag alatt forgunk, keressük az mi Istenünket, es az örökke valo titkos tanacsat imadgyuk. Masodszor szolgal az mi vigasztalásunkra, hogy ha á külső nyomorusagok Istennek tanacsabol Decretomabol lesznek; tehát nyugodgyunk meg az mi Istenünknek akarattyan, ne zugalodgyunk ellene. Igy most-is valamit szenvedünk: betegsegöt, ellenségnek fegyveret, pusztulást, hidgyük el hogy Isten Decretoma szerint szenvedgyük, es semmi az ö rendelese kívül nem esik raytunk: azert szenvedgyünk mindeneket bekevel.

III. Tanullyuk megh ennek az nagy fanak az nagy Nebuchadnezzarnak ki vagattatasabol; akit Isten az ü kevelysegejert ki vete az ü Uri dicsösegeből; hogy Isten, az kevely fel fuvalkodot fejedelmeket le veti es az ö hiveit megh oltalmazza, meg tartya. Vesse le most-is az [308:] mi kegyelmes Istenünk, az mi kevely ellenséginket, akkik az ö magok erejeben, kazdagsagokban bízalodvan; igyeköznek nemzetünknek vesződelmerek: Minket pedig akkik csak ö benne bizunk, tarscon meg fajert az Ur Jesus Christusert Amen.

XXXI. Praedicatio.

„ANnak okajert óh Kiraly, tessék az en tanacsom. &c.”

S U M M A.

Ez jelen valo igeekben immar Summa szerint; be foglaltatik az Danielnek tanats adasa; melyben inti az Kiralt, mihez tartsa magat, ha azt akarja, hogy az ő rea következő büntetésnek eleit vegye.

R E S Z E K.

Harom reszei vadnak, ennek az tanacs adasnak.

I. Az tanacs adasnak modgya: Micsoda modot tart az Daniel az tanacs adasban.

II. Az tanacs; Micsoda tanacsot ad az Kiralynak.

III. Az tanacsnak haszna: Micsoda haszna leszen, hogy ha az ő tanacs adasat meg fogadgya

Az mi az első dolgot illeti, az tanacs adasnak modgyat: Nagy csendeszen, gyengen cseleköszik az Daniel az Kiralynak intesében, es így akarja az Kiralt meg nyerni Istennek: Mert így szól az Kiralynak. Tessék teneked uram Kiraly az en tanacsom. Jollehet az Chaldaeai nyelvben sokkal kedvessebb az Oratio, aholot így vannak az igeek: Lahen, Malcha Milchi; az, az szerelmes Kiralyom, tessék teneked az en tanacsom: [309:]

Mondhatnad.

Miert nem feddi, dorgallya kemeny beszeddal az Kiralt? Oka ennek ez: Mert nem vala Ordinarius Doctor, rendeltetöt tanito az Daniel az Kiraly udvaraban. Mert hogy hozza hivatta vala az Kiraly azt nem minden napi szokasbol cseleköszi vala az Kiraly, sem pedig az vegre, mintha az Danielnek tudomanya, tanitasa ala akarna csak magat adni az Kiraly: Hanem az szükség kenszeritötte vala az Kiralt, hogy most hivatna magahoz Danielt. 2. Nem feddi nem dorgallya ez okon: Mert tudgya vala az Daniel, hogy nem ertene az Kiraly az igaz Isteni tiszteletnek fundamentomat: Azert nem úgy rendeale beszedet mint Propheta, hanem csak mint tanacs ado, latvan az Kiralynak gyenge voltat. 3. Nem feddi kemeny beszeddal ez okon: Mert tudgya hogy az Kiralyok nehezen vehetik fel az kemeny beszeddal valo dorgalast.

Megh emlékezőik azert az Daniel, micsoda emberrel, es minemü rendben levő szemellyel vagyon ő neki dolga, es ez okon rendeli illyen engődelmessen beszedet: szerelmes uram Kiraly, tessék teneked az en tanacsom. Ez az tanacs adasnak modgya.

Ahonnán tanullyuk megh: Mi forman kellessek az tanitoknak az ő tanitasokat rendelniők, azok ellen akiknek következő büntetteseket lattyak; es akkiket az Istennek igazan valo ismeretire akarnak hozni. Igy bizonyara; Hogy azokat ne retencsek fellyeb valo fenyogetesokkal; s-ne-is hizelkődgyenek mind az által azoknak, hogy azokat vétőkben hizlalnak; Hanem mertekletes intessel szükség azokat tractalni, es poenitentiara inteni. [310:]

Nagy mod vagyon azert az embereknek vetkeinek feddeseben dorgalasaban, es itt tetzik meg az tanitoknak az ő eszessegök. Mert az intesnek feddesnek más uta vagyon az Kiralyoknal, fejedelmeknel, es más uta vagyon az egyigyü kősegnel. Mert könnyebben szenvedi az kősegnel elmeje az feddest az dorgalast; de az Istenfelő kősege, nem amaz dőlyfős vak parasztoke; hogy nem mint az Kiralyoknak füle, akkik nehezen vehetik fel az igát, az feddest, dorgalast. Jollehet ha mikor az szükség es az vetőknek nagy volta kevannya, nem kell az igaz tanitonak semmit palastolni felteben: Hanem az mint az kősegnel, ugy az Kiralynak, Urnak, es minden rendben valonak meg kell az letzket olvasni, vetket szőme eleiben kell rakogatni, minden tetovazas nélkül.

Pelda erre idvőzitőnk, akki Herodest rokanak mondgya: Pelda az szent Peter, akki közönsegeskeppen minden rendeket az Sidok tarsasagaban Pünköst napjan; gyilkosoknak es fertelmes artatlan véronto kezűveknek, nagy fel szoval praedicalla: Pelda Ambrus Doctor, ki Theodosius Csaszart Mediolanomban; nem csak kemenyen fedde meg: De ugyan az hivek tarsasagabol is ki rekeszte, miglen poenitentiát tartana. Annakokajert ha keresztyen nevet visel az Fejedelem, Ur, es egyeb fü ember; s-tzezerős vetekben, kivaltkeppen Isteni karomlasban talaltatik; az az tanito, akit Praedicatoranak tart, meg fedgye kemenyen, eleiben rakja vetket, ha nema eb nem akar lenni, es Istennek az bünben heverő embert megh akarja nyerni; Peldat véven az Orvos Doctorok, Barbelyok, es juh Pasztor emberektől. Az Orvos Doctor latvan az nyavalyanak vesződelmes voltat, nem Sirupot, sem Jule-[311:]pet; hanem keserű kemeny purgatiót ad az betegnek hogy az nyavalyat ki vehesse testéből: Az Barbely ha vad hust, rothadast, fenet lát á sebben; nem lagyito irrel kenőgheti, hanem megh porozza, es az artalmas hust ugyan

ki-is meteli, hogy az ép testet meg gyógyithassa. Az juhaz ha az metelen kapja az johokat; nem csak lassan lassan terengheti azokat masuva az egessegös fü fele; hanem hertelen üzi, es az szo fogadatlanokat paltzajával meg-is haigallya: Nem nezven, ha vezere az az többi elöt avagy közönseges tagja csak az nyaynak. Ez az jo lelki Pasztornak, tanitonak-is dolga, ha igazan akar tisztiben el jarni. Más dolog az, ha az Fejedelem, vagy idegen vallason vagyon, avagy tellyesseggel még Pogany; es az tanitonak-is nincsen semmi közi ahoz: az minemü vala Fejedelem leven Nebuchadnezar; tanitói allapatban pedig Daniel ö mellette. Bezzeg ilyen allapatban szükség az tanitoknak az Fejedelmek, Urak, fü rendek körül ugy forgolodni tanitasok es intesök szerint: Hogy lattassanak inkab nekiök tanacsot adni, hogy nem mint kemeny parancsolatot eleikben irni: es igy ez arant követői lesznek az Daniel eszes maga viselesenek.

De mondhatnad.

Metzen az Daniel az Kiralynak valo tanats adassal, holot ennek elötte azt monda, hogy az Istennek Decretomabol el valtozhatatlan tanacsabol leszen az, hogy Isten az Kiralt igaz iteletiböl megh veri bolondsaggal, es ki veti Orszagabol: Most pedig tanacsot ad neki: Mi modon vegye eleit az jövendő büntetesnek. Ahonnan ez következik, hogy avagy nem igaz az mit ez ideig mon-[312:]da Daniel az Istennek tanacsa felöl; avagy pedig, nem leszen allando az Istennek Decretoma tanacsa?

F. Ved eszedben, az Istennek Decretoma tanacsa felöl, mind az kettöt megh talallyuk az irasban: Mind ezt hogy valtozhatatlan az Istennek tanacsa: s-mind pedig ezt, hogy Isten az ö tanacsat meg szokta valtoztatni: De mod vagyon ez különbözö irasoknak ertelmeben. Mert az iras külömb ertelmekre kepest szol igy az Istennek tanacsa felöl. Mert ha az Istent önnön magát es az ö Decretomot tekintöd; el valtoztathatatlan az Isten es el valtoztathatatlan magara nezve az ö Decretoma tanacsa, az mint bizonyittya Balaam Propheta; ahol igy szol: *Nem olyan az Isten mint az ember hogy hazudgyon: es nem embernek fia, hogy el valtoztassa igiretit. Ö mondotta s-hát nem mivelneje megh? szollot es nem tellyesitie meg azt? az az, tavoly legyen, hogy Isten az ö igiretiben, vegezeseben, tanacsaban erős alhatatos es valtozhatatlan nem volna. Ugyan ezent bizonyittya

* Num. 23.

szent Pal: *Az Isten ajandeki banas nélkül vadnak. De viszon-
tagh ha tekintönk az emberekre kiknek az Istennek Decretoma,
tanacsa, vettetik elejökben, es akkiknek meg jelenti, mit akar
cselekedni az emberekkel: Mivel hogy az emberek valtozok
cselekedetökben; szabvan Isten az ö Decretomat az embereknek
elmejehöz: Haval veti Isten az ö tanacsat az embereknek elei-
ben: így tudni illik, hogy ha az ember enged Istennek jól leszen
dolga: hogy ha pedig ellene rugodoz, büntetes leszen jutalma.
Erre azért az Conditiora, Haval valo igeretre nevezve, mondatik
Isten az ö tanacsat megh valtoztatni; az mely Haval valo
mondas, nem mindenkor adatik melle az [313:] Isten Decreto-
manak ki irva, de azért mind az által az ki nem rekesztetik.

Ide tartozik az Istennek mondasa, ahol így szól az Ur:
**Ha szollok az Nep ellen, es az Orszag ellen, hogy ki gyomlalom
megh rontom, es el vesztem egy szem pillantasban: Ha megh tér
az Nep az gonossagból, en-is meg térek az gonosztul, az az, az
büntetéstül, mellyet el vegesztem vala, hogy vele cselekednem.
***Viszontag ha szollok az Nep felöl es az Orszag felöl, hogy megh
eppitem es meg plantalom azt: Ha gonoszt cselekedik en előttem,
es nem halgattya az en szomat, meg banom az jot mellyet ve-
gesztem vala, hogy vele jól cselekedgyem.

Pelda az Jonas-is, aki erőssen praedicallya hogy negyven
napok el mulvan el vesz Ninive Varosa; s-nem vigyaz amaz
Isten mondasara: Hogy ha poenitentiát nem tartotok. De ehöz
az Conditiohoz tartvan magokat az Ninivebeliek, megh térnek
es megh tartatnak. Mert így vagyon megh irva, Hivenek úgy mond
az Ninivebeliek, es lata az ö cselekedetöket megh téresöket, el
tavasztata Isten az gonoszt, mellyel megh fenyogette vala öket,
es nem veszte el.

Annak okajert holot ezek így legyenek, hogy Isten Haval,
veti az ö büntető Decretomat az embereknek eleiben: Nem volt
hejaban valo az Daniel tanacsa-is. Mert hogy ha engedöt volna
az Kiraly az Daniel tanacsanak, ketseg nélkül Isten kedvezöt
volna az Kiralynak az Propheta igereti szerint. De nem enged,
azert esik az büntetes rayta az Istennek el valtozhatatlan tana-
csa szerint.

Tanullyuk megh hát innet az Isten Decretomanak visgalasa-
ból, hogy Isten szabvan az embereknek elmejehöz [314:] magát

* *Rom. 11. versu 29.*

** *Ezech. 33.*

*** *Ier. 18.*

Haval veti az büntetést és az megmaradást az emberek eleiben, hogy ha követtyük az Isten parancsolatgyát jól leszen az dologh; de ha nem, büntetés leszen fejünkön. Ez az első lassuk az masodik dologot.

Masodszor az mint jelentem azt kel meg latnunk: Micsoda tanacsot ad Daniel az Kiralynak? Be foglaltatik az im ez igekben: Az te büneidet igassaggal vöd elől, és az te hamissagidat szegenyökhöz való irgalmassagiddal, az az oh Kiraly sokak az te vetkeid és sok felek; sok rendbeliek az te hamissagid; mellyekert el vegeszte Isten, hogy tegödet megh büntessen: De hamarsaggal mesd el szakaszd felbe, mint az Takats felben metzi az ö fonalat, és hirtelenséggel szünnyel megh az te hamissagodtul, és tegy jól az szegenyökkel, az megh nyomorultakkal. Ez az tanats s-ez annak rövid ertelme.

De itt az Daniel tanacs adasaban, az Papista atyafiaknak egy ellenvetesök vagyön, az mellyel akarjak, az eleg tetelt az Alamisnalkodást allatni, hogy tudni illik ember eleget tehet az bünöknek büntetesejert alamisnával és egyeb jo tetemennyel. Igy Argumentalnak.

Az Daniel azt adgya tanacsul az Nebuchadnezarnek: valcsa megh az ö büneit alamisnával, és az ö alnoksagit szegenyökhöz való jo tetemennyel. Tehat az bünert eleget tehetünk az alamisnával.

F. Erre először azt felellyük, hogy nem igaz az, hogy azt adna tanacsul Daniel á Kiralynak, hogy valcsa megh az ö büneit alamisnával: Mert elsőben az Chaldaei textusban Bibliaban, *Abrumpe* vagyön, az az, szakaszd el, szünnyel meg az gonosz cselekedettül, és jot cselekedgyel.

Masodszor, ez-is nincsen az Bibliaban, hogy alamisna [315:]-val, hanem ez vagyön, Zidka, az az, igassaggal: Mert annyit teszen ez az ige, mint igassaggal, nem pedig alamisnával.

Harmadszor, ha meg engedgyük az valtsagnak igejet-is, de az *Redemptio* az valtság, nem az Istennek iteletiben való valtsagra, hanem az emberek előtt való valtsagra nez. Mintha mondana az Daniel; Kiraly eddigh igaz eleget hatalmaskottal, az szegenyöket nyomorgattad, fosztottad, az te Nepedet kegyötlenül birtad: Azert az te hamis cselekedetidert és kegyötlensegidert, most immar mutas igassagot, és irgalmassagot az emberek között. Hogy pedig ez az valtság ne nezzön az Isten előtt való valtsagra az mi büneinkert; megh tetzik inset, mert az bünből valtság. nincs töb az Ur Jesus Christusnak vérenel: az mint szol az szent Peter: Megh valtattatok ugy mond, sem ezüstön sem aranyon, hanem az Ur Jesus Christusnak véren. Ezent bizonyittyá az

szent Janos-is: *az Jesus Christus vére úgy mond az, aki megh tisztít minket minden bűneinktől. Ez legyen erre az felelet. Lassuk az utolsó dolgot.

Harmadszor és utolszor: ezekben az igékben az Propheta meg írja az Daniel tanács adásának hasznát: Miert cselekedgye ezt; s-azt mondgya felőle; Hogy legyen orvossága az ő vetkenek, avagy á mint nemellyek mondgyak netalam leszen hoszabulása az ő bekesegenek, az az, Hogyha ugymond ezt cselekedj, ha bűneidtől meg szünöl, és az Istennek nepehöz jó akarattal leszesz, ez leszen haszna, hogy az Isten-is az te birodalmaidat több ideig bekesegben meg tartya. Ez az tanács adásnak vege haszna. Ahonnet az Papisták ismét ilyen ellen vetést talaltanak. [316:]

Az Daniel talammal szoll: talam ugymond leszen orvossága az te vetkednek. Hát-ketölködni kell embernek bűne bocsanattya és idvössege felől.

F. Ez itt az felelet elsőben, hogy ez az ige talam, ingyen sincsen meg írva az Sido Bibliában; hanem ez vagyon ott, Ime, az mely nem ketsegöt teszen, hanem bizonyos dolgot: azért abból semmi nem jön ki, á mi nincsen-is írva. Másodszor azt felellyük, hogy ha szinten azt meg engednök-is, de nem jönne az innét ki, hogy kellyen az Isten kegyelme felől ketelködnünk. Mert ez az ighe netalam; az irásoknak folyása szerint, az intesőkben, nem ketsegnek, hanem inkább biztatásnak igeje, noha az nem kicsin nehességgel köttetöt egyben. Így az Daniel itt, nem teszi ketsegösse az Kiralt, hanem inkább akarja biztatni; hogy noha ilyen kemény Sententia vagyon felőle, de csak fogadgya az tanácsot legyen jó remenségben jövő bekesege meg maradasa felől. Ez az ighe pedig ilyen jedzesben az mint mondam, több helyeken-is fel talaltatik az szent irásban. *Iosuae 14. versu 12. 1. Samu 14. versu 7. Ionae 3. versu 9. Ioel 2. versu 14.* Mely helyeken akarja az Istennek lelke az ü Notariusi szolgálai által jelenteni az dolognak nehez voltat, de azért ugyan jó remenységet hirdettetett felőle. Itt-is ekkeppen cselekedik az Daniel által. Annak felette mondhattuk azt-is, hogy á Daniel ekkeppen szol: Netalam ugymond, nem azért, mintha ketölködnék s-tetovazna az mit mond annak igassága felől; hanem hogy ekkeppen szelid és emberseges alázatosságot mutassa meg, mind Isten s-mind az Nebuchadnezar előtt; Ne lattatnak valami habahurja és vakmerő embernek az Pogány Király előtt. [317:]

Tanuljuk meg annakokajert innét-is, hogy ez minden időben mindeneknek az megh maradásra az tanács, hogy jobbiesuk

* 1. *Ioh. 1.*

életünket igassággal: Szünnyünk meg az gonosz cselekedettől es cselekdgyünk jot az mint Esaias int bennünket: Hidgyünk az Ur Jesus Christusban s-igy leszen az mi meg maradasunk bekesegben hazankban. Mint á Nebuchadnezar, ha enged vala az Daniel tanacsanak meg maradhat vala Orszagaban es birodalmaban; Mellyekre segellyen minket az mi szent Istenünk. Fiajert az Ur Jesus Christusert. A M E N.

XXXII. *Praedicatio.*

„*Mind ezek rea telenek Nebuchadnezar Kiralyra. **Mert tizenket Holnapok el mulvan, az Babyloniai Orszagnak palotajaban setal vala. ***Es szolvan á Kiraly ezt mondgya vala: Nem de, nem eze amaz nagy Babylon, mellyet en eppitöttem? Orszag hazanak az en hatalmassagomnak ereje által az en dicsösegömnnek ekessegere? +Még ez szo az Kiralynak szajaban vala, es az Eghből szozat jöve le: Teneked mondatik Nebuchadnezar Kiraly, az birodalom el ment te tüled. ++Es az emberek közzül ki vetnek tegödet, es az mezei barmokkal leszen az te lakasod, es füvel legeltetnek mint az ökröket; es hét idök mulnak el te raytad: [318:] miglen meg ismeröd, hogy az felseges Isten uralkodik az emberek birodalman; es annak adgya azt, akkinek akarja. +++Ugyan azon oraban be telek az beszéd Nebuchadnezaron, es az emberek közzül ki vettetek, es mint az ökör füvet eszik vala; Eghi harmattal öntöztetik vala az ö teste, miglen az ö szöre mint az Saskeselője neveködek, es az ö körme mint az madarake.”

S U M M A.

Ez jelen valo igekben immar; Meg irja summa szerint az Propheta; annak az jövendö mondasnak es az alom magyarázasnak igaz voltat; melyről ennek előtte-is szollot vala. Tudni illik, mikeppen tellyesödöt be idővel ez az alom latas á Kiralyon; avagy mikeppen vitte Isten ezt az ö iteletit vegben az Nebuchadnezaron, az mellyet hirdettetöt vala felöle az Daniel által.

* *versu* 28.

** *versu* 29.

*** *versu* 30.

+ *versu* 31.

++ *versu* 32.

+++ *versu* 33.

R E S Z E K.

Harom Reszei vadnak pedig ezeknek az jelen valo igeknek.
Mert:

- I. Azt írja meg az Propheta: Micsoda vetekben esöt az Kiraly idövel, az Daniel alom magyarazasa es intese utan.
- II. Arrol emleközik; azert az vetökert micsoda sententiat vetöt Isten az Egböl Nebuchadnezzarra.
- III. es utolszor azt jelenti meg: Mikeppen ment végben az az Sententia az Egböl az Kiralyon, az Danielnek elebbi alom magyarazasa es jövendölese szerint.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik, Micsoda vetökben esöt az Kiraly á Danielnek intese utan; be foglal-[319:]tatik az imez igekben, ahol így szoll az Propheta. Tizenket Holnapok el mulvan, setal vala az Kiraly az Babyloniai Orszagnak palotajaban, es ezt mondgya vala, nemde, nem eze amaz nagy Babylon, mellyet en eppittettem Ország hazanak, az en hatalmassagomnak ereje által, az en ekessegömnek dicsösege?

Holot az Kiraly esetiben harmat jegyez meg az Propheta. 1. Idejet; mikor eset az Kiraly az vetökben. 2. Alkolmatossagot: Micsoda adot az vetökre alkolmatossagot. 3. Minemü vetökben esöt az Kiraly.

Ideje felöl, Mikor esöt az vetökben az Kiraly, azt mondgya: tizenket holnapok el mulvan, az az, Esztendő el telven, attul az időtül fogva, mikor az Daniel meg inte az Kiralt az ő követközendő állapotja felöl, es megh ertötte volna az ő almanak magyarazattyat. Mellyet nem úgy kell ertenünk, mintha az idő alatt igaz elég vetökben nem élt volna az Kiraly: De így, hogy most ugyan tellyesseggel szemtelen kevelysegnek veti magát; mellyel magát, mind Isten ellen s-mind pedig az emberek ellen akarja fel magasztalni az Nebuchadnezzar. Sem pedig nem úgy kell az idő felöl gondolkodnunk, az mint nemelleyek veleködnek, mintha ez idő alatt poenitentiat tartot volna á Kiraly, es ez okon halasztotta volna Isten az ő bünteteket: Mert arrol semmit nem szoll az Propheta, s-nem-is tetzik megh semmi poenitentia tartasa az Kiralynak sohonnet cselekedetiböl: De inkább hiszem, az iras magyarazo Doctorokkal, hogy ez okon halasztotta Isten az ő bünteteket egész Esztendeig, hogy annyival inkább maga menthetlen lenne az Kiraly az ő kevelysegejert Isten előtt. Ahonnet az időnek halasztja-[320:]sabol ez mindeneknek az Tanusag, hogy Isten a büntetést szokta gyakorta el halasztani imez két okokert. I. Avagy azert hogy az bünösöket poenitentiara hija,

az mint bizonyította szent Pál. Róm. 2. vers. 4. ahol így szól s-azt mondja: avagy ugymond az Istennek hoszu ideiglen való türesenek es szenvedesének kazdagsagát megh utalode, nem tudvan azt, hogy az Istennek jó voltával intetettől az poenitentiara. II. Avagy varakozik az büntetésben ezért, hogy az hitőtlenek annyival inkább magok menthetetlenök legyenek az Istennek előtte; az miképpen halasztá Isten az Nebuchadnezzarnak büntetésének idejét, hogy ne lenne semmi maga mentsege az ő igaz ítélő székének előtte.

Tanuld meg azt te-is, mikor látod hogy Isten á te büneidre halgat, eggyik bűnöd az masikat ott eri, ély az Istennek varakozo kazdag kegyelmevel, s-jobbcsad életödet, meddig időt hagyot Isten az poenitentiara; Mert annak utanna, az mint Nebuchadnezzarnak gonoszbul leszen dolgozod. Ez az első; tudni illik az Király esetinek es varakozasanak ideje.

Második dologh az Propheta beszedeiben ez vala; Micsoda adot alkolmatossagot az Királynak az ő esetire? Ved eszedbe: Alkolmatossagot ad az Királynak á bűnre, az ő hivolkodasa dolgozlan volta, fel s-ala való setalasa az ő palotájában, es az ő Királyi palotájának, ekessegeiben való gyönyörűsege, es azon való almelkodasa. Ahonnet ez az tanusag: hogy nincsen semmi artalmasb ut az bűnre mint az embereknek hivolkodo gyönyörűsege. Pelda az David, kinek mikor sok haborusagok között volna dolgoz, akkor felette igen oltalmazta magát minden go-[321:]nossagtul, fertelmessegtul: De midön hazában gyönyörűségben volna, setal palotájában: nezi az Urias feleséget fürödni latvan az kertben, akkor eyti magát nagy vesződelömben, az pokolbeli ördögnek töriben. Így it-is az Nebuchadnezzar setalvan s-gyönyörködven királyi hazában eyti magát, mind Isten s-mind pedig az emberek ellen való vetekben. Jól mondgjak azért á Deakok. *Otium est pulvinar Satanae*, az Hivolkodas ördögh parnaja. Vigyazunk tehát minden időben, de kiváltkeppen kedvesb állapotunkban, hogy meg ne csalatkozzunk.

Harmadik kérdésünk az első versben ez vala: Minemő vetőkben esik az ő hivolkodasi között á Király. Esik bizonyára hallatlan nagy kevelységben, az mint megh tétzik innet: Mert az ő kevely elmejenek fel fualkodasat el nem titkolhatvan így szol magában: Nem de úgy mond, nem eze amaz nagy Babylon, melyet en építtettem Orszagh hazának, az en hatalmassagomnak ereje által, es az en ekössegömmnek dicsőségere?

S-Micsoda vetők vagyon az Nebuchadnezar beszedeiben? avagy nem szabad volte meg mondani, az mit cselekedöt az Babylonnak eppiteseben?

F. Bizonyara felette igen vetközik az Kiraly: Mert az mi Istene vala, azt önnön maganak nagy kevelyen tulaydonyittya: az mint meg tetzik imez Negy dolgokbol. 1. Ahol azt mondgya: Nem de, nem eze amaz nagy Babylon mintha mondana; avagy nincsene megh erőssítve az Babylon? Kicsoda vehetne megh azt? Kicsoda üzhette ki engömet belöle? Az Daniel azt mondgya, [322:] hogy az en almom azt jedzi, hogy ki üzetem Orzagombol; De kicsoda volna az aki engemet ki üzhette? Kinek volna annyi ereje hogy engömet Babylonbol ki vetne? Nemde, nem eze amaz nagy Babylon, ez bizonyara: Annak okajert kivél mit gondolok s-kitül felnek? Senkitül nem semmit. 2. Nagy kevelysege tetzik á Kiralynak inset, ahol azt mondgya: Mellyet ugy mond en eppittetem: Aholot mind Isten ellen, s-mind pedigh felebarati ellen vetközik. Felebarati ellen így; mert az ő előtte valokat megh fosztja minden dicsiretöktül; ahol azt modgya, hogy ü eppitötte Babylont; maga nem ő eppitötte vala azt elsőben, hanem az mint az Historiakbol meg tetzik, első eppitői voltanak annak Ninus Kiraly es az Semiramis Kiralyne aszony. Ekösitötte azt s-erössitöttek annak utanna Merodac Baladam, s-az nagy Nebuchadnezarnak elei; ü pedigh csak erőssitötte vala Babylont. Maganak tulaydonittya azért az Babylonnak egesz dicseretit az eppitesben, akkinek nagyob resze tartozik vala Ninusra es Semiramisra: de ezt az ő kevelysegeből cseleköszi.

Isten ellen-is vetközik így á Kiraly: Mert az eppitesnek dicseretit maganak tulaydonyittya, az mellyet tulaydonitani kel vala Istennek. Mert az mint szol az David. Ps. 127. Ha az Ur nem eppiti az Varost, heaban faradnak akik eppittik azt. 3. Megh tetzik az Kiralynak nagy kevelysege inset ahol azt mondgya; hogy az ő hatalmassaganak ereje által eppitötte azt: Mert ez helyöt azt kel vala mondani inkab, hogy az Istennek erejevel aldasaval, segítsegevel eppitötte azt. De nem cseleköszi, hanem maga erejenek tulaydonittya. 4. es utolszor, Ke-[323:]vely elmejet jelenti meg ahol azt mondgya felöle: az en ekössegömmnek dicsösegere: Mert itt nyilván meg jelenti, hogy ebből ü semminek itelven az Istent, csak az önnön dicsöseget kereste. Ertyük hát micsoda vetőkben eyti magat az Kiraly mind Isten s-mind pedigh az emberek ellen, tudni illik hallatlan nagy kevelysegen.

Tanullyuk megh annak okajert inset elsőben, hogy felette

igen utalatos vetők Isten előtt az kevelysegh: melyben az emberek az ő magok dicsőseget, nem az Istent keresik; es valamit cselekősznek, azt nem az Istennek erejének s-aldasanak, tulaydonyittyak, hanem az önnön magok erejének es felette tetzenek magoknak: az mint az Nebuchadnezar az Babylonnak eppiteset, nem Istennek hanem maganak tulaydonyittya: nem az Istennek aldasanak, hanem maga erejének tartya. Illyen vala amaz kevely Sennacherib-is akki ezt mondgya vala nagy kevelyen: az en kezemnek ereje által cseleköttem úgy mond en ezeket, es az en bölcsesegem által, mivel hogy okossaggal fel ekesítetttem, el vöttem sok nepeknek hatarit, kentsőkben sákmant vetöttem es mint erős hatalmas az lakosokat meg alaztam. Ez az kevelyseghnek utalatossaga: Illyenök azok-is akkik gazdagsagokban dicsekődnek; kik magok erejének tulaydonittyak gazdagsagokat.

II. Tanuljuk meg, hogy nincsen oly ember, senki akkiben valami resze az kevelyseghnek nem talaltatnek; de kivaltkeppen ez ala vettettek az Kiralyok, Urak, Fejedelmek. Jollehet nincsen senki oly szegeny, akki valamiben nem gögösködnek, hogy ha Istentől nem igazgattatik: de akkik vilaghi gazdagsaggal büvölködnek, azok kivaltkeppen ebben az vetőkben reszesök: azert [324:] ezek szükölködnek az Istennek kivaltkeppen valo kegyelme nélkül, hogy ezt az vetket le nyomhassak magokban, es erre valo indulattyokat meg zabolazhassak.

III. Tanuljuk meg, hogy az kevelysegh közel jár az bünteteshöz, az szegyen vallaszhoz: az mint szoktak mondani. Hid el magad, ha szegyönt akarsz vallani. Pelda á Nebuchadnezar, akki kevelyseghben esven, közel lepek az ő büntetesenek napjához. Ha azert az büntetéstől, szegyen vallastul felsz, szüksegh hogy mindeneknek előtte, oltalmazd magadat az kevelységtől. Mert az mint még amaz Pogany Poeta az Euripides-is mondotta. *Cum videris insublime quempiam elatum: Splendidis gloriantem opibus et genere; Supercilio[ue] supra suam fortem fastuosum: Illius celerem divinitus expecta vindictam.* Az az: Ha valakit latandasz fel fuvalkodot állapotban; ki dicsekődik gazdagsagaval es nemzetsegevel: es rendi fölöt valo negyhidseghben. Hid el hogy hamar, Istennek büntetese esik affele emberen.

IV. Itt ez első reszeben tanuljuk meg: hogy varaknak, varasoknak, hazaknak, palotaknak eppitést, tulaydonicsuk Istennek: Ne magunk erejének bölcsesegenek, hogy úgy ne legyen dolgunk mint az Nebuchadnezar Kiralynak es ugyan azonokat szentellyük az mi Istentünknek dicsőségére nem az mi magunk nevere. Mert úgy lesznek az mi hazaink szentek, es azokban valo nyugodalmunk Isten előtt kedves. Így kellene az dolognak lenni;

de az emberek közzül sokak az eppületökben-is kevelyseget követnek; mintha itt maradando varasok volna es soha meg nem kellene halni.

Mondam masodszer azt irja meg az Propheta ez jelen valo igekben: Micsoda sententiat vetöt Isten az ő nagy [325:] kevel-segejert az Nebuchadnezarra, akiről immar igy tanit s mond: Még az szó az Kiraly szajaban vala, es az Egből szozat jöve le: teneked mondatik Kiraly; el ment az birodalom te tüled, es az emberek közzül ki üznek tegedet es az mezei barmokkal leszen az te lakasod, es füvel legeltetnek mint az ökröket, es hét idök mulnak el te raytad, miglen megh ismeröd hogy az felseges Isten uralkodik az embereknek birodalmaban, es annak adgya azt akinek akarja. Holot ennek az Sententianak ki adasaban, Ha-rom dolgot jegyez megh. 1. Az Sententia ki adattatasanak Ide-jet; Mikor vetöt tudni illik, ilyen sententiat Isten az Kiralyra; akkor, midön még az szó az Kiralynak, szajaban volna, az az, abban az szem pillantasban, mikor az Kiraly ilyen kevelyen szoll vala maga felöl. Ahonnan bizonyara ez mindennek az tanusag hogy valamikor ember az gonossagnak felső gradicsara ér tova az Istentől el nem szenvedtetik, hanem hirtelenséggel le vettetik: az mint megh tetzik az Nebuchadnezar peldajabol; akkit mikor Isten egy Esztendeig el várt volna, hogy eletet jobbitana: Nem cseleköszi azt Isten-is hirtelen, de az utan le veti. 2. Azt-is megh jelenti az Propheta, honnet jöt ez az Sententia az Kiralyra s-azt mondgya hogy az Egből, ugymint Istentül bocsattatot menyütö kü az hamis Istentelen Kiralyra, hogy ertene megh innét, noha környül vetetöt volna vitezivel es varanak erős küfalaival, de volna meg fellyebvalo Fejedelem, aki meg tudna büntetni az Kiralyokat. 3. Meg jedzi az Propheta azt-is: Micsoda az Sententia ellene, ez tudni illik, hogy meg fosztassek az emberek tarsasagatul, s-legyen az oktalan allatokkal mind lakasa s-mind eledele: meddig az hét [326:] Esztendök el mulnak rayta es miglen meg fogja ismerni, hogy Isten uralkodik az embereknek birodalman, es akkinek akarja annak adgya azt. Ez az Istennek kemeny Sententiaja az Nebuchadnezarnak az ő kevelsege ellen. Ahonnet tanullyuk meg: Isten nem büntet büntelen senkit; hanem azokat bünteti akik ü előtte gonossagban talaltatnak. Pelda erre á Nebuchadnezar, akkire akkor szallitty az büntetest, á mikor szajaban talaltatik á kevely beszéd.

Ne zugolodgyal hát Isten ellen, s-ne mond azt: Isten meltatlan vér engömet; Nem erdemlenem az büntetest szinten el ennyire: Mert Isten nem büntet senkit büntelen: holot ez az ő igassagához nem férne.

II. Tanullyuk meg azt-is, hogy Istentől az Egből jő az Sententia az Kiralyra; azért ne gondollya senki hogy el mehessen az büntetes előtt: Mert Isten az Egből vigyaz az emberekre, jól tudgya s-jól lattya az embereknek még csak szívök gondolattya-is. Noha azért sokszor var minket az mi Istennünk es hirtelenséggel nem büntet: de azért ne gondolkodgyunk így, mint ha az mi bünönk Isten előtt el reytve volna.

III. Ne csudallyuk, hogy ha az mi sok ideig valo vetkeinket hoszszu ideig valo büntetes követi: Mert ez illendő az igassaghoz, hogy az sok ideigh valo gonossagnak, hasonló legyen az ő büntetese; az mint Pelda erre az Nebuchadnezar allapattya.

IV. Tanullyuk megh: Mi legyen oka, hogy Isten az Fejedelmeket az ő dicsőségökből le vete: Ez tudni illik, hogy mind ő magok az Fejedelmek, s-mind pedig egyeb rendbeli emberek ismerjek meg, hogy Isten Uralkodik, az embereknek birodalman, es akkinek akarja annak adgya. [327:]

Harmadszor es utolszor ez jelen valo ighekben mondam azt írja megh az Propheta: Mikeppen ment végben az Kiralyon az Istentől ki adattatot sententia, az Danielnek elebbi jövendelese es alom magyara[za]sa szerent. Az melyről így szoll az Propheta s-mond. Ugyan azon oraban pedig be telék az beszéd Nebuchadnezarón, es az emberek közül kivettetek, es mint az ökor füvet eszik vala, Eghi harmattal öntösztetik vala az ő teste; miglen az szöre mint az saskeselyője meg neveködek, es az ő kormei, mint az madaraké.

Aholot kettőt jelent meg az executioban az büntetesben az Propheta. 1. Idejet az büntetesnek. 2. Az büntetesnek modgyat. Ideje felől: Mikor ment az Nebuchadnezar büntettetese az ő kevelysegejert veghben, effelől azt mondgya; ugyan azon oraban, szozat adatek az Eghből. Mert minden kesődelem nélkül az Orszaghnak tanacsosi ki üzek az Kiralt birodalmabol, oly hatalmas lün az Istennek szava az Egből. Annakokajert fellyenek mindenek: Mert Isten mihelyen parancsol, mindenek vegben mennek.

Modgya felől pedig az büntetesnek negyet mond. 1. Hogy ki üzettetöt az emberek közül az mely bizonyara nem kicsin büntetes vala. Mert nehez vala ugyan á kiralynak Orszagabol ki üzettetni; de sokkal nehezebb vala az embereknek tarsasagabol-is ki vettetni. De Isten fantom fantal fizete neki; Mert ő annak előtte, akiket akar vala Orszagabol szöme elől el veti vala; annakokajert melto vala ő-is olyan büntetesre. Annak előtte sok vitezekkel környül vetetven mulatoz vala, de most az oktalan allatok között egyedül budosik. 2. Azt mondgya bünte-[328:]te-

se felöl; hogy mint az ökör füvet eszik vala, az az, az regi Kiralyi eledelek helyöt, hitvan etkekkel él vala, meg foztatvan minden gyönyörűseghitül, nem találvan egyebet hanem az mivel az oktalan allatok elnek. 3. Azt jelenti felöle; Eghi harmattal öntösztetek az ö teste: az az eghi haboruk ala vettetöt vala haz nélkül leven, szellel budosvan az mezőben, aki annak előtte Kiralyi palotaban mind Isten s-mind emberek felet fel magasztalta vala magat nagy kevelyen. 4. Es utolszor büntetese felöl azt mondgya meg: Meddig tartot az az büntetes: Mind addig ugymond, miglen az ö szöre, mint az saskesellyö tollai meg nevekődek, es az ö körmei mint az Eghi madarake: az az szöre körme nevekődven, miglen hasonló lün, az röpülő saskeselyöhöz: Mert szöreivel az az haja szakala, hasonlittatik az saskeselyönek tollához, körmei pedig hasonlóltatnak az egyéb körmös madarakhoz. Mert holot az embernek körmei, haja szakala, ekessegnek okajert el szoktak meteltetni, az Kiraly el hagyvan az ö testenek minden gondgya viseleset, ugymint ki elmejetül meg fosztatot vala felette ighen iszonyu vala tekintetre; ugy annyira hogy valami iszonyussagnak lattatnek, aki annak előtte arannyal, gyöngyel tündöklük vala. Ezekben ál az Kiraly büntetésenek modgya.

De itt mondhatnad még-is.

Azt mondgya az Propheta: Hogy az Nebuchadnezar füvet ött, mint az ökör: azért ugyan ökörré oktalan allatta változotte az Kiraly az ö szömelyeben?

F. Nem szükség volna immar erről többet szollanunk, mert eddig az megh magyarazot igeiből ezt meg tanulhattad. De hogy el ne feleycsed, meg-is ved eszedben: [329:] Azt mondgyak *nemellyek, hogy ugyan el változot oktalan alatta szömelyeben az Kiraly; es így elmekődnek, hogy egyyk reszevel hasonló volt volna az ökrökhöz, egyyk reszevel az oroszlyanhoz: de hazugsag: Mert az emberi abraza ugyan meg maradot ö rayta: Hanem ez az változas lött az ö elmejeben, meg fosztatvan okossagatul; lött azon változas testere valo gondviseletlensege szerintis: Mert az iras sohul nem mondgya azt felöle, hogy oktalan allatta löt volna az Kiraly, hanem hogy el vetetöt esze, elmeje tüle, es tarsava löt az oktalan allatoknak, lakoszvan az mezőben, tudni illik, az oktalan allatokkal egyyüt. Ez az igaz ertelem, s-te-is ezt tarcsad.

* *Iohannes Bodinus.*

Ezt találod az magyarazatot, Calvinusnal, Franciscus [V]alesiusnal, Bullingernel, Oecolampadiusnal, Dionysius Chartusi-anusnal, s-te-is meg nyughatol rayta. Ingyenha nagyob erősségökkel meg tamogattatot más magyarazatot talalsz az regiek-nel; csak egy altallyaban á szent irassal nem ellenközzek: Mi azért senkivel nem hartzolonk.

Tanullyuk megh innet az Nebuchadnezar peldajabol s büntettetéseiből: Micsoda az kevelysegnek jutalma: ez tudni illik, hogy Isten az kevelyöket az ő Kiralyi szekökből le haygal-lyá, az mint enekli az szüz Maria. Luc. 1. az ő enekeben: le veti ugy mond Isten az hatalmasokat az ő birodalmokból, az alaza-tossokat pedigh fel magasztallya. *Pelda erre Nebuchadnezar, pelda az Amazias Kiraly. Pelda az kevely Hamon, akit Isten azon fara akasztata fel, az mellyet csinaltatot vala Hamon, Mardochaeusnak: Peldajul vadnak sok rendbeli Urak, Fejedelmek, gazdagok, kiket Isten az ő kevelysegökert az ő elebbi dicsősegeből le haytot, es ez leszen ez utan-is az kevelysegnek jutalma. [330:]

II. Tanullyuk megh Masodszor, hogy akki mivel vetközik, ismet azzal büntettetik, mint peldanak okajert, az Nebuchadnezar akkiket akar vala szam kivetesre vett vala, így ü-is ki vettek az embereknek tarsasagabol.

III. Vegezetre tanullyuk megh, hogy akik az Istennek ajan-dekival gonoszul elnek, Isten affeleket azoknak az ajandekok-nak el vetelevel szokta büntetni, az mint cselekedek az Nebuchadnezarral: Mert gonoszul él vala az ő etelevel italaval, csak tobzodik vala, ez okajert megh fosztatek az ő Kiralyi eledelitül, söt megh csak az közönseges etkektül-is, es nem talál vala egyeb eledelt, hanem az mellyel elnek vala az oktalan allatok az mező-ben. Gonoszul elt vala az Kiralyi palotaval, kevelyködöt vala abban: ezzel veri megh Isten hogy csak oly hely sem adattatik neki, ahova el vonna magat az eghi haboruk előtt. Gonoszul elt vala testenek szep ekessegevel, es az öltözetökkel, ezzel veri Isten hogy minden embereknek szömei előtt iszonyatos teste szerint, az Kiraly. Így most-is sokakat meg foszt Isten az ő gazdagsagoktul, s-szegenysegre jutattya őket: mert gonoszul eltek azzal. Sokszor Isten szükséggel, dragasaggal veri az földet: neha bor, neha buza nem terem: Mert gonoszul elnek az emberek az Isten ajandekaval. Nemelyeket az vétökert Isten az emberek közöttül bolondsaggal ver meg: Mert Isten gyalazattyara es fele-baratyoknak karara eltek az okossaggal nagy eszel: az mint ezt

* 2. Chr. 27.

naponkent lattuk; Minden ember jól ellyen, annak okajert azzal az mit Isten rea bizot; hogy jól legyen dolga. Kire minket segellyen az mi kegyelmes Istenünk keresztyenek. A M E N. [331:]

XXXIII. *Praedicatio.*

„*ES azoknak az Napoknak utanna, en Nebuchadnezar az en szemeimet fel emelem az Eghben, es az en ertelmem meg jöve ennekem, es az felseges Istent aldám, es az öröke előtt dicsőitem: Mert az ő hatalma öröke való hatalom, es az ő Orszaga Nemzetről Nemzetre. **Es az földnek minden lakozói olyannak böcsültetnek, mint az semmi, es az ő akaratya szerint cselekedik az Egne seregeben, es az földön lakozók között, es nincsen akki az ő kezét meg tilthassa, es ezt mondgya ő neki: Mit cseleköttel? ***Ugyan azon időben az en ertelmem meg tére en hozzám, es az en ortzamnak dicsőségre, az en ekössegem es meltossagom meg tére en hozzám: es az en tanacsím meg keresenek engemet, es az en orszagomban meg erősítettém, es nagyob meltosag adatek ennekem. +Mostan azért Nebuchadnezar dicsírem, magasztalom es dicsőitem az Mennyei Királyt, mert minden ő cselekedeti igazság, es az ő utai itélet, es azokat, akik járnak kevelysegen, meg alázhattya.” [332:]

S U M M A.

Ezekben az jelen való igékben azt írja meg a Propheta: Minek utanna az büntetés által meg ismerte Nebuchadnezar az Istent: Mikeppen attá meg Isten ő neki, mind eszet elmejet; s-mind pedig Királyi meltossagát Orszagát, es vegezetre mikeppen adót halakat az Király mind ezöket az el vöt jöket Istennek.

R E S Z E K.

Harom reszei vadnak ez fel vöt igéknek.

I. Az Király eszenek, elmejenek, okossaganak meg adasáról tanít.

II. Orszaganak es Királyi meltosaganak meg adasáról.

* *versu 34.*

** *versu 35.*

*** *versu 36.*

+ *versu 37.*

III. Az Kiralynak halaadasarol, avagy dicsiret mondasarol emleközik mellyel halakat ad Istennek az el vöt jokert.

Az mi az első dolgot illeti, az Kiraly elebbi eszenek elmejenek megh adasat be foglaltatik az Kiralynak im ez beszedeiben, ahol így szól maga felől s-mond: Azoknak az napoknak utanna, en Nebuchadnezar az en szemeimet fel emelem az Egben, es az en ertelmem megh jöve ennekem; es az felseges Istent aldám, es az örökke élet dicsőitem: Mert az ő hatalma örökke való hatalom, es az ő Orszaga Nemzetről Nemzetre.

Aholot ebben az versben kettőt mond az Nebuchadnezar maga felől. 1. Idejet jelenti megh: mikor attá meg Isten ü neki elebbi elmejet. 2. Mit szörzet az, az ő elmejenek meg adása ő benne. Ideje felől elmeje megh adasanak, azt mondgya: Azoknak az Napoknak utanna, avagy azoknak az napoknak vegeben: az az, az Danielnek es az Angyalnak jövendő mondasok szerint; minek-utanna el telenek az en büntettetesömnök napjai, tudni-[333:]il-lik az het esztendők fel emelem úgy mond az Egben az en szemei-met, es az en ertelmem megh jöve ennekem. Noha pedig keresz-tyenök az idő felől így szól: hogy elsőben az ő szemeit emelte fel az Eghre s-annak utanna jött megh az ő elmeje. De beszédet megh fordítván, ez volt az első, az ő elmejenek meg adattatása es elmeje helyen leven, úgy vetötte fel Nebuchadnezar az ő sze-meit az Egre. Mert hogy szemeinket vethessük az Egre, ez nem magunktól, hanem az Istennek ajandekabol vagyon.

Tanuljuk meg hat inset, hogy hatart vetöt Isten minden dolgoknak; es az el telven annak utanna mindenek veghen mennek. Az mikeppen az Nebuchadnezar büntettetesének hét időket rendelt volt Isten; mellyek el telven meg szünenek az ü büntettetesi. Így bizonyára Isten, minden mi nyomorusagink-nak, faydalmi[n]knak, bubanat szenvedesü[n]knek hatart ve-töt, mely el telven mindeneknek vege leszen.

Mely tanusag szolgal nekünk vigasztalásunkra. Vigasztald azért te-is ezzel magadat, s-azonközben kerjed az Urnak szent lelket erőssítsön tegődet, hogy az el rendeltetöt hatart varhassad bekeseggel.

Masodszor tanuljuk megh ezt-is az Nebuchadnezar példaja-ból; Hogy az kevelyseget Isten, hosszu üdeig való büntetessel szokta meg büntetni ezért; Mert mikeppen hogy az meg szenved betegseget, aki gyökeret vér az embereknek testeben, nehez hir-telen meg gyógyítani; de az hosszu időt kevan. Így az kevelyseg oly betegsegh az emberek, hogy az embereknek elmejet igen el foglallya, es hosszu ideiglen való büntetessel szaggattatik ki az embereknek sziveből. [334:]

Masodik dolog ez meg hallot igek szerent ez vala: Mit szerzet az Nebuchadnezar elmejenek helyere valo allasa ö benne: s-azt jelenti az Propeta, hogy ket rendbeli gyümölcse, haszna lött annak mindgyarast ö benne. Első ez hogy meg alazza magát Isten előtt, melynek külső lathato jegye ö benne volt, szömeinek fel emelese az Egben, es Istenhöz valo terese: Mert szömeit fel emelni az Egre, nem csak azt jedzi az szent irasban, hogy külső keppen az Egre tekinteni: de söt inkab ezt, hogy az Egnék Istenhöz terni, remenseget ö benne vetni, es az ö irgalmassagat nagy alazatossan kerni.

Az mikeppen meg vagyon irva Psal. 25. ahol így szoll az David maga felől: Te hozad emeltem Uram az en lelkemet az az, minden en kevansagomat, remensegömet te benned helyhözttettem. Ismet: Psal. 121. Fel emelem úgy mond az en szemeimet az Hegyekre, varvan, honnan jüjön ennekem segitsegem. Az en segitsegem az Urtul vagyon, akki teremtetete az mennyet es az földet: Item: Psal. 123. Fel emelem az en szömeimet te hozad Uram akki az Egekben lakozol.

Igy itt-is az Nebuchadnezar Király fel emeli az ö szömeit az Egre, varvan segitsegöt ü tüle, es ö magát Isten előtt meg alazza:

Ahonnet ez az tanusag: ez az mi poenitentia tartasunknak lathato bizonsaga, hogy az mi szemeinket fohazkodással vessük az Egre es magunkat Isten előtt alazzuk meg: az mint cselekedének az Ninivebeliek-is, kik az ö követközendő vesződelmököt halvan, sakban öltözének, sem evenek sem ivanak, meg alazak Isten előtt magokat es meg tartatanak. Tanuld megh hát te-is az te büntettete-[335:]sid betegsigid, es egyeb nyavalyaid között szömeidert fohazzkodással vessed az Egre, alazd megh magadat így talalsz Isten előtt kedvet magadnak. De ha fel rugsz az Istennek ostoni alatt, soha meg nem szünik az Istennek haragja, miglen meg nem ismerteti magát veled: az mint cselekedek az Nebuchadnezarral az ö kevelysegejert.

Masodik hasznat az ö elmejenek meg adasanak ö benne, azt mondgya, hogy nem egyeb volt, hanem dicserete az Istent. Mert így szoll maga felől: es ugymond az felseges Istent aldam es az örökke elő Istent dicsoitem. Ennek pedig ket okat mondgya. 1. Mert az ö hatalma örökke valo hatalom, es az ü Orszaga Nemzetről Nemzetre vagyon; es az földnek minden lakosi ü hozza kepest olyannak böcsültetnek mint á semmi, az az, minden emberek, akar minemü hatalmasok legyenek, es akar hogy tessenek önnön magoknak, mind az által semmik Istenhöz kepest; romlandok, heaban valok, es ezeknek minden urasagok mulando; rövid ideigh valo. De Isten az akinek Orszaga örökke valo

Ország, es akinek birodalma örökke meg all, ü az igaz örökke valo Ur. Igy Argumental azert.

Valaki egyedül örökke valo, es akinek birodalma allando, es hozza kepest minden emberek olyanok mint az semmi, melto az dicseretre. De Isten az aki illyen: Azert elmem meg jöven nem oknelkül dicserem az Istent.

2 Masodik okat dicseretinek azt mondgya; Mert az Isten mindenható: ezt ezzel bizonyittya: Mert mindeneket csak az ő szabad akarattya szerent cseleküszik, az mennyei seregek közöt: az az, nap, hold, csillagok, es az szent Angyalok közöt, akik mennyei seregeknek mondatnak, es az földi emberek közöt, es akinek kezeit sen-[336:]ki meg nem tartoztathattya, es aki szám adasra nem kenszöritheti, hogy ezt mondana neki: Miert cselekötötte ezt? Igy Argumental még-is.

Aki mindenható, ugyan az dicserendő. De az Isten mindenható, az mint az ő cseleködetiből meg tetzik. Azert elmem meg jöven nem oknelkül dicserem az Istent.

Tanullyuk meg hát inset-is. I. Kihöz illik az dicseites es haladas; kinek kell ezt az meltosagot tulaydonitanunk: Nem egyebnek, hanem csak az örökke valo, mindenható es hal[h]jatatlan Istennek. Vetköznek azert itt ez arant azok akik idegön Istenek utan futnak, es az mi az Istene az teremptöt allatoknak adgyak: Minemüvek az Papistak.

II. Tanullyuk megh, hogy ez földnek minden lakosi, minden ez vilagban levő emberek, olyanok Isten előtt, mint az semmi: az mint itt az Nebuchadnezar vallast teszen arról; es az Abraham Patriarcha-is az embert pornak nevezi es ar(a)nyeknek. Gen. 18. Erre kepest David-is az embert Istennek kezevel csinaltatot sárnak mondgya. Psal. 104. Köz beszedben mondatik az ember buboreknek, es az embert igy szoktak definialni nemellyek: *Quid est homo?* Micsoda az ember ugymond? Semmi nem egyeb, hanem, *Animal miserum, mortale, superbum, mentis inops, audax, mobile, putre, lutum.* Az az: Nyomorult elő allat, halando, kevely, bolond, vakmerő valtozo, rothado, sár.

Az Sophocles-is azt mondotta az ember felöl: *Video nos nihil aliud esse, praeter quam; Simulacra quotquot vivimus; aut levem umbram.*

Latom ugymond, mi mindnyajan valakik elők vagyunk, Semmik nem vagyunk egyebek, hanem csak ke-[337:]pek, avagy gyenge arnyek. Emléközzenek meg hát minden rendbeli emberek, Fejedelmek, Urak, tisztviselők, hogy ük olyanok Istenhöz kepest magokban, mint egy semmi s-alazak meg magokat, ne emellyenek szarvat: Mert Isten ugy cseleközik velök, mint

Nebuchadnezzarral cselekedőt vala elsőben az ő kevelysegejert.

III. Tanuljuk meg, hogy csak Isten egyedül az, akit senki szam adasra nem vonhat; es senki nem mondhattya azt neki: Miert cselekedtetted ezt? Felette bolondok, hát es igen vakmerők Isten ellen, akik ezt az meltosagot embereknek akarjak tulaydonítani: Mineművek az Papista atyafiai, kik ezt irjak az Papanak meltosaga felől. *Nemo potest Papae dicere cur ita facis?* Senki nem mondhattya ezt az Papanak; Miert cseleközöd ezt?

De ez nyilván valo karomlas Isten ellen. Mi pedig tudjuk hogy egyedül Isten az, aki magatul hatalmas, es szabados mindenekben; egyebek pedig mindenek törveny alat vadnak. Ez vala az Első: lassuk az masikat.

Masodszor, az mint jelentettem vala, meg irja az Propheta, az Kiraly meltosaganak meg adattatasat, es Orszagaban elebbi hatalma szerent valo be allattatasat: akiről ű maga az Nebuchadnezzar így tanit s-mond. Ugyan azon időben az en ertelmem meg tere en hozzam: es az en Orszagomnak dicsőségere, az en ekessegem es meltosagom meg tere en hozzam; es az en tanacsim meg keresenek engömet, es az en Orszagomban meg erőssitetem es nagyob meltosag adatek ennekem. Mit akar? Meg-is az ő elmejenek megh adasa felől emleközik egy igevel, mikor azt mondgya. Ugyan azon időben: az en ertelmem meg tére en hozzam: ez okon: Mert az Istennek ki beszélhetetlen szep [338:] ajandeka, az eszes, okos es ertelmes elme. Es nem tudom mivel ajandekozhassa Isten az embereket ez vilagon fellyebben valo joval, mint az okos es ertelmes elmevel.

Meltosaganak pedig es Orszaganak meg adattatasaban kettőt jelent. Először, kicsodak voltak eszközök az ő elebbi tisztiben valo be allatasaban; s-azt mondgya felöle, hogy az ő tanacsosi, akiknek Isten meg lagyította szívöket hogy meg szanvan az Kiralynak eddig valo nyomorult allapattyat, fogadnak be az ő elebbi meltosagaban, es engednenek az Istennek felöle el vegezet akarattyanak, noha űk nem tudnak s-nem ertenek, Istennek az Nebuchadnezzar felől valo Decretomat, tanacsat, es semmit arrol nem gondolkodnanak mit rendelt volna Isten ő felöle.

Ahonnet ez az tanusag minekünk elsőben, hogy az mikor Isten akarja, az embereknek az ő ellensegöket mindgyart barattyokka teszi, gonosz akarojokat jo akarojukka. Pelda az Nebuchadnezzar, aki magat gyölölseggöse tötte vala az ő tanacsosi előt, es ez okon azok által ki-is üzettetöt vala Orszagabol: De az mikor Istennek úgy tetzek, ismet jo akarattal lesznek ő hozza es örömet Orszagaban fogadgyak.

Masodszor ezt-is tanuljuk meg inset; Hogy az emberek, nem

gondolkodvan, sem pedig abban nem ertven semmit az Istennek Decretomaban tanacsaban; az ü el vegezet akarattyának vegben viteleben szolgálnak ö neki. Mert Isten az embereknek szolgáltyával, úgy el az mint akar. Neha az ö tanacsat meg jelentven az embereknek, s-neha pedig el titkolvan ü tőlök. Annakokajert nem kell az embereknek tulaydonitanunk, hogy nemellyek meltosagoktul megh fosztatnak, nemellyek pedig fel vétetnek: [339:] Mert az mint szoll az David. Psal. 75. Sem Nap tamadattul, sem Nap nyugattul, sem az pusztasagtul nincsen az fel magasztaltatas: De az igaz biro Isten az, aki ezt fel emeli, amaz masikat pedig le veti.

Masodszor az ö Orszaganak es meltosaganak meg adasaban. azt-is meg jelenti: Kitöl confirmaltatot Orszagaban azt mondgya felöle: es az en Orszagomban meg erőssitetem es nagyob meltosagh adatek ennekem. Ahol ezt kel meg jedzenünk: Nem azt mondgya az Kiraly, hogy maga erőssította meg magat, sem pedig hogy maga öregbitötte meltosagat: Mert az ö sok nyomorúsagaval, büntetetesével, meg tanulta vala immar, hogy Istentöl volnanak, az birodalmak: hanem azt mondgya, hogy meg erőssitetven ismet adatot ennekem. Kitöl? Istentöl, Mert mind ezöket köszöni Istennek, az mint immar az utolso versből meg tetzik. Ahonnet az mint ennek elötte-is meg tanulok ez az tanusag: Hogy Isten adgya az birodalmakat: Isten aki meg erőssiti. azert az emberek jól ellyenek vele. Lassuk az utolso dolgot.

Harmadszor es utolszor, ennek az Negyedik Caputnak utolso verseben, az Kiraly levelenek vegeben, mondam hogy meg irja az Propheta, az Nebuchadnezar, Hala adasat, Dicseretit: Mellyel halakat ad Istennek az el vöt jokért az az, elmejenek es Orszaganak meg adattatasajert, akiröl így szoll ö maga: Mostan azert en Nebuchadnezar, dicserem magasztalom es dicsöitem az Mennyei Kiralt: Mert minden ö cselekedeti igassagh, es az ö utai itelet, es azokat akik jarnak kevelyseghen meg alazhattya. Holot kettöt jegyözhetünk meg.

1. Dicseretinek summajat. 2. Dicseretinek okait. [340:] Dicseretinek summaja ez: Mostan ugymond en Nebuchadnezar dicserem az Mennyei Kiralt, magasztalom es dicsöitem ötet: az az: Minek-utanna mind ezek, az mellyeket elő szamlaltam en raytam vegben mentenek; Dicserem az en Istendom. Harmasztattya pedig ezt az ö dicseretit ahol így szoll: Aldom; Magasztalom, es dicserem az Mennyei Kiralt, hogy ez szerent az ö buzgo indulattyat, mindeneknek eleiben terjesze. Megh emléközzünk tehát mi-is: Hogy ha illyen nagy Fejedelem mint az Nebuchadnezar, dicsero az el vött jokert az Istent; hozzánk illik, hogy mi-is az

mi Istenönknek dicseretiről el ne feletközzünk az el vött jokert.

De itt ez arant felette restek vagyunk. Mert noha Isten gya-korta sok zürzavarok közöt-is sok javaival latogat bennünket: mindazonaltal, ha altal szaladhatunk az gaton, ingyen sem aka-runk mi azokrol emleközni: izetlen mi nalunk az el vött jokert az hala adas, maga az volna tisztünk, es ugy kerülhetnenk el minden veszedelmet.

Okait pedigh az ü hala adasanak az Kiraly elő szamlalvan; Harmat jelent. 1. Mert ugymond minden ö cselekedeti igassag, az az, valamiket meg mond, mind azoknak ketseg nélkül be kell tellyesödni. 2. Mert az ö utai itelet, az az: Minden munkai Istennek igassag: Mert az Utaknak nevezetin ertettetnek az Is-tennek munkai: az iteletnek nevezetin pedigh ertetik az Isten-nek igassaga. Ez-is pedig vegbe ment vala az Kiralyon, azert az lelki ismerettül furdaltatvan mondotta ezt-is az Kiraly, hogy igazan büntettetöt ü Istentül. 3. Mert ugymond azokat akik jarnak kevelysegben, meg alazhattya. Az mint ezt-is maga pel-dajabol meg tanulta vala az Nebuchadne-[341:]zar. Ezek az ö hala adasanak es dicseretinek okai, mellyeket maga szömeden probalt vala meg.

I. Tanullyuk meg az Nebuchadnezarnek az ö peldajabol akki az Istennek bünteteket szenvedven; tulaydonit Istennek minden ü munkaiiban, igassagot, igaz iteletöt, hatalmat, es ez okon dicseri ütöt; hogy mi-is az mi Istenünket ismerjök igaznak, itelő bi-ro-nak hatalmasnak lenni; es ne zugolodgyunk ellene, hanem min-deneket vegyünk hala adassal dicserettel ö tüle, az mint csele-ködek az Nebuchadnezar.

II. Tanullyuk meg ezt-is, hogy alazzuk megh magunkat Istennek előtte, es fel fuvalkodasunkal ne ingerellyük az Istent boszszu allasra; szüntelen forgatvan elmenkben amaz szent Peter mondasat. 1. Pet. 5. *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam*: Isten az kevelyöknek ellenek áll; es az alazatosagnak kegyelmet ád. Az mely alazatosagnak követesere, vezéröllyon minket az mi Istenünk, Fiajert az Úr Jesus Christusert; A M E N. [342:]

CAPUT V.

XXXIV. *Praedicatio.*

*Balthazar Kiraly szörze nagy lakodalmat, az ö ezer fü nepei-nek, es az ezer fejedelmek előtt bort ivek. **Es Balthazar hadgya

* *versu 1.*

** *versu 2.*

az bor ital közöt, hog[y] elő hoznak az arany es ezüst edenyöket kiket el vit vala Nebuchadnezar az ő Attya az Templombol mely vala Ieruzalemben: es hogy innanak azokbol az Kiraly es az ő fü nepei az ő feleségei es vele haloi. *Akkoron elő hozak az arany edenyöket, kiket el vittenek vala az Istennek hazanak Templomabol, mely vala Ieruzalemben, es ivanak azokbol az Kiraly az ő fő nepei, felesegi es vele haloi. **Ivanak azert bort, es dicserek az aranybol, ezüsből, ertzből, vasbol, fabol, es küből csinalt Istenöket.”

S U M M A.

Ebben az Ötödik Caputban az Daniel Propheta summa szerent meg irja az Boldisar Kiralynak az Chaldaeusok Kiralyanak dolgait. Az mely Bodisar Kiraly, volt amaz Evilmerodachnak fia az Nebuchadnezar Kiralynak unokaja: Mert az idötül fogva mikor az Izraelnek nepe az [343:] Sido nep, vitetek az Babylo-niai fogsagra, mind az Babylo-niai birodalomnak vegeigh, három természet szerent valo Kiralt olvasunk az szent Irasban, kik az Chaldaeusokat igazgattak: az mint meg tetzik az Ieremias Prophetanak 27. reszeböl; ahol Isten az Ieremias Propheta által igy szoll. ***En teremptöttem ugymond az földet az embert es az barmot, mely ez földnek szinen vagyon az en nagy erőmmel, es az en ki nyuytot karommal: annakokajert adom azt annak, aki kedves az en szemeim előtt. Most azert adom en mind ezeket az Nebuchadnezarnak az Babylo-niai Kiralynak az en szolgá-mnak kezében: söt még az Mezei oktalan allatokat-is kezében adom, hogy szolgallyanak ő neki. Szolgálnak pedig minden nemzetsegek ü neki, es az ő Fianak; (tudni illik az Evil Mero-dachnak, akkiről emleközet vagyon. 2. Reg. 25. 30. Ierem. 52. 31.) es az ü unokájának (Boldisarnak) mind addigh miglen el jü az ő földöknek ideje, mikoron szolgálatot kevannak ő tüle, nagy nemzetsegek az Persak es Medusok es nagy Kiralyok, az Mediabeli Darius es az Cyrus ezek az Isten beszedi az Ieremias-nal.

Az Nebuchadnezar utan azert fejedelem lün az ő Fia az Evil Merodach, ki jambor es mertekletes életü ember vala; (De á felöl az Daniel semmit itt nem ir.) Ez Evil Merodach utan pedig fejedelme lün az Boldisar Kiraly: ki kevely balvanyozo, fesslöt életü, reszegesseknek, paraznaknak szeretöje, es tarsa. Ez annak-

* *versu 3.*

** *versu 4.*

*** *Ierem. 27.*

okajert az kevely balvanyozo Boldisar Kiraly az; akkinek dolgait summa szerent ebben az ötödik Caputban megh irja az Daniel Propheta. [344:]

R E S Z E K.

Ket Resze vagyon ennek az ötödik Caputnak.

I. Az Boldisar Kiralynak Istentelensegeröl szoll, tudni illik Isten ellen valo nagy kevelysegeröl.

II. Az ü Istentelensegenek büntetteteseröl.

De impietate Balthasaris.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik Istentelenseget es Isten ellen valo kevelyseget az Bodisarnak; be foglaltatik az; ez jelen valo fel vött igekben; aholot az Propheta ket rendbeli dolgokkal bizonyította az ő kevelyseget. 1. Lakodalom szerzesével. 2. Az Israel Istene ellen valo boszszusag tetellel.

I. De instructione convivii luxuriosi sacrilegiq[ue].

Az mi az lakodalom szerzesere nez, be foglaltatik az imez első versben, ahol így szoll az Propheta fölöle s-mond: Boldisar Kiraly szerze nagy lakodalmat, az ő ezer fő nepeinek; es az ezer fejedelmek előtt bort ivek. Aholot ebben az lakodalom szerzesben, negy rendbeli vetkekkel jelente megh az igaz Isten ellen valo kevelyseghet. 1. Balvanyozasaval. 2. Kiralyi keszületinek, lakodalmanak mutogatasaval. 3. Reszsegsegevel. 4. Vakmerő bator-sagaval.

Hogy hogy jelenti balvanyozasaval?

Balvanyozasaval jelenti kevelyseget így: Mert azt az lakodalmat szerzi az balvannak tisztössegere, tudni illik az Schacha Isten aszonnak, az mellyet az Deakok Opis Isten aszonnak hinak; (az mely ige Schacha, az mint oda fel az első Caputban meg magyaraztuk, annit teszen mint föld) tisztössegere. Az mint megh tetzik Ieremias Pro-[345:]pheta irasanak cap. 24. 25. ahol így szoll az Propheta. *Rex Scheschazi bibet post illos*. Az az, az Sacschnak Kirallya iszik ezek utan az az, az Babyloniai Boldisar Kiraly szentelven az Schacha Isten aszonnak innepet, iszik az Istennek boszszu allasanak haragjanak poharabol. Az mint be-is tellyesödek rayta: Mert ugyan azon etzaka az mikor ezt

az inneplő lakodalmat szörze, megh ölettetek az mint megh tetzik ez jelen valo Caputnak utolso verseből.

Megh tetzik ez az pogany Historiakbol-is az Xenophonnak 7. könyveből mellyet irt az Cyrus dolgairól. Aholot az töb beszedi közöt azt-is írja az Xenophon Cyrus felől, hogy hallotta vala egyebektől, hogy az Babyloniabelieknek olyan innepek volna Babyloniában, az mely innep napon egész etzaka innanak reszegeskednenek, eneklenenek, tombolnanak tanzolnanak es az utzokon fel s-ala nyargalnanak az Babyloniabeliek: es ezzel az okval készöl Cyrus Babylonianak meg szallasara s-megh vete-lere az mint vegben-is ment az dolog. Mert az tobzodo lakoda-lom közöt, meg véve Cyrus Babyloniát az mint ennek utanna meg hallyuk. Ezt az innepet neveze ugyan ott Xenophon *χομος*-nak az az, *festum ebrietatis et intemperantiae*: tobzodasnak, reszeg-segnek innepenek: az minemüvek az mi időnkben az farsango-lasnak napjai szoktak lenni: Pünkesti Kiralyne aszszony tetele, es egyeb affele hejában valo lakodalmoknak innepi: Mellyekkel alkolmatossagot keresnek az emberek az bor italra. Ezök közze valo, kinek kinek avagy születesenek, avagy nevenek jól lakasra rantot napja: Mellyet az mi Magyarink, nagyob serenséggel üllenek, hogy sem mint az Isten ígejeknek halgatasara s-tanula-sara valo innepeket. [346:]

Söt mit mondgyunk: Nem csak affele napokon, de gyakorta isik nemzetünkben á reszegsegnek, tobzodasnak innep: Hogy azt ne mondgyam, hogy minden nap annyira el merült nemze-tünk ez rut reszegsegnek es mertekletlenségnek innep szentelese-ben.

II. De abominanda ostentatione magnificentiae.

Masodszor ez az Bodisar Kiraly, jelenti kevelyseget Kiralyi keszületinek, etelenek italanak mutogatasaval. Mert ezer fő embereknek fejedelem emberinek kesziti azt az lakodalmat: az melyhöz bizonyara sok tal etkek kevantanak vala, sok bor, hogy enni fő emberek Kiralyi modra vendegeltethetnenek. De Isten gyűjtötte vala mind ezeket ugyan azon egy helyre, hogy az Kiralyokkal az ő erdemek szerent egygyüt büntettetenek. Akkiről így szoll Ieremias Propheta cap. 50. 35. Fegyver leszen ugy mond az Chaldaeusokon azt mondgya az Ur: es Babylonia-nak lakozoin, es az ő fejedelmin, es az ő bölcsein. Fegyver leszen az ő hazug varasloin hogy meg bolondullyanak; fegyver leszen az ő hatalmasin, hogy meg rontassanak; Ismet ugyan azon Iere-mias cap. 51. azt mondgya: Mikoron el jü ő ellene Babylonia

ellen az pusztito, megh fogattatnak az ő hatalmasi, es el törik az ő kesziyok: Mert az Isten, az megh fizetesnek Istene, valoba megh fizet. Meg reszigetem az ő fü fü urait es bölcseit, hadnagyit, tisztartoit, vitezit, hogy örökke alugyanak es fel ne serkennyenek; azt mondgya az Kiraly, kinek neve seregöknek Ura. Az mint ez az veszödelem, be-is telleyesödek Boldisar Kiralyon, es az ő fü emberin, az mint ugyan itt az Daniel bizonyittya ennek igaz voltat. Mert az bor altal, [347:] es az fegyver altal, ugy el aluvanak, hogy soha fel nem serkenenek.

III. Ebrietate.

Harmadszor megh jelenti az Propheta kevelyseget az Kiraly-nak az ő reszegsegeből. Mert az ő ezer fü emberi elöt borral reszegiti magat, az Babyloniai Kiralyok szokasok ellen: akiknek nem vala szokasok, hogy utannok valo fü rendekkel ennemek avagy innanak, az mint bizonyittya Aben-Ezra. De el felejtötte ezt az Boldisar Kiraly, akki reszegsegre valo lakodalmat keszitöt az ő utanna valo fü rendeknek.

IV. Securitate.

Negyedszer meg jelenti még-is kevelyseget az Kiralynak Daniel Propheta; az ő vakmerő batorsagabol: Mert az mi almelkodasra melto nagy bolondsag: környül vetetven az Varos az Cyrustul, oly batorsagos az veszedelemtül, mintha nagy bekesége volna: es akkor keszit vendegsegöt, á mikor leg fellyebben kellene vigyazni hogy meg ne vetetnek Babylonia varosa. *In summa:* Kivöl az ellensegh, az Cyrus tabora Babylonian, belöl pedigh vigan lakik, tombol, tanzol az kevely Boldisar Kiraly, az ő utanna valo fü embereivel egygyüt. Ugy volt az dolog Babylo-niaban, *az mint vala nemzetünkben ez elöt nem sok idővel, mikor az ellensegh Basta körülöttünk forog vala, belöl az Varas-ban tombolunk, tanzolunk, menyegzőzünk vala: magunk otal-mara varasunkra semmi gondunk nem vala. Csak ez lön az hija dolgunknak; Isten könyörüle raytunk s-nem ada varasunkat az ellensegh kezeben, de ha az ellensegnek reank rohanasa leszen vala [348:] s-Isten nem könyörül vala raytunk, ugy jarunk vala mint Boldisar Kiraly jara Babyioniaval az ő tobzodo lakodalma között, á ki mind magat s-mind fő emberit, s mind pengi varosat

* *Tempore Stephani Boczkai.*

el veszte. Ertyük azért az Bodisar Kiralynak lakodalom szerzeset, s-abbban valo Isten ellen valo vetkeit.

Tanullyuk meg hát mi Magyarok elsőben, az Boldisar Kiraly lakodalmabol; Hany keppen szoktanak az emberek most-is az ő lakodalom inditasokban vetközni. Negy keppen tudni illik. 1. Balvanyozással, mikor azokkal elnek neminemü szenteknek emlekozetire, tisztöletökre: az mint cselekösznek az Papista atyafiai, kik lakodalmakat szoktak szörzeni; Szent Martonnak es valami harom Kiralyok emlekozetire. 2. Vetköznek az emberek az ő lakodalmokban valo nagy keszülettel, pompával, czifrával, külömb külömb fele sok heaban valo etkeknek sokasagával, poharokkal, ruhakkal: hogy azokkal egyebek előtt az ő kazdagsagokat mutogathassak. Az mely vetök, nem csak az Urakban, fejedelmekben Kiralyokban; de csak az köz rendben-is felette regnal. Nezd el csak az lakodalmakat, csak egy köz renden valo ember annyit akar kesziteni, kinek vege hossza nincsen, nem gondolkodvan semmit arrol, hogy az természet kicsinnyel megh elegszik. De szep dolog az lakodalmokban mertekletösseget tartani. 3. Vetköznek az emberek az lakodalmokban reszegséggel: Mert sokak ugy viselik az lakodalmokban magokat az italban; mintha ugyan csak az bornak vesződelmere születtettenek volna; es mintha ugyan szemtül szömbe csufolnak az Istent, akki az reszegseget tiltya. 4. Vetköznek az emberek az lakodalmokban, batorsaggal: Mert az bor-[349:]tul megh melegödvén, az Istennek haragjával semmit nem gondolvan, az ő reszegsegökben, minden vetkekre szabadon mennek, abbol ki nem akarnak terni. De hadgyunk beket mind ezeknek, kövessük az mertekletösseget, az mely minden josagos cseleködetöknek annya: es ebből az mertekletössegből szarmazot lakodalmakat nem szidalmazuk: Mert Christus önnön maga-is jelen volt az Cana Galilaeaban levő menyeközői lakodalomban, es jelen letelevel nem csak ekesította; hanem Isteni hatalmassaga szerent az szükölködö völegent jo izü es elegödendő borral meg-is ajandekozta, az vizet borra valtosztatta. Az Abraham-is gazdalkodot vendeginek.

II. Tanullyuk meg, Boldisar Kiralynak es Babylonianak vesződelmeből: hogy az reszegseg tobzodas, varasoknak es tartomanyoknak vesződelmet szöröz es nagy fejedelmeknek hamar véget eri. Pelda erre Troja varosa, mely az benne valoknak tobzodasa miat esek az ellensegh kezeben az mint meg irjak Homerus es Virgilius Poëtak. Pelda az világ biro Sandor, aki reszegsege, bor itala miat fulada meg, az mint nemellyek irjak. Pelda Holofernes, ki reszegsege miat veszte el eletet; s-meg pedig egy erőtelen

aszszonyi allat altal: es most-is sokak reszegsegökben mulnak ki: Varak varasok esnek ellenseg kezeben-is. Iozanak legyenek tehat az emberek, hogy magok ne legyenek, ünnön magok vesződelmenek okai. Senki nem mentheti magat reszegsegeben eset gonosz cselekedeti felöl: Mert az mint az Seneca mondgya **Ebrietas est voluntaria insania*. Az az: az reszegseg, szabad akarat szerent valo bolondsag. [350:]

II. De contumelia Regis, in Deum Izraélis.

Mondam hogy Masodszor megh irja az Propheta, az Boldisar Kiralynak Isten ellen valo boszszusagh tetelet; Melyben it-is az ü nagy kevelysege meg tetzik Isten ellen. Mellyet ketkeppen cseleköszik. Először gonoszul elven az Istennek templomabol el vitetöt szent edenyökkel. Masodszor, dicserven az balvany Istenöket, az igaz Istennek boszszusagara.

I. Abusus vasorum Templi.

Az templom edenivel valo gonoszul elese megh tetzik inset mert az ö reszegsegeben azokat az edenyöket, akkik hetven esztendőktül fogva le tetetven valanak, es soha senkitül tobzodasra elő nem hozattattanak vala: es az Isten az ellensegh kezeben-is hetven esztendőktül fogva meg tartot vala ez okon, hogy az meg szabadulasnak utanna, ismet viszsza vitetnenek az Ierusalem templomaban. Mondom most az reszegsegtől fel gerjedven, parancsollya az Bodisar Kiraly hogy elő hozzak, azokat az szent edenyöket az disznoknak, az az, az ö reszegecs tarsainak, es parazna agyasinak, hogy legyenek bujasagra valo ezközök az bor italban, az mellyeket Isten regenten rendelt vala jozansagra, es az ö tulaydon tisztössegere. Es nem vala ezekkel az szent edenyökkel szabad elni, hanem csak szent dologban. De most az ebek es az disznok, az fertelmes eletü Kiraly az ö sok agyasival iszik belöle. Az mellyel az ö lakodalmat Isten előtt utalatossa teszi, es azért ötet semmikeppen büntetetlen nem hadgya: az mint megh büntette vala az Philistaeusokat az frigy ladajanak megh förtösztetesejert. [351:]

Csudalkozhatol pedig azon, mit szerezzon itt az ejeli tobzodo lakodalomban az tisztössegbeli aszszonyallatok serege hogyha azok jamborok voltanak: De könnyen meg tetzik hogy ezek,

* *Seneca de ebrietas.*

által hagtak volt az szemermetességnek czellyat, az ejeli tobzodas szerent. Ahonnet ez most-is az aszszony nepeknek az tanusag, hogy nem illik jambor aszszonyallatokhoz az ejeli tombolas, tanzolas, ejeli dorbezlas lakodalom, hanem ideje vagyon mindeneknek. Mert még az regi poganyok közöt-is, nem volt tisztösseges dolog az jambor aszszonyallatoknak ejeli lakodalmakat üzni; mert tisztatalanoknak tartattak erőtte.

II. Laudatio idolorum.

Balvany Isteni tisztöleti tetzik meg az Kiralynak: Mert azt mondgya az Propheta felöle: Ivanak ugymond bort, es dicserék az Aranybol ezüstböl, ertzböl, vasbol, fabol es küböl csinalt Isteneket, az az: Mintha az Izraelnek Istene erőtlen volt volna, aki meg nem tarthatta volna az ő nepet, sem pedig az ő templomat: de az ő balvany Isteninek ereje által győzzetettöt volna meg az Sido Orszagh, vettetött volna megh Ierusalem, pusztittatot volna el az templom, es vitettenek volna el az Ierusalem templomanak edenij, ez okon semmi tisztössegöt nem advan az Israel Istenének: minden böcsületöt tulaydonitanak az ő aranybol, ezüstböl, ertzböl, vasbo[l], fabol, küböl csinalt Istenöknek: az mely nagy karomlas az igaz Isten ellen. Es az Daniel ezeket szamlalvan, csufollya az Babyloniabelieknek Istenöket. Mert ugyan-is mi lehet nagyobb bolondsagh, mint az aranyat, ezüstöt, követ, fat, Isteni tisztölettel illetni. [352:]

Tanusagok.

Tanullyuk meg hát innét az Boldisar Kiralynak peldajabol, aki az templomnak szentöltetöt edenyit viszi az ő lakodalmaban s-azokbol iszik: szabade az Istennek tisztössegere rendeltetöt edenyöket, hogy ha az ellensegtül el nyerjük közönseges külső haszonra fordítani? ugy mint, pohar kelyhet, templomnak ekessegit edenit, avagy nem. *F. Nem szabad. Mert ha az Bodisar Kiraly az Babylonianak Kiralya az Istennek lelketöl ez okon büntettetik, hogy az Ierusalem Templomabol ki hozattatot edenyekböl tobzodik: sokkal inkább büntetesre meltok, á kik keresztyeneknek akarnak mondattatni, hogy ha az Istennek

* *Vide hanc responsionem infra approbari ab ipso correctore Ho[m] 38. in Locis communibus.*

tisztessegere rendeltetet dolgokkal, edenyekkel gonosz vegre, külső haszonra élnek.

Hogy ha azért az Papista atyafiaktul Isten tisztessegere szenteltetöt edenyek jutnak fegyver által az fejedelmek, vitezök kezeben, maradgyanak az Isten tisztessegere. Ez volna az uta s-igy kellene. De ez el mult esztendőben, ugy mint anno 1604. s-1605. külömben vala az dolog, kik az Isten tisztessegere rendeltetet jokat fordítottak az ő magok hasznara. A kiért nem-is lönek az emberek nyomosok sokak.

II. Tanullyuk meg: Meg kelle az balvanyozasra rendeltetet faragot kepöt tartani avagy nem?

F. Semmikeppen nem: Mert hamis Istenek; az mint az Daniel á Babyloniabelieknek faragot kepeit Isteneknek hia. Valakik azért balvanyozasra rendeltetet kepeket tartanak az templomokban; meg annyi Istenöket tartanak; Mert noha sokak önnön magoknak mencsegöt ke-[353:]resnek mellyel azoknak Istensegöket tagadnak á faragot kepeknek: de itt az Istennek lelke, akki minden sziveket által lat, azokat Istenöknek mondgya: Mert így szoll: hogy az Babyloniabeliek dicsertek az aranybol, ezüstböl, ertzből vasbol, fabol küböl csinalt Istenöket. Heaban valo azért az Papista atyafiaknak magok mentsege, mellyel mentik magokat, hogy ük az faragot kepeket nem tartyak Isten gyanant. Mert az Babyloniabeliek-is azt mondhattyak vala, hogy azokat az faragot arany, ezüst kepeket nem tartyak Isten gyanant, de az ő sok Istenök lakoznanak az Egekben. Az mint az regi poganyok-is mondgyak vala, hogy az Iupiter lakoznek az Egekben, de annak kepe volna itt közöttök ez földön. Avagy oly bolondoknak vellyüke ez Babyloniabelieket, hogy azt itelnök felölök, mintha ük azt iteltek volna, hogy az Isten allattya szerent aranybol es ezüstböl volna? Bizonyara semmikeppen nem. De mind azon által meg-is azt mondgya felölök az Propheta, hogy dicsertek az ü arany ezüst Istenöket annakokajert valakik tiszteletre faragot kepeket tartanak, megh anni Istenöket vallanak, es akar mint mentsek magokat hogy ük Isten gyanant nem tisztölik; heaban veszeködnek. Mert Isten akki igaz az ő beszedeiben, azt mondgya hogy azok az faragot kepek, azoknak Istenök.

Az Istennek azért igaz itelete es beszede maradgyon helyben es az emberek akkik balvanyozo tudományokat akarjak festgetni maradgyanak hazugsagban. Isten azt mondgya az balvanyozok kepei felöl, hogy azok az ő Istenek; ök pedig azt akarjak el hitetni velönk, hogy nem tisztölik Isten gyanant: Inkab hiszünk mi Istennek, hogy nem mint az embereknek. [354:]

De mondhatnad.

Az faragot kepek az Templomoknak ekessegere vadnak. Azert meg kell az faragot kepeket tartani.

F. Söt nem hogy ekessegre volnanak az faragot kepek az templomoknak; hanem inkab gyalazattyara: es utalatossag Isten elöt: az mint megh vagyon irva, Moses ötödik könyvenek cap. 27. 25. aholot így szoll Isten. Atkozot az á firfiu, valamely csinaland faragot es öntöt kepet, az Ur elöt valo utalatossagot: az Acs mester kezenek munkajat, es helyhesztetendi azt reytökben. Es mind az sokasag felellyön. Amen.

Ennek felette: Valami az Istennek nyilván valo ki adot parancsolattya ellen vagyon balvanyozasra; az semmikeppen nem ekessegre vagyon hanem gyalazattyara az Isten hazanak. Illyen pedig az faragot kep: Mert megh vagyon irva: Exod. 20. Ne csinaly te magadnak faragot kepet; se ne tisztöllyed, se ne imadgyad azokat. Mert en vagyok az boszszu allo Isten. Annakokajert nem kell semmikeppen azokat az faragot balvanyokat az Istennek tisztöletire rendeltetöt hazakban, templomokban tartani; ugy mint az Isten hazanak nem ekesseget, hanem utalatossagit. Hadgyunk beket tehát az reghi tevelygesnek, az arany, Ezüst, ertz, vas fa, es küböl csinalt Istenöknek, tiszteletinek, es szolgallyunk egyedül csak az mi Istenünknek, á ki az menynek es földnek teremto Istene. Akkinek egyedül adassek, birodalom, hatalom, tisztség örökkön örökke, A M E N. [355:]

XXXV. *Praedicatio.*

„*VGyan azon oraban ki jövenek az emberi keznek ujai, es irnak vala á gyertya tarto elleneben á Kiraly Palotajanak falan, es á Kiraly nezi vala azt az kez tenert aki ir vala.”

S U M M A.

Ez ötödik versetskeben, követközik immar, az ötödik Caputnak masodik resze: Melyben summa szerent, megh irja az Propheta, az Bodisar Kiralynak, igaz es Istentül erdemlet melto büntetese az ő nagy kevelysegejert, es Isten ellen valo nagy hitötlensegejert: Mind az ötödik caputnak vegeig.

* *versu 5.*

Ket reszből áll az Boldisar Kiralynak büntettetése.

I. Az ő követközendő bünteteteséről jövőndől az Propheta.

II. Ugyan annak vegben viteleről szoll.

Mert Isten ezzel-is az nagy Nebuchadneznarnak unokajaval-is úgy cselekedik az büntetesben; mint szinten Nebuchadnezzarral. Mert elsőben meg inti iras által az Boldisar Kiralt az ő jövőndő büntetése felől, az ő tobzodo, fertelmes es balvanyozo eletejert: es annak utanna, ugyan azt ő rayta be-is tellyesiti. Lassuk azért elsőben, mikeppen inti meg Isten az Boldisar Kiralt az ő jövőndő büntetése felől s-annak utanna, mint tellyesiti Isten az ő bünteteket ü rayta. Az intes ez ötödik verstül fogva, ki [356:] terjed az 29. versig. A büntetesnek vegben vitele, vagyon az 30. versben.

Az mi az Első dolgot illeti, tudni illik az Boldisar Kiralynak jövőndő büntetése felől valo meg intetteteset, így kezdi az mostani letzkenkben az Propheta s-mond.

Ugyan azon oraban ugymond; ki jövenek az emberi keznek ujai, es irnak vala az gyertya tarto elleneben á Kiraly palotajának falan, es á Kiraly nezi vala az kéz tenert akki ir vala. Aholot ebben az versben negy dolgot jelent az Propheta. 1. Idejet, mikor intötte meg Isten az Bodisar Kiralt, az ő jövőndő büntettetése felől. 2. Formajat modgyat: Mi modon intötte megh Isten á Kiralt. 3. Helyet, holot s-micsoda helyben intötte meg. 4. Bizonyos voltat; kik voltanak ennek az intesnek csuda tetelnek lenni. Ezekről szollyunk rendel.

Az mi idejet illeti, mikor intötte meg Isten az Boldisar Kiralt az ő jövőndő büntetése felől: Meg jelenti ezt az Propheta mikor így szoll. Ugyan azon oraban úgy mond; az az, mikor az Israelnek Istenet karomlanak es az hamis Isteneket tisztelnak, ugyan azon oraban Isten büntetést hirdet ü neki az ő gonossagajert. Az mint ennek előtte-is az Nebuchadnezzar felől azt monda; hogy még úgy mond az szó az Kiraly szajaban vala es az Egből szozat jöve le, hogy ismerne meg á Kiraly, hogy nem más vetke-jert, hanem az ő Isten ellen valo karomlasajert esöt volna az büntetes ő rayta. Es így az ő öröme hirtelenséggel szomorusagra fordul. Ahonnet ez mindennek az tanusag, hogy vala mennel inkább nevekodik az bün, az Istentelenségh az emberekben, annival közeleb vagyon az Istennek boszszu allo haragja az embereken. Valakinek [357:] valamikor leg nagyob batorsaga kevelysege, szabadsaga vagyon az gonossagra, annival közeleb vagyon az ő veszödélme: az mint pelda az Bodisar Kiraly aki

mikoron leg nagyob batorsaggal volna foglalatos á gonossagban, szinten akkor citaltatik az Istennek itilő szeki eleiben.

Ezt allattyá Christus-is szent Mathenal ca. 25. 50. & 51. mikor amaz gonosz szolga felől így szoll; s-azt mondgya: el jü ugymond annak az gonosz szolganak az ura s-akki ugy mond ezt gondollya vala az ő sziveben: el halasztya még az en uram az haza jövetelt, el jü az mely napon nem varna es az mely oraban nem gondolna, es el szakasztya azt az ő haza nepetül, es az kep mutato hypocrita szolgak köziben szamlallya; ot leszen siras es fogaknak csikorgatasa. Es bizonyara minden időbeli példának historiaja-is ezt tartya, hogy valakik leg nagyob batorsagban voltak az ő gonossagokban, akkor esöt büntettetesök vesződelmők. Pelda Holofernes aki nagy batorsagban tobzodik s-akkor esek el feje Judit által. Pelda Alexander Macedo, aki az ő lakodalma között fulad meg. Amaz kevely Sennacheribot-is akkor szegyöníti meg Isten az ő taborával, á mikor karomlast szollana nagy batorsaggal az Israel Istene ellen. Tanuld megh azért te-is, hogy valamikor leg nagyob batorsagod vagy gonossagodban, annyival közeleb itellyed lenni az te büntetesődnek napjat.

II. Tanullyuk meg ezt-is az Boldisar Kiraly büntetteteséből, akire Isten akkor vét sententiat, mikor az gonosszsgot szinten szajaban talallya, hogy Isten nem büntet senkit büntelen, az mint az Nebuchadnezar példajabol-is ez előtt bizonitok, hanem azokat bünteti, akik ü előtte gonossagban talaltatnak: Ne zugolodgyunk tehát Isten ellen. [358:] Ne mond te-is ezt: az Isten meltatlan vér engömet, nem erdemlenem az büntetést szinten el ennire: Mert Isten nem büntet senkit büntelen: Holot ez az ő igassagához nem ferne.

Masodik kérdésünk ez vala: Mi módon intette megh Isten az Kiralt az ő jövődő büntettetése felől? s-azt mondgya. Ki jöve nek ugymond az emberi keznek ujai es irnak vala. Ved eszedben: Azt mondgyak nemellyek, az mely ertelemben vagyon Rabbi Saadia ez az Sido Doctor, hogy ez az kez, Gabriel Angyal keze volt; de ez az ertelem igen gyenge: Hanem ezek az ujak voltak az Jehovanak ujai, es ezt Isten, az ő Isteni erejenek általa írja vala: de ennek külső formajat á Kiraly előtt ugy mutattya vala, mintha valaki emberi kezzel írta az Kiraly előtt. Mert bizonyos ez, hogy az nem emberi kez volt, de mivel hogy ugy tétzik vala; annakokajert hasonlatosság szerint, mondatik emberi keznek. Ahonnet ez jö ki, hogy Isten csudalatoskeppen, szokatlan s-halhatatlan iras által inti megh az Kiralyt az ő jövődő büntetése felől. Így mostan-is Isten az ü következő igaz íteletit, gya-

korta külső jegyek által szokta az emberek eleiben vetni. Mert neha lesznek föld indulások, az mely föld indulások szoktak az Ecclesiában es az külső polgari tarsasagban, nagy vissza vonyasokat jelenteni, az Országokban pedig hadakozást vér ontást: az mint á mi időnkben az 1591. Esztendőbeli föld indulás, Austriában, Cseh Országban, Magyar Országban, Morvában, jelente hadakozást, mely alatt még ez ideig-is tartatunk. Meg emlekőzzel azért rea: hogy valamikor föld indulást hallasz vala mely országban, tartományban; tudgyad bizonyára hogy az által mindene-[359:]ket jövőendő változás vér-ontás, hadakozás felől akar meg inteni. Pelda erre Erdely-is, akiben valo föld indulások, hegyeknek halmoknak szakadasi, vesződelmet jelentettek annak az Orszagnak; az mint be-is tellyesödöt rayta.

Neha pedig lesznek üstökös csillagok: mellyek által Isten azt akarja jelenteni; hogy leszen nagy Úraknak, Fejedelmeknek fő rendeknek halála: tamadnak nagy vér-ontások hadakozások, szomorú vesződelmes állapotok: leszen dög halál, es az embereknek tarsasagaban nagy változás: az mint Camerarius effelől ilyen Görög sententiat hoz elő. *ὄντης κομητης δαίς· ον κακον φερει.* Az az, az mint Lucanus fordította. *Nunquam coelo spectatum impune Cometes.* Csak egy üstökös csillag-is nem tétzet soha az Egen, mellyet nagy kár es vesződelem nem követet.

Tanuld meg tehát, hogy az-is az üstökös csillag-is, mellyet Isten előttünk mutogatot egy néhány napokon; semmi jót nem hoz: hanem iszonyú vesződelem, változás es dög halál követi azt. Az Ierusalem vesződelme előtt, egész Esztendeig lün fen az üstökös csillag, es el vesze Ierusalem Vespasianus idejében, harmintszor való száz ezer emberekkel egygyüt, fegyver, ehsegh es fogsagh miat. Az 1556. Esztendőben. *Mense Martio* á mely üstökös csillag, csak egy néhány nap tarta, sok fő rendeknek vesződelmet es amaz követközöt dög halált jelentette volt. Jo volna azért ennek az követközendő vesződelömnnek, mellyet nekünk-is mutogat es jelenget Isten az üstökös csillag fenlesevel, jo idejen eleit vönnök, imadsaggal es Istenes elettel, hogy az mi követközhetik reánk, azt Isten, avagy tellyesseggel el forditana rolunk, avagy ha ő felsege úgy vegezet felölünk, hogy nyomorúsagra jussunk még-is; [360:] avagy csak könnyebbitene szent nevejert az büntetést mi raytunk.

De aluszunk mi az sok vetkekben atyamfiai, es az Isten haragjának le szállitasara, avagy kicsin, avagy ugyan semmi gondot nem viselünk: Mely bizonyára Istennek kettős büntetese raytunk, hogy jora valo elmelködésünket-is el vötte mi tülünk s-ostorat-is reánk bocsattya az haladatatlansagert. Vagyon külső

szorgalmatosságunkra gondunk; de kicsoda, akkinek fayna naponként az Isteni tiszteletnek hatra maradasa?

Harmadszor á mint jelentettem vala, arról kel erteköznünk ez fel vet igek szerent: Holot jelente meg Isten iras által, az Kiralynak jövődő büntetteteset? Effelöl azt mondgya az Daniel, hogy ugyan azon hazban, aholot az Kiraly nagy kedvere vendegösködik vala, es aholot vilagositasnak okajert az gyertya tartot fel függesztöttek vala: mivel az az lakodalom hoszszu etzakaig valo vala; eleiben irvan az gyertya tarto elleneben á Kiralynak követközendő büntetteteset. Es így az á hely akkiböl ki rekesztöt vala Daniel az Israel fiaival egygyüt ki nem rekesztete az Istent, akkinek utat adnak vala az kö falok az Hegyek es minden teremtet allatok. De eleiben irja Isten ö neki az ö jövődő büntetteteset, hogy gondolkodgyek felöle.

Tanullyak megh azert innet az reszeges Urak fejedelmek, kik az Istennek igaz iteletivel semmit nem gondolvan az ö Kiralyi palotajokban kedvekre lakoznak, es hogy erre nagyob szabadsagok lehessen, onnet az Christus szolgait örömet ki akarjak rekesztteni: tanullyak megh mondom, hogy nem rekeszthetik ki onnet az Istent, hogy az ö gonossagokat ne latna. Mert az Kiralyok palotai-is utat [361:] adnak Istennek. Azert ugy ellyenek, ugy mulatozzanak, hogy Istennek tisztössegere legyen magok viselese: megh emleközven arról, ha azt nem cseleköszik, Isten az ö lakodalmok közöt kezdi megh elegleni nekik-is életöket, es eleikben iratni vepső vesződelmöket. De egyeb rendek-is mint egy tükört elöttök visellyek ezt az tanusagot: Mert mindeekkel köz az Isten büntetese. Negyedszer es utolszor mondam, hogy bizonyos voltat jelenti az Propheta ennek az csuda tetelnek: Kik voltanak tanubizonsagi, s-azt mondgya felöle, hogy ünnön maga az Kiraly, nezi vala azt az kez teneret aki ir vala. Hogyha annakokajert valaki az ö fü emberei közzül latta volna, es ugy jelentette volna megh neki, ketölködhetik vala á Kiraly es azt gondolhattya vala, hogy valaki meg annak elötte irta volna azt az irast oda. De holot annak elötte az fal iras nélkül vala, es az iro kezet lattya vala, immar semmi modgya nem vala benne, hogy ketölködhetnek felöle; hanem magat allattya Isten tanubizonsagul, hogy venne eszeben az mennyei csudanak mi voltat, es ertene megh azt-is, hogy nem másra, hanem ö rea tartoznek annak az irasnak értelme. Vegezetre ertene azt-is, hogy az az iras ugy mint citatio gyanant volna ö neki az Istennek igaz itelő szeki eleiben, az ö gonoszsagajert.

Tanullyuk meg hát mi-is innet, hogy nincsen semmi rend, sem Ur, sem Kiraly, sem Csaszar, akki el kerülhesse az Istennek

igaz iteletit, de mindeneknek Isten eleiben kell allani; Mert Isten oda citaltattya őket az ő szolgálai által; az mint bizonság ez tobzodo Boldisar Kiraly peldaja; kit az Isten lathato pecset, szokas kívül valo irással hirtelen ideztet az ő szeki eleiben. Es ha neha, szinten az [362:] külső lathato citatio nincsen-is így: mind azon által az Isten igeje, es az lelki ismeret aki ezer tanu helyet vagy, vadol minket az Istennek igaz itelő szeki előtt. Rendellyük tehát keresztényi modra életünket, hogy ekkeppen magunk-is magunknak igaz itelő birai lehessünk. Iesus Christusert minket az mi edes Atyánk Istenünk, Fiajert az Melyre segellyön szent lelkevel, A M E N.

XXXVI. *Praedicatio.*

„*AKkoron az Kiralynak abrazattya meg változek, es az ő gondolati meg haborítak ütet: es derekaban valo ereje el szakada, es terdei egyben verődnek vala. **Kialta azért az Kiraly erőssen, hogy be vinnenek ő hozza természet tudo bölcseket, Chaldaeusokat es jövendölöket: es szolla az Kiraly es monda az Babyloniai bölcseknek: Valaki el olvassa ezt az irast, es annak magyarázattya meg jelenti ennekem, barsonyban öltözik az, es arany lantz leszen az ő nyakaban, es harmadik leszen akki parancsol az Országban. ***Akkoron be menenek az Kiralynak minden bölcsei, es ei nem olvashatak az irast, es az ő magyarázattya meg nem mondhatak az Kiralynak. +Akkoron Boldisar Kiraly igen meg rettene, es az ő abrazattya [363:] meg változek ő benne, es az ő fü nepei-is megh rettenenek.”

S U M M A.

Ezekben ez jelen valo igekben summa szerent, azt írja meg az Propheta: Mit szerzet ez az falon valo iras az Boldisar Kiraly sziveben: tudni illik felelmet, es annak az irasnak ertelme es magyarázattya felől valo szorgalmatosságot: De heaban: Mert senki az ő bölcsei közzül, azt az falon valo irast neki meg nem magyarázhattya.

* *versu* 6.

** *versu* 7.

*** *versu* 8.

+ *versu* 9.

R E S Z E K.

Harom reszei vadnak ezöknek az igeknek.

I. Az Boldisar Kiraly felelme, mellyet szörzöt az falon valo irasnak latasa ö benne.

II. Az falon valo irasnak értelme s-magyarazattya felöl valo szorgalmatossaga.

III. Az ö szorgalmatossaganak haszontalan volta.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik á Bodisar Kiralnak felelmet, á falon valo irasnak latasabol, így szoll felöle az Propheta s-mond. Akkoron ugymond á Kiralynak abrazattya meg változek, es az ö gondolati meg haboritak ötet, es derekaban valo ereje el szakada; es terdei egyben verödnek vala. Aholot negy rendbeli jegyökböl magyarazza meg az Propheta á Boldisar Kiralynak felelmet. 1. Ortzajanak abrazattyanak megh változasabol. 2. Gondolatinak meg haborodasabol. 3. Derekaban valo erejenek meg szakadasabol. 4. Terdeinek egyben verödeseböl. Ortzajanak meg változasabol így; mert az ö vidamsaga el fordul, es felelme miat el sargul. Gondolatinak meg haborodasabol így, mert (á mi Kirali meltosagahoz illetlen) nagy kialtassal parancsollya, hogy hamar [364:] hinak eleiben az bölcseket. Derekaban valo erejenek meg szakadasabol így; Mert még az ö vesei-is reszketnek ö benne, es ruhait-is készörittetik derekaban valo faydalmi miat le vetni. Terdeinek egyben vereseböl így: Mert inai-is lantolnak ö neki nagy felelmenek miatta. A honnet eszükben vehetik vala mindenek, hogy nem valami közönseges felelem, de az Istennek igaz iteletiböl szarmazot felelem talalta vala elől á Kiralt. Ezekben ál az Boldisar Kiraly felelme. Ahonnan imillyen harom kerdesink vadnak.

I. Micsoda rettenti illyen igen az Kiralt, holot azt az irast sem el nem olvashatta, sem pedig nem erthette, es ez okon, javara volnaje vagy gonoszara, nem tudhattya?

F. Az gonosz lelki ismeret furdallya, s-az dictallya hogy semmi jot ne hozzon neki, az á falon valo iras. Mert jól tudgya vala á Kiraly, hogy sokszor es sokkeppen bantotta volna megh az Israélnak Istenet: kivaltkeppen pedig ugyan abban az oraban, midön az igaz Istent meg karomlotta volna, es az templomnak edenit megh fertesztette volna. Ez az ö sok rendbeli gonosz cselekedeti teszi azért á Kiralt ily felelmesse, hogy semmi jot ne varhasson az falon valo irasbol.

Ahonnet előnkben adattatik az gonosz lelki ismeretnek ereje miben allyon; ebben tudni illik, hogy az gonosz lelki ismeretü emberek, meg csak az fanak leveleitöl is reszketnek. Sokkal in-

kab pedig, ha valami rementelen nyavalya talallja őket. Pelda az Adam, aki vétkezven az Istennek ki adot parancsolattya ellen, badosik, reszket az Istennek előtte az paradicsom kerteben. Cain megh ölven az ő Attyafiat az Abelt, meg szolitatvan Istentől azt [365:] mondgya: Ime ugymond ennek utanna valaki találkozik meg öl engömet: es most-is így vagyon az dologh; soha az gyilkosoknak az ő szivok batorsagba nincsen, hanem mindenüt reszketnek az lelki ismeretnek tüze miat. Szaly magadban csak, így talalod ezt. s-Mondhatnat:

II. Micsoda vala az oka, hogy az Boldisar Kiraly ily hamar s-illy felette igen meg retten erre az intesre: holot az minden napi példak bizonyittyak, hogy az hitötlenök ritkan indittatnak megh az Istennek fenyogető ostorira: hanem azokat semminek velik, meg utallyak?

F. Ket okai valanak ennek: Első ez; mert egyszer s-mind azzal az külső eszközzel, irassal, vetötte vala Isten az Boldisar Kiraly lelkere az ő kezeit, hogy erzene megh az Isten haragjat: Masodik oka ennek ez vala: Mert ez az iras utolso citatioja vala Boldisar Kiralynak az Istennek itelő szeki eleiben. Nem vala immar több idő hatra, melyben varna Isten tova az ő meg tereset. Annakokajert ez az oka hogy ez az iras ily felette igen meg rettentit ötet: es itt tellyesodik be amaz mondas: *Deus tarditatem vindictae, gravitate supplicij punit*. Az az, Isten az büntetesnek kesödelmes voltat, az büntetesnek sanyaru voltaival potollya megh.

Ahonnet ez az Tanusag: Hogy ha az Istennek iteletiben valo citatio ily rettenetes: menyivel rettenetesebb leszen tehat az Istennek igaz iteletinek ki szolgaltatasa azon az utolso napon: sokkal bizonyara. Tanullyuk tehat életünket jobbitani, hogy az utolso iteletben, gonoszul ne legyen dolgunk.

III. Mi vegre rettentí meg Isten ilyen igen á Bodisar Kiralt? [366:]

F. 1. Megh rettentí ez okon, hogy az ő elebbi büneiben megh reszegedet Kiralt, fel serkentene; hogy venne eszebe valoban, hogy ő neki Istennel vagyon igye. 2. Hogy megh tudnak mindeknek, hogy Isten mint igaz itelő biro ül az ő szekibe, es az Kiralyt mint ál perest citallja törvényben.

Tanullyuk meg: micsoda ereje vagyon az Istennek fenyogető igaz iteletinek: ez tudni illik, hogy azok felserkentik az bünben el alut lelki ismereteket: de külömben az valasztottakat, s-külömben az meg vettettekét. Mert az valasztottakat fel serkentik így; avagy hogy meg terjenek bünökből; mint pelda erre az David akki halvan az büntetést Nathan Propheta által, meg tér:

es az Ezechias halvan azt, hogy meg kellene halni, könyörgésre adgya önnön magát: avagy pedig fel serkentik az valasztottakat ugy; hogy, az ő tisztökb^{en} hüseggel forgolodgyanak: az mint az szent Pál mondgya maga felöl, es az ő szolga tarsai felöl. 2. Cor. 5. Tudvan ugymond az Urnak amaz rettenetes napjat az embereket hozzuk az hitre: az az tudvan amaz itelő napjat az Urnak, mellyen mindeneknek szüksegh^{en} leszen szamot adni az ő tisztökröl; ez okon forgolodunk szorgalmatossan tisztünkben. Az meg vettetteknek pedigh szivöket, az Istennek ostoni serkentik ugy, hogy sokak közzülök az ő gonossagok miat ketsegh^{en} esven meg hálnak: az mint esek az Boldisar Kiralynak-is dolga. Ertyük azert immar az Boldisar Kiraly felelmet.

Masodszor mondam hogy azt irja meg az Propheta, az Boldisar Kiralynak: Minemü szorgalmatossaga löt legyen, az falon megh^{en} tetzet irasnak ertelme es magyarazattya felöl. [367:]

Mely szorgalmatossaga ket dologbol tetzik meg. 1. Parancso-lattyabol: mert parancsol, hogy hinak hamar az bölcseket, Chaldaeusokat, jövendölöket: az kikön kicsodakat kellyen erte-nönk cap. 1. 34. & cap. 2. v. 2. Immar ennek elötte megh^{en} magya-raztuk. 2. Szorgalmatossaga meg tetzik az ő igeretiböl: mert urasagot, gazdagsagot iger, az iras magyarazattyajert. Valaki ugymond el olvassa ezt az irast es annak magyarazattyat meg^{en} jelenti ennekem, barsonyban öltözik az: arany lantz leszen az ő nyakaban, es harmadik leszen akki parancsol az Országban.

I. Ahonnet meg tanulhattuk: Mint vagyon ez vilagi kegyöt-len fejedelmeknek, Uraknak, es minden hitötlenöknek dolgok, az ő nyomorusagoknak közepötte, igy bizonyara, hogy az ő nyomorusagoknak idejen, orvossagot keresnek, ez vilagi hamis, istentelen varaslo, idegen tudomannyu emberek közöt: Nem sietnek az segitseget Istenhöz, hanem hasonlo hazugokhoz mint önnön magok. Pelda az Boldisar Kiraly: aki nem az igaz Istenhöz, hanem az varaslo, hamis jövendö mondo bölcsekhöz folyamik, az mely felette nagy vetek. Melynek siralmas dolog hogy megh^{en} az keresztyenök közöt-is kezdöt foganattya lenni; De Istentelenség: Annakokajert meg ojak magokat az keresztye-nek az varaslokkal valo szövetségül.

II. Tanuljuk megh az Boldisar Kiraly igeretiböl aki sokat iger, noha maganak sem vala semmie: Mert immar Isten az ő Decretomabol másnak rendelte vala az birodalmat; még-is har-madik helyet iger az birodalomban, az iras magyarazonak maga utan: tanuljuk megh mondom, minemü természetüek legye-nek az kegyötlen fejedelmek: ollyak kik sokat igernek, es egyebe-
ket boldog alla-[368:]pattal biztatnak; holot ük azon közben

leg boldogtalambak. Nem akarjak ezek az Isten ostorat fejeken megh ismerni. De lassuk az utolso dolgot.

Harmadszor es utolszor mondam hogy meg irja az Boldisar Kiralynak szorgalmatossaganak haszontalan voltat: az mely megh tetzik inset: Mert senki az ő bölcsei közzül nem hogy megh magyarazhatta volna az irast: de mégh csak meg sem tudak olvasni. Ahonnet á Kiraly önnön maganak nagyob banatot szörze: söt nem csak maganak pedig, de hasonlokeppen mind az ü utánna valo fü rendeknek. Mert bizonyara akkik annak elötte reszesök lünek az ő elebbi Istentelensegeben, melto vala hogy reszesök lennenek az ő bünteteteseben-is.

De mondhatnad.

Mi vala az oka, hog[y]senki az bölcsek közzül az irast sem meg ne[m] olvashattya, sem meg nem magyarazhattya vala?

F. Az Rabbinusok, Sido iras magyarazok, sokat munkalkodnak ebben; micsoda löt legyen ennek az oka. Nemellyek azt mondgyak hogy ez volt az oka, hogy az bötüik valtoztattak vala meg: Nemellyek közzülök ki egyet s-ki mást mondanak: De ennek az oka egy igevel csak ez. Isten vakította vala megh az Kiraly bölcseit, hogy latvan ne latnanak, es ennek semmikeppen vegere ne mehetnenek, az mi keppen Isten az Sidokat-is gyakorlatossaggal fenyögeti ezzel az büntetessel.

Tanullyuk megh hát innen; meddigh mehet ez vilagi bölcseseg az Istennek dolgaiban: Nem tova bizonyara hanem csak migh az Istennek titkainak visgalasara erközik: szinten akkor fogyatozik meg, az mikor leg nagyob szükségök volna az embereknek rea. [369:]

Hadgyunk beket hát annak, ne kötelezzük elmenket csak ez vilagi bölcseseghöz, hanem igyeközzünk az mi Istenünknek titkos dolgainak visgalasara. Így leszen az, hogy az mi felelmink közöt, nekünk az Istennek igeje vigasztalo eszközünk leszen. Az mi szorgalmatossagink közöt, oktatonk, tanitonk leszen, es minden dolgainkban segitönk. Melynek tanulasaban vigyen elő naponkent minket-is az mi atyank Istenünk fianak erdőmejert, A M E N.

XXXVII. *Praedicatio.*

„*AZ Kiralyne Aszony pedig ezért az dologert mely esek az Kiralyon es az ő fü nepein, be mene az lakodalomnak, vigasag-

* *versu 10.*

nak hazaban: Szolla es monda: Kiraly örökke ely: Ne rettencse-
nek meg tegedet az te gondolatid es az te abrazatod meg ne val-
tozzek. *Vagyon egy Firfiu á te Orszagodban, kiben az szent
Istenöknek lelke vagyon, es az te Atyadnak idejeben ertelem,
tudomany es bölcseseg, mint az Istenöknek bölcsesége talaltatot
ö benne, akkit Nebuchadnezar az te Atyad, az természet tudok-
nak, Eg forgasahoz ertöknek, Chaldaeusoknak, es jövendölök-
nek fejedelmeve tön, mondom az te Atyad oh Kiraly. [370:]
**Annakokajert, miért hogy Danielben, kit az Kiraly Balthasar-
nak nevezet vala, nagyob lelek es tudomany es ertelem talaltatot
vala: almoknak magyarazattya; titkoknak meg jelentese; es
nehez dolgoknak meg feytese. Mostan azert hivattassek az Da-
niel, es magyarazattyat megh jelenti. ***Akkoron Daniel vitetek
az Kiraly eleiben: Szolla á Kiraly es monda Danielnek; Te
vagye amaz Daniel, ki vagy Iuda nemzetsegeből, az fogoly
firfiak közzül, kit ide hozot az Kiraly az en Atyam Iuda Orsza-
gabol? +Es hallottam te felöled, hogy az szent Istenöknek
lelke vagyon te benned, es ertelem, es tudomany, es bölcseseg
büvebben talaltatot te benned. ++Es mostan hozatanak en előm-
ben bölcsek, es Eg forgas tudok, kik az irast el olvasnak es
annak magyarazattyat megh jelentenek ennekem, es ez beszéd-
nek magyarazattyat meg nem jelenthetek. +++Es en hallottam
te felöled, hogy titkos dolgokat magyarazhatz, es kötesöket
meg feythetz. Most azert ha meg olvashatod az irast, es annak
magyarazattyat meg jelenthetöd ennekem, barsonyban öltözöl,
es arany lantz leszen az te nyakadban, es harmad leszesz ki
uralkodol ez Orszagban.” [371:]

S U M M A.

Rövid summa szerent ez igeekben, azt írja meg az Propheta
mikeppen jutot legyen szembe egy Kiralyne aszszony tanacsabol
az Daniel Boldisar Kirallyal; es mikeppen tractalt ü vele az
Boldisar Kiraly.

- * *versu 11.*
- ** *versu 12.*
- *** *versu 13.*
- + *versu 14.*
- ++ *versu 15.*
- +++ *versu 16.*

Ket reszei vadnak ez igeknek.

- I. Azt írja meg az Propheta. Micsoda adót alkolmatosságot erre Danielnek, hogy az Boldisar Királlyal szemben lenne; ez tudni illik hogy az falon valo irast meg olvasnaja. De ki adot arra okot.
- II. Az Kiraly eleiben vitettettetven Daniel; mikeppen beszéllet á Kiraly Danielel, annak az falon valo irasnak magyarázattya felöl; mellyet latot vala az ő lakodalmanak idejen.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik: Micsoda adót alkolmatosságot arra, hogy Daniel az Kiraly eleiben vitettettetnek. Alkolmatosságot ada erre á Kiralyne aszszony tanácsa, akki ekes beszedevel inti az Kiralt, az ő felelme, rettege es szorgalmatossaga közöt, hogy hivatna az Danielt eleiben akki annak az irasnak értelmet megh jelenthetne. Ahol minekünk ket rendbeli kérdésöket kell meg jegyöznünk.

I. Kicsoda volt ez az Kiralyne Aszszony?

F. Azt mondgyak nemellyek, ^ahogy ez az Kiralne aszszony volt volna az Boldisar Kiraly felesége: De ez az ertelem meg nem alhat. Mert oda fel az masodik es harmadik versökben megh hallok, hogy az ü feleségi egygyüt voltanak az Királlyal az asztalnal á lakodalomban: ez pedig az Kiralne aszszony nem vala annak elötte az lakoda-[372:]lomban de halvan az zendülest az palotaban; ugy megyen be.

Nemellyek pedig azt mondgyak, az mely ertelemben vagyon Iosephus Historicus, hogy ez az Kiralne aszszony volt az Boldisar Kiralynak szep Annya (Avia) Nebuchadnezar Kiraly felesége, ki akkor öszvegy volt. Ebbe vagyon az ertelemben amaz Sido Doctor-is, Aben-Ezra:

Nemellyek vegezetre azt mondgyak, hogy ez az Kiralyne aszszony, volt az Boldisar Kiralynak edes Annya az Evil-Merodak felesége. Az mely értelmet oltalmaz Origenes Doctor. Ebben vagyon az ertelemben Herodotus-is es ennek az ő nevet Nitocrisnak mondgya: Mely értelmén mi-is meg maradhatunk. Ez volt az eszes Nitocris Kiralyne aszszony az, ki az ő halalanak elötte ilyen okosagot gondolt vala, hogy ő magának egy koporsot csinaltata akkire ilyen igeket metzete az mint Herodotus írja: *Si cui Regum Babylonis post me futurorum fuerit peccuniae*

^a Porphyrius az mint emléközik felele Hieronimus, es csufollya ezzel Boldisar Kiralt hogy eszesseb volt maganal az ő felesége.

penuria, aperto sepulchro accipiat quantum libuerit, modo sit indigus, alioqui enim ne aperiat. Az az, Ha valaki ugymond az Babyloniai Királyok között akkik en utannam lesznek penz nélkül szűkölködik, ezt az koporsót fel nyitvan az menyit akar vegyen, de ugy ha szűkölködik, egyeb arant fel se nissa. Bekesegben lön ez az Nitocris koporsoja mind az Dariusig, akki meg vevén Babyloniat, az ő telhetetlen fősvenysegeben fel nita az Nitocris koporsojat, de nem talala egyebet az koporsóban, hanem egy viaszos tablan ezt az irast: *Nisi pecunia esses inexplebilis, et turpis lucri cupidus, mortuorum sepulchra non violasses.* Az az, hogy ha te igen fősveny lator ember nem volna es rut nyeresegnek kevanója: az halottaknak koporsojat fel nem rontottad volna. Ez most-is az eszes es okos Nitocris az, aki tana-[373:]csot ad az Boldisar Kiralynak az ü felelmi, szorgalmatossagi közöt, az Danielnek magához valo hivattatasa felöl. Ahonnet tanullyuk meg hogy Isten gyakorlatossággal az aszszonyi allatok által-is szokta ez vilagi bölcseket, hatalmasokat meg szegyeniteni, es az ő tanacsat azok által vegben vinni. Pelda erre az gyöngé Iudith, aki okossaga által, az kegyötlen Holofernest megh szegyonite: es az mi időnkben amaz eszes okos Angliai Kiralyne Ersebet aszszonyi által, sokszor az Hispaniai Kiralt megh szegyonite. Nem kell azert minekünk az tanacs adásban mindenkor csak az szömelyökre vigyaznunk; hogyha firfiuje aszszonyallate, akki tanacsal segít bennünket: szegénye, gazdage, vene, ifiuje: de söt inkább az mi az dolog arrol elmeködgünk. Mert az mint köz beszédben szoktak mondani: *Saepe etiam olitor valde opportuna loquitur*: gyakorta meg az kertész-is jeles es helyes dolgot talál mondani. Nem kel senkinek jó tanacs adását hatra vetnünk; ha aszszonyiallat-is. De most azert az jó tanacsot, ne minden aszszonyiallatnal keressed bator, (tisztösseg adassek az emberenek es jamborának) Mert inkább tudnak sokan egyebhöz, hogy nem mint ahöz: de arrol most nem szollok többet.

II. Tanullyak meg minden jó es tisztössegbeli aszszonyallatok az Nitocris példajabol; hogy ne asicsak az buja es hitvan hisagra ingerlő lakodalmakat; hanem üllyenek tisztössegössen hazoknal; jozanon es Isteni félelőmben visellyek hazoknal cseledgyeknek gondgyat. Így cseleködöt az Nitocris, nem ment az ő fianak az Boldisar Kiralynak lakodalmában, jozanon volt, es ugy adhatot jó tanacsot az ü fianak. De it-is volna min panaszkodnunk az mi időnkbeli aszszonyiallatokra, kik örömet el hadgyak [374:] dolgokat sokan, csak valami tomboló lakodalmat kaphasanak: Kik mit mondhatunk, nem Nitocrist, hanem amaz Herodiaszt es annak leanyat követik sokszor: Mert ü miattok az

lakas közben vagy az után, vissza vonas s-gyakorta per patvar es ember halal-is szokot esni. Ertik sokan mit akarnank mondani: kiknek ez az tanacs; eletoket jobbicsak meg, tarcsanak poenitentiat.

II. Az masodik kerdes itt ez Első reszben ez vala: Micsoda volt ennek az Nitocrisnak az ü tanacs adasa az Kiraly előtt? Ved eszedben.

F. Tanacs adasa ennek az eszes Kiralyne aszszonynak be foglaltatik imez igeekben, aholot így szoll á Propheta affelől s-mond: Az Kiralyne aszszony monda: Kiraly öröкке ely: Az te gondolatid ne rettenessenek tegödet; Vagyon egy firfiu á te Országodban, akkit az te Atyad az Nebuchadnezar Balthasarnak nevezet vala, kiben az szent Istenöknek lelke vagyon. Mostan azért hivattassek az Daniel es magyarazattyat meg jelenti. Mit akar? Negyet jelent az Kiralyne aszszony beszedeiben az Propheta. 1. Az aszszony köszönti az Kiralt kevanvan hoszszu eletet neki; mert azt mondgya Kiraly öröкке ely: az mely köszöntesnek formaja közenseges vala á Chaldaeusoknal, az mint immar ennek előtte meg hallottuk. Ahon[n]et ez adatik előnkben hog[y] az fejedelmeknek tartozunk böcsülettel s-kevannunk kell azoknak hoszszu eletöket: holot erre int minket az Nitocris példajais. Az szent Pal ugyan ezenre int bennünket 1. Tim. 2. Intlek ugymond titöket, hogy könyörgesök legyenek minden tiszt viselőkert; hogy csendes es bekeseges életben legyünk; minden Isteni felelőmmel es tisztsősseggel. 2. Inti s-vigasztallya á Kiralt, ne fellyön semmit, es magaval [375:] egyötemben egyebeket-is ne eysön ketsegeben; okat intesenek ezt adgya: Mert vagyon egy böls eszes firfiu á varosban, aki azt az titkos irast meg magyarazhattya ő neki, es jo tanacsot adhat az Kiralynak akinnek neve Daniel, es akit az ő Attya az Nebuchadnezar nevezet vala Balthasarnak. Az mely intese az Kiralyne aszszonynak bizonyara, ha eszeben veszi vala magat az Kiraly, nagy gyalazattyara vala az Kiralynak. Mert rut dolog vala, hogy az Kiralynak illyen eszes firfiu volna Országaban, aki annak előtte kedves volt az ő eleinel, ő pedigh sem nem ismerte, sem pedig tanacsaval soha nem elt az Danielnek. De bizonyara ez ez vilagi tobzodo reszeges, tunya, hejaban valo fejedelmeknek az ő dolgok s-termesztük; hogy ezek gyüölölik, ingyen sem akarjak ismerni az eszes, tudos, böls embereket; Hanem amaz heaban valo, reszeges, here, tunya, haja haja szolgak kedvessek ő előttök. Ezekben gyönyörködnek, ezeket örömost halgattyak, ezeket felette nagyoknak böcsülik. Ha pedigh el erközik valamikor az szüksegnak ideje, haszontalanok semmire kellök; az mint hogy

az Boldisar Kiraly semmire kellő bor ivo tarsai es szolgai semmit nem hasznalhatnak ő neki.

Mely ala valo szokasban, ha reszek nem volna az keresztyen Uraknak es gondviselőknek-is, minden rendnek job karban volna dolga: De mit mondhatunk, mayd hasonlo dolgokat keszoritte-tünk naponkent nezni es hallani. Ne csudalkozzunk azert ha roszzsul vagyon nemzetestül dolgunk. Urak s gondviselők, mi nem ugy kellene az dolognak lenni, hogy haszontalan emberekkel tractalnank csak: Hanem az eszes, tudos, bölcs emberekkel vol-natok jok es ekessek; ezek szolgálnanak nektők hasznossan szük-[376:]segtőknek idejen: ezeket böcsülnetek hát meg s-ezek-kel tractalnatok; mind azert hogy egyeb külső keresztyen feje-delmeknek nyomdekat követnetők; s-mind pedig, hogy nagy vesződelmeket el tavoztathatnatok. 3. Az Kiralne aszszony az ő beszedeiben commendallya az Danielt az Kiraly előtt, hogy sem-mit ne kételkedhessek beszedeiben, először pedig azt mondgya beszedeiben felöle, hogy az szent Istenőknek lelke vagyon ő benne. Szoll ugy, mint pogany aszszonyallat, aki az Istenőknek sokasagat allattyá, es ebben igen vetkőzik. De ez dicseretes benne, hogy sokat tulaydonit neki, es az Danielnek regi emlekő-zetit tartya sziveben. Masodszor commendallya az Danielt az ő bölcsesége szerent s-azt mondgya felöle, hogy ertelem, tudo-many, bölcseseg, mint az Istenőknek bölcsesége talaltatot ő benne. Az pedig micsoda lett legyen ő maga meg magyarazza, mert azt mondgya felöle. 1. Almoknak magyarazattya. 2. Tit-koknak meg jelentese. 3. Nehez dolgoknak megh feytese. Igy Argumental azert egy summaban.

Valakiben az szent Istenőknek lelke vagyon, almokat meg magyaraz: titkos dolgokat megh jelent; nehez dolgokat meg feyt: az te elődben irattatot titkot-is megh jelentheti. Az az firfiu az Daniel mellyet emlitek előtted illyen. Hát hivassad; ne rettegy: Mert jo utban igazithat tegödet, es megh tudgya mondani mit kellyen cselekdöned. Harmadszor es utolszor commendallya Danyelt az ü elebbi meltosaganak elő szamlalasaval-is: Mert az ő nagy Attyanak az Nebuchadnezar idejeben-is böcsületben volt az Daniel: Nevet-is adot volt neki, es az Chaldaei bölcsenek fejedelmeve tötte volt. Annakokajert, [377:] ne ugy itellyön felöle mint az ő tudatlan bölcsei felöl: Mert sokkal föllyebben valo bölcseseg vagyon az Danielben. Ne fellyön semmit hivassa hamar ötet, könyü leszen az Danielnek, ennek az titkos irasnak ertelmet megh jelenteni. Ezekben áll az Danielnek commenda-ltatasa. 4. Es utolszor az Kiralyne Aszony, az ő beszedenek vege-ben nez az fel tött czelyra s-azt mondgya: Mostan azert hivattas-

sek az Daniel, es az irasnak magyarázattyat megh jelenti. Nem kötelködven semmit az Danielnek bölcseségeben. Ertyük azert immar, miben áll az Kiralyne Aszszony tanácsa; mellyel tanácsot ad, az megh rettent Boldisar Kiralynak.

Holot I. Tanullyuk megh, hogy az hiveknek commendaltatasok az hitötlenök előtt felette bajos dolog es munkas: először ezert: Mert az hitötlen embernek, az igaz hiv emberhez nincsen soha semmi igaz szereteti. Akar mint esküdgyek azert az Török, az balvanyozo Papista az igaz keresztyen embernek, hogy igen szereti s-kedves barattyá neki: de ne hid: mert mindenkor alnok szivet visel magaban. Masodszor bajos es munkas dolog: Mert szidalom gyanant tartyak az hitötlenek azt, mintha szemtül szömbe szidalmaztatnának, mikor az jambor keresztyen emberek ő előttök dicsertetnek. Tekincs el csak, mindgyart nehezen szenvedik az gonosz emberek, mihelt ő előttök az jamborok kezdnek dicsertetni. Harmadszor terhes dolog es bajos: Mert nehez az Istennek szolgainak az hitötlenek előtt meltosagot szerezni; az ő belejük oltatot s-velök születöt titkos gyölölseget, mind Isten ellen, s-mind pedigh azok ellen kik az Istennek szolgai. De mind azon altal, noha ezök mind így vad-[378:]nak, s-akar mint s-akar hogy ellenze ezt az világ: Szükség minékünk az Istennek szolgait commendalnunk; s-azoknak böcsületöket dicseretöket egyebek előtt meg adnunk: az mint cseleköszik az Nitocris Kiralyne Aszszony az Boldisar Kiraly előtt.

II. Tanullyuk megh, az tanács adásban hova kellyen azokat igazitanunk akik lelki faydalmakban, lelki rettegsegökben vadnak. Bizonyara az Istennek szolgaihoz; hogy avagy azokhoz mennyenek avagy magokhoz hivassak azokat: Mert azoknál találnak vigasztalas szerint valo orvossagot magoknak, az mint cseleködik az Nitocris Kiralyne Aszszony az Boldisar Kirallyal, akit az ő felelme es retteghesi faydalmi közöt, igazit az Danielhoz.

Mondam Masodszor meg írja az Propheta: az Danielnek az Kiraly eleiben valo vitetteteset, es az Kiraly beszedet; mely szerint beszélhetöt az Daniellel, az tanács adas után. Be iktatasa felöl azt mondgya az Propheta: akkoron ugymond az az, az Kiralyne aszszonynak intesere, Daniel vitetek az Kiraly eleiben. Ahonnet meg tetzik hogy nem volt annak előtte az Daniel, sem abban az Kiralynak tobzodo lakodalmaban, sem pedig az bölcsseknek tarsasagaban, kik annak előtte be vitetek vala az Kiralyhoz. Mert önnön magát nem akarja vala, sem az kiralynak fertelmes lakodalmaval, sem pedig az hamis bölcsseknek tarsasagaval meg fertesztetni.

Az mely cselekedetiből ez az hiveknek az tanusagh, hogy felette igen ojak magokat á hivek az hitőtlenöknek tarsasagatul, hogy azoknak, (tarsasagatul, hogy azoknak) gonossagokban ne reszesödgyenek. Nem az mintha ugyan nem volna szabad azokkal egy városban, söt egy [379:] hazban-is laknunk: Mert az Daniel-is ugyan azon városban Babyioniaban lakik vala az Kirallyal es az bölcsekkal: De az Istennek tisztössege ellen valo dolgokban, nem kell azokkal egy igat vonnunk. Az szent Pal-is azért nem azt parancsolja Eph. 5. hogy ki mennyünk ez vilagbol, hanem azt mondgya hogy: ne legyen tarsasagtok az setetsegnek amaz haszontalan cselekedetivel, hanem inkab meg fedgyetők azokat. Szabad azért az hiveknek, az hitőtlenökkel egy városban lakni; de nem szabad az hitőtlenökkel egy igat vonni.

Az Boldisar Kiralynak pedig az Daniellel valo beszélgetese felöl így szoll az Propheta s-mond: szolla az Kiraly es monda az Danielnek. Te vagy e ugymond amaz Daniel ki vagy Juda nemzet fogsagabol valo firfiak közzül, kit ide hozot az en Attyam Juda Orszagabol? Es halottam te felöled, hogy az szent Istenöknek lelke vagyon te benned. Es mostan hozatanak en előmben kik ez irast el olvasnak, es annak magyarazattyat megh jelentenek ennekem es ez beszedenek magyarazattyat megh nem jelenthetek. Most azért ha megh olvashatod az irast, es annak magyarazattyat megh jelenthetöd ennekem, barsonyban öltözöl, es arany lantz leszen az te nyakadban, es Harmad leszesz ki uralkodol. ez Orszagban.

Mit akar?

Negy reszeckeik vadnak az Kiraly beszedenek: Mert először, kerdest teszen az Kiraly az Danielnek szömelye felöl, hogy ha ü legyen amaz Daniel, akit az ü nagy Apja az Nebuchadnezar fogva hozot volna Iudaeabol Sido Orszagbol Babyioniaban? Oka az kerdesnek ez, [380:] hogy lenne bizonyos szömelye felöl, ne lenne heaban valo beszede: Ahonnet megh tetzik, hogy annak előtte nem ismerte vala az Kiraly Danielt. Masodszor beszedeiben azt jelenti meg: Mit hallot ü felöle? ezt tudni illik, hogy az szent Isteneknek lelke lakoznek ö benne, ertelemmel, bölcseseggel volna fel ekesittetven. Az mellyekről immar ennek előtte szolotunk. Harmadszor: vallast teszen, hogy be hivatta az ö bölcseit az irasnak magyarazattyara: de senki az bölcsek közzül, annak ertelmet megh nem jelenthette ö neki. Es ezt akarja mondani. Daniel latek ugymond en, az en palotamban lakozvan egy fél kezet, aki ira, nem tudom micsoda sententiat en ellenömben

clöttem az falra. Mellyet mikoron en, sem el nem olvashatnek, sem pedig meg nem erthetnek; be hivatam mind az Babyloniai bölcseket, hogy azt az irast ennekem meg magyaraznak: de senki azok közzül azt az irast meg nem jelenthete ennekem. Mostan azert, mivel hogy halottam te felöled, hogy te bölcse vagy, es az titkos dolgokat meg jelenthetöd; ez okon hivattalak tegödet hogy az falon valo irast meg olvassad, es megh magyarazzad ennekem. Ez az Kiraly kevansaga. Negyedszer es utolszor hogy helyössebb legyen kevansaga, az mi ajandekot ez elöt igert vala azoknak az bölcseknek, azont igeri az Danielnek is. Hogyha ugymond az irast meg olvashatod, barsonyban öltözöl; arany lantz leszen nyakadban, es harmadik leszsz á ki uralkodol ez Orszagban.

Mit tanulunk innét?

I. Tanullyuk meg az Boldisar Kiraly peldajabol; hogy noha az tudos bölcse emberek gyakorta az jó szerencsenek, [381:] idejen semmit sem ernek, semmire nem böcsültetnek es senkinek nem kellenek: De el jü az idő, az mikor Isten azoknak-is az ö böcsületöknek napjat az szüksegnek idejen fel virrasztja. Nem kel vala az elöt az Daniel á Kiralynak: de most az Kiraly ajandekkel supplical á Danielnek. Hallad azert, eszes ember vagy, tudnale szolgálni ha kelletnék? Nem kellesze most mert jól fenlik az állapot? el jö az szüksegnek ideje, az mikor meg kevan-tatik szolgálatod s-meg adatik böcsületed.

II. Tanullyuk meg az Boldisar Kiraly igeretiböl, akki akkor iger ajandekot jutalmat az Danielnek, mikor semmije nincsen, á mikor Isten regen az birodalmat urasagot, az ö Decretomaban ki írta kezéböl, es Cyrusnak s-Dariusnak attá: miben allyon az uraknak fejedelmeknek az ö adománya? Ebben ál bizonyara, hogy akkor örömezt szoktak akar mit-is igerni, az mikor semmivel nem bírnak, de ha jóságoknak közepötte ülnék, akkor semmivel nem akarnak lenni. Azt szoktak mondani az Urak. Szolga vayha be ferközhetnem ez jóságban; meg emleköznem jambor szolgálatodrol: de ha az megh leszen, semmi jutalmad nem leszen akki jamborul szolgáltal az nyomorusagnak idejen. De hallad, ha Ur vagy, akkor legy segitseggel akar kinek-is az mikor modod vagyon benne, az mikor pedig Isten az ü tanacsaban az Urasagot, fejedelemséget ki írta kezéböl, akkor az semmiböl haszontalan adakoznod. Söt ezt nem csak az Urnak mondom, de minden rendeknek, hogy addigh legyünk adakozok azokbol az jobbol, mellyekkel meg aldot Isten bennünket; meddig ö felsege ke-

zünkben bizta az safarsagot. Mert az mikor el akarja Isten az safarsagot venni tülünk, akkor osztan keső leszen [382:] s-kelletlen-is az mi adakozasunk. Erre minekünk adgyon erőt naponkent az mi szent Istenünk; hogy az minemű safarsagot mi reánk magan magan bizot, abban hivek es igaz szolgak lehessünk tellyes életünkben, A M E N.

XXXVIII. *Praedicatio.*

„*AKkoron felele Daniel az Kiraly előtt. Az te ajandekid tied legyenek, es adomanyidat masnak adgyad: De mind azon altal az irast el olvasom az Kiraly előtt, es annak magyarázattyat meg jelentem neki. **Te Kiraly, az felseges Isten birodalmat, es nagy böcsületet es dicsősegöt es meltosagot ada Nebuchadne-zarnak az te Atyadnak. ***Es azert az nagy hatalomert, mellyet ada ő neki minden nepek, Nemzetök es nyelvek rettegtek es felte- nek az ő ortzajatul: akiket akar vala megh öl vala; es akiket akar vala veri vala: es akiket akar vala fel emel vala; es akkiket akar vala meg alaz vala. +De mikor szive fel fuvalkodot volna, es az ő lelke meg kemenyödöt volna az kevelysegre, levettetek az ő Orszaganak szekiből, es dicsőseget el vevék töle. ++Es az emberek fiai közzül ki vettetek, es az ő szivet ollyana teve az Isten, mint az barmoke, es az vad [383:] szamarokkal lön az ő lakasa, es füvel etettek ütöt mint az ökröket; es Egi harmattal öntöztetöt az ő teste, mig meg ismere, hogy az felseges Isten uralkodik az emberek Orszagaban, es aztakit akar helyhöszteti abban. ++Es te ő fia Balthasar, megh nem alaztad az te szivedet, noha mind ezeket jól tuttad. *+Es az Mennyei Ur ellen fel emelkedel, es az ő hazanak, edenit elő hozatad te elődben, es te s-az te fő nepeid es az te felesegid, es az te veled haloid bort ittatok abbol: es az ezüsből es aranyból, ertzből, vasból, fabol es küből csinalt Isteneket tisztelted, kik nem latnak, sem nem hallanak: es az Istent akkinek kezében vagy az te lelked, es minden te utaid, nem tisztölted.”

- * *versu 17.*
- ** *versu 18.*
- *** *versu 19.*
- + *versu 20.*
- ++ *versu 21.*
- +++ *versu 22.*
- *+ *versu 23.*

S U M M A.

Ezökben ez nehany versecskeken summa szerent meg írja az Propheta, az Danielnek feleletit az Kiraly kerdöszködésere es beszédere. Mely szerent választ teszen Daniel az Kiraly kevansagara.

R E S Z E K.

Harom reszei vadnak az Daniel valasz tetelőnek.

I. Az Danielnek előljaro beszede.

II. Az Nebuchadnezar allapattyanak elő szamlalasa.

III. Az falon valo irasnak nyilván valo magyarázattya.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik az Daniel feleletének kezdetit, így szol az Propheta affelől s-mond: Akkoron ugymond felele Daniel es monda á Kiraly előtt. Az te ajandekid tied legyenek, es ajandekidat masnak ad-[384:]gyad, s-az többi. Holot kettőt cseleködik az Daniel. Egyiket ezt, hogy szep tisztósseggel böcsülettel, emberseggel az Kiralynak ajandek adasat, meg veti, es annak-is, hogy ajandekat el nem veszi ket utát mutattya, mit cseleködgyek azzal: avagy hogy maganak tarcsa, avagy azt masnak adgya. Masodikat ezt cseleköszi ugyan itten az Daniel, hogy minden jutalom nélkül mind azon altal, kötelezi, magat annak az irasnak magyarázattya: Mintha így szollana. Az mit kevansz megh cselekösöm: de minek utanna meg hallod, nem fog teneked tetzeni. Ahol minekünk harom rendbeli kerdésink tamadnak, kik felől erczük az feleletöt.

I. Az Daniel ugyan szinből cseleköszi ezt, hogy az Boldisar Kiraly ajandekat meg veti; avagy nem?

II. Ha szinből: Jol cselekötteje avagy nem?

III. Mi az oka hogy az Boldisar Kiraly ajandekat meg veti, s-annak előtte az Nebuchadnezartul el veszi. Lassuk mindeniket rendel.

1. Kerdésre valo felelet.

Az mi az első kerdest illeti: Az Daniel igen-is szüből cseleköszi, es nem valami szin mutatasbol, ugymint ki immar kilentzven esztendőös volna, kihöz semmi illetlen beszéd nem illenek: Illyen ven koraban azert nem gyönyörködik vala semmit azokban az ekessegökben, barsonyban es arany lantzban az Daniel, mellyeket iger vala az Boldisar Kiraly. Masodszor szüből cseleköszi ez okon s-nem kevannya az Kiraly ajandekit, hogy ne mondhasa senki felöle, hogy az Prophetalasnak tisztiből akarna nyeresegöt

keresni maganak, es abbol akarna kufarkodni, es ez ajan-[385:] dekra nezve cseleködne, hogy megh magyarázna ezt az falon valo irast az Kiralynak.

2. Kerdesre valo Felelet.

Az masodik kerdesre, tudni illik, ha szübol cselekötte; jol cseleköttese avagy nem, hogy meg vetötte az Kiraly ajandekat: Ved eszedben: Igen-is jol cselekötte. Elöször az Istennek tisztösegere nezve, melyre töb gondgyanak kel vala lenni, hogy nem mint ez vilagi mulando tisztösegere. Masodszor, az Prophetalasanak tisztire nezve, hogy ajandekot veven az ö szolgalattyaajaert, az irasnak meg magyarázasajert, egyebektül ne szidalmaztatnak. Harmadszor, az ö szömelyenek meltosagajert, hogy ajandekot veven az Kiralytul, avagy kevelynek, avagy telhetetlennek fösvennek ne iteltetnek. Helyössen vetötte hát megh az ajandekot.

3. Kerdesre valo felelet.

Harmadik kerdes ez vala: Hogy hogy vagyon ez, hogy az Boldisar Kiralynak ajandekit megh veti, s annak elötte pedig az Nebuchadnezar ajandekit el vötte vala.

Ved eszedben: Igen igaz oka vagyon ennek, miért vötte vala el annak elötte az Nebuchadnezar ajandekat, s-most pedigh nem kel ö neki az Boldisar Kiraly ajandeka. Az Nebuchadnezar ajandekit el veve ez okon: Mert lattya vala hogy az Nebuchadnezar kezeben meg maradna az Birodalom; es az Istennek nepe-is az Sido nep, ö alatta tartatnek fogsagban, es remeni vala, hogy töb hasznara lenne az fogsagban levö Ecclesianak, Isten nepenek, hogy az Kiraly elöt lenne meltosagban, hogy sem mint ha maganak elne. Annakokajert valamit az Nebuchadnezar [386:] idejeben cseleködik; nem maga hasznat, hanem az közönseges jot tekinti abban kivaltkeppen; akarvan szolgálni mindenekben az Ecclesianak javara. De viszontak lattya azt-is hogy az Boldisar Kiraly, maydan ki esik az birodalombol; meg fosztatik mind eletetül, s-mind Orszagatul; es az Ecclesia-is mivel hogy jelen vagyon az Babyloniai fogsagra rendeltetöt hetven esztendőknek vege, mikor Isten az ö nepet megh szabadittya: Annakokajert ez okon, mivel hogy semmit az ö igereti nem hasznalna immar az Isten Anyaszentegyhazanak javara, megh veti az Boldisar Kiraly ajandekat, az mellyet iger.

Tanusagok.

Ahonnet, mindeneknek előtte tanullyuk megh: Micsoda legyen az Istennek igaz hív szolgainak dolgok, mind az Ecclesia s-mind az külső Polgari tarsasagban levő szolgak közzül: Ez tudni illik, hogy az hamis hitető Fejedelmeknek ajandekiban ne gyönyörködgyenek, ha eszekben vehetik; hogy azok sem az Istennek tisztességere, sem pedig az Istennek Anyaszent-egyhazanak hasznara nem szolgálnak; követven ebben az Danielt.

II. Tanullyak megh az Egyhazi szolgak, hogy az Istennek igejet, igaz folyasaban bocsassak, es abból senkinek ne hizelkedgyenek; hanem az mi az igaz annak ki praedicallasara bator-sagossak legyenek: az mint cseleköszik az Daniel aki noha tudja, hogy nem igen kedves az mit fog hirdetni az Kiralynak; de azért egy altallyaban megh jelenti az ő következő büntetteteset. De most gond volna az szegeny Danielnek az Kiralyoknak ezt mondani: Mert csak egy nemes ember-is meltosagocskajat forgattya. Nemes ember vagyok, nem veszőm jo ne-[387:]ven Pap uramtul, hogy ott pirongat bennünket. Kellemes jambor. &c.

Mondam masodszor megh írja az Propheta jelen valo tanitasaban, az Nebuchadnezar Kiralynak es Boldisar Kiralynak megh lőt dolgait, az mellyekből igaz okat adgya az Daniel, honnet erdemlette á Boldisar Kiraly, hogy ilyen csudalatos dolgot cselekdnek Isten ő vele, hogy ilyen irast iratna eleiben. Először pedig az Nebuchadnezar Kiraly dolgait hozza elő; s-Harmat mond felöle.

1. Mely szep ajandekival latogatta volt Isten az Nebuchadnezar Kiralt.

2. Mely haladatlan lőtt á Nebuchadnezar Kiraly erőtte.

3. Mivel büntette Isten az Nebuchadnezar-t az haladatlansagert.

Az ajandekok felöl azt mondgya; Az felseges Isten ugymond, birodalmat, böcsületit dicsősegöt es meltosagot ada az Nebuchadnezarnak az te Atyadnak. s-Mivel bizonyittya? 1. Ezzel: Mert ugymond azért az hatalomert, minden nepek, nemzetek, nyelvek, rettegetnek es feltenek az ő ortzajatul. 2. Ezzel: Mert ugy mond akiket akar vala megh öl vala, akiket akar vala megh tart vala; akiket akar vala fel magasztal vala, akiket akar vala megh alaz vala. Ahonnet ez az tanusag elsöben: Az birodalom az Urasag, az Fejedelemség az meltosag, nem az vak szerencsetül vagyon; hanem Isten adgya az embereknek. Masodszor ha ez így vagyon; tanullyak megh az Fejedelmek, Urak; ha Isten-

tül vöttek az birodalmat ellyenek azzal Istennek tisztössegere. Ez az első.

Masodszor haladatransagat írja meg az Propheta az Nebuchadnezar Kiralnak ebben, hogy fel fuvalkodek szive-[388:]ben: az mint meg hallottuk ennek előtte cap. 4. ahol ezt mondgya vala sziveben: Nem eze az nagy Babylon, melyet en eppitettem, &c. Vegezetre büntetteteset, jedzi meg az Propheta, az Nebuchadnezar Kiralnak mikor azt mondgya felöle, hogy le vettetik Orszaganak szekiböl, es az emberek fiaai közzül ki vettetik s-az többi az mint immar szollotunk büssegössen felöle.

Masodszor ugyan it, elő szamlallya az Propheta, az Boldisar Kiralynak dolgait, melyeket az Daniel szemtül szömbe tamaszt az Kiraly eleiben; hogy vegye eszeben magat hogy meltan erdemlette az Istennek igaz ostarat: Mert ő is az ü Attyanak gonossaganak es kevelysegenek követője volt: söt sokkal fölül múlta az ő Attyat gonossaggal: Mert az Mennyei Ur ellen önnön magat fel magasztalta; az melyet meg bizonyit ezzel. 1. Mert az Isten hazanak edenyit az ő tobzodo lakodalmaban be vitte. 2. Mert azokbol az ő fü fü nepeivel, feleségivel, agyasival reszegeködöt. 3. Mert az igaz Istent el hagyvan, az balvany Istenekek tiszttele, es az Isten hazanak edenyit-is azoknak tisztöletire fordította. 4. Mert az igaz Istennek semmi tisztöletöt nem adot, az mely nagy haladatransag: holot az Kiralynak mind elete, s-mind pedigh utai vadnak az nagy Istennek kezében.

Ahonnán tanullyuk meg; mi vegre irattattanak meg az regi Historiak: ezert tudni illik, hogy azokbol az emberek intessenek életöknek meg jobbitasara: az mint cselekodik Christus ahol azt mondgya: *emleközzetek meg ugymond, mikeppen let az Noe idejeben az dolog, azon keppen leszen az embernek fianak napjaiban-is: esznek, isznak vala es feleséget hoznak vala az emberek; miglen [389:] be mene Noe az barkaban es el jöve az özön viz, es mindeneket el veszte. Et Lucae 13. azt mondgya idvözitönk: Azt itelitöke ti, hogy amaz tizen nyoltz emberek, kiket az Siloe tornya meg nyoma, mikor le szakada, hogy mindeneknel akkik laktak Ierusalembe bünösbek voltanak volna? Nem semmikeppen; De azt mondom ti nektök, hogy ha megh nem terte, ti-is hasonlokeppen el vesztök. It-is az Daniel az Boldisar Kiraly előtt, historia szerent meg magyarazza Nebuchadneznarnak az ő dolgait s-allapattyat, hogy azzal intse jobbulsra az Boldisar Kiralt. Amaz tolvaynak peldaja, akinek Christus az keresztfan büneit megh bocsata; mire valo? Nem arra bizonyara, hogy mi-is

* *Lucae 17.*

tolvajok legyünk; es az mi megh teresünket, életünknek csak szinten utolsó orajára halaszuk; hanem szolgál az Isten nagy irgalmasságának ki jelentésére: Mely hatalmas az Isten, hogy akin akar könyörülni, szinten halálának idején-is könyörülhet rajta. Ne essünk hát az Istennek irgalmassága felől ketsegekben.

Igy azért mi-is az régi Historiakat ez okon tanuljuk hogy azokból eppületöt vegyünk magunknak. Most pedig az mikor az emberek, kik egy fele s kik más fele Országunknak alapattyanban vetik elmejókat, nem egy színűvek, sem egy szívűvek az Magyarok: jussan eszünkben mi vesztötte az Romai birodalmat, es Görög Országot: az partolkodas, az Ambitio, tisztösseg kevanas, s-ez fogja el veszteni szegény hazánkat-is, kik imide kik amoda vonsznak nemzetünk közzül.

*II. Tanuljuk meg az Nebuchadnezar Kiralnak es az Boldisar Kiralnak példajából, ki szentsegh töröve teszi magát az Isten hazának edenit meg förtösztetven: hogy nem [390:] csak az mondatik szentseg törőnek, mikor valamit az templomokból valakik el lopnak, poharokat, kelyhőket templomnak ekessegit: De az-is szentseg törő, mikor az Urak fejedelmek az Istennek tisztössegere, Ecclesiáknak taplalasara rendeltetöt jövedelmeket magoknak foglalnak magok hasznara, es azokból elnek. Ez bizonyara az oka, hogy sokak az Magyar Orszagi fejedelmekben nem nyomosság: Mert szentseg törökke lottenek, templomok jövedelmiből eltenek, es templomok edeniből reszegesköttenek.

III. Tanuljuk meg az Nebuchadnezar es Boldisar Királyok bünteteteséből, kiket Isten az kevelysegert büntete meg: Micsoda legyen most-is es minden időbe az kevelysegnek jutalma: ez tudni illik, hogy Isten az kevelyöket az ő birodalmokból le szokta haigalni: **az mintenekli az szüz Maria-is, hogy Isten az kevelyöket le haigallya az egyigyűveket pedig fel magasztallya.

IV. Tanuljuk meg az Boldisar Király példajából akki balvany Istenöket tisztöle: hogy akik balvanyokat tisztelnek, felette igen vetköznek. 1. Mert hamis Istenökhöz folyamodnak. 2. Mert ezüstöt, aranyat, követ fát imadnak es tisztölnek. 3. Mert azokat tisztelik, akik sem ertenek sem hallanak. 4. Mert az balvany imadas melle az igaz Isten ellen való haladatlanságokat-is kötik: holot azt az igaz Istent, aki az ő eleteket atta, es akinek kezében vagyon minden utok; nem tisztölik. De megh

* *Vide supra homil 34. in solutione dubij: Ansü licitum res Deo consecratis, si hosti sint ablatae transferre ad profanum usum.*

** *Luc. 1. cap. ver. 52.*

büntettetnek Istentől. Mi pedig legyünk, az mi Istenünknek tisztölői, kinek kezében mind életünk s-mind pedig halalunk; Hogy jól legyen dolgunk, A M E N. [391:]

XXXIX. *Praedicatio.*

„*AKkoron annak okajert az ő színe elöl küldetöt ez az tener, aki ezt az irast fel jedzötte. **Es ez az iras az mely fel jedzetöt: Mene, Mene, Thekel, Upharsin. ***Ez magyarazattya ezeknek az beszédöknek: Mene, az az, meg szamlalta az Isten az te Országodat, es azt be töltötte. +Thekel, az az: Meg merettel az fontban es heaval talaltattal. ++Upharsin vagy Peres: az az, el osztatot az te Országod, es adatot, az Media es Persiabelieknek.”

S U M M A.

Summa szerent ezekben az jelen valo igeekben immar, követközik az Daniel feleletinek harmadik resze, tudni illik az falon valo irasnak magyarazattya, az mely bizonyara sok rendbeli hasznos dolgokat foglal be, az mind rend szerent meg ertyük.

R E S Z E K.

Öt rendbeli circumstantiakat környül allo dolgokat forgat az Propheta ennek az falon valo irasnak magyarazattyan. Mert:

- I. Meg írja idejet, mikor adattatott volt ki ez az iras.
- II. Ki volt Authora, szerző oka ennek az irasnak.
- III. Ki volt eszköz benne, ennek az irasnak fel jedzeseben.
- IV. Micsoda volt az az iras es mire valo.
- V. Micsoda volt annak az irasnak értelme magyarazattya.

[392:]

Az mi az első dolgot illeti: Mikor adattatott ki az az iras; Azt mondgya felöle az Propheta: *Tunc Bedain*, akkor az az: Mikor immar az Boldisar Kiraly kevelysege fel jutot vala Isten eleiben, es az ő bünei merketet be töltötte vala, es az ü kevelysege tellyességgel szenvedhetetlen vala. Mintha mondana az Daniel: Oh Kiraly, nem panaszkodhatol te az te büntettetesödnek hirtelen

* *versu* 24.

** *versu* 25.

*** *versu* 26.

+ *versu* 27.

++ *versu* 28.

voltarol, mintha azt Isten idő nap előtt szállitana te read: Nem mondható hogy sietőt Isten az büntetéssel: Mert gondolkodgyal felőle, s-jusson eszedben, meni sok keppen es meni sok időtül fogva gerjeztötted az Istent haragra. Most pedig immar mikor jutottal az te gonoszsagodnak leg felső gradicsara, mi vala hatra, hanem hogy Isten meg szabolazna tegődet, az mikor ü ellene fel fuvalkottal vala, es felette sok keppen vetköztel vala ellene. Ekkor azert, szinten az te gonoszsagodnak közepötte iratta Isten ezt az irast az te szömeid eleiben.

Mit tanulhatunk itt.

Tanullyuk megh innét, hogy Isten az büntetéssel nem siet semmit, hanem sokaig el varja s-el szenvedí az hitötlenöket az ő gonossagokban, miglen az ő gonossagoknak merteket el töltik, es az ő gonossagokat el töltven ugy vonsza az büntetesre. Nincsen azert senkinek s-nem-is lehet igaz maga mentsege Istennek előtte; sem pedig nem lehet semmi panaszkodasa; mintha ő neki az poenitentia tartasra, s-az meg teresre igaz eleg ideje nem volt volna. Mert Isten mindennek igaz eleg időt adot az ő eletenek meg jobbitasara. Meg emlekőzzel hát te-is erről, hogy az mely időt engedőt neköd az Ur Isten ely jól azzal, hogy az sok varakodas után, gonoszból ne legyen dolgod: az [393:] mint lün az Boldisar Kiralynak-is dolga akit Isten mind Orszagatul s-mind eletetül meg foszta.

II. Tanullyak meg az hivek-is, hogy ha mikoron lattyak az hitötlenöket az ő gonossagokban viragozni, es ugymint naponkent jó szerencsejökben neveködni: ne gyötrödgyenek szívoőkben, ne busullyanak semmit: Ne mondgyak ezt: ime Ur Isten valamint leg jobban lehet ugy rendelem eletömet, s-meg-is boldogtalan vagyok: mennel jamborab vagyok, annal inkább semmi elő menetelem es jó szerencsem nincsen: Im ez pedig mely gonosz eletü, feshöt erkölcsü ember, s-annal jobban vagyón dolga. Mondom ne töprönködgyl ekkeppen magadban valaki Isteni felelemben jász: Mert menyivel kesödelmessebb leszen az Istennek ostora az hitötlenökön, s-menyivel továb varja Isten öket; annival sulyosab leszen az ő büntettetesök. Ez az első circumstantia.

Mondam Masodszor megh írja az Propheta szerző okat ennek az irasnak; s-azt mondgya felőle, hogy az Istennek színe, tekinteti elől jöt ki ez az iras. Isten volt szörző oka annak az irasnak. Es mivelhogy az Istennek tekinteti két fele: Haragos, es kedves: az Istennek haragos tekintetiről szoll itt az Daniel. Ahonnet ez

az Tanusag. Hogy az büntetést, nem az vak szerencse hordozza, hanem az Istentől szall az bünert az emberekre. Ne kajabajaly hát, ha mikoron nyomorusag, betegség, kárvallas talal tegedet: mintha valamely ezek közzül törtenetből esöt volna te raytad, de nyugodgyal megh ebben, hogy minden büntetes az Istennek ortzaja elöl megyen ki: Isten az akki az büntetést az bünert bocsattya az emberekre; az mint cselekedek az Boldisar Kirallyal az ő kevelysegejert. [394:]

Harmadik dolog ez vala. Ki volt eszköz ennek az irasnak fel irasaban: Azt mondgya az Daniel, hogy egy kez tener volt ugyan mint Istennek követközendő bosszszu-allasanak követe. Ahonnet ez az tanusag: talal Isten mindgyart egy szempillantásban követöt, aki tanubizonsagot tegyen az ő követközendő büntetese felöl, az mint itt, egy kez tenert vete Isten az Boldisar Kiraly eleiben, kivel az ő akarattyat fel irata szöme lattara. Talal Isten mindgyart mennyei földi csudakat, mellyekkel tanubizonsagot tetet az ő jövendő bosszszu alo haragja büntetese felöl, Pelda az Ierusalemnek eseti, akit Isten sok rendbeli csudakkal inte az poenitentiarra, de nem akaranak megh terni. Mert az mint olvasuk az Historiakban. 1. Az Ierusalem temploma felöt, egesz Esztendeig allot az tüzes tör abrazatu üstökös csillag; de nem gondolának semmit vele. 2. Az egben hadakozo szekerek es fegyveres vitezek lattattanak, hogy ez vilagnak minden reszeiröl Ierusalem fele jünenek, es ot mind egesz verek ki ontasaigh vinanak. 3. Pünköst napjan ejel, az Ierusalem romlása elöt, hogy az Papok az ő szokasok szerent mennenek az Templomban, hogy aldoznanak, ilyen szozatot hallanak: Mennyünk el ugyanmond innét, mennyünk el innét. 4. Ennek felette. Egy Iesus nevő paraszt ember Ananus fia be jöve Ierusalembe es Ierusalem vesződelme elöt az varasba ala s-fel jarvan ezt kialtya vala. Jay ez vilagnak negy szegeletiröl Ierusalem varosara: Jay az Ierusalem varosaban levő minden fele rendeknek: Jay az Templomnak: Mellyert noha igen veszözik vala ötet; de azzal semmit nem gondol vala, miglen az ellensegh az Ierusalemet megh szalla, es ostromlani kezde; akkoron osztan monda: Jay immar en-[395:]nekem-is: es ottan az ostromon agyon ütek s-megh hala. Így az szomszed Erdely Orszagban löttek föld indulások: Micsodak voltak azok? Istennek követei az jövendő pusztulas felöl. Így most-is mutogat Isten üstökös csillagokat, egi hadakozásokat. Micsodak azok? Istennek követei az követközendő büntetes felöl, hogyha az Istennek haragjat, poenitentia tartasunkal elöl nem veszük.

Negyedik dolog ez vala: Micsoda volt az, az falon valo iras,

es mire valo? Azt mondgya az Propheta felöle, hogy ezek voltak az igek: Mene, Mene, Thekel Upharsin az az: Megh szamlalta; Megh fontolta, es el oszlatnak. Az mely irast meg olvas az Daniel, *mellyet sem az Kiraly, sem az ö utanna valo fő rendek, sem pedig az Babyloniai bölcsek meg nem tudanak olvasni; avagy ez okon, hogy Isten meg vakította vala öket; avagy pedig hogy az az iras valami szokatlan neme vala az irasoknak: Mert azt nehez meg mondani, minemü bötükkal iratta legyen Isten azokat az szökat az Kiraly eleiben. De mind azon által meg olvassa azt az Daniel; Mert erre Isten ötet meg tanította vala; hogy az ö bölcsesege, akki immar annak előtte feledékönsegeben ment vala, ismet nyilván valo lenne, es ebből tetzenek ki az Izrael Istenének dicsösege.

Mit tanulunk itt.

I. Tanullyuk meg innét, hogy ez vilagnak bölcsesege az mennyei dolgokban vak, es bolondsag: Mert az mennyei dolgoknak ertese az Istennek lelketöl vagyon: az mint példajul vadnak erre az Boldisar Kiralynak bölcsei, kik ez titkos dolgokban, az Istennek tanacsaban, semmit nem tudnak, hanem az Daniel által, jelenti meg az ö akarattyat az Kiralynak. [396:]

II. Tanullyuk meg, hogy Isten az ö titkos dolgait el szokta reytetni ez vilagnak bölcsei előt, es azoknak szokta meg jelenteni, akiket ez világ bolondoknak el vettetteknek itel. Hogy innét eszünkben vegyük az Istennek titkos dolgainak hirdeteseben, nem az titulust nezzük; hanem kinek kinek az tanitok közzül Isten minemü ajandekat nyuította arra nezzünk, es azzal örmest ellyünk. Így noha sok fő rendek valanak az Boldisar Kiraly udvaraban; de mind haszontalan vala külső pompas meltosagok: Mert senki azok közzül az Boldisar Kiralnak nem szolgálhata az Isten akarattyanak meg jelenteseben, hanem az Daniel által jelenti meg azt Isten ö neki. Lassuk az utolso dolgot-is az mi ez irasnak feje.

Ötödször es utolszor mondam hogy, meg jelenti az Propheta az falon valo irasnak ertelmet. Mi legyen az. Rendel elő veven azokat az igeket: először azt mondgya: Mene, Mene: Megh szamlalta, meg szamlalta: Az mely igeknek ez ugymond az értelme s-annyit teszen ez az mondas. Meg szamlalta Isten az te Országodat, es be töltötte azt.

* *Franc. Iunius in hunc locum Nobis constare non potest quo genere scripturae illud fuit exaratum in oculis Regis. De hoc igitur nihil dicturi sumus.*

Mit akar ezzel?

Ved eszedben: Kettőztetik ez az ige meg számlalta, meg számlalta: az mely vetettetik hasonlatossag szerint, az penz váltoktul, akik penzőket szorgalmatossaggal szoktak megh számlalni, ketszer haromszor-is megh olvasni hogy vetek ne essek dolgokban. Kettőztetik mondom, az dolognak nagyob bizonyos voltajert, s-azt akarja mondani: ketszer olvasta es számlalta meg Isten az Boldisar Kiraly Orszaganak napjait, az az felette nagy szorgalmatossaggal, igazan vetek nélkül megh számlalta az Babyloniai birodalomnak Esztendeit, es az Boldisar Kiralynak eletenek napjait: es [397:] be-is töltötte azt; ugy hogy semmi nincs immar hatra, hanem vegenek kel lenni. Ez azert az iras arrol teszen tanubizonsagot, hogy jelen vagy on az Boldisar Kiralynak, mind Orszaganak, s-mind eletenek vege, es egyszer s-mind az Kiralynak az ő Orszagaval együt kel hirtelen el veszni. Igy magyarázza ezt Rabbi Sadai.

Ahonnet minekünk szep két tanusagink vadnak. Először pedig ez adattatik innet minekünk előnkben, hog[y] Istennel mindenek szamban vadnak, es minden dolgoknak szam szerint hatart vetöt, meddig kellyen tartani, az melyben az Istennek az ő gondgyaviselese terjed ki minden ő teremptöt allatira; es ez az szám az hatar, az mi Istenünknek csak az ő titkos tanacsaban vagy on, nem tudhattya azt senki. Szama vagy on azert es bizonyos hatara ennek ez vilagnak fén allasanak; teremtestül fogva, napok, holnapok. Esztendők, szempillantások szerint, az mely mikor el tellyesödik, vegenek kell lenni: De azt az Hatart nem tudhattya senki. Hatara vagy on az embereknek kinek kinek az ő eletenek, az mely mikor el telik, ki kell ez vilagbol menni. Az mint bizonyittya, az szent Job. cap. 14. ahol igy szoll az embernek elete felöl: Az embernek napjai ugymond rövidek, es az ő holnapinak száma Uram te nalad tudva vagy on; hatart vetöttel neki, mellyet által nem haghat. Hatara vagy on az birodalmaknak, Országok fén allasanak, varaknak, varasoknak, Uraknak, Fejedelmeknek, fén allasanak; az mely mikor el telik vegenek kell mindeneknek lenni. De ez mondom az Hatar, csak az Istennek titkos tanacsaban vagy on, akki meg számlalta mind ezeknek napjait.

Feddendők azert mindnyajan azok, akik Országoknak, [398:] tartományoknak haszontalan szorgalmatossagokkal, heaban valo tudományokkal bizonyos hatart akarnak mondani. Holot ez az Hatar csak Istennek titkos tanacsaban legyen, es nem közölte annak ertelmet senkivel. Illyenek azok, kik közzül

nemellyek azt mondgyak, hogy minden Respublicanak, minden Orszagnak, ött szaz esztendeig kell fén allani. Nemellyek azt mondgyak het szazig: Nemellyek vegezetre szaz husz esztendeig: Mert Isten-is ugymond Gen. 6. v. 3. leg hoszab idő gyanant ezt vetötte az embernek eletenek. Annakokajert eddig tart ugy mond minden birodalomnak utolso-hatara. De mind ezek bizonytalanok. Mert az Sidoknak Orszaga, az Saul Kiralynak Kiralysagatul fogva, az Sedechias Kiralynak tizenegyedik esztendeig, towab allot öt szaz esztendőknél. Az velentesőknek az ő gyülekezeti Respublicaja, immar nyoltz szaz esztendeje hogy fén áll. Az Törökök birodalma közel ezer esztendeje hogy fén áll. Jollehet hogy derekas Orszaglása fén áll, három szaz esztendeje.

Viszontak az Athenasbelieknek gyülekezetök, alig allot fen ötven esztendeig: az Chaldaeusok birodalma az mellyet az nagy Nebuchadnezar öregbite, fen allot nem towab hetven esztendőknél. Holot azért ezek így legyenek; ki vethet bizonyos hatart az birodalmaknak? az mely csak az egy örökke való Istennek tanacsaban vagyon. Haszontalan az embereknek effele agyaskodások.

Megh feddetnek innen azok-is akik az Planetaknak nezeseből, csillagoknak forgasabol akarnak az Orszagoknak romlása felől bizonyos hatart mondani. Az mint cseleköttek nemellyek, kik oly Prognosticont irtanak vala ennek előtte, hogy az Török birodalmanak 1596: avagy [399:] 1597. esztendőben vegenek kellene lenni. De hazugsag: Mert csak Isten tudja azt mikoron leszen annak vege. Illyenek azok-is, akik azt mondgyak, az mely ertelemben vagyon Garcaeus, hogy ennek ez vilagnak Christus születése utan: 2625. esztendeigh kelletik fen allani; s-annak utanna vege leszen. De bizonytalan dolog Isten az akki az időknél hatarit tudja.

II. Tanullyuk meg, holot ertyük azt, hogy Isten bizonyos hatart szabot es vetöt minden dolgoknak, szolgal ez az mi vigasztalásunkra minden nyomoruságink között. Hogyha Isten gonosz vér szopo fejedelmekkel latogat, keserűséggel, faydalommal, betegséggel huval banattal: vigasztallyuk ezzel magunkat; az Isten(t) hatart vetöt mind ezeknek, mely mikoron el telik, minekünk mind ezektől meg szabadulásunk leszen. Vigasztalásul vagyon ez-is hogy akar mely ellensegin(e)k igyeközzenek-is minket el veszteni, de valameddigh az Istennek kegyelmessegenek napja raytunk leszen, soha addigh minekünk semmi ellensegh nem arthat. Lassuk az masik iget-is.

Tekel.

Masodik ighe az falon valo irasban ez vala, Tekel: az az meg fontolta, meg merte: mellyet igy magyaraz az Daniel s-mond: Meg merettel ugymond te Kiraly az fontban, es heaval talaltattal.

Mit akar?

It-is hasonlatossag szerint szoll az Isten felöl, mellyet veszen az ötvösöktül es egyeb fontal meröktül es penz valtöktul, kik mertekkel szoktak egyyk penzt az masiktul meg valasztani az jot az hamistul, s-azt akarja mondani. Az mikeppen az penz váltok s-az ötvösök, az ezüstöt es [400:] az aranyat egyyk penzt az masiktul, az kevesbet az soktul mertekkel fontal szoktak meg valasztani: Igy tegödet-is Kiraly, Isten az ö meretekeben be vetöt vala, hogy megh probaltatnal minemü volnal, joje vagy gonosz: De heaval talaltattal mint az heanos penz, nem nyomtad megh az merteköt; heaban valo embernek; semmire kellönek talaltattal az Istennek meretekeben. Nem vagy melto ennek utanna az Kiralysagra az birodalomra.

Az mely peldabol meg tanulhattuk, holot Isten fontban veti az Boldisar Kiralyt, es heaval talaltatik, hogy fontban vetet Isten mindeneket, minden embereknek az ö cselekedetüket nem kerülheti azt senki el az emberek közzül, es az merteknek egyyk reszeben veti az mi cselekedetinket; masikban az ö törvenyet es igassagat, hogy ki ki jusson mind az önnön maga fogyatkozasanak, s-mind pedig az Istennek igassaganak ismeretire. Es bizonyara mindnyajan hejaval talaltatunk mi természetünk szerint: de az Ur Jesus Christusnak vere leszen az, aki az hiveknek merteköket terhesse teszi az Atya Isten előtt, hogy el ne vettessenek. Gondolkodgyanak tehát mindenek erről, hogy Isten előtt fontra megyen dolgunk: annakokajert jobbicsuk életünket. Ezt bizonyittha amaz Evangeliombeli pelda-is. Luc. 16. aholot azt olvasuk, hogy az gazdag ember szamot akar vetni az ü safaraval.

II. Tanuljuk meg: Micsoda iteletünk lehet valamely Respublicanak, gyülekezetnek, tartomannak valtozo közel jaro vesződelme felöl: Miből ismerhettyük megh hamar valo pusztulasat? Ebből bizonyara s-ez s-az jövődő mondas, hogyha fontban vetven abban az birodalomban levő fejedelmeket, egyyk gonosz fejedelem utan más sok-[401:]kal gonoszab tamad. Az mint meg mutattya az Babyloniai Kiralyoknak peldaja. Mert gonosz vala az Nebuchadnezar; de sokkal goncszab lön ü utanna az Boldisar Kiraly: Igy az Juda Orszaganak vegenek előtte, negy Kiralyok

lőnek. Joachaz Jehojachim, Jehoaim & Sedechias, mindnyajan kegyőtlenek hitőtlenek; az utolsó pedig Sidechias mindeniknél rosszab és kegyőtlenb, holot annak előtte az Királyoknak úgy vala dolgok; ha egy gonosz találta vala közölök, ismét más jó leszen vala utanna. Így az Római birodalomban, Tiberius után lőn Caligula, az után lőn Claudius, az után Nero; egyik az másiknál rosszab, az utolsó pedig Nero, mindeniknél rosszab, és így az Római birodalom más nemzetsegökre szálla. Így azért most-is ha látod, hogy valamely városnak, tartománynak ura kegyőtlen; s-az meg halván, az után ismét kegyőtlenb tamad, tud meg hogy annak pusztulása leszen, és az immar közel vagon. Lassuk az utolsó ígét.

Upharsin.

Harmadik és utolsó ígét az falon való irásban ez vala Pharsin, *dividunt*, az az, el oszlatnak, avagy Peres *divisit* el oszlatta; melyet így magyaráz az Daniel és azt mondgya hogy annit teszen: el oszlatot az te orszagod, és adatot az Mediai és Persiabeliéknek. Ved eszedben: Jollehet az Daniel más keppen hozza elő az magyarázatban ezt az utolsó ígét, hogy nem mint annak előtte meg olvasta vala. Mert az olvasásban így vala; s-úgy-is vala fel írva Pharsin, el oszlatnak, de az magyarázatban így hozza elő Peres, el oszlata: De mind az által ebben semmi vétők nincsen: Mert cselekoszi ezt az Propheta két különböző okokra nevezve, tudni illik Istenre és az Persiajakra s-Medi-[402:]jakra nevezve változtattya ezt: azonközbe pedig egyik szollasnak neme, nem ellenközik az másikkal, hanem inkább egyik az másikat segíti. Mert aholot azt mondgya el oszlata vitetik ez az Istenre ugymint fű és kiváltkeppen való okra, aki el oszlata az Királynak Orszagát. Ahol pedig azt mondgya el oszlatnak, vitetik ez az Medusokra és Persakra, akik ugymint szolgák és eszközök voltanak ebben az Boldisar Király birodalmanak el oszlata-sában. Az mint végben-is mene ez: Mert az Boldisar Király, aki akkor mind az kettőt egyszer s-mind Babyloniát és Assíriát bírja vala; az ő birodalma meg oszlatván; *Babylonia szálla Dariusra: Assíria pedig aki akkor hadakozik vala az Scythakra, szálla az Cyrusra. Ezek azért azok melyeket Isten az Babyloniai Királynak az Boldisarnak ez irás által akara jelenteni.

Tanuljuk meg innét: Mit szerezzen az keresztyéneknek balvanyozo volta és hitőtlenesége? Ezt tudni illik, hogy Isten azok-

* *Testatur hoc Herodotus in Clione.*

nak birodalmat el veszi; Országokat idegen kezre oszlattya, az mint az Boldisar Kiraly vetkejert, balvanyozo voltaert az birodalma Persiakra es Medusokra szalla. Az Salamonnak balvanyozo voltaert, az ő fianak az Roboannak idejeben, az ő Orszaga ketfele szakada. Az Magyar nemzetben, Laszlo Kiralnak hamis hitijert, mivel hogy az Ammuratessel töt frigy köteset fel bonta, varnanal, az Ammuratestül nagy romlast szenvedve, es ő maga-is ott vesze. Fellyek tehat az Urak, fejedelmek az Istent, hogy az ő gonossagokert, az ő birodalmok meg ne oszlassék, Az mely Isteni felelömre segellyön minket az mi Istenünk, fajert az Ur Iesus Christusert, A M E N. [403:]

XL. Praedicatio.

„*AKkoron meg parancsola Boldisar, es öltöztetek Danielt barsonyban, es arany lantzot vetenek nyakaban, es meg kialtak előtte, hogy harmadik ü, akki uralkodik az Országban. **Ugyan azon etzaka meg öletek Boldisar az Chaldaeusok Kirallya. ***Es az Mediabeli Darius veve hozza az Orszagot, mikor hatvan ket esztendő volt.”

S U M M A.

Ez jelen valo igeekben immar megh irja az Propheta. Micsoda ki menetele löt az Daniel magyarazattyanak: ez tudni illik, hogy az Kiraly elebbi igereti szerint meg ajandekozza Danielt: ennek felette az Boldisar Kiralyon be telik bötü szerint annak az jövendő mondasnak valosaga, igaz volta.

R E S Z E K.

Ket reszei vadnak ez jelen valo igeeknek, Mert:

I. Azt irja meg az Propheta; Mivel ajandekozta megh az Kiraly Danielt az ő szolgálattyajert, az az, az falon valo irasnak magyarazattyaert.

II. Mi modon tellyesedet be az az jövendő mondas az Kiralyon.

Az mi az első dolgot illeti, az Boldisar Kiraly ajandekit az Danielnek, így szoll arról az Propheta, s-mond. Akkoron megh parancsola Boldisar Kiraly, &c. Holot kettöt jegyez megh az

* *versu 29.*

** *versu 30.*

*** *versu 31.*

Propheta. 1. Az Idöt, mikor ajandekozta megh az Kiraly Danielt, s-azt mondgya fe-[404:]löle: *Tunc*, akkoron, az az szinten abban az időben, mihelyen hallya az ő büntettest, es az mikor leg közeleb volna vesződelmehöz. Nem gondolkodvan semmit az ő meg terese, eletenek megh jobbitasa felöl es az jövődő mondasnak közepötte bekeseges, boldogsagos birodalmat igervén maganak, az ő Országaban. Mert ugyan-is ez ez vilagi hitötlenöknek dolgok, hogy mikor hallyak az Istennek kemény iteletit annak nagy hoszszu hatart szoktanak, számlalni, s-azt szoktak mondani: Ha leszen még az: Nem kell még most arról gondolkodni. Sot sokak még szinten az büntetésnek közepötte leven-is, Isten ellen szoktak szarvokat fel emelni: az mint pelda erre az Boldisar Kiraly, akinek im előtte az sententia az falon megh írva, s-meg-is nem akarja meg ismerni önnön magát: De azonközben elől talallya az Istennek igaz iteleti az mint mayd megh halljuk.

De mi keresztyenek tanullyuk meg inset, ha mikor halljuk az Istennek felölünk való kemény iteletit: ne vessünk annak hoszszu hatart: hanem mennel hamarab lehet, vegyük elől poenitentia tartasunkal az Istennek haragjat. Az mint cselekedének az Ninivebeliek, akik nem varak rejajok az vesződelmet, hanem poenitentiát tartanak, es meg tartatának. Bezzeg így kellene most-is de az emberek az mi időnkben Boldisar Kiraly tarsai. 2. It azt jegyzi meg az Propheta: Hany rendbeli ajandekokkal ajandekozta Boldisar Kiraly az Danielt: ket feleröl emleközik: Egyik hogy az ő utanna való fő rendek közze számlallya, es ennek bizonsagara barsony ruhaval es arany lantzal ekösitötte fel. Masik ez, hogy harmadik löt akki parancsolna az Kiraly utan az Országban: akkinek bizon-[405:]saga ez vala; hogy meg ki altata mindenek előtt Országaban, hogy ü az, aki ü utanna harmadik uralkodik az Országban. Ez lön az Danielnek az ü szolgalattyajert való jutalma. Holot imez ket kerdesről kell erteköznünk.

I. Mikeppen lött az, hogy az Kiraly ilyen tettetés ajandekokkal ajandekozta-meg az Danielt es nem haborodot fel inkab az Danielnek szabados beszeden; ugy annyira hogy, avagy meg ölette volna, avagy ha azt nem cselekötte-is, el nem üszte gyالاتossan előle?

II. Mi az oka hogy Daniel el vötte az ajandekot most holot az előt meg vetötte vala.

F. Az mi az első kerdest illeti. Honnan vagyon ez, hogy az Boldisar Kiraly, Danielt meg ajandekozza, &c. bizonyos okai vadnak ennek. 1. Mert Isten akkinek kezében vadnak az Kira-

lyoknak szívei, megh zabolazza az Kiralt, hogy semmi gonoszt se ne gondollyon, se ne indithasson az Propheta ellen. 2. Mert el almelkodot vala az Danielnek az ü bölcsesten, úgy annyira hogy, fellyebben valo vala ő benne az Daniel bölcsesten valo almelkodasa, hogy nem mint az jövendő büntetésnek nagysagaval valamire indittatnek. 3. Mert hogy beszedeiben hazugnak ne talaltatnek, nez vala az ő elebbi igeretire fogadasara, mikor ezt mondotta vala: hogy mind ezeket megh adnaja, valaki azt az irast meg olvasna Orszagaban. Es ezt cseleköszi vala az napkeleti fejedelmeknek törvényökből akiknek szokasok ez vala, hogy valamit mondanak s-igernek vala, azt akarjak vala, hogy az fogyatkozás-nélkül vegben menne. 4. Mert ezzel az ő batorsagot akara jelenteni, az ő utanna valo fő rendek előtt; mintha ü ettül semmit sem felne, hanem söt inkab ennek utanna-is [406:] Orszagara gondot akarna viselni: Az mint hogy az Kiralyoknak s-fő rendeknek minden időben az ő természettyök, hogy mikoron leg nagyob felelőmben vadnak-is; akkora-is az ő utannok valokert, batorsagokat szoktak jelenteni. Ezek lönnek okai; miért akara az Danielt szep ajandekokkal latogatni. Lassuk az masodik kerdesre valo feleletöt.

Az masodik kerdes ez vala: Honnet vagyon az, hogy most az Daniel el veszi az ajandekokat, mellyeket annak előtte megh vete?

F. Ketseg nélkül kedve ellen cseleködi ezt: Mert annak előtte tiszta szívből vetötte vala meg az Kiraly ajandekit, es nem vala az Propheta, valami tetovazo beszedu, alhatatlan szívu ember, ki mast mondana nyelvevel, s-mast viselne sziveben, aki tettetne azt, hogy attul futna, á mit felette igen kevanna sziveben. Hogy pedig el veszi, cseleköszi ez okon. 1. Hogy ketsegös szömeleynak ne iteltessenek egyebek előtt, mintha aruloja lenne az veszödelömrö kepöst az Kiralynak. 2. Hogy ne lattatnek azt az meltosagot s-utanna valo urasagot megh vetni, az követközendő veszödelömrö nezve, az mely az Varosnak megh szállasabol, követköznek az Cyrus által az Orszagra. 3. Hogy ezzel megh mutatna, valamedig Isten rayta bizna az birodalmon az Boldisar Kiralt, kesz volna mindeneket el szenvedni á Kiralyert. 4. Hogy ezzel az alkolmatossaggal lönne segitseggel azoknak-is az Sidoknak, kik akkoron felette utalatossak, es nag[y] nyomorusag alatt valanak Babyloniaban.

Ahonna tanullyuk megh. I. Az Kiraly adomanyabol micsoda volt az reghi Kiralyoknak szokasok; ez tudni illik, hogy akkiket böcsültre fel akarnak vala ven-[407:]ni, azokat barsonnyal s-arany lantzal szoktak vala ajandekozni es közönsegessen megh

kialtatni, hogy az lenne ü utanna fellyeb valo az Orszagban. Ezt cselekkötte az Pharahó Iosephel *AEgyptusban. Ezt cselekkötte az Assverus Király Medianak Persianak Királya **Mardocheuussal.

II. Tanullyuk meg, hogy gyakorta Isten azokat, akik ütet követik, arra emeli fel az meltosagra, az mellyet ingyen sem kevannak, söt az mely elöt futnak; es ez vilagi kegyötlenek keszörittetnek Istentül, hogy szolgallyanak az hiveknek az ö böcsületöknek elő gyamolitasaban. Így most-is Isten, Papista balvanyozo urakkal, keresztyen szolgakat tartat, kiket azok által gyamolit elő az ö tisztössegökben. Így cseleköszi Isten it-is az Daniellel, akkit Isten nagy meltosagra emeltet az Boldisar Király által. Ez az első resz.

Mondam masodszor megh írja az Propheta mind ezeknek valamiket az Daniel magyarazot vala, be tellyesödeset: Mi modon tellyesöttenek be Boldisar Királyon: melyről így szoll az Propheta: Ugyan azon etzaka megh öletek Boldisar az Chaldaeusok Királya: es az Mediai Darius veve hozza az Orszagot, mikor hatvan ket esztendő volt.

Itt harmat jegyez megh az Propheta. 1. Mikor tellyesöttenek be mind ezek s-azt mondgya felöle: Ugyan azon etzaka, az mely következék az jövendö mondasnak napja utan, es az mikor az Schacha Isten aszszonnak lakodalmat, innepet szentelven inditot vala, es tobzodik s-reszegeskedik vala. ***Az mint erről annak elötte Esaias Pro-[408:]pheta jövendöt mondot vala, el telven az Babyloniai fogsagnak hetven esztendei.

2. Azt jedzi megh: Mi modon tellyesöttek be ezek az Boldisar Királyon, s-azt mondgya hogy, meg ölettetöt: az mint erről jövendöt mondot vala az +Esaias es Jeremias: által verettetven ket Hadnagyoktul, Gobryatul es Gadatul; az mint Xenophon emleközik felöle, az ö raytok esöt boszusagert. Mert annak elötte az Boldisar Király, Gadatamot meg hereltette vala; Gobrianak pedig fiat ölette vala meg az vadaszasban: Ezek azért gerjedözven az boszu allasra; egyyk az ö fia halalajert; masik az ö rayta esöt gyalazatert, vegezven az Cyrussal első lesznek az Boldisar Király vesződelmeben: az mint erről büsegössen ír ++Xenophon lib. 5. de Paedia Cyri.

* Gen. 41.

** Esther. 6. et 8. cap.

*** Esa. 25 v 4 et 47. cap. v. 11.

+ Esa. 14. vers. 4.

++ Libr. 5. et 7. Ier. 25.

3. es utolszor, azt jedzi meg: Kire szallot Boldisar Kiralyrol az birodalom, s-azt mondgya hogy szallot az Mediai Dariusra, hatvan ket esztendös koraban. Az mely Darius Medus, Assverusnak, Cyaxenesnek-is mondatik. Noha pedig az Historiakbol nyilván vagyon az, hogy Cyrus veszi meg Babyloniát, ugymint ki fü hadakozo Fejedelem vala, kiröl itt semmi emléközet nincsen: de meg elegödven Cyrus az gyözedelömmel, jo hirrel nevel. engedi azt Dariusnak az ö Ipanak: (Mert Darius az ö leanyat atta vala Cyrusnak) ugymint vén embernek, csak nevel uralkodvan Cyrus Babyloniaban. Az mely Babyloniai birodalom szallot az Medusokra es Persakra. *Anno à condito mundo. 3435.* Christus születese előtt. 536. esztendővel.

Ahonnán meg tanulhattuk, hogy Isten igazgattya az idöknek minden reszeit, melyekben szokta az ö igaz iteletit vegben vinni, úgy pedig, hogy az mikor, el jö ez [409:] világi kegyötlenöknek büntetesöknek napja, szabad akarattuk szerint hanyat homlok sietnek az büntetésre: az mint megh tetzik az Boldisar Kiraly példajabol. Akki noha hallja az Istennek fölele valo iteletit, de nem jobbittya semmiben eletet, hanem minden gonossagban menten megyen, miglen az ö gonossaganak utolso büntetese elől talallja ötöt.

II. Tanuljuk meg hogy az kegyötlen fejedelmeknek az ö kimalasok mindenkor nyomorult es szomorú, mert kegyötlenül vesznek. Az mint meg vagyon írva Psal. 37. v. 9. & 10. Hogy pedig ez így legyen; Pelda az Nero, az keresztyenségek ellensege szent Palnak gyilkosa; akki mikoron halotta volna hogy meg kellene halni, önnön maga magát által vere. Julianus Apostata, el szakadván az Christustul, vegezetre által lövettetek az Persiai hadban, s-marokkal hannya fel maga veret az égbén. *Hinc illud Satyricum.*

*Ad Generum Cereris, sine caede et sanguine pauci
Descendunt Reges et sicca morte Tyranni, az az:*

Az kegyetlen Kiralyok gyilkosság es verontas nélkül kevesen szallónak alá pokolra. Így vagyon az Boldisar Kiralynak-is dolga, akinek fegyver miat kelletek megh halni. Ugyan itt jegyözzük meg azt-is; hogy Isten az kegyötlen fejedelmeket, gyakorta azok által szokta büntetni, akiknek öök valaha boszuszagot töttenek, az mint itt meg tetzik, ahol az Boldisar Kiralyt, Isten azok által büntetteti, kikön az előtt ugymint ket szolgajan boszszut tött vala, Gobria es Gadata által.

III. Tanullyak meg az gondviselők, hogy az ellenségnek fegyvere, szandeka között, hadgyanak beket az tom-[410:]bolasnak, tanzolasnak, duska italnak, hogy ugy ne essek dolgok mint lön az Boldisar Kiralynak az ő tobzodasa között dolga: Mert az hadakozas, jozansagot kevan. Bezzeg így kellene; de az mi nemzetünk akkor akar hadakozni az mikor elsőben jól meg reszegül.

IV. Tanullyuk meg az Babyloniai birodalomnak változasabol, akki száll Dariusra és Cyrusra; hogy minden birodalom változando; és soha azon egy nemzetseghben meg nem marad; hanem egyyik nemzetsegről az másikra megyen; és az mikeppen ez vilagon, egyyik ember után az másik megh hal, egyyik után másik születik: Így vagy on ez világi birodalmaknak dolgok, egyyik el mulik csak az neve marad, ismet másik tamad. Pelda Magyar Ország: melyet regenten Gotthusok, Ostrogottusok laktanak, csak az nevek vagy on, avagy még h az sincs azoknak az Magyarok között. Így leszen nekünk-is dolgunk ha Isten nem könyörül raytunk; mert immar ezt csak nem ujal erjük, az sok gonossagert. Így löt Sido Orszagnak, így Görög Orszagnak-is dolga, csak az nevek maradot el költ birodalmok, idegen nemzetre jutot. Vigyazunk tehát és naponkent szolgallyunk Istennek, hogy nemzetseguinknek, az mi életünkben lehessen megh maradasa. Melyre segicsön az mi szent Istenünk, fiajert az Christus Iesust, A M E N. [411:]

CAPUT VI.

XLI. *Praedicatio.*

„*TÉtze Dariusnak, hogy rendelne az Orszagon száz husz fejedelmeket, kik lennenek az egész Országban. **Es azok fölöt három fejedelmet, kik közzül Daniel egyyik vala, kiknek azok az fejedelmek számot adnanak hogy az Kiralynak semmi bantasa ne lenne. ***Akkor Daniel fellyeb haladgya vala az fejedelmeket, és az tisztartokat, mivel hogy bőveb lelők vala ő benne, és az Király gondolkodik vala rola, hogy ütet rendelne az egész Orszagon.”

EXORDIUM.

Regi mondas keresztyenek, de bizonyara felette ighen igaz: *Schola crucis est schola lucis*: az nyomorusagnak scholaja, vila-

* *versu 1.*

** *versu 2.*

*** *versu 3.*

gossagnak iskolaja. Mert eleitől fogva ez volt az mi Istenünknek szokasa, hogy az ő anyaszentegyházat az nyomorusagok között eppiteneje, es az igaz tudomant az nyomorusagban levő hiveknek az ő batorsagos vallas tetelek által világositana. Az mint ez az szent irasnak peldajabol meg tetzik. Így cselekedőt Isten regenten, az mikor az ő nepe az Sido nep, az szükségnek, dragsagnak miatta, keszörittetek be menni AEgy[p]tusban, [412:] es ott vegezetre meg szaporódván gyütrettetik az Pharahotul. De az Moyses az töb hivekkel egyetömben, meg maradván az igaz hitben; az, az nyomorusagh szolgal az Isten nevenek tisztössegere, az igaz tudomannak jövendő eppületire, az mint meg tetzik innét: Mert az Pharaho, aki az Istennek nepet mint testben lelekben haborgattya vala, vegezetre be merittetik az veres tengerben, az Istennek nepe pedig megh marad bekesegeben. Így regenten, nagy viszsza vonas vala Illyes, es az Bál papjai között az igaz Prophetak, es az Istentelen fejedelmek között Achab idejeben; de azzal az haborusaggal viszsza vonással, nem nyomattatot le az igassag; hanem inkab neveködöt, es az Isten nepenek ellenségi Achab es az Bál papjai meg ölettettének az ő kegyötleneségökt. Így az Görögh Orszagi birodalomban Antiochus Epiphanes kesergete sok nyomorusagokkal az Istennek nepet, mellyekkel nem hogy le nyomhata az igaz Isteni tisztötöt; hanem inkab öregbite. Így az Romai birodalomban, Herodes fejet veteti Ianos Baptistának; fel feszittetik az Christus, szenvednek sokat az Apostolok de ezekkel az igassag, nem hogy le nyomattatnak, de sőt inkab eppül, es annyival inkab az Isten Evangeliomanak igassaga praedicaltatik. Így az Apostolok ideje után sok esztendőktől fogva, haborgattatik az Istennek anyaszentegyhaza az balvanyozo fejedelmektül: de ezeknek kegyötleneségökkal, nem hogy romlot az igaz tudomany, hanem inkab eppült. Ekkeppen viselte Isten gondgyat az ő anyaszentegyhazának es abban levő igaz tudomannak.

Ugyan ezent bizonyittya ez-is ez jelen valo Historia az Danielnek tanitasa. Holot summa szerint, ebben az [413:] hatodik Caputban meg irja az Propheta, az Dariusnak birodalom rendeletet az Boldisar Kiraly halála után, es az Danielnek fejedelmsegre valo fel vetelet Orszagaban; akki miat az Darius fő emberi gyűlölségben esnek es iregységből be adgyak Danielt az Kiralynak, hogy az Kiraly Decretoma ellen szolgálna az ő Istenenek, mellyert be vettetik az Oroszlanok vermeben; de az Isten, Danielt az Oroszlanok között meg oltalmazza, onnan meg szabaddittya: az Danielnek aruloit pedig el veszti. Mert azok be vettettetven az Oroszlanok vermeben feleségöstül gyermekestül, el

szaggattatnak. Akkiből vegezetre az Darius-is erős parancsolat alat meg hadgya, hogy mindenek az Daniel Istenet fellyek tisztöllyek; mert csak ű az, akkinek kezében vagyon mind az elet s-mind az halal, es akki mennyen földön egyedül, nagy csudakat teszen.

Ahonnet ebből az Historiabol, ez leszen minekünk az közönseges vigasztalas, hogy az mi nyomorusagink közöt, az mikor az mi Istenünknek nevejert haborgattatunk ne fellyünk semmit. Mert az az Isten, aki az Danielt az ő nevenek vallasajert oltalmazta s-meg tartotta; es az Oroszlanok vermeből megh szabadította csak legyünk az mi Istenünknek ismeretiben, az Christus vallasaban alhatatossak, minekünk-is oltalmazo Istenünk leszen.

Es bizonyara vagyon s-leszön-is ez tudomanyra szükségünk minekünk: Mert lattyyuk az Romai Anti-Christus sok rendbeli kegyötlenökkel egygyüt, igen-köszörüli vesződelmünkre kardgyat: de csak szolgallyunk az igaz Istennek, ő leszen, akki minékünk, szüntén az fegyver közöt-is oltalmunk leszen, es ellensegünket meg szegyöníti. [414:]

Reszei ez Caputnak.

Harom reszei vadnak ennek az hatodik caputnak, Mert:

I. Reszeben meg irja az Propheta az Babyloniai birodalomnak rendeleset, ki szolgaltatasat, á mely az Bodisar Kiraly halala utan, szalla Dariusra; tudni illik: Micsoda modot, rendet szabot Darius Orszagaban, hogy káres faratsag nélkül birhatna Orszagat.

II. Meg irja az Propheta az Daniel meltosagat, mivel latogatya Darius Danielt az ő Orszagaban, az ő bölcs es eszes értelmejert minden dolgaiban, minden ő utanna valo fü rendeknek előtte.

III. Meg irja, az Darius fü emberinek az Daniel ellen, iregysegből szarmazot alnok tanacsat, akik be adgyak Danielt az Kiralynak, hogy az Kiraly Decretoma ellen szolgalna Ist[e]nenek; akiert be vettetik az Oroszlanok vermeben, de Isten onnet meg szabadittya, es az ő aruloit megh bünteti. Ezek reszei. De most lassuk az ket első dolgot, mellyek foglaltatnak az fel vöt igeekben.

Az mi az első dolgot illeti, az Dariusnak Orszagat es birodalmanak rendeleset, igy szoll affelől az Propheta: Tetzik Dariusnak, hogy rendelne az Orszagon szaz husz fejedelmeket, tisztartokat, kik lennenek az Orszagban. Es azok fölöt ismet harom fü gondviselőket; kik közzül Daniel egyyk vala, kiknek azok az tisztartok szamot adnanak, hogy az Kiralynak semmi bantasa ne lenne. Ez igebe foglaltatik az első resz:

Aholot harmat jegyez meg az Propheta. 1. Azt mondgya az Daniel felöl: tettet ő neki az az, tanacskozot magaban az ő Orszaganak rendelese felöl: Nem azért mintha ötet erre csak az hivolkodas vinne, avagy birodalmaban valo kevelysege inditana: de viszi az szükegh erre. Először azért mert immar az Darius meg nehezödöt em-[415:]ber vala, úgy mint ki hatvan ket esztendő vala, es szükölködik vala segítsegnelkül: Masodszor cselekoszi ezert; mert jól tudgya vala, egy Ország-is egy birodalom-is soha jó rend tartas nélkül meg nem alhat. Mert az mint szoktak mondani. *Tolle ex rebus hominum ordinem, et sustulisti solem ex mundo*: Ved ki ugymond az emberek közzül az jó rend tartast, szinten annyit teszen, mintha az napot vesztötöd volna el az földről. Es szemeinkel lattjuk, hogy ahol valami jó rend tartas nincsen, ott minden zurzavar viszsza vonas vagyon: s-igy vagygon most szegeny hazanknak dolga; akkiben valameni Ur vagyon, valameni Nemes rend vagyon, kiki első akar mindeneken lenni. Fejetlen labak mindenek: De ez ellen tanacskozik az Darius magaban. hogy ne legyen mint egy öszve kötetlen söprű az ő Orszaga, hanem igazgattassek jó rendel. Az mellyet ha követne nemzetünk-is ketseges állapotunkban, s-egy színűvek es egy szívűvek volnanak az Magyarok jól volna s-lenne-is az dolog: De nehez ennek az notaja mert nehezen engedik az Magyarok magokat jó rend tartas ala foglaltatni: Holot ezt szoktak mondani: En-is vagyok olyan Ur mint te: es ily az sok egyenetlenség eleitől fogva el pusztita hazankat. Ugy annyira vagyon dolgunk, hogy mayd igen igaz kezd lenni az Mehemet Csaszar mondasa az Magyar nemzet felöl az mint Melchior Soter irja: Mikor Mehemet Csaszar Rhodus szigetét meg akarna szállani Divant hirdet; es ott az dolgot proponallya: Melyre mikor az Passak meg felelték volna, az Csaszar is elő szollal, es karjat fel emelven s ujjait ki terjesztven így szol: Lehetetlen dolog ugymond, hogy az embernek kissebbik uja olyan es akkora lehessen mint az mellette valo: lehetet-[416:]len dolog az-is hogy az kis uja mellet valo-is akkora lehessen mint az közep uja, szinten így lehetetlen dologh, hogy az kavorok között egyyeseg lehessen. Könnyű pedig azok ellen mindenkor hadakozni es azokat meggyőzni, akkik között egyyeseg nincsen. No azért az jó Isten adgyon minden jokat, hogy lehessen valaha valami jó rend tartas nemzetünkben.

2. Azt jedzi meg az Propheta; Micsoda rendet szabot Darius, az ő Országaban birodalmaban, effelöl azt jelenti hogy szaz husz tisztartokat fejedelmeket rendelt az Országban; kiknek ez vala az ő tisztök, hogy mindenik az ő rea bizattatot tartomanynak

viselne szorgalmas gondgyat. Ezek felet az szaz husz tisztartok felet rendelt ismet három fő gondviselőket: Az kiknek ez vala az ő tisztők, hogy szamat vennenek ezek amaz szaz husz tisztartoktól. Akkik közet ismet, mivel hogy egy másra valo kepest az Udvarokban kevesek közöt-is viszsza vonyas szokot lenni, hogy az egyenesseg közöttük inkab meg maradna, Danielt fellyeb valova teszi. Azt hiszem halotta volt Darius egyebektül, meni sok rendbeli jokkal volna fel ekösittetven az Daniel! es hogy Boldisar Kiraly idejeben-is böcsületben lett legyen, es ez az oka, hogy fellyeb valova teszi Darius az Danielt, minden utanna vala fejedelmeknel.

3. es utolszor, Meg jedzi az Propheta, ennek az rendtartasnak veget: Miert szabot az Darius ilyen rendet Orszagaban, s-azt mondgya felöle: Hogy az Kiraly kárt ne vallana, avagy hogy egyebektül, gyakorta valo panaszal s-egyeb affele dologgal ne bantogattatnek. Mert gyakorlatossaggal esik az, hogy akik gondviselők, nem az fejedelmeknek, Uraknak hanem az önnön magok hasznat keresik; [417:] es az telhetetlen tisztartok, akik nem gondolnak az kösegnek karaval, gyakorta nagy kárt tesznek az Orszagnak, mikor fegyverrel kell oltalmazni az Orszagot. Mert magoknak gyűtenek, az közönseges jora pedigh semmi gyűtemenyök nincsen. Erre visel azert az Darius gondot, s-ez vege rend tartasanak, hogy az tisztartoktól lopas es tekozlas miat, kár ne essek; de az Daniel mindenektül szorgalmatossan vegyen számot.

Ahonnán mi tudni illik az Darius győzödelmeiből tanuljuk meg: Micsoda legyen az győzödelömnek vege: Ez tudni illik az mit cselekedik Darius; ki hatalmat veven az Bodisar Kiralyon; az győzödelem után mindeneket jó modgyával rendel az Orszagban, hogy kiki törventelenségtül Istentelen modnelkül való huzastul vonyastul, falukban varasokban meg oltalmaztassék, igaz törvény szolgáltatassék, hogy senki semmiben valami modnelkül való cselekedet felöl ne panaszolkodhatnek: azonközben egyszer s-mind az mi az Kiralye, az, az ő tarhazaban hivsegössen gyűjtettetnek; kivel az mikor az szükség kevanna, az Ország nepe minden ellenség ellen oltalmaztatnak. Oh boldog gondviseles; beszeg szükséges volna most-is az mi Országunkban mikor fejedelmünk ekkeppen cselekednek; Hogy Danielt az az jambor, Istenfelő igaz keresztyen, értékes es nemzetes Urat gondviselőt allatna maga után, akki az sok telhetetlen magoknak kaparo tiszt viselőktül minden rendbe szamat venne, es az Orszagnak sok szép jövedelmet Kiraly tarhazaban gyűjtene ezert; hogy az mikor az szükség kevanna, ellenség ellen fel ültettetöt hadanak

abból fizetne. Így lenne az bekeség allando; így lenne Kirallyunk gazdag es győzedelmes; így [418:] lenne az-is, hogy az szegeny jobbagy nem szablyat puskat, hanem csepet kapt forgatna: Mert ü az mivel tartoznek meg adna munkalkodvan; Ha nyuzas fosztas nem volna pedig rayta, mind fejedelmet s-mind annak vitezit elegödendő keppen taplalna. De uram Isten jay az mi szegeny nemzetünknek. Nincs ü neki sem Dariussa sem Daniele; mindenek füre labra vannak: Az szegensegh nyomorgattatik Magyar Országban inkab, hogy sem mint AEgyptusban avagy Babyloniaban: Kik miat? Siralomra melto: Nem Poganyok vagy valami idegönök; hanem maga saját nemzetéből allo földes urai, es azok utan hazudozo szolgak es vitezlö rend Nev viselő emberek által. Naponkent az földes Uraknak, az szegeny jobbagy szant, kapal, rabotalkodik. Ha az földes Uraknak gyermekek születtek; az szegeny embereből tesznek pompas keresztsegnek lakodalmat; Ha megh hazasulnak, azok viszik haza feleségöket, azok veres veriteke utan csinálnak Isten boszusagara valo tekozlo menyeközöt: Ha megh hálnak-is, tort azokebol keszitenek; Ugy annyera, hogy felette helyes ü felölök mind ket reszről amaz mondas, *Deliciae Magnatum et Divitum sunt lacrymae pauperum*: az az, az Urak lakodalma, szegeny jobbagy siralma. Nem elegőznek azzal-is meg, hanem gabonajoknak es boroknak kilentzedet veszik, tizedet az Kiralyra bizzak. Ha Ország gondgyat forgatnak, az szegeny ember erszenye bünös: Ha ellensegh ellen hadban kell menni, az szegeny jobbagy lova, szekere es eles háza viszi azt vegben: De mind akki ennél gyalazatosabb es siralmasabb, az szegeny kössegek kell kapu utan avagy ha az szükseg kevannya, mindennek szömelye szerint az ellenseg ellen fel ülni. Ez ám ez, hogy sem Dariusok sem Da-[419:]nielek nincsenek szegeny nemzetünk között ki ki szabad szakalra el: Nem gondolvan azzal hogy Isten szamot veszön az egymason valo törventelenségert: Ez az oka, hogy az ellenseg martalekot vöt s-veszen nemzetünkben; ez az oka hogy erős varainkat el foglalta: s-ha Dariust es Danielt nem tamaszt Isten, az többbe-is utanna megyen. Nem így tanította amaz Trajanus Csaszar az fejedelmeket es az földes urakat: Hanem azt mondotta: *Boni Pastoris est tondere pecus, non deglubere*: az jo Pasztornak juhásznak ez az ü tiszti, hogy az juhokat nem nyuzza meg, hanem csak meg nyirje. Nem ezt parancsollya Isten az ő törvényeben; hanem hogy azt adgyak megh csak az Csaszarnak az mi az Csaszare. Hol olvastatok az szent irasban Magyar Urak es azok s-fejedelmünk utan levő tisztviselők, hogy úgy kellene, az mint jelentem, nemzetötökből allo jobbagyitokkal bannotok? Hol olvastatok

Országunk Decretomában; hogy mind azokat cselekdögye jobbagyotok, s-meg-is minden nap tinektök szancson kapallyon, es egyeb szakmansagot mivellyön mint az oktan allat; azonközbe pedig ti csak haja hujaval ellyetök. Annak-okajert atyamfiai Magyarok vegyetök eszötökben magatokat minden rendben; ennek az Pogany fejedelemnek az Dariusnak peldajaval, Urak tisztartok legyetök Dariusok es Danielök: Mellyet ha cselekösztök; hidgyetök meg ald Isten.

II. Tanullyuk meg az Darius tanacskozásabol, akki tanacsot tart felöle s-vegez-is: Mi modon birhatna jo modgyaval Orszagat: Kellyene az fejedelmeknek tanacsosokat tartani avagy nem? Ved eszedben: Ugy vagyön bizonyara semmi nem lehet az közönseges tarsasagnak meg maradasara job, semmi hasznossab: mintha az fejedelem [420:] önnön magaban bölcs, es eszes leszen: az mint az Plato mondgya vala: *Tunc fore beatus Respublicas, si vel earum gubernatores philosopharentur*: az az, az emberi tarsasagnak akkor vagyön job allapattya, mikor avagy az Fejedelmek tudos bölcs emberek; avagy az bölcsek az Fejedelmek. De mind az altal akar mely bölcs, akar mely eszes legyen az Fejedelem, ugyan szükölködik tanacs nélkül, es azoknak szolgallattyaival szükseg elni. Oka ez: Mert ritkan vagyön ez, hogy az Fejedelem mindenben ugy rendelhesse magat, hog[y] soha az igassagtul el ne tantorodgyek az ő elmeje. Ritkan vagyön az, hogy oly bölcseseggel eszel legyen, hogy mindeneket altal lathasson szükseg azert, hogy az tanacsadoknak szolgallattyaival ellyen. Sot az tanacsasoknak esze, tan[a]csa tartya gyakorta az Fejedelmeket az meltosagban: az teszi egyebek elöt böcsületesse; es az ellen-segen gyözödelmesse. s-rettenetese. Igy azert it-is az Darius tanacsokat rendel az Salomonnak tanacsosi valanak: 1. Reg. 12. v. 6. Marcus Antoniusnak tanacsosi valanak, es igy egyeb Fejedelmeknek-is. Vetköznek azert azok akik az Fejedelmeket Urakat, arra ingerlik, hogy az tanacsosokat meg vessek megutallyak.

III. Tanullyuk meg az Dariusnak rendeleséből: Miben allyon az emberi tarsasagnak, varasoknak, faluknak, tartomanyoknak jo birasanak modgya: Jol birattatik mindenik, hogyha abban, bizonyos tisztviselök es gond viselök lesznek. Mert senki egyedül valamely gyülekezetnek birasara nem elegendes. *Igy cselekdök az Moses, követven az Jethronak az ő ipanak tanacsat, akki valasztá az Israel fiai közzül Isten felö serený firfiakat, akkiket bizonyos tisztökben allata. Ezt kell most-is minden Fejedelemnek követni. [421:]

* *Exod. 28. v. 27. etc.*

IV. Tanuljuk meg az Darius rendeleséből, akki az jó rend tartásban ezt nezi, hogy ő kárt ne vallyon: Micsoda legyen mindenöt az jó rendtartásnak veghe: ez tudni illik, hogy mindenöt az közönseges jonak meg tartására igyeközzenek az Fejedelmek, es az mi gonosz azt el tavasztassak. Noha azért az fejedelem elhet abból az mi vagyon az ő fejedelmsegenek meltosagara: mind az által az mivel bir, szükség hogy az, kiváltkeppen szolgállyon az közönseges jonak meg maradasara. Meg emléközzel tehát erre ha Ur vagy, biro, gondviselő, mindenkor legh fellyeb az közönseges jora gondolkodgyal, nem csak az te magad hasznara.

V. Tanuljuk meg, hogy soha nem feletközik el Isten az ő Anyaszentegyhazának gondgya viseleseről; hanem mindenkor, minden haboruságok közöt szorgalmatos gondot visel arra. Az mellyet ezzel bizonyit, hogy mindenkor tamaszt az ő nepe közzül ollyakat, kiket idegen Fejedelmek elöt-is kedvesse teszen, hogy ő nálók szolgálhassanak az Ecclesianak. Így kedvesse tevé Isten Danielt Darius elöt Babylonian: Josephet Pharaohnal AEgyptusban. Most-is ád Danielöket, Josepheket kik szolgállyanak idegen fejedelmek elöt az Ecclesianak. Ne essünk hát ketsegeben, csak legyünk hala adok.

Masodszor mondam hogy meg írja az Propheta az Daniel meltosagat; mellyel latogattya Darius Danielt az ő Orszagaban, kiröl így szoll az Propheta s-mond: Akkoron Daniel fellyeb haladgya vala az fejedelmeket, &c.

Mit akar?

Kettöt jelent: Egyiket ezt: Mivel ajandekosza az [422:] Darius Danielt, es az fölöt mivöl gondolkodik: azt mondgya: ezt attá vala immar neki, hogy az szám vevő szolgak közöt-is, fejedelem lenne: De ezt-is akara vele cselekedni effölöt, hogy ütöt akarja Kiraly kepeve tenni az egész Orszagban. Masodszor okat jelenti meg; Honnan indíttatot arra Darius, mert azt iteli hogy büvöb lelek vagyon az Danielben, töb bölcseseggel, tanaccsal, eszel vagyon fel ekösíttetve az töb gondviselők fölöt Isten-tül.

Ahonnet I. Tanuljuk megh: Minemü tanacosokat kell az fejedelmeknek választani s-maga melle venni: szükség bizonyara azon igyeközniek, hogy Danielek legyenek udvaraban; az az, oly tanacosok akkik Istennek szép ajandekival, eszel, bölcseseggel, vadnak fel ekösíttetven, es azokkal igazan elnek. Így az

*Alexander Severus felöl olvassuk, hogy az tanácsosoknak valogatásban nem vigyáz vala arra, ki micsoda nemzetből való volna sem micsoda haz nepe között való: de azt mondgya vala, azoknak kellene úgymond az tisztósseget tulaydonítani, akik meltok volnanak arra. Az pedig az meltosag, meg tetzik az ajandekokbol, es azokkal való elesből. Tekencsünk tehát az tanácsosokban az ajandekokra, az mellyekkel Isten őket felkesitötte, es azokkal jól tudnak elni.

2. Szükség hogy azok legyenek az tanácsosok, akik annak előtte egyebeknél jól viseltek magokat, jamborul igazan: az mint hogy ez okon tartotta megh Darius az Danielt. 3. Szükség oly tanácsosokat tartani, akik még az gonoszoknak iteletökkel-is commendaltatnak; es akkik sem nem keresik, sem nem vadaszak az külső tisztósseget. Illyen volt az Daniel, illyenöket tartot az Alexander Severus-is. Így egyéb tisztre-is ugyan ezek meltok, akik [423:] jamborok, eszessek, bölcssek, hívsegek, az elöt-is nyilván volt; es akkik nem magok keresik futtyak az tisztósseget.

II. Tanuljuk meg: szüksege az fejedelemnek az idegönöknek hinni, avagy csak ismeretöst, hon lakost, nemzetéből való tanácsot kell választani. Ved eszedben. Ha az kívül valok, az idegen nemzetből valok, Danielek az az, jamborok, hívek, tökelletössek, eszössek, bölcssek, látot hallot, tudomannyal az hon lakosoknál fellyeb valok lesznek; Szükség hogy az fejedelmek, Urak azoknak-is úgy hidgyenek mint nemzetsegöknek, es magok melle fel vegyek tanácsosoknak: az mint Darius Danielt, kit nem csak fü emberre tön, de el vegezte vala, hogy kepe viselőve tenne.

III. Tanuljuk meg: Illike az fejedelőmhöz, hogy minden dolgait egy személyre bizza.

F. Ha az fejedelőmnek töb eszes, bölcs, okos, igaz, jambor tanácsosi lehetnek; Szükség hogy többeknek szolgálattyával ellyen; De ha nincsen s-nem találhat, job az közönseges meg maradasra, hogy ha egy Danielt, az az, egy jambort, hogy nem mint sok gonosz, artalmas, haszontalan tanácsokat tarcsen; job egy jamborra minden dolgait bizni, hogy sem mint sok gonoszra.

IV. Tanuljuk meg: szabade keresztyen szolgaknak, az balványozok udvaraban lakni es tisztöt viselni:

F. Hogyha azt az tisztöt nem kevannya, sem nem vadasza: de arra kedve ellen vonyattatik, szabad az keresztyen szolgaknak, az Istennek anyaszentegyhazara kepest, annak oltalmaz-

sajert tisztöt fel venni: az mikeppen Joseph AEgyptusban, Daniel Babyloniaban magokat megh oltal-[424:]mazvan az balvanyozastul, tisztöket meltosagokat viseltenek. De az balvanyozastul megh kell felette igen magokat oltalmazniok. Erre az Isten hazanak eppitesere es annak oltalmazasara, segellyen az mi kegyelmes Istenünk fianak az Iesus Christusnak erdemejert mindnyajunkat. A M E N.

XLII. *Praedicatio.*

„*AKkoron az fejedelmek es tisztartok, keresnek vala alkoltatossagot Daniel ellen, az Orszag felöl, es semmi vetket es fogyatkozast nem talalhatanak, mert igaz vala, es semmi fogyatkozás-s-vetek nem talaltatek ő benne. **Akkoron azok az firfiak mondanak: Nem talalhatunk ebben az Danielben semmi okot, hanem ha valamit talalunk ő ellene, az ő Istenenek törvényeben. ***Annakokajert az Fejedelmek es tisztartok egyben gyülenek es így szollanak ő neki: Darius Kiraly örökke ely. +Tanacsot tartanak az Orszagnak minden fejedelmi, hadnagyok, tanacsosok, tisztartok hogy Kiralyi vegezest, vegez, es meg erőssicsed az fogadast, hogy valaki keröt ker valamely Istentül avagy ember-tül harmincz napigh, [425:] hanem csak te tüled Kiraly; vettessek az Oroszlanok barlangjaban. ++Most azert Kiraly erőssicz meg ez parancsolatot, es ird irasban, hogy meg ne valtoasztassek az Media es Persiabeliek törvénye szerint, ki el nem mulik. +++Annakokajert Darius Kiraly be pecsetle az irast es az parancsolatot.”

S U M M A.

Summa szerint ezekben az igeekben, meg írja az Propheta az az Darius fő emberinek, hadnag[y]inak, tisztartoinak, Daniel ellen valo iregysegöket: Iregysegből szarmazot alnok tanacsokat az Danielnek vesződelmere, es annak az iregysegből szarmazot alnok tanacsnak vegben vitelet. Ahonnet megh tanulhattyuk, hogy az josagos cselekedetöknek, jambor keresztyeni életnek mindenkor sok iregyi vadnak: es valaki valamennel nagyob

- * *versu 4.*
- ** *versu 5.*
- *** *versu 6.*
- + *versu 7.*
- ++ *versu 8.*
- +++ *versu 9.*

keresztyeni életöt el, annyival több iredgyöket szenved. De mindazonaltal szükség az hiveknek az szent életben elő menni: Mert Isten leszen ő nekiök ez vilagi sok iredgyök ellen oltalmazojok, az mint lön vegezetre az Danielnek: az mint ennek utanna meghallyuk.

R E S Z E K.

Harom reszei vadnak ez meg jedzöt igeknek.

I. Azt írja meg az Propheta: Kicsodak esnek iredgysegeben Daniel ellen, es honnet keresnek alkolmatossagot az Danielnek veszödelmere.

II. Micsoda tanacsot forralnak.

III. Mi modon akarjak az ő alnok tanacsokat vegben vinni.

Az mi az első dolgot illeti: azt mondgya az Propheta affelöl, ennek az Daniel ellen valo iredgysegek forraloi [426:] az Darius utan valo Tisztartok es Fejedelmek, akkik felette igen bannyak vala az Daniel meltosagat az Darius Orszagaban, kivaltkeppen pedig ezt, hogy az mint az Propheta monda, ötöt akarna Kiraly kepenek rendelni Darius az egesz Orszagban, es nem akarnak vala lenni semmikeppen az Daniel birodalma alatt. Ezek azért az fő rendek akik iredgysegeben leletzenek az Daniel ellen.

Öket pedig es alkolmatossagot keresnek az Daniel veszödelmere ket dologban. Először az ő tisztiben, forgolodasaban: mintha nem igazan forgolodnak tisztiben, nem hasznara de söt inkább karara volna Dariusnak az Orszagban. De nem lehet. 1. Ezért, Mert igaz az Daniel, az az, hivseges szolga. 2. Ezért: Mert az ő tisztiben oly sereny, oly gyors, hogy semmi fogyatkozás nem talaltathatik dologaban: Masodszor mivel hogy ez az alnoksag nem fog: alkolmatossagot keresnek az ő keresztyeni vallasaban, es akarjak az igaz Isteni tisztöletöt el oltani ő benne. De mind ket ravassagok haszontalan: az mint ennek utanna meghallyuk.

Mit tanullyunk innen.

I. Tanullyuk megh: Micsoda legyen az josagos cselekedetnek, jambor életnek, böcsületnek, el valhatatlan uti tarsa ez vilagi Istentelenök között: Nem egyeb hanem az iredgysegh: az mint ezt Agoston Doctor bizonyittya: Az szeretetből böcsület szarmazik; de az böcsületöt iredgysegh követi. Így vagy on az Danielnek dolga, aki mivel hogy böcsületben vagy on az Dariusnal, iredgysegeben esik az Darius fü emberinel. Regnal ez az iredgysegh minden rendekben. Papokban, tanitokban, köz rendekben; de [427:] ki-

váltkeppen az udvariakban. Ahonnet ez volt az oka, hogy még az Poganyok közöt-is, az bekeseg, nyugodalom szerető emberek ez okon irtoztak az udvaroktól. Az mint Seneca mondotta maga felöl.

*Stet quicunq[ue] volet
potens*

Aulae culmine lubrico

Me dulcis saturet quies

Obscuro positus loco

Leni perfruar otio.

Akinek tetszik lakjek udvarban

Aki ottan ottan változik,

En nekem elég az kedves nyugodalom

Es noha szegény vagyok

Öröme stemek az kedves hívokkodással.

II. Tanuljuk meg: Honnan származik az iregyseg: az tisztesség kevanasbol, kevelysegből: Minden azért valaki iregy ugyan az kevely, es minden valaki tisztössegh kevano, ugyan az kevely es iregy: Az mely iregysegh semmi nem egyeb, hanem egyebeknek boldog állapotyan valo bankodas, az mely boldogh állapotot az iregy emberek kevananak magoknak. Ebből az tisztössegh kevanasbol, kevelysegből, indittatnak az Darius fő emberi-is az Daniel ellen iregyseghen.

III. Tanuljuk meg: Mit szerez az kevelysegből származot iregysegh: Minden gonossagnak Annya ez, es mindeneket fel forgat. Arultatas, gyilkosság, vissza vonyas, gyűlölség: es ez mindeneket, ugmint Országokat, tartományokat, varasokat, &c. öszve ront. Pelda: Mi veszte Romat es annak szabadsagat: az Iregyseg, tisztösseg kevanas: Mert sem Julius Caesar Pompejust; sem Pompejus Juliust el nem szenvedhete. Irja Plutarchus: mikor egy időben Julius Caesar Romabol Galliaban menne, es egy falucskaban találkozot volna, fel kiált s-igy szol. *Mallem hic esse primus, quam[R]omae secundus*: Itt inkább akarnek első lenni, hogy sem mint Romaban masodik. De ne [428:] mennyünk messze: Mi veszte á mi Coronankat: az Iregyseg: Mert az mi nemzetünk egymásra valo iregysegből, tulaydon nemzetseghet megh utalvan, az Coronat másnak ada.

IV. Tanuljuk meg: Minemű természetűek az iregyök. Minden alkolmatosságokra vigyaznak ök, mi modon arthassanak az jamboroknak, az böcsületben, tisztességben levő embereknek: az mint cselekösnek az Darius fő emberi Daniel ellen. Szükség annakokajert tisztiben kinek kinek ugy forgolodni, hogy az gonosz iregyőknek alnok tanacsit el tavoztathassuk. Tanuld megh azért ha tanito vagy: Jary el tisztödben; Ha Ur vagy, es egyeb hivatalban forgolodo ember: jary el tisztödben: Ne adgy egyebeknek alkolmatossagot az karomlasra: Noha ez-is gyakor-

tab artalmas; mert akki tisztinek igazan megh felel az tanitok közzül, meg feddi az gonossagot szabadossan s-az Urak meg büntetik az latrot.

Mit nyernek vele? Ragalmazast es iregyseget. De ne gondol-lyanak azzal. Mondam hogy Masodszor azt irja meg az Propheta: az Darius fü emberi, micsoda tanacsot forralnak Daniel ellen. Iollehet ez tellyesseggel nincsen meg irva, de künyü az követközendökből eszüinkben vennünk; Summaja az tanacskozásnak ez vala: el kellene hitetni az Dariussal hogy az ő uy Kiralysaganak, uy Orszaganak, nagy meltosagot szerzene: ez pedig így lehetne legh jobban, hogy az Isteneknek szokasok szerint mindeneknek az ő keresőkre joval lenne. Annakokajert oly vegezest vegezne nagy fenyitek alatt, hogy mindenek csak az Kiralynak könyörge-
nenek; Ha ki pedig külömben cselekednek, vettetnek az Orosz-
lanok veremben. Es mivel [429:] bizonyos volna ez, hogy az Daniel az ő Istenének boszusagara semmikeppen ezt nem csele-
ködne, könyü lenne ez okon az Danielt be vadolni, es az Oroszla-
nok veremben vettetni. Ez vala az tanacs.

Ahonnan tanullyuk megh I. Miben allyon az iregy embereknek természetük: ebben, hogy, ha egy uton nem tudnak artani az hiveknek, más utat gondolnak es mind ejel nappal azon forgod-
nak, mi modon arthassanak az hiveknek, az mint meg tetzik az Daniel ellenseginek példajabol. Ezt bizonyittya az David Ps. 10. aholot így irja meg az hitőtlen embereknek természetüket s-mond; Leselkedik titkon az hitőtlen ember es haborgattya az szegent, midőn az ő töriben eyti ütet, mint az Oroszlan el reytő-
zik az barlangban hogy el ragadgya az szegent. Pelda erre az Absolon, akki midőn külömben nem tudna artani az Davidnak, ez okon hayta magához nagy sokakat, hogy az ő Attya, nem akarna, az ő alatta valoknak supplicatiojat megh halgatni 2. Sam. 11. Így most-is; ha egy uton az balvanyozo Papista atya-
fiak nem tudnak artani, ottan más utat akarnak gondolni; akiert őket Isten vegezetre sanyaruvan megh veri.

II. Tanullyuk megh ugyan innét az hivek vigasztalasara, hogy noha sok gyűlölségöket, haborusagokat kel nekiök az hitőtlen-
nöktől szenvedniök, de ne fellyenek semmit: Mert Isten mind azok alól fel szokta őket szabadítani, az mint cseleköszik vege-
zetre az Daniellel. Így cseleködek Isten amaz harom ifiakkal-is, kiket megh szabadita az eghő kementzéből. Így cseleködek Josephel, akkit megh szabadita az Putiphar tömlötzéből: Loth Patriarchával, akit megh szabadita az Sodoma Gomorra langja-
bol. Így az [430:] ő nepevel akit megh szabadita az Pharaoh insegeből. Ne fellyünk tehát mi-is atyamfiai, csak szolgállyunk

Istennek. Am forrallyanak sokak, sok alnok tanacsokat ellenünk, meg tart az mi Istenünk bennünket.

Harmadszor es utolszor mondam hogy megh irja az Propheta, az Darius fő emberi alnok tanacskozásanak vegben vitelet: Mi modon akarjak pedigh az ő tanacskozásokat vegben vinni, azt megh jedzi az Propheta az hatodik hetedik, nyoltzadik, es kilentzedik versöcskeben; illyen igekkel: Akkoron az fejedelmek. &c. Mely versecskek szerint valo igikben kettöt jelent az Propheta. 1. Mit cseleköttek az ő tanacskozásokban az Darius fő emberi. 2. Mit mivelte ő maga-is az Darius. Az Darius fő emberi harmat cseleköznek: 1. Fel gyüleköznek az Dariushoz: Mert azt itelik vala, hogy könnyeb volna akar mit-is el hitetni az Kirallyal, hogyha mindnyajan együt lennenek. 2. Köszöntik az Kiralt s-azt mondgyak neki, Darius Kiraly örökke ely. 3. Tanacsokat jelentik meg; Hogy adgyon törvent ki es pöcsetivel erőssicse megh, hogy harmincz napigh senki senkitől, se Istentől se ember-től ne merjen keröt kerni; hanem csak Dariustul; ha ki külömbet cseleköszik, vettessek az Oroszlanok barlangjában az Medusoknak es Persaknak törvényök szerint. Mintha ezzel-is azt akarnak az Dariusnak jelenteni, hogy ők felette szorgalmatossak volnának az Darius Orszaga es birodalma felöl; maga más titkon valo alnoksag vala szivökben. Ezök az Darius fő emberinek cseleködeti.

Darius pedigh ő maga azt cseleköszí, hogy parancsolatot ád es azt megh pecsetli: es noha kegyes fejede-[431:]lem vala az Darius, de megh csalattatik az ő tanacsosi által.

Mit tanulunk innen.

I. Alnok gonosz tanacsosok azok, akik sem az Istennek tisztesseget nem keresik, sem az közönseges jora nem vigyaznak; hanem csak magok hasznat keresik, es csak magok akarnak első lenni: az mint cselekösznek itt az Darius tanacsosi. Vadnak illyenök sokak mostan-is kik nemzetsegünknek hazanknak romlasaval semmit nem gondolvan, örömet akarnak első lenni, de nincsen ertekök hozza: Mert nincsen Istentül hivatallyok rea. Nem követik ezek Matthias Kiralt, akit mikor az Papa küldene az Hussitakra, mond. Tudgyatok urak Podebradival, mint jara Praga, &c.

II. Alnok tanacsosok azok, akik Istennek tisztössege ellen akarnak az fejedelmekkel parancsolatokat iratni: illyenök azok, akik ennek előtte azt tanacsollyak vala, hogy az Lutheranusok,

Calvinistak, az keresztyenök el töröltessenek: De az igaz Isten fel tamada ellenök: szandekjokat meg szegyönite.

III. Alnok hízeltködő tanácsosok azok, akik az fejedelmeknek az ő meltóságok erdömök fölöt, Isteni meltóságot akarnak tulaydonítani: Nem illik azért bizonyára az fejedelmekhez, hogy magokat, Invictissimusoknak, Potentissimusoknak irjak: mellyek neznek csak az Istenre.

IV. Tanullyuk megh, az hízeltködés és az hízeltködő tanács felette artalmas az Orszaghnak az városnak az faluknak, az udvaroknak, noha az emberek nem mindgyárt veszik eszközben. Ezök felöl az szent Gergely Doctor azt mondgya: Az hízeltködő ember [432:] olyan mint az Scorpio, aki ballagva jár, de megh fuyt az farkaval. Demosthenes pedig így szoll: Az hízeltködő ember és az hollo közöt csak ez az különbbség hogy az hollo az megh holt embereket, az hízeltködő pedig az elevenöket szokta be nyelni. Illyen hízeltködő szolgál vala amaz Gnatho Terentianus. Actus secundi, Scena secunda in Eunuchó. Akki így beszélget vala magában: Vadnak ugymond az embereknek oly Nemei, kik mindenekben első akarnak lenni, de nincsenek. Ezöket követven, ezeknek nem keszitem magamat hogy nevéssenek, de szabad akaratom szerint nevetök ő nekik, és egyszer s-mind az ő elmejóket-is csudalom. Valamit mondanak dicserem, azt viszon-tag ha tagadgyak azt-is dicserem. Tagade valaki valamit? en-is tagadom. Monde valaki valamit? en-is erőssitem. Vegezetre megh parancsoltam én magamnak, hogy egyebeknek mindenekben hízeltködgyek; Mert ennek az keresetnek most igen nagy haszna vagyon. Ez az Gnatho Terentianusnak tanácsa magában. Aki-rek mostan, nem csak az fejedelmeknél de minden rendek előt felette nagy sok szamu tarsai vadnak: Ugy annyira hogy valaki külömben viseli magát az az, igazat mond, nem hízeltködik, nincsen elő meneteli. De bizonyára felette igen artalmas az hízeltködő tanács az birodalmaknak főkeppen. Illyenök valának az Saul katonái-is, kik noha ertik vala az Davidnak igaz igyet: mind az által örömet sietnek az David vesződelmere az Saul parancsolattyabol, az mint bizonyította. Psal. 59.

V. Tanullyak meg az fejedelmek, és minden tisztviselő emberek az Darius példajabol, aki felette igen vetközik; hogy semmi dolgában; törvény sententiaja ki mon-[433:]dasában, exequutio-ban ne hirtelenködgyenek, de felette igen vigyazok legyenek, hogy alnok tanácsok által megh ne csatlakozzanak. Meg emle-közzenek azért amaz közönseges mondasra: *Ne de lite pronuncies, nisi partes audiveris ambas*, az az, senkinek törvént ne szolgáltat minek előtte mind az két felnek szavat meg nem hallod. Jusson

ezökben az ugy halgatasban, az nagy Alexandernek peldaja, akihöz mikor valaki egyedül pöröse nélkül megyen vala, annak az egyyk fület tartya vala: s-az masikat be dugja vala, hogy annakutanna azzal, az al pörösnek-is igyet megh hallanaja. Ha ezt cseleköszi vala az Darius-is jól leszen vala Danielnek dolga, de felette ighen hirtelenködek dolgaban.

VI. Es utolszor, az Medusoknak es Persaknak törvényökből, kik felől azt olvassuk, hogy az egyszer ki adot törvent, es el vegezöt igassagot, halalig, fel bomolhatatlanul oltalmazzak vala: az mit egyszer el vegesznek vala soha azt fel nem bontyak vala, tanullyuk meg mi-is, hogy akik keresztyenök vagyunk, az Isten törvényenek, legyünk oltalmazoi, ne tarcsuk az törvent pokhalonak közöttünk az mely az legyeket meg fogja, az Darasokat pedig könnyen el ereszti: hanem az mit Isten mond az szerint cselekdgyünk személy valogatas nélkül. Melyre ü felsege segellyön es adgyon erőt szent fianak az Ur Iesus Christusnak erdemejert, szent lelke által. A M E N. [434:]

XLIII. Praedicatio.

„*Daniel pedig mikoron megh ertötte volna, hogy megñ pecsetöltötöt volna az iras: be mene az ő hazaban es ablakit ki nitvan az ő vacsoralo hazanak Ierusalem fele: haromszor napjaban terdre le esven, könyörög vala; es vallast teszen vala az ő Istene előtt: Mert annak előtte-is így szokot vala cselekdni.”

S U M M A.

Summa szerint ez tizedik versecskeben azt írja meg az Propheta: Minek-utanna meg pecsetli Darius, az ő alnok tanacsosinak akarattyahol ezt az hamis vegezest: mint viseli maga az szegeny Daniel ez alnok tanacsok között, s-mit cselekdik ez hamis vegezes alatt.

**Meg hallya az Daniel egyebektül, mert ő akkor az hamis vegezesben jelen nem vala, hogy ilyen vegezest adott ki Darius igen erős parancsolat alatt: hogy senki harmincz napig se Istentül se embertül keröt ne kerne, hanem csak Dariustól; ha ki külömbet cselekeszik vettessek be az Oroszlanoknak veremben.

* *versu 10.*

** *Occasio.*

*Szolgallyon erre ez, hogy mi-is mikor hasonló igyek között alnok tanácsok között, hamis vegezések között forgunk, ve-
gyünk példát innen s-kövessük az Danielt az ő cselekedetiben,
hogy legyen minekünk megh maradasunk. Es bizonyára ke-
resztyenek vagyon szükségünk mine-[435:]künk erre. Mert ime
szemeinkkel lattyuk s-aponkent halljuk, sok az vezezes es á
tanacs nemzetünk fölöl: keszen vagyon az Oroszlannak verme-is,
az az, á természet szerint valo sok rendbeli ellenségeknek fel-
tatott szája, nemzetünknek utolsó veszedelmere; hogy ha Isten
nem könyörül raytunk. De am bator mind úgy legyenek ezek:
mind azon által kövessük az ő cselekedetiben Danielt es így le-
szen á mi megh maradasunk.

R E S Z E K.

Ket reszekben foglalom ez igik magyarázattyat.

I. Lassuk az Danielnek cselekedetit; mit cselekedik ő az
Darius vezezeset ertven.

II. Cselekedetinek okat. Iol cseleköszi ke hogy az Darius ve-
zezesenek nem enged.

Az mi az első dolgot illeti: Egy igével azt mondgya az Prophe-
ta; ertven az alnok tanácsot el hadgya az Darius udvarat, haza-
hoz megyen, es önnön magát könyörgésre adgya: fordul Istenhöz
aki egyedül mindenható, es az embereknek alnok tanácsokat
megh zabolazhattya, az öveit pedig megh oltalmazhattya. Keri
ennek az ő segitseget, es ebben helyhöszteti az ő megh marada-
sat. Így cseleköszi ke az Ur Iesus Christus-is, aki ertven s-tudvan
az Sidoknak az ő ellene valo alnok tanácskozásokat az ő halalara,
es az Judasnak ellene valo arultatasat, siet az olay fanak hegye-
re, es ott keserves könyörgést indit az ő Mennyei szent Attyához,
es megh nyugszik az ő Attyanak akarattyaban. Így az Aposto-
lok-is mikor fogva tartatnak vala, az mint megh vagyon irva
szent Peter fölöl. Acto. 12. az egész kösseg könyörög vala erette,
es az fogsagbol megh szabadula az Peter. [436:]

Ahonnet ez minekünk-is az Tanusag, hogy valamikor nyomor-
rusagok alatt forgunk, kiváltkeppen pedig mikor ketséges az
allapat, folyamjunk az mi Istenünkhöz. Ez az Daniel cselekedeti,
s-mi-is ahoz tarcsuk magunkat. Hogy pedig ezt nyilvánban
előnkben adgya: Negyet jegyöz megh az Propheta az Daniel
könyörgesében. 1. Könyörgésének Helyet; Hol könyörghöt az
Daniel. 2. Könyörgésének Modgyat; micsoda modot tartot az

* *U sus.*

könyörgesben. 3. Idejet mikor könyörgöt az Daniel. 4. Maga viseletet az könyörgesben: Kikről rend szerint szollyunk.

Az mi az Első dolgot illeti: Holot könyörögh az Daniel, azt mondgya az Propheta felöle hogy; nem az balvanyozok templomaban, aholot lattya az hamis Isteni tisztöletöt, hanem az ő tulaydon hazaban sietöt; es az ü vacsoralo hazaban, aki ü neki templom gyanant vala, könyörgött. *Az mint meg vagyon szent Mathenal-is irva, aholot igy szoll az Christus s-azt mondgya: Te pedigh mikor könyörgesz, meny be az te titkos hazadban, es aytod be zarolvan, imadgyad az te Atyadat aki titkon vagyon: es az te Atyad, aki titkon nez te read megh adgya teneked nyilvan az mit kersz. Ahonnet ez mindennek az tanusagh, hogy az Apostolnak mondasa szerint 1. Tim. 2. szabad mindenüt az mi Istenünkhöz fel fohaszkodnunk es könyörögnünk, es az Hiveknek könyörgesök nem köttetöt csak egy bizonyos helyhöz: De ezzel az könyörgesnek közönseges gyüleközetit nem rontyuk; ha magunk hazunkban az Christus parancsolattya szerint ayitatossan imatkozunk: Mert ez-is az Istennek Fianak beszedevel erőssittetik, es á Daniel-is ezt cselekötte á mint [437:] megh halljuk. *Hasznal pedig ez az Daniel peldaja aki hazaban könyörög, kivaltkeppen azokban az tartományokban, varasokban levő Hiveknek; aholot tilalomban vagyon az igaz Isteni szolgálat, erővel haytatik az egyigyü kössegh sok forint birsagh alatt az Misere, balvanyozasra, ugy mint egy bűdös borra, az mint kesztek vala sok helyeken hazankban cseleködni az rosz es bűdös tudomanyu Papistak ez elöt nem sok idővel, ugy mint Cassan, Patzinban, Leleszt Liszkan es egyeb helyeken: De Isten megh szegyönite őket; kiért legyen aldot az mi Istenünknek szent neve. Hasznal mondom ezeknek: Mert job az keresztyen embernek titkos hazaban menni s-Istennek szolgálni, hogy nem mint azoknak Isten ellen valo balvanyozo voltokat nezni. Hasznal azok között-is ahol az biro, az gondviselő vasarnapra hirdet korcsomat, lakodalmat az kösseghnek, hogy borok inkab kellyen: Mert job az keresztyen embernek hazaban imatkozni, hogy sem mint az korcsomakon dösölni. Ez az első resz.

Masodik dolog ez vala: Micsoda modot tartot Daniel az könyörgesben. Az könyörgesnek modgya felöl kettöt mond az Propheta. Eggyik ez, hogy az ő vacsoralo hazanak ablakit ki nyitotta. Masikat, ezt, hogy az ortzajat nem nap keletre az mint szoktak vala az regi poganyok, hanem nap nyugotra Jerusalemba fordultak.

* *Matth. 6.*

** *Ussus.*

fele fordította s-ugy könyörgöt. Ahonnet minekünk imillyen kérdésink vadnak.

I. Vallyon nem ellenközötte az Daniel cseleködeti ablakit ki nyitvan könyörög az Christus mondasaval, aki Matth. 6. azt mondgya: Te pedig mikor könyörögsz, menybe &c.

F. Semmikeppen nem ellenközik: Mert ott az he-[438:]lyen, feddi az Christus az Pharisaeusoknak kevelysegöket, akik heaban valo dicsöseget keresven magoknak; közönseges helyen szoktak vala könyörögni, mint ha ök feletteb szentesek volnanak. Ezek ellen azért azt akarja mondani: Job valakinek titkos helyen el reytözni s-ott Istennek könyörögni, hogy nem mint kevelysegből hivsasos dicsőség kevanasból nagy gyülekezőetben, hogy az emberek az mi könyörögsünket lassak. De az Daniel ezzel az ü cseleködetivel, ablakit ki nyitvan, nem keres maganak hivsasos dicsöseget, hanem cseleköszi ez okon, hogy így az ö elebbi szokasa szerint az ö Isteneről vallast tegyen, es hogy az ki adot parancsolattul valo felteben, meg nem akarja az ö meg ismert Istenet tagadni: Ennek felette cseleköszi ez okon, hogy így az ö szemeit az Egre fel emelven, nagyob buzgosagot szerezzen maganak sziveben az könyörögsben. Es bizonyara keresztyenök így vagyon ez, akar csak magunkban szallyunk, hogy mikor szömeinket könyörögsünkben az Egre fel emelhettyük, sokkal nagyob buzgosag vagyon szivünkben; Nem vetközik ezért itt az Daniel semmit az Christus parancsolattya ellen.

Masodszor mondhatnad.

Nincsen valami balvanyozas ebben, hogy az Daniel Babylonian leven, ortzajat az könyörögsben, Jerusalem fele fordittya; mintha Isten az hiveknek mindenüt jelen nem volna.

F. Nincsen: es az Daniel ezt, nem valami heaban valo veleködesből cseleköszi, sem balvanyozasból; hanem imillyen bizonyos okokert. 1. Az Istennek igeretiért, az mely meg vagyon írva 1. Reg. 8. aholot Isten illyen [439:] igeretöt teszen, hogyha az Israelnek nepe, szömeit az fogsagban fordittya Jerusalem varosa fele, az ö imatsagat meg halgattya. 2. Ezért: mert ezen az Jerusalem temploman az frigy ladajan, es az Jerusalem templomaban levő aldozatokon; peldaztatik vala az Ur Jesus Christus. Annakokajert ezzel az ö cseleködetivel, akarja magát erőssíteni az ö meg szabadulasa felől, melyet vár csak az Christus által. 3. Hogy ezzel meg jelentene, hogy noha az Daniel Babylonian volna; mindazonáltal nem feletközöt volna el, az Israelnek Isteneről, aki azt mondotta vala az Jerusalem temploma

felöl. Ez az en hazam, es it lakom en. Nem vetközik azért ebben-is az ceremoniaban az Daniel semmit.

Még-is mondhatnad.

Az Daniel peldajabol, aki Jerusalemben fele fordul imatsagaban, jól cselekköszike az Papistak, hogy az Istent az faragot kepek előtt, avagy az faragot kepekre fordulvan imadgyak s-tisztölik?

F. Semmikeppen nem. Mert Isten az faragot kepeknek tisztötletit az masodik parancsolatban megh tiltotta ige szerint. De azt mondgyak: Hogy nem tisztölik ök az faragot kepek, hanem az mi az által abrazoltatik. Ved eszedben: Am bator ugy legyen, hogy ne tisztöllyek az faragot kepek, de az-is hamis hogy az faragot kepek által az lathatatlan Isten abrazoltatnak. Es Isten, nem csak az faragot kepek, hanem az hamis Isteni tisztötletnek modgyat-is tiltya. Balvanyozas azért az-is, Istent más keppen tisztelni, hogy nem mint az ő igejében ki jelentette.

Tanuljuk meg hát az Daniel peldajabol, aki ablakit ki nitvan fordul Jerusalemben fele, nevezve az Istennek igere-[440:]tíre, s-így könyörög Istennek. De az az ceremonia immar megh szűnt, es vegben ment az Ur Jesus Christusban, az mint Christus ő maga bizonyította. Ioh. 4. v. 21. aholot így szoll amaz Samariabeli asszonyiállatnak á ki jött vala ő hozzája: Asszonyiállat meg hidgyed ugymond, el jött az idő, melyben sem ez hegyen, sem Ierusalembe nem imadgyatok az Atyát: el jött az ora es most vagyon, mikor az igaz imadok imadgyak az Atyát lelőkben, es igazsagban: Mert az Atya illyetenőket keres, kik ötöt imadgyak. Tanuljuk meg mondom, hogy az mi szömeinket, szivönket, lelkönket, fordicsuk az Egre, aholot ül az Ur Jesus Christus az Atyának jobban, es onnet varjuk az mi segítségünket, mivel az mi polgari tarsasagunknak igazsaga-is ott vagyon. Phil. 3. Ez vala az masodik dologh: Lassuk az harmadikat.

Harmadik dolog ez vala: Mikor könyörgött az Daniel. Azt mondgya az Propheta hogy haromszor mindennap. Reggel minek előtte az ő tisztí szerint valo munkajához kezdene: Deben mikor enni akarna, avagy ebédet el vegezzeje. Estve mikoron az ő közönseges tisztí szerint valo munkájátul meg szűnnek. Ezek valanak az Daniel könyörgésinek orai.

Mondhatnad.

Nem vetötte ebben az Daniel, hogy az ő könyörgését, ugymint bizonyos orakra szabta, mintha Isten, minden időben meg nem halgatna?

F. Bizonyos ez, s-minden ketsegnélkül igaz az Daniel felől hogy minden dolgai között megh emlekezöt az ő Istene felől, az mikor külső dologban vala foglalatos-is: de mindazáltal, bizonyos időt rendelt vala maganak: [441:] Nem azért mintha az az ora az többinel szenteb volna, avagy abban inkább meg halgatna Isten hogy nem mint az többiben: hanem ez okon, hogy azokban az orakban, mellyek az közönseges munkatol üressék volnanak, egyebek bantogatasa nélkül Istennek csendesebben szorgalmatosban, bantas nélkül szolgálhatna. Ez az oka, az miért időt választot vala maganak. Nem vetöt hát ebben.

Mondhatnad.

Jól cseleköszik tehát az Papistak, akik bizonyos orakat rendelnek, ugymint, Tertiat, Sextat, Nonat magoknak, es azt felette igen meg tartyak.

F. Semmikeppen nem: Oka ez. 1. Mert ők azt tartyak, hogyha ezt ők megh cselekdhetik, tehát igaz eleget töttek az bünökert elégsegössen, es azért ugyan erdem szerint varjak az idvösseget. 2. Vetköznek ez okon: Mert az tartyak hogy oly szükséges ez az oraknak meg tartasa, hogy halalos vetek nélkül senki azt el nem mulathattya, es hogy azok az orak az többinel szentebbek, es Isten-is inkább meg halgat, hogy nem mint az többiben. 3. Vetköznek: Mert ezt kiváltkeppen rendeltek az Papoknak az mellyeken, Deak nyelven akarnak szolgálni az közönseges gyülekezetben, mellyet önnön magok-is sokan közzülök nem ertenek.

Tanullyuk meg innét az Daniel példajabol, hogy noha *szükség minekünk szüntelen könyörögnünk az mint szoll az szent Pál, de mivel hogy gyarlók vagyunk, es ez világi szorgalmatosság el vonson bennünket: szükség bizonyara, hogy az mi könyörgesünknek bizonyos oraja legyen, tudni illik Reggel, minek előtte külső szorgalmatosságunkhoz kezdenek: Delben, etelünk előtt avagy utanna. [442:]

Estve, az mikor nyugodalmunkra megyünk. Így kellene bizonyara. De mi az könyörgésre minden orakban restek vagyunk: Honnet nem csuda, hogy Isten-is az ő kegyelmesseget gyakorta meg vonsza mi tölönk.

Negyedszer es utolszor itt az első reszben: mondam meg írja az Propheta, az Daniel maga viseleset az könyörgesben; aki felől azt mondgya, hogy terdre le borult az Daniel(t), hogy ezzel, mind Isten előtt való alázatosságot meg jelentene, s-mind pedig

* *I. Thes. 1. versu 17.*

hogy így az könyörgésben való buzgosagra inkább indíttatnak. Így cselekedőt az Christus-is, mikor az olay fanak hegyen könyörgőt, amaz ő buzgo könyörgésében. Atyam szerelmes Atyam, ha lehetséges tavozzek el en tülem ez á nagy kén(t). Így cseleköttek az régi szent Atyák-is az ő könyörgésekben.

Ahonnet tanuljuk meg mi-is, hogy noha az külső magunk viselese nélkül-is meg lehetne az könyörgés, az mint meg tetzik az Moses *peldájából, akki noha nyelvevel halgat vala: De mindazáltal Isten, azt mondgya neki; Moses mit kiáltasz en hozzam? Hát az mikor modunk vagyon benne (meg lehet pedig ez mind hazunknal, s-mind pedig közönséges helyen) szűkség külső-keppen-is könyörgésünknek jegyet mutatnunk, az mint cselekedőt az Daniel, Christus Urunk, Moses es az régi szent Atyák. Es bizonyára keresztyenek, ha ez világi fejedelmek előtt modot tartunk supplicationkban, menivel inkább az mi teremő Istenünk előtt? Meg fedetnek azért itt azok, akik csak az minden napi könyörgésre-is szegynölik Isten előtt az terdöket meg haytani; szegynölik ezök azt, az mit az Ur Jesus Christus nem szegynölöt. De bizonyára mi sem vagyunk gyorsak erre. [443:]

Mondottam vala hogy masodszor, jelen valo tanitasunknak rendiben azt kell minekünk meg latnunk. Jol cselekötteje az Daniel, hogy semmit az Darius kemeny parancsolattyyaval nem gondolvan, szabadon megyen elő az igaz Isteni tisztöletben?

F. Jol cseleköszi bizonyára: Mert az mint az Propheta szoll felöle, annak előtte-is az Daniel így szokta vala; Hogyha annak-okajert ezt az rend tartast meg valtosztatta volna; egyebek azt iteltek volna, hogy az Kiraly parancsolattyyatul valo felteben, az ő Istenehöz valo imatsagat el hatta volna. Az mely semmi nem lett volna egyeb, hanem az meg ismert igassagnak meg tagadasa; es annak bizonyos argumentoma, hogy inkább akarna eletenek kedvezni, hogy nem mint Istennek szolgálni. De inkább akar Istennek szolgálni, hogy sem mint attul el partolni.

De ez arant vadnak sokak, kik az Danielt akarjak karhosztatni s-azt mondgyak hogy nem jól cselekötte: Mellyet imillyen erősségökkel allattyak.

I. Mert ugymond az jó lelki ismeretert, kell az fejedelem parancsolattyanak engednünk. Fejedelem vala az Darius. Hát kell vala ő neki engedni.

F. Igaz az; Hogy az Fejedelem parancsolattyanak kell engedni ugy tudni illik, ha az Istennek parancsolattyyaval nem ellenközik. De ez az Dariuse ellenközik vala az Isten parancsolattyyaval, aki

* *Exod. 14.*

azt tartja: Az te uradat Istenödet imadgyad, es egyedül csak ő neki szolgál. It vagy on helye amaz mondasnak. *Amicus Socrates, amicus Plato; magis amica Veritas.* az az, Baratom Socrates, Plato-is baratom, de az igazság inkább baratom. [444:]

II. Azt szoktak forgatni: Eszes emberhez az illik, hogy az időhöz szabja magát. Azert ideig engedhet vala Daniel az Darius ke vansaganak.

F. Igaz az Cicero mondasa, hogy jo az eszes embernek az időhöz szabni magát: de szolgál csak ez vilagi mulando jokra. Az Isteni dolgokba pedig, es az mellyek tartoznak lelkünk idvösségére, nem alhat ez megh, ahol mindeneket kell az mi Istenünknek akarattyabol cselekdönnök. Ez pedig az Isten Fia mondasa: Aki engemet megh tagad az emberek elöt en-is megh tagadom azt az en mennyei szent Atyam elöt.

III. Ezt-is szoktak forgatni. Bolondság vala kinek szabad akarat szerint vesződelemre vetni magát, mellyet el kerülhet. Azert nem jól cselekkötte az Daniel, hogy így megh kemeniti magát az Darius parancsolattya ellen.

F. Az felelmes emberek Argumentoma ez, kikben vekony gyökeret vert az keresztyensegh. De az hiveknek nem hogy az vesződelömmek nyomorusagnak felelmere kepöst el kellene szakadni az Istennek igaz tisztöletitöl, de söt inkább bodogoknak tartsak magokat hogy ha az Istennek nevejert, valami nyomorusagot kell szenvedniök. Vadnak töb Argumentomok-is, mellyekkel szoktak sokak az Daniel jelen valo cselekködetit terhelni: De haszontalanul: Mert kedves volt ez az Daniel cselekködeti Isten elöt; s-meg-is tartatot az Oroszlanok vermeben erette.

Mit tanulunk innet.

Tanuljuk megh: Mit kell az hiveknek cselekdönniök, mikor az Fejedelem eros parancsolat alatt, az igaz Istennek ismeretitöl el akar szakasztani, es balvanyozásra kenszöri-[445:]teni: Ezt bizonyara: Nem kell minekünk ahoz így szollanunk; Im gondolkodom felöle mit kell cselekdönni; hogy így az kegyötlen fejedelmeknek szivet ne adgyunk, s-hitünkben magunkat ketsegösse ne tegyük; hanem egy altallyaban felellyünk, hogy minekünk az balvanyozo tudomány nem kell; es az igaz Istentöl el nem akarunk szakadni. Az mint cselekköszik az Daniel; aki halvan az Darius vegezeset, minden testi gondolkodas nélkül elö megyen az megh ismert Istennek tisztöletiben. Erre az mi hitünkben valo alhatatossagra minket-is minden időben, segicsön az mi Istenünk Fiajert az Ur Jesus Christusert. A M E N.

XLIV. *Praedicatio.*

„*AKkoron azok az firfiak egyben gyűlenek, es találak az Danielt, hogy könyörgene, es esedőznek az ő Istene előtt. **El menenek azért es mondanak az Király előtt az Király ki adot parancsolattya felől: Nem de az parancsolatot megh irade? hogy valaki valamit kerend valamely Istentől avagy embertől harmintz napigh, hanem csak tetűled Király, vettetnek az Oroszlanok barlangjában? Felele az Király es monda. Igaz az szó az Mediajajknak es az Persiabeliek-[446:]nek törvénye szerint, ki el nem mulhatik. ***Akkoron felelenek es mondanak az Király előtt; Daniel egy az Sido nemzet fogsagabol valo fiak között, nem gondolt veled Király, sem az parancsolattal, mellyet irtal, hanem haromszor könyörög napjában. +Akkoron az Király, mikoron hallotta volna ez szót, igen meg szomorodek magában, es tellyes szívből azon vala Daniel felől, hogy ütet megh szabadtana, es napnyugotik töreködik vala rayta; hogy ütet megh menthetne. ++De azok az ferfiak egyben adak magokat, es mondanak á Királynak: Tudgyad Király, hogy ez az Media es Persiabelieknek törvénye, hogy semmi parancsolat avagy vegez, mellyet á Király vegez, megh ne valtosztassek. +++Akkoron az Király szolla, es elő hozak az Danielt es vetek az Oroszlanok veremben.”

S U M M A.

Az Daniel Propheta ez jelen valo igekben summa szerint meg írja, az Darius fő emberinek az az, hadnagyinak, tanácsinak tisztartoinak Darius előtt valo kemény törvenközesöket Daniel ellen, akit úgy annyera nehezitenek vadolasokkal, hogy az Darius, ugyan akarattya ellen, Danielt ke[n]szőrittetik be vettetni az Oroszlanok veremben.

Mely summabol az mindennek az tanusag: Valaki az igaz hitben s-keresztyeni vallásban elő akar menni, annak [447:] az ő hitiért vallasajert, sok nyomorusagokat, haborusagokat kell szenvedni. De azonközben szükség, hogy Istenhöz esedőzzünk, hogy azokbol meg szabadicson minket, az mint cselekedek az

* *versu 11.*

** *versu 12.*

*** *versu 13.*

+ *versu 14.*

++ *versu 15.*

+++ *versu 16.*

Daniellel. Az kit vegezetre csudalatossan az ő keresztyeni vallasajert az Oroszlanok vernebol meg szabadita.

R E S Z E K.

Harom reszei vadnak ez jelen valo igeeknek, mert:

- I. Azt irja meg az Propheta: Mint viselik magokat az Darius fő fő emberi ebben az Daniel ellen valo vadolasban törvenközesben.
- II. Mit cseleköszik Darius, halvan az ő fő fő emberinek Daniel ellen valo vadolasokat.
- III. Mi leszen vege, ki meneteli az Darius fő emberinek Daniel ellen valo törvenközesöknek, kemeny vadolasoknak.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik az Darius fő emberinek vadolasokban valo magok viseleset, effelöl negyet jelent az Propheta. Mert I. azt mondgya felölök, hogy tanacsot tartattanak, öszve gyülekösztenek: Hogy igy az ő sokasagokkal melto-sagot, eröt, szerezhessenek magoknak, es az ő vegezesökben nagyob hitelök legyen. Mert az egyyessegnek, akar mi dologban is nagyob elő menetele vagyon: az mint hogy az vissza vonasnak külömböző elmeje, egyenetlensege, akar mely nagy dolgo-kat is el ront: az mint szoktak mondani. *Concordia res parvae crescut discordia magnae dilabuntur.* Az egyyesseggel az kicsin dolgok neveködnek; de az vissza vonással, az nagy dolgok is el romolnak. Az sokasaggal akarnak azért ezek is az Darius fő emberi elő menni dolgokban. Igy kellene hát mast az joban, hazanknak oltalmazasaban kinek kinek elő menni. De kevesen gondolkodnak jo dologban [448:] affelöl. Ha az Isten szolgaira kellene tamadni, mindgyart sokan lennenek az emberek: De azoknak es az igaz tudomannak oltalmazasara kevesen talaltatnak s-azok is restek. 2. Vigyaznak szorgalmatossan arra, hogy az Daniel az ő cseleködetit meg ne tagadhassa. Annakokajert talallyak az Danielt könyörögven es esedözven az ő Istene előtt. 3. Okossaggal elven, minek előtt vadolast inditananak az Daniel ellen, emlekösztetik az Dariust az eleb ki adot törvenyre, az mely ez vala. Senki harmintz napig se Istentül se embertül semmi keröt ne kerjen, hanem csak Dariustul, ha ki külömben cseleköszik, vettessek az Oroszlanok verneben; s[-]jart kerdik hogyha most is ugy vagyone ez az törveny. Es az Kiraly feleletivel erőssiti s-azt mondgya: Igaz az szó, az az ugy vagyon az Media es Persiajak törvenye szerint; söt ezt is hozza teven az Kiraly, hogy ez az törveny öröke megh tartassek. Es ugyan is ez vala az Darius tanacsinak elmejök, s-ezt vadaszak vala, hogy

az Kiraly ennek utanna beszédet meg ne masolhatna: es így maga nyelven akarjak az Dariust meg fogni. 4. es utolszor, vadolast tesznek az Dariusz előtt; az mely vadolasban viszontag három dolog vagyón. I. Akarjak gyűlölségen hozni az Kiraly előtt az Daniel szömeletet, akit be akarnak vadolni nemzetseghe szerint: Mert ötöt Sidonak mondgyak, es az fogsagbol valo fiak közzül egynek: Vagyón ugymond egy firfiu Daniel Sido nemzetből valo es az fogsagbol valo firfiak közzül egy. II. Hamis patvart mondanak felöle, melyet vesznek az Kiralynak parancsolattyabol: Nem gondol ugymond Kiraly az, sem magaddal, sem parancsolatoddal: az az, megh utalta mind magadat s-mind parancsolatodat. [449:] III. Vadolasoknak summajat jelentik: Mert azt mondgyak, fel bontotta az te vegezésödet Kiraly, melyet te ki attal, az Medusoknak es Persaknak törvénye ellen; s-ezzel bizonyittyak ezt; mert ugymond, minden nap haromszor imadkozik az ő Isteneinek es attul keri azt az mit te tölöd kellene kevanni. Mintha mondanak; Nem elég ő neki az Mediajak es Persiajak törvényet napjában meg szegni; hanem minden nap haromszor.

Igy argumentalnak azért az Darius tanacsosi. Minden valaki az Kiralynak ki adot erős törvénye ellen valamit kerend vagy Istentül vagy embertül es nem egyedül Dariustul csak; melto hogy be vettessek az Oroszlanok vermeben.

Igaz ez Kiraly: Mert te magad tudod s-emleközől rea Kiraly, söt megh pecsetlötted az Medusok es Persak törvénye szerint.

De az Daniel minden nap haromszor kér keröt az ő Istentül es nem te tölöd Darius Kiralytul. Igaz ez-is: Mert mi vagyunk erre bizonsagok, szemeinkel latuk.

Annakokajert melto, hogy az Daniel be vettessek az Oroszlanok vermeben, mint törvény törő; az ki adot törvény szerint. Az mint erről magatul-is itéletöt tehet á Kiraly.

Ez az Argumentom mellyel akarjak az Danielt rontani; az melyre könyü leszen vala az Danielnek meg felelni hogyha engettetik vala, ugy mint ki, az Istennek ki adot törvénye ellen fundaltatot: ahol meg vagyón irva, hogy az imatsagot, es az segítségül valo hivast, nem engedi semmi teremptöt allatnak. Nem Daniel vala azért itt az könyörgesert vetkes, hanem Darius aki Isteni tiszteletöt [450:] kevan maganak az könyörgesben. Szinten ilyen rossz fundamentommal eppítettöt most-is Papista atyafiak vadlása az keresztyenök ellen, mikor így argumentalnak.

Valaki más Religiót vallast követ, az melyet tanit az Romai Ecclesia, tehát az eretnek s-melto halálra. De az Lutheranusok

ugymond es Calvinistak nem követik az Romai Ecclesianak vallását, hanem sőt azt karhoztattyak. Annakokajert az Lutheranusok es Calvinistak meltok halalra.

F. De könyü az felelet rea. Jo volt regen az Romai Ecclesia szent Pal es az töb Apostolok idejeben, azert annyiban mi-is örömet követtyük. De most Roma, tellyesseggel lött lelki paraznava, es affeleknek barlangjava: azert semmi vegezesök találmanyok nem kell; Nem mi szakattunk azert el az Romai regi Ecclesiatul, s-annak tudomanyatul; Mert az szent Pal es az Apostolok tudomanya kezünkben. Hanem ez mostani Antichristusnak tagjai. Azert az ő mi ellenünk valo vadolasokat magok terheltesere hozzak elő. Mint szinten az Darius tanacsinak argumentoma Dariusra tér, es ötet terheli igazan; nem Danielt: de mind az által ő neki az igassaghert kell szenvedni. Ertyük az első dolgot tudni illik az Darius tanacsosinak hamis vadolasokat az Daniel ellen: Honnan mit tanulhatunk lassuk.

I. Az Darius tanacsosinak Daniel ellen valo conspiratiojokból alnok tanacs forralasukból, tanullyuk megh: Micsoda legyen az gonosz lelki ismeretü embereknek (nevezet szerint pedig sokszor az Udvari szolgaknak, kik az jamboroknak előmenetelit, s-Urok előtt valo kedvessegöket ireglyik) az ő természetök: Ez bizonyara hogy az [451:] jamborokat minden alnok mesterseggel kedvetlensegben akarjak hozni; leselkedven utannok, mi modon vesződelömben, gyalazatban, mind életökben s-mind penigh hirökben nevökben eythessek azokat. Es ezt az hitötlenöknek elméjüket bötü szerint meg irta az David Propheta, Ps. 10. ahol így szoll felölök. Az hitötlen ember ugymond az utzagnak szorossain leselkedik lesben megh öli az arvakat, az ő szemei vigyaznak az szegenyre. Leselkedik titkon mint az Oroszlan az barlangban, hogy el ragadgya az szegenyt, mikor az ő töriben eyti ötet.

Nehez annakokajert az keresztyen jambor embernek elő menni dolgaiban; Mert mindenüt az leselkedök vadnak utanna es sohul labait le nem teheti, aholot tört nem vetöttek volna ő neki az mint az Daniel peldajabol megh tetzik. Azert szükség az hiveknek felette igen vigyazniok minden dolgokban mert az joert-is gyakorta gonoszul esik dolgok, az mint szinten az Daniel az Isteni tisztöletert karhosztatik. Ez az első á Darius előtt, akiert inkább kell vala dicsertetni.

II. Tanullyuk meg az Darius fő emberinek cselekedetökből, kik emlekösztetik az Dariust, az elebbi ki adot törvényre hogy azt ujonnan meg erőssicse: Micsoda legyen az fejedelmeknek természet[e]tük az ő vegezesökben: ez tudni illik, hogy az mit egyszer vegeznek; bator tudatlanul es magok gondolatlanul

legyen-is az; annakutanna szegyonlik azt vissza vonni es meg valtosztatni. Mert azt itelik hogy az ő meltosagok meg gyalasz-tatik ezzel, hogy ha attul az mit egyszer el vegeztenek tudat-lanul; el tavoznak. Maga ez volna az igaz fejedelemnek az ő tisztí, hogy az mit gonoszul vegezet meg jobbitana: es az gonoszt jora [452:] forditana. Jol cselekötte volna azert az Darius, hogy ha az alnoksagbol kötöt törvent, fel bontotta volna. Az mint cseleköszik az David, ki meg esküszik ugyan az Nabal halalara, de vegbe nem viszi az Abigail könyörgesere, az mint meg vagy on irva. 1. Sam. 25. Ne mond hát ha Ur vagy azt az mit egyszer megh mondtam, megh mondtam: hanem ha tudatlanul vet-kösztel jobbicsad; hogy egyk bünt az masikkal ne potollyad.

III. Az Daniel ellen valo hamis vadolasokbol az Darius fő emberinek; tanullyuk megh, hogy az gonosz akaro embereknek ez-is az ő természetökre nez; hogy az igaz embereket hamis vadolasokkal nem szegyonlik terhelni: az mint az Sidok-is ezzel vadollyak az Christust, mintha földi Kiralysagot kevanna. Es az Bellisarius, Justinianus Imperator elöt; hogy az ő birodalmat kevanna: Maga semmi nem vala benne. Ertyük azert az gonosz lelki ismeretü embereknek természet[e]töket; es az maga gondolat-lan fejedelmeknek-is szokasokat: De lassuk tanitasunknak ma-sodik reszet-is.

Mondam masodszor azt kell minekünk megh magyarazunk. Mit cseleködik az Darius, halvan az ő tanacsosinak Daniel ellen valo vadolasokat.

F. Kettöt mond az Propheta felöle: Egyiket ezt, hogy felette ighen meg szomorodik magaban. Oka ez vala: Mert most veszi eszeben, hogy nem jól cseleködöt, es az ő tanacsosi altal megh csalatot; es hogy mind Isten ellen s-mind pedigh az természet-nek törvenye ellen vetközöt; hogy ilyen hamis vegezessel senten-tiazza az Danielt halalra, kinek sem eszössegevel sem bölcseseg-vel mássa nem vala. De nem vala csak az szanakozas eleg hoz-[453:]za. Mert amaz Herodes-is meg bana, hogy az leanzo Ianos Baptista fejet kere tüle; de más felöl ugyan megh ölete, mert nem akara az ő elötte tanzolo szemtelen leanyat megh szomorítani. Igy Pilatus-is töreködik sokat az Christusert; hogy megh szaba-ditana: De más felöl az Christust az ő ellensegi kezében adgya; Mert nem akar az Csaszar baratsagabol ki esni, es az Sidoknak haragjokban maradni. Azert eleb kell vala az Dariusnak-is latni dolgahoz; hogy Danielt megh oltalmazna.

Masodikat azt mondgya az Propheta felöle, hogy töreködik mind nap nyugotig azon; Mi modon tarthatna megh az Danielnek eletet: de heaban. Mert mihelt eszökben veszik az ő tanacsosi

hogy habozna dolgában, annal inkább azok felgyülekeznek ellene, es az egyszer ki adot törvent forgattyak ő ellene ezt mondvan. Tudgyad Kiraly, hogy ez az Media es Persiabelieknek törvénye, hogy semmi parancsolat avagy vezezes, melyet az Kiraly vegezöt, megh ne valtosztassek. Mintha ezt mondanak. Mi dologh? Ne gondold azt oh Kiraly mintha mi oly gonosz emberek volnank es oly vér szomjuhozok, mintha ennek az ő halalaval sokat gondolnank, ugy mint ki annakül-is ven ember közel vagyon halalahoz: de az ki adot törveny felöl gondolkodunk, hogy abban meg ne trefaltassal. Tudod ez az Medusok es Persak törvénye, hogy senki az Kiraly vegezeset meg ne valtosztassa. Ha azért külömbet cseleköszöl, ez leszön hogy mindgyart az te alattad valok fel tamadnak te ellened, es nem tudgyuk mint fogsz megh allani Kiralysagodban. Azert lassad, ha ennek az ven embernek akarsze eletenek inkább kedvezni avagy törvenyödet meg rontani; es vegezetre ne talam Orszagodtul-is [454:] kezdesz megh valni. Ez az Darius tanacsosinak elmeje, Darius ellen. Ahol immar nem csak tanacskosznak ő vele, hanem tanacsot-is mondanak ellene, hogy ha külömbet cseleköszik dolgában.

I. Annakokajert tanullyak megh innet az fejedelmek: Mint leszen ő nekik dolgok, hogy ha gonosz tanacsoktul nem oltalmazak magokat. Igy bizonyara, hogy vegezetre magok kezdenek bankodni az mint Darius. Megh lassak azért jo eleve az fejedelmek, hogy senkinek tanacsat hamar be ne vegyek, hanem meg lassak elsöben, hogy ha az Istennek törvényevel es az természetnek jo szokasaval eggyeze avagy nem. Minden tanacsoknak fundamentoma pedigh legyen az Istennek ki adot törvénye az fejedelmeknel.

II. Tanullyak meg ezt-is innet az gondviselök, hogy az büntetésben ne siessenek, ne hirtelenködgyenek: Mikeppen hogy Darius az Danielt nem sieti az halakra vitetni: Mert az halalra jaro dolgokban többet vetköznek az gondviselök az hirtelenködnessel, hogy sem mint az büntetésnek keves ideigh valo el halasztasaval. Pelda erre az Theodosius, ki felöl ezt olvassuk, hogy mikor hallotta volna Thessalonicaban, hogy titkon valo arultatassal egy nehanyat az ő szolgai közzül meg öltenek volna, hirtelen valo haragjában parancsola hogy az bünösöket az büntelenökkel eggyüt az ő szolgainak halalajert megh olnek; ugy annyira hogy het ezer emberek vagatanak le, az mint ezt az Historiat büsegössen meg írja Theodoretus, lib. 5. Augustinus-is lib. 5. *de civit. Dei* ca 26. az kiert az Theodosius Imperator excommunicaltatik az Mediolanomi Ambrus Pispöktül; es annak utanna meg intettet-[455:]ven az Ambrus Doctortul; törvent ira az

Theodosius hogy minden föbe jaro dolognak executioja, harmintz napig halasztassek. Nem jo azert az executioban az hirtelenseg, hanem szükség mindennek jól vegere menni. De nem azt mondom hogy az büntetést birsagra tarcsak; hanem hogy ideje koran meg büntessemek.

III. Tanullyuk meg innét azt-is, hogy neha az hitőtlen gonosz akaro emberek, önnön magok-is nem egygyesznek, de az hiveknek halalaban könnyen megh akarnak egygyeszni. Mint peldanak okajert az Darius tanacsosi, noha önnön magok közt nem egygyesznek, mert mindenik kevannya az fellyeb valo böcsületöt egygyik az másik előtt; de megh egygyesznek ebben, hogy az Daniel meg hallyon. Így Herodes es Pilatus meg egygyesztek az Christus halalaban. Így most-is sok rendbeli ellenségek megh egygyesztenek ebben, hogy az Evangeliom el töröltessek. Adgya az Ur Isten, hogy valaha Török, Tatar, Nemet, Balon, Spaniol megh ne egygyezzenek ebben, hogy az mi nemzetsegünknek vege legyen.

IV. Tanullyuk megh ezt-is; Micsoda legyen az Udvarokban az tanacsoknak természetük; ez bizonyara, hogy az ü tölök ki adót törvényöknek executiojat ki szolgáltatatasat, felette szorgalmaztattyak, holot ezek önnön magok az Isten törvényenek ki szolgáltatatasaban restek, es magok-is gyakorta minden gonossagban szabadon elnek. Az mint cselekösznek az Darius tanacsosi, kiknek az ő taskajok mind elől hatul minden gonossaggal rakva, de azok közül egygyikben-is nem akarnak tekinteni. Az hamis fertelmes tisztartok, az jobbagyot örömet megh birsagollyak az pa-[456:]raznasagert, lopasert &c. ő magok pedigh torkik ülnék minden vetkekben.

Ugyan itt azt-is jegyözzük megh: Szep dolog ugyan az ki adót törvényöket oltalmazni; de azokat á mellyek egygyeznek az Istennek törvényevel; ha kik pedig ellenköznek azzal, azokat inkább el kell vetni, nem hogy megh tartanak. Ne forgasd hát azt az törvent az mely ellenközik az Isten törvényevel es az természetnek-is törvényevel mert nem jo. Mint peldanak okajert. Törvény az nemely helyen hogy az arvak tutorsag alatt tartassanak, es marhajokra öröksegökre az tutoroktól gondviselés legyen mig az fel nő: De nem jo törvény leszen mindgyart; ha fel nevekodik az arva, az tutor meg nem adgya neki, hanem jo idejen maganak foglallya. Vadnak az emberek között ilyenek: kik megh nem gondollyak, hogy szám adasra Isten eleiben kell még valaha allani.

Harmadszor es utolszor, mondam hogy azt írja megh az Propheta: Micsoda vege es ki meneteli leszen az Darius tanacsosi-

nak Daniel ellen valo kemeny meg altalkodot vadolasoknak, töreködesöknek. Harmat jegyez meg az Propheta. 1. Ezt, hogy az Darius az ő tanacsositul valo felelmeben, meg parancsollya hogy elő hozasseg az Daniel. az az noha nyilván nem karhoztattya szavaval, de az ő tanacsosinak kevansaganak, noha kedve ellen, de ugyan enged azert.

Mondhatnad.

Vallyon s-nem menthettyüke megh az Dariust, akki ugymint akarattya ellen enged az ő tanacsosi kevansaganak es az Danielt ő nekik büntetesre adgya? [457:]

F. Semmikeppen bizonyara nem menthettyük: Oka ez: Mert az ü lelki ismereti dictallya vala, hogy hamis volna az ő ki adot törvénye, es az okon artatlan volna az Daniel. Masodszor ezert: Mert ő neki fejedelem leven, nem kel vala az ő tanacsosinak es meltosaganak annyit kedvezni; hanem inkab az Danielt ugymint artatlan felt megh kell vala oltalmazni. De felette sokat tulaydonita az ő tanacsosinak: Nincs azert semmi igaz mentsege az Dariusnak. 2. Az Daniel vadoltatasanak vege az, hogy elő hozatik Daniel, nem maga mentesere, hogy az ü ellenseginek ellene valo vadolasokat igaz törvény szerint halvan, magat azok ellen igazitana: hanem hogy mindgyart halalra vitessek. Mert immar még tavoly leteben sententiaztatot vala hogy meghaína. 3. Vadolasokkal az Darius tanacsosi ezt vivek végben: hogy semmi idő Danielnek maga mentsegere nem engettetven, az Oroszlanok vermeben vettetik.

Ahonnán tanullyuk meg mi keresztyenek: Miben allyon ez vilagi hitötlen kegýötleneknek törvénye folyasanak modgya mellyel elnek az Istennek szolgálai ellen, s-az igaz keresztyenek ellen: ebben bizonyara, hogy igaz eleg ő nekik az hivek ellen vadolast tenni avagy hallani, ha semmit nem bizonithatnak-is. Az hiveket jelen nem letőkben karhoztattyak; mentsegőket nem veszik, es akkik meg nem győzettetnek-is minden ok nélkül veszedelemre vonszak. Ezt cseleköttek az Romai Poganyok-is az mint írja Tertullianus, akiknek szokasok ez vala, hogy valaki magat keresztyennek mondgya vala, igaz eleg ok vala az, á büntetesre. Ezt tartyak az Romai Atyafiak-is, valaki á holt szentőket nem imadgya, az Purgatoriomot nem val-[458:]lya, igaz eleg ok annak az etekneksegre, az mint ük oknelkül szollanak felöle. Mellyel magok bizonsagot tesznek arról, hogy az mostani Roma nem az Apostoloktól; hanem az poganyoktól vött eredetöt, akkik hasonló keppen cseleköttenek.

II. Elönkben adatik innét az Martyromsagnak igaz peldaja aholot az Daniel az igaz Isteni tisztöletert vettetik az Oroszlanok veremben; es semmikeppen az igaz vallasert, nem rettegi az Oroszlanoknak torkokat. Hasonlatos keppen az Ignatius Antiochiai Ecclesianak Püspöke, Romaban fel vitettetven vettetik az fene vadaknak önnön magat immar halala előtte leven ezzel örvendőszteteti. *Frumentu[m] Dei sum, et dentibus feraru[m] molor, ut mundus panis Dei reperiar.* Az Istennek buzaja vagyok. es az vadaknak fogai által meg öröltetem: hogy az Istennek tiszta kenyerenek talaltassa[m]. Annakutanna ismet ekkeppen szoll: *Melius mihi emori propter Iesum Christum, quam imperare finibus terrae.* az az, Job ennekem az Jesus Christusert meg halnom. hogy nem mint ha ez egész földnek parancsolnek. Erre az igaz Jesus Christushan valo ki mulasra, segellyön minket-is az mi Istenünk Fiajert az Ur Jesus Christusert. A M E N. [459:]

XLV. Praedicatio.

„*SZolla á Kiraly es monda Danielnek: á te Istened kit te szüntelen tisztölsz szabadicson meg tegedet. **Es hozanak egy követ, es vetek az verem szajara es meg pecsetle az Kiraly az ő gyűrőjével, es az ő fejedelminek pecsetivel, hogy meg ne változtatnak az akarat Daniel felől. ***Akkoron az Kiraly mene az ő palotajaban, es vacsora nélkül mene nyugodni, es vigasag tevő szerszamok eleiben nem vitetenek, es az alom tüle el mene. +Akkoron fel kele nagy reggel az Kiraly mikor meg vilagosodnek es gyorsasaggal az Oroszlanok vermehez mene. ++Es mikoron közelgetet volna az veremhöz, siralmas szoval kialta Danielhöz; es szolvan az Kiraly monda Danielnek. Daniel az elő Istennek szolgálja, az te Istened á kinek szolgálsz szüntelen, meg tarthatotte tegedet az Oroszlanoktól? +++Akkoron Daniel az Kiralynak szolla: Kiraly öröкке ely. *+Az en Istenem, el bocsatta az ő Angyalat, es be zárta az Oroszlanoknak száját, es nem ar[t]hattanak ennekem. Mert ő előtte igassag talaltatot en bennem, es te előtted-is Kiraly semmi gonossagot nem cselekettem.” [460:]

* versu 16.

** versu 17.

*** versu 18.

+ versu 19.

++ versu 20.

+++ versu 21.

*+ versu 22.

S U M M A.

Ez jelen valo igekben, megh irja immar az Propheta az Darius cseleködetit, minek utanna Danielt be vettette az Oroszlanok vermeben, es á Danielnek csudalatos megh tartattatasat az Oroszlanok vermeben: az az: Mit cseleködöt az Darius minek utanna be vetteti Danielt az Oroszlanok vermeben; es onnet mely csudalatossan Isten megh szabadította.

*Ahonnan könnyen eszünkben vehettyük mi-is, hogy valakik az Istennek nevejert tisztössegejert vallasajert nyomorusagokat, haborusagokat szenvednek; ne essenek ketsegeben: Mert Isten öket csudalatos keppen megh oltalmazza az mint cseleköszik az Daniellel. Am forallyon azért most-is akar mi rendbeli ellenség alnok tanacsot az mi vesződelmünkre romlasunkra: de ne fellyünk semmit, csak szolgállyunk Istennek. Mert bizonyara ő leszen minekünk-is oltalmonk s-megh szabaditonk, az mint cseleködik az Daniellel.

R E S Z E K.

Ket reszei vadnak ez jelen valo igeknek.

- I. Az Darius cseleködeti: Mit cseleködik Darius, minek utanna be vetteti Danielt az Oroszlanok vermeben.
- II. Az Danielnek csudalatos megh tartattasa az Oroszlanok vermeben: Mely csudalatossan Isten ütet meg oltalmazta az ő szent Angyala által.

Az mi az első czikkelt illeti, tudni illik az Darius cseleködetit, affelől öt rendbeli dolgot jedzi meg az Propheta. 1. Jot kevan Darius az Danielnek, es könyörögh az Daniel megh maradasajert mikor így szoll: az te Istenöd, kit te szüntelen tisztölsz, szabadicsón meg tegödet. [461:]

Mit akar?

Harmat jelent az Propheta az Darius kevasagaban: Először könyörgesének summajat; Mit kevannyon tudni illik, megh szabadulast az jelen valo halaltul, az mellyet immar emberi mód szerint, az embereknék iteletihöz kepöst, lehetetlen vala, hogy el kerülhetne á Daniel. Masodikat ezt jelenti, kitül kevannyon az Darius, Danielnek meg szabadulast, s-azt mondgya hogy az Danielnek Istenetül: á te Istened ugymond szabadicsón

* *U sus.*

meg tegődet: Harmadikat, azt jedzi meg, honnet indittatik erre, hogy az Daniel Istenetül kevannyon Danielnek megh szabadulast; s-azt mondgya hogy inset: Mivel hogy szüntelen szolgalt Istennek, az mely ő Istenben valo alhatatossagan felette almelkodot az Darius. Azt akarja azert mondani az Darius: Szerelmes Danielelem sokat tusakottam az en tanacsosimmal, utannam valo fő rendekkel te erőtted mi modon szabaditanalak megh tegődet, egesz nap estig: De haszontalanul, mert semmit nem használhatam teneked: Mert azok az Kiralyi vegezesőknek megh valtozhatatlan voltat forgattyak; es hogy ha az ki adot parancsolatot vegben nem viszem, partolast forgatnak en ellenem. Nem vagyok immar magam szabadsagaban, es nincsen hatalmamban hogy megh szabadithassalak tegődet az ő kezekből. Annakokajert kevanom teneked, hogy az az te Istenöd, akit te szüntelen tisztolsz, kinek tisztösseget fellyeb valonak iteled s-tartod, az te életödnél, ő legyen az te oltalmad, szabadicsón megh tegedet; ő kezeben ajánlom az te életödet. Így az Pogany Darius latvan az Danielnek hitiben valo alhatatossagat, ajánlya Danielt az ő Istenenek. [462:]

Mondhatnad.

Vallyon ez az Darius jó kevansaga s-könyörgese az igaz Istenben valo hitiből szarmazotte Dariusnak; mint ezt ennek utanna megh hallyuk, hogy be-is tölt ez az Danielen?

F. Semmikeppen nem szarmazot az igaz Istenben valo hitből; mert akkor az Dariusban, semmi igaz idvözülendő hit nem vala; az mely megh tetzik az ő hamis Decretomanak ki adasabol, melyben Isteni meltosagot kevan vala maganak. Hogy pedig az ő kevansaga szerint esik á dolog; hogy megh tartatik az Daniel nem az ő jo kevansaga vala annak az oka; hanem az Danielnek artatlan volta, es Isten előtt valo esedezése. Masodszor megh tetzik á Dariusnak hitötlen volta inset-is; Mert az igaz Istent nem ismeri ő Istenenek lenni az ő könyörgeseben, hanem Daniel Istenenek mondgya: Ha pedigh ő benne hitt volna, tehát ő Istene-nek ismerte volna lenni. Annakokajert megh tetzik inset; hogy az Darius, Danielnek az ő artatlansaga felöle vallast teszen; es az Danielt minden vetek alol fel szabadittya: Mert ezt akarja jelenteni. Jól ismerem ugymond en hogy te nem vetöttel en ellenem, jól ismerem nem vetköztel semmit Kirali meltosagom ellen: annakokajert igyeköztem-is rayta, hogy megh szabadithat-nalak á halaltul: De mivel hogy en tölem nem lehet, legyen Isten megh szabaditod teneked, akit te szüntelen tisztelsz.

Ahonnet ez az tanusagh, hogy Isten ez vilagi kegyötlen fejedelmeikkel-is vallast tetet, az ő hiveinek artatlansagok felöl, es önnön magokat teszi magokon itelő birakka: az mint cselekedik Dariussal. Ez az első. [463:]

Masodik cselekedeti Dariusnak az Daniel veremben valo vettetese utan ez; hogy be pecsetli az Oroszlanok vermenek szajat, mind maga s-mind pedig utanna valo fő emberinek pecsetivel: egy nagy követ vetven az veremnek szajara. Oka pedig ennek ez vala: hogy megh ne valtoztatnek az akarát Daniel felöl, az az: hogy az ő fejedelmitől, vitezitől, más halálnak nemel, megh ne öletnek az Daniel, az mint az ki adot parancsolat tartya vala, hogy tudni illik el szaggattatnak az Oroszlanoktól. Fel azért itt az Darius az ő tan[a]csosinak alnoksagoktól; felnek az Darius fü emberi-is Dariustul, hogy mikoron latnak, hogy mikor az Danielt nem bantyak az Oroszlanok, megh valtoztatna az Kiraly az ő tanacsat, es ki vetetne az Oroszlanok vermeből s-kedvezne neki. Hogy azért meg nyughassanak rayta, mind Darius s-mind az ő fü emberi megh pecsetlik az veremnek szajat. De bizonyara ennek fellyebben valo oka az pecsetlesnek vala az Istennek tanacsa, hogy inset meg tetzenek, hogy az petsetek helyen leven, nem emberi segitseggel, hanem Isteni hatalommal tartatot volna meg az Daniel az Oroszlanok veremben. Es tetzenek ki az Istennek csudalatos gondviselese az ő hiveire.

Ahonnet ez az tanusag ebből az Darius fő emberinek cselekedetiből; hogy haszontalan az emberi okosság Isten ellen es heaban valo az ő nevenek tisztölői ellen. Mert noha azok igen pecsetlik az Oroszlanok vermet ez okon, hogy az Daniel onnet semmikeppen meg ne menekődhessenek, de heaban. Mert Isten ötet megh szabadittya. Így hasonlatoskeppen az Sidok es Pharisaeusok, pecsetlik erőssen az Ur Jesus Christusnak koporsojat, melyben be [464:] tetetik az ő teste; De heaban: Mert fel tamad az Christus nagy hatalommal halottaiból. Harmadik cselekedeti az Dariusnak ez vala, hogy felette igen sir, szomorkodik, bankodik az Daniel esetin: Mellyet bizonyara nem oknelkül cseleköszik. De sir mindeneknek előtte ez okon: 1. Mert az ő lelki ismeretiben va(do)doltatik, hogy artatlanul vettette volna Danielt az ő alnok tanacsosival halalra, melyben felette nagyot vetközöt volna. Masodszor bankodik azon; mert jól ismeri mely hiv es igaz s-hasznos szolgálatul fosztattatot volna meg. Harmadszor sir es bankodik; hogy az ü tanacsosinak ugymint rabja volna, akik ütöt ott hordosznak ahol nem akarna, es az mit ő nem javallana azt cseleköttetnek az ü tanacsosi vele. De erre az büntetésre meltok azok, akik csak szömelyre neznek, es inkab

felnek az emberektől hogy nem mint Istentől. Így vagyon azért az Danielnek dolga, utól jutva igen bankodik Darius-is az o halálra valo sententiaztatasan.

Meg tétzik pedig az Darius szanakodasa es szomorusaga az külső jegyekből; 1. Innet, mert semmi vigasagh tevő szerszamok nem vitettetnek eleiben. 2. Mert etel ital nélkül megyen agyaban. 3. Mert az alom el megyen ő tüle; Nem nyughatik etzaka buvaban. Ahonnet meg tétzik hogy az lelki ismeret, az gonosz cselekedetőkben felette nagy felelmet gyötrelmet szerez az embereknek szivekben.

Mondhatnad.

Honnet vagyon ez, hogy az Darius az ő cselekedetiért bankodik; ha nem vala senki, kitől kellene felni es nem vala senki itelő biraja, akinek cselekedetiről szam adassal tartoznek. Miért cselekötötte legyen azt? [465:]

F. Ugy vagyon bizonyara: Nem vala senki ü neki ez földön itelő biraja, es nem tartozik vala senkinek az emberek között szam adassal cselekedeti felől: De nez az Istenre, kinek iteletit s-boszszu allasat minden emberek az természetnek törvényéből rettegik. Az mint szoll az szent Pal *Rom. 2. v. 14. et 15.* Az poganyok ugymond akinek irot törvényök nincsen, természet szerint, az törvényhöz illendő cselekedetöket cselekösznek. Azok nohanek törvényök nincsen, mind az által ő magok magoknak törvényök: ugymint kik megh jelentik, hogy az törvennek cselekedeti az ő szivekben be irattatot, kiknek lelkek ismereti, egyetemben tanubizonsagot teszen, es az ő gondolattyok mellyek egymast vadollyak, vagy mentik.

Mit tanullyunk itt.

Tanullyuk meg hogy az lelki ismeret ezer bizonsagh gyanant vagyon az embereknek dolgaban. Visellyük jól hát az mi lelki ismeretünket, hogy csendessegben lehessünk. Latode az gonosz lelki ismeretű ember mindenkor fel. Pelda erre Cain, Saul es az Uy testamentomban Judas.

Negyedik cselekedeti á Dariusnak ez vala: Hogy jó reggel haynalban siet az Oroszlanok vermehez, ahova be vettetöt vala az Daniel: nem hadgya nyugodni Dariust az lelki ismeret. Ahonnet ez az tanusag, hogy az lelki ismeret nem hadgya az embert nyugodni, se szegent, se gazdagot, se Urat se köz rendet hanem mindeneket egy arant furdal. De kivaltkeppen azokat akik az ő gonossagokban meg kemenyödnek.

Arra hogy mikor el jö az Istennek igaz iteleti te read, s-foytogattyak az te lelködöt maydan megh kell hálnod, [466:] akar ki mint vigasztallyon tegödet de hejaban, nem fogh semmit, mert az te lelked ismereti nem hagy nyugodni tegödet: Mert rakasra hordgya büneidet elődben, s-jo remenseg nélkül kell ebből ez vilagbol ki menned, s-karhozat leszen jutalmad. Ellenben, az jo lelki ismeret felette csendez magaban, nem retteg az semmitől, akar ki mint rettegtesse ötet: Mert tiszta az ö szive, bizvast áll mindenkor az Isten eleiben; es vig ortzaval varja mind halalanak orajat s-mind az utolso iteletnek napjat. Szep dologh hát keresztyenök az jo lelki ismeret, annakokajert Istennek szent lelkenek ajandekat kerven, igyeközzünk naponkent jo es tiszta lelki ismeretöt viselni.

Ötödik cselekedeti az Dariusnak ez vala, hogy közelitven az Oroszlanoknak vermehöz, siralmas szoval szolittyta az Danielt; es tudakozik az ö meg maradasa felöl. Az kiröl így szoll az Propheta s-mond: Es mikoron közelgetöt volna az veremhez, siralmas szoval kialta az Danielhöz. &c. Sirasaval jelenti az ö szivenek banattyat. Mert akar ki-is akar mint fedezze banattyat; de szavanak jarasabol meg tetzik szivenek keserüsege: es erre az siralomra felette igen haylandok az jambor emberek, á mint mondotta amaz pogany bölcs-is az Homerus. *ἀγαθοὶ ἄνθρωποι εὐδὸς boni viri facile lacrymantur.* Az jambor emberek, könnyen sirnak. Így az Christus siralmas szoval siratta az Jerusalemnnek pusztulasat. Sirt az Abraham Siratta David az ö fiat: Sirattak az Israel fiai Aront es Mosest. Így itt ez helyön-is sirattya Darius Danielnek nyomorusagat es siralommal tudakozik ö tüle.

Ahonnet ez az tanusag; Hozzank illik mi hozzank-is, hogy felebaratunknak nyomorusagan es esetin sirankoz-[467:]zunk kivaltkeppen pedig azoknak, akik meltatlan szenvednek. Akkik pedig minden dolgokat csak szoktak nevetni; semmit nem indittatnak ezek az keresztyensegtül, es az igaz hittül fölötte idegenök affelek. Szenvede ember hazad, varasod, falud es közönségössen az Isten Ecclesiaja? Illik szanakodnod, bankodnod. sirnod rayta. Ugyan itt szükseg ezt-is meg jedzenünk. Aholot az Darius kerdezködik siralmason Danieltül affelöl: Megh tarthatotte ugymond tegödet az te Istened az Oroszlanoktul? Eszödben vehetöd onnet, hogy ketelködöt Darius az igaz Istennek hatalmassaga felöl: Ahonnan vilagossan megh tetzik az-is; hogy még akkor, nem tért vala meg Darius az igaz Istenhöz, s-nem-is

vala még h lathato keppen az igaz keresztyenök szama közzül: Mert azok az igaz Istennek hatalmassaga felöl nem kétölködnek semmit. Summa szerint azért: Felette igen igaz az szent Pal mondasa, hogy csak azon testböl lelekböl allo ember az szent leleknek vilagositasa nélkül, az Istennek igaz ismeretire nem juthat; hanem csak az szent leleknek oktatasa által az mint ezt az Darius peldaja meg mutattya.

Mondam masodszor meg irja az Propheta, az Danielnek csudalatos megh tartatasat az Oroszlanok verneben. Mi modon tartotta meg Isten ötet. Akire így felel Daniel az Dariusnak: Kiraly örökke ely. Az en Istenem az ö Angyalat el bocsatotta en hozzam, es be zarlotta az Oroszlanok szajat, es nem arthattanak ennem: Mert ö elötte igassag talaltatott en bennem es te elötte-is Kiraly semmi gonoszt nem cselekettem.

Aholot harmat cselekedik az Daniel ebben az ö feleletiben. Mert 1. Nem feddözik az Kirallyal mintha mon-[468:]dana: miért cselekedel így en velem, holot semmit te ellenöd nem vetöttem; hanem köszönti az Kiralt, s-hosszszu eletet kevan ö neki s-azt mondgya Kiraly örökke ely. Ahonnet ez á tanusagh, hogy az mit az szent Pal tanit. 1. *Tim.* 2. Szüksegh az fejedelmeknek eletejert imatkoznunk. De erröl az köszöntesnek modgyarol immar ennek elötte igaz eleget szollottunk: Mellyel szoktak vala az Chaldaeusok köszönteni az fejedelmeket. 2. Okait jelenti meg Daniel az ö meg tartattatasanak s-azt mondgya hogy Isten lött önnön maga fö es meg szörzö oka az ö meg tartattatasanak s-azt akarja mondani: Oh Kiraly, az az Isten akit en Istenemnek mondaz; az szabaditot meg engemet az Oroszlanoknak verneböl. Eszközül élt pedig ebben az meg szabaditasban az ö Angyalinak szolgálattyaval: Mert azt mondgya; hogy el bocsatotta az ö Angyalat; es be zarlotta az Oroszlanoknak szajat, hogy ne arthatnanak ö nekie. 3. es utolszor veget jelenti: miért cselekette Isten ezt ö vele: Azert ugymond mert ö elötte igassagh talaltatot en bennem, es te ellenöd-is Kiraly semmi gonoszt nem cselekettem.

Mondhatnad.

Az Daniel itt az ö igassagat forgattya s-azt mondgya hogy ez vegre szabaditotta meg Isten ötet; mert ö elötte igassag talaltatot ö benne. Azert jól cseleköszik az Papista Atyafiak hogy az ö igassagokkal akarnak Isten elöt idvözülni.

F. Semmikeppen innet az ö erdemeknek igassagat nem allathattyak az Papistak. De azt jegyözzük meg, hogy az szent iras-

ban ket fele igassagh vagyon: Első, *Iustitia causae*, igynek igassaga. Masik *Iustitia personae*, szömynek [469:] igassaga. Igynek igassaga ez, mikor valaki dolgaiban igaz, s-egyebektül hamissan vadoltatik, es az David erről azt mondgya: itely megh Uram engem az en igassagom szerint. Es igy gyakorta az hivek, az ő igassagokat tamasztyak Isten eleiben. Igy azert az Daniel-is az ő cseleködetiben nem engedven az Darius hamis kevansaganak, nem vetöt vala semmit ellene; Isten elöt pedig kedves dolgot cseleködöt vala, mellyet itt ő igassaganak nevez az Daniel, mely Isten elöt oly kedves volt, hogy mind artatlansagarol Danielnek bizonsagot tött s-mind pedig meg szabadította ötet az fene vadaknak torkabol. Az mi pedig szemelyenek igassagat illeti, nem menti abban magat az Daniel, bünösse hadgya az arant magat. Mert azt mondgya c. 9. v. 7. *Tibi Domine Iustitia, nobis autem confusio faciei*: Tied legyen uram az igassagh, az mi ortzanke pedig az pionsag. Ugyan ott v. 18. Nem az mi igassagunkert esedözünk te előtted, hanem az te nagy könyörületössegidert. Nincs azert innet semmi fundamentomok az Papistaknak. Mert ez közönseges Regula az Scholakban az szent iras szerint. *A iustitia causae ad iustitiam personae non valet collectio*.

Tanullyuk meg hát az Daniel cseleködetiből, aki nem feddi nem dorgallya az Kiralt az ő cseleködetijert, mikor be vetteti az Oroszlanok vermebe; hogy az mi gyenge atyankfiait á hitben, nem kell magunktul kemensegünk el idegönitenünk hanem inkab szelidsegünkkel, akkik felöl jo remensegünk lehet az Istennek hazaban szoktassuk: az mint Christus Urunk-is gyakorlatos peldakban ezt cselekötte. [470:]

II. Ahol az Daniel az ő megh szabadulasat tulaydonittya Istennek tanullyok megh, hogy az mi meg szabadulasunknak-is minden nyomorusagunk alol, csak Isten oka önnön maga: Annak-okajert az mi megh maradasunkat csak ő neki tulaydonicsuk.

III. Ahol az Daniel azt mondgya, hogy el bocsatotta Isten az ő Angyalat, es be zarlotta az Oroszlanoknak szajokat, hogy noha Isten minden eszköz nélkül megh szabadithatna az ő hiveit: de el az ő Angyalinak szolgatlattyyokkal, kik által az ő hiveit akarja oltalmazni: az mint peldanak okajert: Angyala által meg oltalmazta az Ezechias Kiralyt; mikor egy etzaka az Sennacherib taboraban szaz nyoltzvan öt ezert le vagattata: Angyala által oltalmazta az ő hiveit, de ugy hogy tellyesseggel az dicseret Istennek tulaydonittassek.

IV. Ahol az Daniel az ő igassagat forgattya, es nem engedven az Darius parancsolattyanak, mind azáltal azt mondgya hogy semmit nem vetközöt ü ellene: tanullyuk meg, hogy valamikor

az hivek az Magistratusnak hamis vegezesenek nem engednek; Nem vetköznek ellenek. Miert? Mert olyyakban tartoznak az hivek engedni az külső Magistratusnak, mellyek az Isten akaratyaval, meg irattatot törvényével es szent igejével nem ellenköznek. Ha pedigh akkivül cselekdönek; tarcsuk az szent Peter mondasahoz magunkat. Job Istennek engedni, hogy ne mint az embereknek.

Mely Istenhoz valo enghedelemre, segellyen az mi Atyank Istenünk szent Fiajert szent Lelke által mindnyajunkat. A M E N. [471:]

XLVI. *Praedicatio.*

„*AKkoron á Kiraly igen megh örüle ö rayta, es Danielt parancsola hogy ki hoznak az veremből: es ki hozatek az Daniel á veremből, es semmi serelem nem talaltatek ö rayta, mert hit vala az ö Isteneben. **Es parancsola az Kiraly es elő hozak azokat az firfiakat kik Danielt vadoltak vala, es vettetenek az Oroszlanok vermeben mind ök s-mind pedig azoknak fiok es feleségök es még az verem fenekere nem jutottanak vala, hogy az Oroszlanok raytok hatalmat vőnek, es minden ö csontyokat egybe rontak. ***Akkoron Darius Kiraly levelet ira, minden nepeknek, nemzeteknek es nyelveknek kik lakoznak vala az egesz földön. Az ti bekesegetek bevseges legyen. +En tülem adat-tatotez az vegezes, hogy az en Orszagomnak minden birodalmaban fellyek es rettegjek á Daniel Istenet, mert ö az elő Isten, es örökke megh maradando, es az ö Orszaga megh nem romol, es az ö uralkodasa mind vegik. ++Aki, ki ment es meg szabadt, es jegyeket es csudakat cseleköszi, mennyen es földön, akki ki [472:] mentette Danielt az Oroszlanok hatalmabol. +++Es Danielnek annakutanna jo szerencsessen lön dolga Darius Orszagaban; es az Persiabeli Cyrusnak Orszagaban es birodalmaban.”

S U M M A.

Ezekben az jelen valo igikben meg irja immar az Propheta: Minemü dolgok követtek á Danielnek az Oroszlanok vermebe

- * *versu 23.*
- ** *versu 24.*
- *** *versu 25.*
- + *versu 26.*
- ++ *versu 27.*
- +++ *versu 28.*

valo meg tartattatasat: az az: Micsoda vegei, haznai gyümölcsei ki meneteli lettenek az Danielnek, az Oroszlanok veremben valo csudalatos meg tartatasanak.

R E S Z E K.

Öt rendbeli dolgokat szamlal az Propheta, mellyek követtek az Danielnek meg tartattatasat.

- I. Az Darius öröme: Mert örül az Darius az Danielnek az Oroszlanok veremben valo meg maradasan.
- II. Az Danielnek az Oroszlanok veremből valo ki vetele á Darius parancsolattyabol.
- III. Az Daniel vadoloinak büntetese mivel bünteti Darius azokat, akik Danielt be arultak vala es sietnek vala á Daniel halalara.
- IV. Az Darius Edictoma ki adot parancsolattya Orszagaban; melyben azt hadgya hogy mindenek fellyeb tisztöllyek az Danielnek Istene[t]. Mert ő igaz es meg szabadito Isten.
- V. Es utolso á Danielnek annakutanna valo jo szerencses allapattya az Darius birodalmaban. Kikről rend szerint szollyunk.

Az mi az első dolgot illeti, tudni illik az Darius örömet az Danielnek eletenek meg maradasan; így szoll arról az Propheta s-mond. Akkoron az Kiraly: az az minek utanna hallya az Danielnek megh maradasat az Oroszlanok veremben, felette igen meg örüle rayta. Aholot keresz-[473:]tyenek az Darius örömeből minekünk imillyen kerdesünk tamad.

Örül az Darius á Danielnek szabadulasan, örülnek az hivek-is az ő bünöknek bocsanattyat halvan: Vagyone annakokajert valami külömbseg az hiveknek öröme es á Darius öröme között, avagy pedig semmi nincsen.

F. Felette nagy külömbseg vagyon bizonyara. Mert ez az Darius öröme csak ideig valo vala, es csak ez okon örül vala, elsőben, hogy az ő jambor szolgajanak, ő neki hasznos tanacsosanak, elete megh tartatot volna; ennek felette masodszor, örül vala ezen-is, hogy az ő lelki ismereti mely ötet annak előtte furdallya vala, mivel hogy az gonoszban á Daniel halalaban, az ő tanacsosival megh egygyezet vala, immar valamenire megh csendesödöt volna. Az testi indulat viseli azért á Dariust az ő örömeben. De az keresztyen embernek Isten előtt igazan meg terő bünösnek, az ő büneinek meg bocsatasabol szarmazot,

öröme nem ilyen szem pillantasigh valo, hanem allando, lelki örökke valo halaadassal, az Istennek szeretetivel öszve köttetöt felette igen nagy es buzgo; az mint á Davidnak peldajabol meg tetzik, aki maga felöl így szoll Psal. 51. azt mondgya. Ad megh ennekem az te idvözitesödnek örömet, es tökelletössegnek lelkevel erőssics megh engemet: Mintha mondana á David. Ur Isten, bubanat keserüsegh, lelki faydalom fogta körül az en szivemet lelkemet az en sok rendbeli büneimert, es nem lehetek csendez mind addig, vala meddigh megh nem bekellöl en velem. Annak-okajert bocsasd meg az en büneimet, es adgy lelki örömet az en szivemben bekellyel megh en velem. Az örömnök igeje azert, jegyöz az Davidnal alhatatossagot, [474:] es oly szivet, ki sem az ördögtil sem á halaltul, sem az vilagtul ne rettegjen, de aki valóságossan az Istenben örvendgyen. Ilyen alhatatos öröm vala az szent Palban-is, mikor örvendetös lelökkel azt mondgya: Kicsoda szakaszt el ugymond minket az Istennek szeretetitul az mely az Ur Jesus Christusban vagyon? Mintha mondana: Senki.

Ahonnet elsöben tanullyuk meg, mely nagy különbsegh vagyon ez vilagh fiainak öröme es az Jesus Christusban meg igazittatot hiveknek öröme között. Mert ez vilagh fiai öröme csak ideig valo, mulando, es az testnek indulatit követi. Az hiveknek öröme pedigh tökelletes alhatatos, es az igaz Istennek szeretetivel öszve köttetöt.

II. Tanullyuk megh az Darius örömeből, aki örül á Danielnek meg maradasan, noha á Daniellel az igaz Istennek ismeretiben keresztyeni vallasaban nem eggyez vala. Hozzank illik akik keresztyenöknek tartatunk, egyebeknek meg maradasan örvendezzünk, kivaltkeppen pedigh azokon akik egy hitöt egy Christust vallanak mi velünk es azon egy mennyei hazara vagyakoznak velünk. De nem kborloknak es latroknak valo ez: Mert azok noha így hitöt egy Christust akarnak vallani velünk: de mind azon által, az mi megh maradasunkert nem igyeköznek vert hullatni, hanem inkab megh akarnak emeszteni bennünket á mint á Darius alnok tanacsosi Danielt. Ertyük azert az első dolgot, az mely követi az Danielnek az Oroszlanok vermeben valo meg maradasat, tudni illik az Darius örömet. Lassuk az masikat.

Masodszor emleköszik az Propheta arrol; Darius mikeppen szabaditotta ki Danielt az Oroszlanok vermeből; erröl így tanit s-mond. Akkoron Darius parancsola ki [475:] hozatni Danielt az veremből. Aholot ebben az meg szabaditasban harmat jelent az Propheta. 1. Az Dariusnak batorsagat: Mert noha ez minap fél vala az ő tanacsositul, es azt mondgya vala, hogy nem volna

maga szabadságában, mi módon az Danielt meg szabadíthatna: de most hatra vetötte az felelmet, nem vár senkitül, hanem azt parancsolja, hogy hamarsággal ki vetessek Daniel az Oroszlanok vermeből. Gondolkodhatik vala most-is az Dariusz arról, hogy az ü tanácsosi azt mondanak neki, hogyha az el kezdöt dolgot vegbe nem viszi, az az be nem vetteti Danielt az Oroszlanok vermeben, tehát az kösseg az egész Orszaggal part ütest inditana ellene, nem akarna Királynak ismerni. Gondolkodhatik vala arról-is hogy az ő tanácsosival pecsetölte vala be az Oroszlanok vermenek száját azért nem volna szabadságos annak száját fel nitni; hanem az tanácsosok akarattyabol. De az Istennek csudalatos cselekedeti ez, es az Danielhöz valo szereteti, minden felelmet meg gyöz az Dariusban, es batorságot veven magának, nem gondolvan semmit tanácsosival, az Oroszlanok vermeből ki veteti, es az ő alnok tanácsinak hamis vadolasoktul meg menti. 2. Ugyan itt ebben az meg szabadításban, ennek az csuda tetelnek nagyságot erőssiti. Mert azt mondgya felöle, hogy semmi serelem nem talaltatot Danielen. Az mint szinten amaz három ifiaknak-is meg tartattasaban cselekedek Isten, akik be vettetven az egö kementzeben, még csak hajok szala sem perselődek megh, söt mégh csak az tüznek illattya-is nem tetzek megh ő raytok. 3. Okat-is megh jelenti. Micsoda volt az oka, hogy ily bekeseget megh maradasa lehetöt Danielnek az Oroszlanok vermeben, s-azt mondgya felö-[476:]le: Mert ugymond hitt vala az ő Isteneben, az az, el hitte vala tökelletes bizodalommal, hogy Isten ötet meg szabaditanaja. Es ide nez az szent Pal mondasa. Hebr. 11. aholot mondgya az szent Prophetak felöl, hogy nemelleyek ő közzülök, hitnek általa tartattanak meg, es hitnek általa dugtak be az Oroszlanoknak szájokat. Így lött az Samsonnak-is dolga. Judic. 14. Davidnak 1. Sam. 17. vers. 34. akik Hitnek általa gyözedelmet vötenek az oroszlanokon, nem arthattanak ő nekik.

Az Dariusz batorságabol, tanullyuk megh: Minemü ereje legyen az Istennek igaz iteletinek (mellyel az ő hiveit oltalmazza) az embereknek szívökben: ez bizonyara, hogy még az hitötleneköt-is almelkódásra indittyta, es az hiveknek igyökben batorságossa teszi, ugy annyira hogy felelem-nelkül szolgallyanak ő neki; az mint itt az Dariusz latvan az Istennek jo akarattyat Danielhoz, ő-is örömet akar immar szolgálni az Danielnek az ő meg szabadulasaban. Es bizonyara most-is ez világi hitötlenök, latvan az Istennek az ő Ecclesiajara, hiveire valo gondgya viseleset, ök-is szolgálnak az hiveknek, es sok balványozo urakkal keresztyen szolgákat tartat Udvarokban.

Es az mint az oroszlanokat szelidökke teszi Isten Danielhöz hogy nem arthatnak ő neki; Így az hitötlenöknek sziveket meg lagyította az ő hiveihöz.

II. Tanullyuk meg az Daniel hitiből, aki hit által tartattatik meg az oroszlanok veremben: Micsoda legyen az igaz hitnek természeti es gyümölcse: ez bizonyara; hogy az minden veszödelmeket meg gyöz, s-minden nyomorusagokból meg szabadit, az mint ezt csak az Ninivebeliek peldaja-is meg bizonyította, akik hitnek általa meg tartat-[477:]nak. Es ezt az szent Pal sok rendbeli peldakkal meg bizonyította Hebr. 11. aholot töb beszedi közöt azt mondgya. Hitnek általa mentenek által az Israel fiai az vörös tengeren, mint egy szarazon, melyet mikor az AEgyptombeliek meg kesertettek volna; el merittetenek. Hitnek általa romlottanak le Jeriko kü falai, mikor azokat meg kerültek volna, s-az többi az mint ot követköznek. Hidgyünk azért mi-is az mi Istenünkben, es így leszen meg szabadulasunk, minden nyomorusagink alol.

Követközik az harmadik dolog: Tudni illik mint lett az Daniel vadoloinak dolgok: erről így szoll az Propheta: es parancsola Darius, es elő hozak azokat az firfiakat kik Danielt be vadoltak vala, es vettetenek az oroszlanok veremben, mind ök; s-mind pedig azoknak fiok es feleségök es még az verem fenekere nem jutottanak vala, hogy az Oroszlanok hatalmat vönek raytok es minden csontyokat egybe rontak.

Mit akar az Propheta?

Negyet jegyöz meg á Daniel vadoloinak bünteteseben. I. Kicsoda lött ezöknek büntetöjök; Nem egyeb hanem Darius önnön maga, aki annak előtte ugyan akarattya ellen vettette vala az Danielt azon veremben. De most szömany valogatas nélkül, az ő alnok tanacsosit sententiazza kemelletlenül halalra. Ezközök ebben voltak az katonak, kik az Darius parancsolattyara az Daniel vadoloit, fiokkal feleségökkel egygüt vonszak az halalra. Ne talam pedig ugyan azok valanak az vitezek, akkik annak előtte Danielt-is be vetöttek vala az oroszlanok veremben.

II. Megh jedzi az Propheta az büntetesnek Nemet: Micsoda büntetessel büntette Darius á Daniel vadoloit: [478:] s-azt mondgya hogy ugyan azonnal á mellyel akarjak vala az Danielt vesztteni. Ez vala pedig az kevansag, hogy vettetnek az oroszlanok vermebe. Mert ugyan-is melto dolog az, hogy aki masnak vermet ás, maga nyaka szakadgyon bele. Az mint bizonyította David Psal. 7. & 9. aholot azt mondgya: Be merültek az Poga-

nyok az verömben, mellyet astanak: Meg akadot az ö labok az haloban; mellyet meg vetöttének.

III. Az büntetésben azt-is meg jedzi: Kicsodak lettenek reszesök ebben, s-azt mondgya hogy nem csak ünnön magok, hanem ö velek egyetömben fiok es feleségök: ezek-is ö velek egy arant szenvedtenek; mert egyszer s-mind vettetenek ö velök az oroszlanok vermeben.

Mondhatnad.

Igazan cselekötteje az Darius, hogy fiokat feleségöket egygyüt büntette, az ö Attyoknak, ferjöknek gonoszságajert, holot ez mind az természet törvényevel lattatik ellenközni, s-mind az Istennek törvényével, az mely megh vagyon irva Deut. 24. ahol Isten azt parancsolja: Megh ne ölettessenek az Atyak az Fiakert, se az Fiak az Atyakert; hanem kiki az ö bünejert hallyon megh.

F. Jollehet nagy es nehez kerdes ez: de mind az által ez az valasz rea: Jol es igazan cselekötte Darius, hogy fiokat feleségöket magokkal egygyüt büntette. Elöször ezert: Mert ebben az regi Poganyoknak törvényöket, szokasokat, rendtartásokat követte: akiknek szokasok ez vala, hogy valakik arultatasban talaltatnak vala, azok nem csak ö magok, hanem minden hozzájuk tartozok fiokkal feleségökkel büntettetnek vala az mint ez az pogany Historiakbol meg tetzik. Követi azert Darius ebben, az po-[479:]ganyoknak regi szokasokat s-az ü szokot törvényökhöz kepest jol cseleköszi. Masodszor: Mert ezt cseleköszi peldanak okajert, hogy ennek utanna, egyebek, avagy csak fioknak feleségöknek halalat meg gondolvan, hasonló vetöktül, artatlan vérenek szomyuhozasatul oltalmaznak magokat. Harmadszor, jol cselekötte, mert ketsegh nélkül ezek-is, fiok, feleségök, ebben az Daniel ellen valo tanacsban reszesök voltak, ugymint kik az ö Attyoknak elmejet gerjesztöttek Daniel ellen; es az ö Attyok tanacsinak javalloi voltak. Igy az Achan az ö lopasajert, nem csak ünnön maga köveztetik meg: de fiai leani ökrei, szamarai, es valamikkel bir, tüzzel emesztetik meg: *Mert az ö haza nepe-is, fiai leanyi tudgyak vala az ö Attyoknak lopasat. **Es az Haman nem csak maga akasztatik fel, hanem az ö tiz fiai-is: Mert az ö Attyoknak gonossaganak ertöi voltak es egygeszenek abban ö vele. Az viz özönnek, Sodomanak Gomorranak büntettetesenek idejen, egygyüt szenvedenek az fiak feleségök az ö Attyokkal

* *Ios* : 7.

** *Esther*. 9.

együtt viselek az Isten busulasanak tüzet mert ugyan azon egy gonossagnak tarsai valanak. Így szokot ez mostan-is lenni, az mely firfiu felesegenek gonossagat erti s-még-is fedezgeti, hasonló büntetést szenved, mint szinten az ő felesége igaz törvény szerint. Mert meg egyeszték az gonossagban. Ugy ercs hát az Daniel aruloinak fiok feleségök felöl-is. Annakokajert ezek így leven, jól cseleköszi az Darius, hogy az ő tanacsosit fiokkal feleségökkel együtt bünteti. Az mi pedig nez az természetnek törvényere es az Istentül ki adattatot parancsolatra. Deut. 24. Szollanak azok kinek kinek maga szöményere nezö vetkekröl: akikert senki más nem büntetettik, hanem akki [480:] azokat cseleköszi; egyebeknek hírok s-tanacsok nélkül; úgy hogy az vetöknék cseleködeti után semmi reszök nincsen abban, söt mégh csak hírokkal sincsen. Mert egyeb arant ha külömben vagyon, mind az Isten törvénye, s-mind az Orszage nemzetünk közöt egy leben sozza mindeniket es egyenlő büntetésre meltonak iteli. Ez erre az kerdesre az valasz.

IV. es utolszor, az Daniel vadoloinak bünteteseben azt-is meg jedzi az Propheta: Micsoda ki meneteli lett ezeknek büntetese-nek: affelöl így szoll: Még ugymond ezek az veremnek fenekere nem jutottak vala, hogy az oroszlanok hatalmat vönek ő raytok, es minden csontyokat egyben rontak; Aholot ujobbán ki tetzik az Daniel megh tartattatasanak csudalatos volta: Mert sokan azt gondolhattyak vala, hogy az oroszlanoknak meg elegödöt volta, volna ennek az oka; hogy nem bantanak Danielt. De viszontag Isten meg mutattya, hogy oly nagy volt az Oroszlanoknak ehsege; hogy mind ezeknek az alnok tanacsoknak fioknak feleségöknek testek-is, nem volt eleghseges azoknak ehsege-nek megh elegitesere. Mert immar annak előtte ehsegöknek miatta csontyokat-is egyben rontyak, minek előtte az verömnek fenekere jutnanak. Ahonnet megh tetzik hogy az oroszlanok-is es egyeb kegyötlen allatok Istennek szolgálai az büntetesben, es úgy igazgattatnak Istentül, hogy csak azoknak arthatnak akiknek Isten akarja, nem pedig mindeneknek. Ertyük azért ezt-is az Daniel vadoloinak büntetiset.

Ahonnet mi nekünk egy fü tanusagunk vagyon, tudni illik: Micsoda legyen az Isten hivei öldözöinek kergetöinek sorsok. Ez bizonyara, hogy Isten azzal szokta azo-[481:]kat büntetni, az mit el szantanak egyebeknek. Pelda erre az Haman, akki ugyan azon akasztó fara akasztatek, az mellyet keszitöt vala az jambor Mardocheusnak az mint meg tetzik az Esther könyve-böl. Az Ahab az ő Istentelen feleségevel Jezabellal kergeti az hiveket, hogy ki oncsa veröket, s-ugy-is cseleködenek az szegeny

Nabottal, es ök-is hasonló büntetéssel veszenek el: Mert Achab megh lötetik az hadban s-meg hal: Az Jezabel nyakra füre vettek le az palotából s-nyaka szakad es az ő fiai megh öletnek. Lassuk az negyedik dolgot.

Negyedik haszna az Danielnek az oroszlanok verneben valo meg tartattasanak, lün az Darius parancsolattya, melyet egész Orszagara ki ada. Melynek három reszecekei vadnak.

1. Az köszöntes: köszönti kegyössen Darius az ő Orszagaban valo nepeket s-azt mondgya: Az te bekesegtök büseges legyen. Mely köszöntesnek modgyarol, ennek elötte eleget szollottam. 2. Az ki adot parancsolatnak summaja: Melyben azt parancsollya, hogy mindenek fellyek, rettegjek, tisztöllyek az Danielnek Istenet. 3. az ki adot parancsolatnak okai miért szolgallyanak ő neki; Miért tisztöllyek az Danielnek Istenet. Három okait mondgya.

Elöször azert: Mert ő az elő es öröкке valo Isten. Masodszor: Mert az ő Orszaga öröкке meg marad. Harmadszor: Mert ő aki meg ment es szabadit, jegyöket es csudakat teszen, az mint az Danielnek meg tartatasabol megh tetzek. Így Argumental az Darius.

Valaki az elő, öröкке valo, hatalmas, meg szabadito, jegyöket es csudakat tevö; melto hogy ugyan azt minde-[482:]nek fellyek es rettegjek. De illyen az Danielnek Istene, az mint az Danielnek meg tartasabol meg tetzik. Annakokajert melto hogy fellyek mindenek az Israelnek Istenet.

Mit tanulsz innet.

Tanullyuk meg, hogy Isten az ü Anyaszentegyhazanak nyomorusaganak idejen, ád es oltalmul rendel, nem csak hiv de hitötlen fejedelmeket-is, akikkel szolgáltatt az ő hiveinek. Az mint ada Dariust, Daniel idejeben. Annakokajert, nem kell soha az Isten Ecclesiajanak az ő meg maradasa felöl ketsegeben esni. Lassuk az utolsó dolgot.

V. es utolsó haszna az Daniel csudalatos meg tartattatanak, lön az Darius Orszagaban elebbi tiszt szerint valo meg maradasa, akiröl így szoll az Propheta: Es Danielnek annakutanna jó szerencsesül lön dolga Darius Orszagaban, ez az Persiabeli Cyrusnak birodalmaban. Ahonnet ez az vigasztalas az hiveknek, hogy noha az hitötlenök az hiveken martalekot vesznek ideig, úgy hogy az hiveknek allapattyok neha szomorü; de ismet azokat az elebbi allapatra fel ujittya, az mint cseleködek az Daniellel.

Ujicsa fel ő felsege az mi romlot es fogyatkozasra jutot allapatunkat-is az elebbi kedves bekesegre es örömrre; szent fianak az Ur Jesus Christusnak erdemejert. A M E N.

*Igy vegesztem el keresztyenek, ennek az Daniel Propheta Prophetiai könyvenek első Reszet ez hat Caputok szerint. Ez utan immar az Masodik Reszet Magyarazom, Isten arra-is kegyelmességeből időt es bekeseget s-egesseget advan. [483:]

* *Domine accelera et ne tardes.*